

ప. 46/1917

ఓం.

A

శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యవర్య

సంపాదకాగర నిమగ్నులగు జనుల సుద్ధరించుటకొరకు
శ్రీమత్కృష్ణదేవరాయన మహామనిచే రచింపబడిన

బ్రహ్మసూత్రములు.

ఈ గ్రంథము,

శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యవర్య
శ్రీమద్భంకరాచార్య విరచిత భాష్యానుసారముగ
సంస్కృత ప్రాకృతాద్యనేక భాషానిపుణులగు
బ్రహ్మశ్రీ - శిష్యులకంటి - సుందరరామశర్మ గారిచే
రచింపబడిన

ప్రతిపదికాతాత్పర్యసహితముగ

చిన్నపురి

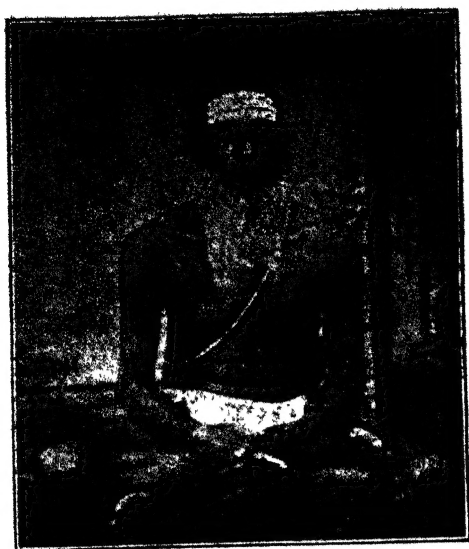
బరూడు - త్యాగరాయ శాస్త్రులవారి

స్వకీయ

గీర్వాణభాషాంతాకర ముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపబడియె.

మదరాస్ - 1917.

Registered copy Right.

బరరారు - త్యాగరాయశాస్త్రి

పూర్వా శ్రమ ప్రసిద్ధాభిధాన
రాజయోగి - శ్రీవాసుదేవానంద సరస్వతీస్వామి.

— ❦ (*) ❦ —

ఈ బ్రహ్మసూత్రములు-

రాజయోగి - శ్రీవాసుదేవానంద సరస్వతీస్వామ్యాశ్రయ
మదీయగుర్వాజ్ఞచే లోకోపకారార్థము ముద్రించి
ప్రసిద్ధి చేయబడినది.
ఇట్లు, సజ్జనవిధేయుడు.

బరరారు - కుప్పుస్వామిశాస్త్రి

నూతన గ్రంథముల ప్రకటన.

శ్రీవేదాంతపంచదశీ - టీకా తాత్పర్య
సహితము ... రర్పా ౫-౦-౦

శ్రీజ్ఞానవాళిష్ఠరామాయణము - తెనుగు
పచనకౌవ్యము రర్పా ౫-౦-౦

ఈబ్రహ్మసరాత్రములు - ప్రతిపద టీకా
తాత్పర్యసహితము రర్పా ౨-౮-౦

ఈగ్రంథములు పరియువారు మదరాసు - గోవిందప్పచార్యుని

వీధి (౨౦౬) వ నెంబరు గల గృహమున నివసించుచుండు

బహు - త్యాగరామశాస్త్రిగారి పేరవ్రాసి

ప్రించుకొనవచ్చును.

—*—

ఓం.

సామంతాదుల బ్రహ్మచర్యము.

బ్రహ్మసూత్రనిర్ణయవిధానమ్.

శ్రీ సాగందే - మహాపురాణే

— — — శ్లో (*) శ్లో — — —

శ్లో॥ నానాయకాద్వినిష్ఠున్న బానిసకృతయః స్థితిమ్ । కించి
 తదవ్యధాబాతం ప్రతేతాయాం ద్వాదశభిరతః ॥ అనిమస్య యుషే
 శ్చాపాన్ భానేశ్వరభానతాంకతే । అని బద్ధయోగేవా బ్రహ్మరుద్ర
 తరస్పరా ॥ శివగ్రంథగ్రంథగర్భా ద్నానాని నిమనామయం । బ్ర
 హ్మజ్ఞాపితకాగ్నిస్తు భగవాన్సునుహోత్తమా ॥ అని బ్రహ్మ సుహాయోగీ
 సస్యవత్స్యాం పరాశరాతే । ఉతి న్నాన్యగవాన్సేవా నజహార హరి
 స్స్వయం ॥ చక్రార్థావ్యభజంత్యశ్చ చక్రార్థంసేవాధావసః । శతధా
 చైకధాచైవ త్ప్రవచసమాస్రధా ॥ క్షిప్తే ద్వాదశధాచైవ పునస్త
 స్యాధివిత్రయే । చకార బ్రహ్మసూత్రాణి యేషాం సూత్రత్వమంజ
 సా ॥ అల్పాక్షరమనందీగం సారివద్విశ్వజితమ్ ॥ అస్తోభిమనవ
 ద్యుచ సూత్రం సూత్రపితోవిదుః ॥ అస్మి శేషితసూత్రత్వం బ్రహ్మ
 సూత్రస్య సామంతాదుల భావ్యాసత్వమేకస్యకృష్ణస్యాన్యేవిశేషణాన్ ॥
 నవిశేషేన సూత్రాణి హ్యపరాశరవిరోవిదుః । ముఖ్యస్యనిర్విశేషేణ
 శబ్దోన్యేషాం శేషతః ॥ ఇతివేదవిదప్రాహ శబ్దత్యాగవేదిన ।
 సూత్రేషు యేషుసర్వాపి నిర్ణయస్సమ ॥ తాః ॥ శబ్దత్యాగసర్వస్య
 యత్ప్రమాణస్పనిర్ణయః । ఏవంవిధానిసూత్రాణి కృత్వావ్యాసోమ
 హాయశాం ॥ బ్రహ్మరుద్రాదిదేవేసు మనుష్యపితృపక్షిషు । జానంసం
 త్కార్యభగవాన్సూరదేవేషును తత్తమః ॥ ఇత్యాది ॥ అశుభానిరాచక్షే
 తనోతిశుభసంతతిమ్ । శ్రుతిమాత్రేణయత్పుంసాం బ్రహ్మతస్సంగ
 కలవరమ్ ॥

— శ్లో (*) శ్లో —

—(*) ధ్యానశ్లోకాః. (*)—

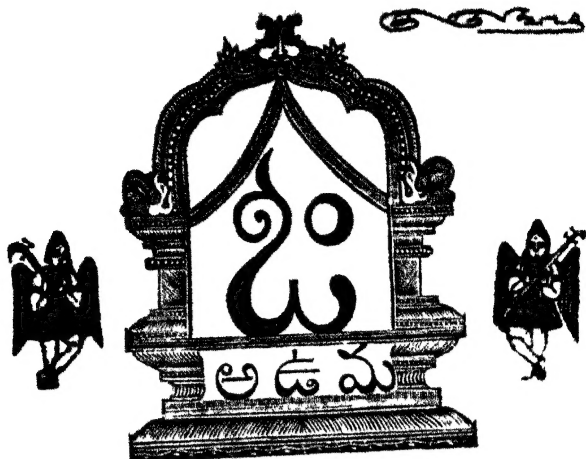
॥ ఓంకారశ్చాథశబ్దశ్చ ।
 ద్వావేతా బ్రహ్మణోరుతా ।
 కంఠంభిత్వా వినిర్యాతే ।
 తస్మాన్నాం గళికావృథా ॥

శ్లో॥ అతికల్యాణరూపత్వాన్నిత్యకల్యాణసంశ్రయత్ । స్మృ
 త్యాకాంవరదత్వాచ్చ బ్రహ్మతన్మగళంపరమ్ ॥ ఓం, నమశ్శ్రుతి
 శిగంపద్మ పండమాక్షాండముత్తయే । బాదరాయణసంక్షాయ మున
 యేశివవేక్సనే । బ్రహ్మసూత్రకృతేతస్మై వేదన్యాసాయవేధనే । జ్ఞా
 నశక్త్యవతారాయ సమీభగవతేహరే ॥ వ్యాసాయయతిచర్యా
 యవిద్యావిగ్రహధారిణే । నమస్తే రమీవంద దాయినే పరమాత్మ
 నే ॥ ఇతిశ్లోకాన్వరీత్వా తిసోనత్వా షహమునిమ్ । బ్రహ్మసూ
 త్రంపఠేత్పశ్చ ద్యుతిర్నోతుపరాయణః ॥

—:~(*)~:—

బ్రహ్మసూత్రస్యభగవాన్వేదవ్యాసోషహన్మషిః । నానాధం
 దాంసీచతథా పఠం బ్రహ్మస్య దేవతా ॥ వివియోగోత్రమోక్షాశ్చ
 వందేనిత్యంయతీశ్వరం । ఏవంన్యాస విధింకృత్వా బ్రహ్మసూత్రం
 పఠేత్తుయః ॥ సర్వపాపవినిర్ముక్తో యతివిష్ణోఃపఠంపదం । బీజశ
 క్త్యాదిరహితం సూత్రంకైవల్యసాధనం ॥ పతతాం శృణ్వతాంసిత్యం
 సత్యంసత్యంమునీశ్వరాః ॥

—:~(*)~:—

హరిః ఓం .

గ్రంథాంతము.

వై యాసకీ శారీరక మీమాంసా

బ్రహ్మసూత్రాణి

నిత్య పారాయణోపయుక్తమ్

—(*) శ్లోక (*)—

ప్రథమాధ్యాయే ప్రథమఃపాదః.

ఓం, నమోబ్రహ్మదిభ్యో బ్రహ్మవిద్యా సంప్రదాయకర్తృ
భ్యో వంశర్షిభ్యో నమోగురుభ్యో నమోమహద్భ్యో॥

నగోపప్లవరహితః ప్రజ్ఞానఘనః సత్యగర్భో బ్రహ్మైవాహ
మస్మి, బ్రహ్మైవాహమస్మి॥

అ. ౧- అథాత్ బ్రహ్మజిజ్ఞాసా॥ ౧॥ అ. ౨- జన్మాద్యన్య
యతః॥ ౨॥ అ. ౩- శాస్త్రయోగత్వాత్॥ ౩॥ అ. ౪- తత్తుసమన్వ
యాత్॥ ౪॥ అ. ౫- ఈక్షతేర్నాశబ్దం॥ ౫॥ గాత్రేన్నాత్మశబ్దాత్॥ ౬॥

తస్మిన్మన్య మోక్షోపదేశాత్ || ౭ || హేయత్వావచనాచ్చ || ౮ ||
 స్వాప్యయాత్ || ౯ || గతిసామ్యాన్యాత్ || ౧౦ || శ్రుతత్వాచ్చ || ౧౧ ||
 అ. ౬ అన దమయోధ్యాసాత్ || ౧౨ || వికారకర్మాన్నేతిచేష్టపా-
 చుర్యాత్ || ౧౩ || తద్ధేతుశ్చ దేశాచ్చ || ౧౪ || మాంశవర్జకమేవచ
 గీయతే || ౧౫ || నేతరోనుపపత్తే || ౧౬ || భేదవ్యవ దేశాచ్చ || ౧౭ ||
 గామాంచనానుమానాపేక్షా || ౧౮ || అస్మిన్నన్యవతద్యోగంశా స్తీ || ౧౯ ||
 అ. ౭ అంతస్తద్ధర్మోపదేశాత్ || ౨౦ || భేదవ్యవదేశాచ్చ
 న్యః || ౨౧ || అ. ౮ ఆకాశ స్థితింగాత్ || ౨౨ || అ. ౯ అతయేవ
 ప్రాణః || ౨౩ || అ. ౧౦ శ్శోభిశ్చరణాభిధానాత్ || ౨౪ || ఛందోభి
 ధానాన్నేతిచే న్నతథాదేహోర్పణసగదాత్తథాహిదర్శనం || ౨౫ ||
 భూతాదిపాదవ్యవదేశోనుపపత్తేచ్ఛవం || ౨౬ || ఉపదేశభేదాన్నేతి
 చేన్నోభయస్మిన్నన్యవిరోధాత్ || ౨౭ || అ. ౧౧- ప్రాణస్తథాను
 గమాత్ || ౨౮ || సవర్తరాత్సోపదేశోదిశిచేదధ్యాన్యసంబంధభూమా
 హ్యస్మిన్ || ౨౯ || శాస్త్రదృష్ట్యానుపదేశోవాచుదేవవత్ || ౩౦ || చీవ
 ముఖ్యప్రాణలింగాన్నేతిచేన్నోపాసాన్త్రైవిధ్యాదాశ్రితత్వాదిహత
 ద్యోగాత్ || ౩౧ || అంతే కాదంతేకత్రగోచరత్ || ౧౧ || ౩౧ || అథ, జన్మా
 ది, శాస్త్రయోసి, సమన్వయా, చీక్షతే, రానాదనుయోస్త, రాకా
 శో, తవప్రపాణో, జ్యోతిః, ప్రాణ, ఏకాదశ ||

ఇతిబ్రహ్మసూత్రే ప్రథమస్యాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః.

ఓం.

శ్రీనానుచవరబ్రహ్మసమః.

శ్రీగురుభ్యోనమః - హరిః ఓమ్.

బ్రహ్మసూత్రాణి

అథ ప్రథమాధ్యాయస్య ద్వితీయఃపాదః

అ. ౧- సర్వప్రాప్తస్థితోపదేశాత్ || ౧ || వివక్షితగుణోపప
 త్తేచ్ఛ || ౨ || అనుపపత్తేస్తునశారీరః || ౩ || కర్మకర్తృవ్యవదేశాచ్చ || ౪ ||

(౨)

(౮)

శబ్దవిశేషాత్ ॥ ౫ ॥ స్మృతేశ్చ ॥ ౬ ॥ అగృతాకస్తాన్తద్యవ్యసదేశా
 చ్చనేతిచేన్ననిచాయ్యత్వదేవం వ్యోమవచ్చ ॥ ౭ ॥ సంభోగప్రాప్తి
 రితిచేన్నవైశేష్యాత్ ॥ ౮ ॥ అ- ౨- అత్రాచరాచరగ్రహణాత్ ॥ ౯ ॥
 ప్రకరణాచ్చ ॥ ౧౦ ॥ అ- ౩ - గుహ్యంప్రవిష్టవాత్సానా హితద్వర్ష
 నాత్ ॥ ౧౧ ॥ విశేషకాచ్చ ॥ ౧౨ ॥ అ- ౪- అంతరీక్షపపత్రైః ॥ ౧౩ ॥
 స్థానాదివ్యపదేశాచ్చ ॥ ౧౪ ॥ సుఖవిశిష్టాభిధానాదేవచ ॥ ౧౫ ॥ శ్రు
 తోపనిషత్సూత్యభిధానాచ్చ ॥ ౧౬ ॥ అనివశ్చీతే రసంభవాచ్చ నేత
 రః ॥ ౧౭ ॥ అ- ౫- అంతర్యామిభిర్దైవాదిపురిషద్వర్షవ్యపదేశాత్ ॥ ౧౮ ॥
 నవస్సార్థమతద్ధర్మాభిలాపాత్ ॥ ౧౯ ॥ శాస్త్రోచ్చేద్యేషిపిభేదేనై
 సమధీయతే ॥ ౨౦ ॥ అ- ౬- అదృశ్యత్వాదిగణనోద్ధర్మోక్తైః ॥ ౨౧ ॥
 విశేషణభేదవ్యవదేశాభ్యాంబవనేతిరౌ ॥ ౨౨ ॥ రూపాన్యసాచ్చ ॥ ౨౩ ॥
 అ- ౭ వైశ్వానరస్సాధారణశబ్దవిశేషాత్ ॥ ౨౪ ॥ స్మర్యమాణమను
 మానంస్యాదితి ॥ ౨౫ ॥ గ్రాహ్యభ్యంతః ప్రతిష్ఠానాన్నేతి చేన్ననిధా
 దృష్ట్యపదేశాదసంభవాత్పురుషవిషయేనై సమధీయతే ॥ ౨౬ ॥ అనివీచ
 నదేవతాగూతంచ ॥ ౨౭ ॥ సాక్షాదవ్యవిరోధంనైమిషః ॥ ౨౮ ॥ అభివ్య
 త్తరిత్యాశ్చరభ్యః ॥ ౨౯ ॥ అనుస్మృతేర్వాదరిః ॥ ౩౦ ॥ సంప్రేరితిజ్ఞ
 మినిస్తథాహితర్పయతి ॥ ౩౧ ॥ ఆమనంతినైవమస్మి ॥ ౩౨ ॥ సర్వరిసప్త
 ద్వాత్రింశత్ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ సర్వత్రా, త్రా, గుహ, మంగిరో, స్త
 ర్యా, మృదృశ్య, వైశ్వానరాస్సప్త ॥ ... *
 ఇతి బ్రహ్మసూత్రే ప్రథమ స్వాధ్యాయస్య ద్వితీయః పాదః.

ఓం.

శ్రీవాసుదేవపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీ గురుభ్యో నమః - హరిః ఓం మే.

బ్రహ్మసూత్రాణి

అథ ప్రథమస్వాధ్యాయస్య తృతీయః పాదః

అ- ౧- ద్యుభ్యాధ్యాయతినంస్వశబ్దాత్ ॥ ౧ ॥ మల్లీపస్యవ్య
 వ్యపదేశాచ్చ ॥ ౨ ॥ నానుమానమతచ్ఛబ్దాత్ ॥ ౩ ॥ ప్రాణభ్యచ్చ ॥ ౪ ॥

భేదవ్యపదేశాచ్చ॥ ౫ ॥ ప్రకరణాత్ ॥ ౬ ॥ స్థిత్యదనాభ్యాంవ ॥ ౭ ॥
 అ- ౧- భూమాసంప్రసాదాదధ్యుపదేశాత్ ॥౮॥ ధర్మోపపత్తేశ్చ॥
 అ- ౩- అక్షరమంబరాంతధృతేః ॥ ౧౦ ॥ సాచప్రశాసనాత్ ॥ ౧౧ ॥
 అన్యథావన్యావృత్తేశ్చ॥ ౧౨ ॥ అ- ౪- ఈక్షతకర్మవ్యపదేశాత్సః॥ ౧౩ ॥
 అ- ౫- దహరక్షత్రేభ్యః॥ ౧౪ ॥ గతిశ్చాభ్యాంతథాహిదృష్టం
 గంవ ౧౫ ॥ ధృతేశ్చమహిమోస్యాస్తిన్నపలభేః ॥ ౧౬ ॥ సిద్ధే
 శ్చ॥ ౧౭ ॥ ఇతరపరామన్యాత్సతిచ్ఛేన్నాసంభవాత్ ॥ ౧౮ ॥ అ- ౬-
 ఉత్తరాచ్ఛేదావిర్భూతస్త్వయాపస్తు॥ ౧౯ ॥ అన్యార్థశ్చపరామన్యః॥ ౨౦ ॥
 అన్యస్మిన్తేతిచ్ఛేదమక్రూ॥ ౨౧ ॥ అ- ౭- అనుకృతేస్తస్యచ॥ ౨౨ ॥ అపి
 చస్యైతే॥ ౨౩ ॥ అ- ౮- శబ్దాదేవప్రమితః॥ ౨౪ ॥ హృద్యపేక్షయా
 మునుష్యాధికారత్వాత్ ॥ ౨౫ ॥ అ- ౯- తదుపర్యపి బాదరాయణ
 స్సంభవాత్ ॥ ౨౬ ॥ ఏగోఽఽకర్మణీచేన్నానేకప్రతిపత్తేర్న్యనాత్ ॥ ౨౭ ॥
 శబ్దాదేవాంతప్రభవాత్ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం॥ ౨౮ ॥ అతఏవ
 చాత్యశ్చ॥ ౨౯ ॥ సమానరామరూపత్వాచ్చావృత్తావ్యవహారోఽదర్శ
 నాత్ స్మృతేశ్చ॥ ౩౦ ॥ షడ్భాష్యసంభవాదఽధికాంతైషిని॥ ౩౧ ॥
 జ్యోతిషభావాచ్చ॥ ౩౨ ॥ భావంతబాదరాయణోన్విహి॥ ౩౩ ॥ అ- ౧౦-
 శుగస్యైదనాదశ్రవణాత్తదాద్రవణాత్సూక్ష్మతేహి॥ ౩౪ ॥ త్రి
 యత్వంతేజోత్తరత్రైతైతరీశవలింగాత్ ॥ ౩౫ ॥ సంసారపరామ
 ర్నాత్తదభావాభిలాషాచ్చ॥ ౩౬ ॥ తదభావనిర్ధానేవప్రవృత్తేః॥ ౩౭ ॥
 శ్రవణాధ్యయనార్థప్రతిషేధాత్ స్మృతేశ్చ॥ ౩౮ ॥ అ- ౧౧- కంఠ
 నా ॥ ౩౯ ॥ అ- ౧౨- జ్యోతిర్దర్శనాత్ ॥ ౪౦ ॥ అ- ౧౩- ఆకాశో
 ధ్గాంతత్వాద్యుపదేశాత్ ॥ ౪౧ ॥ అ- ౧౪ - సుషుప్త్యతాగ్రింతో
 శ్చేషి॥ ౪౨ ॥ అత్యంతేభ్యః॥ ౪౩ ॥ దృఢభాష్యేశ్చైర్దశత్రివత్వా
 రిపకేత్ ॥ ౪౪ ॥ ౪౩ ॥ దృఢభాష్య, భూమా, త్మరే, త్మతి, దహర, ఉ
 త్తరా, దనుకృతే, శ్చబ్దా, తదుపరి, శుగస్య, కంపనా, జ్యోతిర్ద
 ర్శనా, దాకాశోధ్గాంతత్వాద్యుపదేశా, ఉపపత్త్యతాగ్రింతో
 శ్చేషిర్దశ ॥

ఇతి బ్రహ్మసూత్రే - ప్రథమస్యాధ్యాయస్య తృతీయః పాదః.

ఓం.

శ్రీవాసుదేవ పరబ్రహ్మదేనమః.

శ్రీ సురుభ్యోనమః - హరిః ఓమ్.

బ్రహ్మసూత్రాణి

అథ ప్రథమస్యాధ్యాయస్య - చతుర్థఃపాదః.

అ. ౧. ఆనుమనకమప్యేకేషామితిచేన్న శరీరయావకవిన్యస్త
 గృహీతేర్దగ్ధృతిచ॥ ౧॥ సూక్ష్మంతునిదర్శత్వాత్ ॥ ౨॥ లేదగ్ధన
 త్వాదర్శవత్ ॥ ౩॥ జ్ఞేయత్వావచనాచ్చ ॥ ౪॥ వదనీతిచేన్నప్రాజ్ఞా
 హీనకరణాత్ ॥ ౫॥ త్రయోనామివస్తవ ముసన్యాసఃప్రశ్నశ్చ ॥ ౬॥
 మహద్వచ్చ ॥ ౭॥ అ. ౨. చనుసవదవిశేషాత్ ॥ ౮॥ త్యోమిరుప్రక
 మాత్మనాభామ్యసయితవీకే ॥ ౯॥ కల్పనోదేశాచ్చ మధ్యవివదవి
 గోధః ॥ ౧౦॥ అ. ౩. - నసంఖ్యోపసంగ్రహదపి నానాభావాదతీరే
 కాచ్చ ॥ ౧౧॥ ప్రాణాదయోవాక్యశేషాత్ ॥ ౧౨॥ త్యోమైకే
 షానుసత్యే ॥ ౧౩॥ అ. ౪. కారణత్వేనచాకాశాదిషు యథావ్య
 పదిష్టోక్తే ॥ ౧౪॥ సమాకర్తాత్ ॥ ౧౫॥ అ. ౫. జగద్వాచిత్య
 త్ ॥ ౧౬॥ జీవముఖ్యప్రాణలింగాన్నేతిశత్రుత్వవ్యాఖ్యతం ॥ ౧౭॥
 అన్యార్థంతులైమినిప్రశ్నవ్యాఖ్యానాభ్యామపిచైవమేకే ॥ ౧౮॥ అ. ౬.
 వాక్యాన్వయత్ ॥ ౧౯॥ ప్రపంచాసిద్ధిరంగవ్యాశ్చర్యం ॥ ౨౦॥ ఉత్పత్తి
 మివ్యత ఏవం భావాదిత్యేషులోమి ॥ ౨౧॥ అవస్థితేరితకాశకృ
 త్స్మిం ॥ ౨౨॥ అ. ౭. ప్రకృతిశ్చ ప్రజ్ఞాదృష్టాంతానుసరోధా
 త్ ॥ ౨౩॥ అధిద్యోదేశాచ్చ ॥ ౨౪॥ నాత్మచ్ఛోభయామ్నానా
 త్ ॥ ౨౫॥ అత్సకృతేషానామాత్ ॥ ౨౬॥ యోనిశ్చహీనీయతే ॥ ౨౭॥
 అ. ౮. ఏతేనసర్వేవ్యాఖ్యాతావ్యాఖ్యాతాః ॥ ౨౮॥ ఆనమానికమ
 హ్తావహ్తావిగోశతం ॥ ౨౯॥ ఆ. ౯. ఆనమానిక, చమస, నసంఖ్యాకార
 తత్వ, జగద్వాచిత్య, వాక్యాన్వయ, ప్రకృతి, సర్వవ్యాఖ్యాతః॥

ఇతి బ్రహ్మసూత్రే - ప్రథమస్యాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

వాసుదేవ ఓరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీ ఋభ్యోనమః వారిః ఓమ్.

(బి) పూ సూ త్రా ణి

అథ ద్వితీయాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః-

[illegible]

సకర్మావిభాగాదితీచేన్నానాదిత్వాతీ || ౩౫ || ఉపపద్యతేచాప్యపల
భ్యతేచ || ౩౬ || అ - ౧౩ సర్వభక్త్యపహత్యేచ్ఛ || ౩౭ ||

స్వస్య త్రయోదశ సత్త్వగోచరతీ || ౧౩ || ౩౭ ||

స్వస్య, యోగ, నవలక్షణ, శిష్ట, సోక్త, రంభతే, తరో,
సమసార, కృష్ణ, సర్వోదయ, ప్రయోదన, వైషణ్య, సర్వ
కర్మా, ప్రయోదన.

ఇతి బహుసూత్రే ద్విత్వీయస్యాధ్యాయస్య పథముపాదః.

ఓం.

త్రైవాసుకేవల బహుదేశము.

గోగురుభ్యోనమః సూరి, ఓం.

బ్రహ్మసూత్రాణి

అథ ద్విత్వీయధ్యాయస్య ద్విత్వీయఃపాదః

అ - ౧ రచనానుష్ఠితే శ్చనానుష్ఠానం || ౧ || అన్యశ్చేచ్ఛ || ౨ ||
నయోంబువచ్చేచ్ఛేచ్ఛే || ౩ || పృథగేకానవభీజేచ్ఛ సపేక్షత్వా
తీ || ౪ || అన్యభావాచ్చసన్యోదిపతీ || ౫ || అభ్యుగమన్యభా
భావాతీ || ౬ || పునఃసన్యోదిపతీ || ౭ || అంగిన్యానుష్ఠితే
శ్చ || ౮ || అన్యధానుష్ఠితే చ జ్ఞాతేపియాగాతీ || ౯ || ప్రతిపేథాచ్చ
సమంజసః || ౧౦ || అ - ౨ చహద్భివత్వా హ్యన్యోమంజలా
భ్యాం || ౧౧ || ఉభయభావినోర్నానైదభావ || ౧౨ || సమవాయా
భ్యుగమాచ్చసామ్యాదనవభీజే || ౧౩ || సిత్యేవచభావాత్ || ౧౪ ||
యావాదిమత్త్వాచ్చవిర్యయోదర్శనాత్ || ౧౫ || అ - ౩ ఉభయ
భావదోషాత్ || ౧౬ || అపరగ్రహాన్యోన్యంతమనపేక్షాత్ || ౧౭ ||
అ - ౪ సముదాయఉభయహేతుకేపిదప్రాప్తే || ౧౮ || ఇతితేతర
ప్రత్యయత్వాదితీచేన్నోన్యోన్యత్వాత్ || ౧౯ || ఉత్తరో
త్వాదేచపూర్వరోధాత్ || ౨౦ || అసతిప్రతిజ్ఞానగోధాయాగపద్య

మన్మథా॥ ౨౦॥ ప్రతిసంఖ్యాప్రతిసంఖ్యావిరోధాపార్థి రవిచ్ఛేదా
 త్॥ ౨౧॥ ఉభయభావదోషాత్॥ ౨౩॥ ఆకాశేచావిశేషాత్॥ ౨౪॥
 అనుస్మృతేచ్ఛ॥ ౨౫॥ నాసతోద్భవత్వాత్॥ ౨౬॥ ఉదాసీనానామపి
 బైవంశిన్ధి॥ ౨౭॥ అ- ౪- నాభావఉపలక్ష్యే॥ ౨౮॥ వైధర్మ్యవ్యవస్థ
 స్వప్నాదివత్॥ ౨౯॥ నభావానుపలక్ష్యే॥ ౩౦॥ క్షుణ్ణికత్వాచ్చ॥ ౩౧॥
 సర్వభానుపపక్షేచ్ఛ॥ ౩౨॥ అ- ౬- నైకస్మిన్మనంభవాత్॥ ౩౩॥ ఏవం
 చాత్సాకారస్య॥ ౩౪॥ నవసర్వాయాదప్యవిరోధోవికారాది
 భ్యః॥ ౩౫॥ అంత్యావస్థితేచ్ఛేచ్ఛభయనిత్యత్వాదవిశేషః॥ ౩౬॥ అ- ౭-
 పత్యురసామంజస్యాత్॥ ౩౭॥ సంబంధానుపపక్షేచ్ఛ॥ ౩౮॥ అధిష్టా
 నానుపపక్షేచ్ఛ॥ ౩౯॥ కరణవచ్ఛేదభోగాదిభ్యః॥ ౪౦॥ అతవత్త్వ
 మసర్వజ్ఞతావా॥ ౪౧॥ అ- ౮- ఉత్పత్త్యసంభవాత్॥ ౪౨॥ నవక
 ర్తుకరణం॥ ౪౩॥ విజ్ఞానాదిభావేవతదప్రతిషేధః॥ ౪౪॥ విప్రతీషే
 ధాచ్చ॥ ౪౫॥ రచనానుపపక్షేచ్ఛాచవత్వార్థింశత్॥ ౪౬॥ ౪౫॥
 రచనా, మహా, దుభయ, సముదాయ, నాభావ, నైకస్మిక్, పత్యుర
 రుత్పత్తిరీచే॥

ఇతి బ్రహ్మసూత్రే ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య ద్వితీయఃపాదః.

ఓం.

శ్రీవాసుదేవ పరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీ గురుభ్యోనమః - హరిః ఓమ్.

బ్రహ్మసూత్రాణి

అథ ద్వితీయాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః

అ- ౧- నవియదశ్రుతే॥ ౧॥ అస్తేతు॥ ౨॥ కార్యసంభవా
 త్॥ ౩॥ శబ్దాచ్చ॥ ౪॥ స్యాదైచ్ఛికస్యబ్రహ్మశబ్దవత్॥ ౫॥ ప్రతిజ్ఞాహ
 నిరవ్యతిరేకాచ్చక్షేభ్యః॥ ౬॥ యావద్వికారంతువిభాగోలోకవత్॥ ౭॥
 అ- ౨- ఏకేనమాతరిశ్వావ్యాఖ్యాతః॥ ౮॥ అ- ౩- అసంభవస్తునతో

నువవత్తే|| ౯|| అ-౪- తేజోత స్తథాహ్యహ||౧౦||అ- ౫- ఆపః||౧౧||
 అ- ౬- పృథివ్యధికారయాశక్త్యాతతేభ్య|| ౧౨|| అ-౭- తదధిధ్యా
 నాజేవతుతల్లింగాత్స|| ౧౩|| అ- ౮- విపర్యయేణతుక్రిమోత ఉప
 పద్యతేచ|| ౧౪|| అ- ౯- అంతరాపిచ్ఛానమనసీక్రమేణతుతల్లింగాదితి
 జేన్నావిశేషాత్|| ౧౫ || అ - ౧౦ - చరాచరవ్యపాశ్రయస్తుస్వాత్త
 ద్వ్యపదేజోభాక్తస్తద్భవభావిత్వాత్|| ౧౬ || అ - ౧౧ - నాత్స
 శ్రుతేన్నత్యత్వాచ్చతాభ్య||౧౭|| అ- ౧౨- శోతవప|| ౧౮|| అ-౧౩-
 ఉతా- అతిగత్యాగసేనా|| ౧౯|| స్వాత్సనాశోత్తరయోః|| ౨౦|| నా
 ఋతత్ శ్రుతేరితేజేన్నేతరాధికారాత్ || ౨౧ || స్వతశ్శబ్దాన్నానా
 భ్యాంచ|| ౨౨|| అవిరోధశ్చందనవత్|| ౨౩ || అపస్థితి శేష్యాదిచ
 న్నాభ్యుపమంబృదిహి|| ౨౪|| గుణాద్వాలోకవత్|| ౨౫|| వ్యతిరే
 కొగంభవత్|| ౨౬|| తథాచదర్శయతి|| ౨౭|| పృథగుపదేశాత్|| ౨౮||
 తద్గుణసారత్వాత్తతద్వ్యపదేశః ప్రాజ్ఞవత్|| ౨౯|| యనదాత్మభా
 విత్వాచ్చననోషస్తదర్శనాత్|| ౩౦|| పుణ్యైర్వివతస్యోనోభివ్యక్తి
 యోగాత్|| ౩౧|| సోమ్యోపలబ్ధ్యనుకలభ్యప్రసంగోన్యతర సయమోవా
 న్యథా|| ౩౨|| అ- ౧౪- కరాశాన్త్రైర్థవత్వాత్|| ౩౩|| విపరోపదే
 శాత్|| ౩౪|| ఉపాదానాత్|| ౩౫ || వ్యపదేశాచ్చయాయాననే
 స్తిర్లక్షవివర్యయః|| ౩౬ || ఉపలబ్ధవదసయమ|| ౩౭ || శక్తివిపర్య
 యాత్|| ౩౮|| సమాధ్యభావాచ్చ|| ౩౯|| అ- ౧౫- యథాచతత్త్వభి
 యథా|| ౪౦|| అ- ౧౬- పరాత్తతత్ శ్రుతే|| ౪౧|| కృతప్రయత్నా
 చేక్షస్తుపహితత్తిపిద్ధాప్తయర్థ్యాదిభ్య|| ౪౨|| అ- ౧౭- అశోనా
 నావ్యపదేశాదన్యథాచాపిదాశక్తిత వాదిత్యవధీయతేపి|| ౪౩|| మం
 త్రవర్ణాచ్చ|| ౪౪|| ఆపిచస్మర్యతే|| ౪౫|| ప్రకాశాదివపైవలంప
 రః|| ౪౬|| స్మరంతిచ|| ౪౭|| అనుజ్ఞాపరిహారో జేమాసంబంధాత్
 త్యతిరాదివత్|| ౪౮|| అసంతతేశ్చావ్యతికరః|| ౪౯|| అభాస
 ఏవచ|| ౫౦|| అదృష్టానయమాత్|| ౫౧|| అభిసంధ్యాదివ్యపిచై
 వం|| ౫౨|| ప్రదేశాదితిజేన్నాంతర్భావాత్|| ౫౩|| నవియదశ్రుతే
 స్పృహదశ్రవణాశాత్|| ౫౪|| ౫౫|| నవియద్యశ్రుతే, శేలేనమాత
 రిశ్వా, అసంభవస్తు, తేజోత, ఆపః, పృథివీ, తదధిధ్యానా, ద్విప

ర్యయేణాం, తరా, చరాచరవ్యపాత్రయో, నాత్మా, జ్ఞాత,
ఉత్క్రాంతిగత్యాగతి, కర్తృయథావతయ, పరాత్త్వం, శోనానా,
సప్తదశ || ౧౭ || ... *

ఇతి బ్రహ్మసూత్రే - ద్వితీయస్వాధ్యాయస్య తృతీయః పాదః.

ఓం.

శ్రీవాసుదేవ పరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీగురుభ్యోనమః - హరిః ఓమ్.

బ్రహ్మ సూత్రాణి

అథ ద్వితీయాధ్యాయస్య చతుర్థః పాదః -

అ- ౧- తథాప్రాణాః || ౧ || గాఢ్యసంభవాత్ || ౨ || తత్ప్రాణే
శ్రుతేశ్చ || ౩ || తత్త్వార్వకత్వావ్యాచః || ౪ || అ- ౨- సత్తగతేర్విశేష
తత్వాచ్చ || ౫ || హస్తాదయస్తస్థితేహోనైవ || ౬ || అ- ౩- అణవ
శ్చ || ౭ || అ- ౪- శ్రేష్ఠశ్చ || ౮ || అ- ౫- నవాయుక్తియే పృథగుపదే
శాత్ || ౯ || చక్షురాదీవత్తుతత్సహజిష్ట్యాదిభ్యః || ౧౦ || అకరణత్వా
చ్చనదోషస్తథాహీదర్శయతి || ౧౧ || పంచవృత్తిర్ననోపద్యత్యపదిశ్య
తే || ౧౨ || అ- ౬- అణుశ్చ || ౧౩ || అ- ౭- జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానంతు
తదామననాత్ || ౧౪ || ప్రాణవతాశబ్దాత్ || ౧౫ || తస్యవసిత్యత్వా
త్ || ౧౬ || అ- ౮- తత్తంద్రియాణితద్వ్యపదేశాదన్యత్రశ్రేష్ఠాత్ || ౧౭ ||
శ్లేషశ్రుతేః || ౧౮ || వైలక్షణ్యాచ్చ || ౧౯ || అ- ౯- సంజ్ఞామూర్తిస్తుపీ
స్తుత్రివృత్తుర్వత ఉపదేశాత్ || ౨౦ || మాంసాదిభౌమం యథాశబ్ద
మితరయోశ్చ || ౨౧ || వైశేష్యత్తుతద్వాదస్తద్వాదః || ౨౨ || తథా
ప్రాణానవద్వాదగోచరతి || ౨౩ || ౨౩ తథాప్రాణా, సత్తగతే, రణ
వః, శ్రేష్ఠో, నవాయు, రణుశ్చ, జ్యోతిరాది, తత్తంద్రియాణి సంజ్ఞా
మూర్తి, ర్మన || ౨౪ || ... *

ఇతి బ్రహ్మసూత్రే - ద్వితీయాధ్యాయస్య చతుర్థః పాదః.

(౪)

ఓం.

శ్రీవాసుదేవ పరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీగురుభ్యానమః - హరిః ఓం.

బ్రహ్మసూత్రాణి

అథ తృతీయాధ్యాయస్య - ప్రథమఃపాదః

అ- ౧- తదంతరప్రతిపక్షైరంహతి సంపరివృత్త్యః ప్రశ్నోయా
 పశాధ్యాం ౧ ॥ త్యాత్మకత్వాత్ప్రాయస్త్యైత్ ॥ ౨ ॥ ప్రాంగతే
 శ్చ ॥ ౩ ॥ అగ్న్యైవగోశ్రుతేతిచేన్నభాక్తత్వాత్ ॥ ౪ ॥ ప్రథమే
 శ్రవణాదితిచేన్నతావహుక్యం పత్రే ॥ ౫ ॥ అశ్రుతత్వాదితీచేన్నేష్టా
 దికారిణాంప్రతే ॥ ౬ ॥ భాక్తంవానాత్మవిశ్వాత్తథాహి దర్శ
 యతి ॥ ౭ ॥ అ- ౨- కృతాత్మయేనశయవాదదృష్టస్యైభ్యాంయ
 ద్ధైతమనేవచ ॥ ౮ ॥ చరణాదిచేన్నోపలక్షణాదౌకాస్త్వా జ్ఞానీ ॥
 అన్యకృమితేన్నగదపేక్షత్వాత్ ॥ ౧౦ ॥ సుకృపదమృతే ఏవేతిశు
 బాదసి ॥ ౧౧ ॥ అ- ౩- అసిష్టాదికారిణామపిచక్షుః ॥ ౧౨ ॥ సంయ
 మనేత్వసుభూయేతశేషాంసంహేషవరోపానా శిద్ధాదర్శనాత్ ॥ ౧౩ ॥
 స్మరంతచ ॥ ౧౪ ॥ అపిచసప్త ॥ ౧౫ ॥ త్వాపిచద్వాయపారాదవిగో
 ధా ॥ ౧౬ ॥ విద్యాకర్షణోరితిప్రకృతత్వాత్ ॥ ౧౭ ॥ నతృతీయేతథో
 పలక్షే ॥ ౧౮ ॥ స్వగ్యతేపిచలోకే ॥ ౧౯ ॥ దర్శనాచ్చ ॥ ౨౦ ॥ శృంగాయ
 శక్త్యావరోధస్సంకోకజస్య ॥ ౨౧ ॥ అ- ౪- సాధావ్యాపత్తిరుపపక్షే ॥
 ౨౨ ॥ అ- ౫- నాతిచిరేణవిశేషాత్ ॥ ౨౩ ॥ అ- ౬- అన్యార్థిష్టితే
 పూర్వపదభిలాషాత్ ॥ ౨౪ ॥ అశుద్ధమితచేన్నశబ్దాత్ ॥ ౨౫ ॥ శేతస్సి
 గ్లోగోధా ॥ ౨౬ ॥ యోనేశ్వరీరం ॥ ౨౭ ॥ తదంతరప్రతిపక్షోపలక్ష
 విగ్ంశతి ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ తదంతర, కృతాత్మయే, సిష్టాదికారి, సాధా
 వ్య, నాతిచిరే, అన్యార్థిష్టితే, పట ॥ ౩౦ ॥

ఇతి బ్రహ్మసూత్రే తృతీయాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః.

ఓం.

శ్రీవాసుదేవపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీ గురుభ్యోనమః హరిః ఓం.

బ్రహ్మసూత్రాణి

అథ తృతీయాధ్యాయస్య ద్వితీయఃపాదః-

అ- ౧- సంశ్లేష్సృష్టిరాహహి॥ ౧॥ నిర్మాణారంభేకేపుత్రా
 దయశ్చ॥ ౨॥ మాయామాత్రంతాకారైస్స ఉచ్యతానభివ్యక్తస్వరూపత్వా
 త్॥ ౩॥ సూచకశ్చహితేరాచక్షతేవతద్విదః॥ ౪॥ పరాభిధానా
 త్సుసోహితంతతోహ్యస్యబంధవివక్షయా॥ ౫॥ దేహయోగాద్వా
 సో॥ ౬॥ అ- ౨- తదభావోనాపీఘతతత్రుతేరాత్మనిచ॥ ౭॥ అతిః
 ప్రబోధోఽస్మాత్॥ ౮॥ అ- ౩- సవవతుకర్మానుస్సుప్తిశబ విధి
 భ్యః॥ ౯॥ అ- ౪- ముద్ధుర్ధ్వసంప్రేషణశేషాత్॥ ౧౦॥ అ- ౫- నస్థా
 నతోపిపరస్యోభయంబింగంసర్వత్రహి॥ ౧౧॥ నభేనాదితీజేన్నప్రత్యేక
 మతద్విచనాత్॥ ౧౨॥ అపిచైవమేకే॥ ౧౩॥ ఆయాపవాపహితత్వే
 థానత్వాత్॥ ౧౪॥ ప్రకాశవచ్చానైశ్చైవ్యం॥ ౧౫॥ అహవతన్నా
 త్రం॥ ౧౬॥ దర్శనయితాభోఅపిస్సన్యతే॥ ౧౭॥ అతివవచోఽమా
 సూగ్యకాదీవత్॥ ౧౮॥ అంబువదగ్రహాశ్చైవసతథాత్వం॥ ౧౯॥ వృద్ధి
 హృసహక్రమంతర్భవాదుభయసామంజస్యాదేవం॥ ౨౦॥ దర్శనా
 చ్చ॥ ౨౧॥ అ- ౬- ప్రకృతేతావత్త్వంహిప్రతిషేధతీతతోబ్రవీచ
 నూయ॥ ౨౨॥ తదవ్యక్తమాహహి॥ ౨౩॥ అపిసంరాధనేప్రత్యక్షా
 నుమానాధ్యం॥ ౨౪॥ ప్రకాశాదివచ్చానైశ్చైవ్యం ప్రకాశశ్చకర్మ
 భ్యభ్యాసాత్॥ ౨౫॥ అశోనంతేనతథాహి॥ ౨౬॥ ఉభయవ్యప
 దేశాదహికుండలవత్॥ ౨౭॥ ప్రకాశాశ్రయవద్వాతేజస్తాత్॥ ౨౮॥
 చూర్వవద్వా॥ ౨౯॥ ప్రతిషేధాచ్చ॥ ౩౦॥ అ- ౭- పరమతస్సేతూ
 న్నానసంబంధభేదవ్యపదేశేభ్యః॥ ౩౧॥ సామాన్యాత్తు॥ ౩౨॥ బుద్ధ
 రఃపాదవత్॥ ౩౩॥ స్థానవిశేషాత్ ప్రకాశాదివత్॥ ౩౪॥ ఉపపత్తే
 శ్చ॥ ౩౫॥ తథాఽన్యప్రతిషేధాత్॥ ౩౬॥ అనేనసర్వగతత్వమాయ
 మశబ్దాదిభ్యః॥ ౩౭॥ అ- ౮- ఫలమత ఉపపత్తే॥ ౩౮॥ శ్రుతతా

చ్చ॥ ౩౯॥ ధర్మం జై మనిరతవ ॥ ౪౦ ॥ పూర్వంతుబాదరాయణోపా
తివ్యవదేశాత్ ॥ ౪౧॥ సంధ్యే సృష్టిరహ్నాచేకచత్వారింశత్ ॥ ౪౨ ॥ ౪౧॥
సంధ్యే, తదభావ, సువవతు, ముగ్ధే, నష్టానతిః, ప్రకృతైతావత్య,
పరం, ఫల, మస్తౌ ॥ ౪ ॥ *

ఇతి బ్రహ్మసూత్రే - తృతీయస్యాధ్యాయస్య తృతీయః పాదః.

ఓం.

శ్రీవాసుదేవ ఋరబ్రహ్మదేవః

శ్రీగురుభ్యోనమః - హరిః ఓం.

బ్రహ్మసూత్రాణి

అథ తృతీయాధ్యాయస్య తృతీయః పాదః

అ- ౧- సర్వవేదాంత ప్రత్యయంచోదనాద్యవిశేషాత్ ॥ ౧ ॥
భేదాన్ముతీచేపై ౨కస్యానుపి ॥ ౨ ॥ స్వాధ్యాయస్యతిథాశ్చే నహిస
మాచారేఽధికారాచ్చ సవచచ్చతస్మియమః ॥ ౩॥ దర్శయతిచ ॥ ౪ ॥
అ- ౨- ఉపసంహారోద్ధాభేదాద్విధిశేషవత్సమానేచ ॥ ౫ ॥ అ- ౩-
అన్యధాత్వంశబ్దాదితిచేన్నావిశేషాత్ ॥ ౬॥ నవాప్రకరణభేదాత్పరో
వరీయస్త్యాదివత్ ॥ ౭॥ సంజ్ఞాతశ్చేత్తదుక్తమస్తీతుతదపి ॥ ౮ ॥ అ- ౪-
వ్యాప్తేశ్వసమంజసం ॥ ౯॥ అ- ౫- సర్వాభేదాదన్యత్రమే ॥ ౧౦॥ అ- ౬-
అసందాదయఃప్రధానస్య ॥ ౧౧॥ ప్రియశీరస్తా వ్యధ్యప్రాప్తిరుపచయా
పదయాహిభేదే ॥ ౧౨॥ ఇతరేత్వర్థసామాన్యాత్ ॥ ౧౩॥ అ- ౭- ఆధ్యా
నాయప్రయోజనాభావాత్ ॥ ౧౪॥ ఆత్మశబ్దాచ్చ ॥ ౧౫॥ అ- ౮- ఆత్మ
గృహీతిరితరవదుత్తరాత్ ॥ ౧౬॥ అన్వయాదితచేత్స్యాదవధారణో
త్ ॥ ౧౭॥ అ- ౯- కార్యాఖ్యానాదపూర్వం ॥ ౧౮॥ అ- ౧౦- సమా
నవచంచాభేదాత్ ॥ ౧౯॥ అ- ౧౧- సంబంధాదేవమన్యత్రాపి ॥ ౨౦ ॥
నవావిశేషాత్ ॥ ౨౧॥ దర్శయతిచ ॥ ౨౨ ॥ అ- ౧౨- సంభృతిద్యు
వ్యాప్త్యపిచాతః ॥ ౨౩॥ అ- ౧౩- పురుషవిద్యాయామివనేతరేమామ

నాన్నానాత్ ॥ ౨౪ ॥ అ - ౧౪ - వేదాద్యర్థభేదాత్ ॥ ౨౫ ॥ అ - ౧౫ -
 హానాహాపాయన శబ్దశేషత్వా తుల్యాచ్యందః స్తుత్యుపగానవత్త
 దుక్తం ॥ ౨౬ ॥ అ - ౧౬ - సాంపరాయేతర్తవ్యా భావాత్తథావ్యా
 న్యే ॥ ౨౭ ॥ ఛందతఉభయావిరోధాత్ ॥ ౨౮ ॥ అ - ౧౭ - X తేరర్థవ
 త్వముభయధాన్యధాహివిరోధః ॥ ౨౯ ॥ ఉపపన్నస్తల్లక్షణార్థోప
 లభ్యోకవత్ ॥ ౩౦ ॥ అ - ౧౮ - అనియమస్సర్వేషామవిరోధశ్చబ్దాను
 మారాభ్యాం ॥ ౩౧ ॥ అ - ౧౯ - యావదధికారమవస్థితరాధి కారికా
 తాం ॥ ౩౨ ॥ అ - ౨౦ - అక్షరధి - యంత్యవిరోధస్సామాన్య తద్భావా
 భ్యామాపసదవత్తదుక్తం ॥ ౩౩ ॥ అ - ౨౧ - ఇయదామసనాత్ ॥ ౩౪ ॥
 అ - ౨౨ - అంతరాక్షాతగ్రామపత్స్వల్పసః ॥ ౩౫ ॥ అన్యథాభేదా
 నుపపత్తిరితిచేహ్నిపదేశాంతరవత్ ॥ ౩౬ ॥ అ - ౨౩ - వ్యవహారోవి
 శింషంతిహితవత్ ॥ ౩౭ ॥ అ - ౨౪ - సైవహితత్వాదయః ॥ ౩౮ ॥
 అ - ౨౫ - కామూనీతరత్రతత్రనాయతనాదిభ్యః ॥ ౩౯ ॥ అ - ౨౬ - ఆద
 రాదలోపః ॥ ౪౦ ॥ ఉపస్థితే తస్త్వచరాత్ ॥ ౪౧ ॥ అ - ౨౭ - తస్మి
 థారతానియమస్తద్వత్ప్రేక్ష్యకర్మప్రకటాభిలం ॥ ౪౨ ॥ అ - ౨౮ -
 ప్రధానవదేవతదుక్తం ॥ ౪౩ ॥ అ - ౨౯ - లింగధూయత్వాత్స్వల్పబలియ
 స్తదపి ॥ ౪౪ ॥ పూర్వవికల్పప్రకరణాత్ స్వాత్క్రియా మానసవ
 త్ ॥ ౪౫ ॥ అ - ౩౦ - దేశాచ్య ॥ ౪౬ ॥ విద్యైవతుసిథారణాత్ ॥ ౪౭ ॥ దర్శ
 నాచ్య ॥ ౪౮ ॥ శ్రుత్యాదిబలియత్వచ్చనబాధః ॥ ౪౯ ॥ అనుబంధా
 దిభ్యఃప్రజ్ఞాతరపుకత్వవద్దృష్టశ్చతదుక్తం ॥ ౫౦ ॥ ససామాన్యాద
 పుష్కలభేదస్సృష్టవన్నహిలోకాపత్తిః ॥ ౫౧ ॥ అ - ౩౧ - రేణవశబ్దస్యతాద్యధ్యం
 భూయస్తాత్త్వస్వబంధః ॥ ౫౨ ॥ అ - ౩౨ - ఏకతత్త్వనశ్శరీరేభావా
 త్ ॥ ౫౩ ॥ వ్యతిరేకస్తద్భావాభావత్వాన్న తూపలభివత్ ॥ ౫౪ ॥
 అ - ౩౩ - అగావబధాస్తునశాఖానుహిప్రతివేదం ॥ ౫౫ ॥ మంత్రాది
 వద్వా - విరోధ ॥ ౫౬ ॥ అ - ౩౪ - భూమిక్రతువజ్జ్యాయస్త్యంతథా
 హిదర్శయతి ॥ ౫౭ ॥ అ - ౩౫ - నానాశబ్దాదిభేదాత్ ॥ ౫౮ ॥ అ - ౩౬ -
 వికల్ప - విశిష్టఫలత్వాత్ ॥ ౫౯ ॥ అ - ౩౭ - కామ్యాస్తుయథాకామం
 సముచ్చీయేరన్నవాపూర్వహేత్వభావాత్ ॥ ౬౦ ॥ అ - ౩౮ - అంగే
 ఘాయథాశ్రయభావః ॥ ౬౧ ॥ శిష్టేశ్చ ॥ ౬౨ ॥ సమాహారాత్ ॥ ౬౩ ॥

(x)

(౨౧)

గుణసాధారణ్యశ్రుతేశ్చ॥౬౪॥ నవాతస్సహధావాశ్రుతేః॥ ౬౫॥ దర్శ
 నాచ్చ॥౬౬॥ సర్వవేదాంతప్రత్యయసారంషత్ప్రకృత్యుత్పత్తిః॥ ౬౭॥ ౬౮॥
 సర్వవేదాంతో, పసంహారో, వ్యధాత్వ, వ్యాప్తి, స్పర్శాభేదా,
 దానందాదయః, ఆధ్యానాయా, త్సగృహీణి, కార్యాభ్యానా,
 త్సమాస, స్సంబంధా, త్సంభృతి, పురుషవిద్యాయాః, వేదాద్యర్థ,
 హానా, సాంకరాచ్య, గణే, రసియమీ, యావదధికార, మతురిధి
 యా, మియదామనసా, దంతరాభూతగ్రామ, వ్యతిహార, సైనివ
 హీ, కామాద్యా, దదగాదలోప, స్తన్నిర్ధారణానియమిః, ప్రధా
 నవ, ల్లింగభూయ, ఏకాత్మనోం, గావబద్ధాస్తు, భూమ్నీ, నానా
 శబ్దాది, వికల్పః, కామ్యా, అంగేషు, యథాశ్రయభావ మ్మత్త్యైగ్
 శతీ॥ ౬౯॥

ఇతి బ్రహ్మసూత్రే తృతీయస్యాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః.

ఓం.

శ్రీవాసుదేవపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీ గురుభ్యో నమః - హరిః ఓమ్.

బ్రహ్మసూత్రాణి

అథ తృతీయాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః-

అ-౧- పురుషార్థైశ్శబ్దాదిరి బాదరాయణః॥ ౧॥ శేష
 త్వాత్పురుషార్థవాదోఽథాన్యేష్విరిజైమినిః॥ ౨॥ ఆచారదర్శనా
 త్॥ ౩॥ తచ్చ॥శ్రే॥ ౪॥ సమన్వారంభణాత్॥ ౫॥ తద్వతోవిధా
 నాత్॥ ౬॥ నియమాచ్చ॥ ౭॥ అధికోపదేశాత్తు బాదరాయణస్యై
 వంతద్దర్శనాత్॥ ౮॥ తుల్యంతుతద్దర్శనం॥ ౯॥ అసార్వత్రికీ॥ ౧౦॥ విధా
 గశ్చతవత్॥ ౧౧॥ అధ్యయనమాత్రవతః॥ ౧౨॥ నావిశేషాత్॥ ౧౩॥

స్తుతయేనుమతిర్వా॥ ౧౪॥ కామకారేణచైకే॥౧౫॥ ఉపమర్దంచ॥౧౬॥
 ఉర్ధ్వరేతస్సుచశబ్దహి॥ ౧౭॥ అ- ౧- పరామర్శంజైమివిరచోదనా
 చోపవదతిహి॥ ౧౮॥ అనుష్ఠేయంబాదరాయణస్సమ్యక్తుతే॥ ౧౯॥
 విధిర్వాధారణవశే॥ ౨౦॥ అ- ౨- స్తుతిమాత్రముపాదానాదితచే
 న్నాచూర్వత్వాత్॥ ౨౧॥ భావశబ్దాచ్చ॥ ౨౨॥ అ- ౪- పారిష్ట
 వార్థా ఇతిచేన్న విశేషితత్వాత్॥ ౨౩॥ తథాచైక వాక్యతోపబం
 ధాత్॥ ౨౪॥ అ- ౫- అతఏవచాగ్నింధనాద్యనపేక్షా॥ ౨౫॥
 అ- ౬- సర్వాపేక్షాచ యజ్ఞాదిశ్రుతేరిశ్వవత్॥ ౨౬॥ శమదమూద్యు
 తేతస్సాస్త్రతథాపితుతద్విధేస్తదంగతయతేమామవశ్యానుష్ఠేయత్వా
 త్॥ ౨౭॥ అ- ౭- సర్వాన్నానుమతిశ్చ ప్రాణాత్యయే తద్దర్శనా
 త్॥ ౨౮॥ అచాధాచ్చ॥ ౨౯॥ అపిచస్మర్యతే॥ ౩౦॥ శబ్దశాస్త్రో-
 కామకారే॥ ౩౧॥ అ- ౮- విహితత్వాచ్చాశ్రమకర్మాపి॥ ౩౨॥ సహ
 కారిత్వేనచ॥ ౩౩॥ సర్వధాపితఏవోభయలింగాత్॥ ౩౪॥ అనభిధవంచ
 దర్శయతి॥ ౩౫॥ అ- ౯- అంతరాచాపితుతద్దృష్టే॥ ౩౬॥ అపిచస్మర్య
 తే॥ ౩౭॥ విశేషానగ్రహశ్చ॥ ౩౮॥ అతస్త్యతరజ్ఞాయోలింగా
 చ్చ॥ ౩౯॥ అ- ౧౦- తద్భూతస్యతాతావ్యాహో జైమినేరపినియమా
 తద్రూపాధావేభ్యః॥ ౪౦॥ అ- ౧౧- నచాధికారికమపి పతనాను
 మానాత్తదయోగాత్॥ ౪౧॥ ఉ- పూర్వనాపిత్యేకేభావమశనవత్తదు
 క్తం॥ ౪౨॥ అ- ౧౨- బహిష్టాభయథ ఎస్మి తేరాచారాచ్చ॥ ౪౩॥
 అ- ౧౩- స్వామినఃపిత్రుతేరిత్యాత్రేయః॥ ౪౪॥ ఆర్త్విజ్యమిత్యో
 దులోమస్తస్మైహిపరిక్రియతే॥ ౪౫॥ శ్రుతేశ్చ॥ ౪౬॥ అ- ౧౪- సహ
 కార్యంతరవిధిఃపక్షేణ తృతీయంతద్వతోవిధ్యాదివత్॥ ౪౭॥ కృత్స్న
 భావాత్తుగృహిణోపసంహరః॥ ౪౮॥ మానవదితేమామప్యూదేశా
 త్॥ ౪౯॥ అ- ౧౫- అనావిషుర్యన్నస్వయాత్॥ ౫౦॥ అ- ౧౬- విహి
 కమప్రస్తుతప్రతిబంధేతద్దర్శనాత్॥ ౫౧॥ అ- ౧౭- ఏవంవిముక్తిఫలా
 నియమస్తదవస్థావధృతేస్తదవస్థానధృతే॥ ౫౨॥ పురుషార్థస్సప్తదశ
 ద్విపంచాశత్॥ ౧౭॥ ౫౩॥ పురుషార్థః, పరామృశం, స్తుతిమాత్రం,
 పారిష్టవార్థా, అతఏవచాగ్నింధనాది, సర్వాపేక్షాచ, సర్వాన్నాను
 మతిశ్చ, విహితత్వాచ్చం, తరాచాపితు, తద్భూతస్యతు, నచాధి

కారికం, బహిష్కారభయభా, స్వామిన, స్వహకార్యంతరవిధి, రవా
విమూల్య, వైష్ణవీక, మేవంవిముక్తిఫలానియమస్సద్దేశ|| ౧౭ ||

ఇతి బ్రహ్మసూత్రే - తృతీయస్యాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

ఓం.

శ్రీవాసుదేవ పరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీ గురుభ్యోనమః - హరిః ఓమ్.

బ్రహ్మ సూత్రాణి

అథ చతుర్థాధ్యాయస్య - ప్రథమఃపాదః

అ- ౧ ఆవృత్తిరసకృదుపదేశాత్ || ౧ || లింగాచ్చ|| ౨ ||
అ- ౨- ఆత్మేతిరూపగచ్ఛంతిగ్రాహయంతిచ|| ౩|| అ- ౩- నప్రతీకే
సహిసః|| ౪|| అ- ౪- బ్రహ్మదృష్టిరుతా-ర్థాత్ || ౫|| అ- ౫- అదిత్యా
దిమతయశ్చ|| ౬|| ఉపపత్తే|| ౬ || అ- ౬- అసీనస్సంభవాత్ || ౭ ||
ధ్యానాచ్చ|| ౮|| అచలత్వంచాపేక్ష్య|| ౯|| స్మరంతిచ|| ౧౦|| అ- ౭-
యత్రైకాగ్రతాతత్రావిశేషాత్|| ౧౧ || అ- ౮- ఆప్రాయశాస్త్ర
త్రాపిహిదృష్ట|| ౧౨|| అ- ౯- తదధిగమ ఉత్తిరభూర్యాఘయోగశ్చే
వవివాశాతద్వ్యపకేశాత్|| ౧౩ || అ- ౧౦- ఇతరస్యాప్యేవమసం
క్షేపఃపాతేతు|| ౧౪ || అ- ౧౧- అనారభ్యాజ్యేవమతు పూర్వేతదవ
ధే|| ౧౫|| అ- ౧౨- అగ్నిహోత్రాదిసతతా-ర్యామైవ తద్దర్శనా
త్|| ౧౬|| అతోన్యాపిప్యేకేషాముభయో|| ౧౭|| అ-౧౩- యదేవ
విద్యయేతిహి|| ౧౮|| అ- ౧౪ భోగేనత్వితలేక్షపయత్వా సంధ్య
తే|| ౧౯|| ఆవృత్తిశ్చతుర్దశైకోనవిగ్నేశతి|| ౧౯ || ౧౯ || ఆవృత్తి,
రాత్నేతి, నప్రతీకే, బ్రహ్మదృష్టి, రాదిత్యాది, రాసీనో, యత్రైకా
గ్రతా, ప్రాయశా, తదధిగమ, ఇతరస్యా, నారభ్యాజ్యే, గ్నిహో
త్రాది, యదేవవిద్యయా, భోగేనత్వితలేవతుర్దశ || ౧౪ ||

ఇతి బ్రహ్మసూత్రే - చతుర్థస్యాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః.

ఓం.

శ్రీవాసుదేవ పరబ్రహ్మదేవతః.

శ్రీగురుభ్యోనమః - హరిః ఓమ్.

బ్రహ్మసూత్రాణి

అథ చతుర్థాధ్యాయస్య ద్వితీయఃపాదః

అ. ౧- వాఙ్మనసేదర్శనాద్భిజ్ఞాచ్చ॥ ౧ ॥ అతఏవకనర్వాణ్య
ను॥ ౨॥ అ. ౨- తస్మిన్ప్రాణతత్తరాత్॥ ౩॥ అ. ౩- సోధ్యక్షేతదు
సగమాదిభ్యః॥ ౪॥ అ. ౪- తేషుతద్భుతేః॥ ౫॥ నైకస్మిన్దర్శయతో
హి॥ ౬॥ అ. ౪- సమానానా సృత్యుపక్రమా దమృతత్వంచానుపా
వ్య॥ ౭॥ అ. ౫- తదాపి తేస్సంసారవ్యపదేశాత్॥ ౮॥ సూక్ష్మం
ప్రమాణతశ్చ తథోపలభ్యే॥ ౯॥ నోపనుద్దేనాతం॥ ౧౦॥ అస్మైవచోప
పత్తేయాస్తా॥ ౧౧॥ అ. ౬- ప్రతిషేధాదితీచేన్న శారీరాత్॥ ౧౨॥
స్వప్తోహ్యేకేమాం॥ ౧౩॥ స్మర్యతేచ॥ ౧౪॥ అ. ౭- తానిపరేతథా
హ్యహా॥ ౧౫॥ అ. ౮- అవిభాగోవచనాత్॥ ౧౬॥ అ. ౯- తదోకో
గజ్వలనంతత్రప్రకాశితద్వారో విద్యాసామర్థ్యాత్తచ్ఛేషగత్యనుస్మృతి
యోగాచ్చహర్దాసుగృహీతశ్చతాధికయా॥ ౧౭॥ అ. ౧౦- రిశ్మ్య
నుసారి॥ ౧౮॥ నిశినేతిచేన్నసంబంధస్య యావద్దేహభావిత్వాద్దర్శ
యతిచ॥ ౧౯॥ అ. ౧౦- అతశ్చాయనేపిహదశ్చైతే॥ ౨౦॥ యోగినః
ప్రతిస్మర్యతేస్సార్థేచైతే॥ ౨౧॥ వాఙ్మనస్యైకాదశైకవిగ్ంతతః॥ ౨౧॥
వాఙ్మనసి, తస్మిన్, సోధ్యక్షే, సమానా, తదాపి, ప్రతిషేధా,
తానిపరే, అవిభాగ, సదోకో, రిశ్మ్యనుసా, ర్యతశ్చాయనే,
ప్రైకాదశ॥ ౧౧॥

ఇతి బ్రహ్మసూత్రే - చతుర్థాధ్యాయస్య ద్వితీయఃపాదః.

శ్రీవాసుదేవ పరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీ గురుభ్యోనమః - హరిః ఓమ్.

బ్రహ్మ సూత్రాణి

అథ చతుర్థాధ్యాయస్య - తృతీయఃపాదః.

అ. ౧. అర్చిరాదినాతత్ప్రకృతేః॥ ౧॥ అ. ౨ - వాయుమబ్జాద
విశేషవిశేషాభ్యామ్॥ ౨॥ అ. ౩ - తటితోధివరుణస్సంబంధాత్॥ ౩॥
అ. ౪ - తివాహికాస్తల్లింగాత్॥ ౪॥ ఉభయవ్యామోహస్తత్ప్ర
కృతేః॥ ౫॥ వైద్యుతేనైవతతస్తద్భూతేః॥ ౬॥ అ. ౫ - కార్యంబాదరి
స్యగత్యుపపత్తేః॥ ౬॥ విశేషితత్వాచ్చ॥ ౭॥ సామిప్యాత్తుతద్వ్యవ
దేశః॥ ౮॥ కార్యాత్మయేతదధ్యక్షేణసహతః పరమభిధానాత్॥ ౧౦॥
స్మృతేశ్చ॥ ౧౧॥ పరంజైమినిర్ముఖ్యత్వాత్॥ ౧౨॥ దర్శనాచ్చ॥ ౧౩॥
నచకార్యేపరిపత్త్యభిసంధిః॥ ౧౪॥ అ. ౬ - అప్రకృతాలంబనాన్న
యతితివాదరాయణ ఉభయభాదోహస్తతత్ప్రకృతేః॥ ౧౫॥ విశేషం
చదర్శయతి॥ ౧౬॥ అర్చిరాదినాపబ్జాదశః॥ ౧౭॥ ౧౮॥ అర్చిరాదినా,
వాయుం, తటితో, తివాహికా, కార్యం బాదరి, రసప్రకృ
తాః॥ ౧౮॥

ఇతి బ్రహ్మసూత్రే - చతుర్థాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః.

శ్రీవాసుడేవ పరబ్రహ్మదేనమః.

శ్రీ గురుభ్యోనమః - హరిః ఓం.

బ్రహ్మసూత్రాణి

అథ చతుర్థాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః-

అ. ౧. సంపద్యావిర్భావస్సేవనశబ్దాత్ || ౧ || ముక్తఃప్రపి
 జ్ఞానాత్ || ౨ || ఆత్మాప్రకరణాత్ || ౩ || అ. ౨ - అవిభాగేనదృష్ట
 త్వాత్ || ౪ || అ. ౩ - బ్రాహ్మణశ్చైమిసిరుపర్యాసాదిభ్యః || ౫ || చి
 త్తన్నాత్రేణతదాత్మకత్వాదిత్యేషాలోమః || ౬ || ఏవమప్యపర్యాస
 త్పుర్వభావా దవిరోధంబాదరాయణం || ౭ || అ. ౪ - సంకల్పాదే
 తుతద్భుతే || ౮ || అతఏవచానన్యార్థపతిః || ౯ || అ. ౫ - అభావంబ
 దరిరాహుహ్యేవం || ౧౦ || భావంజైమినిర్వికల్పాచననాత్ || ౧౧ || దా
 దశాహవదుభయవిధంబాదరాయణోతః || ౧౨ || తన్వభావేసంధ్యవద
 పపత్తేః || ౧౩ || భావేజాగ్రద్యుత్ || ౧౪ || అ. ౬ - ప్రదీపవదావేశ
 తాసీదర్శయతి || ౧౫ || స్వాప్యయసంపత్త్యా రన్యతరాపేక్ష మా
 మ్భూతంసీ || ౧౬ || అ. ౭ - జగద్వ్యాపారవర్జం ప్రకరణాద సని
 హితత్వాచ్చ || ౧౭ || ప్రత్యక్షోపదేశాఽతి క్షేన్నాధికారిక మండలస్థ
 త్తేః || ౧౮ || ఏకారావర్తిచతథాహిస్థితముహ || ౧౯ || దర్శయతతై
 వంప్రత్యక్షేనుమానే || ౨౦ || భోగమాత్రసామ్యంబింగాచ్చ || ౨౧
 అనావృత్తిశ్చబ్దాదనావృత్తిశ్చబ్దాత్ || ౨౨ || సంపదినస్తద్వావిగ
 తతిః || ౨౩ || ౨౨ || సంపద్య, విభాగేన, బ్రాహ్మణ, సంకల్ప, దధ
 వం, ప్రదీపవ, జ్ఞగద్వ్యాపారివర్జం, సప్త || ౭ ||

ఇతి బ్రహ్మసూత్రే - చతుర్థస్యాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

హరిః ఓమ్.

శ్రీ గురుభ్యోనమః.

నిర్వాణపటస్తోత్రమ్

శ్లో॥ మనోబుద్ధ్యహంకారచిత్తానినాహం సత్రోత్రంనజిహ్వన
వహ్నిగ్రాసేత్రే । నచవ్యోమభూమి ర్నతేనోనవాయు శ్చిదానందరూ
పశ్చివోహంశివోహమ్॥ ౧॥

నచప్రాణసంక్షోననై పంచవాయు ర్నైవా సప్తధాతు ర్నైవా
పంచకోశః । నవాక్పాణిపాదౌ నహోపస్థపాయు శ్చిదానందరూప
శ్చివోహం శివోహమ్॥ ౨॥

నమేక్ష్యేషరాగానమేలోభమోహా మదోనైవమేనైవమాత్స
ర్యభావః । నధర్మోనచార్థో నకామోనమోక్ష శ్చిదానందరూపశ్చివో
హం శివోహమ్ ॥ ౩॥

నపుణ్యం నపాపం నసౌఖ్యంనదుఃఖం నమంజ్రోనసర్థం నవే
దానయజ్ఞాని । అహంభోజనంనైవభోజ్యం నభోక్తా చిదానందరూప
శ్చివోహంశివోహమ్ ॥ ౪॥

నమృత్యుర్నశంకానమేజాతభేదః పితానైవమేనైవ మాతాచ
జన్మ । నబంధుర్నమిత్రం గురురైవశిష్య శ్చిదానందరూప శ్చివో
హం శివోహమ్॥ ౫॥

అహంనిర్వికల్పో నిరాకారరూపో విభుత్వాచ్చసర్వశసర్వే
ంద్రియాణామ్ । నచాసంగతంనైవముక్తిర్నమేయ శ్చిదానందరూప
శ్చివోహం శివోహమ్॥ ౬॥

ఇతి శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యవర్య

శ్రీమచ్ఛంకరాచార్య విరచితం

నిర్వాణపటస్తోత్రం - సమాప్తమ్.

ఆత్మపంచకస్తోత్రమ్.

శ్లో ॥ నాహం దేహి నేంద్రియాణ్యంతరంగం నాహంకారః
ప్రాణవర్గోనదాహం । దారాపత్యక్షేత్రవిత్తాది దూరస్సాక్షీ నిశ్యః
పత్యగాత్మాశీవోహమ్ ॥ ౧॥

రజ్జ్వజ్ఞనాదృశి రజ్జ్వర్యాధాపీసాస్వత్సా జ్ఞానాదాత్మనో
జీవధావః । ఆప్తోక్త్యాహేభాంతనాశే సర్వజ్ఞశీవోనాహం నేశికో
క్త్యాశీవోహమ్ ॥ ౨॥

ఆభాతదంవిశ్వమిత్యన్యసత్యం సత్యజ్ఞానానంద రూపేవిమో
హత । నిద్రామోహాత్సప్తవత్తన్నసత్యం శుద్ధఃపూర్ణో నిత్యఏక
శీవోహమ్ ॥ ౩॥

మత్తేనానాన్యతీంచిత్రాన్తీవిశ్వం సత్యంబాహ్యం వస్తుమా
యోపక్లిప్తం । ఆదర్శాంతర్భాసమానస్యతుల్యం మయ్యద్యైతేధాతి
తస్మాచ్ఛీవోహమ్ ॥ ౪॥

నాహంజాతోనప్రవృద్ధో ననష్టోదేహస్యోక్తః ప్రాకృత
స్సర్వధర్మాః । కర్తృత్వాదిశ్చిన్మయస్యాస్తి నాహంకారస్యైవహ్మ
త్సనోమేశీవోహమ్ ॥ ౫॥

నాహంజాతోజన్మమృత్యు కుతోమేనాహంప్రాణః క్షుతిః
పాకుతోమే । నాహంచిత్రం శోకమోహా కుతోమే నాహంక
బంధమోక్షాకుతోమే ॥ ౬॥

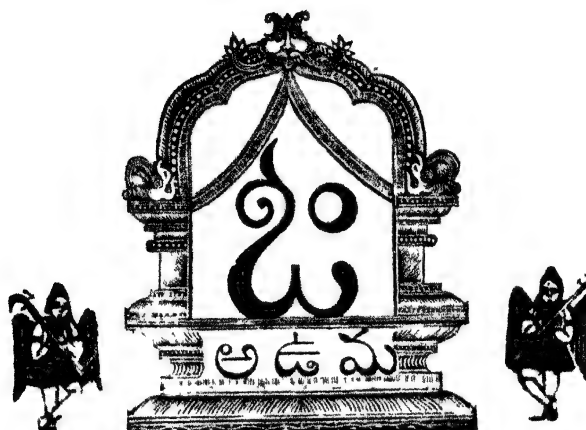
ఇతి శ్రీమత్సరమహంస పరివ్రాజకాచార్యవర్య

శ్రీమద్భంకరాచార్య విరచితం

ఆత్మపంచకం సమాప్తమ్.

బ్ర. గురునాథ యగ్

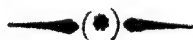
శ్రీవాసు దేవ పరమహంసము.

శ్రీ గురుభ్యోనమః హరి ఓం.

వై యానకీ - చారీరక మీమాంసా

బ వ్యసూ త్ర ము లు.

ప్రథమాధ్యాయము - ప్రథమపాదము.

శ్లో || సర్వవేదాంతతాత్పర్య నిర్ణయాయమహానుజః ।

చకార బ్రహ్మసూత్రాభిభావాన్పాదరాయణః ॥ ౧ ॥

చత్వారస్తత్రచాధ్యాయః ప్రత్యేకంతే చతుష్పదాః । సూ
త్రాణాంపంచపంచాశ చుత్తరం శతపంచకమ్ ॥ ౨ ॥ వేదాంతస్థా
కరణం ద్విపవత్యుత్తరంశతమ్ । ఏతచ్ఛరీరకంశాస్త్రం క్షద్రాత్ ॥
యనోగురుః॥ పుత్రమధ్యాపయమాస శిష్యంచ శుశ్రూ

తే - గీ || శ్రేయమును గోరువారు భజింతురెవని । నేఘముం
దుస్పృహ్యుల కెల్ల హేతు । వెనడువేదంబుచేగాని యెఱుగబడదు ।
వానికిసుఖాత్ములకొనగ్గు వందనములు || తే - గీ || శంకరాచార్యుపదము
లసాగి మొక్కిరి । యస్మదీయగురుశ్రేణి నభినుతించి । తెనుగునరచింతు
సుఖముగ దెలియుకొఱకు । బ్రహ్మసూత్రార్థబోధిని బ్రవదమెసగ||

క|| పరదేశమంత్రీకీనిసుం । దరమాంబికకును సుతుండ ధరవె
న్నెలకం । తిరుచిర వంశభవుడనుం । దరరామాఘ్యుండ సజ్జనవిధే
యుండక||

—(*) ౧. జీజ్ఞాసాధికరణమ్. (*)—

సూ || ౧|| అథాతో బ్రహ్మజీజ్ఞాసా||

టీక || అథ=ఈ బ్రహ్మవిచారిమునందు అధికారము కలిగినపీ
దప (సాధనచతుష్టయసంపత్తి కలిగినతరువాత) అతః=ఈకారణము
వలన, (ఆకర్మలనుజెప్పనట్టివేదమునందే ఆకర్మలవలన గగి గినఫలములు
అనిత్యములని చెప్పబడియున్నందున) బ్రహ్మ=బ్రహ్మముయొక్క, జీజ్ఞా
సా=విచారము, కర్తవ్యా=చేయవలయును.

తాత్పర్యము || సాధనచతుష్టయసంపత్తికలవాడు బ్రహ్మవిచా
రమునందు అధికారియగును. ఏవేదములు కర్మల ముఖ్యములనియు
వానిని అవశ్యముగా ఆచరించవలెననియు చెప్పుచున్నవో ఆవేదములే
కర్మలిచ్ఛఫలములు శాశ్వతములుకావని చెప్పుచున్నవి. కావున పైని
రూపించిన అధికారి కర్మలయందలి అభిమానమునువిడచి బ్రహ్మవిచా
రమునుసేయవలయును. దీనిచేవాడు బ్రహ్మజ్ఞానముగలిగి శాశ్వతమగు
మోక్షమునుజేందునని తాత్పర్యము.

—(*) ౨. జన్యాద్యధికరణమ్. (*)—

అవతారిక || బ్రహ్మవిచారము జేయుమని చెప్పితిరే ఆ బ్రహ్మ
ఎట్టివాడు ఏమిలక్షణములుగలవాడు అనిన, చెప్పుచున్నాను.

సూ|| ౨|| జన్యాద్యన్యాయతః||

టీక || అన్య=ఈకసుపడుచున్నప్రపంచముయొక్క, జన్యారి=
తల్లి, అగునవి ఉత్పత్తిస్థితిప్రళయములు, యతః = ఎవ్వనివలనగ
లుగుచున్నవి, అన్య=అది బ్రహ్మము.

తా॥ ఈప్రపంచమంతయును ఎవనివలనబుట్టుచున్నదో ఎవని చేత రక్షింపబడుచున్నదో నశించినపిదప ఎవనియందు లీనమగుచున్నదో అయినయే బ్రహ్మమని తెలిసికొనవలయును. ఇట్లు నానాభేదములుగల ప్రపంచమును తనసామర్థ్యముచేత చక్కగ నిర్వహించువాడు కావున నా బ్రహ్మము సర్వజ్ఞుడనికూడ నెఱుంగవలయునని తాత్పర్యం॥

అవ ॥ బ్రహ్మ స్వజ్ఞుడని ఎట్లునిరూపింపనగును అన చెప్పచున్నాడు.

—(*) 3. శాస్త్రయోనిత్యాధికరణమ్. (*)—

సూ॥ 3॥ శాస్త్రయోనిత్యాత్.

టీక॥ శాస్త్రస్య = శాస్త్రములకు (ఋగ్వేదాది వేదములకు) యోనిత్యాత్ = కారణమగుటవలన, బ్రహ్మ = బ్రహ్మము, సర్వజ్ఞం = సర్వజ్ఞుడు.

తా॥ కనబడుచున్నవియు కనబడకుండునట్టివియు నగు సర్వవిషయములనుగూర్చి వేదములు నివరించుచుండును. అట్టి వేదములకు కర్తయగుటచే బ్రహ్మము సర్వజ్ఞుడనటకు సందియములేదని తాత్పర్యం॥

శాస్త్రమునకు రెండవయర్థము.

అన॥ బ్రహ్మకు లక్షణమును జెప్పియున్నారు. ఆయనను విచారించుటకు సాధనపేది, ప్రమాణమువలన అయిన నెఱుంగవచ్చును అనినచెప్పచున్నాడు.

టీక॥ శాస్త్రయోనిత్యాత్ = శాస్త్రమే (వేదమే) ప్రమాణముగాగలవాడనుటవలన, ప్రమాణాంతరైః = ప్రత్యక్షముమొదలగు ఇతరప్రమాణములచేత, నదృశ్యతే = గ్రహింపబడదు.

తా॥ ఈ బ్రహ్మమును తెలిసికొనుటకు “శ్రు ॥ యతోవా ఇమానిజాయంత ఇత్యాదివాక్యములుగల వేదమొక్కటియే ప్రమాణము. ప్రత్యక్షముమొదలనునవి ఏవియును బ్రహ్మవిచారమునందు సహాయముకానేరవు. కావున అధికారియగువాడు ఉపనిషద్వాక్యములసహాయముచేతనే బ్రహ్మవిచారము సేయవలయునని తాత్పర్యము.

—(*) 4. సమన్వయోధికరణమ్. (*)—

అవ ॥ బ్రహ్మమును వేదాంతవాక్యముల సహాయముచేతనే

తెలిసికొనవలయునుగాని మఱిఒకవిధముగా తెలిసికొనుటకు వలనుపడ దనిచెప్పితిరి. ఆవేదాంతవాక్యములను చూడబోయిన నవి ఒక్కొక్క చోట నొక్కొక్కవిషయమును బోధించుచున్నవిగాని బ్రహ్మమునొక్క దానినిగురించియే చెప్పుటలేదు. ఎట్లుండగా సావాక్యముల తాత్పర్యము పరబ్రహ్మను నిర్ణయించుటయేయని తెలిసికొనుటకు ఎట్లువీలగు ననిన, చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౪ ॥ తత్త్వసమన్వయూత్ ॥

టీక॥ తత్త్వ ఆత్మలయితే, సమన్వయూత్ - సమన్వయము వలన (ఉపక్రమము మొదలగు తాత్పర్య క్రియముల సహాయము చేత వేదాంతవాక్యములన్నియు బ్రహ్మనొక్కదానినే బోధించునని విమర్శించి తెలిసికొనుటవలన) తత్త్వమే తెలిసికొనిబడను.

తా॥ సామాన్యముగా మించవారలకు వేదాంతవాక్యముల తాత్పర్యము భిన్నేకవిధములుగా నున్నట్లు తోచుటలో సంశయమేమి యును లేదు. ఉపక్రమము మొదలగు తాత్పర్య క్రియముల సహాయము చేత బాగుగ విమర్శించిన నట్లుతోచును. ఆవేదాంతవాక్యములన్నియు బ్రహ్మము నొక్కదానినే బోధించుననియు మఱియొకదానిని బోధింప వనియు బాగుగ విస్తృతమగునని తాత్పర్యము.

—(*) ౫. ఈక్షిత్యధికరణమ్. (*)—

అవ॥ జగత్తునకు కారణమగు ఎచువే బ్రహ్మమనియు ఆబ్రహ్మమును విచారణ చేయవలెననియు కెండవోధికరణమునందు చెప్పితిరి. సాంఖ్యవతస్థులు జగత్కారణము ప్రధానము (జడమయ్యను ప్రపంచమును సృష్టించుటయందు స్వతంత్రశక్తిగలదియు సత్త్వరజస్తమోగుణములే స్వరూపముగా గలదియునగు ఒకివస్తువు) అనియు వేదములు ఆప్రధానమునే జగత్కారణముగా చెప్పుచున్నవనియు పలుకుచున్నారు. కావున జగత్కారణము బ్రహ్మయేయని ఎట్లు నిర్ణయింప నగును అనిన, చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౫ ॥ ఈక్షితేర్నాశబ్దమ్.

టీక॥ ఈక్షితేః-ఈక్షిత (చూచుట) అనుక్రియను ఉపయోగించుటవలన (సంకల్పించెనని చెప్పుటవలన) అశబ్దం = వేదమునందు

ప్రథమాధ్యాయము - ప్రథమపాదము

చెప్పబడని (ప్రధానము) న జగతాగ్రణం=జగతాగ్రణము కాదు.

సూ॥ ౧౧॥ “సచేవసోష్యేదమగ్రాసీత్” అను స్థలమునందు సత్ అనుశబ్దముచేత వేదము బ్రహ్మమనే జగతాగ్రణముగా జెప్పచున్నదిగాని అచేతనమగు ప్రధానమునుగూర్చి ఏయియ జెప్పటలేదు. అది ఏలయనిన, “ఎత్తిత” అని అవేదము జగతాగ్రణమగు వస్తువు సంకల్పముజేసినని చెప్పచున్నది. సంకల్పముజేయుట చేతనముల పనిగాని అచేతనముల పనికాదు గదా. కావున జ్ఞానస్వరూపుడగు బ్రహ్మజే జగతాగ్రణముగాని అచేతనమగు ప్రధానము కాదు. వేదము అప్రధానమునుగూర్చి చెప్పటయే లేదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లుచెప్పట మరికాదు. “అపోవక్షంత తత్రైజవిక్షత” అనుమొదలగు స్థలములందు జలరూపముగాను అగ్నిరూపముగాను ఉన్న పరబ్రహ్మ మఖ్యమైన జలము సంకల్పించెను. అగ్నిసంకల్పించెను. అనివేదము చెప్పచున్నదికదా, అట్లే “సచేవసోష్యేదమగ్రాసీత్” అనుస్థలమునందు (జగతాగ్రణమును జెప్పస్థలమునందు) కూడ ప్రధానమునే మఖ్యముగాజేసికొని సవత్త (అదిసంకల్పించెను) అనిచెప్పియుండవచ్చును. ఇట్లే సత్ మొదలగు పదములచేత చెప్పబడునది ప్రధానమేకావచ్చునుగదా, అనిన చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౧౨॥ గోక్షేన్నాత్మశబ్దాత్ ॥ ౧౦

లేక॥ ఈక్షే=ఈక్షతశబ్దము (సంకల్పించెను అనుట) గాగ శ్చేత్=అప్రధానము అనేయెడల (సంకల్పించునది ప్రధానమేకాని బ్రహ్మముకాని సచ్చిబ్రహ్మ బ్రహ్మమును జెప్పినను అబ్రహ్మమే సంకల్పించెనని జెప్పట గణముగాని ముఖ్యముకాదు. అనేక్షమున) న=అదిసరికాదు. కుతః=ఎందువలనననగా, ఆత్మశబ్దాత్ = ఆత్మ (జీవుడు లేక పరమాత్మ) అనుశబ్దము చెప్పబడి యుండుటవలన (సచ్చిబ్రహ్మ చేత ఏవస్తువు చెప్పబడుచున్నదో అవస్తువే జీవుడు అని చెప్పబడి యుండుట వలన.

తా॥ మొట్టమొదట ఈప్రపంచమతయును సర్వకారణమగు సద్వస్తువే అయియుండెను అని ఆరంభించి క్రమముగా సృష్టించెప్పి యుండు ఈసమస్తమును సద్వస్తువే అదియే ఆత్మ అని వేదముచెప్ప

తనయందు లయమునొందునని వేదము చెప్పుచున్నది. చేతనుడగు జీవుడు ఆచేతనమును ప్రధానమునందు లయమగుటకు వీలులేదుకదా. కావున సత్పదము బ్రహ్మమునే బోధించునుగాని ప్రధానమునుగూర్చి చెప్పనేలేప్పదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౦॥ గతిసామాన్యత్

టీక॥ గతి = సర్వవేదాంతవాక్యములచేతను తెలియజేయుటకు విషయము (చేతనమే జగత్కారణమనుట) సామాన్యత్ = ఒకటే అయినందువలన, జడప్రధానం = జడమగుప్రధానము, సచ్చబ్రహ్మచ్యం = సచ్చబ్రహ్మచేత జెప్పబడునది, నభవతి = కానేరదు.

తా॥ వేదాంతవాక్యము లన్నిటిచేతను జగత్కారణము చేత నవస్తువేయని తెలిసికొనుచున్నారు. అట్లుగుటచేత ఇచ్చట సచ్చబ్రహ్మము నకు అర్థము ప్రధానమెట్లుగును. అది జడమగుటచే సచ్చబ్రహ్మమునకు అర్థముకాదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౧॥ శ్రుతత్వాచ్చ॥

టీక॥ శ్రుతత్వాచ్చ = శ్రుతియందు ప్రత్యక్షముగా (సర్వజ్ఞుడగు చేతనవస్తువే జగత్కారణమని) చెప్పబడి యుండుటవలనకూడ, సచ్చబ్రహ్మచ్యం = సచ్చబ్రహ్మచేత చెప్పదగినది, ప్రధానంనభవతి = ప్రధానము కానేరదు.

తా॥ శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తునందు “జ్ఞఃకాలకాలోగుణీసర్వవిద్యో” అనుముదలగు వాక్యములచేత సర్వజ్ఞుడగు పరబ్రహ్మమును గూర్చి చెప్పట కారంభించి “సకారణంకరణౌధిపాధిపః” అనువాక్యముచే ఆబ్రహ్మయేజగత్కారణమని స్పష్టముగా జెప్పియున్నది. కావున జగత్కారణమును జెప్ప సత్పదముచేత బ్రహ్మమే చెప్పబడునుగాని ప్రధానము చెప్పబడదని తాత్పర్యము.

—(*) ౬. ఆనందమయాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ పైజెప్పబడిన ఐదు అధికరణముల వలనను వేదాంతవాక్యములన్నియు బ్రహ్మమునుగూర్చినే జెప్పనని నిర్ణయింపబడెను బ్రహ్మనిర్గుణమని అనిచేప్పవాక్యములను గుఱించియు తాపాసన నిది శ్రమి ఆబ్రహ్మమునందు గుణముల నారోపించి చెప్పవాక్యములను

(సగుణవాక్యములను) గుణించియు ఇకముందు విచారణ చేయవలసి యున్నది. అందు మొదలగు ఇద్దరు వాక్యములలో (బ్రహ్మయోగో యథాస్వరూపమును న్యూనావ్యక్తములలో) కలుగు సంశయములను బోధింపటకై ఈ బోధినియు అనంతరము వ్రాసినది. తైత్తిరీయమునందు “అన్యోంతర ఆనందమయో (విజ్ఞానమయకోశములో) పల ఆనందమయదగు మహిమక ఆత్మగలదు” అను వాక్యమునందలి ఆనందమయ శబ్దము నిర్గుణమగు పరబ్రహ్మమని చెప్పినా, లేక, ఉపాసనార్థమై గగుర్నామ హను జెప్పినా, అనుసంశయము రాగా దానిని నివారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౦॥ ఆనందమయోభ్యాసాత్॥

‘౧౦॥ అభ్యాసాత్ (ఆనందమయమును బ్రహ్మమయమున) పలు మారుచెప్పటవలన, ఆనందమయ, అన్యోంతర అను మొదలగువాక్యములలో ఆనందమయశబ్దముచేత చెప్పబడినది బ్రహ్మవః నిర్గుణమనామే.

తా॥ “అన్యోంతర ఆత్మగలదు” అనువాక్యమునందలి ఆనందమయశబ్దము ఇద్దరు భావమునేఁబెల్పెను. ఎందువలనననగా, “ఆనందం బ్రహ్మోపద్యోక్” (రెండవ అధ్యాయమున) అను మొదలగు సనేకవాక్యములందు ఆనందమయశబ్దమును పరబ్రహ్మమను బోధించుటకై యే యోగింపబడియున్నది. కావున అన్యోంతరమొదలగువాక్యమునందలి ఆనందమయశబ్దముకూడ నిర్గుణమగు పరబ్రహ్మనే బోధించునుగాని శరీరమును బోధించదని తాత్పర్యము.

రెండవ అర్థము.

అవ॥ అన్యోంతర అనువాక్యమునందు ఆనందమయశబ్దము ఆనందమయకోశమును సూచించు “స గ్నాపుచ్చంత్రాశిష్టా” (ఈఆనందమయకోశమునకు బ్రహ్మమపుచ్చునుపలకది) అను వాక్యమునందలి బ్రహ్మపదము పరబ్రహ్మమని చెప్పినదియైనను ఆపరబ్రహ్మ ఆనందమయకోశమునకు అంగమని చెప్పచున్నది. ఇట్లు చెప్పట యధార్థస్థితికి విరోధముగదా, అనిన సమాధానము చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౧౨॥ ఆనందమయోభ్యాసాత్॥

టీక॥ అభ్యాసాత్ = పలుమారు ఒక టేరీతిగ జెప్పటవలన, ఆనందమయః=ఆనందమయవాక్యమునందున్న బ్రహ్మపదము, బ్రహ్మ=స్వతంత్రుడగు పర బ్రహ్మమునే, వదేత్=చెప్పను.

తా॥ “అసన్నే వసభవతి, అసద్ర్పహ్నేతి వేదచేత్, అస్తి బహ్నేతి చేద్యేవ, సంతమేనంతతో విదుః” (బ్రహ్మలేదనేయేడల ఆనందమయ కోశముకూడా లేనిదేయగును. బ్రహ్మజ్ఞుడనినయేడల ఆనందమయ కోశముకూడా ఉన్నదేయగును) ఇది ఆనందమయకోశ విషయమును ఉపసంహరించుచేయునట్టివాక్యము. ఈవాక్యమునందు అనేకమార్లు స్వతంత్రమగు బ్రహ్మయే చెప్పబడియున్నది. దీనిని పట్టిచూచిన “బ్రహ్మచ్యుచ్ఛ్చపత్తిశ్చ” అనువాక్యమునందున్న బ్రహ్మపదముగూడ స్వతంత్రుడగు పర బ్రహ్మనే జెప్పని తాత్పర్యము.

అప॥ ఆనందమయపదము బ్రహ్మమును జెప్పననుట సరికాదు. మఱు అనుప్రత్యయమునకు వికారము (స్వరూపము) అనిగదాయర్థము, కావున ఆనందమయ అనుపదమునకు ఆనందమే స్వరూపముగా గల ఆనందమయకోశమే అర్థము కావలయునుగాని బ్రహ్మముకానేరదు. అనిన, చెప్పదున్నాడు.

సూ॥ ౧౩॥ వికారశబ్దాన్నేతి చేన్నప్రాచుర్యాత్॥

టీక॥ వికారశబ్దాత్ = మయ అనుప్రత్యయమునకు వికారము అని అర్థముకావున ఆనందమయః = ఆనందమయపదముచేత చెప్పబడువాడు పర బ్రహ్మము, నేతిచేత్=కాదు అనేపక్షమున, న = అదీసరికాదు, కుతః = ఎందువలనననగా, ప్రాచుర్యాత్ = ప్రచురమైనది. (గాలభాగమువరకు అదీయేయైనది) అనువర్థముకూడా నుండుటవలన (ఆనందమయశబ్దమునకు ఆనందము స్వరూపముగా గలదియనియే గాక ఆనందమయనునర్థముకూడా ఉండుటవలన) ఆనందమయః= ఆనందమయశబ్దముచేత జెప్పబడునది, బ్రహ్మైవ=పర బ్రహ్మమే.

తా॥ మయ అనుపదమునకు వికారము అని అర్థముండుటవలన ఆనందమయపదము బ్రహ్మను జెప్పదనుటసరికాదు. ఆపదమునకు ప్రాచుర్యమనికూడ అర్థముగలదు. కావున ఆనందమయపదము బ్రహ్మమునే

చెప్పను. పాశ్చాత్యార్థమునందు అనందమయమనగా, అనందమయని అర్థమగును. కావున నాపదము పరబ్రహ్మమునుచెప్పటలో సంశయమేమియునులేని తాత్పర్యము.

రెండవ అర్థము.

అవ|| “బ్రహ్మపుచ్చంప్రతిష్ఠా” అనువాక్యములోని బ్రహ్మపదము స్వతంత్రమగు బ్రహ్మమునేచెప్పును, అంటరి. అది చెట్టునరియు గును. అవాక్యమునందు పుచ్చం అనునట్టి అవయవవాచకపదము (అవయవమును జూచుచున్నది) ప్రయోగించబడి యున్నది గదా, (బ్రహ్మపుచ్చము అంటరికి చెప్పబడియున్నదికదా, అనిన, చెప్పకున్నాడు.

సూ|| ౧౦|| వికాశగ్రాన్నే తదేన్నప్రాచుర్యేత్||

౧౩|| వికాశగ్రాన్ అవయవ వాచకమగు పుచ్చశబ్దమును ప్రయోగించియుండుటవలన అనందమయః అనందమయవాక్యమునందలి బ్రహ్మపుచ్చవాక్యమునందగు బ్రహ్మపదముచేత చెప్పబడునది. “బ్రహ్మ-స్వతంత్ర బ్రహ్మము, నేగలేత్ - కాదనేటిదల, న - సరికాదు, కుళో-మనువలననగా, పాశ్చాత్యార్థ = అహం అట్టియవయవవాచకపదములను ప్రయోగించియుండుటవలన, అనందమయో బ్రహ్మపదమునందును అనువాక్యమునందలి బ్రహ్మపుచ్చవాక్యమునందను బ్రహ్మపదముచేత చెప్పబడునది స్వతంత్రతబ్రహ్మయే.

కా|| “బ్రహ్మపుచ్చంప్రతిష్ఠా” అనువాక్యమునందు అవయవవాచకమగు పుచ్చశబ్దము ప్రయోగించబడినదనియు అందువలన అబ్రహ్మము అనందమయకోశమునకు అంగము కావలయునేకాని స్వతంత్రముకానేరదనియు చెప్పబడునదిగాదు. ఎందువలనననగా అపుచ్చశబ్దము అంతకముందు అన్నచుయ పాశ్చాత్యయ కోశమును బ్రహ్మనష్టము ప్రయోగించబడినట్లు ఇచ్చటకూడా ప్రయోగించబడినది అంతియేకాని బ్రహ్మ అనందమయకోశమునకు అంగమని చెప్పటకు కాదు. కావున బ్రహ్మపుచ్చవాక్యమునందలి బ్రహ్మపదము స్వతంత్ర బ్రహ్మనే చెప్పుచున్నదనుటకు సంశయమేమియులేదు అని తాత్పర్య.

సూ|| ౧౪|| తద్దేహవ్యపదేశాచ్చ||

టీక॥ తత్ = ఆనందమునకు, హేతుః = కారణముని, వ్యవచేశా
చ్చ = చెప్పియుండుటవలనగూడ ఆనందమయః = ఆనందమయును (ఆనం
దమయ శబ్దముచేత) జన్మబదువాడు అనందమయ వాక్యమునందలి
బ్రహ్మశ్చ వాక్యమునందుండు బ్రహ్మశబ్దముచేత జన్మబదువాడు.
(ఇది రెండవ అర్థము) బ్రహ్మైవ సరిబ్రహ్మే.

తా॥ “ఏవ హ్యేవానందయతి” (ఈ బ్రహ్మమే ఆనందమును
కలుగజేయును) అనువాక్యమునందు సరి బ్రహ్మ ఆనందమునకు కార
ణమని చెప్పియున్నది. ఇందు కృష్ణుని ధనవంతుని చేయుచున్నాడు.
అనునప్పుడు కృష్ణుని ధనవంతునిగా నుండుటకు కారణభూతి డగు రా
ముడు తానుమొదట ధనవంతుడుగ నుండవలెనుగా, అట్లు ఇచ్చట
గూడ పరులకు ఆనందముగలిగించుటకు కారణభూతి డగుటచే బ్రహ్మ
ముకూడ ఆనందప్రచురుడై (ఆనందమయే) ఉండవలయును కావున
ఆనందమయవాక్యములోని ఆనందశబ్దముచేత జన్మబదువాడు అనంద
ప్రచురుడగు నిర్గుణపర బ్రహ్మమేగాని ముఖ్యముకాదని తాత్పర్యం.

రెండవ అర్థమును పట్టించుచిని, ఆనందమునకును దానిలోని
భేదములకును (కొడియుగొప్పయు అను నానావిధములగు యానంద
ములకనుట) కారణభూతుడగుటచే సరి బ్రహ్మము ఆనందమునకు
అవయవముకానేరదు. కారణమగువస్తువు తనకార్యమునకు అవయ
వముకాదుగా, కావున “బ్రహ్మశ్చైవప్రతిష్ఠా” అనువాక్యము
నందున్న బ్రహ్మపదముచే జన్మబడునో స్వతంత్రమగు పరబ్రహ్మ
మేగాని వేరొకటికాదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౫॥ మాంత్రవర్ణికమేవచ గీయతే॥

శంకరాచార్యుల అభిప్రాయము ననుసరించిన టిక.

టీక॥ మాంత్రవర్ణికమేవచ (సత్యంజ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ) అను
మంత్రమునందు ఉపదేశింపబడిన బ్రహ్మమే ఇహోపి = ఈఆనందమయ
వాక్యమునందుగూడ, గీయతే = చెప్పబడుచున్నది, తస్మాత్ = ఆనంద
మయః బ్రహ్మైవ = అందువలన ఆనందమయపదముచేత జన్మబడినది
నిర్గుణపర బ్రహ్మమే.

తా॥ “సత్యంజ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ” (సత్యము జ్ఞానమును

స్వరూపముగా గలవాడును నాశములేనవాడునుయై (పరబ్రహ్మము ప్రకాశించుచున్నాడు) అనువాక్యమునందు ఏనిర్దుగు పరబ్రహ్మమును గూర్చి చెప్పబడియున్నదో అపరబ్రహ్మమే ఈ ఆనందమయవాక్యము నుగూడ ఆనందమయపదముచేత చెప్పబడియున్నదికాని, వేరొకటి కాదని తాత్పర్యము.

వాచస్పతిమిశ్రల ఆభిప్రాయము ఈక.

ఈక॥ మాంత్రివర్ణికపివః- బ్రహ్మప్రాప్తికి ఉపాయమును జెప్పనదియై ఆ బ్రహ్మజ్ఞానదులకంటె వేరైనవాడని నిరూపించుటకై అన్నమ గనుమొదలగు నాలుగు కోశములనుగూర్చి చెప్పవాక్యము మంత్రము] ఆమంత్రమునందు ఏ బ్రహ్మమును నిరూపించుటకు ప్రయత్నించబడినదో ఆ బ్రహ్మమే, ఇహావ ఈ ఆనందమయ వాక్యమునందు కూడ, గీయలే చెప్పబడుచున్నది.

కా॥ బ్రహ్మమును విలసిల్లినది ఉపాయమును జెప్పటకై కొన్ని వాక్యములు ఆరంభించినవి. అవి అన్నమయకోశము ప్రాణమయకోశము మనోమయకోశము విజ్ఞానమయకోశము అనునాలుగంటిని మొట్టమొదటనిరూపించి ఏటికన్నీటకంటె వేరై ఆనందమయమనవాడే బ్రహ్మమని నిరూపించుటకు ఉపక్రమించినవి. కావున పైనిరూపించిన అన్నమయాదివాక్యములయందు ఏనిర్దుగు బ్రహ్మము నిరూపించుటకుపక్రమింపబడనదో అనిర్దుగు బ్రహ్మమే ఆనందమయశబ్దముచేత చెప్పబడుచున్నదని తాత్పర్యము.

రెండవ అగము.

ఈక॥ మాంత్రివర్ణికపివః సత్యేక్షానాదిమంత్రమునందు చెప్పబడినస్వతంత్రబ్రహ్మమే, ఇహావ ఈ ప్రచ్ఛవాక్యమునందలి బ్రహ్మపదముచేతగూడ, గీయలే చెప్పబడుచున్నది.

కా॥ సత్యేక్షాన అని మొదలగువాక్యము ఏస్వతంత్రబ్రహ్మముగూర్చిచెప్పినో ఆస్వతంత్రబ్రహ్మమునుగూర్చియే ప్రచ్ఛవాక్యమునందుండు బ్రహ్మపదముకూడా చెప్పుచున్నది. అందుచేతగాని ఆనందమయకోశముయొక్క అవయవమునుగూర్చి చెప్పబడదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఆనందమయము జీవుడే నిర్దుగుబ్రహ్మముకాదు. అని

చెప్పిన విరోధమేమియునిన చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౧౬॥ నేతరోనుపపత్తైః॥

టీక॥ ఇతరః- మఱిఒకడైనదీవుడు, అనుపపత్తైః= క్రిందినదర్శములకు విరోధమగుటవలన, ఆనందమయః = ఆనందప్రదుడు, నభవతి=కాదు.

తా॥ తైత్తిరీయోపనిషత్తునందు ఆనందమయవాక్యమును చెప్పినపిదప “సోకామయః” (ఆనందబ్రహ్మ సృష్టికిసంకల్పించెను) అను మొదలగువాక్యములచేత ఆఆనందమయదే సర్వజగత్తున సృజించెనని చెప్పబడిఉన్నది. ఆనందమయడు జీవుడేయని చెప్పేయెడల ఆజీవుడు సర్వజగత్తును సృజించెనని చెప్పవలయును గదా, అట్లు చెప్పటకు వీలులేదుకావున ఆనందమయశబ్దముచేత జీవుడు చెప్పబడుచున్నాడనుటకు వీలులేదని తాత్పర్యము.

రెండవ అర్థము.

అవ॥ ఆనందమయ వాక్యమునందలి బ్రహ్మశబ్ద వాక్యములోని బ్రహ్మశబ్దముచే స్వతంత్రబ్రహ్మమే చెప్పబడుచున్నదనుట వలఁ జూపాననార్థమై ఆనందమయకోశమునకు అనయముగ పరిచ్ఛిన్న బ్రహ్మమే చెప్పబడుచున్నదనుకూడరా? అనిన, చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౧౬॥ నేతరోనుపపత్తైః॥

టీ॥ అనుపపత్తైః=ఉపక్రమాదులచేత నిర్ణయింపబడిన తాత్పర్యమునకు విరోధమువచ్చును గనుక, ఇతరః = స్వతంత్రబ్రహ్మమున కంటేవేరగునదేదీయును, ఆనందమయః = ఆనందమయ వాక్యమునందలి బ్రహ్మశబ్దవాక్యములోని బ్రహ్మపదముచే చెప్పబడినది, న=కానేరదు.

తా॥ “బ్రహ్మవిచాప్తోపారం” (నిర్గుణబ్రహ్మమే నేనేఅని తెలిసికొనినవాడు మోక్షమునుజెందును. అనంతరంబించి అనిర్గుణబ్రహ్మమును ‘తెలిసికొనుటకుగాను దానిలక్షణమును స్వరూపమును తైత్తిరీయోపనిషత్తు తెలియజేయుచున్నది. ఇట్లు నిర్గుణబ్రహ్మమున గూర్చియు అబ్రహ్మమును తెలిసికొనుటనుగూర్చియు చెప్పసందర్భమున ఏమియుసంబంధములేకుండ ఉపాసనను చెప్పబడియున్నదనుట.

ముక్తియుక్తముకాదుగదా, అందువలన అనందమయ వాక్యమునం
చి బ్రహ్మపుచ్చవాక్యమునందని బ్రహ్మశబ్దము న్వతంత్రుడగు నిర్గు
ణబ్రహ్మనుచేప్పని అనవలయునుగాని, మగేమియుచేప్పటకు వీలులే
ని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౭॥ భేదవ్యపదేశాచ్చ॥

టీక॥ భేద = తీవ్రమగును, అనందమయునకును భేదమును, వ్యపదేశ
శాల్ = చేప్పియుండుటవలన, అనందమయః = అనందమయుడు, నేతరః =
బ్రహ్మముతప్ప మిగిలినవారముకాదు.

తా॥ “ రసోత్తమః, రసగంహ్యైవైతం లభ్యానందీభవతి
(అనందమయమే రసమనబడును. ఈశీవుడు ఈరసమునుపొందియే
అనందమకలవాడగును) అనిఉపనిషత్తునందు చెప్పబడియున్నది. ఇట్లు
చెప్పబడవలన రసస్వరూపుడగు అనంగమయునకును ఆరసమును అనుభ
వించినుభించుశీలనకును సేదమున్నదని స్పష్టముగ తెలియచున్నది
గదా, కావున అనందమయమందుచేత చెప్పబడువాడు శీవుడుకాడని
తాత్పర్యము.

రెండవ అర్థము.

సూ॥ ౧౭॥ భేదవ్యపదేశాచ్చ॥

టీక॥ భేద - అన్నమయాదికోశమును శిష్పసందర్భమునకును
ప్రస్తుత అనందమయవాక్యసందర్భమునకును భేదము, వ్యపదేశాల్ =
కోసుపడుచుండుటవలన, అనందమయ - (బ్రహ్మపుచ్చ) వాక్యములోని
బ్రహ్మపాముచేత జెప్పబడువాడు, న ఇతరః న్వతంత్రబ్రహ్మమున
కంటేవేరైనవాడుకాదు.

॥ తైత్తిరీయోపనిషత్తు అన్నమయాదికోశములను శిష్పచు
అయాకోశములను ఉపాసనజేయవలయుననిచ్చి ఆ ఉపాసనకు ఫల
మునుకూడా చెప్పియున్నది. ఈఅనందమయసిగూర్చి చెప్పనప్పుడు
పైవిధముగా ఉపాసనుగాని దానిఫలమునుగాని చెప్పలేదు. ఈభేద
మువలన ఇచ్చట అనందమయమే ఉపాసనకోరకు జెప్పబడినవాడు
కాదనియు స్వతస్సిద్ధ నిర్గుణ పరబ్రహ్మమే యనియు తెలియదగునని
తాత్పర్యము.

అవ॥ ఈ ఆనందమయశబ్దముచేత జెప్పబడువాడు జీవుడుకాకపోయినను ప్రధానముకావచ్చునుగదా, అనిన కాదని చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౮॥ కామాచ్చనానుమానాపేక్షా॥

టీక॥ కామాచ్చ = సంకల్పముజేసెనని చెప్పియుండుటవలన, అనుమానాపేక్షా = సాంఖ్యమతస్థులు అనుమానముచేత కల్పించిన ప్రధానము కావచ్చునను సంశయము, న = లేదు, ఆనందమయః బ్రహ్మైవ = ఆనందపదముచేత జెప్పబడువాడు పరబ్రహ్మయే.

తా॥ “సోకామయత” అనువాక్యముచేత చెప్పబడిన ప్రకారము సంకల్పముచేయుట చేతనవస్తువులపనియేకాని అచేతనవస్తువుల పనికాదు. కావున ఆనందమయశబ్దముచేత చెప్పబడునది చేతనమగు బ్రహ్మయేకాని అచేతనమగు ప్రధానమెప్పటికినికాదని తాత్పర్య.

రెండవ అర్థము.

అవ॥ ఆనందమయశబ్దము ఆనందమయకోశమును చెప్పనని చెప్పి దానికవయవమునుజెప్పనట్టి పుచ్చవాక్యముమాత్రము స్వతంత్రబ్రహ్మనేచెప్పననుట సరికాదు. కావున ఆనందమయపదముకూడ నిర్గుణబ్రహ్మమునే చెప్పననిన అన్నిటికిని యుక్తముగనుండునుగదా, అని అట్లుచెప్పుటకు వీలులేదని చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౯॥ కామాచ్చనానుమానాపేక్షా॥

టీక॥ కామాత్ = ఆనందపదము ప్రయోగించి యుండుటవలన (భృగువల్లియందు ప్రయోగింపబడిన ఆనందపదము ఆనందమయకోశమునుగాక కేవలపరబ్రహ్మమునే చెప్పటవలన) అనుమానాపేక్షా = ఇద్దరునుండు ఆనందమయశబ్దముకూడా కేవలపరబ్రహ్మనే చెప్పననియూహించునవకాశము, న = లేదు, తథా = ఇది అట్లుచెప్పినయెడల, వికారార్థకమగుద్వితోధః = ఆనందమయశబ్దమునందు వికారార్థమును జెప్పవలయునను ఉద్దేశ్యముచే ఆనందముతో చేయబడినకోశము ప్రయోగింపబడిన మయ అను ప్రత్యయమునకు విరోధమువచ్చును.

తా॥ భృగువల్లియందు మొట్టమొదటనుండియు అన్నమయార్థ.

అనుచేప్పయవచ్చి కట్టకడకు “ అనందోబ్రహ్మేతి వ్యజ్ఞానాత్ ”
(అనందమేపరబ్రహ్మమని తెలిసికొనెను) అను వాక్యముచేత విదవది
యగు నానందమునే సగలబ్రహ్మయని శ్రుతిచేప్పయన్నదిగదా, అట్లు
ఈ అనందవల్లియందుగాడ విదవదించును అనందమయవస్తువుకూడ
పరబ్రహ్మయేయని అనుమితప్రమాణముచే (హాహాచే) నిశ్చయింపవ
చ్చుననకూడదు. ఏలనైన, ఈ అనందమయ శబ్దమునందలి మయ అను
ప్రత్యయము వికారార్థమును బోధించును. అనగా, సువర్ణమయదం
డము అనునప్పుడు సువర్ణముతో చేయబడినదనందు అనియర్థమగు
వట్లు అనందమయపదార్థము అనునప్పుడు అనందముతో చేయబడిన
పదార్థము అని అనుమగనని తేలికొనవలయును. ఇట్లు విచారించిన
అనందముతో చేయబడిన పదార్థము అనందమయకోశము (అనందమ
యమగునావకణము) కావచ్చునుగాని, అనందప్రచరుడగు (అనంద
మేస్వరూపము గాఁగని) పరబ్రహ్మకానేరడగుదా, ఇటివోధమువ
చ్చునుగావున పైకిరూపించిన గుణమనము యు క్కముకాదని తాత్ప.

సూ॥ ౧౯॥ అస్మిన్నస్యచతద్యోగంశాస్త్రీ॥

‘క॥ అస్మిక్ ఈ అనందమయబ్రహ్మయందు, అభేదజ్ఞానవతః =
నేనేఅబ్రహ్మమను నముగల, అస్య = ఈ / వునకు, తద్యోగం = అబ్రహ్మ
ముతో సంబంధమును (వోయును) శాస్త్రం = వేదాంతశాస్త్రము,
శాస్త్రీచ = చెప్పుచున్నది.

తా॥ “యదాహ్యైష ఏతస్మిన్నర్పణే నాశ్చేనిరుక్త నిల
యనేభయంప్రతిష్ఠావందతే అనన్ భయంకరోభవః” (నిర్వికా
రుడును శరీరములేనివాడును ఇట్టివాడని నిగూహించుటకు వీలులేనివా
డును సర్వమునకుతానాధారమయ్యును సనకాధారాంతరములేనివా
డును అగు సగలబ్రహ్మమునందు అభేదజ్ఞానముకలవాడై ఆపరబ్రహ్మమే
నేనని జీవుడెప్పుడునిశ్చలవివేకముగలవాడగునో అప్పుడు ఆపరబ్రహ్మ
మేయగును.) అనువాక్యముచే జీవునకును అనందమయ బ్రహ్మమున
కును భేదముచేప్పి అనందమయబ్రహ్మను తెలిసికొనినవాడు అనందమ
యదేయగునని బ్రహ్మజ్ఞానమును పెంపిలనగలుగుమె శుమును శ్రుతి
చేప్పచున్నది. ఈకారణమును బట్టిచూచినను అనందమయేడు పర

బ్రహ్మహేయగునుగాని జీవుడుకానేరడని తాత్పర్యము

రెండవ అర్థము.

టీక॥ అస్మిత్ = ఈపరబ్రహ్మమునందు (పుచ్చవాక్యమునందఁగి బ్రహ్మపదముచే జెప్పబడుపరబ్రహ్మమునందు) అభేదజ్ఞానవత్తః = నేనే బ్రహ్మమనుజ్ఞానముగల, అస్య = ఈఆనందమయాత్మకు (జీవునకు) తద్వోగం = ఆపరబ్రహ్మముతోసంబంధమును, శాస్త్రీ = వేదముచేప్పచున్నది.

తా॥ అన్నమయముమొదలగు వైదకోశములును జీవునితోకూడియుండునవియే కావున అన్నమయమైనామములలో దేనితోనైనను జీవునిచేప్పవచ్చునని తెలిసికొనునది. ఇంగెకుముందు ఉదహరించిన యదాహ్యైషమనువాక్యము బ్రహ్మజ్ఞానమువలన జీవబ్రహ్మలక్షణముగలుగునని ఉపదేశించునని నెప్పియుంటిమిగాదా, అదేకారణమున ఆనందమయపదముచేత జెప్పబడుపదార్థము పరబ్రహ్మమనుటకు వీలులేదు. మఱియు బ్రహ్మకృతమగు మోక్షము నిర్విశేష బ్రహ్మజ్ఞానమువలన (గుణముల వికారముల మొదలైనవేవియునులేని శుద్ధపరబ్రహ్మమును తెలిసికొనుటవలన) కలుగునుగాని ఆనందమయాత్మకు అవయవమగు సవిశేషబ్రహ్మను (ఆగోపించబడిన ఉపాధిల బ్రహ్మను) తెలిసికొనుటవలన కలుగనేరదగాదా, కావున బ్రహ్మపుచ్చవాక్యమునందలి బ్రహ్మపదముచే జెప్పబడునది ఆవిధమయాత్మకు అవయవమనికూడచెప్పటకు ఏలులేదు. మైత్రూపించినవిధముగ మోక్షము బ్రహ్మజ్ఞానమువలననేతప్ప ఇతరమగు ఉపాసనాదులచే గలుగదుగావున ఆనందమయవాక్యమునందు ఉపాసనజెప్పబడవలయును చెప్పటకువీలులేదు. కావున బ్రహ్మపుచ్చవాక్యమునందలి బ్రహ్మపదముచేత జెప్పబడునది నిర్విశేష పరబ్రహ్మమయనుట మిక్కిలి సయ్యక్తమని తాత్పర్యము.

—(*) ౭. అంతరధికరణమ్. (*)—

అవ॥ పైఅధికరణమునందు ఆనందమయవాక్యమునందు గల సంశయమును నివర్తిచేయబడినది. ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందలి “అథ యవహంతరాదిత్యే హిరణ్మయఃపురుషోద్భవ్యతే, హిరణ్యశ్శకుర్నిరణ్యకేశ ఆప్రణఘాత్సర్వవీచనువర్ణః (మనములును వెంట్రుకలును

శిరస్సునుండి కాలిగోరువరకునుగల అన్ని అవయవములును లేజోవం
తములైయుండ స్రవణాదునట్టి వపురుషుడు సూర్యనిమగ్నమున కన
బడుచున్నాడో) అనువాక్యముచే సూర్యమండలమధ్యమందున్న పురు
షునకు రూపముకలదనిచెప్పి ఏదను ఆవాక్యమునందే “ సవక్షసర్వే
భ్యః పాశ్చభ్యక్షిణిశ్చేతే” (ఆపురుషుడు సర్వకర్మములతోను సంబం
ధములేకనుద్ధృతయైయున్నాడు) అని ఆపురుషునకు కర్మసంబంధమేవి
యు లేదని చెప్పబడియున్నది. ఇట్లుండినను, పైచెప్పబడిన పురుషుడు
సంసారియై లేక సమేశ్వరుడని అనింతయముగాగా దానిని నివా
రించుటకై ఈఅధికరణము ఆరంభించబడుచున్నది.

సూ॥ ౨౦॥ అంతస్తద్ధర్మోపదేశాత్ ॥

టీక॥ తద్ధర్మోపదేశాత్ = బ్రహ్మయొక్కకర్మములను (కర్మసం
బంధములేక సమేశ్వరుడ గానుండుట మొదలగువానిని) ఉపదేశించుట
వలన, అంతః = సూర్యమండల మధ్యమందున్నాడని చెప్పబడు పురు
షుడు, సమేశ్వరుడు సమేశ్వరుడే, వసంసారీ = సంసారికాడు.

తా॥ పైవాక్యముందు చెప్పబడినపురుషుడు సంసారికాడు.
ఆపురుషునకు రూపముకలదనిచెప్పియున్నను పరబ్రహ్మకుగల ధర్మము
లనే ఆతనికిగూడచెప్పియున్నారుగదా, ధర్మమును ఆచరించుటవలన
గాని ఇతర కారణములవలనగాని దోషత్యమునుశొందిన సంసారియే
పైచెప్పినపురుషుడననో వానికి బ్రహ్మధర్మము లుండకూడదు గదా,
కావున పైవాక్యమునందు నిర్గుణుడగు సమేశ్వరునకే ఉపాసనకొ
లుకై ఒక్కరూపముకల్పింపబడెనుగాని, మఱియేదియులేదని ఆత్మ
ర్యము.

అవ॥ పైవిషయమును నిర్ణయించుటకు మఱియొక కారణమును
చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౧॥ భేదవ్యపదేశాచ్చాన్యః ॥

టీక॥ అన్యత్ర = మఱియొకచోట (అంతర్యామి బ్రాహ్మణము
నందు) భేదవ్యపదేశాత్ = సూర్యునకును (సూర్యమండలములోనిన్ను
పురుషునకును) వానిలోపలనుండువానికిని భేదమునుచెప్పటవలన, పురు
షః = పైనచెప్పబడినపురుషుడు, అన్యః = పరబ్రహ్మయే.

౨౦ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

తా॥ “యత్యేతిష్ఠా ఆదిత్యాదంతో యమాదిలోన
వేద, యశ్చాదిత్యశ్శరీరం” ఎప్పుడు సూర్యునియందున్నాడో సూ
ర్యుని ప్రేరేపించుచున్నాడో ఎప్పుడు సూర్యుడే శరీరమో తనలోపలనే
యున్నను ఎవనిని సూర్యుడు తెలిసికొనలేకయున్నాడో అట్టివాడే అంత
ర్యామి అతడే పరమాత్మ) అనువాక్యమును సూర్యునకును సూర్యుని
లోపలనుండువానికిని భేదము చెప్పుచున్నవి. సూర్యుడనగా సూర్యుడే
హమునభిమానించుటకు యత్నమునది. పై సూత్రమును వివరించు
నప్పుడు “సంసారీ” అనవాయుండునది అజ్ఞానగుర్చియే ఇచ్చట
అజ్ఞానమును సూర్యునిలోపలనుండువురుషునకును భేదము కనుపరుపబ
డినది కావున పై గ్రాంథోగ్యశ్రుతియందు చెప్పబడిన వురుషుడు ప
మేశ్వరుడే కాని మఱియొకడుకాడని తాత్పర్యము.

—(*) ౮. ఆకాశాధికగణమ్. (*)—

అవ॥ “అస్యలోకస్యకాగతిరి ఆకాశ ఇతిహేవావాచ”
(ఈలోకమునకు గలయే యిది అనిగా ఉత్పత్తి స్థితి లయములు ఎవరి
వలన గలుగుననుట ఈవిధముగా ప్రశ్న చేయగా ఆకాశమే దీనికిగతి
యని సమాధానము చెప్పెను) అనువాక్యమే కటి కలదు. ఈవాక్య
మునందుండు ఆకాశశబ్దము కర్థమిది భూతాకాశమా? పరబ్రహ్మ
యా? అని సంశయము రాగా, దానిని ఈఅధికగణముచే నివారించు
చున్నాడు.

సూ॥ ౧౦ ॥ ఆకాశ స్తల్లింగాత్ ॥

టీక॥ తల్లింగాత్ = బ్రహ్మయొక్క గురువులు (జగత్కారణమ
నుట మొదలగు బ్రహ్మలక్షణములు కనిపించుటవలన) ఆకాశం = శ్రుతి
యందలి ఆకాశశబ్దముచేత చెప్పబడినది, బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మమే.

తా॥ పైనుదహరించిన శ్రుతియందు బ్రహ్మలక్షణము జెప్పబడి
యున్నది. అనిగా ఆకాశశబ్దముచేత జెప్పబడిన వస్తువే జగత్కార
ణమని చెప్పబడియున్నది. భూతాకాశమే జగత్కారణమనుట సంభ
వింపదుకదా, కావున పైశ్రుతియందలి ఆకాశశబ్దముచేత చెప్పబడు
నది పరబ్రహ్మమే కాని మఱియొకటికాదని తాత్పర్యము.

—(*) ౯. ప్రాణాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ “కతమా సా దేవతా ప్రాణ ఇతి హివాచ” (ఆగవత ఏవరు అనియడుగగా ప్రాణము అనిసమాధానముజేపైను అను ఒక వాక్యముగలదు. ఈవాక్యము ఉన్నసందర్భమునందే “ సర్వాణీహ వా ఇమానిభూతాని ప్రాణమేవాభిసంవిశంతి” (ఆప్రాణమునందే ఆకాశాది పంచభూతములును లయించును) అనుమొదలగువాక్యములు గలవు. కావున పైవాక్యములో చెప్పబడిన ప్రాణము పరబ్రహ్మయే లేక ప్రసిద్ధునుగా ప్రాణవాయువా అను సంశయమును ఈ అధికరణ ముచే నివారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౩॥ అతఏవప్రాణః॥

టీక॥ అతఏవ=పైజెప్పినకారణమువలననే (బ్రహ్మలక్షణములు కనుపడుటచేతనే) ప్రాణః=ప్రాణవాక్యమునందు, ప్రాణశబ్దముచేత చెప్పబడునది, బ్రహ్మేవ=పరబ్రహ్మమే.

తా॥ ఎనిమిదో అధికరణమునందు బ్రహ్మలక్షణములు కనుపడుచుండుటవలన ఆకాశశబ్దముచే చెప్పబడునది బ్రహ్మయేయని చెప్పి యున్నాముగదా, ఈప్రాణవాక్యమునందుకూడా పై విధముగానే బ్రహ్మలక్షణము చెప్పబడియున్నది. స్వభూతములు దేనియందులయ వగునో అదియేప్రాణమని ఇచ్చటచెప్పియున్నారుగదా, ప్రాణవాయువునందు భూతములన్నియు లయముచేందుననుట శ్రుతికిని యుక్తి కిని అనుభవమునకునుగూడ విరోధముగదా, కావున ఈప్రాణవాక్య మునందలి ప్రాణశబ్దముచే జెప్పబడునది పరబ్రహ్మమేయగుననితాత్పర్యము.

— —(*) ౧౦. జ్యోతిరధికరణమ్. (*)—

అవ॥ అధయదతః పరోదివోజ్యోతిర్దీప్యతే (ద్యులోకమునకు పైగా ఏజ్యోతిప్రకాశించుచున్నదో) అను మొదలగు వాక్యమునందు జ్యోతిశ్శబ్దముచే చెప్పబడునది పరబ్రహ్మయే లేక ఆకాశాది భూతములలో మూడవదియగు అగ్నియే అని సంశయమురాగా దానిని ఈయధికరణమున నివారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౪॥ జ్యోతిశ్చరణాభిధానాత్॥

టీక॥ ఛరణాభిధానాత్ = (పాదోన్యవిశ్వాభూతాని) అని పాదమును చెప్పటవలన జ్యోతిః = ప్రసదహరించిన జ్యోతిర్వాక్యమునందలి జ్యోతిశ్శబ్దముచే జెప్పబడునది, బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మమున అగ్నిః = అగ్నికాదు.

తా॥ ప్రసదహరించిన వాక్యమునకు పూర్వ వాక్యమునందు “పాదోన్యవిశ్వాభూతాని” ఈ సర్వసూత్రమును వియనలోని నాలగవభాగమునందున్నది అని చెప్పి ప్రస్తుతవాక్యమున అష్టజ్యోతి ద్యులోకమున కావలవెట్లుగుచున్నదియని ఆవాక్యమునకు మొదటనున్న యశ్చబ్దముచేత శ్రుతి వర్ణించుచున్నది. ఇట్లు సర్వభూతముయొడగు వాడు అగ్ని కాదుగానా, కావున పూర్వవాక్యమునందుండ పాదవర్ణనముపట్టిచూచిన ప్రసదహరించినవాక్యమునందలి జ్యోతిశ్శబ్దము ఎరి బ్రహ్మమునే చెప్పనని స్పష్టమగునని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు చెప్పటనికాదు పూర్వవాక్యమునందు పాదోన్య అనుచోట పరబ్రహ్మనుగూర్చి చెప్పి యుండినది డల మీరు చెప్పినదిగరి యేయగునుకాని అట్లు చెప్పియుండలేదు అంతకు పూర్వవాక్యమున “గాయత్రీవాక్యవగ్ సర్వము” (ఈప్రపంచముతయును గాయత్రీయే) అని గాయత్రీకందస్మృతుగూర్చి చెప్పుచున్నది. ఇట్లుండ జ్యోతిశ్శబ్దము పరబ్రహ్మనుగూర్చి చెప్పనగుట ఎట్లుగాన, చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౫॥ ఛందోభిధానా న్నేతదేన్నతథాచేనో ౨

ర్పణనిగదాస్తాధాహి దర్శనమ్॥

టీక॥ ఛందోభిధానాత్ = పూర్వవాక్యమునందు గాయత్రీ ఛందస్సునుగూర్చి చెప్పటవలన, జ్యోతిః = జ్యోతిర్వాక్యమునందలి జ్యోతిఃపదముచే జెప్పబడునది, నబ్రహ్మ = పరబ్రహ్మముకాదు, ఇతి చేత = అనేకమున, న = అదిగరికాదు, కుతః = ఎందువలననగా, బ్రహ్మణి = పరబ్రహ్మమునందు, తథా = అగాయత్రీమూలముగా, చేతోర్పణనిగదాత్ = మనసునేకాగ్రము చేయవలెననే అభిప్రాయముతో చెప్పియుండుటవలన (గాయత్రీమూలమున బ్రహ్మయందు విన స్సునునిలువుదురను అభిప్రాయముతో శ్రుతి ఇట్లు చెప్పుచున్నది) అన్యత్ర = ఇతరస్థలములయందు, తథా = అట్లు (ఏదియో యొకవికారము

నాశ్రయించి దానిమూలమున నివులుడగు పరబ్రహ్మయందు మనస్సును నిలుపవలయునని చెప్పెటను) దర్శనం = చూచుట, భవతిహి = కలుగుచున్నదిగాదా (చూచుచున్నాముగాదా)

తా|| అవతారికయందు చూపబడిన ప్రకారము పూర్వవాక్యమునందు గాయత్రీ ఛందస్సునుగూర్చి చెప్పియున్నను బాధలేదు. అది గాయత్రీ ఛందస్సు స్వరూపమాత్మయందు గుననునిలుపుటకై చేప్పబడినదేకాని గాను ఛీఛందస్సునుగూర్చి చెప్పెటకైకాదు. అట్లుగాక ఛందస్సునుగూర్చియే చెప్పిచున్నదనిన ఆఛందస్సు సర్వాత్మకమగునా, కానేరదు. కావున “గాయత్రీవా ఇదగ్రంసర్వమ్” అనువాక్యము బ్రహ్మమునుచెప్పినదియే. ఈయొకవాక్యమేగాక “అగ్నా ఆధ్వర్యవః” (యజ్ఞమునుసేయువారు లేక ఋక్వికరలు, అగ్నియందు బ్రహ్మభావనసేయుదురు) అని మొదలగు ననేకవాక్యములు వీడియోయొకవికారము. కంటితో చూచుటకు గాని సనస్సుతో భావించుటకు గాని వీలగుస్వప్నలోని యేదో ఒక సాధ్యమును. ఆధారముచేసికొని దానిమూలమున నివులుడగు పరబ్రహ్మమునందు మనస్సును నిలుపవలెనని చెప్పిచున్నది. కావున పూర్వము తెలుసందు చెప్పియున్న ప్రకారము ఏదో సుచేయుటకును సోమ్యోర్వాత్మ్యమునందలి సోమ్యోర్వాత్మ్యముచే చెప్పబడునది. అదిగూక ముందర్నియిచ్చు. తును అటంకమేమియును లేదని తాత్పర్యము.

రెండవ అర్థము.

అర్థ|| ఛందోభిధానాత్ - గాయత్రీ ఛందస్సునుగూర్చి చెప్పటవలన, స = జ్యోతిశ్శబ్దముచేత చెప్పబడునది బహుకాదు. ఇతిచేత్ = అనేయెడల, స = సరికాదు, కుతః = ఎగు శీతనం లే, తథా = అట్లేయుండుటవలన గాయత్రీవలె బహుముకూడ నాలుగుపాదములు గలవాడని చెప్పబడియుండుటవలన. చెహోర్విగ = పరబ్రహ్మమునందు మనస్సును స్థిరముగా నిలుపగల గాయత్రీపదముచేత, సిగదా = పరబ్రహ్మమునే చెప్పటవలన, ఛందోభిధానం = ఛందస్సునుగూర్చి చెప్పరనుమాట, అసిద్ధం = సిద్ధించద, (చెప్పటకువీలులేదు), తద్గా = అట్లే [ఛందస్సులనుచెప్పనట్టి గాయత్రీపంక్తి విరాటమొదలగు పదములను సం

శ్యామొదలగు ఇతర అర్థములుచెప్పటకై ఉపయోగించుచుండుటను అన్యత్ర=ఇతరశ్రుతులయందు, దర్శనం=చూచుట, భవతిహీ=కలుగుచున్నదిగాదా [చూచుచున్నాముగాదా,]

తా|| “ గాయత్రీవా ఇదగ్గోసర్వం ” అను వాక్యమునందలి గాయత్రీపదము గాయత్రీభందస్సును చెప్పదు. పర బ్రహ్మమునకుకూడ నాలుగుపాదములుగలవని చెప్పియుండుటచేతను గాయత్రీభందస్సు పర బ్రహ్మమునందు మనస్సునిలుచునట్లుచేయుటకు శక్తికలిదియగుటచే తను [గాయత్రీభందస్సును బ్రహ్మమని ఉపాసించువారిమనస్సు ఆపర బ్రహ్మమునందు శీఘ్రముగ ఏకాగ్రత్వమునుబొందునుకనుక] ఆ గాయత్రీశబ్దము పర బ్రహ్మమునేచెప్పను. ఛందోవాచకములగు శబ్దములు అనేకములు వేరువేరు అర్థములచెప్పటకై ఉపయోగింపబడువాడుక కలదు. సైపావిరాడన్నది [అన్నమయము మొదలగునది విరాట్ అనబడును] అనువాక్యమునందు విరాట్ అనుశబ్దము పాదమునకు పది అక్షరములుగల విరాట్భందమును చెప్పునదియైనను దశప్రాణవాయువులకూడికయగు శరీరమునుచెప్పుటయందు ఉపయోగింపబడియున్నది. అట్లేపైవాక్యమునందలి గాయత్రీశబ్దముకూడ బ్రహ్మమును చెప్పటకు ఉపయోగింపబడినదేగాని భందస్సును చెప్పటకు ఉపయోగింపబడలేదు. కావున ఇరువది నాలుగవ సూత్రమునందు చెప్పియున్న ప్రకారము పూర్వోత్తరనందర్భముల విచారించిన జ్యోతిశ్శబ్దమువలన చెప్పబడునది పర బ్రహ్మమేయని నిర్ణయించుకొనుటకు ఏ ఆక్షేపమునులేదని తాత్పర్యము.

అవ|| గాయత్రీశబ్దముచేత పర బ్రహ్మయే చెప్పబడెననుటకు కారణమును చెప్పుచున్నాడు.

సూ|| ౨౬|| భూతాదిపాదవ్యపదేశోపపత్తేశ్చైవమ్||

టీక|| భూతాది=భూతములు (జంతువులు) మొదలగువానిని, పాద=పాదములుగ, వ్యపదేశ=చెప్పట, ఉపపత్తేశ్చ=తగియుండుట వలనకూడ, ఏకం=ఇట్లే, (గాయత్రీపదముచేత పర బ్రహ్మ చెప్పబడుచున్నదనియే నిర్ణయించుకొనవలయును.)

తా|| భాంధోగ్యశ్రుతియందు ఈ గాయత్రీపాదములను వర్ణిం

చునపుడు మొదటిపాదము జంతువులనియు రెండవపాదము భూమియనియు మూడవపాదము శరీరగునియు చాలుగవపాదము హృదయమనియు చెప్పబడియున్నది. పర్ల హాపమగు గాయత్రీధృవదస్సునకు ఇట్టి పాదములుండునా? ఉ ఉనేరళ. సర్వాక్షరమునకు పరబ్రహ్మమునకు ఉపాసవార్థమై ఇట్టి పాదములను కల్పించుటవలన విరోధమేమియును లేదు. ఈ కారణమున నట్టి విచారింపిన గాయత్రీశబ్దము పరబ్రహ్మమునే చెప్పియుండవలయునుగాని వేరొక దానిని చెప్పిటకును అట్లుగా పొందుటకును నీలలేదని తాత్పర్యము.

అవ॥ మీరొకడు గాయత్రీపాదము బ్రహ్మమునే చెప్పినను జ్యోతిర్వాక్యమునందో జ్యోతిర్వాక్యముమాత్రము బ్రహ్మమును జెప్పనిని నిర్ణయించుటకు మీరేమి. పూర్వవాక్యమునందలి త్రిపాదస్యామృతందివి (ఈ బ్రహ్మముయొక్క మూడుపాదములు ద్యులోకమునందున్నవి) అని ద్యులోకము బ్రహ్మకాధారముగా జెప్పబడియున్నది. ఉత్తరవాక్యములో “సోమోదివోవ్యోతిః” (ద్యులోకమునకు మైననుండుజ్యోతి) అని ద్యులోకము ఒకపాదగా జెప్పబడియున్నది. ఇట్లు రెండువాక్యములకును భేదముండుటవలన పూర్వవాక్యము చెప్పుచున్న వస్తువునే ఉత్తరవాక్యముకూడ చెప్పుచున్నదనుటకు గగినయధారమేమియు కనుపించుటలేదు. కావున పూర్వవాక్యముగా గాయత్రీవాక్యమునందు బ్రహ్మమే చెప్పబడియున్నను ఉత్తరవాక్యముగా జ్యోతిర్వాక్యమునందు బ్రహ్మచెప్పబడలేదనిన సమాధానము చెప్పిచున్నాడు.

సూ॥ ౧౭॥ ఉపశేషభేదాన్నేతిచేన్నోధ యస్మిన్నన్య

విరోధాత్॥

అ॥ ఉపశేషభేదాత్ = ఒకచోట (ఆధారమనియు మతీయు కచోట పాద్యయు ద్యులోకమునుగు ర్వి భేదముగా చెప్పబడవలన, జ్యోతిః = జ్యోతిర్వాక్యమునందలి జ్యోతిర్వాక్యమునకు చెప్పబడునది, న బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మముకాదు, ఇహనేత్ = అనేయెడల, న = సరికాదు, కుతః = ఎందువలనననగా, ఉభయస్మిన్ = రెండువిధములుగా జెప్పబ యందును, అవిరోధాత్ = విరోధము లేదుగనుక (విరోధములేదు)

తా॥ అవతారికయందు చూపబడినభేద మొకభేదమేకాదు.

అపిబ్రహ్మకొనయందున్నది. అది బ్రహ్మకొనకు పైననున్నది. అనురెండు వాక్యములకును అర్థభేద మెట్లులేదో అట్లే అవతారికయందు చూపబడిన రెండువాక్యములకును అర్థభేదములేదు కావున జ్యోతి శ్చబ్దముచే బ్రహ్మమే చెప్పబడునని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౧.. ఇంద్రప్రాణాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ కాష్ఠీతకీ బ్రాహ్మణోపనిషత్సుంశు “ప్రాణోస్త్రిప్రజ్ఞా, త్సా” (నేనేజ్ఞానస్వరూపముగు ప్రాణమును) అనునట్టి ఇంద్రవాక్య మొకటిగలదు. దీనినిపట్టిచూచిన ప్రాణమునకు ఇంద్రుడు దేవతయని ఏర్పడును. ఆపదమునకు పా 'ణ'వాయువు అను అర్థము ప్రసిద్ధము. మఱియొకవాక్యమునందు “ సవాచంవిజిజ్ఞా సీతవక్తారంవిద్యాత్ ” (ఆప్రాణమువాక్కును తెలిసికొనదలచును చెప్పవానిని తెలిసికొనును) అనువాక్యముగలదు. దీనివలన ప్రాణపదముచే జీవుడు చెప్పబడుచున్నాడని తెలియవచ్చుచున్నది. అంతమునందు “ సవీషప్రాణ ఏవప్రజ్ఞాత్మా ఆనందో అజరో అమృతః ” (ఆప్రాణమే ఆనందస్వరూపుడు జరామరణములులేనివాడు) అను మొదలగు వాక్యమువలన ఆప్రాణమునకే పరబ్రహ్మలక్షణములు చెప్పబడియున్నది. కావున ఈసందర్భమున చెప్పబడియున్న ప్రాణశబ్దమునకు అర్థమేమి, అది దేవతయగు ఇంద్రుడా? ప్రాణివాయువా? జీవుడా? లేక పరబ్రహ్మమా? అనిసంశయమురాగా దానిని ఈ అధికరణముచే నివారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౨॥ ప్రాణస్తథానుగమాత్॥

టీక॥ తథా=ఆప్రకారముగా (ప్రాణవాక్యమునందలి ప్రాణ పదముచే పరబ్రహ్మమేచెప్పబడునని, అనుగమాత్=సందర్భానుసారముగా తెలియవచ్చుటవలన, ప్రాణః=ప్రాణవాక్యమునందలి ప్రాణ శబ్దముచే చెప్పబడునది, బ్రహ్మైవ=పర బ్రహ్మమే.

తా॥ పైనిరూపించిన వాక్యము నందుండి ప్రాణశబ్దమునకు పరబ్రహ్మయనియే అర్థముగాని ఇంద్రుడనిగాని వాయుజనిగాని జీవుడనిగాని అర్థముగాదు ఏలయనగా పైచూపబడినవాక్యము ఇంద్రునకును చివోదాసపుత్రుడగు ప్రతర్దనుడనురాజునకును జరిగినసంవాదము

లోనిది. ఇంద్రుడు తనయొద్దకువచ్చిన స్రతర్దనునిజూచి నీకిష్టమైనవరమునుకోరుము ఇచ్చెదను అనిచెప్పెను దానికప్రతర్దనుడు, మనుష్యులు అన్నిటికంటే ముఖ్యముగా జేసినకోరికలయినో అట్టిదానిని నీవేచిచారించి నాకోరికలను అని జవాబుచెప్పెను. వీరకు ఇంద్రుడు “ప్రాణోస్థి ప్రజ్ఞాత్మా” అనుమొదలగువాక్యములచే ప్రాణోపాసననుచెప్పి తుదకు “యోహహువేదసహస్రై తస్యకేవల కర్మణాలోకోమీయతేయేనబ్రహ్మహవ్యాయా (ఏపురుషుడు నన్ను ప్రాణరూపునిగా తెలిసికొనునో అట్టివానికి చోర్యము, బ్రహ్మహత్య, మొదలగు పాపకర్మలవలన గూడ పుడప్పాము చేయరు) అని ప్రాణోపాసనకు ఫలమునుచెప్పియున్నాడు. మునుచేయువానిలో నెల్ల సత్కృత్యమైనదియు కర్మలన్నిటిని నాశముచేయుగలదియుగు వస్తువు ఏది బ్రహ్మముతన్ను విశేయొకటికలదా? మణియు ఉపాస్య దేవతనుగూర్చి చెప్పినప్పుడు “నవషప్రాగ్నవప్రజ్ఞాత్మా, అనంతో జగో అచ్యుతః” అని పైనచూచి ది. వాక్యములో ప్రత్యక్షముగానే బ్రహ్మలక్షణముల చెప్పబడియున్నవి. పనిన్నిటని విమర్శించిచూచి, ప్రాణవాక్యమునందలి ప్రాణశబ్దముచేట్లుబడు, ఉపాస్యదేవత ఏదై బ్రహ్మమేయగునుగాని గుణయొకటికాదని తాత్పర్యము.

అక్ష॥ ఇట్లు చెప్పబడినదికాదు. పై ఉపనిషత్సంగము ఇంద్రుడు “మామేవవిజానీహి” (బ్రహ్మతగవాల! నీవు నన్నేబాగుగ తెలిసికొనుము. పరమపురుషార్థముగలుగును) అనువాక్యముచేత నన్నే తెలిసికొనుమనిచెప్పియున్నాడు. ఇంద్రుడగు శరీరముగల ఒకానొకదేవత. ఆదేవతయే ప్రాణశబ్దముచేత జన్మబడిన వాడుకావలయునుగాని బ్రహ్మమగుటకు పీలులేదు. అనినసమాధానముచెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౯॥ నవక్తురాత్మ్యే దేశాదితీచే దధ్యాత్మసంబంధ భూమాహ్యస్మి॥

టీక॥ నవక్తుః=చెప్పి ఇంద్రునియొక్క, ఆత్మ-స్వరూపమును, ఉపదేశాత్=ప్రాణము అనిచెప్పియున్నందున, : =ప్రాణము బ్రహ్మమనుటసరికాదు. ఇతిచేత్=నేనెడల, న=సరికాదు, అస్మిత్=ఈ అధ్యాత్మమునందు (ఇంద్రప్రతర్దన సంవాదరూపముగు కొషితకబ్రా

వ్యాజ్యోపనిషత్తునందలి ఆధ్యాత్మమండ, ఆధ్యాత్మ సంబంధభూ
మా=పరబ్రహ్మముతో ఏకైకత సరిబంధన, కలిసియుండట, దృశ్య
తేహీ = కలబడుచున్నదికదా.

తా॥ ఇంద్రుడు తనను వికృతవలయునని చెప్పినంతమాత్ర
మున ప్రాణశబ్దము పరబ్రహ్మమును చెప్పవలసి వీరలేదు. ప్రస్తు
తాధ్యాయమున ఎచ్చటచూచినను పరబ్రహ్మయొక్క-లక్షణములే విశే
షముగ చెప్పబడియున్నవి. పాదనన్నిటిని విశ్లేషించుచూచిన ఈ
అధ్యాయమునంద పరబ్రహ్మయొక్క బహుచున్నాడని నిశ్చయ మే
దును. కావున సామన్యవాక్యమునందలి ప్రాణపదముచే పరబ్రహ్మ
ఉపాస్యదేవతని పరబ్రహ్మ అని పేరొకడుకాడని తాత్పర్యము.

అవ! ఇట్టే నమః చేవజ నహి అని చెప్పి భృగువనాశ్రమమునకేమి అర్థము చిహ్నము చూచున్నాడు.

సూ॥ 30॥ శాస్త్రం + శిష్యం = శోధన పరిపత్ ॥

అక్ష॥ వామదేవతే వామం వసామి ఉపశాంతినః కా
రముగా, ఉపదేశగ్రుచ్చింపబడినది దేశమితే "శాస్త్రదృష్ట్యా
తత్వమసి అహంబ్రహ్మస్మి" అను మొదలగువాక్యములను నెదిలవలెన
కలిగిన అహంబ్రహ్మజ్ఞానముచేత, లేక హంబ్రహ్మస్మి అను
మొదలగు అహంవాక్యముల నిర్ణయము నొనర్చుచేయుటచేత కలిగి-
అహంబ్రహ్మజ్ఞానముచేత (అహంకార నిర్ణయ వాచనము) మిథ్య
అభిప్రాయము భవతి - కలగించుచున్నది.

తా॥ ఇంద్రుడునేసి - ఈ సేవము కను ప్రాణశబ్దము బహు
మునే చెప్పుననుటకును విరోధము లేదు. సహజము కలిగినవిడు
వామదేవమహాముని సహంమనురభిల (నేనునువునైనాసి) ననుమొ
దలగువాక్యములచేత తానే సర్వస్వమును ఎట్లు చెప్పెనో అట్లు ఇం
ద్రుడును సరిపూర్ణజ్ఞానముగలవాడ కావున నేనే బహుమునని చెప్పె
ను. కావున సాగినవిము సర్వబహుమున చెప్పెననుటలో విరోధమే
మియులేదని తాత్పర్యము.

అచ || ప్రాంతదమునకు భంగమడనే అర్థముకాకపోయినను
బ్రహ్మమయనిచేప్పటకుమాత్రమునీలులేదు. “ సవాచంవిజిజ్ఞాసీత ”

అనుమొదలగు వాక్యములచే ప్రాణశబ్దమునకు అర్థము జీవుడని చెప్పబడియున్నది. “ఇదంశరీరంపరిగృహ్యజ్ఞాపయతి (అపా)ణముశరీరమునుపట్టుకొనిలేవదీయును) అనువాక్యముచే అపా)ణపదమునకు అర్థము ప్రాణవాయువే చెప్పబడియున్నది. కావున ప్రాణపదము పైచూపబడినరెంటిలో జేసినైన నొకదానినిచెప్పవనుట యుక్తముగానున్నది. అని అట్లు చెప్పటసరికాదని నిరూపించుచున్నాడు.

సూ॥ ౩౦॥ జీవముఖ్యప్రాణలింగాన్నేతేనోపాసాత్తే)

విధ్యాదాశ్రితత్వాదిహతద్యోగాత్ ॥

టీక॥ జీవముఖ్యప్రాణలింగాత్ = జీవుడనియు ప్రాణవాయువనియు ఉపపాదుటకు తగినగుర్తులుండుటవలన, న - ప్రాణశబ్దమునకర్థము బ్రహ్మముకాదు, ఇలితే - అనేయెడల, న - సరికాదు, కుతః = ఎందువలనన గా, ఉపాసాత్తే)విధ్యాత్ = మూడవిధములగు (జీవబ్రహ్మప్రాణములయొక్క) ఉపాసనలు ఒకటావాక్యమునందే చెప్పబడినవనుట దోషమగుటవలన (ఇదిమొదటివిరోధము) ఆశ్రితత్వాత్ = ఇతర ఉపనిషత్తులయందు ప్రాణశబ్దమునకు పర బ్రహ్మమే అర్థమని తాత్పర్యలింగములచే నిర్ణయించబడి యుండుటవలన [ఇదిరెండవవిరోధము] ఇహ = ప్రస్తుతసందర్భమందును, తద్యోగాత్ = ట్టి (బ్రహ్మమునుబోధించుగల) తాత్పర్యలింగములుండుటవలన (ఇది మూడవవిరోధము) ప్రాణో బహైవ = పైజూపించుమాడువిరోధములవలనను ప్రాణపదము పర బ్రహ్మమునే చెప్పననవలయును.

తా॥ ప్రాణశబ్దము ప్రాణవాయునే చెప్పవలయును జీవుని చెప్పవలయును తగినగుర్తులున్నను పర బ్రహ్మనొకరినినే చెప్పననియే చెప్పితిరనలయును వలన గా అపదమునకు పర బ్రహ్మయే అర్థమని ఇంతకుముందే నిర్ణయించబడియున్నది. ప్రాణవాయువని జీవుడనియు చెప్పటకు గురువులున్నవి. ఇది ఉపాసనాప్రకరణము కావున ఒకటావాక్యమునందే బ్రహ్మోపాసనయు జీవోపాసనయు ప్రాణవాయూపాసనయును మూడుఉపాసనలు చెప్పబడినవి చెప్పవలసివచ్చును. ఇదిచింతించుటకుయు కముకాదుగదా మఱయు, “అత ఏవప్రాణః” అను ౯ వ అధికరణమునందు తాత్పర్యలింగముల సహా

యముచే ప్రాణశబ్దము పరబ్రహ్మయందే వర్తించునని నిర్ణయింపబడి యున్నది. “సవప్రప్రాణవప్రజ్ఞాత్మా” అను మొదలగు వాక్యమువలన అట్టి తాత్పర్యలింగములు స్వస్థుల సందర్భమునందు గూడ నున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఈ కారణములవలన ప్రాణశబ్దమునకు అర్థము పరబ్రహ్మయేయని చెప్పి తక్కిన విషయములను పుట్టిన పరబ్రహ్మమునందే సమన్వయముచేయవలయునని తాత్పర్యము.

టీక॥ జీవముఖ్యప్రాణలింగాత్ = జీవుడనిగాని ప్రాణవాయువనిగాని చెప్పబడుటకు తగిన గురుతులుండుటవలన, ప్రాణపదముచే జెప్పబడునది పరబ్రహ్మముకాదు. ఇతిచేత్ = అనేయేడల, స = సరికాదు, కుతః = ఎందువలనననుగా, ఉపాసనాత్రైవిధ్యాత్ = మూడువిధములుగా (జీవరూపముగాగాని ప్రాణరూపముగాగాని శుద్ధబ్రహ్మరూపముగాగాని) పరబ్రహ్మను ఉపాసించవలయునని చెప్పబడియుండుటవలన, ఆశ్రితత్వాత్ = ఇతరమైన నేకబోధయందుకూడా ఇట్లవచ్చిన నొకవికారమునాశ్రయించి దానిమూలమున పరబ్రహ్మను ఉపాసించవచ్చునని చెప్పియున్నందువలన, ఇహ = ఈవాక్యమునందును, తద్యోగాత్ = అదియే (వికారమునాశ్రయించి ఉపాసన చేయవచ్చుననుటయే) చెప్పబడియేనని సిద్ధాంతముచేయుట యుక్తియుక్తముగానున్నందువలన “ప్రాణోబ్రహ్మైవ” పైనిరూపించిన మూడు కారణములవలనను ప్రాణవాక్యమునందలి ప్రాణపదముచే జెప్పబడునది పరబ్రహ్మమే.

తా॥ పరబ్రహ్మనిర్గుణుడగుటచే ఆయనను శుద్ధస్వరూపమునో ఉపాసిండుటయే తలస్థించదు. కావుననే “మనోమయః ప్రాణశరీరః [మనోమయుడును] ప్రాణమేశరీరముగాగలవాడును అను మొదలగు శ్రుతివాక్యములు ఉపాసకులను గ్రహించుటకై పరబ్రహ్మమునకు ఒక రూపమును గల్పించుచున్నది. 2 అధికరణము మొదలు అటువంటివాక్యములను గుఱించియేగదా విచారించుచున్నాము. కావున ఈసందర్భమునందుకూడ జీవప్రాణబ్రహ్మలింగములను జెప్పట ఆయారూపములతో బ్రహ్మను ఉపాసించవచ్చునని చెప్పటకైకాని వేరుకాదు. పైవివరించిన మూడువిధములగు బ్రహ్మోపాసనలను బోధిండుటకై

శ్రుతిఅట్లుచెప్పెనుగాని పరస్పరవిరోధమునుచెప్పలేదు. అట్లుచెప్పినేని, శ్రుతి అప్రమాణమగునుగదా కావున పాగింపదము పరబ్రహ్మనేచెప్పననుటకు ఏవిధమైనసంశయము లేదని తాత్పర్యము.

అద్వైతాదశైకత్రిగ్శత || ౧౧ || ౩౦ || అథ, జన్మాది, శాస్త్రయోని, సమన్వయా, వీక్షితే, రానందమయోస్త, రాకాశో, తపవప్రాణో, జ్యోతిః, పాగిం, ఏకాదశ||

ఇతి బ్రహ్మసూత్రే - ప్రథమాధ్యాయస్య ప్రథమపాదః.

ఇట్లు ప్రథమాధ్యాయమునందు ప్రథమపాదము ముగిసెను.

—(*)—

శ్రీవాసుదేవపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీగురుభ్యోనమః - హరిః ఓమ్.

బ్రహ్మసూత్రములు.

ప్రథమాధ్యాయము - ద్వితీయపాదము.

—(*) ౧. సర్వత్రప్రసిద్ధ్యధికరణమ్. (*)—

అవ|| “సక్రతుంకుర్వీతమనోమయః ప్రాణశరీరోభారూపః” [మనోమయుడును ప్రాణమే శరీరముగాగలవాడును ప్రకాశరూపుడునగు ఆపురుషుడే, క్రతువునొనర్చును] అను వాక్యమునందు చెప్పబడినపురుషుడు పరమేశ్వరుడా? జపుడా? అను సంశయమురాగా, దానిని ఈ అధికరణముచే నివారించుచున్నాడు.

సూ|| ౧ || సర్వత్రప్రసిద్ధోపదేశాత్ ||

టీక|| సర్వత్ర = వేదాంతవాక్యములందన్నిచోట్లను, ప్రసిద్ధః = ప్రసిద్ధులుగు బ్రహ్మపదమును, ఉపదేశాత్ = ప్రస్తుతవాక్యమునకు సంబంధించిన ఉపక్రమమునందు చెప్పియుండుటవలన, మనోమయత్వా

3.2 బ్రహ్మశాస్త్రములు * టికాతాత్పర్యసహితము.

టిగుణకః = ప్రస్తుతవాక్యమునందు శైప్పబడిన మనోమయత్వము (మనోమయముగానుండుట) మొదలగు గుణములుగలవని శైప్పబడిన వాడు, బ్రహ్మైవ = ఓరబ్రహ్మమే, న శారీరః = దేవుడుకాడు.

తా|| అవతారికయందు చూడబడినవాక్యములలో వర్ణింపబడిన తురుష్క పరబ్రహ్మయేకాని మణిముక్కమకాదు. వేదాంతవాక్యములందన్నియోట్లను ఏకవస్తు పరబ్రహ్మనుచేప్పటకు తరుచుగ ఉపయోగించును. అట్టి ఉపనిషత్సూక్తులకు బ్రహ్మైవదమే “సర్వంఖ్యే దంబ్రహ్మ” (ఈకనుబడునందంతయు పరబ్రహ్మమే) అనునట్టి యొక ప్రమవాక్యమునందు ప్రయోగింపబడియున్నది. కావున నీయుక్తము మునుపటిచూడగా ప్రస్తుతవాక్యమునందుకూడ ఆపరబ్రహ్మయే శైప్పబడినదియు ఉపాసకుల ననుగ్రహించుటకై మనోమయత్వాది ధర్మములు ఆబ్రహ్మమునందు ఆరోపింపబడినవనియు శైఖంటయే ఉచితమని తాత్పర్యము.

అవ|| మనోమయత్వాది గుణములుగలవాడు పరబ్రహ్మమేను నుటకు మణిముక్కకారణమును శై. చూర్చాడు.

సూ|| ౧|| వివక్షితగుణోః పశ్యేత్స||

టీక|| వివక్షితః = ఉపాసనార్థమై వర్ణింపబడిన, గుణ గుణముల యొక్క (గుణములుండుటకు) ఉపశ్లేష - దౌలిత్యమువలననున్న (తగినవాడగుటవలననున్న) మనోమయత్వాదిగుణకః = మనోమయత్వాదిగుణములుగలవాడు, బ్రహ్మైవ - బ్రహ్మయే, న శారీరః = దేవుడుకాడు.

తా|| ఉక్తప్రమవాక్యమునందు బ్రహ్మశబ్దమున్నదనుటయేగాక ప్రైవిషయమును నిర్ణయించుటయందు మణిముక్క కారణముగ ఉపయోగించుట మైనదివహించినవాక్యమునందే ప్రాణశరీరోభారూప అనిచెప్పినవిధప సత్యసంకల్ప ఆకాశత్వా సర్వకర్మసర్వకామః (సత్యమగు సంకల్పముగలవాడు ఆకాశరూపుడు సర్వకర్మలనుస్వతంత్రుడై శేయువాడు పాప్రకాముడగుటచే తానుకోరవలసిన దేమియులేనివాడు) అనుముదలగు విశేషగుణములు చేప్పబడియున్నవి. ఈవిశేషగుణములు పరబ్రహ్మమునుచేప్పనవియేకదా, మనోమయత్వము మొదలగు గుణ

ముఖ ప్రధానముగా జీవ కేయండినవై - చ సర్వాత్మకుడగు పర
బ్రహ్మకు ఉన్న పని విశేష సమయముడగు గారి సర్వజ్ఞుడగు స
బ్రహ్మయనకు ఉండినట్లు స్వస్వయం సత్వమును సంకల్పము గ
యియుండు అచరా సంస్కృతి శివ స్వరూపుడైనను నిర్వహి
గలుగుట) - మమేవలగును ముఖ్య విశేషము - పరకు ఉన్నవగుట
యొక్కముకాదుగా, పరమ ఉవాచ - ఇ గా ముఖ్య సేవా
క్యమునందు మహాయోగ్యాదిహామన - సర్వాత్మ పరిపరిచి
నని తాత్పర్యము.

“ పరిశ్రమ పరిపాలన ” అనే పదము మొదలగు
 గుణములవలన “ పరిశ్రమ ” నిర్వచించి “ పరిశ్రమ ”
 మొదలగు పదములను నిర్వచించుచున్నది.

ਸਦਾ 3 ਆਮ, 'ਸੁਖ' ੨॥

* ఆముఖ్యే పై పురి సభ్యులు గా నిరూపించబడుట
కువిని నోవలసి వలన, చదువుచున్న నోరును గ్రహితుగాక:-
మనోమితతము మొదలుగ గమనించవాడు, నభిప్రాయం నీరడ.

[illegible]

సూ॥ ౪॥ కర్మ రుద్ర పదేశాత్మ॥

టీక॥ కర్మ = ర బహుమనుషాః ప్రక్రియకు (పొందుట అనుక్రి
యాదమునకు) కర్మగాను (పొందరిగనవిగాను) కర్మ, పుష్కల
ప్రక్రియకుఁ గర్మగాను (పొందరవాడుగాను) పక్షి దశాద్వ = చేప్పటవల
నకూడా, మనోమయత్వాదుగాకః = మనోమయత్వాదుగాములుగల
వాడు, ని సారీరః = పుష్కలవాడు.

సా॥ “ఏతమితఃప్రేత్యాభిసంభవతాన్తి” (ఈలోకమును విడ

చివరిదప నేను ఈ ఉపాస్య దేవతను పొందుదును అని స్రుతిచెప్పుచు న్నుది. ఈవాక్యమునుపట్టిచూచిన “సక్రతుంకుర్వీత” అత్యాది వాక్యములయందు పర్కించినపుడును ఉపాసనచేసి అది కడవుడు అవునుమని యంతకలయునని యేర్పడుచున్నది. “సక్రతుంకుర్వీత” ఉపాస్యదేవతగా “సక్రతుంకుర్వీత” అనుమెదలగువాక్యమునందు పర్కింపబడిన పురుషుడు జీవుడెట్లుగును కానేరడని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౫॥ శబ్దః శేపాత్ ॥

టీక॥ శబ్ద=శబ్దములయొక్క, శేపాత్=భేదములన, మనోమయత్వాదిగుణాకం = మనోమయత్వముమొదలగు గుణములుగలవాడు, నశారీదః=దేవుడుకాదు.

తా॥ “సహిర్వా, యవోవా, శ్యామనోవా శ్యామశతం దురోవా, ఏవమయమం రాశ్మక పురుషోఽస్మయః” (చక్షుగింజవలే, యవయన ధాన్యపుగింజవలే, చావీ జవలే, చావీ జలలోని గిర్యపుగింజవలే, అసూక్ష్మరూపుడై శోమంబుడగు ఈపురుషుడు అంతరాత్మమందున్నాడు) అని స్రుతియవర్ణించిన స్వబింబము న్నుది. ఈవాక్యమునందు పురుషునిపై మూలములైన ఉపాస్యదేవతచేప్పబడియున్నది. అంతరాత్మక అని పక్షమున, గమ్యచే జీవుడు చేప్పబడుచున్నాడు. “విదన - బహులకు - కద - కలదని స్పష్టముగ తోయుచున్నది. “విదయు పైవాక్యమునందు ఉపాస్యదేవతనుచెప్పుటకై “శక్రతుంకుర్వీత” అనుచేయుచున్న సక్రతుంకుర్వీత అనుమెదలగువాక్యముల దుగుడ మనోమయ అనుమెదలగు ప్రథమాంశదములే స్రుతియొక్క బింబములుట అందులకు ఉపాస్యదేవతగను బ్రహ్మచే అర్పణ యుగింజమునందున్నది. కావున పైపరరాపింబించు ములవలన మనోమయత్వాదిగుణములుకలవాడు పురుషుడు ఏకదేవత తాత్పర్యము.

సూ॥ ౬॥ స్మృతేత్వ

టీక॥ స్మృతేత్వ = స్మృతివలనకూడ (స్మృతియందుకూడ జీవబ్రహ్మలకు భేదముకలదనిచెప్పి యుండుటవలన) మనోమయత్వాది

గుణకః = మనోమయత్వాదిగుణములుగలవాడు, స శారీరః = శేవుడు కాదు.

తా॥ “ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేస్తునతిష్ఠతి” (ఏలగు నా! పరమేశ్వరుడు స్వాహుల హృదయములందును ఉన్నాడు) అనువాక్యమువలన తాస్మత్తీయంను జీవబ్రహ్మలకు భేదముచెప్పబడియున్నది. ఈభేదమునుపట్టిచూచిన మనోమయత్వాది గుణములుగలవాడు ఉపాస్యదేవతయగు పరబ్రహ్మమేయగునుగాని ఉపాసకుడగుశేవుడు కానేరడని తాత్పర్యము.

అప॥ ఇట్లుచెప్పటసరికాదు. “ఏషమ ఆత్మాంతర్భూతయః” (నాయాశ్చ హృదయములో నున్నవాడు) అనుశ్రుతిచే అన్యకొంచె మస్థలమునందే ఉండువాడనియు “అణోయాకావీహిర్యా” (వడ్డగింజవలెనన్ననివాడు) అనుశ్రుతిచే మిక్కిలి చిన్నవాడనియు చెప్పబడియున్నది. ఈవాక్యములచే జర్మింపబడినవాడు శేవుడుకావచ్చునుగాని సర్వవ్యాపీయగు పరమాశ్చర్యుడగును. కావున ఈవాక్యసందర్భమునుపట్టిచూడగ సక్రమంబుగ నీ అనువాక్యమునందు జర్మింపబడినవాడు శేవుడేయనిచెప్పట యొక్కమనితోచుచున్నది. అనిన నట్లుచెప్పకూడదని నిరూపించుచున్నాము.

సూ॥ 2॥ అన్యకౌకస్తాన్తద్వ్యవదేశాచ్చనేషశేన్ననిచా
య్యత్వాకేవంవోమవచ్చ॥

టీక॥ అన్యక = చిన్నదైన, ఏకస్తాత్ = స్థానము గలిగియుండుట వలన (కొద్దిస్థలములోనున్నాడని చెప్పబడుటవలన) తత్ = అవిధముగా (చిన్నవాడని) వ్యవదేశాచ్చ = చెప్పటవలననున్న (శ్రుతికెల్పియుండుటవలన) మనోమయత్వాదిగుణకః = మనోమయత్వము మొదలగు గుణములుగలవాడు, బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మముకానేరడు, ఇతిశేత్ = అనేమొడల, స = సరికాదు. కుతః = ఎందువలనననగా, నిచాయ్యత్వాత్ = హృదయకమలమునందు ఉపాసనచేయవలయునని చెప్పబడి నుగనుక, ఏవం = ఈవిధముగా (కొద్దిస్థలముందు ఉండువాడనియు కొద్దిప్రమాణముగలవాడనియు) చెప్పబడిను. ఇదం = ఈచెప్పట, వోమవత్ = ఆకాశమువలె (ఆకాశమునుగూర్చి ఘటాకాశాది మతా

కాశాదిభేదములను చెప్పనట్లు) ఇతిప్రవృత్త్యం = అని నేలినకొనవలయును.

తా || కొద్దిస్థలమందున్నవాడని చెప్పినను కొద్దిప్రమాణముగలవాడని చెప్పినను పరబ్రహ్మయొక్క సర్వవ్యాపకత్వమునకు భంగమేమియునురాదు. హృదయకమలమునందు పరబ్రహ్మయున్నాడని ధ్యానింపుమని చెప్పియుండుటచే శ్రుతి ఆహృదయకమలమయొక్క ప్రమాణముననుసరించి పరబ్రహ్మయొక్క ప్రమాణముకూడ కొద్దిదని చెప్పచున్నది కాని సత్యమి యున్నలేదు. లోకమునందు ఆకాశము సర్వవ్యాపకమైనను అదియుండుస్థలమునువట్టి గుండలోని యాకాశము ఇంటిలోని యాకాశమకంటే చిన్నది. సూరిగంధములోనున్న యాకాశము అన్నటికంటే చిన్నది. అనిననుచు చెప్పచున్న వేదము కూడా హృదయకమలమున స్థామనువట్టి పరబ్రహ్మయు గూడ చిన్నవాడని చెప్పినది. కావున ఈవాక్యమును స్వగతింకున్నత అనువాక్యమునందు వర్ణించుటకు విభజించునక్కరలేదు. అపుడు పరబ్రహ్మయొక్క సాక్షాత్వము.

అపి || పైచెప్పినవిధముగా నరూపడుగు పరబ్రహ్మయే సర్వభూతముల హృదయములందును ఉన్నాడని ఆ బ్రహ్మకును జీవునకును భేదమేమియులేకపోయి యియునుగాక “సాన్యోత్తోస్తిపిజ్జాతా” (ఈయనకంటే గురుడగు ధర్మలే) అను శ్రుతిచేతనే ప్రత్యక్షముగ జీవబ్రహ్మాల కభేదముచెప్పబడియున్నది. కావున జీవునకుండు సుఖదుఃఖానుభవము పరబ్రహ్మకుకూడా కలుగవలయునుగాదా అనిన నట్లుకలుగదని చెప్పచున్నాడు.

సూ|| ౮|| సంభోగప్రాప్తిరి చేన్నవై శేష్యాత్ ||

టీక|| సంభోగప్రాప్తి = సుఖదుఃఖానుభవము పరబ్రహ్మమునకు కలుగవలసివచ్చును. ఇంచేత్ = నేనెడల, న = అదిసరికాదు, వై శేష్యాత్ = జీవబ్రహ్మమునకు వేదమునుటవలన, న, సుఖదుఃఖానుభవః = సుఖదుఃఖ అనుభవము బ్రహ్మకులేదు.

తా || గుహార్థములో జీవబ్రహ్మాలకు భేదము లేకపోయినను ఉపాధులవలన భేదముండుటచే జీవునికికలుగు సుఖదుఃఖానుభవము

బ్రహ్మమునకును కలుగవలసినపనిలేదు. నేవుడు కర్మలనుచేసి ఆకర్మ ఫలముల ననుభవించువాడు. పరబ్రహ్మము చేనిని అనుభవింపక నిర్ణే వుడైయుండువాడు. అట్టిజీవుడ అసత్కమైనదానినంతయును నిజమని భ్రాంతిచే భావించుచుండువాడు. పరబ్రహ్మము యథార్థజ్ఞానముచే సర్వముడై తనకంటేవేరైనదిలేనదనియుండువాడు. పైనిరూపించిన విధముగా జీవుడు భ్రాంతికలవాడగుటచే నతనికి స్వస్థరూపమునకంటేవేరుగా సుఖదుఃఖములు కనుపడును. వాటినినుభవించుటయును సంతోషమును దుఃఖమును పొందుటయును సంభవించును. యథార్థ జ్ఞానముగలవాడగుటచే పరబ్రహ్మమునకు ఇవియేవియును కలుగనేరవు. కావున “క్రితుంకుర్వీత” అనువాక్యమునందు వర్ణింపబడిన పురుషుడు పరబ్రహ్మమునొచ్చెనుటకు ఏ ఆక్షేపమునులేదని తాత్పర్యము.

—(3) 2. అత్యధికరణము. (*)—

అవ॥ యస్య బ్రహ్మచక్షత్రంత్యోభేదవశో ఓదనః సృత్యర్థసోఽప్రసేచనం, (ఎవనికిబ్రహ్మచక్షత్రీయకులములు న్నమువంటివా సర్వప్రపంచమును సంహరించుమృత్యువు ఎవనికి అనుపానమో అట్టిపరబ్రహ్మమును తెలిసికొనవలయును) అనువాక్యమునందు చెప్పబడినసర్వసంహారకుడగు పురుషుడెవ్వడు. ఆపురుషుడు పరబ్రహ్మమని చెప్పబడుచున్నది. పైసూత్రమునందు పరబ్రహ్మకు సుఖదుఃఖానుభవము మొదలగునవి వియునులేవని చెప్పబడియున్నదిగా అందువలన అపరబ్రహ్మకు సర్వసంహారకత్వముకూడ ఉండకూడదు. కావున పైవాక్యమునందు వర్ణింపబడినపురుషుడు పురుషుడగుగాని లేక అగ్ని గాగాని ఉండవలయును. అని పూర్వోక్తమురంగా పైవాక్యమునందు చెప్పబడిన పురుషుడు పరబ్రహ్మమేయని ఈఆధికరణముచే సిద్ధాంతముసేయుచున్నాడు.

సూ॥ ౯॥ అత్రాచరాచరగ్రహణాత్॥

టీక॥ చరాచరగ్రహణాత్ = బ్రహ్మచక్షత్రపదములచేత జంగమ స్థావరాత్మకమగు సర్వప్రపంచము గ్రహించియుండుటవలన. అత్రా = సర్వసంహారకుడు, బ్రహ్మైవ = పరబ్రహ్మమే.

తా॥ అవతారికయందు చెప్పబడిన వాక్యమునందు వర్ణింపబ

దీనపురుషుడు పరబ్రహ్మమేకాని మఱియొకడుకాదు. పైనిరూపించిన ప్రకారము పరబ్రహ్మమునకు సర్వసంహారకత్వము ఉండకూడదని చెప్పట సయ్యక్తికముకాదు. సర్వశక్తుడును సృష్టిస్థితిసంహారమునకు కారణభూతుడును అగు నాపరమాత్మకు సంహారకత్వము ఉండుట విరోధముకాదుగదా మఱియు పైవాక్యములందరిండు బ్రహ్మక్షత్రపదములచే బ్రహ్మక్షత్రియకులములు మాత్రమే గ్రహింపబడలేదు. బ్రహ్మక్షత్రియపదములాదిగాగల జంగమస్థావరరూపముగు సర్వప్రపంచము ఆపదములచే గ్రహింపబడినది. ఏలయున “ మృత్యుర్యస్యోపసేచనం ” అనువాక్యముచే ఆపురుషునకు సర్వసంహారకమగు మృత్యుదేవతయే అనుపానమని వర్ణింపబడియున్నది. ఆపురుషుడు బ్రహ్మక్షత్రజాతులను మాత్రమే సంహరించువాడయ్యెనేని స్వప్రపంచమునుసంహరించుమృత్యువే యనుపానమనిచెప్పట యుక్తముకాదుగదా, కావున సర్వప్రపంచసృష్టిస్థితిలయ కారణభూతుడగు పరబ్రహ్మమే పైవాక్యమునందు వర్ణింపబడునుగాని శేవుడుగాని అగ్నిగాని వర్ణింపబడలేదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౦॥ ప్రకరణాచ్చ॥

టీక॥ ప్రకరణాచ్చ=ప్రకరణమువలనగూడ (ఈవాక్యము పరబ్రహ్మమునుగూర్చి చెప్పు సందర్భములోను ఇది యనుటవలనగూడ, అత్తా=సర్వసంహారకుడు, బ్రహ్మైవ=పరబ్రహ్మమే.

తా॥ పైన ఉదహరించినవాక్యము కరోపనిషత్తునందు ఉన్నది. ఆఉపనిషత్తునందు “నజాయతేమియతేవా (పరబ్రహ్మము పుట్టువాడుకాదు మృతిజెందువాడుకాదు) అని పరబ్రహ్మమునుగూర్చి చెప్పట కారంభించి ఆసందర్భమునందే “ యస్యబ్రహ్మచ ” అను వాక్యము చెప్పబడియున్నది. కావున పరబ్రహ్మయే ప్రకృతమున వర్ణింపబడుచుండుటచే ప్రస్తుతవాక్యమునందుకూడ ఆపరబ్రహ్మమే వర్ణింపబడెననుట మిక్కిలి ఉచితమని తాత్పర్యము.

—(*) 3. గుహాధికరణమ్. (*)—

అవ ॥ కరోపనిషత్తునందు “ ఋశంపిబంతౌసుకృతస్యలోకే గుహంప్రవిష్టౌపరమేపరాత్మే । ఛాయాతపౌబ్రహ్మవిదోవదంతి (అవ

శక్తమగు కర్మఫలము అనుభవించుచు శీవాత్మపరమాత్మలు ఇరువురు కర్మఫలవలనబుట్టినచిరుగు శరీరములలోకమునందు ఉత్తమముగు హృదయమునందు ఉండు ఆకాశమగుచును ప్రవేశించియున్నారు. వారు ఎండవడలవలె హస్తగతము విరుద్ధముగు స్వభావముగలవారలు అని (బ్రహ్మవేత్తలు చెప్పుదురు) అనువాక్యమునందు వర్ణింపబడిన వురుషులేవ్వరు అనువిషయమును ఈ అధికరణమునందు నిర్ణయించుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౧॥ గుహంప్రవిష్టావాగ్నానాహితద్వయాత్॥

టీక॥ గుహం=హృదయం కాశగుహయగు గుహను, ప్రవిష్టా=ప్రవేశించినవారలు, జీవమరమాత్మానా=జీవబ్రహ్మలే, కుతిః=ఎందువలననగా, తే=వారిద్దరు, అత్మానాహే=అశ్వలేకదా (జ్ఞానస్వరూపులగుటచే ఒకరొక్కభావముగలవారేకదా, అద్వయాత్ = దానినే (సంఖ్యను చెప్పినప్పుడు సమానమగు స్వభావముగల వస్తువులనే గ్రహించుచుండుటను) లోకమునందుగాచుచుండుటవలన, తే అత్మానమేవ=వారాశ్వలే కావలయును.

తా॥ లోకమునందు ఒక సంఖ్యను చెప్పినచో ఆసంఖ్యచే జెప్పబడినవస్తువులన్నియు సమానముగా నుండవలయునను నియమముకొరతీకలదు. ఎట్లనిన ఈచే ద్వునకు లేగిన ఒకను సంపాదించవలయుననిన రెండవయెద్దును సంపాదించవలయునని అర్థమేకాని మఱియొకవస్తువును సంపాదించవలయునని అననంగాను గనుక ఇట్లు ప్రస్తుతవాక్యమునందుగూడ కర్మఫలము అనుభవించుచున్నాడనుటచే జీవుడుజెప్పబడెను హృదయాకాశగుహయందు అజీవునితోపాటు ప్రవేశించియున్నాడని చెప్పబడిన రెండవపురుషుడు పైచూపినన్యాయము అనుసరించి ప్రవేశింపనను స్వభావముకలవాడు కావలయును. కావున జ్ఞానస్వరూపుడగు జీవునితోసమానుడు జ్ఞానస్వరూపుడగు పరబ్రహ్మయనియు పైవాక్యమునందు ఈయపురే వర్ణింపబడినయు నిర్ణయింపవలెనని తాత్పర్యము.

అవ॥ పైనిగూపించినట్లే సరూపవలయుననుటకు మఱియొక కారణమును జెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౨॥ విశేషణాచ్చ॥

టీక॥ విశేషణాచ్చ=ఈ ప్రకరణమునందు శివబ్రహ్మలనుగూర్చి నవిశేషణములే యుండుటవలనకూడా, తో శివపరమాత్మనావేవ= హైవాక్యమునందు వర్ణింపబడినవాడు శివబ్రహ్మలే.

తా॥ ప్రస్తుతవాక్యము ఉన్నప్రకరణమునందే ఆత్మావంతరి నంవిధి (శివుడు రథికుడుగా నెఱుంగవలయును) అనువాక్యముచే శివు డుకరీరరూపమగు రథమునెక్కి- సంసారమోక్షములనుగూర్చి పోవుచు అనియును “సోభ్యనఃపారమాప్నోతితద్విష్ణోఃరమంపదం” (అశివు డువివేకవంతుడయ్యెనేని తాను నడచుమార్గమునకు ఆవలనున్న పర బ్రహ్మరూపమగు మోక్షమునుజెందిను.) అనువాక్యముచే శివుడుపొం దదగినస్థానము పరబ్రహ్మయని చెప్పబడియున్నది. కావున నీనినిపట్టి చూడగ ప్రకరణమునకాదియంగుండు ఋతంపిబంతో అనువాక్యము నందుకూడా ఈ జీవబ్రహ్మలే వర్ణింపబడి యుండవలయుననుటయే నిశ్చయమని తాత్పర్యము.

—(*) ౪. అంతరాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ “యవషోక్షణిపురుషోదృశ్యతపిష ఆత్మేతిహివాచై తదమృతమేతదభయమేతద్భ్రష్మాతి” (కంటియందు ఏవురుండు కనుపడుచున్నాడో ఆపురుషుడే ఆత్మ ఆపురుషుడే జరామరణముల లేనియు ఆనందస్వరూపుడైనట్టియు పరబ్రహ్మము అనిచెప్పెను) అన ఘాంధోగ్యశ్రుతియందు వర్ణింపబడిన పురుషుడెవ్వడు ప్రత్యక్షముగ కనుపడుచున్నాడనుటచే ప్రతిబింబరూపుడనవచ్చునా, లేక జీవుడిన- చ్చునా, నేత్రాధిదేవతయగు సూర్యుడనదగునా, వీరెవ్వరునుగా ఆపురుషుడు శుద్ధపరబ్రహ్మమా అను సంశయమును ఈఅధికరణము నివారించుచున్నాడు.

“సూ॥ ౧౩॥ అంతర ఉపపత్తేః॥

టీక॥ ఉపపత్తేః=జరామరణములులేకపోవుట ఆనందస్వరూ- డగుటమొదలగు లక్షణములన్నియు పరబ్రహ్మకే లగియుండుటవల్ల అంతరః = కంటిలోనున్నాడని చెప్పబడుపురుషుడు, బ్రహ్మైవ = ప బ్రహ్మమే.

తా॥ కంటియందు ఒకపురుషుడు కనుపడుచున్నాడని చెప్పి ఆపురుషుడే ఆనందరూపుడనియు జరామరణములు నేనివాడనియు నెప్పబడియున్నది. ఆనందరూపుడగుట మొదలగు లక్షణములు పరబ్రహ్మమునకే తగియుండునుకావున ఆపురుషుడు పరబ్రహ్మయే కావలయునుగాని ప్రతిబింబాదులెవ్వయును కానేరవు. కనుపడుటయనిన కాస్త్రసహాయముచే తెలిసికొనుటకూడ కావచ్చును. కావున అంతమాత్రముననే పైవాక్యమునందు వర్ణింపబడినపురుషుడు ప్రతిబింబమనుటకువీలులేదు. శుద్ధములగు పరబ్రహ్మలక్షణములు చెప్పబడియుండుటచే దేవతయనియు దేవుడనియుకూడ చెప్పటకువీలులేదని తాత్పర్యము.

అ॥ ఇట్లు చెప్పిన దోషమునచ్చును సర్వవ్యాపకుడగు పరబ్రహ్మమునుగూర్చి చెప్పనవ్వదు స్థలము నొక్కదానిని నిర్ణయించుటయు క్రముకాదుగాని యున్న సమాధానము చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౧౪॥ స్థానాదివ్యపదేశాచ్చ॥

టీక॥ స్థానాది=చోటు పేరు ఆకారముమొదలగువానిని, వ్యపదేశాచ్చ=ఉపాసరాగమై అనేకస్థులయందు చెప్పబడియుండుట వలనకూడ, అంతరస్థిబ్రహ్మైవ = కంటిలోపలనుండు పురుషుడు పరబ్రహ్మమే.

తా॥ పైనచూపబడినది దోషముకాదు. పరబ్రహ్మ సర్వవ్యాపకుడేయైనను ఆయననుగూర్చి చెప్పనవ్వదు స్థానమునుచెప్పటయు క్రముకాకున్నను ఉపాసనచేయుట కనుకూలముగనుండుటకై అన్నిటిని చెప్పవచ్చును. సర్వమయుడగు బ్రహ్మమునకు విదినెట్లుచెప్పినను విరోధములేదుకదా కావుననే “నమో॥ యఃపుష్కలవ్యాంశుః” (ఏపరబ్రహ్మముభూమియందున్నాడు) అనికొన్నిచోట్ల ఆపరబ్రహ్మముండుచోటు ఇదిగూనియు తస్మాద్విలినామ (ఆపరబ్రహ్మమునకు ఉత్తరినిపేరు) అనికొన్నిచోట్ల పరబ్రహ్మమునకు ఇది నామధేయమనియు “పీఠాంత్యశ్శ్రు” (ఆపరబ్రహ్మ ఖేజోనంతములగుటసములుగలవాడు) అను మొదలగువాక్యములచే కొన్నిచోట్ల పరబ్రహ్మమున కిట్టిరూపముగలదనియు చెప్పచున్నది. కావున ప్రస్తుతవాక్యమునందు

బ్రహ్మకంటియందున్నాడని చెప్పబడవలసినకూడ విరోధమేమియులేదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౫॥ సుఖవిశిష్టాభిధానాదేవచ॥

టీక॥ సుఖవిశిష్ట = సుఖముతో కూడిన (సుఖస్వరూపుడైన) పర బ్రహ్మమును, అభిధానాత్ = చెప్పబడవలసిన (ప్రస్తుతవాక్యమునందుండు “ ఏవ ” అనుశబ్దముచే ఉపక్రమవాక్యమునందు చెప్పబడిన బ్రహ్మమునే పరామర్శచేయుటవలన) అంతరః = కంటిలోన నున్నాడని చెప్పబడినపురుషుడు, బ్రహ్మైవ = పరబ్రహ్మమే.

తా॥ ప్రస్తుతవాక్యముండిన ప్రకరణములోని ఉపక్రమవాక్యమునందు “ప్రాణో బ్రహ్మ, కం బహ్మ” (ప్రాణమే పర బ్రహ్మము, సుఖమే పరబ్రహ్మము) అనువాక్యముచే సుఖస్వరూపుడైన పరబ్రహ్మము చెప్పబడెను. ప్రస్తుతవాక్యమునందు “ ఏవపురుషః ” ఈపురుషుడు అనువాక్యభాగముచే మొట్టమొదట (ఉపక్రమవాక్యమునందు) చెప్పబడిన పరబ్రహ్మమే పరామర్శచేయబడెను. (ఎ గావ్యాయనగా ఒక మారు చెప్పిన నామవాచకమును మరల ఒక మారు ఉపయోగించుటకు మారుగా దానిస్థానములయందు సర్వవాచకమును ఉపయోగించుట) ఈ కారణమువలన ప్రస్తుతవాక్యమునందు ఏదొక బడినది పర బ్రహ్మమే యనుటకు ఏవిధమైన సంశయములేదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౬॥ శ్రుతోపనిషత్కాత్యభిధానాచ్చ॥

టీక॥ శ్రుత = చెనబడి (తెలిసికొనబడిన) ఉపనిషత్కా = బ్రహ్మవిద్యగలవానియొక్క, (బ్రహ్మజ్ఞానియొక్క) గతి = మార్గమును (మరణానంతరమున బ్రహ్మజ్ఞాని హిరణ్యగర్భలోకమును గూర్చి పోవునట్టి అర్చిరాదిమార్గమును) అభిధానాచ్చ = చెప్పబడవలసినకూడ (అట్లపురుషోపనిషత్కులకుపై అర్చిరాదిమార్గమునే చెప్పియుండుటవలన) అంతరః బ్రహ్మైవ = అక్షపురుషుడు పరబ్రహ్మమే.

తా॥ శ్రుతిస్స్మృతులయందు బ్రహ్మవేత్తయగువానికి మరణానంతరమున బ్రహ్మలోకమునకు పోవునప్పుడు అర్చిరాదిమార్గముచెప్పబడియున్నది. “ అగ్నిర్యోతిరహశ్శుక్లష్టద్వైతా సా ఉత్తరాయణం ” (అగ్నినితేజస్సును, పగటిని, శుక్లపక్షమును, ఉత్తరాయణమును అభి

మానించునట్టి దేవతలు అర్చిరహార్గముని చెప్పబడుదురు. బ్రహ్మవేత్త యగువాడు దేహమును విడిచినవిదాన వానిని ప్రైవజెప్పబడిన దేవతలు మొదటిదేవత రెండవదేవతయొక్కను, రెండవదేవత మూడవదేవత సమీపమునకును, చివరముగా తీసికొనిపోవునురనియును పీదప బ్రహ్మ లోకమునుండి ఒకపురుషుని వచ్చి వారిని అచటకే గొనిపోవుననియును తెలిసికొనవలయును) ప్రైవజిహ్వాను బడిన అర్చిరహార్గము ప్రస్తుత సందర్భమునందుకూడ గాఢనిద్రాబడియున్నది. “ శ్లోచనశ్చవాధీనం భవంతి” (ఎవరు అశీవులు, ఎవరూ పాపవశమునకు వారు అర్చిరహార్గమునుబొందుదురు) అనివాక్యముచే అశీవురుషుడు పాపకులకుగూడ బ్రహ్మవేత్తలహార్గము చేప్పబడియున్నందున అశీవురుషుడు పరబ్రహ్మమేకావలయునని తాత్పర్యము.

అవ || ఈవిధముగా అశీవురుషుడు పరబ్రహ్మయేయని నిర్ణయించి ప్రతిబింబముమొదలగునవి కానేరవని నిరూపించుచున్నాడు.

సూ || ౨౭ || ఎవర్థిలోనంభవాచ్చ సేవగ ||

టీక || ఎవర్థిలోనే కర్మమున స్థిరముగా నుండకపోవుటచేతను, అనంభవాచ్చ ప్రాకృత్యమునందు బుబ్బకెన గుణములన్నియు ఉండుటకు ఎదురే పోవుటచేతను, ఇతర ఎవయొకడు (అవుడుమొదలగువాడు) అతని అశీవురుషుడు, న కానేరడు.

తా || అశీవురుషుడు జీవుడినికీని నేత్రాధిదేవతయనిగాని ప్రతిబింబమనికాని చెప్పటకునిలదే. ఏలయుగా ప్రైవజెప్పినమూదును కంటియగుమాత్రము ఉండగని నియమములేదుకదా, ఇదియునుగాక ప్రస్తుతఅశీవురుషవాక్యమునందు జరామరణములు లేనివాడనియు అనందరూపుడనియు చెప్పియున్నట్లుకాదుగాని పరబ్రహ్మమునకున్న ప్రైవజెప్పినవాదలలో ఎవరికగూడ ఉండవుకదా, కావున అశీవురుషుడు పరబ్రహ్మయేయని తాత్పర్యము.

- (*) ౫. అత్యంతావ్యధికరణం. (*)—

అవ || “ యుష్మద్భ్యాం వ్యాం వృత్తాం అత్యంతావ్యధికరణం సేవకయస్య పృథివీకీరం యుష్మదీనీ మితరీణమణుత ఏషత అత్యంతర్యావ్యమృతః [ఎప్పుడుభూమియందున్నాడో భూమికిలోప

లనున్నాడో ఎవనినిభూమితేలిసికొనలేడో ఎవనికిభూమిశరీరమో లోపలనుండి ఎవ్వమభూమిప్రేరేపించుచున్నాడో వాడే నిన్నును నన్నునుప్రేరేపించునట్టి అంతర్యామియు ఆనందరూపుడు జరామరణములు లేనివాడగు పరబ్రహ్మ] అనుమొదలగువాక్యములచే అంతర్యామిబ్రాహ్మణమునందు అధిదైవ అధిలోకములకు [సర్వదేశాలకును సర్వలోకములకును] ప్రేరేపకుడని ఋద్ధింకబడనపురుషుడు అణిమాదిసేద్ధులను పొందినయోగియో లేక ఆయాలోకముల అభిమానించు అధిదేశతయా లేక పరబ్రహ్మసూత్ర పరబ్రహ్మము శరీరము లేవాడగుటచే ఆయన ఈసర్వమును ప్రేరేపించుచున్నాడని చెప్పబడుటలేదుకదా, అనుసంశయమును ఈఅధికరణముచే నివారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౮॥ అంతర్యామ్యధిదైవాదిషు తద్ధర్మ
జ్యపదేశాత్ ॥

టీక॥ తద్ధర్మవ్యపదేశాత్ = అబ్రహ్మయొక్క అసాధారణధర్మములను, [పరబ్రహ్మమున్న మణివివరికిని నీనిధర్మములను] చెప్పియుండుటవలన, అధిదైవాదిషు - అధిదైవము అధిలోకము మొదలగువానియందు అంతర్యామిలోపలనుండి నియమించువాడు, బ్రహ్మైవ = పరబ్రహ్మమే.

తా॥ ఎవడు సర్వమును ప్రేరేపించుచున్నాడో వాడే నీకును నాకును ఆత్మ. జరామరణములేనివాడు మోక్షరూపుడు అని అంతర్యామి బ్రాహ్మణునందు చెప్పబడియున్నదికదా, సర్వవ్యాప్తుడైయుండుట మోక్షస్వరూపుడగుట ఆత్మగానుండుట అనునవి పరబ్రహ్మమునకుగల అసాధారణ ధర్మములనుటలో సంశయమేమియును లేదుగదా, కావున నాయంతర్యామి బ్రాహ్మణమునందు వర్ణింపబడినపురుషుడు పరబ్రహ్మమేయగును. అపరబ్రహ్మము సర్వవ్యాప్తుడగుటచే ఆయనకుశరీరములేకపోవుట చోషముకాదు. ఆయనచే ప్రేరేపింపబడువారిశరీరములన్నియును ఆయనకు శరీరములే అని తాత్పర్యము.

అవ॥ ప్రధానమే అంతర్యామియనిన చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౯॥ నచస్మాద్రమతద్ధర్మాభిలాషాత్ ॥

లోక|| అతత్ = అదికాని (ప్రధానము కాని) బ్రహ్మముయొక్క, ధర్మ = సాధారణధర్మములను, అధిలాపాత్ = చెప్పబడనలన, ఇహ = అంతర్యామి బ్రాహ్మణమునందు చెప్పబడిన అంతర్యామి (లోపలనుండి ప్రేరేపించుపదార్థము) స్వార్థం = సాంఖ్యస్వత్రియందుజేపుబడిన ప్రధానము, న = కానేదు.

తా|| శరీరము లేదనుట విరోధముకాదని నిర్ణయింపబడినందున సర్వాంతర్యామి పరబ్రహ్మమేకాని అభిమానదేవతగాని యోగసిద్ధికందినపురుషుడుగాని కానోడని ఇదివరకే సిద్ధాంతము చేయబడినది. “అదృష్టోద్రష్ట” (కాను దేవతను గ్రహింపబడక అన్నిటిని గ్రహించుచుండును) అని అంతర్యామియగు పురుషుడు వర్ణింపబడియున్నాడు. కావున సర్వసాక్షయగు పరబ్రహ్మమే అంతర్యామికావలయును. జడముగు ప్రధానము అంతర్యామియనుటకు ఏలులేదు అని తాత్పర్య.

అవ || శుభదంతర్యామియనిన దోషమేమియనిన, చెప్పబడుచున్నాడు.

సూ|| ౨౦|| శారీరగోళయేఽపిహితేదేనైవమథీయతే||

లోక|| శారీరశ్చ = శుభున్ను, అంతర్యామిః భవతి = (అంతర్యామికానేరదు, ఉభయేఽపి = కాగ్వశోఖివారును మధ్యందినశోఖివారును ఈ ఇరువురును, ఏనం ఈశ్వరి, భేదేన = అంతర్యామికంటే వేరైనవానినిగా, అసీయతేహి = అధ్యయనము సేయుచున్నారగుదా.

తా || శుభదంతర్యామియని చెప్పబడు ఏలులేదు. ఆయనకు ఉపాధియొకటికన్నది కావున (పరిచ్ఛిన్నుడుకావున) కించిత్ జ్ఞాదు కావునను పృథివ్యాదులను నియమింపనేరడు. మఱియు “యోవిజ్ఞానేత్సత్తయతత్సత్త” | ఎవడు విజ్ఞానమునందుండి విజ్ఞానమును ప్రేరేపించునో ఎవడు శ్రవణయందుండి జీవస్వప్రేరేపించునో వాడేమోక్షస్వగూవుడు అనువాక్యమువలన శ్రవణమును అంతర్యామికిని భేదము కలదని స్పష్టముగ తెలియుచున్నది. శక్లయబుద్ధేదమునందు కణ్వశాఖయనియు మధ్యందినశాఖయనియు రెండుశాఖలుగలవు. ఆరెండుశాఖలవారికిని ఉపనిషత్తుబృహదాగ్నికమొకటియే ఈరెండుశాఖలవారిపాతమునందును, “యోవిజ్ఞానేత్సత్తయతత్సత్త” అను

మంత్రములున్నవి. కావున జీవాంతర్యాములకు కలభేదమును ఖండింపటకు ఏయేవాచ్యమునులేదు (వేరువేరు శాఖలుగలవారి పాఠమాయందు గంధమొకటియేయైనను కొన్ని కొన్ని మంత్రములలో భేదమును కొన్నికొన్ని మంత్రములు సాక్షిగనే లేకుండుటయును కలద కావున ఇట్లు చెప్పబడెనని తేలిసికొనవలయును వైనిరూపించిన కారణములవలన అభిమానియగుదేవతగాని యోగసిద్ధుడగు పురుషుడుగాని ప్రధానముగాని జీవుడుగాని అంతర్యామియగుటకు ఏ లేదనియు ఆ అంతర్యామి పర బ్రహ్మయే అనియు సిద్ధాంతము చేయబడినది అని రాత్పర్యము.

—(*) ౬. అదృశ్యత్వాదిగుణకాధికరణమ్. (*)—

అవ || “ యత్తదద్రశ్యమగ్రాహ్యం [జ్ఞానేంద్రియముల గ్రహించుటకు నీలుకానిదియును] నగా రూపాదులు లేనిదియునుట కర్శేంద్రియములచే గ్రహించుటకు నీలులేనిదియును అనగా చేతకాని దనిదియునుట అగు ఏవస్తువుగలదో యిట్టి అదృశ్యము జగత్కారణము అనువాక్యము ముండకోపనివృత్తి నందుగలదు. ఈవాక్యము ఎవరినివర్ణింపుచున్నది సైచిత్వీన అదృశ్యత్వము [కనకపకుండుట] మొదలగు ధర్మములు ప్రధానమునకుగూడ నుండవచ్చునుగదా, అనిన సమాధానము చెప్పచున్నాడు.

సూ|| ౨౦|| అదృశ్యత్వాదిగుణకోధర్మోక్తే||

టీక|| ధర్మోక్తే = బ్రహ్మధర్మములను జెప్పటవలన, అదృశ్యత్వాదిగుణకో = అదృశ్యత్వము మొదలగు గుణములు గల జగత్కారణము, బ్రహ్మోక్తే = పర బ్రహ్మమే.

తా|| ఉపనిషత్తునందు “ యత్తదద్రశ్యమగ్రాహ్యం ” అని వాక్యమునకు తర్వాత “ యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ యస్యజ్ఞానమయతపః తస్మాదేతద్బ్రహ్మనామాయావంతమన్మందజాయతే ” [సామూహ్యముగాను విశేషముగాను ఎవడు సర్వమును ఎఱుంగునో ఎవనితో న్ను జ్ఞానరూపమైనదో అట్టి పరమేశ్వరునినుండి ఈసూక్ష్మప్రపంచమును అభిమానించు హిగణ్యగర్భుడను నాయరూపములను పృథివీదిపంచభూతములును అనగా సర్వప్రపంచమునుపుట్టును] అను వాక

ముచే జగత్కారణము సర్వజ్ఞుడని వర్ణించబడియున్నది. సర్వజ్ఞుడగు వాడు పరబ్రహ్మమే కావన లావ్యవాక్యమునందు వర్ణించబడినది కూడ పరబ్రహ్మను కావలయునుగాని ప్రధానముగాని జీవుడుగాని కానేరడని తాత్పర్యము.

అవ! ప్రస్తుతవాక్యమునందు వర్ణించబడిన పురుషుడు పరబ్రహ్మమేయనిచెప్పి ప్రధానమనిగాని జీవుడనిగాని చెప్పబడుచున్నదని నిరాకరించుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౨॥ విశేష సేవ్యుః సోకాభ్యాంచనేతిరౌ॥

టీక॥ విశేషభేద్యుః సోకాభ్యాం - (జీవబ్రహ్మలకు) విశేషణములను వేరువేరుగా గుఱచేతను [ప్రధానమునకును బ్రహ్మమునకును] భేదమును గుఱచేతను, అదిరౌ సోకరినవారిరువురును (ప్రధానముగాని జీవుడుకాని) భూతయోని - దృశ్యస్యము మొదలగు గుణములుకల జగత్కారణము, నభవతః కానేరరు.

తా॥ “ దీప్యోహ్యముగార్తేపురుషః ” (స్వయంకాశుడును నిరాకారుడును సర్వవిరిహ్వస్థుడను) ‘ ను మొదలగు వాక్యమునందు కూడ జగత్కారణమే వర్ణించబడియున్నది. సోవాక్యమునందు చెప్పబడియున్న విశేషములను సంగ్రహించి ప్రధానమునకుగాని ఉండుటకువీలులేదుగాని, జీవుడునుగాక “ అక్షరాభ్యంతఃపరః ” [జగత్కారణభూతమగు వస్తువు వికారాశ్శక్తమగు సర్వప్రపంచమునకంటే వేరుగనున్నది.] అనువాక్యముచే ప్రధానమునకును జగత్కారణమునకును భేదము గప్పబడియున్నది. (అనగా ప్రస్తుతవాక్యమునందలి అక్షరశబ్దము ప్రధానమునుచేయును జగత్కారణముదానికంటే వేరుగానున్నదని చెప్పబడియున్నదనుట) ఈ రెండుకారణముల వలనను జగత్కారణము పరబ్రహ్మమే అనవలయునుగాని ప్రధానమనిగాని జీవుడనిగాని చెప్పబడుచున్నదని తాత్పర్యము.

అవ! దీనిని నిర్ణయించుటకు మఱియొక కారణమును చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౩॥ రూపోపన్యాసాచ్చ॥

టీక॥ రూపం - జగత్కారణమని చెప్పబడువస్తువునకు సర్వప్ర

౪౮ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

పంచాత్మకమగు ఒకరూపమును లేక జగత్కారణమగు వస్తువు సర్వాత్మకమైనదని, ఉపన్యాసాత్ = చెప్పటవలన, భూతయోనిః = జగత్కారణమగు వస్తువు, బ్రహ్మైవ = పరబ్రహ్మమే, న ఇతరౌ = ఉభయ గాని ప్రధానముగానికారు.

తా॥ అగ్నిర్బ్రహ్మచక్షుషీచంద్రసూర్యౌ (ద్యులోకిము శిరస్సు చంద్రసూర్యులు నేత్రములు) అనుమొదలగువాక్యములవలన జగత్కారణవస్తువునకు సర్వప్రపంచమయమగు నొకరూపము చెప్పబడుచున్నది. ఉభయకుగాని ప్రధానమునకుగాని ఇతిరూపము ఉండుటకు వీలులేదు. కావున జగత్కారణమగుటకుకూడ వీలులేదు. పరబ్రహ్మము సర్వవ్యాపకుడగుటచే పైవర్ణించినరూపము ఆయనకు ఉండుట సంశయమేమియునులేదు. కావున ఆరబ్రహ్మమే జగత్కారణవశంకరభగవత్స్వాదాచార్యమతము అనుసరించి పై ఉదహరించిన మత్రము మాత్రమే పంచాభిమానియగు హిరిణ్యగర్భుని చెప్పనదియగుటచేత ఆస్థానమున పురుష ఏవేదగోవిత్వం (ఈసమస్తప్రపంచవపరమాత్మయే) అనువాక్యము ఉదహరింపవలయును. ఈవాక్యమున దుకూడ జగత్కారణమగువస్తువు సర్వాత్మకమని చెప్పయుండుట తను ప్రధానముగాజీవుడగాని సర్వాత్మకులు గాకపోవుటచేత, ఈప్రధానజీవులు జగత్కారణమని చెప్పటకు వీలులేదు. కావున “యత్తద్రదేశ్యమగ్రాహ్యం” అను మొదలగువాక్యమునందు వర్ణించిన అదృశ్యత్వాది గుణములుగల జగత్కారణము పరబ్రహ్మగాని వేరొకటికాదని తాత్పర్యము.

ఈఅధికరణమునందు అక్షరము (ప్రధానము అనిచెప్పబడున సాంఖ్యులుచెప్పనట్టి ప్రధానముకాదనియు వేదాంతులు చెప్పనట్టి అవ్యక్తమనియు తెలియతగినది.

—(*) ౭. వైశ్వానరాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ “ఆత్మానమేవేమం వైశ్వానరంసంప్రత్యధ్యేషి” (ఆననువైశ్వానరుడని ధ్యానించుచున్నావు) అనుఈవాక్యమునందు వైశానరుడని చెప్పబడినవాడెవ్వడు? జగత్కార్యియా, పంచభూతములల

చేరిన అగ్నియూ, అగ్నిని అభిమానించునేననెయి, లేక వేపుడా, అను సంశయమును ఈ అధికరణమునందు నివారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౪॥ వైశ్వానరస్సాధారణశబ్దవిశేషాత్॥

టీక॥ సాధారణ :- జతరాగ్ని మొదలగువానియందు సాధారణముగా ప్రయోగింపబడు. వితయే తేవాత్మనరమాశ్మలయందు సాధారణముగా ప్రయోగింపబడు. శబ్ద=వైశ్వానరశబ్దమునకును, అస్మి శబ్దమునకునుగల, విశేషాత్ - విశేషములవలన, వైశ్వానరః=వైశ్వానరశబ్దముచే చెప్పబడువాడు, బ్రహ్మైవ=రబ్రహ్మమే.

తా॥ అవశ్యాకిలో చూపబడినవాక్యమునందలి వైశ్వానరశబ్దముచే చెప్పబడువాడు పరబ్రహ్మయేనని ముఖ్యమైనవారు. జతరాగ్ని మొదలగువానియందు బ్రయోగింపబడు వైశ్వానరశబ్దమును జీవపరమాత్మలయందు సాధారణముగా బ్రయోగింపబడు అస్మిశబ్దమును ప్రశ్రుతియందు మిగిలే సంశయముగలగుచున్నానని దానిని ఉత్తరవాక్యమునందున్న విశేషములచే నివారణ జేసికొనవచ్చును. అఉత్తరవాక్యమున “నన్యరూపాంతో యోగో వైశ్వానరస్యమూర్ధైవసుతేజాః” (అస్మినును ఈవైశ్వానరునకు గుర్తులోమే శిరస్సు) అని ఇట్లు వైశ్వానరునకు స్వయంబవయమును ఒకరూపము వర్ణించితియ్యెను. అట్టిరూపము స్వవ్యాపకమగు పరమేశ్వరునకు సరియగుగాఁ జతరాగ్ని మొదలగువానిని చేసికొని సరియైయుండదుకదా, కావున అగ్నినమిచేయి అనువాక్యమునందలి వైశ్వానరశబ్దముచే చెప్పబడువాడు పరమేశ్వరుఁడని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౨౫॥ స్వర్గమాణమును మానసస్వాదితి॥

టీక॥ స్వర్గమాణం = స్వర్గయందు చేప్పబడిన విషయము, అనుమానం=ఆధారభూతముగ ఒకర్రు'యుండవలయునని ఊహింపచేయునది. స్వాదితి=గునను, హేశోః - కాగణమువలనగుడు, వైశ్వానరః = వైశ్వానరశబ్దముచే చెప్పబడువాడు, బ్రహ్మైవ=రబ్రహ్మమే.

తా॥ “యస్యాగ్నిరాస్యలక్ష్మోర్ద్వారాభివ్యవణోఽక్షితిః” (ఎవనికిముఖము అగ్నియూ శిరస్సు ద్యులోకమే నాభి అకాశమో

పాదములుభూమియో అట్టిపరమేశ్వరుడు) అను, శ్లోకముచే స్మృతి యందుపరమేశ్వరుని ఆకారము వర్ణింపబడియున్నది. స్మృతియందు ఏవిషయమువర్ణింపబడినను దానికిఆధారమగు స్మృతియొకటియుండ వలయునని ఊహించవలయును. ఇదియే పాశ్చీమల సంప్రదాయము. ప్రస్తుతము మనము విచారించుచున్న వైశ్వానరవాక్య సందర్భమున వైస్మృతియందు వర్ణించియున్నరూపమునే వైశ్వానరునకు చెప్పి యున్నాడు. దీనినిబట్టిచూచిన వైశ్వానరశబ్దముచే శెప్పబడువాడు పరమేశ్వరుడేయనియు అట్లుగాకపోయినచో స్మృతియందు అట్లు వర్ణించియుండుటకు నీలులేదనియు తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లుచెప్పటసరికాదు వైశ్వానరశబ్దము అగ్నినిచెప్పన గాని పరబ్రహ్మమునుచెప్పనేరదు. మఱియు (జఠరాగ్ని ఒకరదానినే వైశ్వానరునితేతాగ్నులుగా విభాగించియున్నారు. పాశ్చాత్యులకు ఆధారమగుకూడ చెప్పియున్నారు. “ పురుషేంతః ప్రవృద్ధితః వేద ” (పురుషునిలోపల స్థాపింపబడిన వైశ్వానరుని తెలిసికొనవలయును) అనువాక్యముచే పురుషునిలోపల నిలచియున్నాడని అవైశ్వానరునిగూర్చియే చెప్పియున్నారు. వీటినిన్నిటినిబట్టిచూచిన వైశ్వానరశబ్దముచే శెప్పబడువాడు జఠరాగ్నియని చెప్పటయే యుక్తము అనిన, అట్లుకాదని చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౨౬॥ శబ్దాదిభ్యోంతఃప్రతిస్థానాన్నేతిచేన్నతథా
దృష్ట్యపదేశాదసంభవాన్మరుషమపిచైనమ
ధీయతే॥

టీక॥ శబ్దాదిభ్యః=శబ్దముమొదలగువానివలన (వైశ్వానర ? ము ప్రసిద్ధముగ అగ్నినే చెప్పనదియగుటచేతను తేతాగ్ని విభాగమును ఈవైశ్వానరునకే చేయబడియుండుటచేతను ప్రాణాహుతః కాధారమని ఈవైశ్వానరునిగూర్చియే చెప్పబడి యుండుటచేతను అంతః=పురుషునిలోపల, ప్రతిస్థానాత్ = ఉన్నాడనిచెప్పబడియుండటవలన, వైశ్వానరః= వైశ్వానరపదముచే శెప్పబడువాడు, బ్రహ్మ పరబ్రహ్మము, న=కానేరదు, ఇతిచేత్=అనేయడల, న=సరికాదు కుతః=ఎందువలనననగా, తథాదృష్ట్యపదేశాత్ = అవిధముగాతలం

ఉపాసనచేయవలయునని ఉపదేశించుటవలన (జతరాగ్నియంటే పరమేశ్వరుడనుభావమునుంచి ఉపాసన చేయవలయుననిగాని, జతరాగ్నియందున్న పరమేశ్వరుని ఉపాసనచేయవలయుననిగాని ఉపదేశించుటవలన) అసంభవాచ్చ = పరమేశ్వరునిలక్షణములు (ద్యులోకము శిరస్సుగా ఉండుటమొదలగునవి) ఈజతరాగ్నియందుండుటకు వీలులేక పుటవలననున్న, వైశ్వానరః = వైశ్వానరశబ్దముచే చెప్పబడువాడు, బ్రహ్మైవ = పరబ్రహ్మమే తథా = మఱియు, వాజసనేయినః = వాజసనేయశాఖవారు, సు = ఈవైశ్వానరుని, పురుషం అనీ = పురుషుడనికూడ, అధీయతేవ = అధ్యక్షుడనుచేయుచున్నారు.

తా|| వారాహిక్రమోనుపిసప్రకారము వైశ్వానరపదముచే చెప్పబడువాడు జతరాగ్నియనుటకు వీలులేదు. అట్లు చెప్పిన విరోధములు అనేకములువచ్చును. ద్యులోకము శిరస్సుగానుండుటమొదలగు అట్టి పరమేశ్వరలక్షణములు (పరమేశ్వరునకు చెప్పబడియున్న సకల ప్రపంచముయందు స్వరూపము జతరాగ్నికి ఉండుటకు వీలులేదు. శ్రుతియందుకూడ సాక్షియొకచోట (వాజసనేయశాఖయందు) పరమేశ్వరాగ్నివైశ్వానరంపురుషం (ఈపురుషనే అగ్నివైశ్వానరశబ్దముచే) చెప్పబడుచున్నాడు. (పురుషుడగు పరబ్రహ్మము) అను వాక్యముచే వైశ్వానరశబ్దముచే చెప్పబడి వాడు పరబ్రహ్మమేయని చెప్పబడియున్నది. వైశ్వానరుడు జతరాగ్నియేయనిచో ఈశ్రుతికికూడ విరోధమువచ్చును. ఈవిరోధములనుబట్టి వైశ్వానరశబ్దముచే చెప్పబడువాడు పరబ్రహ్మమే అనవలయును. మఱియు మనమువిచారించుచున్న వాక్యమునందు జతరాగ్నియనిగాని జతరాగ్నిలో ఉన్నాడనిగాని ఏ అభిప్రాయముచేతనైనను పరబ్రహ్మమును ఉపాసన చేయవలయునని చెప్పబడియున్నది. ఇట్లు అగుటచే నొకరికొకచోట జతరాగ్నికిమాత్రము సంబంధించిన త్రేతాగ్నివిభాగము (అగ్నులమూడు అనెచెప్పి తమూటికేసి హృదయముమొదలగు ప్రత్యేక స్థానములను చెప్పట) మొదలగు గురుతులకనబడినను విరోధమేమియులేదని తాత్పర్యము.

అన|| ఇట్లువైశ్వానరశబ్దముచే చెప్పబడువాడు పరబ్రహ్మమేయని నిర్ణయించి అగ్నిని అధిమానించుచేవలెగాని పంచభూతముల

౫౨ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకారాత్మర్యసహితము.

లోని అగ్నిభూతముగాని వైశ్వానరశబ్దముచే చెప్పబడదని నిరాకరించుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౨॥ అతవప్సశేవతాధూనం॥

టీక॥ అతవప్స=పై చెప్పబడిన కారణములవలననే (సర్వప్రపంచమయమగు శరీరమును కరిగియుండుటకు విఘ్నేక పోవుటవలననే) దేవతా= అగ్ని అభిమానించుచున్న శివశయును, భూశలచ=పంచభుతములలోని అగ్నిభూతమును, వైశ్వానరః=వైశ్వానరశబ్దముచే జెప్పబడునది, న=కానరయి.

తా॥ పైన నిరూపించిన విధముగా సర్వప్రపంచమయమగు శరీరము సర్వవ్యాపియగు పరమేశ్వరునికే ఉండవలయును అను మొదలగు అనేక కారణముల బలమువలన వైశ్వానరుచే పరబ్రహ్మయనిర్ణయింపబడినది. కావున అగ్ని అభిమానించుదేవతగాని పంచభుతములలోని అగ్నిభూతముగాని ఇచ్చట వైశ్వానరశబ్దముచే జెప్పబడని రాత్మర్యము.

అప॥ ఇంతకుముందు ౨౬ వ సూత్రమునందు వైశ్వానరశబ్దము జతరాగ్ని సేచింపవని ఒప్పుకొని జతరాగ్నియనికాని జతరాగ్నియందు ఉన్నాడనికాని పరమేశ్వరుని ఉపాసనచేయవలయునని అగ్నిశ్వానరవాక్యమునందు చెప్పబడియున్నదనియు అది నలన అవైశ్వానరశబ్దము జతరాగ్ని సేచింపవని పరమేశ్వరుని చెప్పినదియే అగునయు చెప్పియున్నాడు. ఈ విషయమందు ఇతరుల అభిప్రాయము వివరించుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౩॥ సాత్వోదశ్యవిరోధంబైమిని॥

టీక॥ సైమినిః= సైమినిమహానుజ, సాత్వో= ప్రత్యక్షము, (జతరాగ్నియనికాని జతరాగ్నిలోలనున్నాడనికాని తలంచక ఈ పరబ్రహ్మమునే తలంపుటనే) వైశ్వానరశబ్దం = వైశ్వానరశబ్దము జెప్పబడువానిని, ఉపాసనాయామపి=ఉపాసనచేసినప్పటికిని, అవిధం=విరోధములేదని, మన్యతే=తలంచుచున్నాడు.

తా॥ సర్వప్రపంచమయమగు శరీరము ఉండుట మొదలగు కారణములవలన వైశ్వానరశబ్దమునకు పరబ్రహ్మయే అర్థమని నిశ్చయము.

మైనది. కావున అపై శ్వాసరశబ్దము జతరాగ్నినేచేప్పనని బేప్పకొన నవసరములేదు. జతరాగ్నియనిగాని జతరాగ్నిలో ఉన్నాడనిగాని తలంచుటతో పనిలేకనే శుద్ధబహ్మామును ఉపాసించవచ్చును. ఇట్లుపా సనచేసిన పూర్వోత్తరసందర్భములకు విరోధము ఏమియునురాదు. వై శ్వాసరుడు అగ్ని మొదలగుశబ్దములు అగ్నినేచేప్పనవియైనను ఏదో ఒకపువ్వుత్పత్తి ఆసారము చేసికొని పర బహ్మాను చేప్పనవిగా మార్పు కొనవచ్చును. త్రేతాగ్నివిభాగము ప్రాచీనాహుతులకు ఆధారమైయు న్నాడని చేప్పటమొదలగునవికూడ సర్వమయ్యడగు పరబ్రహ్మవిష యములో విరుద్ధములుకానేరవు. అని శైమినిమహాముని అభిప్రాయ పడుచున్నాడని తాత్పర్యము.

అవ|| పైచేప్పినప్రకారము వై శ్వాసరపదమునకు శుద్ధపరబ్ర హ్మానుచేప్పటసరికాక. అట్లుచేప్పినమొదల వై శ్వాసరుడు ప్రాచీన మాత్రుడు (ప్రా) దేశమనగా లాడేది అని అర్థము) అనిచేప్పత్రు తిని సమన్వయముచేసికొనుట ఎట్లు? అనిన బేప్పచున్నాడు.

సూ|| ౨౯|| • భిన్య క్తేరిత్యాశ్శరభ్యః||

టీక|| ఆశ్శరభ్యః=ఆశ్శరభ్యడనుమహాముని, అభిన్యక్తః=పర మేశ్వరుడు, సర్వవ్యాపియైనను ఉపాసకులను అనుగ్రహించుటకై చిన్నవాడుగానున్నట్లుకనుపడుచున్నందున, ప్రాదేశమాత్రస్యోక్తిః= ప్రాదేశమాత్రుడు అనిచేప్పట, నవిరుద్ధా= విరుద్ధముకాదు, ఇతిమన్యతే= అనితలంచుచున్నాడు.

తా|| పరమేశ్వరుడు సర్వవ్యాప్తుడైనను ఉపాసకుల అను గ్రహించుటకై చిన్నవాడుగా కనుపడుచున్నాడుకదా, ఈఅనుభవ మునుబట్టి వేదముకూడ ప్రాదేశమాత్రుడని చెప్పినది. కావున దీనివ లన విరోధమేమియునులేదు. కాబట్టి వై శ్వాసర శబ్దమునకు శుద్ధపర బహ్మానుచేప్పట అర్థము చేప్పవలయునని ఆశ్శరభ్యడను మహాముని చేప్పచున్నాడు. కావున ప్రాదేశమాత్రశ్రుతులన పైసీరూపించిన అర్థమునకు విరోధమేమియునులేదని తాత్పర్యము.

అవ|| ప్రాదేశమాత్రశ్రుతినిగూర్చి మఱియొకరి అభిప్రాయ మును బేప్పచున్నాడు.

సూ॥ 30॥ అనుస్మృతేర్పాదరిః॥

టీక॥ బాదరిః=బాదరిమహాముని, అనుస్మృతేః=ధ్యానముచేయుటయునుకారణమువలన (పా) దేశమాత్రముగు హృదయములూ నున్న మనస్సుచే ధ్యానింపబడువాడు, కావున ఆపరబ్రహ్మముకూడా) ప్రాదేశమాత్రత్వోక్తిః=ప్రాదేశమాత్రుడనిచెప్పట, నవిరుద్ధా=విరుద్ధముకాదు, ఇతిమన్యతే = ఇట్లని అభిప్రాయపడుచున్నాడు.

తా॥ మనస్సు ప్రాదేశమాత్రమగు హృదయస్థానమందున్నది. కావున ప్రాదేశమాత్రమనబడును. అట్టిమనస్సుచే ధ్యానింపబడువాడు. కావున పరమేశ్వరునికూడ ప్రాదేశమాత్రుడని శ్రుతిచెప్పుచున్నదిగాని దీనివలన పరమేశ్వరుని సర్వవ్యాపకత్వమునకు విరోధమేమియునులేదని బాదరిమహాముని అభిప్రాయపడుచున్నాడు. దీనినిపట్టిచూచినను ప్రాదేశమాత్ర శ్రుతిని పరబ్రహ్మమనందు సులభముగ సమన్వయముచేసికొనవచ్చునని తాత్పర్యము.

అవ ॥ ఇట్లు ఈవిషయమన పరుల అభిప్రాయమునుచూపి ఇప్పుడు ౨౮ వ సూత్రమునందు చూపబడిన మతమునకు కర్తయగు శైమినిమహామునియొక్క సిద్ధాంతమునుజెప్పుచు వానిని సూత్రకారుడగు వ్యాసుడుస్వయముగాకూడా దృఢపరుచుచున్నాడు.

సూ॥ 3౧॥ సంపత్తైఃశైమినిస్తథాహీదర్శయతి॥

టీక॥ శైమినిః=శైమినిమహాముని, సంపత్తైః=ప్రాదేశమాత్రుడుగానే ఏర్పడుచుండుటవలన, ప్రాదేశమాత్రత్వోక్తిః=పరబ్రహ్మము ప్రాదేశమాత్రుడనిచెప్పట, నవిరుద్ధా = విరుద్ధముకాదు, ఇతి=ఇట్లు, మన్యతే=అనితలంచుచున్నాడు, శ్రుతిశ్చ=వేదముకూడ, తథా=అట్లు (పరబ్రహ్మము ప్రాదేశమాత్రుడుగా ఏర్పడునట్లే) దర్శయతిహే=వాఙ్మనసేయ బ్రాహ్మణమునందు చూపుచున్నదికదా.

తా॥ “ ఏషవా అతిష్ఠావై శ్వానరః ” (ఇదియేద్యులోకము వై శ్వానరునిశిరస్సు) ఈవాక్యమును గురువుశిష్యునియొక్క శిరస్సును జూపించెప్పెను. అనివాఙ్మనసేయ బ్రాహ్మణమునందున్నది. పై ఉదహరించిన శ్రుతివంటి శ్రుతులచే ఆబ్రాహ్మణమునందు వై శ్వానరుని ఉపాసనకేయూర్ధము చెప్పబడియున్నది. ఎట్లనిగా, ఉపాసకుడగు

వాడు తనశిరస్సును వైశ్వానరునిశిరస్సునుగాను తనకన్నులను వైశ్వానరుని కన్నులనుగాను తననీట్టూర్పులను వైశ్వానరుని నీట్టూర్పులనుగాను తననోటిలోనూదు అకాశమును వైశ్వానరుని సర్వశరీరముగాను తననోటియందుండుజలము వైశ్వానరునివస్త్రిప్రదేశము (పాత్తికదుత్తు) గాను తనగడ్డము వైశ్వానరుని పాదములుగాను భావించి ఉపాసనచేయువలయునని చెప్పబడియున్నది. గడ్డముమొదలు శిరస్సువరకునుండుప్రదేశము ప్రాదేశమాత్రమే యగుటచే వైశ్వానరుడు కూడ ప్రాదేశమాత్రుడే అయ్యెనుకదా, దీనినిపట్టి శ్రమినిమహాముని ప్రాదేశమాత్రశ్రుతి పరబ్రహ్మనుచెప్పటలో విరోధములేదని చెప్పుచున్నాడు. ఈయన అభిప్రాయమునే వేదముకూడ దృఢపరుచుచున్నదికదా అని తాత్పర్యము.

సూ॥ 3॥ ఆమనంతి నైమస్త్రిక॥

టీక॥ అస్త్రిక॥-ప్రాదేశమాత్రుని గడ్డముమొదలు శిరస్సువరకునుగలప్రదేశమునందు, అస్త్రిక=ఉన్నాడని, ఏనం = పరమేశ్వరుని, జాబాలా=జాబాలశౌఖివారు (జాబాలోపనిషత్తును అధ్యయనముచేయువారు) ఆమనంతి=చెప్పుచున్నారు.

తా॥ పైసూత్రతాత్పర్యమునందు ఉదహరించిన శ్రుతివలన గడ్డముమొదలు శిరస్సువరకునుండు ప్రదేశమునందు పరమేశ్వరుడు ఉన్నాడనిచెప్పిరికదా? అట్లు జాబాలోపనిషత్తునందుకూడ మఱియొక శ్రుతికలదు. “యఏహానంతోవ్యక్తఆత్మాసోవిమక్తేప్రతిష్ఠితః” (అంతములేనివాడును స్వస్వరూపముతో స్పష్టముగా బ్రకాశింపనివాడును అగుపరమాత్మయైవుడు. వాని ఎట్లుతేలిసికొనివలయును? ఇది అతిమహామునిచేసినప్రశ్న, ఆపరమాత్మ జీవునియందు ప్రతిష్ఠింపబడియున్నాడు. (ఇది యాజ్ఞవల్క్యమహామునిచేప్పిన ఉత్తరము) అను మొదలగువాక్యములచే పశ్చిమోత్తరరూపముగ పరమేశ్వరుడు భూమిధ్యమనందు ఉన్నాడని నిర్ణయింపబడియున్నది. ఈనిర్ణయముకూడ పరమేశ్వరుడు ప్రాదేశమాత్రుడనుటకు తోడుపడుచున్నదికదా? కావున వైశ్వానరశబ్దము శుద్ధపరబ్రహ్మమునే చెప్పవనియు ప్రాదేశమాత్ర శ్రుతివలన విరోధమేమియులేదనియు జతరాగ్నియనికాని జతరాగ్ని

౫౬ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకా తాత్పర్యసహితము.

యందు ఉన్నాడనికాని తలంచుటతో పనిలేకయే శుద్ధపరబ్రహ్మకే ఉపాసీంపవచ్చుననియును ఇదియే వైశ్వానరవాక్యమునకు తాత్పర్యమనియును సిద్ధాంతముచేయబడినది అని తాత్పర్యము.

సర్వత్రసప్తద్వాత్రింశత్ || ౭ || ౩ || సర్వత్రా, త్రా, గుప మంతకో, స్తర్యా, మ్యదృశ్య, త్తైశ్వానరాస్సప్త ||

ఇతి బ్రహ్మసూత్రే - ప్రథమసాధ్యాయస్య ద్వితీయపాదం.

ఇట్లు ప్రథమసాధ్యాయమునందు ద్వితీయపాదము

ము గి సె ను.

శ్రీవాసుదేవపరబ్రహ్మజేనమః.

శ్రీగురుభ్యోనమః - హరిః ఓమ్.

బ్రహ్మసూత్రములు.

ప్రథమసాధ్యాయము - తృతీయపాదము.

—(*) ౧. ద్యుభ్యాద్యధికరణమ్. (*)—

అవ || “ యస్మిన్ ద్యౌః పృథివీచాంతరిక్షం ” (ఎవఁడును ద్యులోకము భూమి అకాశము మొదలగునవి ఉన్నవా, ఆయన అత్యున్నతెలిసికొనుడు) అను వాక్యమునందు వర్తింపబడినవాడెవ పరబ్రహ్మమా, జీవుడా, ప్రధానమా, వాయువా, అను సంశయమును ఈఅధికరణముచే నినర్తింపజేయుచున్నాడు.

సూ|| ౧|| ద్యుభ్యాద్యధ్యయతినంస్వశబ్దాత్ ||

టీక|| స్వశబ్దాత్ = అత్య అనుశబ్దము ప్రయోగించబడిన దుటవలన ద్యుభ్యాద్యధ్యయతినం = ద్యులోకము భూమి మొదలగునికి అధారమైనది, బ్రహ్మైవ=పరబ్రహ్మమే.

తా॥ సైవాకృత్యమనందు వర్ణింపబడినపురుషుడు పరబ్రహ్మమే
 అగు గారి ప్రధానములలో ఎవ్వమనుకావేరదు. శ్రుతియందు “తమే
 ప్రకంజానధాత్మాను” (మృగొకడు మొదలగువానికి ఆధారమగు
 వాడు ఎవ్వఁడో వాడే ఆత్మయని తెలిసికొనుచుండును) అని చెప్పబడి
 యున్నది. ఈవిధముగా నిరుపచరితగు (విశేషము కలియునులేని)
 ఆత్మశబ్దమును ప్రయోగించుచుండుట అని ఆశ్రమికి పరిమార్తము
 శిష్యుటయందే అగ్ని సాగము శిష్యుఁడు సిద్ధి ముందుకొనవలసియు
 నున్నది. కావున మృగోకాగరికి ఆధారభూతుడగువాడు పరబ్రహ్మ
 కు అని తాత్పర్యము.

అట్టి ఈ పదము స్వర్ణయుంచుటకు సరియైన కారణము చూ
పుచున్నాడు.

సూ॥ ०॥ ముక్తిః పుష్కరః పద్మాక్షః॥

క్రికె || ము క ప శ్రీమూల పాఠశాలలో, ఉన్నప్పుడు
పాఠదశగినవాడని, వ్యక్తిగా గానూ, సాంఘికంగా గానూ, ఆధ్యాత్మికంగా
మతపర - మృత్యుకాలము - భాగముగా, నిజమైన మునుష్యుడని
వ్యక్తమే.

తా || “భిక్షువేషాన్యథా” “భిక్షువేషాన్వలంబయః
 తీయంతేఃకాన్యకాన్వలంబయోద్భవేషరాశే” (భిక్షుకాదులకు
 ఆధారమగు ఆకలియున్నట్లు తీయంతేషాదుల హృదయ గ్రంథి వీడి
 పోవును) సంకేహములన్నియును వశంబోధనములను చేసిపోవును
 అను వేదవాక్యముచే ను “మఱియు యథావద్భక్తిబ్రహ్మనాన్వయము
 ప్రదే (సముద్రముచందలయును, సముద్రము ప్రకారము) అని ఆరిం
 భించి “తథావిద్వాంసానుకూలాద్భిక్షుక్తః, స తాత్పర్యపురుష
 ముత్తైదిత్యు” (జ్ఞానయగువాడుకూడ ఆకలియుగానే పేరురుండు
 ముమైదలగువానినిదచి ఎరాల్పమడును స్వగ్రంథకాశుడును అగు
 కపరమేశ్వరుని చెందును.) అను మదలగు అనేకవాక్యములచేతను
 శుత్రియందు ద్వ్యలోకాదులకు ఆధారమగువానినే భిక్షులైపోందుడు
 ని జెప్పబడియున్నది. నినిపట్టిచూచిన ప్రధానాదులలో ఏదియును
 ధ్యలోకాదులకు ఆధారమని జెప్పబడుటకు లక్షణముకాదు, కావున

జ్ఞానవంతులగువారు ఏపరబ్రహ్మమును శెందుచుగో ఆపరబ్రహ్మనే ద్యులోకాదులకు ఆధారమని “యస్మిక్ ద్యౌః” అనుమొదలగు శ్రుతి జెప్పుచున్నది అని తాత్పర్యము.

అవ|| ఇట్లుయస్మిక్ ద్యౌః అను మొదలగువాక్యము పరబ్రహ్మమునే జెప్పనదియని సిద్ధాంతపరచి ప్రధానము మొదలగువానిని శెడ దుఃసుఖమును సిద్ధాంతపరచుచున్నాడు.

సూ|| ౩|| నానమానవత్తచ్చగ్రాహ్ ||

౩ || అనచ్చగ్రాహ్ = జడచు గుఱధానమును శాస్త్రవృత్తి మును లేక పోవుటకేత (జ్ఞానస్వరూపుడగు పరబ్రహ్మమునే శాస్త్రమునుండుటకేత అనుట) అనుమానం = సాంఖ్యసాన్ధ్యలు కల్పించి ప్రధానము, ద్యౌర్భౌధ్యాదులనంద్యులోకము యొక మొదలగువానికి ఆధారమగు ది, నభవతి = కానేరదు.

తా|| యస్మిక్ ద్యౌః అను మొదలగు వాక్యమున్నది కర్మజననంబు “యస్మిన్ జ్ఞస్వర్వవితే” [ఎడల సామాన్యముగాను విశేషముగాను ఏమియు నెత్తఁగియున్నాచో] అను మొదలగు వాక్యవలకేత ఏచ్చటచూచినను జ్ఞానస్వరూపుడగు పరబ్రహ్మము జెప్పనసర్వజ్ఞాదిపరముగే కడబడుచున్నదిగాని జడచుగు ప్రానమును ఏచ్చి పదము ఒక్కటిమైనను కానకాలేదు. కావున ద్యులోకాదుల అధిష్ఠానము గుని ప్రధానమనిపించుటకుకూడ నీలేదని తాత్పర్యము.

అవ|| అనుమానముచే ద్యులోకాదులకు ఆధారమైచదివిననుకాదనిశిష్యి ఇష్టము లేవడుమొదల ద్యులోకాదులకు ఆధారమకాదని జెప్పుచున్నాడు.

సూ|| ౪|| ప్రాచీనభృచ్చ ||

౪ || అభవత్ = పైచెరిగిపోయిన కారణము నలనెడి, ప్రాచీనభృచ్చ=చచ్చును, ద్యౌర్భౌధ్యాదులనంద్యులోకముమొదల గవా ఆధారమగువాను, అభవతి=కానేరదు.

తా|| ప్రాచీనమనందు “యస్మిన్ జ్ఞస్వర్వవితే” అను మొదలగువాక్యములచే జ్ఞానస్వరూపుడగు పరబ్రహ్మము జెప్పబడియుండుటకేత జడమగుప్రధానము ద్యులోకాదులకు ఆధారమని జెప్పుట

నీలులేదని నిరూపించియుంటిమికి దా, శీవుడు జ్ఞానరూపుడైన రూపుడే అయినప్పటికిని అంతఃకరణమును ఉపాధితో (ఆవరణముతో) కూడి యున్నవాడు కావలసిన పరిచ్ఛిన్నుడగును. అతనిష్టానముగూడ పరిచ్ఛిన్నమే (కొద్దిదే) అట్లుగలుగనే ఈశ్వరుడు జడస్వరూపుడుకాకపోయినను సర్వజ్ఞుడుకావలయును. కావున “అస్మద్వజ్ఞస్సర్వవిత్” అని సర్వజ్ఞుడగు పరబ్రహ్మమును జెప్పినపుడు ప్రకరణము జీవునిచేపుడు కావలసిన ద్యులోకాదులకు ఆధారము కలుపుడుకానేరదని ఆ స్పర్శము.

సూ॥ ౫॥ భేదవ్యపదేశాచ్చ॥

టీక॥ భేద=భేదము, ద్యులోకాదులకు ఆధారమగువానికిని భేదమును, వ్యపదేశాచ్చ=వ్యపాయించుటననకూడ, ప్రాణభృత=శీవుడు, ద్యుభృద్ధ్యాయతనము = భూమ్యాకాశాదులకు ఆధారమగువాడు, నభవత=కానేరదు.

సూ॥ ౬ వ సూత్రమునందు వివరింపబడియున్న “తస్మిన్ కేనానధాన్యసం” అనుగుణించి ద్యులోకాదులకు అధిష్టానమగు వస్తువునకును జీవునకును భేదము స్పష్టమయ్యెను. అనగా (శీవుడు తనసకొనువాడు ద్యులోకాదులకు ఆధారమగువస్తువు తెలిసికొనబడినది అనిపించునపుడు భేదము స్పష్టపడెయ్యుచుండదు) ఈకారణమువలన ద్యులోకాదులకు ఆధారమగుచున్న, ఇదే అనునగు నీలులేదు కావున ద్యులోకాదులకు ఆధారమగువాడు పరబ్రహ్మయే అని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౭॥ ప్రకరణాత్ ॥

టీక॥ ప్రకరణాత్=ప్రస్తుత, యస్మి ద్యోగజ్ఞానవాక్యము పరమాత్మనుగూర్చి చెప్పుప్రకరణమందు ఉండటవలన (ప్రకరణమునకు ఒక పరిమియమునుగూర్చి మొదటనుండి కడవరకు చెప్పినట్టి వాక్యసందర్భము) ప్రాణభృత=శీవుడు, ద్యుభృద్ధ్యాయతనము=ద్యులోకాదులకాధారమగువాడు, నభవత=కానేరదు.

సూ॥ ౮॥ యస్మిన్మాత్రే అనుమదలగు వాక్యమునకు ప్రకరణము, “కస్మిన్నభగవాన్విజ్ఞాతే సర్వమిదంవిజ్ఞాతలభవతి” (ఒకవచనము! ఏఒకకావస్తువును తెలిసికొనని సర్వమును తెలిసికొనబట్లుగను) అనువా

కర్మముతో ఆరంభించుచున్నది. ప్రైవాక్యమునందు గొప్పబడిన ప్రశ్న మునకు ఉత్తరమివ్వెనుగా పుబడియున్నది. మట్టికిని కుండకును రూపమును పేరును పరిణామమును లేదుకదా, ఇప్పుడు మట్టి ఒకదానిని తెలిసికొనిన వానివికారములగుటచే కుండలు మొదలగు మట్టి పాత్రలు అన్నియును సామాన్యమునకును (ఈశ్వరమునుగూర్చి నాచేరివివరించబడిన బ్రహ్మ తాత్పర్యమును చూచునది.) ఈరీతిగాకారములు ఒకరినిబట్టి సామాన్యములన్నిటిని తెలిసికొనుటకు వీలుగను. కావున జగత్కారణమగు పరమేశ్వరుడే చిహ్నములయిన పరమేశ్వరుడే చిహ్నములయిన పరమేశ్వరుడు మొదలగువారు ఎవ్వరును చెప్పబడుటకు వీలులేదు. కావున ప్రకారము మట్టిచూచినను ద్వితీయ కాదులకు ఆధారమగువాడు ఆ బ్రహ్మమే అగునుకాని వేరొకడు కానేరడని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧॥ స్థితిదనాభ్యాంచ॥

౬౧॥ స్థితిదనాభ్యాంచ = మనమును సమయమున, ఒక బ్రహ్మము నకు స్థితియును, (సేవతోనుసంబంధపడినదిగా ఉండుటయును) జీవునికి ఆననమును, (కర్మఫలమును అనుభవించుటయును) కలదని చెప్పబడి యున్నందున, పా) బాధ్యత = భూమి, అభ్యాసాద్యాయతనం = ద్వితీయ కము మొదలగువానికి ఆధారమగువాడు, సభవతి = కానేరడు.

తా॥ “ద్యానుషస్థితిసయజానఖాయా” (ఒకటికొకటి స్థితి సముదాయములవియు ఎప్పుడును జంటనువిడువనియు అగు రెండుగరుడ పక్షులు [శ్రీవిబ్రహ్మ] అను మొదలగువాక్యమునందు శ్రీవుడు కర్మఫలమును అనుభవించుచుండననియు పరమేశ్వరుడు అట్లు అనుభవించు డనియు శాస్త్రబద్ధమైయున్నది. ఈశ్వరమును ద్వితీయ కాదులకు ఆధార మగువాడు పరమేశ్వరుడని చెప్పిన సరియునుగాని లేకున్న సరికడదు. అవియెట్లనగా, కర్మఫలము అనుభవించుజీవుడు లోకమునందు ప్రసిద్ధ ముగాతిరుగుచునే యున్నాడు. ప్రైవేటుగానైనా ప్రత్యక్షమును విమర్శించుచుచిన ఈజీవునకును పరబ్రహ్మమునకును భేదముకలదని స్పష్టము.

ముగ తెలియుచున్నది. మఱియు - వుడు ఒకకాదుతప్ప అంతకంటే ఇతరమగు పదార్థమేదియును లేదనినది డల శ్రుతియే నిరర్థకముకావలసివచ్చును. తెలియనివిషయము చెప్పనియేకిదా, శాస్త్రము (నేదము) శ్రుతిజీవాత్మునిగూర్చియే చెప్పవలసిన అతిశ్రుతియేకాక పోవలసివచ్చును. జీవాత్మునికంటే వేరేదియులేకున్నచో ఏమైనను జీవాత్మునిగూర్చియేకదా చెప్పవలెను. జీవాత్మునికంటే వేరువాడు లేదని ఎవరుచెప్పరి? అందులేనా, ద్విజాకాదులకు అన్నిటినినీ వ్రుడే ఆధారమనిచెప్పిన ఆవలపరమేశ్వరుడు ఒకడు ఉన్నాడని చెప్పవలసినపనియే యుండదుకదా, కావున యస్మిన్ దేవ్యో అనుమొదలగు వాక్యమునందు వర్ణింపబడినపురుషుడు పరబ్రహ్మ కాని వేరొకకాదుకాదని తాత్ప.

— — (३) . భూమానకరణము. (*) — —

అప॥ యత్ర వాచ్యత్వే శ్రుతివాచ్యత్వ ప్రకాశనానన్య ద్విజానాతి సభూమా (ఏస్థలమునందు మతయొకదాని చూడచో ననకంటే నేరగుదానినివిన) త కంటే అన్యమును తెలిసికొనడో ఆస్థలము భూమా అనబడును) అనువాక్యమునందు భూమా నడుచేక చెప్పబడువాడె న్నడుక పరబ్రహ్మము. లే ప్రాణము. అను విషయమునుగూర్చి ఈ అధికరణమునందు వివరింపబడుచున్నది.

సూ॥ ౮॥ భూమానం నాదాదధ్యుప నేశాత్॥

టీక॥ సంప్రసాదాత్ = ప్రాణమునకంటే, అధి = పైని (ప్రాణము ఉపదేశించినప్పట్లు) ఉపదేశిత - చెప్పటవలన, భూమా = భూమాశబ్దముచేత శిష్టబడువాడు, పరమేశ్వరవన = పరబ్రహ్మమే.

తా॥ ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు వారిదప హోమునికి సనతూరమారుడు బ్రహ్మమును ఉపదేశించినన ఒకకథచెప్పబడియున్నది. దానియందు ప్రశ్నోత్తరపూర్వకముగా ప్రాణమువలన కాయబడిన ఉపదేశము వర్ణింపబడియున్నది. పిదప ప్రశ్న లేకయే “ భూమా త్వేవ విజ్ఞానీతవ్యగతి సర్వవ్యాపియగు పదార్థమును తెలిసికొనవలయును. అని సనతూరమారుడు శిష్యుని.] భూమా సభూమో విజ్ఞానగతి (భగవంతుడా, సర్వవ్యాపకుని తెలిసికొన తలంచుచున్నాను) అని నారదుడు అడిగెను. అనిచెప్పబడియున్నది. దీనివలన సర్వవ్యాపకు

దని చెప్పబడినవాడుకూడ ప్రాణవాయువే అయియుండునా? అను సంశయముకలుగుచున్నది కాని ఇట్లు సంశేహింపవలసిన పనిలేదు. ప్రాణములనుగూర్చి ఉపదేశించిన పదప ప్రాణములకంటె వేరగు మఱి యొక దానినిగూర్చి ఉపదేశించుటగ్యాయముగాని మరల అప్రాణము లనుగూర్చియే ఉపదేశించిరినుట సరికానేరదు.కదా, కానైన భూమా శబ్దముచేత శిష్టబడువాడు పరమేశ్వరుడే అని తాత్పర్యము.

అవ॥ పైవిషయమును స్మరియించుటకు మఱియొక కారణమును జూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౧॥ ధర్మోప పత్తేశ్చ ॥

టీక॥ ధర్మ=ప్రస్తుత ప్రకరణమునందు చెప్పబడియున్న ధర్మములు, ఉపపత్తేశ్చ = పరబ్రహ్మమునకే తగియుండుటచలనకూడ, భూమా=భూమాశబ్దముచేత శిష్టబడువాడు, పరమేశ్వర ఏవ=పరమేశ్వరుడే.

తా॥ యత్రత్వస్య సర్వమౌత్థవా భూమిత్వేన కంపశ్యేత (పరబ్రహ్మము నెఱింగిసంపాదు సాధకునకు సర్వము ఆస్మిత్వరూపమై యగునో అట్టి బ్రహ్మము నెఱింగినపిదప దనిసి దనితో చూచును. తన కంటే ఇతరమగువనువు కనుబడిక పోవుటచేదక దానినిచూచుచున్నానను వ్యవహారమే కలుగదని తాత్పర్యము. అనుమొదలగు వాక్యములచేత అనేక స్థలములయందు పరబ్రహ్మ నెఱింగినయెడల సర్వవ్యవహారములును నశించునని చెప్పబడియున్నది. అట్లే ప్రస్తుతప్రకరణమునందును “యత్రనాన్యత్పశ్యేత” అనుమొదలగు వాక్యముచే సర్వవ్యవహారములును నశించుటకు సాధనమైన విస్తృతభూమాదముచే చెప్పబడుచు న్నదనిపర్థింపబడియున్నది. మఱియుప్రస్తుతప్రకరణమునందే “యో వై భూమాతత్పుంసః యో వై భూమాత ద్భూతం అత్రోన్యదార్థం (భూమాశబ్దముచేత నేదిచెప్పబడినో అదియే పరమానందస్వరూపమైనది. అదియే మాక్షిస్వరూపమైనది. దానికంటె వేరయిన పదార్థమంతయును నశించుస్వభావముగలది) అనువాక్యములచే ఆనంది మోక్ష స్వరూపమగు సత్యపదార్థమే భూమాశబ్దముచేత శిష్టబడెనని వివరింపబడియున్నది. ఈవిధముగా ఈప్రకరణమునందు పర్థింపబడిన

ధర్మములన్నియు సచ్చిదానంద స్వరూపుడగు పరమేశ్వరునకు తగియుండునుగాని వ్రాణమునకుతగియుండవుకా, కావున భూమాశబ్దముచే శెప్పబడువాడు పరమేశ్వరుడే కాని వ్రాణము కాదనుటయే సిద్ధాంతమనితాత్పర్యము.

—(*) ౩. అక్షరార్థికరణమ్. (*)—

అవ || “ ఏతద్వైశ్వాదక్షగంగార్థిబ్రాహ్మణా అభివదంతి ” (ఓగార్థినినే బ్రహ్మవైశ్వానువారు అక్షరమని చెప్పదురు. అనువాక్యమునందు అక్షరముచే ఏదిచెప్పబడును? ఓంకారరూపమగు అక్షరమూ? లేక పరబ్రహ్మమూ? అని సంశయమును ఈ అధికరణముచే నివారించుచున్నాడు.

సూ|| ౧౦|| అక్షరమంబరాంతధృతే||

టీక|| అంబరాంతధృతే=వృధివిమోదంబ ఆకాశమువరకు గల పర్వవికారములను (పంచభూతములను భౌతికములను) ధరించుట వలన (ధరించని శేషంబువలననుట) అక్షరం=అక్షరశబ్దముచే శెప్పబడునది, బ్రహ్మేశ్వర=పరబ్రహ్మమే.

తా|| “ ఏతస్మిన్నుభయక్షరేగార్థ్యాకాశే ఓశ్చప్రోతశ్చ ” (ఓగార్థి ఈఅక్షరమునందే ఆకాశమునూడం ఓశప్రోతభావమును శైలియున్నది. అంబరాంతధృతముచే ఆధారముచేసికొని ఆకాశముకూడా ఉన్నదనుట, ఓశప్రోతభావముచున్నది నాచేవివరించబడిన బ్రహ్మేశ్వరం న ఆధారముచున్నది.) ఈ వాక్యమువరకు భూమిమొదలు ఆకాశమువరకుగల పంచభూతములను ఆధారములవలనబడిన స్వరూపవచమును ఆ అక్షరముచే ఆధారముచేసికొని ఉన్నదని చెప్పబడియున్నది. ఓంకారరూపమగు అక్షరము సర్వప్రపంచమునకు ఆధారమనిచెప్పబడును గనుకేమిరకదా, కావున అవతారికయందు చూడబడి ఈఅధికరణమునందు వివరణలోను ఉన్న శ్రుతియందలి అక్షరశబ్దముచేత శెప్పబడినవాడు పరమేశ్వరుడే అని తాత్పర్యము.

అవ|| పంచభూతములను ధరించుట అనునది పరమేశ్వరుడు తప్ప మఱి ఎవ్వరుకేయలేరని నిశ్చయమేనున్నది. చేతనమగు పదా

౬౪ బ్రహ్మసూత్రములు * టికాతాత్పర్యసహితము.

ర్థమే ప్రపంచమును ధరింపవలయుననియు అచేతనమైన పదార్థము ప్రపంచమును ధరించకూడదనియును నియమము ఎచ్చటనున్నది? అను పూర్వపక్షమునకు ఉత్తరము ఇప్పుడున్నాడు.

సూ॥ ౧౧॥ సాచప్రశాసనాత్॥

టీక॥ ప్రశాసనాత్ = ఆజ్ఞాపించుటవలన (ఈ అక్షరము ఆజ్ఞాపించుచున్నదని చెప్పటవలన) సాచ = ఆధారకర్త, (భూతభౌతికములను ధరించుట, అనుపని) బ్రహ్మగా ఏవ = ర బ్రహ్మయొక్కొపనియే.

తా॥ “ ఏతస్యైవా అక్షరస్య ప్రశాసనేగార్థి సూర్యచంద్ర మసావిద్యతౌతివృతః ” (ఓగార్థి సూర్యచంద్రులు ఈ అక్షరముయొక్క ఆజ్ఞయందే ధరింపబడియున్నారు) అనువాక్యముచేత అక్షరము సూర్యచంద్రాదులను ఆజ్ఞాపించుచున్నదని చెప్పబడియున్నది. దీనివలన ధరించుట అవగా ఆజ్ఞ చేసి నిమించుటయని ఏర్పడుచున్నది. ఈ ఆజ్ఞ చేతన అధర్మముగాని అచేతన ధర్మముకాదుకదా కావున మనకు ప్రస్తుతము విచారణలో ఉన్న స్రుతియందే అక్షరపదముచే శెప్పబడువాడు చేతనస్వరూపుడగు సరమేశ్వరుడేకాని మఱియెవ్వరుకారని తాత్పర్యము.

అ॥ అక్షరశబ్దముచేత శ్రుతి పర బ్రహ్మమును శెప్పనేకాని మఱియొకదానినిచెప్పదు. అనువిషయమును నిర్ధారణచేయుటకై మఱియొక కారణమును శెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౨॥ అన్యభావవ్యాప్తత్రైశ్చ॥

టీక॥ అన్యభావ = పర బ్రహ్మమునకంటే ఇతరమగు ప్రధానము జీవుడు మొదలగువారియొక్క అన్యభావమును, వ్యాప్తత్రైశ్చ = నివర్తింపజేయుటవలన (లేదనిశెప్పటవలన) అక్షరం = అక్షరశబ్దముచేత శెప్పబడునది, పరబ్రహ్మభావ = పరబ్రహ్మమే, నాన్యత్ = వేరొకటికాదు.

తా॥ తద్వా “ ఏతదక్షరం గాన్ధర్వవృష్టచంద్రవృ (ఓగార్థి తానుదేనిచేతను చూడబడకుండియును ఈ అక్షరము అన్నిటిని చూచుచుండును) అను వాక్యముచే అక్షరశబ్దముచేత శెప్పబడువస్తువే సర్వ ప్రపంచసాక్షి అని చెప్పబడియున్నది. ఈ సాక్షిత్వము అచేతనమగు ప్రధానమునకు సంభవింపదు కావున అక్షరశబ్దముచే ప్రధానము

చెప్పబడుననుటకు వీలులేదు. మరియు “ నాన్యదతో స్తేద్రష్టు (ఈ అక్షరమువకంటే ఇతరుడగుద్రష్టు సాక్షి లేదు) అనువాక్యముచే అక్షరశబ్దముచే చెప్పబడువానికంటే ఇతరుడగు సాక్షియేలేదని చెప్పబడియున్నది. వీనినిట్టి చూచిన ౩డల శబ్దమకూడా చేతనస్వరూపుడేమైనను ఉపాధివలన సర్వ సాక్షియగుటకు వీలులేదు. కావునఅఅక్షరశబ్దము జీవునిచే ననుటకూడనర్హి నదికాదు. కావునఅక్షరశబ్దము పరబ్రహ్మచెప్పవలయుననికాని మితీయుకవిధముగజెప్పట కవకాశములేదని తాత్పర్యము.

— — (*) ౪. ఈక్షతికర్తార్థికరణమ్. (*) — —

అవి || “ యా పునరే తంక్రిమా తేణో మిశ్యనేనై వాత్మరేణ పరంపురుషం భిధ్యామి త ” (ఏసాధకుడు అకాగ ఉకాగ మకాగ ములను మూడుమూత్రముల ఓం అను అక్షరమును పురుషునిగా ధ్యానించునో) అనుమొదలగు వాక్యమునందు ఉపాసకునిచే ప్రణవరూపముగా ధ్యానింపబడవలసిన పురుషుడెవ్వడు పరమేశ్వరుడాలేక పీఠాగ్ర్యగర్భా (పీఠాగ్ర్యగర్భాడనగా సకలజీవుల నిభిషానించు సమష్టి పురుషునిచేతయగు బ్రహ్మయని చెప్పదురు.) పీఠాగ్ర్యగర్భుని గూర్చిగూడ ఉపకరమందు చెప్పబడియే యున్నదికదా? అను సంశయముచుగూర్చి ఈ అధికరణమున విచారించు చున్నాడు.

సూ || ౧ - ౧ ఈక్షతికర్త వ్యపశేతాత్మః ||

టీక || ఈక్షతి = చూచుటయను (చినిసి కొనుటయను) క్రియకుకర్తగా, వ్యపశేతాత్ = చెప్పటవలన, స - మైనదహరించిన వాక్యమునందు ధ్యానింపఁతగినవాడని చెప్పబడినపురుషుడు, పరంబ్రహ్మైవ = పరబ్రహ్మయే.

తా || “ తస్మిన్దృష్టే పరాపరే ” (సర్వ వ్యాపకుడైన అపరబ్రహ్మను చూచినచో + తెలిసికొనినచో +) అను మొదలగు వాక్యములచే ఇతరశ్రుతులయందు చూడఁతగినవాడు) తెలిసికొనఁతగినవాడు పరబ్రహ్మయేయని నిర్ణయింపబడియున్నది దాని కనుగుణముగా ప్రస్తుత యాపునరేతం అనువాక్యమునకు రెండవ భాగమునందు “ సవతస్సా జ్జీవఘనాత్పరాత్పరం పురిశయం పురుషమిత్తతే ”

(ఆసాధకుడు ఈ కనుపడుచున్న సర్వశీవుల వభిమానించు హిరణ్య గర్భుడున్న సత్యలోకమునకంటే ఉత్తమును, సర్వ శరీరములయందును అంతర్భావి స్వరూపుడైయున్నవాడును అగుపరమాత్మకుడగు పురుషుని జూచును) అనిచెప్పబడియున్నది. ఈ విధముగా చెప్పట వలన చూడతగినవాడు అని సర్వశ్రుతులచేతను ఏకగ్రీవముగా చెప్పబడుచున్న పరమాత్మయే స్రస్తుత యః పునరేతం అనుమొదలగు వాక్యములందుకూడ ధ్యానింపదగినవాడుగా వర్ణింపబడెననుట నిస్సంశయమని తాత్పర్యము.

—(*) ౫. దహరాధికరణమ్. (*)—

అవ|| “ అథ యదియస్మిన్ బ్రహ్మపురే దహరంపుండరీకంవేశ్య దహరోస్మి న్నంతః ఆకాశః ” (ఈ శరీరమునందు సూక్ష్మ మగు ఏహృదయ కమలముగలదో దానిలోడల ఏసూక్ష్మముగు ఆకాశము కలదో) అనువాక్యమునందు ఆకాశమున గానేరః పంచభూతములలోని ఆకాశభూతమా? లేక శరీరములోనున్న యీకాశమేని చెప్పబడినది కావున ఇట్లాః లేక బ్రహ్మమా? అనుసంశయమును, ఈ ఆధికరణమున విచారించు చున్నాము.

సూ|| ౧౪|| దహర ఉత్తరేభ్యః ||

టీక|| ఉత్తరేభ్యః=తిరువాగి నన్నలక్షణములవలన, దహరః=దహరాకాశపదముచే చెప్పబడినవాడు, బ్రహ్మైవ = ఏర్ బ్రహ్మము.

తా|| యీవాన్వా అయ మాకాశ స్వావానేహిత ర్హృదయ ఆకాశః ఉభేలిస్మిన్ ద్యావాప్యధిని అంతరేవ సమాహితే. (ఈభూతాకాశము ఎంతపెద్దదియో హృదయ కమలమునందు ఆకాశము కూడ అంతపెద్దదియే ఆహృదయాకాశమునందే ద్యులోకమును భూమియు ఇమిడియున్నవి) అనువాక్యశేషముచే (వాక్యశేషమునగా తానుచెప్పిన విషయమును బాగుగ వివరించుటకై చెప్పెడి మఱియొక వాక్యము) హృదయాకాశము పంచభూతములలోని ప్రసిద్ధ ఆకాశముతో పోల్చబడియున్నది. హృదయాకాశమును భూతాకాశమును ఒకటిమే అయినయెడల ఇట్లు చెప్పటకు (పోల్చుటకు) ఏమిలేదు కదా? మఱియు పైవాక్య శేషమునందే ఈ హృదయాకాశమునందు

ద్యులోకమును భూమియు ఇమిడియున్నవని చెప్పబడియున్నది. ఇదియును సర్వప్రపంచమునకు ఆధారభూతుడగు పరబ్రహ్మయందు సరిపడునుగాని మఱియొకచోట సరిపడవుకదా, ఇదియునుగాక దీనికి సంబంధించిన మఱియొకవాక్యమునందు “ఏష ఆత్మాపహతపాష్కా” (హృదయకమలమునందు ఉన్నదని చెప్పబడిన ఆకాశమేదికలదో ఇది యేఆత్మ ఇదియేననుస్తపాప సంబంధములునులేని పరిశుద్ధవస్తువు) అని సత్యముగానే బ్రహ్మగణములు అనేకములు చెప్పబడియున్నవి. ఇట్టి సందర్భములన్నిటిని విమర్శించుచు చిన దహరాకాశ పదముచే శెప్పబడవాడు అగు స్వామికానివేతొకడుకాడని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఈవిషయము విగ్రహించుటకై మఱియొక కారణమును చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౫॥ గతిశబ్దాభ్యాసభాహిదృష్టం లింగంచ॥

అ॥ గతిశబ్దాభ్యాసం = సర్వ భూతములును సుషుప్తి కాలమునందు దహరాకాశమును పొందుచున్నవని చెప్పిటచేసెను ఈదహరాకాశమునందు బ్రహ్మలోకశబ్దము మోగించియుండుటచేతను వారని=దహరాకాశపదముచే శెప్పబడవాడు, బ్రహ్మైవ = ఇగ బ్రహ్మమే, తథా=బ్రహ్మలోకశబ్దము పర బ్రహ్మమును చెప్పినదియని, లింగంచ=గురుశుకూడ (అనుభవముకూడ) దృష్టంహి=చూడబడుచున్నదికదా (అందఱకును స్పష్టముగ తెలియుచున్నదికదా.)

తా॥ పైసూత్రతాత్పర్యమునందు నిరూపించబడిన వాక్యములకంటే వేఱగు నొకవాక్యమునందు “ఇమాస్సర్వాక్రిప్రజాలహరహర్చచ్చంత్యః ఏతం బ్రహ్మలోకం నవిదంతి” (ఈప్రజలందఱును ప్రతీదినమునందును ఈపర బ్రహ్మమును చెందుచున్నను దానిస్వరూపమును తెలిసికొనలేకున్నారు) అని సుషుప్తి కాలమునందు సర్వప్రపంచము దహరాకాశమునందే లీనమగుననియు ఆదహరాకాశమునకు బ్రహ్మలోకమని పేరుగలదనియు చెప్పబడియున్నది. భూతాకాశమునందు కాని జీవుని యందుకాని సర్వప్రపంచము లీనమగుననుట సంభవింపదుకదా? మఱియు బ్రహ్మలోకశబ్దము ఉచ్ఛరింపక (పరబ్రహ్మమనియెడుస్థానము.) అను వ్యుత్పత్తిచే పర బ్రహ్మమును చెప్పినగాని

భూతాకాశమునుగాని జీవునిగాని చెప్పది. బ్రహ్మలోకశబ్దము పర బ్రహ్మమునేచెప్పవలయుటలో త్రత్యక్షానుభవముకలదు. ఎట్లనిగా, సర్వ ప్రపంచమునును సైకాలమునందు బ్రహ్మలోకమును నిండుననిగదా చెప్పియున్నారు. బ్రహ్మలోకమునిగా సత్యలోకమయినను పైనచూపినవ్యుత్పత్తిచే పరబ్రహ్మయైనను కావలయును. ప్రతిదినమును జనులు సత్యలోకమునకు పోవుచున్నారనుట సంభవించదు కావున పరబ్రహ్మమునందు నీనగుచున్నారనియే చెప్పవలయును. ఇట్లు నిరూపించిన విషయములన్నీటని వివర్ణించినచో దహరాకాశపదముచేతెప్పబడువాడు పరబ్రహ్మయే యగునని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౬॥ ధృతేశ్వమహిమేనస్యాస్తిస్వపలభ్యే॥

టీక॥ ధృతేశ్వ=స్వప్రపంచమును ధరించువాడని చెప్పట వలన, దహరః=దహరాకాశము, బ్రహ్మైవ=పరబ్రహ్మమే, అన్య= ఈజగద్ధారణరూపమయిన, మహిమే=ప్రభావముయొక్క, (ప్రభావము) అస్తిక=ఈపరబ్రహ్మమునందే, ఉపలభ్యే= తెలియబడుచుండుటవలన (కలదని తెలియుచున్నది.)

తా॥ “అందు ఆత్మను సేతుర్విధ్యే” (అన్న అనువాదు ఎవ్వడో అనిదే సర్వజగత్తునుధరించుకట్ట | సేతుమములనువిడువకుండు నట్లుచేయుగల) సేతువు [కట్ట]) అనువాద్యమనిందు దహరాకాశమే జగత్తునంతయు ధరించుచున్నట్లు తెలియున్నది. ఈ కారణమువలన కూడ దహరాకాశమును బ్రహ్మమేకావలయును. “ఏతస్యవాలక్ష రస్యప్రశాసనేగాగ్ని సూర్యాచంద్రమసౌపన్యతౌత్వతః” అనుమొదలగు ఇతరశ్రుతులయందుకూడ జగత్తునుధరించుట అనునది పరబ్రహ్మయొక్క కార్యముగనేగదా నిరూపించబడియున్నది. కావున దహరాకాశపదము పరబ్రహ్మమునుచెప్పినదియేగాని భూతాకాశమునుగాని జీవునిగాని చెప్పనదికాదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౭॥ ప్రసిద్ధశ్చ॥

టీక॥ ప్రసిద్ధే=ప్రసిద్ధివలన (ఆకాశశబ్దము పరబ్రహ్మమును చెప్పునను విషయము ప్రసిద్ధమగుటవలన) దహరః=దహరాకాశము, బ్రహ్మైవ=పరబ్రహ్మమే.

తా॥ “ ఆకాశోహనై నామరూపయోర్నిర్వహితా సర్వాణి
హవాఇమానిభూతా న్యాకాని దేవసముత్పద్భిః ” (ఈ ఆకాశమే
నామరూపములు నిర్వహించుచున్నది. ఈ ఆకాశమునుండియే. ఈశ
నటచున్న సర్వభూతములును పుట్టుచున్నవి) అను మొదలగు ఇతర
శ్రుతులగుండుకూడ ఆకాశపదము పర బ్రహ్మను దెప్పనగుట ప్రసి
ద్ధమే అయియున్నది. కావున ప్రస్తుత దహరాకాశవాక్యమునందుకూ
డ దహరాకాశపదముచే పరబ్రహ్మమే చెప్పబడినది తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు చెప్పట సరికాదు “ అథయ ఏష సంప్రసాదోస్మా
ద్భగీరాక్షస్థాయ (ఏ సంప్రసాదము ఈశగీర్ణమునుండిలేచి) అను
మొదలగు దహరాకాశవాక్యశేషమునందు సంప్రసాదశబ్దముచే జీవుడు
పరామర్శచేయబడియున్నాడు. స్వాత్మకుడగు పరమేశ్వరునకు ఒక
చోటనుండిలేచి మఱి మరొకచోటికి పోవుటయనునది సంభవింపదుగానా,
ఇట్లువాక్యశేషమునందు జీవునిపరామర్శించుటవలన వాక్యమునందున్న
విషయవాచకమగు దహరాకాశపదముచేత ఆజీవుడే చెప్పబడియుం
డవలయును అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౨॥ ఇతరపరామర్శాత్పరితేన్నాసంభవాత్ ॥

టీక॥ ఇతర = పర బ్రహ్మమున కంటే ఇతరమైన జీవుని, పరామ
ర్శాత్ = వాక్యశేషమునందు పరామర్శచేయుటవలన, సః = ఆ ఇతరులే
(ఆజీవుడే) దహరః = దహరాకాశశబ్దముచే చెప్పబడువాడు, నబ్ర
హ్మ = బ్రహ్మకాదు, ఇతితేత్ = నేనెడల, న = సరికాదు, కుతః = వీలన
నగా, అసంభవాత్ = అసంభవ దోషమువచ్చును, కావున (దహరా
కాశమున చెప్పబడు ధర్మములన్నియు జీవునియందుండుటకు వీలులేదు
కావున.)

తా॥ ౧౩ వ- సూత్రతాత్పర్యమునందును అచ్చట నుండియు
౧౪ వ- సూత్రమువరకుగల అన్ని సూత్రములయందును వివరింపబడి
యున్న ధర్మములు సర్వాత్మకుడగు పరబ్రహ్మము నందుండునుగాని
ఉవాధిపరిచ్ఛిన్నుడగు జీవునియందుండనవికావు. ఈ కారణమువలన
అవతారికయందు చూపబడిన ప్రకారము దహరావాక్య శేషమునందు
జీవుడుపరామర్శింపబడియున్నంతమాత్రమున దహరాకాశశబ్దమునకు

10 బ్రహ్మసూత్రములు * టికాతాత్పర్యసహితము.

జీవుడర్థమనిచెప్పటకు ఏమిలేదు అపదమునకు పరబ్రహ్మయేర్థమని తాత్పర్యము.

—(*) ౬. ఉత్తరాధికరణమ్ (*)—

అప॥ ఇంతమాత్రమువలననే దహరాకాశపదమునకు జీవుడు అర్థముకాదనిచెప్పటకు ఏమిలేదు. ఏలయనగా, దహగవిద్యకు తర్వాత నుండు ప్రాజాపత్యవిద్యయందు “యవహోః జీవురుహోవృశ్యతే” (కంటియందున్నాడని ఏవురుఁడు శాస్త్రమువలన తెలియజేయబడుచున్నాడో) అనుముఖ్యము వాక్యమువలన జాగ్రతమొదలగు అవస్థలతో గూడినజీవుని వర్ణించుచువచ్చికట్టకడకు “యత్రాహతపాపస్యా” (సమస్తపాపములతోను సంబంధములేని ఏతస్యగులలో) అనుముఖ్యమువలనవాక్యములచే అజీవునకే అహతపాపత్వము (పాపములతో సంబంధములేకపోవుట) మొదలగుపరబ్రహ్మసూత్రములు చెప్పబడియున్నది. దీనినిపట్టిచూచిన దహరాకాశశబ్దమునకర్థము జీవుడే కావచ్చుననిన కాదనిచెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౧౯॥ ఉత్తరాచ్చేదావిగ్భూతస్వరూపస్తు ॥

టీక॥ ఉత్తరాత్ = ప్రకరణమునందు ప్రాజాపత్య విద్యవలన, జీవః=జీవుడే, దహరః=దహరాకాశశబ్దార్థమని, నిచ్చితశ్చేత్ = నిచ్చియుంపబడెనేని, న=అదిసరికాదు, తత్రేతు = అప్రాజాపత్యవిద్యయందైతే, ఆవిగ్భూతస్వరూపః (ప్రకారించినస్వస్వరూపముగల (అనగా పరబ్రహ్మమేదైనజీవుడు) ఉక్తః=చెప్పబడెను.

తా॥ ప్రాజాపత్యవిద్యయందు జీవునిగూర్చియే సర్వవిషయములును చెప్పబడియున్నవనుట నిశ్చయముఅయినను అందుచెప్పబడినజీవుడు తత్వమస్యాది మహావాక్యముల అర్థమును విచారించుటచే జ్ఞానవంతుడై అజ్ఞానమును అజ్ఞానమువలనజనించినసకలప్రపంచమును వదిలి శుద్ధబ్రహ్మస్వరూపుడైయుండువాడేకాని అవిద్యకులోపడియుండువాడుకాదు. కావున అవిద్యయందు చెప్పబడిన జీవుడు పరబ్రహ్మమేకదా దీనినిపట్టి చూచిన అప్రాజాపత్యవిద్యయందు అపహత పాపత్వాదిగుణములు బ్రహ్మకు ఉన్నవనిచెప్పినను జీవునకున్నవని చెప్పినను ఒకరొకయేయగును. ఇంతమాత్రముననే అపహత పాపత్వము మొద

అగు గుణములు జీవులకందరకుగలవనియు, దహరాకాశ శబ్దమునకు జీవుడేయర్థమనియు, దీనివలన సర్వదుననియు చెప్పట మిక్కిలి పొరబాటుని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లుచెప్పినచో ౧౮ వ- సూత్రమునందు చూపబడిన జీవపరామర్శకర్థమేమి అనినచెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౦॥ అన్యార్థశ్చ పరామర్శః ॥

టీక॥ పరామర్శః=౧౮ వ- సూత్రమునందు చూపబడిన జీవపరామర్శ, అన్యార్థః=మఱియొకదానికొఱకై (పరమేశ్వరుని నిరూపించుటకొరకై) క్రియతేజః=చేయబడుచున్నది.

తా॥ “యనీషసంప్రసాదోస్మాచ్ఛరీరాత్సముఖానువరంజ్యోతిరుపసంపద్యస్వేన రూపేనాభినివృద్ధ్యతేనష ఆత్మేతిహూవావ” ఈ శ్రీవుమ స్థూలసూక్ష్మరూపముగు శశరీరముచుండితేచి) [జ్ఞానముగలవాడైయుంట] ఏవగంజ్యోతిని పొంది స్వస్వరూపముతో నిలడునో ఆజ్యోతిమే ఆశ్మయినచెప్పెను.) అనువాక్యమునందుగల జీవపరామర్శకలదని ౧౮ వ- సూత్రమునందు చూపబడియున్నది. ఈపరామర్శపరబ్రహ్మస్వరూపమును నిరూపించుటకై చేయబడినదికానిదహరాకాశ శబ్దమునకు ‘పరమేశ్వరుని సర్వభూతకాదు. కావున దహరాకాశపదమునకు పరమేశ్వరుడేయర్థము కాని, ‘సర్వభూతి ధూతాకాశముగాని అర్థముకాదనియును చెప్పట యంతయును, యుక్తి యుక్తమని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇప్పటికిని దహరాకాశశబ్దము పరమేశ్వరుని చెప్పనినుట యుక్తమని తోచలేదు. పరమేశ్వరుడు సర్వవ్యాపకడు అశ్యల్పముగు హృదయకమలుందు ఉన్నాడనియు అల్ప స్వరూపుడనియు ఈ ప్రకరణమువలన వర్ణింపబడియున్నాడు, ఇదియుక్తముకాదు గదాయనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౧॥ అల్పశ్రుతేరితి చేత్తదుక్తమ్ ॥

టీక॥ అల్పశ్రుతేః = చిన్నవాడుఅని శ్రుతియందుండుటవలన, దహరః=దహరాకాశముచే శిష్యబడువాడు, పరమేశ్వరః= పరమేశ్వరుడుకాదు, ఇతిచేత్=ఇట్లనెయెడల, న=అదియుక్తముకాదు, తత్=

౧౨ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

అవిషయము (పరమేశ్వరుడు చిన్నివాడనిచెప్పినను బాధలేదను విషయము) ఉక్తం=ఇంతకుముందే చెప్పబడియున్నది.

తా|| “ దహణోస్త్రిష్ణంతర ఆకాశః ” (ఈ హృదయకమలమునందు అల్పమగు నాకాశముగలదు) అనుటచే ఆకాశ పదముచే శెప్పబడు పరబ్రహ్మము అల్పపరిమాణము గలవాడని చెప్పబడి యుండుట నిశ్చయమేమైనను ఇట్లు చెప్పటవలన దోషమేమియు లేదనియు పరమేశ్వరుడు సర్వవ్యాపకుడేయైనను ఉపాసకులననుగ్రహించుటకై ఆపరమేశ్వరుని ఉపాధులననుసరించి అల్పప్రమాణముకలవాడుగశ్రుతి చెప్పుచుండుననియు ఇంతకుముందే “ అర్చకాకస్తాన్వితే ” అను సూత్రముచే వివరించియున్నాము. కావున దహరాకాశ పదముచే పరమేశ్వరుడే చెప్పబడుచున్నాడనుటకు ఏవిధమగు సందేహము లేదని తాత్పర్యము.

—(*) ౨. అనుకృత్యధికరణమ్. (*)—

అవ|| “ నతీత్రసూక్ష్మభావనచంద్రతారకం నేమావిద్యతో భాంతి కుశోయమగ్నిః తమేవభాంశ మనుభాతిసర్వం తస్య భాసా సర్వవిదంవిభాతి ” [ఆపరబ్రహ్మను సూర్యుడుగాని చంద్రుడుగాని నక్షత్రములుగాని మేఘపులుగాని అగ్నిగాని ప్రకాశింప చేయనేరవు. ఈ అన్నియును పరబ్రహ్మప్రకాశించుచుండగా ఆయనను అనుసరించి ప్రకాశించు చుండును. ఈసమస్తమును ఆయనయొక్క ప్రకాశము చేతనే ప్రకాశించుచుండును. అనగా సూర్యాదులలో కనపడుచున్న ప్రకాశమంతయు పరబ్రహ్మప్రకాశమేయనుట] అనువాక్యమునందు సూర్యాదులను ప్రకాశింపజేయుచున్నాడని చెప్పబడినవాడెవ్వడ? తేజోవిశేషమా, పరబ్రహ్మమా, అను సంశయమును ఈ అధికరణమున విచారించు చున్నాడు.

సూ|| ౨౨ || అనుకృతేస్తస్యచ ||

టీక|| అనుకృతే= అనుసరించి ప్రకాశించుచున్నదని చెప్పటవలనను, తస్యచ=సూర్యాది సమస్తమువందును ఉండుప్రకాశము పరబ్రహ్మప్రకాశము అనుటవలను. [తస్యభాసాసర్వవిదంవిభాతి, అనుటవలనను] సూర్యాది భాసకః= సూర్యాదులను ప్రకాశింప జేయు

నాడు పరమేశ్వరవీర = పరమేశ్వరుడే, న తేజోధాతుః = తేజస్సు కాదు.

తా॥ అవశాశింశుంను చూపబడినవాక్యమునందు సూర్యాదులను ప్రకాశింపజేయువాడని వర్ణించుటకును పరమేశ్వరుడే కాని తేజోకతేజస్సుకాదు. ఏలయునగా సూర్యాదులను ప్రకాశింపజేయుతేజస్సు సూర్యాదులకంటె ఎన్నియోకన్న అధికమైయుండవలయునుగదా, అన్నిన్నయెడల సూర్యునియెడట సప్రకాశముచేయునట్లు ఆతేజస్సుచే గట్ట సూర్యాదులప్రకాశముగూడ నశించవలసివచ్చును. ఇట్లండ “తమేవభాంబివనుభాతీసర్వం” అని (చాని అనుసరించియే స్వయం ప్రకాశించుచున్నదియని) చెప్పటకు నీలుచుకదా. ఈ గొప్పతేజస్సునకు చిన్నతేజస్సును అడంచుటయేస్వభావముగాఁ పకాశింపజేయుట స్వభావముకాదు. కావున సూర్యాదులను సూర్యాదులకంటె అధికుగ వలెకొనితేజస్సు ప్రకాశింపజేయుచున్నది యనటయుక్తముకాదు. వతియు పైవాక్యమునందఁ బాలుగవపాదమున తస్యభాసాసర్వవిదువిభాసి అనిచెప్పటవలనకూడ సూర్యాదులను ప్రకాశింపజేయువాని తేజోకతేజస్సుకాదనియు పరమేశ్వరుడేయనియు వ్రప్పించి గాన్పించుము.

సూ॥ ౧౩॥ అపిసర్వగ్రహాః॥

టీక॥ అపి=మరియు, తథా= అట్లేనామిచ్చిన విధముగానే, సర్వతే=స్వప్రాయము చెప్పబడుచున్నది.

తా॥ పై సూత్రమునందు సూర్యాదులను ప్రకాశింపజేయువాడు పరమేశ్వరుడేయని సుతినహయముచే నిశ్చయింపబడినది. స్వప్రాయందుకూడా “నతచ్ఛాసయతేసూర్యో సశశాంకోనపావకః॥ యదాదిత్యగతంతేజో జగచ్ఛాసయతేభిలం॥ యచ్ఛంద్రమసి యచ్ఛాగ్నౌ తత్రేజోద్భిమాచకం (సూర్యుడు చంద్రుడు అగ్నిహోత్రము మొదలగు తేజస్సులన్నియును ఆబ్రహ్మమును ప్రకాశింపజేయనేరవు. సూర్యచంద్రాగ్నులయందుండి ఏతేజస్సుజగత్తును ప్రకాశింపజేయుచుండునో ఆతేజస్సునాదీయే నేనేయనట) అని పరమేశ్వరుని వలననే సర్వమును ప్రకాశించుచున్నదని చెప్పబడియున్నది. దీనిపట్టి

చూచినను సతతసూక్ష్మభాతి అనుమొదలగు వాక్యమునందు సూక్ష్మముల ప్రకాశింపజేయువాడుగా అభివర్ణింపబడిన పురుషుడు పరమేశ్వరుడే యగునని తాత్పర్యము.

- - (*) ౮. దేవతాధి కరణమ్. (*) - -

అవ॥ “ అంగుష్ఠమాత్రపురుషః ” (పురుషుడు అంగుష్ఠమాత్రుడుగా నున్నాడు) అనుచోట పురుషుడనగా నెవ్వరు? బ్రహ్మమా, లేక జీవుడా, అత్రుమయియును పరిమాణము చెప్పటకు వీలులేని వాడును, సర్వవ్యాపియు అనుపరమేశ్వరునకు అంగుష్ఠమాత్రుడని కొలత చెప్పటకు వీలులేదుకదా, అనువిషయము ఈ ఆధికరణమున విచారించు చున్నాడు.

సూ॥ ౮॥ శబ్దాదేన ప్రవీతః ॥

టీక॥ శబ్దాదేన = శ్రవణవలననే | శ్రవణముందు ఈశాన శబ్దము ప్రయోగించి యుండుటవలననే, | ప్రవీతః = కొంతవడిన పురుషుడు అంగుష్ఠమాత్రుడని చెప్పబడినవాడు, బ్రహ్మైవ = పరబ్రహ్మమే.

తా॥ శ్రవణముచే “ ఈశానోభూతిభవ్యశ్చ ” (భూతిభవి, వ్యవృత్తులనకూడా స్వశంతుడై నియమించువాడు) అను వాక్యముచే అంగుష్ఠమాత్రుడని చెప్పబడిన పురుషుడు కాలత్రయమునందలి పదార్థములను స్వశంతుడై నియమించునని చెప్పబడియున్నది. కావున ఈశాన శబ్ద బలముచేతనే అంగుష్ఠమాత్రుడగు పురుషుడు పరబ్రహ్మమేయని నిర్ణయింపవచ్చును. పరిచ్ఛిన్నుడగు శబ్దము స్వాతంత్ర్యమేమియులేదని తాత్పర్యము.

అవ॥ అట్లే సర్వవ్యాపకుడగు పరమేశ్వరుడు అంగుష్ఠమాత్రుడని చెప్పట యుక్తమగునని అనుచున్నాడు.

సూ॥ ౯॥ హృద్భేదేషాయామనుష్యాధికారత్వాత్ ॥

టీక॥ శాస్త్రస్య = శాస్త్రము, మనుష్యాధికారత్వాత్ = మనుష్యునిగూర్చి చెప్పనది యగుటవలన (అనగా మనుష్యుని ఉద్దేశించి ఓమనుష్యుడా! ఈవిధముగా నడచిననీకుమేలగును అని చెప్పనది కావున అనుట) హృది = (అంగుష్ఠమాత్రపరిమాణముగల) మనుష్యునిహృదయకమలమునందు, బ్రహ్మఉపాస్యమితి = పరబ్రహ్మను ఉపాసనచే

యవలయునని, ఉక్తైః=చెప్పటవలన, తస్యే=అహృదయ కమలముయే
కగ్రా, అపేక్షయా=అపేక్షలేత (హృదయకమలముయొక్క పరిమా
ణమునుపట్టి, పరమేశ్వర ఏవప్రమితః=పరమేశ్వరుడే అంగుష్ఠమాత్రు
డని చెప్పబడి యున్నాడు.

తా॥ పరమేశ్వరుడు సర్వవ్యాపకుడైనను అంగుష్ఠమాత్రుడని
చెప్పటవలనవిరోధమేమియునులేదు. ఏలయనగా, శాస్త్రము విషయ
మును చెప్పినను వనిత్యులనుద్దేశించినచే చెప్పెను. శాస్త్రోక్తములగు
విధానములను ఆచరించుటకు సన్నద్ధులగువారును శాస్త్రములుచెప్పిన
ప్రకారముచేసిఅభివృద్ధి చెందవలయునని కోరువారును అనునవ్యులే
కదా, వారిహృదయకమలము అంగుష్ఠ ప్రమాణము కలదియై యుం
డును అట్టిహృదయ కమలమునందు ఉన్నాడని తలచి పరమేశ్వరుని
ఉపాసించవలయునని చెప్పబడియున్నది. కావున అహృదయకమలమ
మాణము ననుసరించి పరమేశ్వరునకుగూడ అంగుష్ఠమాత్ర ప్రమాణ
ము వర్ణింప బడియున్నది. ఇంతమాత్రమువలన పరమేశ్వరుని సర్వ
వ్యాపకత్వమునకు భంగమేమియు లేదనియు అంగుష్ఠమాత్రుడుగా
చెప్పబడిన పురుషుడు పరమేశ్వరుడనుటకు సంశయమేమియు లేదనియు
పైనిరూపించిన కారణముచే సిద్ధాంతమైనదని తాత్పర్యము.

—(*) ౯. తదుపర్యధి కరః మి. (*)—

అన॥ “ తద్యోగేవానాం ప్రత్యబుభ్యో నశదభవన్ ” (దేవ
తలలో నెవ్వడు ఆ పరిబ్రహ్మను నెఱుంగునో వాడు బ్రహ్మసేయ
గును) అనుమొదలగు వాక్యములయందు దేవతలకుకూడా బ్రహ్మజ్ఞా
నము మొదలగు వానియందు అధికారము లేదని చెప్పబడి యున్నది.
(అనగా దేవతలను ఉద్దేశించి కూడా శాస్త్రము చెప్పబడినది వివ
రింప బడియున్నది) ఇట్లుండ మీరు ౨ - ౬ - సూత్రమునందు శాస్త్రోక్త
క్తవిధుల నాచరించుటయందు పనుష్యులకు మాత్రమే అధికారము
కలదని (శాస్త్రము పనుష్యులనుగూర్చియే స్వోపయములను చెప్ప
నని) చెప్పియున్నారు. ఇదిచెట్లు సరయగనః అనున పక్షమును
గూర్చి ఈ యధికరణమునందు వివరించుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౬॥ తదుపర్యధి బాదరాయణ స్సంభవాత్ ॥

టీక॥ సంభవాత్ = ఉచితమైయుండుటవలన, తదుపర్యపి = అనుసంధ్యులకుపైనకూడ (దేవతలకుకూడననుట) అధికారోస్తీతి = అధికారముకలదని, బాదరాయణః = బాదరాయణాచార్యులు, నన్యతే = తలందుచున్నాడు.

తా॥ బాదరాయణాచార్యుల అభిప్రాయ ప్రకారము దేవతలకుకూడా బ్రహ్మజ్ఞానాదులయందు అధికారముగలదు వారికి గూడ కర్మచేయగల సామర్థ్యము మోక్షము మొదలగు ఉత్తమ ఫలములయందు కోటికయును కలదుగదా యని తాత్పర్యము.

అవ॥ అట్లు చెప్పిన యెడల దేవతలకు శరీరము గలదని ఒప్పుకొనవలయునుకదా అట్లుఒప్పుకొనినయెడల యష్టాదికర్మల విషయమునందు విరోధమువచ్చును. అనేకులనేకచోట్ల ఒకేదేవతనుగూర్చి యజ్ఞములను చేయుచుండెనేని అప్పుడు ను దేవత తన శరీరముతోకూడ అన్నిచోట్ల యొక్కమా రేయుండుటకు ఏమిలేదుకదా? కావున దేవతలకు బ్రహ్మవిద్యానులయందధికారము లేదనుటయే ప్రైసూత్రమునందు చేయబడిన సిద్ధాంతముకంటే శ్రేష్ఠముగనుండును. అనిన, సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౭॥ విరోధకర్మణీతిచేన్నానేకప్రతిపత్తిర్ధర్మనాత్ ॥

టీక॥ కర్మణి = యజ్ఞకర్మములయందు (అనేకచోట్ల జరుగు యజ్ఞమునకు శరీరముతోకూడినదయ్యును ఒక్కదేవతయే వచ్చునని చెప్పినయెడల) విరోధః = విరోధమువచ్చును, ఇతిచేత్ = అనేయెడల, న = అధిపతికాదు, కుతః = ఎందువలన ననగా, దేవతాయాః = దేవతకు, అనేకప్రతిపత్తిర్ధర్మనాత్ = అనేకములగు శరీరములను ఒక్కమారేధరించుటను, ఏక అనేకులచేత ఒక్కదేవతయే ఉవాసింప బడుచుండుటను చూచుటవలన (చూచుచున్నాము గదాయనుట.)

తా॥ పైనచూపబడినది విరోధముకానేరదు. దేవతలకు శరీరమున్నను అనేకస్థలముల కొక్కమారేవచ్చి ఋత్విక్కులు మొదలగు వారివలె ఆయాకర్మలకు ఉపకారము చేయవచ్చును. యోగసిద్ధులగు మహాత్ములే అనేక శరీరములను ఒక్కమారేధరించి అనేక స్థలములయందు విహరించుచుండ అట్టిసిద్ధిని స్వభావముగానే చెందియున్న

దేవతలవిషయమై చెప్పవలసిన దేమున్నది? మరియు “కలిదేవాః”
 (దేవతలైదరు) అనుమొదలగు ప్రకరణమువలన వేదమునందుమూ
 డువేల మూన్నాట ఆరుగురు దేవతలనుచెప్పి నారలను ముప్పై ము
 గ్గురు దేవతల విస్తారములుగా (ముప్పైముగ్గురు దేవతలయొక్క రూ
 పభేదములనుగ) వర్ణించియు యున్నారు (౮ వశువులు. ౧౨ సూ
 ర్యులు. ౧౩ మంగి ఆదిత్యులు. ౧౪ రుద్రులు. ప్రజాపతి. ఇంద్రుడు
 వీరే ముప్పైముగ్గురు దేవతలు, ఈ దేవతలకంటే అమూడువేల ము
 న్నాట ఆరుదేవతలను ఇతరులుకారని చెప్పబడియున్నదనుట) ఈరీ
 తిగానే అముప్పైముగ్గురును ఆరుగురు దేవతలేయనియు (అగ్నిధూ
 మి వాయువు అంతరిక్షము సూర్యుడు ద్యలోకము వీరు (దేవతలు)
 ఆ ఆరుగురును త్రిలోకములనబడు ముగ్గురుదేవతలేయనియు అముగ్గు
 రును అన్నప్రాణములనబడు ఇరువురే అనియు ఆ ఇరువురును ప్రాణ
 శబ్దముచేత చెప్పబడు వాయువు ఒక్కదేయనియు చెప్పియున్నారు.
 వీనినిబట్టిచూచిన వాయువు ఒక్కదే మూడువేలమున్నాట ఆరురూప
 ములతోనున్నాడని తెలియుచున్నది కదా? కావున ఈశ్రుతిని పట్టి
 చూచినను. ౨౬ వ- సూత్రసిద్ధాంతమునకు భంగములేదు. ఇదియు
 నుగాక సమసాగరముచేయు పురుషులు అనేకులుగాను సమసాగర
 ముచేయబడు బ్రాహ్మణుడు ఒక్కడుగాను ఉండుటకూడ లోకమునం
 దు అనుభవములోనున్నది. ఈ అనుభవమునుపట్టి చూచినను ఒక్కదే
 వతను ఉద్దేశించియే అనేకులు అనేకకర్మల నాచరించు చున్నారనుట
 లోకూడ విరోధమేమియులేదని తాత్పర్యము.

అవ॥ పైన నిరూపించినవిధముగా యజ్ఞాది కర్మకాలమునందు
 విరోధములేక పోయినప్పటికిని దేవతలవిశిష్టులని చెప్పశ్రుతికి విరో
 ధమువచ్చును. దేవతలకుకూడ శరీరము కలదనేయెడల వారికిని మన
 కువలెనే వుట్టుక చాసమొదలగునవి ఉండవలయునుకదా? అట్లున్నయె
 డల వారునిత్యులగుటయెట్లు? అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౮॥ శబ్దఇతిచేన్నారం ప్రభవాత్పత్యయేను

మానాధ్యాం॥

టీక॥ శబ్దే=వేదవాక్యములకు, విరోధః = విరోధమువచ్చును,

ఇతిచేత్ = అనేయడల, స = అదిసరికాదు, కుతః = ఎందువలననగా,
అతః = ఈ వేదమునుండియే, ప్రభవాత్ = దేవతలు మొదలగు సర్వప్రపం
చము పుట్టుటవలనను, ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం = ఈవిషయమును
శ్రుతిస్మృతులేనిరూపించుచుండుటవలనను, అవిరోధః = పైఅక్షేపించి
నవిరోధములేదు.

తా॥ వేదశబ్దములు నిత్యములగుటచే అశబ్దములచే శిష్టబడు
దేవతలుకూడ నిత్యులేకావలయుననియు శరీరము ఉన్నదనినచో వా
రట్లు అగుటకు ఏలులేదనియు కావున వారికిశరీరము ఉన్నదనుటయు
క్తముకాదనియుకదా మీఅభిప్రాయము. నిత్యశబ్దముల చెప్పినంత
మాత్రముననే అశబ్దములచే శిష్టబడిన పదార్థములన్నియు నిత్యము
లుకావలయునని నిర్బంధములేదు. “ ఏత ఇతివైక జాన తిద్వేవానస్సజ
తాస్సగ్రమితిమనన్యైక ” [ఏను ఇ-ద్రయములకు అధిపతులగు
వారు] అనిస్మరించి దేవతలనుసృజించెను. అస్మగ్ర రక్తమునందు
రమించువారు అసగా రక్తప్రధానమగు శరీరమనందు ప్రేమగల
వారు] అనుపదమునుండి మనుష్యులను సృజించెను. అను శ్రుతియు
“ నానురూపంబభూతానాం కర్మణాంబప్రవర్తనం । వేదశబ్దేభ్య
వీవాదా నిర్ముమేసమహేశ్వరః (సర్వభూతములకుగల పేరులను రూ
పములను అవిచేయదగినపనిలను వీటినన్నిటిని ఆ బ్రహ్మదేవుడు వేద
శబ్దములనుండియే ఆధికాలమునందు నిర్మించెను) అనుస్మృతియు వేద
శబ్దములనుండియే సర్వప్రపంచము జరించెనని చెప్పుచున్నవి. పుట్టుక
గలవానికి నాశముగలదనుట నిర్వివాదాంశముగదా? కావున ఆపు
మనుష్యుడు మొదలగు శబ్దములకూడ ఆయాజాతిని (ఆయా ఆకార
ముగలపదార్థమును) చెప్పునుగాని వ్యక్తిని (ప్రత్యేకవస్తువులను)
చెప్పడు. ఈకారణమువలన జాతియె పుటికిని నశింపదు. కావున శబ్ద
ములు నిత్యపదార్థములనే చెప్పునని వ్యవహరింపబడుచున్నది. ఇది
యేన్యాయమును అనుసరించి వేదశబ్దములచే చెప్పబడు వస్తువులు
(జాతులు) కూడ నిత్యములేకావచ్చును. వ్యక్తినాశమున్నను శబ్ద
ములు అనిత్యములు కావలసినవనిశాదు. కావున అవతారికయందు
చూపబడిన విరోధము ఒకవిరోధముకాదని తాత్పర్యము.

అ॥ (నిత్యశబ్దములచే జే పృబహిసంతమాత్రముననే వస్తువులు నిత్యములుకావలసిన స్థితియులేదు.) అనిచెప్పట వ్యక్తులను గూర్చియేకాని జాతినిగూర్చికాదని తిలసికొనువది.

సూ॥ ౨౯॥ అతఏవచాత్యత్వం॥

టీక॥ అతఏవ=పైన గూపించినకారణమువలననే (నియతమగుస్వరూపముగల దేవాదులుగుర్చి [జాతినిగూర్చి చెప్పనదిగనుకనే] వేదస్య=వేదమునకు, త్యత్వమ్=నిత్యత్వము, (సత్యములుగానుండుట) స్థితి=కలదని (వేదము నిత్యములని) ప్రత్యేతవ్యం=తిలసికొనవలయును.

తా॥ పైసూత్రమునందు వ్యక్తులనశించినను జాతినశింపదనియు వేదము లట్టిజాతినిగూర్చి చెప్పనుగాని వ్యక్తులనుగూర్చి చెప్పదనియు నిగూపించియున్నాము. వేదము నిత్యంబు చెప్పటకుకూడా భదియేకారణము (అనగా వేదార్థము నిత్యమగుటచే వేదముకూడ నిత్యమే అనిచెప్పబడుచున్నదిగునుట) దీనివలన దేవతలు అనిత్యులైనంతమాత్రమున వేదముకూడా అనిత్యము కావలయునుకదా అను సంశయము నారణచేయబడినదని తత్పర్యము.

అ॥ ౩౦॥ సూత్రమునందుచేసిన సిరొహకూడ సరియైనదికాదు. ప్రళయకలమునందు సర్వమును నశించునుకదా, రెండవమారుకలుగు మహాస్పృహలగు ఈదేవతల నావగూహములిట్లేయుండునని నిశ్చయమేమి? అందువలనవేదము జాతినిగూర్చియే చెప్పననియు వ్యక్తులునశించినను ని నాంపదు కాలన సత్యస్వభావముగలవియై వేదశబ్దములు ఉండుటకు విరోధములేదనియు చెప్పట సరికాదుకదా అనిన చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౩౦॥ సమాననామరూపత్వాచ్చ వృత్తావప్యవిరో

ధోదర్శనాత్స్థితేశ్చ॥

టీక॥ అవృత్త=ఏమియులేదనుట (మహాప్రళయము, మహాస్పృహయు, కలదనుట) (అభ్యుదయతా మహి బహుకొనినప్పటికిని, నవిరోధః=విరోధములేదు, కుతః = ఎందువలనననగా, ప్రపంచస్య=ప్రపంచము, సమాననామరూపత్వాత్ = సమానమగు ఒకటేవిధ

మైన) నామరూపములు కలిగియుండుటవలన, అవిరోధః = మైనచూచి నవిరోధములేదు, దర్శనాత్ = శ్రుతివలన, స్మృతేశ్చ - స్మృతివలన నున్ను, తథాజ్ఞాయతే = ఆవిధముగా తెలియబడుచున్నది.

తా॥ అవతారికయందు చూపబడిన ప్రకారము సర్వవ్యవహారములును నశించుటకు కారణమైన మహాప్రళయమును ఆవ్యవహారములన్నియు క్రొత్తగా ఉత్పన్నములు కావలసినట్టి మహాసృష్టి ఒకటి టియు కలదని నీమూ ఒప్పుకొనము. ఒకవేళ ఒప్పుకొనను వేదశబ్దార్థముల నిత్యసంబంధమునకు విరోధమేమియునురాదు. అమహాప్రళయమునందు ప్రపంచసంసారముతప్ప తక్కినదంతయు నశించును. రెండవసృష్టియందుకూడ నామరూపభేదములేకయే సర్వప్రపంచము జనించును. (అనగా దేవ మనుష్య పశుపక్ష్యాదులలో దేనిదేనికి ఏయే విధమగురూపము మొదటికల్పమునందు కలిగియుండెనో రెండవకల్పమునందుకు యిది చానిదానికి అయివిధమగు రూపమే ఆయాపేరే ఉండుననుట) ఈకారణమువలన (సర్వకల్పములయందును ఒకటే ఆకారముగల జాతియే వచ్చుచున్నదన) శబ్దార్థములకుగల నిత్య సంబంధము ప్రపంచము సంసారమాత్రముగానున్న ప్రళయకాలమునందుకూడ కలదనుటలో ఏ ఆక్షేపమునులేదు. సమస్తప్రపంచము సర్వకల్పములయందును ఒకటి టియే యనుట శ్రుతిస్మృతులయందే సిద్ధాంతముచేయబడియున్నది. “ధాతాయధాపు ర్వ సుకల్పయదితి శ్రుతే” (సృష్టికర్త సర్వప్రపంచమును మునుపటివలెనే సృష్టించెను.) “యథాభిమానితోతాస్తుల్యాస్తే సాంప్రత్యైరిహ ఇత్యాది స్మృతే” [కడచిపోయిన కాలమునందుంచుచారు ఇప్పుడుంచువారలతోసమానులే] వీటినిపట్టిచూచిన అవతారికయందు చూపబడిన విరోధము అం వసూత్రమునందు చేయబడిన సిద్ధాంతమును భంగముచేయనేరదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఈవిధముగా బాదగాయకాచార్యుని మతమును నిరూపించి ఇతరులమతమును చూపుచున్నాడు.

నూ॥ ౩౧॥ మధ్వాది వ్యసంభవా దనధికారంజైమినిః ॥

టీక॥ మధ్వాదిః = [వసురుద్రాదిత్యులను ధ్యానముసేయుం

నని చెప్పు మధువిద్యమొదలగు విద్యలయందు, దేవానాం = దేవతల యొక్క, అధికారస్థ = అధికారము యొక్క, అసంభవాత్ = సంభవింపకపోవుటవలన, [దేవతలు అధికారులగుటకు వీలులేదుకావన] మినిఁ = శైమిని హర్షి, తేషాం = అధికారుల వారికి బ్రహ్మవిద్యయందు అధికారము లేదని, మన్యతే = కలంచుచున్నాను.

తా॥ మధువిద్యమొదలగు కొన్నివిద్యలు వసుచుద ఆదిత్యాది దేవతలలో నాకొక్కరికి ధ్యానము చేయుటయు, చెప్పును. ఈ విద్యలును బ్రహ్మవిద్య సాసనకే చెప్పు దేవగుణలే బ్రహ్మవిద్యయందధికారముగల ప్రాణాదులే ఈ విద్యలయందుకూడ అధికారముండవలసివచ్చును అ. గా బ్రహ్మవిద్యాధికారి మధువిద్య మొదలగువిద్యలయందు చెప్పును కారణము వసుగుదొది దేవతలను ఉపాసించవలయునగుట | ఈ కారణమువలన దేవతలకు బ్రహ్మవిద్యయందు అధికారముండునని జేయుటకు వీలులేదు. అపాస్యకగువాచే | ధ్యానింపబడలేనివాడు | ఉపాసకుడుగాకకూడ ధ్యానమునేయునాడుగకూడ ఉండవలసి సంభవింపదుగాదా, అట్లుమిదివచ్చి చెప్పుచున్నాడని తాత్పర్యము.

అప॥ ఈ విషయమునందు మఱియొక కారణమును చూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౩ - జ్యోతిష భానాచ్చ॥

టీక॥ ఆదిత్యాదిశక్త్యాం సూర్యుడు మొదలగు శబ్దములకు, జ్యోతిషి = మనకు కనుపడుచున్న తేజోమయములకు సూర్యమండలిము మొదలైన గోళములయందు, భానాత్ = ప్రయోగముండుటవలన, దేవాః అచేతనాః = దేవతలు అచేతనులు, అత్తే ఈ కారణమువలన కూడా, తేషాం నాధికారి = వారికి బ్రహ్మవిద్యయందు అధికారము లేదు.

తా॥ సూర్యుడు మొదలగు శబ్దములు మనకు కనుపడుచున్న బింబములను చెప్పటకై ప్రయోగింపబడుచున్నవి. అపింగములు మట్టి ముద్దలవలె అచేతనములై యున్నవి. ఈ కారణములవలన ఆదిత్యాది పదములకర్థమగు దేవతలు అచేతనులు కావలయునేకాని చేతనులగుటకు వీలులేదు. అచేతనములనునవి ఒకదానిని కోరుటయు ఒకపనిని

౧౨ బ్రహ్మసూత్రములు * టికాతాత్పర్యసహితము.

దేయటయు సంభవింపదుగదా, కావున దేవతలకు బ్రహ్మవిద్యాధి కారము లేదని తాత్పర్యము.

అవ॥ పై విధముగా ౩౧ వ- సూత్రము ౩.౨ వ- సూత్రముల చే పూర్వ పక్షమునుచెప్పి ఈ క్రింది సూత్రముచే దేవతల బ్రహ్మ విద్యాధి కారమునుగూర్చి నిర్ణయించు చున్నాడు.

సూ॥ ౩౩॥ బావంతు బాదరాయణో స్తిహి ॥

టీక॥ కింతు = మఱివీచునన, బాదరాయణః = బాదరాయణౌ చారుణులు, భావం = దేవతలకుగూడా అధికారము గలదనుటను, మన్యతే = తలంచుచున్నాడు, అన్యదానికి ప్రమాణం = ప్రమాణము [లు] అ స్తిహి = ఉన్నది గదా.

తా॥ అర్థవాద వాక్యములయందు దేవతలకు స్వరూపము గలదని చెప్పబడియున్నది. ఇతరప్రమాణములలో దేవతలనగాని ఆసిద్ధాంతమునకు విరోధములేదు. కావున దేవతలకు కర్మజేయు సావర్థ్యమును మోక్షసేవయు నుండుటలో విరోధ పెట్టియులేదు. దేవతలన దేవతాసంబంధముగల మనువిద్యాదులయందు దేవతల కధికారముండుటకు వీలులేక పోయినను స్వర్ణ బ్రహ్మ విద్యలయందు వారికి అధికారముండుటలో నేమియు ఆక్షేపణలేదుగదా, కావున బ్రహ్మవిద్యలయందు మనుష్యులకు మాత్రమేకాక దేవతలకుగూడా నధికారముకలదనుట సిద్ధాంత మయ్యెనని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౦. అపమాదాధి కరణమ్. (*)—

అవ॥ మనుష్యులకును దేవతలకును బ్రహ్మ విద్యలయందు అధికారము కలదని పై అధికరణమునందు నిర్ణయింప బడినది. అమనుష్యులలో నాలుగు వర్ణములు గలవు. అందు శూద్రునకు ఈ బ్రహ్మ విద్యయందు అధికారము కలదా, అను విషయము ఈ అధికరణమున విచారింప బడుచున్నది.

సూ॥ ౩౪॥ శుగన్యతదనాదర శ్రవణోత్తదాద్రవణో
జ్ఞాచ్యతేహి ॥

టీక॥ శత్రో = ఆహంసయుక్త, అనాదర = ఆగౌరవ కరమగు మాటలను, శ్రవణోత్ = వినుటవలన, అన్య = ఈ జానశ్రుతిమహారాజు

నకు, శుక్ = శోకముకలిగెను, తత్ = ఆజానశ్రుతి మహారాజయొక్క, ఆద్రవిణాత్ = పరుగెత్తుటవలన, సూర్యతేహి = ఆహహ రేమా అను వాక్యమునందున్న శూద్ర పదముచేత ఆజానశ్రుతి మహారాజే చెప్ప బడుచున్నాడని సూచింప బడుచున్నది గదా.

జా॥ జానశ్రుతియనురాజు విశేషముగు కాంతిచే ప్రకాశించు చుండ వానినొక హంసచూచి ఆశ్చర్యపడెను. మఱియొకహంస దా నినిజూచి రైక్యమహారాజు తేజస్సులో ఇదెంతమాత్రము అనియెను. ఆ అగౌరవమాటలు విని జానశ్రుతి మహారాజు గోవులు మొదలగు వానిని కానుకగా గైకొని రైక్యమహారాజునొద్దకుపోయెను. అప్పుడు ఆ రైక్యమహారాజు “ అహహ రేత్వా శూద్రతవ ఇవ సహగోభి రస్తు ” (ఆశ్చర్యము హంసలు అనాదరముచేసెనని నన్ను చూడవచ్చి తివా? ఓశూద్ర! ఈ గోవులు మొదలగునవి అన్నియుసీమొద్దనే యుం చుకొనుము అనిచెప్పెను. ఈ వాక్యమునందు శూద్ర శబ్దమున్నది. కావున శూద్రజాతి వాకిగూడ బ్రహ్మవిద్యయందు అధికారము కల దని చెప్పుచున్నాడు. అదిసరికాదు. పై వాక్యమునందున్న శూద్రశబ్ద ము “ సూద్రవావ ” (దుఃఖముతోపరిగెట్టిపోయెను) అను వ్యుత్పత్తిచే జానశ్రుతి మహారాజునందు ప్రయోగింప బడి యున్నది కాని, శూద్రజాతి గలవానియందు ప్రయోగింప బడియుండ లేదు. ఈ విషయము పై నిరూపించిన కథవలన స్పష్ట మగుచున్నది గదా, కావున శూద్రజాతివారికి బ్రహ్మ విద్యయందు అధికారము లేదు. వారికి మోక్షమునందు ఇచ్చుచున్నను వేదాధ్యయనము మొదలగు సామర్థ్యములేదు గదా, ఇచ్చుచు సామర్థ్యము గలవాడే అధికారి యగునుగాని, ఇంద్రేది లోపమైనను అధికారికానేరడని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఆజానశ్రుతి శూద్రజాతివాడుకాడని నిర్ణయించుట కా ధారముండిన అప్పుడుగదా పైవాక్యమునందలి శూద్రపదము శూద్ర జాతి వానిని చెప్పడని నిర్ణయింప వలయును. కావున మొట్టమొదట జానశ్రుతిజాతిని నిర్ణయింప వలయును. దానిని ఏ అధారము వలన నిర్ణయింప వచ్చునని చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ 3౫॥ క్షుత్రియత్వగోశ్చోత్తరత్ర చైత్రరథనటంగాత్॥

టీక॥ ఉత్తరప్ర = తర్వాత వాక్యములయందు, చైత్రతరణేన = చైత్రతరఘనితోకూడిన (క్షుత్రియుడగు చైత్రతరఘనితోకూడ ఈజానశ్రుతి సహపాతీయై చదివెనని) లింగాత్ = గురుడు ఉండుటవలన, జానశ్రుతేశ్వ = జానశ్రుతికికూడ, క్షుత్రియత్వ = క్షుత్రియత్వము కలదని (జానశ్రుతి క్షుత్రియుడని) x తే = తెలిసికొనుటవలన, జానశ్రుతి సమాద్రా = జానశ్రుతి స్మాదుడు కాదు.

తా॥ పై సూత్ర తాత్పర్యమునందు ఉదహరించియున్న అహహః అనువాక్యమునకు తర్వాత ఉదర్భములో చైత్రతరఘడు క్షుత్రియునితోకూడ సహపాతీయై ఈ జానశ్రుతి బ్రహ్మ విద్యాభ్యాసము చేసెనని చెప్పబడియున్నది. దీనినిపట్టిచూచిన జానశ్రుతికూడ క్షుత్రియుడేయని నిర్ణయింప వలయునుగాని స్మాద్రాడని చెప్పటకు తగిన యాధార మేమియునులేదు. కావున జానశ్రుతుడనకు బ్రహ్మ విద్యాధికారము లేదనుపషయములో ఆక్షేప మిటుయే లేదని తాత్పర్యము.

అన॥ ఈ విషయముగా జానశ్రుతి స్మాద్రాజాతి వాడు కాడనియు ఆకారమునలకు అహహః అనుముదలగు కార్యమునందు స్మాద్రశబ్దము ఉన్నంత మాత్రముననే స్మాద్రజాతివారికి బ్రహ్మ విద్యయందు అధికారము కలదని చెప్పటకు విరుద్ధేనియు నిర్ణయించి ఈ నిర్ణయమును స్థిరపరుచుటకై వక్షియిక కారణమును చెప్ప చున్నాడు.

సూ॥ ౩౬॥ సంసారపరామర్శాత్తదభావాభిలాషాచ్చ ॥

టీక॥ సంసార = ఉపనయన సంసారమునుగూర్చి, పరామర్శాత్ = చెప్పటవలన, బ్రహ్మవిద్యాభ్యాసమును గూర్చిచెప్ప ప్రతిస్థలమునందున్న ఉపనయన సంసారమునుగూర్చి చెప్పియుండుటవలనను (స్మాద్రాణాం = స్మాద్రజాతివారికి, తదభావాభిలాషాచ్చ = ఆ ఉపనయన సంసారములేదని చెప్పియుండుటవలనను, స్మాద్రాణాం నాధికారః = స్మాద్రజాతివారికి బ్రహ్మవిద్యయందు అధికారము లేదు.

తా॥ బ్రహ్మ విద్యనుగూర్చి చెప్ప ప్రతిస్థలమునందును “ తం హోపనిష్యే ” (ఆశిష్యునకు ఉపనయనము చేసెను) అనుముదలగు వాక్యములచే ఉపనయన సంసారమునుగూర్చి చెప్ప బడియున్నది. “ స్మాద్రశ్చతుర్థోవర్గ ఏకజాతిః ” (స్మాద్రజాతి నాల్గవది,దానికి

ద్వివిత్వములేదు. అనగా ఉపనయనము లేదనుట) అనుమొదలగు వాక్యములచే శూద్రునకు ఉపనయన సంసారము లేదని నిష్కర్షించబడి యున్నది. ఈ విధముగ బ్రహ్మవిద్యలయందు ఉపనయన సంసారముగలవాడే అధికారియని సూచించి యుండుటచేతను శూద్రునకు ఆ ఉపనయన సంసారము లేదనుటచేతను శూద్రజాతివాడు బ్రహ్మవిద్యయుండు అధికారి కాడని తాత్పర్యము.

౩౪ వ- సూత్ర తాత్పర్యము నందుకూడా వేదాధ్యయనము లేకపోవుటచే శూద్రునకు బ్రహ్మవిద్యయుండు అధికారములేదని చెప్పి యున్నాము. ఉపనయనము లేకపోవుటచేతనే వేదాధ్యయనము లేకపోవును. కావున ఆ ౩౪ వ- సూత్రమునందుకూడా ప్రస్తుత ౩౬ వ- సూత్రమునందు నిరూపించబడిన విషయమే నిరూపించి నట్లుగును. కావున ఆ సూత్రమునందు చెప్పబడిన విషయమునకును ఈ ౩౬ వ- సూత్రముందు చెప్పబడిన విషయమునకును భేదము తెలిసికొనవలసి యున్నది. ఎట్లనగా, ౩౪ వ- సూత్రముందు చెప్పబడిన ఉపనయనము సామాన్యోపనయనము (సర్వవిద్యలను అభ్యసించుటకై అనగా; వేదము నభ్యసించుటకై చేయబడు ఉపనయనము) ఈ ౩౬ వ- సూత్రమునందు చెప్పబడినది విశేషోపనయనము (బ్రహ్మవిద్యను గ్రహించుటకు మాత్రమువిధింపబడినఉపనయనము అనితెలిసికొనునది.

సూ॥ ౩౭॥ తదభావ నిర్ధారణే చ ప్రవృత్తే॥

టీక॥ తదభావనిర్ధారణే=శూద్రుడుకాదని నిశ్చయమైన పిదప, ఉపనయనాదౌ=ఉపనయనము మొదలగు వానియందు, ప్రవృత్తేశ్చ=గురువగువాడు ప్రపరించి యుండుటవలనగూడ, శూద్రస్యనాధికారః=శూద్రునకు బ్రహ్మవిద్యయుండు అధికారము లేదు.

తా॥ సత్యకాముడను బాలుడు గౌతమ మహామని యొద్దకు పోయి నాకు ఉపనయనము నాచరించి వేదములను ఉపనిషత్తులను కూడా ఉపదేశింపుడని ప్రార్థించెను. ఆ గౌతమముని నీవువలె నీవాడవు; అనగా ఆబాలుడు తనకుగాని తనల్లరికిగాని తానవలె నీవాడై నది తెలియదని, యథార్థము చెప్పెను. అప్పుడు ఆ మహర్షి దివ్యసృష్టి గలవాడగుటచే సర్వమునెరింగి ఆసత్యకాముడు నిష్కల్మషుగు

సత్యమును పలుకుటకు సంతసించి “ నైతక బ్రాహ్మణో వివక్తు మర్హః ” (బ్రాహ్మణుడు కానియెడల ఇంత నిషకల్మషముగ సత్యమును పలుకనేరడు) అను మొదలగు వాక్యములచే ఓ సత్యకాముడా! నీవు బ్రాహ్మణుడవేయని చెప్పెను : తరువాత ఆబాలనకు ఉపనయనము మొదలగు సంస్కారములనుజేసి వేదములను వేదాంగములను కూడా ఉపదేశించెనని ఒక కథగలదు. ఈ కథను విమర్శించిన శూద్రజాతిలోనివాడు కాదని నిర్ణయమగు నంతవరకు సత్య కామునకు ఉపనయన సంస్కారమును గౌరవ మహర్షి చేయలేదని ఏర్పడుచున్నది. ఈ కారణమువలన కూడా శూద్రునకు ఉపనయన సంస్కారము లేదనియు దానివలన బహు విద్యలయందుకూడా అధికారము లేదనియు ఏర్పడుచున్నదని తాత్పర్యము.

సూ॥ 3౮॥ శ్రవశాధ్యయనార్థప్రతిషేధాత్ స్మృతేశ్చ॥

టీక॥ శ్రవణ = వేదము వినుటయందును, అధ్యయన = వేదము చదువుటయందును, అర్థ = వేదార్థమును తెలిసికొనుట ఆ విధముగా ఆచరించుట నీటియందును, ప్రతిషేధాత్ = నిషేధించి యుండుటవలన (శూద్రునకు పై జెప్పబడిన పనులు అనుచితములని వేదమునందుఁగిషేధింప బడియుండుట వలన) స్మృతేశ్చ = స్మృతివలనకూడ (స్మృతియందు కూడనిట్లుచెప్పి యుండుటవలన.) శూద్రస్య బ్రహ్మవిద్యాయాం నాధికారః = శూద్రునకు బహు విద్యయందు అధికారము లేదు.

తా॥ “ అథహాస్యవేదముపశ్రవ్యతస్త్రపు జతి భ్యాం శ్రోత ప్రపూరణం సద్యవా ఏతచ్ఛ్రవణం ” (శూద్రుడు వేదమునువినినచో నీసమును లకొను కరగించి చెవులలో పోయుట ప్రాయశ్చిత్తము. ఈ శూద్రుడు పాదములతో సంజరింపగల శ్మశానము. అనగా అట్టి ఆపరిశుద్ధుడనుట వాని యెదుట వేదమును చదువరాదు,) అను మొదలగు వాక్యములచే శూద్రునకు వేదమును వినుటయందు కూడ నధికారములేదని ప్రతిచెప్పుచున్నది. వినుటకే అధికారము లేకన్న అధ్యయనముసేయుటకు అధికారము ఎక్కడనుండి వచ్చును. మఱియు “ న, శూద్రాయమతిందద్యాత్ ” (శూద్రునకు వేదశుద్ధమగు జ్ఞానము నియ్యరాదు.) అనుస్మృతి వేదార్థమును తెలిసికొనుట యం

దును అవిధముగా నాచరించుటయందును కూడ శూద్రునికి అధికారములేదని చెప్పుచున్నది. ఈ దెంచుకారణముల వలనను శూద్రునకు బ్రహ్మవిద్యయందేగాక కర్మాదులను బోధించు వేదవిద్యయందు కూడ అధికారములేదని ఏర్పడుచుండగా బ్రహ్మవిద్యయందు అధికారము లేదని మఱియొకచోచి చెప్పవలయునా, లేదు. అయినను ఇందొక విశేషముకలదు. వినుచున్న ధర్మవ్యాధుడు మొదలగు శూద్రులు అనేకులు బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నులై యుండిరని భారతాదులయందు తెలియవచ్చుచున్నది. వారిజ్ఞానము పూర్వజన్మమునందు ఆచరింపబడిన పరిశ్రమనుబట్టి ఉదయించినదియేకాని ఈ జన్మమునందు చేసిన ప్రయత్నములవలన వుట్టినదికాదు. ఈజన్మమున శూద్రుడై యుండువాడు పూర్వ జన్మమునందుకూడ శూద్రుడుగానే యుండవలయునని నిర్బంధమేమియులేదు కా, కావున పూర్వజన్మ స్థులగు మహాత్ములకు ఏదీయో యొక కర్మవశమున శూద్ర జన్మకలిగినను బ్రహ్మజ్ఞానము వారలకు అగ్రముత్తముగానే సిద్ధించును. అట్లుకానివారికి మాత్రము వేదాధ్యయనమునందు అధికారము లేకపోవుటచే మూఱుమునందు గెచ్చయున్నప్పటికిని బ్రహ్మజ్ఞానమునకై ప్రయత్నించుటకు ఏలులేదు. భక్తిమొదలగు ఇతరఉపాయములచేచి తత్పరని సాధించుటకై ప్రయత్నింప వలయునని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౧. కంపనాధి కరణమ్. (*)—

అప॥ “యదిదంకేంచ జగత్సర్వం ప్రాణవీజతి నిస్సృతం ”
(ఈ సర్వ ప్రపంచము ప్రాణమువలననే సర్వ కార్యములను జేయుచున్నది. ఈ ప్రాణము వలననే సర్వ ప్రపంచము వుట్టినది.) అనువాక్యమునందలి ప్రాణశబ్దముచే శిష్టిబడనది పరబ్రహ్మమా, లేక ప్రాణవాయువా అనుసంశయమును ఈ అధికరణమునందు నివారించుచున్నాడు. సూ॥ ౨౯॥ కంపనాతీ ॥

టీక॥ కంపనాతీ = కదలుటవలన (వాయువుతోకూడ సర్వ ప్రపంచము కదలుచున్నది. అనిగా సర్వకార్యములను జేయుచున్నది. అనిచెప్పటవలన) ప్రాణం = పైవాక్యమునందలి ప్రాణశబ్దముచే చెప్పబడువాడు బ్రహ్మైవ=పరబ్రహ్మమే.

తా॥ అవతారికయందు చూపబడిన వాక్యమునందున్న ప్రాణ శబ్దము పరబ్రహ్మమునే చెప్పుచుకాని ప్రాణవాయువును చెప్పదు. ఏల యనగా, ప్రాణమువలన సకలప్రపంచము దాని దానికాగ్యములను చేయుననిగదా పై వాక్యమునందు వర్ణింప బడియున్నది. సకలప్రపంచమునగా ఆకాశాది పంచభూతములును ఆ భూతముల వలన పుట్టిన సర్వ పదార్థములును ఇప్పుడును చేరుచుగా, రెండవ భూత మగు వాయువు మాత్రము ఏనిలో చేరక వేరుగ నిలచునా, కావున అవతారికయందు చూపబడిన వాక్యములోని ప్రాణపదము ప్రాణవాయువును చెప్పటకు ఏలులేదు. సర్వశక్తుడగు పరి బ్రహ్మమునే చెప్పవలయునని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౨. జ్యోతి ర్దర్శనాధీ కరణమ్. (*)—

అవ॥ “ ఏవసంప్రసాదో స్సాచ్చక్షరాత్స ముఖాయ పుః జ్యోతి రుపసంపద్య ” (ఈ జీవుడు జ్ఞానము గలవాడై శరీరమున విడిచి పరంజ్యోతినిపొంది) అనువాక్యము నందు జ్యోతి శబ్దము ప్రయోగింప బడియున్నది. జ్యోతి రునగా అగ్నియని యర్థము ప్రసక్తి మైయున్నది. కావున ఇచ్చటనుండు జ్యోతిశబ్దము అగ్నిని చెప్పవలెక పరబ్రహ్మను చెప్పనా, అని సుశ రుచుగాగా, దానిని. ఈ అ కరణముచే నివారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౪౦॥ జ్యోతి ర్దర్శనాత్ ॥

టీక॥ దర్శనాత్ = శాస్త్రమువలన (ఉపక్రిమాది లింగము వలన) జ్యోతిః = పై వాక్యమునందలి జ్యోతి శబ్దముచేత జెప్ప బడి వాడు, బ్రహ్మైవ = పరబ్రహ్మమే.

తా॥ అవతారికయందు చూపబడిన వాక్యమునందలి జ్యోతిశబ్దము పరబ్రహ్మమునే చెప్పును. ఏలయనగా, పైను చూపిన వాక్యవయోగముగ మిగతేధాగమునందే “ స్వేదరూపేణాధి నివృద్ధ్యతే ” (పై వర్ణించినవిధముగా పరంజ్యోతి స్వరూపమునుజేంది ఆ రునయే తా అభేదముగా నిలచును) అని చెప్పబడియున్నది. దీని వలన ముక్తి జేందినవాడు ఏపరబ్రహ్మమును చేంది విక్యముగనుో అట్టి పరబ్రహ్మమునుగూర్చియే ఈ వాక్యమునందున్న జ్యోతిశబ్దముచే చెప్పబ

నని ఏర్పడుచున్నది. మరియు ఈ ప్రకరణము “ఏష ఆత్మాస హత
పాపా (కర్మసంబంధము లేవియులేని ఈ పరమాత్మ) అని ఆరం
భించుచున్నది. దీనినిపట్టిచూచినను “ఏష సంప్రసాదః” అనువాక్యము
నందలి జ్యోతి శబ్దముచే పరబ్రహ్మము చెప్పబడెనుట యుక్తియుక్త
ముగా నున్నది. ముక్తులగు జీవులకు బ్రహ్మయందులేప్పవేటొకచోట
వ్యక్తముగలుగదుగా, యని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౩. అథాంతరత్వాది వ్యపదేశాధి కరణమ్. (*)—

అథ|| “ఆకాశోహ వైర్నామ రూపయో నిర్వహితా”
(ఆకాశము నామరూపములను నిర్వహించును) అనువాక్యమునందలి
ఆకాశశబ్దము పరబ్రహ్మమును చెప్పినని ఈ అధికరణముచే సిద్ధాంత
ముచేయుచున్నాడు.

సూ|| ౪౦|| ఆకాశోర్థాంతరత్వాది వ్యపదేశాత్ ||

టీక|| అథాంతరత్వాది=ఆకాశము మరియుక వస్తువు (ఆకా
శము నామరూపములకంటే వేరైన వస్తువు) అను మొదలగు ధర్మ
ములను, వ్యపదేశాత్=చెప్పటవలన, ఆకాశః=ఆకాశము (పై వా
క్యమువలన ఆకాశ శబ్దముచే చెప్ప బడువాడు, బ్రహ్మైవ = పర
బ్రహ్మమే.

తా|| తేనదంతరాత్ప్రహ్మ (ఆనామ రూపములు ఏవస్తువు
నకంటేవేరొ ఆవస్తువే పరబ్రహ్మము) అనువాక్యమునకూడ ఆకాశో
హవై అనువాక్యమునకు ప్రకాశనే యున్నది. స, తేనదంతరా
అనువాక్యమువందున్న బ్రహ్మపదము ఆకాశమును చెప్పటకయ్యే ప్ర
యోగింప బడియున్నది. (అనగా, ఆకాశోహవై అనువాక్యమునం
దలి ఆకాశపదమునకును లే అను రెండవవాక్యమునందలి బ్రహ్మ పద
మునకును అర్థ మొక్కటయే అగుట) ఈ విధముగ ఆకాశము నామ
రూపములకంటే వేరయి నామరూపములను నిర్వహించు నదియని
యు చెప్పబడియుండుటచే ఆకాశోహవై అనువాక్యమునందలి ఆకాశ
పదముచే చెప్పబడునది పరబ్రహ్మమే యగును. ఆకాశభూతము నామ
రూపములకంటే వేరగుటకును నామరూపములను నిర్వహించుటకును
నీలులేదుకదా, యని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౪. సుషుప్త్యతాగ్రింత్యధికరణమ్. (*)—

అవ॥ “ కతమ ఆత్మేతి యోయం విజ్ఞానమయః ” (దేహము ఇంద్రియములు మొదలగువానిలో ఆత్మ ఎవరు? అనిజనకుడు ప్రశ్నచేసెను. బుద్ధిస్వరూపుడగు వాడెవ్వఁడో ఆతడే ఆత్మ. ఇదియే యాజ్ఞావల్క్య మహర్షి ఉత్తరము) ఈ వాక్యమునందు విజ్ఞానమయమని చెప్పబడువాడు జీవుడా, పరబ్రహ్మమా, అనువిషయమును ఈ అధికరణమునందు నిర్ణయించుచుచున్నాడు.

సూ॥ ౪౨॥ సుషుప్త్యతాగ్రింత్యోర్భేదన ॥

టీక॥ సుషుప్త్యతాగ్రింత్యో=సుషుప్త్యవస్థయందును మరల జాగ్రదవస్థలోనికి వచ్చునప్పుడును (అనగా, మెలుకువవచ్చునప్పుడు) భేదన=భేదముగా, (జీవునకును బ్రహ్మమునకును భేదముకలదని) వ్యపదేశాత్=చెప్పబడవలసిన, విజ్ఞానమయః బ్రహ్మ=విజ్ఞానమయమగు పరబ్రహ్మమే.

తా॥ “ ప్రాజ్ఞే నాత్మనాసంఘోషకః ” = (విజ్ఞానస్వరూపుడగు నాత్మచే ఆక్రమింపబడినవాడై విజ్ఞానమయమై తోనేకమై జీవుడు సుషుప్త్యవస్థయందు విషయమును ఎరుగలేకయుండును) అను వాక్యమునందు ప్రాజ్ఞశబ్దముచేత విజ్ఞానమయమగు పరబ్రహ్మమయమగు జీవుడు ఆపరబ్రహ్మముకంటె వేఱనియు నెప్పు బడియున్నది. ఇట్లే జాగ్రదవస్థనుగూర్చి వర్ణించునప్పుడు గూడ, “ ఇదు పర బ్రహ్మను విడలి మరలవచ్చును. అని జీవునకును పర బ్రహ్మమునకును భేదము చెప్పబడియున్నది. ఈ విధముగా విజ్ఞానమయమగు జీవునకును చెప్పబడియుండుటచే “ యోయం విజ్ఞానమయః ” అను వాక్యమునందలి విజ్ఞానమయ పదముచే శొప్పబడువాడు అని బ్రహ్మమే కాని జీవుడు కానరదని తాత్పర్యము.

అవ॥ పై విషయమును నిర్ణయించుటకు మరియొక కారణమును చూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౪౩॥ పత్యాది శబ్దేభ్యః ॥

టీక॥ పత్యాది=అధిపతిమొదలగు, శబ్దేభ్యః=పదములు శ్రుతి

యందు ప్రయోగించుటవలన, విజ్ఞానమయః = విజ్ఞానమయుడని చెప్పబడ్డ పురుషుడు, బ్రహ్మైవ సర్వం బ్రహ్మ సే.

తా॥ “ సర్వస్యవశీ సర్వస్యేశాన స్సర్వస్యాధిపతిః ” విజ్ఞానమయుడని చెప్పబడిన పురుషుడు సర్వప్రపంచమును తనస్వాధీనమునందుంచుకొని యున్నాడు. సర్వప్రపంచమును నియమించు చున్నాడు. సర్వప్రపంచమును రక్షించుచున్నాడు) అనువాక్యముచేత విజ్ఞానమయుడని చెప్పబడిన పురుషుడు వర్ణింపబడియున్నాడు. పై కెప్పిన లక్షణములు జీవులకుండుటకు విలువేదుగదా. కావున విజ్ఞానమయుడని చెప్పబడిన పురుషుడు మన బ్రహ్మయే తాత్పర్యము.

ద్యుభ్యాశ్చేచ్ఛన్ద్రిశత్రీ చత్వారింశత్ ॥ ౧౪॥ ౪౩॥

ద్యుభ్యాశ్చి, భూమా, తే, తే, దహర, ఉతరా, దనుక్యతే, శృభా, త్తదుపరి, శుగన్ధ, కంపనా, జ్యోతిర్దర్శనా, దాకాశోర్ధాంతరత్వాదిన్యపశేతా, త్సుమత్ప్రతాగ్జ్యోశ్చేచ్ఛన్ద్రిశ॥

ఇతి బ్రహ్మసూత్రే ప్రథమస్యాధ్యాయస్య తృతీయః పాదః.

ఇట్లు ప్రథమాధ్యాయమునందు శృంగీయపాదము.

ముగిసెను.

శ్రీవాసుదేవశాస్త్రహస్తాశ్రయః.

శ్రీగురుభ్యోనమః - హరిః ఓమ్.

బ్రహ్మసూత్రములు.

ప్రథమాధ్యాయము - చతుర్థపాదము.

—(*) ౧. ఆనుమానికాధి కరణమ్. (*)—

అవ॥ ప్రథమాధ్యాయ ప్రథమ పాదమునందలి ఐదవ అధికరణమునందు వేదములు ప్రధానమును గూర్చి ఏమియు జెప్పవని సిద్ధాంతముచేసి యున్నారు. ఆసిద్ధాంతము పొరపాటు. కొన్నివేదశాఖలయందు ప్రధానమునుగూర్చి చెప్పకపోయినను వాటికొన్నిటి

యందు “మహతః సవ్యక్తం” (విహతస్వమునకంటే అవ్యక్తము అనగా ప్రత్యక్షముగాను కదలి జగత్కారణము శ్రేష్ఠమనది) అను మొదలగు వాక్యములకుదలి అవ్యక్త పదముచే ప్రధానము చేప్పబడుచునే యున్నది. కావున సులలనుభిప్రాయ ప్రకారము పరబ్రహ్మమను ప్రధానము చూడ జగత్కారణముగా చెప్పవచ్చునని తోచుచున్నది. ఇందులన వేదముల వాక్యములన్నియు పరబ్రహ్మ నొకదానినిగూర్చి చేసినవివరములు లేదు అనిన అట్లు చెప్పకూడదని నిరూపించుచున్నాడు.

సూ॥ ౧॥ అనుమానిక సవ్యక్తమామితి దేన్నశరీరయావక

వివ్యక్తగృహీతే ద్విర్భయః ॥

టీక॥ ఏకమాం = కొన్ని శాఖలనభ్యసించువాని, అనుమానిక మపి = కేవలము అనుమాన ప్రయోగము చేసేనే తెలియలేని ప్రధానముకూడా అస్తి = హావ లోనున్నది, అతిం = ఈకారణము వలన, ప్రధానం వేదోక్త = సామ్యము చేసినట్టి ప్రధానము వేదవనందు చెప్పబడినది యున్నది. శరీరత్ = అనేమిదల, న = అదిసరికాదు, కుతి = ఎందువల్లననగా, శరీరయావకవివ్యక్తగృహీతే = (“ ఆత్మానందరధిసంస్థిత శరీరం రథమీవచ ” అనుగ్రంథమునందు రథమనిచెప్పబడిన శరీరమును అవ్యక్తపదముచే గ్రహించుట వలన, తథా = ఇది ఏవిధముగా, దర్శయంతి = (ఆత్మానందరధిసంస్థిత) అను మొదలగువాక్యముల చేస్తున్నది.

తా॥ అవతానికయందు చూడదినవాక్యము నందలి అవ్యక్త పదము ప్రధానమునుచెప్పనదికాదు. అదిశరీరమునుగూర్చినచేస్తును. ఎట్లనగా, “ఆత్మానందరధిసంస్థిత శరీరం రథమీవచ” శ్రుతురధికుడు శరీరము రథము అనుమొదలగువాక్యముల సందర్భమువలన శరీరము ఇంద్రియములు మనస్సు బుద్ధి మొదలగునన్నిటిని రథము గుఱుములు మొదలగువానితోపాల్చి ఇంద్రియజయము కలిగినవాడు మోక్షమునుచెందునని వివరించియున్నాడు. దీనికి తర్వాత మోక్షము యొక్క ఆధిక్యమును తెలియజేయుటకై “ ఇంద్రియేభ్యః పరాహ్మత్వాః అధిభ్యశ్చ పరం మనః । మనస్తత్పరాబుద్ధిః బుద్ధేరాత్మామహాః

పరః । మహాశఃకగమవ్యక్త మవ్యక్తాత్ త్వరుషఃపరః । పురుషాన్న
పరంకంచిత్ ” (ఇంద్రియములకంటే శక్త్యాది విషయములను వాటి
కంటే మనస్సును దానికంటే బుద్ధియు అంతకంటే మహత్తత్వమును
హిగణ్యగర్భనిబుద్ధి సహజత్వమునకంటే అవ్యాకృతమును దాని
కంటే జీవుడును శ్రేష్ఠులు. జీవునికంటే శ్రేష్ఠుడగునామ మత్తెవ్వ
డునులేదు.) అని వాక్యములను చెప్పి యున్నారు. నీనివలన గుఱ్ఱ
ములు మొదలగునవిగా పోల్చబడిన ఇంద్రియాదుల లోనిపరస్పర భేద
ములను రథికుడని చెప్పబడిన పురుషుడే సర్వాధికుడగు మోక్షస్వ
రూపుడనియు, తిలయవచ్చుచున్నదిగాని, రథమని చెప్పబడిన శరీ
రమునుగూర్చి ఏమియును తెలియనచ్చుటలేదు. కావున సర్వప్రపంచ
కారణమగు అవ్యాకృతమును (మాయను) చెప్పు అవ్యక్తపదమే
ఆశరీరమును గూర్చి చెప్పబడుచున్నదియని సిద్ధాంతిగా యగుచున్నది.
ఈకారణమువలన అవ్యక్తశబ్దము శరీరమునుగూర్చి లేక శరీరాదు
లకు కారణమగు అవ్యాకృతమునుగూర్చి చెప్పనదియైకా సాంఖ్య
కల్పితమగు ప్రధానమునుగూర్చి చెప్పనదికాదని తాత్పర్యము.

అవ॥ పై సూత్రమునందు చేసిన నిరూపణవలన అవ్యక్త పద
ము శరీరమునుగూర్చియే చెప్పనని ఏర్పడుచున్నది. స్థూలమైన శరీ
రము వ్యక్తపదముచే చెప్పటకు తగియుండును గాని, అవ్యక్త పద
ముచే చెప్పటకు తగియుండుదు గదా, కావున అవ్యక్త పదము శరీ
రమును చెప్పననుట సరికాదు అను నాక్షేపమునకు సమాధానము
చెప్పుచున్నాడు,

సూ॥ ౨॥ సూక్ష్మంతుతదర్శ త్వత్ ।

టీక॥ తుతిస్తు=వేదమైతే, సూక్ష్మం=స్థూలశరీరమును కలిగిం
చిన పంచమహాభూతములకు కారణమగు సూక్ష్మభూతములను, తద
ర్శ త్వత్=ఆఅవ్యక్తశబ్దమునకు తగియుండుటవలన, అవ్యక్తశబ్దేన=
అవ్యక్తశబ్దముచే, దర్శయతి=చూపుచున్నది. (చెప్పచున్నది.)

తా॥ అవ్యక్తశబ్దము స్థూలశరీరమును చేపట్టకుండునట్లు
పోయినను దానినికలిగించిన పంచమహాభూతములకును కారణములగు
సూక్ష్మభూతములను చెప్పవచ్చును. సూక్ష్మభూతములు అవ్యక్తము

లేకాని వ్యక్తములుకావుకదా, కావున కారణములగు సూక్ష్మభూతములను చెప్పినదియగుటచే అవ్యక్తపదము కార్యమగు స్థూలశరీరమును వ్రాసినదియగును. కారణమగు వస్తువును చెప్పటకై ఉపయోగింపబడు శబ్దము కార్యమును చెప్పటకుకూడా ఉపయోగింపబడుచున్నది. ఈన్యాయము అనుసరించి అవ్యక్తశబ్దము శరీరమును చెప్పటకై ఉపయోగింపబడినదనిన విరోధమేమియునులేద తాత్పర్యము.

అన || సూక్ష్మభూతములు జగత్కారణమనియు అభూతములే అవ్యక్తశబ్దముచేత చెప్పబడుచున్నవనియు ఒప్పుకొనయెడల ప్రధానము జగత్కారణమను పక్షమును మీరును అంగీకరించినట్లు అగును. సాంఖ్యమతస్థులుకూడ సూక్ష్మభూతములనేకదా ప్రధానమని చెప్పుచున్నారు. ఈవిధముగా ప్రధానమును జగత్కారణమనియొప్పుకొనిన మీమతమునకు భంగమువచ్చునుకదా, అనిన చెప్పుచున్నారు.

సూ|| 3|| తదధీనత్వాదర్థవత్ ||

టీక|| అవ్యక్తస్య=అవ్యాకృతము (మాయ లేక, జగత్సృష్టికాక పూర్వము ఉన్నస్థితి) తదధీనత్వాత్ = ఆపరమేశ్వరుని స్వాధీనమునందుండుటవలన, ప్రధానవాదా భ్యుపగమదోషః = ప్రధానమును జగత్కారణముగా ఒప్పుకొనుటవలన కలుగుదోషము, నలేదు. తత్=అవ్యక్తము జగత్కారణమని ఒప్పుకొనుట, అర్థవత్=ప్రయోజనము కలదియేకదా.

తా|| అవ్యక్తము జగత్కారణమని ఒప్పుకొనుటవలన మామతమునకు భంగమేమియురాదు. మేము అంగీకరించిన అవ్యక్తమునకును సాంఖ్యులు చెప్పప్రధానమునకును భేదముకలదు. మేము చెప్ప అవ్యక్తము పరమేశ్వరుని స్వాధీనమందుండునది. (అనగా పరమేశ్వరుని ఇచ్ఛననుసరించి ప్రపంచమును కరిగించునదియనుట) సాంఖ్యమతస్థులు చెప్పప్రధానము స్వతంత్రమైనది. (అనగా ఒకరి ఇచ్ఛతో పనిలేకయే స్వయముగ సృష్టిచేయునదియనుట) ఇట్లు అవ్యక్తప్రధానములకు భేదము ఉండుటవలన బ్రహ్మసూత్రమునందు చేసినసిద్ధాంతమువలన మామతమునకు భంగమురాదు. ఇదియునుగాక పరమేశ్వరుడు సర్వప్రపంచమును సృష్టించెనని చెప్పటకొరకు మొట్టమొదట

ఈవ్యాకృతమును (స్పృష్టికిముందు ప్రపంచము ఉన్న స్థితిని) ఒప్పుకొనియే తీరవలయునుకదా, అని తాత్పర్యము.

అవ॥ అవ్యక్తమునకును ప్రధానమునకును భేదముకలదనియు, ఆకారణమువలన అవ్యక్తమైదముచే ప్రధానము చెప్పబడదనియు, నిరూపించుటకు మఱియొక కారణమును చూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౪॥ జ్ఞేయత్వావచనాచ్చ॥

టీక॥ జ్ఞేయత్వా = తే॥ సికొనుటను, అవచనాచ్చ = చెప్పకపోవుటచేతగూడ, అవ్యక్తం న ప్రధానం = అవ్యక్తము ప్రధానముకాదు.

తా॥ సాంఖ్యులశ్ఠుని కృత్యపుగురుల నెఱిగింపవారికి మోక్షముకలదని చెప్పరు. ప్రకృతినగునగా ప్రధానమే. పై చెప్పినవిధముగా వారిచుతమునందు ప్రధానముకూడ జ్ఞేయమని (తెలిసికొనబడతగినది) అని చెప్పబడియున్నది. మనచుతమునందు అవ్యక్తమును తెలిసికొనవలయునని ఎచ్చటను చెప్పియుండలేదుకదా, కావున సాంఖ్యులశ్ఠులు చెప్ప ప్రధానమునకులే మనముచేప అవ్యక్తమువేరని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇతరసూత్రమునందు చేసినస్థితినిముసరికాదు. ఇరువారవ్యాకృతులచుండు అవ్యక్తమునే తెలిసికొనవలయునని చెప్పబడియున్నది. “ అశబ్దమస్య మరూపమవ్యయం ” (శబ్దపుర్వరూపములులేవిది నాశరూపమైనది) అనుమొదలగు వ్యాకృతములు అవ్యక్తమునుగూర్చి చెప్పనవియే, అన, అట్లుకాదని సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౫॥ వదంతీచేన్నవాజ్ఞోహిప్రకరణాత్॥

టీక॥ వదంతీచేత్ = చెప్పుచున్నదనేయెడల (శ్రుతి అవ్యక్తమును జ్ఞేయమని చెప్పుచున్నదనేయెడల) న = అనినకాదు, ప్రకరణాత్ = ప్రకరణమువలన, (పుణ్యోత్తరసందర్భములను పట్టిచూచిన) వ్రాజ్ఞః = పరబ్రహ్మమే, ఉచ్యతేహి = చెప్పబడుచున్నాడుకదా.

తా॥ అవతారికయందు ఉపహించిన అశబ్దమస్వరూపం అను శ్రుతి అవ్యక్తమునుగూర్చి చెప్పనదికాదు (అనగా, అవ్యక్తమును తెలిసికొనవలయునని చెప్పబడుట) స్రుతుత ప్రకరణమును పట్టిచూ

౧౬ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

చిన ఈవాక్యము పరబ్రహ్మమునుచెప్పవదియే కావున అవ్యక్తము జ్ఞేయముకాదని ౪౮ వ - సూత్రమునందు చేసిన సిద్ధాంతమునకు భంగమేమియులేదని తాత్పర్యము.

అవ॥ అవ్యక్తశబ్దము ప్రధానమునుచెప్పదనియు అప్రధానము జ్ఞేయమునిచెప్పటకుకూడ ఏలు లేదనియు నిరూపించుటకు మఱియొక కారణమును చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౬॥ త్రయాశామేవచైవముపశ్యాసప్రశ్నశ్చ॥

టీక॥ ఏవం = ఈప్రకారముగ (కరివల్లని విమర్శించినయెడల) ప్రశ్నః = అగుటయు, ఉపశ్యాసశ్చ = సమాధానము చెప్పటయును, త్రయాశామేవ = ముగ్గురికిమాత్రమే (అగ్నిజవ పరమాత్మలకుమాత్రమే) సంబంధించి, దృశ్యతే చ కనుపడుచున్నది.

తా॥ నాచికేతుడను మునిపుత్రుడు అగ్నినిగూర్చియు జీవునిగూర్చియు పరబ్రహ్మమును గూర్చియు యమధర్మరాజును ప్రశ్నించెనని ఉపక్రమించి అప్రశ్నలకు ఉత్తరములు కరివల్లియందు వివరింపబడియున్నది. ఇందు ప్రధానమునుగూర్చి ప్రశ్నగాని ఉత్తరముగాని లేదకదా, ఈకారణమువలన అవ్యక్తశబ్దము ప్రధానమును చెప్పవనుట ఏలులేదు. మఱియు ప్రధానమును జ్ఞేయముని సాంఖ్యమతస్తులు చెప్పుచురనియు ఈ అవ్యక్తము జ్ఞేయముకాదు కావున అప్రధానమునకున దీనికిని సంబంధము లేదనియు నిరూపకే నిరుపేదియున్నాము. అన్యక్తము జ్ఞేయమేయని ఒప్పుకొనినప్పటికి అప్రధానము కానేరదని ఈసూత్రమువలన సిద్ధాంతమైనదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౭॥ మహద్వత్॥

టీక॥ కించ = మఱియును, మహద్వత్ = మహచ్ఛబ్దమువలె అవ్యక్తశబ్దమపి = అవ్యక్తశబ్దముగూడ, మంతవ్యః = తలంపబడవలయును.

తా॥ సాంఖ్య శాస్త్రులునందు మహచ్ఛబ్దము మహత్తతమును చెప్పుటకు ఉపయోగింప బడుచుండును. వేదమునందు “ హంతం విభుమాత్మానం ” (గొప్పవాడును సర్వ వ్యాపకడు. అగు పరమాత్మను) అను మొదలగు వాక్యములయందు మహచ్ఛ

మున్నను అది మహాత్మ్యమును చెప్పదుగా, ఇట్లే అన్యక్త శబ్దము కూడ సాంఖ్యశాంతమునందు ప్రధానము చెప్పబడు ఉపయోగింపబడుచున్నదైనను వేదమునందు ప్రధానమును చెప్పదు. ఈకారణమువలన ప్రధానమునుగూర్చి వేదమున్నదని చెప్పదని సిద్ధాంతమయ్యెనని తాత్పర్యము.

—(*) ౧. చమసాధ కరణము. (*)—

అవ॥ పై అధికరణమునందు నిరూపించిన ప్రకారముగ అన్యక్తపదము ప్రధానమును చెప్పకపోయినను అప్రధానము వేదోక్తము కాకపోదు. “అజాతమకారంహిత శుక్లకృష్ణాం” (ఎరుపు తెలుపు నలుపు అను వర్ణములకలపడనచున్న శూన్యమున) అను మొదలగు వాక్యమునందలి అజాతమకారంహిత వేదము ప్రధానమును చెప్పచున్నది, అనిన, అట్లుచెప్పదగిన అధికరణములన నిరూపించుచున్నాడు.

సూ॥ ౮॥ చమసపద విశేషాః ॥

టీక॥ అవిశేషాత్ = భేద మేమియుంక పోషించున (అజాతపదము ప్రధానమునే చెప్పిన) వర్ణము చుట్టకుం గలవోవుటవలన) చమసపదే = చమసగురు యజ్ఞవాత్రములై, అజాతశబ్దము, నప్రధానవాచి = ప్రధానమును చెప్పదు.

తా॥ అజాతశబ్దము జననము లేనివస్తువును చెప్పను. కావున ప్రధానమును చెప్పిన సెలవుచున్నాడు. అట్లున్న యముచేయుటకు వీలులేదు. ఏలననగా “అన్యోబ్బలశ్చపస ధౌర్ధ్వబుధ్విః” [క్రిందివస్తునరంధ్రమున్న యజ్ఞపాత్ర చమసపదనబడును. పైవైవున రంధ్రమున్న యజ్ఞపాత్ర బుధ్విమనబడును] అను వాక్యమునందున్న చమసపదముచే క్రిందరంధ్రముగల యజ్ఞపాత్రములలో ఇదియే చమసమని నిర్ణయించుటకు ఎట్లు వీలులేదో అట్లే అజాతశబ్దముచేతకూడ జననమరణములులేని పదార్థములలో ఇది [అజాతశబ్దముచేత] తెప్పబడునని నిర్ణయించుటకు వీలులేదు. కావున సాంఖ్యమగ్ధులు చెప్పప్రధానమే ఈ అజాతశబ్దముచేత చెప్పబడునని నిర్ణయించుట యుక్తమకాదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు అజాతశబ్దముచే ప్రధానము చెప్పబడుచున్నదను

౧౪ బ్రహ్మసూత్రములు • టీకాతాత్పర్యసహితము.

టకు వీలులేదని నిరూపించి స్వమతానుసారముగా ఆపదమునకు అర్థముచెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౯ ॥ జ్యోతిరుపక్రమాత్త్యశభాహ్యధీయతసీకే॥

టీక॥ ఇహాశ=ఈవాక్యమువలననే, అజా=అజాశబ్దముచేత శ్లేష్మబదునది, జ్యోతిరుపక్రమా=జ్యోతిమొదలైనది, [అగ్ని జలస్పృధివీరూపదైనపదార్థము] అని, నిగ్ధీతవ్యః=నిగ్ధములవలయును. ఏకే=కొందరు [ఛాందోగ్యశాఖనాను] తథా = అవిధముగానే, అధీయతేహి=అధ్యయనము చేయుచున్నారనగా.

తా॥ ఛాందోగ్య శుతయందు ఎరువు తెలుపు నట్లుగా వర్ణములుగల అగ్ని జల స్పృధువులే ఆకారముగాగల మొక్కపదార్థము లన్నిం పబడియున్నవి. ప్రస్తుతపాఠ లోనున్న శుతయందుకూడ ఎరువు తెలుపు నట్లుగా వర్ణములుగల పదార్థమే అజా అని చెప్పబడియున్నది. దీనినిపట్టిచూచిన అజాశబ్దమునకు పైవర్ణింపబడిన లేజో జలస్పృధివిరూపముగుపస్తువే అర్థమని వర్ణించుచు తాత్పర్యము.

అ॥ అగ్ని జల స్పృధివీరూపముగు ప్రకృతియందు ఈఅజాశబ్దము ప్రవర్తించుచుండుననుటకు ఎట్లుచూపలేము. అజాశబ్దమునకు మేకయని అర్థముగాని ప్రకృతియొక్కయుగాదనగా, ఇట్లు రూఢివలన [రూఢియనగా ఈశబ్దమునకు నిదే అర్థము అనునియమాము] అజాశబ్దము ప్రకృతిని చెప్పెను. లేజోజలస్పృధివులు జన్మించునగుటచే ఉపనిషత్సూత్రములలో పదార్థమనునప్పునట్టి అజాశబ్దము యోగమువలనకూడ ప్రథమ లోని పర్యవసానము మొదలగువానిని విభాగము చేసి వానిబలము వలన మఱియొక అర్థమును జెప్పబడిన పంకజము బుగ్గదనుంధీభట్టిన? ఇచ్చిన కమలము అనిచెప్పబడి) ప్రకృతినిచెప్పెను. కావున అజాశబ్దము ప్రకృతినిచెప్పిననుకూడ మిగిలిన విరుద్ధము అని అట్లుకాదని నిరూపించుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౦ ॥ కల్పనోపదేశాచ్చ మధ్వాదివదసిరోధః॥

టీక॥ అపిద=మఱియొక, కల్పనోపదేశాత్ = కల్పించిఉపదేశించుటవలన, మధ్వాదివత్ = మనువుమొదలగు స్థలములయందువలన [సూర్యుడేమధువు, వాకేధేనువు, అనుమొదలగు స్థలమునందులెవ

అవిరోధః=అజాశబ్దము ప్రకృతిని చెప్పననుటలో విరోధమేమియును లేదు.

తా॥ ఇచ్చట అజాశబ్దము సూక్తినిమూలము గాగాని యోగము మూలము గాగాని లేదో జలస్పృధివిరూపముగనుక ప్రకృతిని జెప్పి అపసరిమను లేదు. ఈవాక్యమునందు అజాశబ్దము ఏకమనెట్టిదిగాను యోగింపబడియున్నది. లోకమునందు మేకవీధియగు గదికి మాత్రేణనేకపిల్లలను కనునో అవిధముగా ఈప్రకృతియు ఒకకామాత్రే సర్వప్రపంచమును సృష్టి చేయుచున్నది. అనువోలికచేత అజాశబ్దము ఏకకాణ్ఠి ప్రకృతియందు ఉపయోగింపబడినది. దీనివలన విరోధమేమియునులేదు. వస్తువులకు భేదమున్నను ఏదయో యొకపోలిక అనుసరించి ఒకవస్తువును చెప్పటకై మఱియొకవస్తువునకును ఉపయోగించు వాడుకకూడ లోకమునందు కలదు. ఈవాడుక అనుసరించితే పేదమునందు భేదము కాని వాక్కును చెప్పటకై భేదపదము ఉపయోగింపబడి యున్నది. లోకమునందు కూడ వీధున్నము వీధిగొప్ప అని ప్రయోగములు కూడా మైనాగము ననుసరించి వచ్చినవేరగా, కావున అజాశబ్దము ప్రకృతిని చెప్పననుటలో విరోధమేమియునులేదు. దీనివలన పేదము ప్రధానమునుగూర్చి ఒకమాటవైనను శబ్దపదములే సిద్ధాంతమని తాత్పర్యము.

—(*) 3. సంఖ్యోపసంగ్రహాధికరణం. (*)—

అప॥ “యస్మి పంచపంచనా ఆకాశశ్చ త్రిప్రతితః” (ఏకరబ్రహ్మమునందు ప్రాణాదులు ఐదును ఆకాశమును త్రిప్రతిపదమున్నవో) అను వాక్యమునందు పంచజనశబ్దముచే ప్రసిద్ధిపడగు పురుషుని శబ్దమును వీలులేకుండా, కావున పంచపంచన అనిచెప్పి పంచపంచనగా గ్రహపదిఅయిన అగుటచే సాంఖ్యవత్సలులు చెప్పియున్న ఇరువదియైదు శత్యములనుగూర్చితే ఈవాక్యము చెప్పుచున్న దనవిలయును. అట్లనినచే డల ప్రధానము లేదో క్తమే యగునుకదా, అని అట్లుకాదని ఈఅధికరణమునందు నిరూపించుచున్నారు.

సూ॥ ౧౧॥ నసంఖ్యోపసంగ్రహాదపి నానాధావాదో

లేకాచ॥

టీక॥ సంఖ్యోపసంగ్రహాదపి = పై సుతియందు ఇరువది ఐదు సంఖ్య చేప్పబడినదని ఒప్పుకొన్నప్పటికిని, ప్రధానం వేదోక్తం న = ప్రధానము వేదోక్తముకానేరదు, కుతః = ఎందువలననగా, నానా భావాత్ = పంచకములు అయిదును క్రమముతప్పియుండుటవలన, అతి రేకాచ్చ = ఏదియో ఒకవిధముగా పంచకముల క్రమమును సాధించినను ఇచ్చట చేప్పబడియున్నవి. ఇరువదిఅయిదుకంటే ఎక్కువగా ఉండుటవలననున్ను, స్థివాక్యే పంచవింశతి తత్వానినోక్తాః = ఈవాక్యమునందు ఇరువదినైదు తత్వములనుగూర్చి చెప్పబడలేదు.

తా॥ అవతారికయందు ఉదహరించిన వాక్యమునందు ప్రయోగింపబడిన శబ్దము పంచజనశబ్దముకాని పంచపంచజన శబ్దముకాదు. అపంచజనశబ్దముచే జ్యోతి ప్రాణము నేత్రము శ్రోత్రము మనస్సు అనునవి చెప్పబడును. మొదట పంచశబ్దముచే విటసంఖ్య చెప్పబడను. ఇంతేకాని పంచపంచజనశబ్దముకాని అది ఇరువదిఅయిదు తత్వములను చెప్పటగాని లేదు. ఒకేకేళి పంచపంచజనశబ్దము ఈవాక్యమునందు ప్రయోగింపబడియున్నదనియు ఆదదమువలన ఇరువది ఐదు అనుసంఖ్య గ్రహింపబడుననియు అంగీకరించినను ఈవాక్యము ఇరువదిఅయిదుతత్వములనుగూర్చి చెప్పనగుట సిద్ధింపదు. ఏలయనగా పై ఉదహరించిన మంత్రమునందు పంచజనములకు ఆధారముగా యస్మి అనుపదముచే ఆత్మయును ఆకాశమును ప్రత్యేకముగా చెప్పబడియున్నవి. ఈరెండును లెక్కకురావుకదా, కావున విటినివిడిచిచో మహత్తత్వముమొదలు ఇరువదిరెండు తత్వములే ఏర్పడును సత్త్వరజస్తమోగుణ రూపయగు మూలప్రకృతినీగూడ చేర్చుకొని గాని గుణములుమూడు మహత్తత్వముమొదలు తత్వములు ఇరువదిరెండు అన్నియుగలసి ఇరువది అయిదు అనులెక్క ఏర్పడదు. ఇట్లెక్క-ఏర్పరచుకొన్నను, ప్రతిపంచకము ఒకటేజాతికలదై యుండుట సిద్ధింపదు. అయిదు అయిదులు అని చెప్పినప్పుడు అయిదుపదాములుచేసిన ప్రతిముత్తమును ఒకటేజాతికలదై ఉండవలయుననులోకసిద్ధమగు న్యాయముకదా, ఒకవేళ అత్మా ఆకాశము రెంటిని డివియే ఈఇరువది అయిదింటియందు ప్రతిపంచకమునకును సమా

మగుజాతి సాధించినను ప్రధానము వేదోక్తమనిచెప్పటకు వీలులేదు. మీరుచెప్పిన ఇరువది అయిదు తత్వములకుపైగా ఆకాశము ఆత్మా అను రెండుతత్వములు ఎక్కువగావచ్చునుకదా, కావున ఏవిధముగా మించినను అవతారికయందు చూపబడిన పంచజన వాక్యమునందు సాంఖ్యకల్పితములగు ఇరువది అయిదుతత్వములు చెప్పబడలేదు అని యు, అందువలన ప్రధానము వేదోక్తము క్కానేరదనియు తాత్పర్య.

౧ మూలప్రకృతి, [ఇదియేప్రధానము, ఇదియే సర్వరజస్త మోగుణములు] ౨ మహతశ్చేదము, ౩ అహంకారము, ౪ ఆకాశ ము, ౫ వాయువు, ౬ అగ్ని, ౭ జలము, ౮ పృథివి, (ఆకాశము మొదలు అయిదును సూక్ష్మభూతములు) ౯ శక్తి, ౧౦ చతువు, ౧౧ శ్రోత్రము, ౧౨ జిహ్వ, ౧౩ ప్రాణము, [త్వక్ మొదలు ఐదును జ్ఞానేంద్రియములు] ౧౪ మనస్సు, ౧౫ వాక్, ౧౬ పాణి, ౧౭ పాదము, ౧౮ పాయువు, ౧౯ ఉపస్థ, [వాక్ మొదలు ౫గును కర్మేంద్రియములు] ౨౦ ఆకాశము, ౨౧ వాయువు, ౨౨ అగ్ని, ౨౩ జలము, ౨౪ పృథివి, (ఆకాశము మొదలు ౫ దును, స్థూలభూతములు) ౨౫ ఆత్మ ఇదియే సాంఖ్యమతస్థులుచెప్ప ౨౫ దు తత్వములని తెలిసికొ నవలయును.

అవ|| అట్లైన పంచజనములు అయిదనుటకు అర్థమేమి? అనిన చెప్పుచున్నాడు.

సూ|| ౧౨|| పాదాదయోనాక్యశేషాత్ ||

టీక|| వాక్యశేషాత్ = వాక్యశేషమువలన, పాదాదయః = ప్రాణముమొదలగునవియే, పంచజనాః = పంచజనములు.

తా|| ప్రాణస్య ప్రాణః (ప్రాణమునకు ప్రాణము) అనుమొదలగు వాక్యమునందు చెప్పబడియున్న ప్రాణ నేత్ర శ్రోత్ర అన్న మనస్సు అయిదును పంచజనవాక్యమునందలి పంచజనశబ్దముచే చెప్పబడుచున్నవిగాని, సాంఖ్యులుచెప్ప పంచవింశతితత్వములు చెప్పబడుటలేదని తాత్పర్యము.

అవ|| పై సూత్రమునందు అన్నముతోకూడ అయిదు పదార్థములను పంచజనములని చెప్పియున్నారు. ఇట్లు చెప్పట మాధ్యందిన్

శాఖవారి పారముప్రకారము సరిపడనుకాని, కాణ్వశాఖవారి పారము ప్రకారము సరిపడదు. వారిపాఠమునందు పంచజనవాక్యముకలదుగాని, వాక్యశేషమునందు అన్నస్యాన్నం (అన్నమునకు అన్నము) అనుభాగమ లేదుకదా, అనిత చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౩॥ జ్యోతిః కేమావసత్త్యన్నే॥

టీక॥ ఏకేమాధి=కొందఱు, [కాన్వ - ఖవారికి] అన్నమునకు= అన్నమునుగూర్చిన పాఠములేనప్పుడు, జ్యోతిఃష = పంచజనవాక్యమునకు పూర్వమునందు వివరించుచున్న జ్యోతిర్వాక్యమునందు వర్ణింపబడినజ్యోతిః, పంచత్వపూరణం = ౫ అను సంఖ్యను ముగించవలయును.

తా॥ అన్నస్యాన్నం అని పాఠములేని కాన్వశాఖవారు “తదేవజ్యోతిషాంజ్యోతిః” (సూర్యాదిలేజస్సులను ప్రకాశింపజేయు పరిబ్రహ్మమును) అని సూర్యవాక్యమునందు చెప్పబడియున్న జ్యోతిని జేర్చి ప్రాచాదులు అనుదని లెక్కజేయుచును. ౧౧ వ సూత్రతాత్పర్యమునందు వీరిలెక్కచే చూడబడియున్నది. పై నిరూపించినకారణమువలన పంచజనవాక్యము పంచవింశత్యములనుగూర్చి చెప్పబని తాత్పర్యము.

—(*) ౪. కారణత్వాధి కరణమ్. (*)—

అవ॥ పై మూడు అధికరణములయందును ప్రధానమును గూర్చి వేదము ఏమియుచెప్పదనియు ఆకారణమువలన ప్రధానము జగతాకారణము కాదనియు సిద్ధాంతము చేయుచున్నారు. వేదము పరిబ్రహ్మమునుగూర్చిగూడ అన్నిచోట్లను ఒకలేవిధముగ చెప్పట లేదు ఈ కారణమువలన పరిబ్రహ్మము ఒకటి-టియే జగతాకారణమనియు వేదాంత వాక్యములన్నియు ఆపరిబ్రహ్మను గూర్చియే చెప్పననియు సిద్ధాంతము చేయుటకగూడ వీలులేకున్నది. అను సంశయమునకు నియధికరణమునందు సమాధానము జెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౪॥ కారణత్వేన చాకాడిషు యథావ్యవ దిషోక్తైః ॥

టీక॥ ఆకాశాడిషు = ఆకాశవాక్యము మొదలగు వాక్యములయందు, “ తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూతః, తత్తేజో

సృజత (" ఈ ఆశ్మవలన ఆకాశముపుట్టెను ఈ ఆత్మమొదట తేజస్సును సృజించెను అనుమొదలగు వాక్యములయందు) బ్రహ్మణః = పరబ్రహ్మము కారణమై = కారణముని చెప్పబడి యున్నను, సవిరోధః = విరోధములేదు, కుతః = ఎందుకనగా, సర్వత్ర = అన్ని వాక్యములయందును (అగ్రభేదములు కలిగియున్నవై సప్తటికన్నీ సర్వ వాక్యములయందును,) యథావ్యవధిష్టోక్తః = నిరూపితబడి విధముగ పరబ్రహ్మము నొకరినినే కారణముని చెప్పియుండుటవలన (చెప్పియున్నారనుట.)

తా॥ " తస్మాద్వా ఏతస్మాద్వాన్మన ఆకాశ స్సంభూతః తతే 'సృజత ' అనుమొదలగు వాక్యములయందు సృష్టివిగూర్చి అనేక విధములుగా శెప్పబడియున్నది. ఇట్లు శెప్పటవలన ఈ వాక్యములన్నియు ఒక బ్రహ్మమునుగూర్చియే శెప్పుచున్నవా? లేక వివిధ భిన్నములగు ననేకజగత్కారణములను శెప్పుచున్నవా? అను సంగతియు గలగుట న్యాభావికము. అయినను ఆకాశాని వాక్యములలో నన్నిటియందును జగత్కారణమునుగూర్చి ఒకేవిధముగా శెప్పబడియున్నందున ఆవాక్యములన్నియుసృష్టిని వేరువేరుగాశెప్పినను, జగత్కారణముగు పరబ్రహ్మమొకరినిచేయి చెప్పుచున్నవనుటయే సిద్ధింపవని తేల్చెదము.

అవ॥ సృష్టివిగూఢంచి వేరువేరుగా చెప్పబడి యుండుట యను ఒకరికాకొకమువలననే పరబ్రహ్మము జగత్కారణము నాదని చెప్పలేదు. కొన్ని కొన్ని ప్రతులయందు " అసద్వా ఇదవగ్రాసీత్ " (ఈ ప్రపంచవంతయు మొట్టమొదట అసత్తగానందెను) " సజేవ సౌప్యేదమగ్ర ఆసీత్ " (ఒక శాంతిదా, ఈ ప్రపంచవంతయును మొట్టమొదట సత్తుగా నేయుండెను) అను మొదలగు వాక్యములయందు జగత్కారణమునుగూర్చి ప్రత్యక్షవిరోధముగా శెప్పబడియున్నది. ఈ కారణమువలన పరబ్రహ్మ మొకరిడే జగత్కారణమనియు ఆ పరబ్రహ్మము నొకరినిగూర్చియే వేదములు చెప్పుననియు పలుకుట యుక్తి యుక్తముకాదని చెప్పుచున్నాము.

సూ॥ ౧౫॥ సమాకర్తాత్ ॥

టీక॥ సమాకర్తాత్ = పూర్వోత్తర సందర్భముల విచారించుట వలన. బ్రహ్మణః కారణత్వే = పర బ్రహ్మము జగత్కారణ మనుటలో, నవిరోధః = విరోధ మేమియునులేదు.

తా॥ “ అసద్వాదమగ్రతీత ” అనువాక్యమునకు పూర్వమునందే “ సంతమే నంతతోవిదుః ” (ఎవడు బ్రహ్మకలదని ఎఱుంగునో వాడు సత్పురుషుడగును) అను మొదలగు వాక్యములచేత పర బ్రహ్మమును సద్రూపుడని నిర్ణయింప బడియున్నాడు. ఆ సద్రూపుని వలననే ప్రపంచ ముత్పత్తి యుక్తమైనదికూడ “ సోకామయత ” (ఆ పర బ్రహ్మము సంకల్పించెను) అను మొదలగు వాక్యములచే నిర్ణయింప బడియున్నది. వీటి నన్నిటినిపట్టి విమర్శించిన అసద్వాదమును వాక్యమునకు ప్రపంచమునకు అసత్యై కారణము అని అర్థము చెప్పటకు వీలులేదుగదా, కావున ప్రపంచము పూర్వము అసత్యైయుండెననగా, నామరూపాదులచే ప్రకాశింపకుండు వాసనా మాత్రమై యుండెనని యర్థముకాని, అసద్రూపమగు స్వకారణమునందు లీనమై యుండెనని యర్థముకాదు. ఈ విధముగనే జగత్కారణమును గూర్చి విరోధము కనుపడిన చోట్లయందెల్లను పూర్వోత్తర సందర్భములనుపట్టి విచారించిన సర్వముపర బ్రహ్మయందే సమన్వయమగును. కావున వేదాంత వాక్యములన్నియు పర బ్రహ్మ మొక్కదానినే జగత్కారణముగా జెప్పననుట సిద్ధాంత మయినదని తాత్పర్యము.

—(*) ౫. జగద్వాచిత్యాధి కరణమ్. (*)—

అవ॥ “ యోవైబాలాక ఏతేషాం పురుషాణాం కర్తాయస్య తైతతిర్గు సవై వేదితవ్యః ” (ఓ బాలాకపంహమనీ, ఈఅతిత్యాది పురుషులకు ఎవడుకర్తయో ఈ సర్వము ఎవనికర్తయో వాడేతేసికొనిబడ తగినవాడు) ఆ వాక్యమునందు తేలిసికొనివలయునని చెప్పినది ఎవనిగూర్చి పర బ్రహ్మమునుగూర్చియో? జీవునిగూర్చియో? ప్రాణమునుగూర్చియో? అను విషయమును ఈ యధికరణము నందు పరిష్కరించు దున్నాడు.

సూ॥ ౧౬॥ జగద్వాచిత్యాత్ ॥

టీక॥ కర్మశబ్దస్య = పై శ్రుతియందున్న కర్మశబ్దము, జగద్వా

చిత్వాత్ = జగత్తునుగూర్చి చేసినవలన, వేదవ్యవస్థైశ్చ శ్రుతియందు తెలిసికొనవలయునని చెప్పబడినవాడు, పరబ్రహ్మైవ = పరబ్రహ్మమే.

తా॥ అవతారికయందు చూడబడిన శ్రుతియందు తెలిసికొనబడలేనివాడని వర్ణింపబడిన పురుషుని పరబ్రహ్మమే మగును. జీవుడు ప్రాణముగాని, కాదు. ఏలయనైన పై శ్రుతియందు ప్రయోగింపబడిన కర్మశాస్త్రము చరాచరాత్మకమగు ప్రపంచమును చేష్టముగా నిచలనాచలమగు కర్మమును చేయును. కల్పప్రపంచమునకును కర్తయగువాడు పరమేశ్వరుడేకాని దీప్తప్రాణులలో నెవరును కారుగనా, కావున పై శ్రుతియందు తెలిసికొనవలయునని చెప్పబడినవాడు పరమేశ్వరుడేకాని శాశ్వతముగా ఉన్నాడని తెలియగలము.

అప॥ 'యథాశ్రేష్ఠీ నైవృత్తః' (ప్రధానుడగు పురుషుడు భృత్యుల మేలగువానిని సంతోషముగా చేసికొని ఏ ప్రసాదముగా సర్వభోగములను అనుభవించుచున్నాడు) అనుమొదలగు వాక్యశేషమువలన ౧౬ వ సూత్రము అవతారికయందు చూడబడిన యధికరణమునందు విచారణలోనున్న శ్రుతియందు చెప్పబడినవాడు కవుడేయని ఏర్పడుచున్నది. సుఖముబాదుల వ్రతకుతప్ప పరబ్రహ్మకు కలుగవుగనా. మఱియు ఆ శ్రుతియందున్న కర్మశాస్త్రమువలన వ్యావారము చేప్పు బడిచున్నది. వ్యాపారమునగా కదలుట మొదలగు పనులేకనా, అది వాముపునకుతప్ప మఱియేక వానికి సంభవింపవు. వాక్య శేషమునందు ప్రాణ శబ్దముగూడ సర్వోత్తముగానే వినబడుచున్నది. ఈ గురుతులను బట్టిచూచిన ప్రస్తుతము విచారణలోనున్న శ్రుతియందు తెలిసికొనవలయునని చెప్పబడినవాడు జీవుడుగాని ప్రాణముగాని కావలయునుగాని పరబ్రహ్మము కానేరదనిని అట్లు కాదని సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౭॥ జీవముఖ్యప్రాణం లింగాన్నేతి శ్చైత్య ద్వ్యభ్యాతం॥

టీక॥ జీవముఖ్య ప్రాణలింగాత్ = జీవజనిగాని, ప్రాణ వాయువనిగాని, చెప్పటకు గుర్తుబుడబడినవలన, వేదవ్యవస్థైశ్చ శ్రుతియందు తెలిసికొనవలయునని చెప్పబడినవాడు, నబ్రహ్మ = పరబ్రహ్మ

ముకాదు. ఇతిచేత్ = అనేయడల, తత్ = అవిషయము (ఈ పూర్వ పక్షమునకు సమాధానము) వ్యాఖ్యాతం = ఇదివరకే చెప్పబడి యున్నది.

తా॥ అవతారికయందు చూపబడిన ప్రకారము ప్రస్తుతము విచారణలోనున్న శ్రుతికి అర్థముచేయుటకు వీలులేదు. వాక్యశేషము నందు జీవుడనిగాని, ప్రాణమనిగాని, చెప్పటకు గురుతులున్నప్పటికిని ప్రథానవాక్యము పరబ్రహ్మమును చెప్పటలో విరోధ మేమియులేదని అధికరణం ౧౧ అథాశ్చయం ౧ టి - పాదం ౧ సూత్రం ౩౧ యందు అనేక యుక్తులచే సిద్ధాంతము చేయబడి యున్నదని తాత్ప.

అవ॥ పై విషయమునందు ఇతరుల అభిప్రాయమును చూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౦॥ అన్యార్థంతు జైమినిః ప్రశ్నవ్యాఖ్యానాభ్యాః
మపి చైవమేకే ॥

టీక॥ ప్రశ్నవ్యాఖ్యానాభ్యాం = ప్రశ్న దానియు త్తరము వీటి వలన, జైమినిః = జైమిని మహాముని, జీవపరామర్శం = వాక్యశేషము నందు జీవుని గూర్చిచెప్పట. అన్యార్థం = మఱియొక దాని కొఱకైనదిగా (పరబ్రహ్మము గుఱియించుటకై చెప్ప బడినదిగ) మన్యతే = తలంచుచున్నాడు, అపిచ = మఱిన్నీ, ఏకే = కొందరు. (వాఙ్మనోయ శాఖవారు) ఏవం = పై జెప్పినవిధముగానే. అధీయతేహి = అధ్యయనముజేయుచున్నారుగాదా.

తా॥ “ కైవల్యవీతద్బాలాకే పురుషో లక్షయిష్టకృవా వీతదభూత్ ” (ఒబాలాకమహాముని ! ఈపురుషుడు ఇతవరకు ఎచ్చట పరుండియుండెను? ఎచ్చటలీనమైయుండెను?) అను మొదలగు వాక్యములచే నునుప్తికాలమునందు జీవునకు ఆధారమైయుండిన వస్తువేదీ అను ప్రశ్నశ్రుతియందు వర్ణింపబడియున్నది. “ యదానుప్తస్త్వ ప్పుంసకంచనకంచన పశ్యత్పథాస్త్రిన్పాస్త్రి ఏవైకథాభవతి ” నిదురించువాడు కలువరింపక ఎప్పుడు సుషుప్త్యవస్థనుజెందునో అప్పుడు, పరబ్రహ్మముతో నేకీభవించును) అనుమొదలగు వాక్యములచేత పైన నిరూపించిన ప్రశ్నములకు ఉత్తరము వర్ణింపబడియున్నది. ఈప్రశ్న

త్తరములనుపట్టిచూచిన ప్రస్తుతము మనకు విచారములొనఱున్న శ్రుతి లోనివాక్యశేషమునందు జీవపరామర్శయున్నను అది పరబ్రహ్మమును గురుతింతుటకై చెప్పబడినదేగాని మఱియొక యుద్దేశమువలన కాదని ఏర్పడుచున్నది. ఇదియే శైమినిమహామునియొక్క అభిప్రాయము. మఱియువాజననేగుశాఖయందు (బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందు) పైనజూపిన ప్రశ్నయును దానియు త్తరమును మిక్కిలి స్పష్టముగా వర్ణింపబడియున్నది. “ యఏషవిజ్ఞానమయఃపురుషఃక్వవైతదభూత్, యఏషోత్తర్హృదను ఆకాశః ” (విజ్ఞానమయడగు ఈ పురుషుడు ఎచ్చటనుండెను హృదయమధ్యమునందు సూక్ష్మమగు ఏదహరాకాశ ముకలదో దానియందుండెను) అను వాక్యములయందు విజ్ఞానమయ శబ్దము ప్రయోగింపబడియుండుటచే జీవుడు అను అర్థము స్పష్టముగ తెలియుచున్నదిగదా. కావున వాక్యశేషమునందు జీవపరామర్శయు న్నను వాక్యము బ్రహ్మపరమనుటలో సంశయమేమియులేదని తాత్పర్యము.

— (*) ౬. వాక్యాన్వయాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ “ ఆత్మావారేద్రష్టవ్యః ” (ఆత్మయే తెలిసికోతగిన వాడు అనువాక్యమునందు ఆత్మయనువాడెవ్వడు? జీవుడా, పరబ్రహ్మ మా, అను సంశయమును ఈఅధికరణమువలన నివారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౯॥ వాక్యాన్వయాత్॥

టీక॥ వాక్యాన్వయాత్ = పూర్వోత్తరసందర్భములనుపట్టిచూచిన, ఆత్మావారే = ఆత్మావారే అనువాక్యము పరబ్రహ్మమునందే సమన్వయమగునుగావున, ఆత్మ = ఆత్మశబ్దముచేత చెప్పబడినవాడు, బ్రహ్మైవ=పరబ్రహ్మమే.

తా॥ అవతారికయందు ఉదహరింపబడిన వాక్యమునందలి ఆత్మశబ్దముచే చెప్పబడువాడు పరబ్రహ్మమేగాని జీవుడుకాదు. ఆవాక్యము పరబ్రహ్మమునందే సమన్వయమగుచున్నది. (అనగా పూర్వోత్తరసందర్భములను పట్టిచూచిన ఆవాక్యము పరబ్రహ్మమును చెప్పనదిగానే ఏర్పడుచున్నదనుట) అదిఎట్లనిన, మొట్టమొదటమైత్రేయీ అనువామె మోక్షసాధనమునుగూర్చి యాజ్ఞవల్క్యుని ప్రశ్నిం

చేను. ఆ దూజ్ఞవలగ్నాదు “ ఆత్మావారేద్రప్రస్థః ” ఇత్యాదివాక్యములచే ఆత్మకు ఉత్తరముచెప్పబడే గాక ఆత్మ ఒక్కదానిని తెలిసికొనిన సర్వప్రపంచమును తెలిసికొననగనని చెప్పియున్నాడు. ఆత్మశబ్దముచే చెప్పబడినవాడు పరబ్రహ్మము కానియెడల ప్రేమాపిన ప్రశ్నయు ఏకవిధానముచే సర్వవిజ్ఞానము కలుగననుటయు సంభవింపదుకదా. కావున ఆత్మశబ్దమున పరబ్రహ్మమేచెప్పబడునని తాత్పర్యము.

అ॥ “ ననాన్తరేపత్యైకామాయ తిరిప్రియోభవత్యైత్స నస్తుకామాయ తిరిప్రియోభవతి (భార్యకుభర్తప్రియైదైయున్నాడనుట భర్తకొఱకు కాదు. తనకొఱకే అని మొదలగు వాక్యములచేత సర్వప్రపంచములను అనుభవించువురునడు ఆత్మగా వర్ణింపబడియున్నాడు. ఆవురుడుడే ఆత్మావారే అని వాక్యమునందు తెలిసికొనతగినవాడని కపిలశింఖబడియున్నాడు. విషయముల అనుభవించువాడు జీవుడేయగునగాని పరబ్రహ్మనగుటకు నీల తీష. కావున ఆత్మావారేయన వాక్యమునందు చెప్పబడినవాడు జీవుడే కావలయునని పూర్వపక్షమునకు ఆత్మరథ్యవహమాని ఆధిపత్యము ననుసరించి సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౦॥ ప్రజ్ఞానీద్వైవిధ్యాత్సర్వస్యైః ॥

టీక॥ ఆత్మరథ్య-ఆత్మరథ్యుడనుచుని, ఇది = ఈజీవాత్క్రియము (ఆత్మశబ్దముచే “ ప్రాణేకపుట) అభేదాంతమాదాయ = వబ్రహ్మలకుగల అభేదాంతమునుగ్రహించి చెప్పి కీనది. దుఃఖ = ఇట్లుచెప్పట, ప్రజ్ఞానీధ్యః = ఒక్కదానిని తెలిసికొననగర్వము తెలిసికొనవచ్చును అని అనుప్రతిజ్ఞసిద్ధించుటకు, సంకంఃగురుతా, ఇతిమన్యతే = అనితలంచుచున్నాడు.

తా॥ పరబ్రహ్మముకాదును పుడు వాక్యము ఈకారణమువలన బ్రహ్మకును ప్రపంచము భేదము అభేదము కూడకలదు. అనిఆత్మరథ్యాచార్యులమతము. ఈమతముననుసరించి ఆఆత్మరథ్యవహమాని అనతారికయంగు జూరబడిన పూర్వపక్షమునకు ఈక్రిందివిధముగా సమాధానము చెప్పుచున్నాడు. పరబ్రహ్మమనకును జీవునకును భేదాభేదములు రెండునుగలవు. కావున ఆత్మావారేఅను ప్రతియందు

జీవబ్రహ్మలకు అభేదము. కలదను అశమునుమాత్రముగ్రహించి (జీవుడే బ్రహ్మ అను అభిప్రాయముతో) ఆశ్వశబ్దముచేత జీవుడు చెప్పబడి యున్నాడు. ఇట్లు చెప్పటవలన విరోధసిమియునురాదుకదా అని తాత్పర్యము.

అవ॥ పైపూర్వపక్షమునకే దౌడులోమియను మహామునిమతము అనుసరించి మఱియొక విధముగా సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౧॥ ఉత్క్రమిష్యతేవచం భావాదిత్యైషులోమిః ॥

టీక॥ సంసారాత్ = అజ్ఞాన రూపమగు సంసారము నుండి, ఉత్క్రమిష్యతే = కాట పోబోవుచున్న, (జ్ఞానము గలుగుటచేత సంసారమునుండి విముక్తుడై మోక్షమునకు పోబోవుచున్న) జీవస్య = జీవునకు, ఏవంభావాత్ = ఈ విధముగా సంభవించుటవలన, బ్రహ్మమునకును జీవునకును అభేదము సిద్ధించుటవలన) అస్మి' వాక్యే = అత్తా వారే అను ఈ వాక్యమునందు, జీవోపక్రమః = పర బ్రహ్మమునుచెప్పవలసియున్నను జీవునిజెప్పట, ఉపపద్యతే = సరియగును, ఇతి = అని, దౌడులోమిః = దౌడులోమి మహాముని, మన్యతే = తలందు చున్నాడు.

తా॥ సంసార దశయందు జీవునకును బ్రహ్మకును భేదము నిత్యముగాగలదు. జీవునకు జ్ఞానము గలిగిన పిదప పరబ్రహ్మతోనభేదము సిద్ధించును. అనుట దౌడులోమి మతము. ఈమతము ననుసరించి దౌడులోమి మహాముని ౨౦ వ- సూత్రములో చేయబడిన పూర్వ పక్షమునకు ఈ క్రిందివిధముగా సమాధానము శెప్పుచున్నాడు. జీవునకును బ్రహ్మమునకును సంసారదశయందు భేదమున్నను ముక్తదశయందు అభేదమేకావున ఆయభేదమునుబట్టి అత్తావారే అనువాక్యమునందు బ్రహ్మమునకు మారుగా జీవుడే చెప్పబడి యున్నాడు. ఈ విధముగా విరోధము పరిహరింప బడినదని తాత్పర్యము.

అవ॥ పై రెండు సూత్రములయందును చూపబడియున్న, ఆశ్వరథ్య దౌడులోమి మతములయందు దోషము లుండుటచే ఆమతముల ప్రకారము చెప్పిన సమాధానములకూడ దోష యుక్తములే యగు నుగావున ఈక్రింది సూత్రమునందు నిర్దుష్టమైన అభిప్రాయమునకు

అనుగుణమై యుండు కాశ కృత్సాక్షిచార్యుల మతమును చూపుచు తన్మతాను సారముగ ౨౦ వ- సూత్రమునందు చేయబడిన పూర్వ పక్షమునకే సమాధానమును చెప్పు చున్నాడు.

సూ॥ ౨౨॥ అవస్థితేరితి కాశకృత్సాక్షిః ॥

టీక॥ పరమాత్మనః = పరబ్రహ్మమే, విజ్ఞానాత్మతయా = జీవుడుగా, అవస్థితే = ఉన్నందువలన, అస్మిన్వాక్యే = ఆత్మవారె అనువాక్యమునందు, జీవోపక్రమః = జీవునిగూర్చి చెప్పబడియున్నది, ఇతి = ఇట్లునీ, కాశకృత్సాక్షిః = కాశకృత్సాక్షిచార్యులు, మన్యతే = తలంచుచున్నాడు.

తా॥ జీవ బ్రహ్మలకృష్టమును భేదములేదనుట కాశకృత్సాక్షిచార్యులమతము. ఇదియే సూత్రకారుల మతమని అవతారిక యందే సూచించి యున్నాము. ఈ మతమునుబట్టి చూచిన జీవుని గూర్చి చెప్పినను పరబ్రహ్మమునుగూర్చి చెప్పినను ఒకటేయే యగును. కావున ఆత్మవారె అనువాక్యమునందలి ఆత్మశబ్దముచేత పరబ్రహ్మము చెప్పబడినదనుటకు ఏవిధమగు ఆక్షేపములేదని తాత్పర్యము.

—(*) 2. ప్రకృతిశ్చ కరణమ్. (*)—

అవ॥ ఈవిధముగఁజగత్కారణము పరబ్రహ్మమేకాని ప్రధానము మొదలగు నేవియును కావని సిద్ధాంతము చేసి యున్నాడు. ఈ క్రింది యధికరణమునందు ఈ ప్రపంచమునకు ఉపాదానకారణము (కార్యరూపముగా పరిణామము జెందుకారణముమట్టికుండగా మారునుగదా, ఇటువంటికారణము ఉపాదాన కారణమనుట) నిమిత్తకారణము (కుమ్మరవాడు కుండకు కారణమైనట్లు నిమిత్త మాత్రముగ కారణమైనది) ఈ రెండును పర బ్రహ్మమేయని నిరూపించుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౩॥ ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞా దృష్టాంతాను పరోధాత్ ॥

టీక॥ ప్రతిజ్ఞః = ఒకవస్తువును తెలిసి కొనినంతమాత్రముననే సర్వమును తెలిసికొని వాడగునను ప్రతిజ్ఞకును దృష్టాంతము మట్టి మద్ద నొకదానిని తెలిసికొనిన మట్టి పాత్రముల నన్నిటిని ఎట్లు తెలిసికొనగలుగుచున్నామో అనుమొదలగు దృష్టాంతములకును అనుపరో

ధాత్ = విరోధము లేకుండుట వలన, బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మము, ప్రకృతిశ్చ = ఉపాదాన కారణముగా కూడా, భవతి = ఉన్నాడు.

తా॥ “ చాశ్రుతం శ్రుతం ” (దేనిచేత విన బడని వస్తువు లన్నియు వినబడినవగునో) “ యథాసామ్యేనమృత్యుం దేన సర్వం మృణ్మయం విజ్ఞాతం ” ఓ సామ్యుడా! ఒక్క మట్టిముద్దను తెలిసి కొనిన మట్టి వాత్రమలన్నియు నెట్లు తెలియబడునో) అను మొదలగు వాక్యములచే ఛాందోగ్యోప నిషత్తునందు ప్రతిజ్ఞయు దృష్టాంతమును వర్తింప బడియున్నది. (అనగా ఒక్కమట్టి ముద్దను తెలిసి కొనినయెడల ఆమట్టి ఉపాదాన కారణముగాగల మృణ్మయ పదార్థములన్నియు నెట్లు తెలిసి కొనబడుచున్నవో అట్లే పరబ్రహ్మము నొక్కదానిని తెలిసి కొన సర్వ ప్రపంచమునుగూర్చియు తెలిసికొనునట్లుగనని చెప్పబడియున్నదనుట) పరబ్రహ్మము జగత్తునకు నిమిత్త కారణమే యగునుగాని ఉపాదానము కానేరదని చెప్పినచో పై నిరూపించిన విధముగా శ్రుతియందు చెప్పబడియుండుటకు వీలులేదుకదా, కావున పై యధికరణము లన్నిటయందును పరబ్రహ్మముచేత ననుగుటచేత ఈ ప్రపంచమునకు నిమిత్త కారణమని సిద్ధాంతము చేయబడియున్నది. ఈ యధికరణము నందు ఉపాదాన కారణము కూడ పర బ్రహ్మ మీ మని నిరూపించబడి యున్నదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఒక్కపరబ్రహ్మమే ఉపాదాన కారణముగాను నిమిత్త కారణముగ కూడనుండుట విరోధముకదా, యనిన చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౨౪॥ అభిధ్యోత దేశాచ్చ ॥

టీక॥ శ్రుతే = వేదమునందు, అభిధ్యోత = ధ్యానమును, (పరమేశ్వరుడ ధ్యానించెనని) ఉపదేశాచ్చ = చెప్పుటవలన కూడ, బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మము, ఉపాదానం నిమిత్తం = ఉపాదాన కారణముగాను నిమిత్త కారణముగానుకూడా అయి యున్నాడు.

తా॥ “ సోకామయత బహుస్యాం ” (నేను అనేక రూపములు గలవాడ నయ్యెదను అని పరమాత్మ సంకల్పించెను.) అను వాక్యమునందు జగద్రూపమై యున్నవాడును సంకల్ప పూర్వకముగ సృష్టి నొనర్చుటచే ఆప్రపంచమునకు నిమిత్త కారణమైయున్న వా

౧౧౨ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

దును ఒక పర బ్రహ్మమే అని చెప్ప బడియున్నది. ఈ శ్రుతి ప్రమాణము ననుసరించి చూచినప్పుటికి ౨౩ వ- సూత్రమునందు చేయబడిన సిద్ధాంతమునకు విరోధము లేదని తాత్పర్యము.

అవ॥ పర బ్రహ్మమే జగత్తునకు ఉపాదాన కారణ మగుటకు మఱియొక హేతువును చూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౪॥ సాక్షాచ్ఛేధ యామానాత్ ॥

టీక॥ సాక్షాత్ = ప్రత్యక్షముగానే, బ్రహ్మణి = పర బ్రహ్మమునందు, ఉభయప్రపంచముయొక్క ఉత్పత్తి ప్రళయముల రెంటిని, ఆమానాద్య = చెప్పబడవలసినకూడా, ప్రకృతి = ఉపాదాన కారణము, బ్రహ్మైవ = పర బ్రహ్మమే.

తా॥ ప్రపంచస్తువులు తన ఉపాదాన కారణము నుండియే పుట్టును. నశించినప్పుడు దానియందే లుండును, అను నియమము లోకమునందు గలదు. వేదమునందు “ సర్వాణి హవాగమాని భూతాన్యాకాశాదేవసముత్పద్యంతే ఆకాశం ప్రత్యస్తంయంతి ” (ఈ భూగములన్నియు పర బ్రహ్మము నుండియే పుట్టుచున్నవి. ఆ పర బ్రహ్మమునందే లీనమగుచున్నది.) అనువాక్యముచే జగత్తు ఉత్పత్తియగుటకును లీనమగుటకును పర బ్రహ్మమే కారణమని చెప్పబడియున్నది. కావున పైన వివరించిన నియమమును పట్టి చూచిన యెడల పరబ్రహ్మము జగత్తునకు ఉపాదాన కారణముగుట మిక్కిలి యుక్తియుక్తమని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౨౫॥ ఆత్మకృతేః పరిణామాత్ ॥

టీక॥ పరిణామాత్ = ప్రపంచ రూపముగా పరిణమించియుండుటయనుకారణమువలన, ఆత్మకృతేః = సృష్టిచేసేవాడు సృష్టి చేయబడిన ప్రపంచమును పరబ్రహ్మమేయని కర్తగాను కర్మగాను కూడా ఒక పరబ్రహ్మనే చెప్పబడియున్నందున బ్రహ్మ = ఆ పరబ్రహ్మము, ప్రకృతిః నిమిత్తంతః = ఉపాదాన కారణముగాను నిమిత్త కారణముగానుకూడ నున్నాడు.

తా॥ “ తదాత్మానగ్ం స్వయమకురుత ” (ఆపరబ్రహ్మము తననుతానే ప్రపంచమునుగాజేసికొనెను) అనువాక్యమునందు సృష్టి

కర్తయుపృకించబడిన ప్రపంచముకూడా పరబ్రహ్మమేయని చెప్పబడియున్నది. ఇతర శ్రుతులయందు ఈ పరబ్రహ్మమే ప్రపంచ రూపముగా పరిణామమును (చేదాంతమునందు పరిణామమునకు వివర్తమనిపేరువాడుట సంప్రదాయము. ముఖ్యముగా పరబ్రహ్మ ప్రపంచ రూపమయ్యెనని చెప్ప స్థలములయందు పరిణామ మనగా వివర్తమనియే యర్థముచేసి కొనవలయును. ఒక పురుషుడు తాడునుచూచి పామని భ్రాంతిపడినప్పుడు తాడు పాముగా మారెనని చిప్పవచ్చును గదా, ఇట్టి మార్పునకు వివర్తమనిపేరు.) పరిణామమును చెందెనని చెప్పబడి యుండుటచే తదాత్మాన్వేషం మొదలగువాక్యముచెప్పిన విషయమునందు నిరోధ మేమియును లేదు. కావున పైన ఉదహరించిన శ్రుతిప్రమాణమును అనుసరించి పరబ్రహ్మము ప్రపంచమునకు ఉపాదాన కారణముగను నిమిత్తకారణముగను ఉన్నాడని నిరూపించవచ్చునని తాత్పర్యము.

ఇచ్చట ఆత్మకృతే అనునది ఒక సూత్రముగాను పరిణామాత్ అనునది సాత్వికుక సూత్రముగాను వ్యాఖ్యానము చేయుట కలదు. ఈ రెండవ పక్షమునందుకూడ టీకలో భేదములేదు. తాత్పర్యము సూత్రము ఈ త్రిందివిధముగా గ్రహింప వలయును.

తా॥ సచ్చత్యచ్ఛా భవత్ (రూపముగల వస్తువులును రూపము లేని వస్తువులునుకూడా ఆపరబ్రహ్మమే) అను వాక్యముచేత పరబ్రహ్మమే సర్వ ప్రపంచమని చెప్పబడి యున్నది. ప్రపంచ మునకు ఉపాదాన కారణము కాకున్నచో పరబ్రహ్మము ప్రపంచ రూపుడనుటకు ఏలులేదుగదా, కావున ఆ పరబ్రహ్మము అన్యముగా జగత్తునకు ఉపాదాన కారణము కావలయును. నిమిత్త కారణమని ఇది వరకే సిద్ధాంతము చేయబడియున్నది. ఇట్లుగుట రెండుకారణములు పరబ్రహ్మమేయని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౨౭॥ యోనిశ్చ హిగీయతే ॥

టీక॥ బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మము, యోనిశ్చ = ఉపాదానకారణమును చెప్ప యోని శబ్దముచేతగూడ, గీయతేహి = చెప్పబడు చున్నాడుగదా,

తా॥ “కర్తారమీశం పురుషం బ్రహ్మ యోసిం” (కర్త ని.రూచుకుడు సర్వవ్యాపకుడు పరబ్రహ్మము ఉపాదాన కారణము) అను మొదలగు వాక్యము లయందు ఉపాదాన కారణమును యోసి శబ్దముచేత పా బ్రహ్మము చేప్పబడుచున్నాడు. ఈ కారణమువలన పర బ్రహ్మము ప్రపంచమునకు ఉపాదాన కారణము నిమిత్త కారణ మని ముంజే సిద్ధాంత మయ్యున్నది. కావున రెండు కారణములును పర బ్రహ్మ యేమని తాత్పర్యము.

—(*) ౮. సర్వవ్యాఖ్యానాధి కరణమ్. (*)—

అను॥ ఇట్లు జగత్తునకు ఉపాదాన కారణము నిమిత్త కారణ ము పర బ్రహ్మ మొక్కడే యనియు ప్రధాన వేదియు కాఙ్గియు స్రుత్యనుసారముగా సిద్ధాంతపరచి ఈ యధికరణమునందు పరమాణువుల జగత్కారణములు అను మొదలగు వాదములను ఖండించు చున్నాడు.

సూ॥ ౯౮॥ ఏతేన సర్వేవ్యాఖ్యాతావ్యాఖ్యాతాః ॥

టీక॥ ఏతేన—ఏచేత, (ప్రధానము జగత్కారణము కాదని ఖండించుచేత) సర్వే= ఇతరమతములన్నియు, వ్యాఖ్యాతా వ్యాఖ్యాతాః=వ్యాఖ్యానము చేయబడినది (పరమాణువులు మొదలగునవి జగత్కారణములు కావని ఖండింప బడినవి.)

తా॥ ప్రధానము జగత్కారణముకాదని ఖండించుటకై ఏయే వ్యాఖ్యములు చేయబడినవో అన్యాయముల చేతనే ఇతర మతము లు (పరమాణువులే జగత్కారణము అనుమొదలగు మతములను) ఖండింప వలయునని తాత్పర్యము.

అనుమానం నుష్టావష్టా విగతశతీ ॥

అనుమానిక, చమస, నసంఖ్యాకారణత్వ, జగద్వాచిత్య, వాక్యాన్వయ, ప్రకృతి, సర్వవ్యాఖ్యానై.

ఇతి శ్రీమత్పంచైవైవాయనముని ప్రణేత బ్రహ్మసూత్రే ప్రథమస్వాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

క॥ సూరును ముప్పది వాలుగు | నారణ సూత్రముబునిండు | నధి
కరణంబున్ | మీరు న్ముప్పది తొమ్మిది | యై రమ్యంబగు నమ స్వయా
న్యాయమునక ॥

సీ॥ స్వంబుగాగ నీశ్వరుడె వ్వివాక్యాల మెదటి పాదంబుచ
గుచురుబరచి | అస్పష్టములలోద దర్శనంబెరిగించు శ్రుతిల రెండవ
చోట సొంపునూర్చి | విచిత్రమైజ్ఞేయమై వెలయునిత్యంబును దెల్పవా
నినిమాట దిరిముచేసి | పరమశంబులనెల్ల భంజించు నినివత్తులను
యుక్తులను నన్వయ భవించి ॥

తే- గీ॥ ప్రాథమికంబు పాదాన కాఠి మదస్తి | విస్తృతకార
ముచు బురుషోత్తముండె | యాదగవ్యాధు నెఱిగిన యశడెమ క్తు |
దనిమైఁటింగించెముని స్వసిద్ధాంతమిందు ॥

ఇట్లు వెన్నెలకంటి సుందర గానం గృచే రచియింపఁజేసినట్లు
సూత్రార్థబోధియను ఆంధ్రకాతాశ్వాసమునగు,

ప్రథమాధ్యాయము, చతుర్థపాదము
ముగిసెను.

—*—

శ్రీవాసుదేవపరబ్రహ్మశాసనమ్.

శ్రీగురుభ్యోనమః - హరిః ఓమ్.

బ్రహ్మ సూత్ర ములు.

ద్వితీయాధ్యాయము - ప్రథమపాదము.

—(*) ౧. స్మృత్యధికరణమ్. (*)—

అవ॥ మొదటి అధ్యాయమునందు, సర్వేశ్వరుడగు బ్రహ్మ
మే జగత్కారకమనియు వేదాంత వాక్యములన్నియు ఆ బ్రహ్మ
మునుగూర్చియే చెప్పవలసియు నిర్ణయించ బడియున్నది. ఈ నిర్ణయ
మునకు విరోధముగ కపిలాచార్యులు రచించిన స్మృతి చెప్పుచున్నది.

కావున వేదాంత వాక్యములను పరి బ్రహ్మమునందు సమన్వయము చేయవలయునా, లేక కపిలా చార్యుడుచేసిన స్మృతి కనుగుణముగ ప్రధానమునందు సమన్వయము చేయవలయునా, అను సంశయమును నివారణము చేయుటకై ఈ అధికరణమును ఆరంభించు చున్నాడు.

సూ॥ ౧॥ స్మృత్యనవకాశదోష ప్రసంగఇతి చ న్నాన్య

స్మృత్యనవకాశ దోష ప్రసంగాత్ ॥

టీక॥ ఏవంచేత్ = విధముగా పరిబ్రహ్మమునందే వేదాంత వాక్యములను సమన్వయము చేయవలసినయెడల, స్మృత్య నవకాశ దోష ప్రసంగః = సర్వజ్ఞుడగు కపిల మహామునిచే రచియించ బడిన స్మృతి అప్రమాణమగునను దోషమువచ్చును, ఇతిచేత్ = అనేయెడల, న = అదిసరికాదు, కుతః = ఎందువలన ననగా, అన్యస్మృత్యనవకాశదోష ప్రసంగాత్ = మనుస్మృతి మొదలగు ఇతర స్మృతులన్నియు అప్రమాణము లగునను దోషమువచ్చును కావున (దోషమువచ్చును.)

తా॥ ప్రథమాధ్యాయమునందు వివరించియున్న ప్రకారము వేదాంత వాక్యములనన్నిటిని పరిబ్రహ్మమునందే సమన్వయముచేయవలయును. ఇట్లు చేసిన ప్రధానమే జగత్కారణమని చెప్ప సాంఖ్య స్మృతికి విరోధము వచ్చునుగదా, అనియందురేమో, ఇదియొక దోషముకాదు. ఏలయనగా, సాంఖ్య స్మృతి ప్రధానమే జగత్కారణమని చెప్పుచున్నది. మనుస్మృతి మొదలగు ఇతర స్మృతులు సర్వజ్ఞుడగు పరిబ్రహ్మమే జగత్కారణమని చెప్పుచున్నవి. ఇట్లు పరస్పర విరోధము గలిగినప్పుడు వేద విరుద్ధములుకాని మనుస్మృతి మొదలగు స్మృతులను ప్రమాణములని చెప్పవలయునుగాని ఒక సాంఖ్యస్మృతికి అప్రమాణ్యము గలుగునని ఇతర స్మృతుల నన్నిటిని అప్రమాణములనటయు క్తము కాదుగదా, యని తాత్పర్యము.

అవ॥ సాంఖ్య స్మృతి అప్రమాణ మనుటకు మఱియొక కారణమును జూపు చున్నాడు.

సూ॥ ౨॥ ఇతరేషాంచా నుపలభ్యే ॥

టీక॥ ఇతరేషాంచ = సాంఖ్య స్మృతియందు చెప్పబడిన మహత్తత్వము అహంకారము పంచ తన్మాత్రము కూడా, లోకేవేదేవ =

లోకమునందును వేదమునందును, అనుపలఙ్ఘ్యః=కనుబడక పోవుటవలనను, స్మృతిః అప్రమాణం= సాంఖ్య స్మృతి ప్రమాణము కాదు.

తా॥ మఱియు సాంఖ్యస్మృతియందు మహత్తత్వము అహంకారము పంచతన్మాత్రలు అనునవి కల్పించబడియున్నవి. ఈకల్పనము వేదమునకు విరుద్ధమగుటచే ప్రమాణముకాదు. కావున మహత్తత్వము మొదలగువానిని కల్పించియున్న భాగము ఎట్లు అప్రమాణమో అట్లే ప్రధానమును కల్పించియున్న భాగముకూడ అప్రమాణమే. కావున సాంఖ్యస్మృతి ప్రమాణముకాదనియు దాని అనుసరించి వేదాంతవాక్యములనన్నిటిని ప్రధానమునందు సమన్వయింపవలసిన పనిలేదనియు సిద్ధాంతమైనదని తాత్పర్యము.

—(*) ౨. యోగః ప్రత్యుక్త్యధికరణమ్. (*)—

అవ॥ పై నిరూపించినవిధముగ సాంఖ్యస్మృతి అప్రమాణమనిచెప్పి ఈఅధికరణమునందు యోగస్మృతిగూడ అప్రమాణమని నిరూపించుచున్నాడు.

సూ॥ ౩॥ ఏతేనయోగః ప్రత్యుక్తః॥

టీక॥ ఏతేన=పైనచూపిన యుక్తులచేతనే, యోగః = యోగస్మృతి, ప్రత్యుక్తః = నిరాకరింపబడినది.

తా॥ యోగులకును సాంఖ్యులకును ప్రధానాదివిషయములలో భేదమేమియునులేదు. కావున సాంఖ్యమతఖండనముతోనే యోగమతముగూడ ఖండించినట్లయ్యెను. ఈకారణమువలన యోగస్మృతిగూడ అప్రమాణమేయనియు వేదాంతవాక్యములను ప్రధానపరముగ సమన్వయింప అవసరములేదనియు తాత్పర్యము.

—(*) ౩. నవలక్షణత్వాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ వేదాంతవాక్యములను పరబ్రహ్మమునందు సమన్వయముచేయుటకు స్మృతులవలన విరోధమేమియులేదని పై యెడధికరణములచే నిరూపించి తర్కములవలనగూడ విరోధమేమియులేదని ఈ అధికరణమునందు నిరూపింపబోవుచున్నవాడై మొదట పూర్వపక్షమును చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౪॥ నవలక్షణత్వాదస్య తథాత్వంచశబ్దాత్॥

టీక॥ అస్య=ఈ ప్రపంచము, విలక్షణత్వాత్ = విరుద్ధధర్మములు గలిగియుండుటవలన, బ్రహ్మప్రకృతేతన్వం = పరబ్రహ్మ ఉపాదానకారణముగా గలిగియుండుట, న=సంభవింపదు, తథాత్వంచ=అవిధముగా ఉండుటయును [ఉపాదానకారణముగా పరబ్రహ్మమునకంటే ఈజగత్తు విరుద్ధధర్మములు కలిగియున్నదని] శబ్దాన్తః = వేదమువలననే, అవగమ్యతే = తెలియవచ్చుచున్నది.

తా॥ ఆకాశాది ప్రపంచమునకు చేతనముగు పరబ్రహ్మము కారణముగుట సరికాదు. మట్టివలన పుట్టినకుండ మట్టియేనైనట్లు చేతనమువలన పుట్టిన ప్రపంచము చేతనమే కావలయును గదా, అట్లుగుట లేదు. ప్రపంచము చేతనముగానే యున్నది. వేదమునందే “ విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచ ” (చేతనమును అచేతనమును సువాక్యముచే ప్రపంచమునందు కొంతభాగమే చేతనమున చెప్పబడియున్నదికదా, ఈకారణమువలన చేతనముగు పరబ్రహ్మము జగత్కారణము చెప్పటకు వీలులేదు. వేదాంతవాక్యములను పరబ్రహ్మమునందు సమాన్వయము చేయుటకు పైనిరూపించిన కారణములవలన వీలులేదని తాత్పర్యము.

అవ ॥ ఈ పూర్వసూక్తిము గరియైనదికాదు. మృదబ్రవీత్, (మట్టిమూటలాడెను) అను మొదలగు వాక్యములచేత మట్టి మొదలగు అచేతనపదార్థములుగూడ చేతనకార్యములగు సంభాషణాదులను చేసినట్లు చెప్పబడియున్నదికదా, అనిన (పూర్వసూక్తి) సమాధానము చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౫॥ అభిమానివ్యపదేశస్తు విశేషానుగతిభ్యామ్॥

టీక॥ కింతు = మఱియేమనిన, అచేతనము చేతనవ్యపదేశః = అచేతనముగు వస్తువులయందు చేతనవ్యవహారము కలదని చెప్పట, విశేషానుగతిభ్యామ్ = విశేషణములనుపట్టియు అనుగతిని (ఈశబ్దమునకు ఇచ్చే అర్థముని ఏర్పడి అనేకస్థలములయందు ఒకటేవిధముగా ఆశబ్దము అచేతనస్థమునందు ప్రయోగింపబడుట) పట్టియు, అభిమానవ్యపదేశః = అభిమానిదేవతనుగూర్చి చెప్పటయనియే, అభ్యుపగంతవ్యం = ఒప్పుకొనవలయును.

తా॥ అచేతనములగు మట్టిమొదలగువానియందు చేతన ధర్మ

ములగు సంభాషణ మొదలగువానిని చేప్పట ఆయా అచేతనములను అభిమానించుచేవలెనుగూర్చి చేప్పటయే కాదు, అచేతనములనుగూర్చి చేప్పటకాదు. ఏలయునిన, “ ఏతాహవై చేతతాః ” (ఈచేతనములు) అను మొదలగు వాక్యములయందు అచేతనములగు ప్రాణములనుప్రత్యక్షముగా గోచరతాశబ్దముచే ప్రతిచేప్పుచున్నది. ఎఱియు మంత్రార్థ వాదాదులయందు ప్రయోగింపబడు పృథివిమొదలగు శబ్దములు చేతతావాచకమున అత్రేయముచున్నదికా (అనగా పృథివ్యాది శబ్దములు తత్తదభిమాన శబ్దములు చేప్పటకై మంత్రార్థ వాదాదులయందు పలుమారు ఉపయోగింపబడి యున్నవికదా, అగుట) కావున అచేతనములనుగూర్చి చేసినధర్మములను చేప్పట ఆయా అచేతనముల అభిమానించుచేవలెనుగూర్చి చేప్పటయే కాదు నిరూపింపబడినది. ఈకారణమువలన అచేతనముగు ప్రపంచమునకు చేతనమగు పరబ్రహ్మము కారణముకానేరదని తాత్పర్యము.

అన॥ ఐవిధముగ అచేతనముగు ప్రపంచమునకు చేతనమగు పరబ్రహ్మము కారణము కానేరదనియు ఈకారణమువలన చేదాంతవాక్యములను రబ్రహ్మమునందు సమన్వయముచేయుట యుక్తము కాదనియు ౪ న ౫ వ సూత్రములచే పూర్వోక్తముకేసి సూత్రకారుడు ఈక్రిందిసూత్రములచే సిద్ధాంతము చేయుచున్నాడు.

సూ॥ ౬॥ గృశ్యతేతు॥

టీక॥ లోకే=లోకమునందు, విలక్షణకార్యోత్పత్తిః = చేతనములవలన అచేతనములును అచేతనములవలన చేతనములును పుట్టుచుండుట, దృశ్యతేతు = కనునడుచున్నదికదా.

తా॥ ప్రపంచమచేతనముగూటచే చేతనముగు బ్రహ్మ దానికికారణముగా ఉండుటకు విఘాతేదనిచేసిని పూర్వోక్తము సరియైనదికాదు. చేతనమునకు గునుహ్యుడండిఅచేతనములగు గోమయము మొదలగువాని నుండి చేతనములగు వృశ్చికములు మొదల నవి ఒనించుటయు లోకమునందు ప్రత్యక్షముగ జూచుచున్నాముకదా, కావున కారణముగు పరబ్రహ్మ చేతనమైయుండినప్పటికిని కార్యమగు ప్రపంచము అచేత

౧౨౦ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

నమై యున్నదనుటలో విరోధమేమియులేదని సిద్ధాంతము చేయబడినదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇచ్ఛచేత్సినచో (బ్రహ్మమునుండి జగత్తుపుట్టిన దనినచో) ఈప్రపంచము సృష్టికీఘోర్వము అసత్తని (లేనిదని) చెప్పవలసినదనుకదా, అనిన అల్లుకాదని చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౭॥ అసదితేచ్ఛ పరిషేధమాత్రత్వాత్ ॥

టీక॥ జగత్ = ప్రపంచము, అసత్ = ఉత్పత్తికీఘోర్వములేదు, ఇతిచేత్ = అనేయిడల, న = అదిసరికాదు. కుతః = ఎందువలనననగా. అస్య = ఈలేదనుట, ప్రతిషేధమాత్రత్వాత్ = నిషేధమాత్రమేయగుటవలన (ఈనిషేధమునకు విషయమేమియు లేదనుట).

తా॥ కార్యము కారణమునకంటే వేరైనదికాదు. కావున కార్యముగు ప్రపంచము కారణరూపముగా త్రికాలములయందు (భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములయందు) ఉండుట లో విరోధమేమియునులేదు. జగత్కారణముగు పరబ్రహ్మమునకు నాశమెప్పుడును లేదుకదా, మఱియు నామరూపములు మిథ్యలు (సత్యములు కానివి. వ్యవహారమునకు మాత్రము ఉపయోగించుననుట) కావున త్రికాలములయందును సత్యములుకావు. ఈకారణములవలన ప్రపంచము ఉత్పత్తికీఘోర్వము అసత్యమని నిషేధించుటవలన ప్రయోజనమేమియునులేదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఈవిధముగా ప్రపంచమచేతనమైనను చేతనమగు పరబ్రహ్మము దానికికారణముగా ఉండవచ్చునని ౬ వ, ౭ వ, సూత్రములచే సిద్ధాంతముచేసి ఈక్రిందిసూత్రమునందు మఱియొక ఘోర్వపక్షమును చూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౮॥ అపితౌతద్వత్ప్రసంగాద సమంజసమ్ ॥

టీక॥ అపితౌ = ప్రళయకాలమునందు, తద్వత్ప్రసంగాత్ = ప్రపంచధర్మములగు అపారీశుద్ధ్యము స్థూలత్వము మొదలగునవి పరబ్రహ్మమునందు ఉండవలసినవచ్చును. కావున అసమంజసమ్ = పరబ్రహ్మము జగత్కారణమని చెప్పుమతము సరికాదు.

తా॥ పరబ్రహ్మమునుండి ప్రపంచము పుట్టినదనిన ప్రళయకాల

మందు ఈ ప్రపంచము పర బ్రహ్మమనందు లీనమగు ననవలయును. కార్యము లన్నియు నశించు సమయములందు తమతమ కారణ ముల లో లీనమగుట స్వభావమేకదా, ఈవిధముగ ప్రపంచము పర బ్రహ్మ మనందు లీనమగుననిన ప్రపంచము నందుండి జడత్వము మొదలగు గుణముల పర బ్రహ్మమునకు కూడా రావలసి వచ్చును. ఇది సరికా దుగదా, కావున చేతనమగు పర బ్రహ్మము ప్రపంచమునకు కారణ మని చెప్పుమతము సరికాదు అని తాత్పర్యము.

అవ॥ పై సూత్రమునందు చేయబడిన పూర్వ పక్షమును ఖండించుచున్నాడు.

సూ॥ ౯॥ చక్షు దృష్టాంత భావాత్ ॥

టీక॥ దృష్టాంత భావాత్ = పై సూత్రమునందు చేయబడిన పూర్వ పక్షమును ఖండించునట్లు దృష్టాంతములను ఉపసాహించుట వలన, ఇదంతయు = పై సూత్రమునందు చేయబడిన యాక్షేపము, నది సరికాదునది కాదు.

తా॥ ఒక వస్తువు మఱియొక వస్తువునందు లీనమగు నప్పుడు లగుచును వస్తువుయొక్క గుణములు లీనమగునగు (ఉదాహరణకు లయ మగుచున్నదో అట్టి) వస్తువునకు వచ్చుచుండుట కొన్ని స్థలముల నందు కనుచుచున్నను అదియే యేకమగుకాదు. ఈ విషయమందు అనేక దృష్టాంతములు లభింప గలవై యిందును లీనమగుచున్నప్పుడు కుడకుగల కలుగింపజ్వుము (శంఖమువలె మూడు గీర గల మెడగలిగియుండుట) మొదలగు గుణములు వట్టికిరాలేదు గదా, ఈ కారణమువలన ఈ వ- సూత్రముచే చేయబడిన పూర్వ పక్షము సరికాదునది కాదు తాత్పర్యము.

అవ॥ మఱియొక దోషమును చూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౦॥ స్వపక్ష దోషాచ్చ ॥

టీక॥ స్వపక్ష దోషాచ్చ = పై పూర్వ పక్షమునందు చూపిన దోషములు తనమతమునందు కూడా ఉండుటవలన, ఇమేతనచే చేయబడిన పూర్వ పక్షములు, నయోక్తాః = ఉచితములు కావు.

తా॥ కారణమునకంటె విరుద్ధమగు స్వభావముగల కార్యము

౧౨౨ బ్రహ్మసూత్రములు * టికాతాత్పర్యసహితము.

జనించుననుట యుక్తముకాదు. కార్యము పుట్టుననెన యెడల పుట్టుకు పూర్వము అది అసత్తన చెప్ప వలసివచ్చును. సైశ్వర్యము కాలమునందు కార్యమునందుండు ధర్మము లన్నియు కారణమునకు రావలసివచ్చును, అని ౪ వ- ౮ వ- సూత్రములలో మూడు దోషములు సాంఖ్యునిచే చూపబడి యున్నవి. ఈ దోషముల ప్రధానము జగత్కారణమని చెప్పు సాంఖ్య మతము నందుకూడ కలవు. ప్రధాన మనకు గూడ స్థూలత్వము మేదలగు ధర్మము లేవియును లేవగదా. ఇది యునుగాక బాగుగ విమర్శించినచో నాలుగు రూపాస్థితి మగు ప్రపంచము సత్యమని చెప్పు సాంఖ్య మతమునకే ఈ దోషముల బాధక మగునుగాని ప్రపంచము మిస్య కనుక ఇది వేదాంతములమనకు బాధకములు కానేరవు. కావున మన వేదాంత మతముపై సాంఖ్యులు చేయుగల పూర్వపక్ష మేమియును లేదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౧॥ తర్కాప్రతిపాదాద్యధ్యధాను మే కుమిలచే

దేవమన్య విమాత్మప్రసంగః ॥

టీక॥ తర్కాప్రతిపాదాద్య = తర్కమున సంబంధ లేనివి కావున (ఒక పురుషుడు నిరూపించిన విషయము అంతరించే జ్ఞానముకల మఱియొకసితేత ఖండింప బడిచునేయుండును. కావున) ఉక్త సమన్వయస్య = పరిబ్రహ్మమునందు వేదాంత వాగ్యములను సమన్వయింప వలయుననుటకు తిక్కభిక్షుని సిరోధక = నిరూపణలను ఎవరోధ మేమియునురాదు, అన్యథా = మఱి మొక విధముగా (దోషము లేవియును రాకుండునట్లుగా, ఎవడును ఖండింబడుటకు వీల లేకుండునట్లుగా ననుట) అనుమేయం = హాసం అలయు (ఇయే జగత్కారణమని నిశ్చయించెదము) ఇతిచేత్ = అ. దుర్మో, ఏవమపి = ఈ విధముగా నిర్ణయించి నప్పుడునని, అపి మోక్షప్రసంగం = మోక్షప్రకలుగనేరదు (ఒకరికంటే మఱియొకరు యుక్తి యుక్తముగా కొత్త నిర్ణయములను చేయుచునే యుండుననుట.

తా॥ తర్కాప్రతిపాదాద్యధాను మే కుమిలచే నేర్పడుచుండునది. కావున దానికి ఒకచోట నిలకడలేదు. ఒకడు నను బుద్ధి నంతయును ఉపయోగించి ఒక విషయమును సిద్ధాంతము చేసెనేని

వానికంటే బుద్ధి వికాసముగల మఱియొక పురుషుడు ఆసిద్ధాంతమున ఖండించి వేరొక కొత్త సిద్ధాంతమును జేయును. ఇట్లు తరగ్రామ నియమము లేని దగ్గుటచేత తరగ్రామములమగు (కేశవల తరగ్రామే ఆధారము గాగల) సాంఖ్య సిద్ధాంతముచే వేదములమగు వేదాంత సిద్ధాంతమునకు విరోధ మేమియును రాదు. మఱియును నియమము లేని తరగ్రామములను విడలి ఎవ్వడును ఖండించుటకు వీలు లేకుండ నొక కొత్త సిద్ధాంతమును చేసినచో అది వేదాంత సిద్ధాంతమునకు భంగముగలిగించునుగాదా అనిచేమో ఈ తలంపుకూడ సరియైనది కాదు. ఎట్లైన, ఒక దేశములందును ఒక కాలమందును ఖండనలేక (పి పురుషునిచేతను ఖండింప బడక) సిద్ధాంత మై యుండినను సర్వదేశ సర్వ కాలములయందును పురుషబుద్ధి కల్పితమగు తరగ్రామ ఒకటేవిధముగ నుండు ననుటకు తగిన యాధారములేదు. కావున తరగ్రామనకు నియమము లేదను దోషము మరల వచ్చును. ఇదియును గాక ఏదియో యొక గురువు ఖండినగాదా తరగ్రామచేత ఈ వస్తువు ఇట్టిదని నిశ్చయించుటకు వీలగును. జగత్కారణమగు పర బ్రహ్మ విషయము లో ప్రత్యక్షమగు గురువులేమియును లేకపోవుటచేత తరగ్రామలకగ్రాడ నేమియు చేయనేరవు. ఆపర బ్రహ్మము వేదాంత వాక్యము చేతనే గాని మఱి ఏ విధముగకూడ తెలిసి కొనబడదని మొదటిఅధ్యాయము మొదటిపాదము ౩ వ-౪ వ-అధి కరణములయందు సిద్ధాంతము చేసి యున్నాము గదా, ఈ కారణముల నన్నిటినిపట్టిచూచిన తరగ్రామములమగు సాంఖ్యసిద్ధాంతమువలన వేదాంతసిద్ధాంతమునకు భంగ మేమియు కలుగదనియు మొదటి అధ్యాయమనందు నిర్ణయింప బడినరీతిగ వేదాంత వాక్యములన్నియు పర బ్రహ్మమనందే సమన్వయము చేయ వలయుననియు ఇట్లు చేసిన విరోధ మేమియు లేదని తాత్పర్యము.

—(*) ౪. శిష్టా పరిగ్రహాధి కరణమ్. (#)—

అప॥ ఈ విధముగా సాంఖ్యులు చెప్పు తరగ్రామల వలన వేదాంత సిద్ధాంతమునకు భంగ మేమియును రాదని నిరూపించి వై శేషికులు (కణాద మతమువారు వీరిశాస్త్రమే తరగ్రామని పిలువ

౧౨౪ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకా తాత్పర్యసహితము.

బడుచున్నది.) మొదలగువారు చేష్టు తర్కములవలనగూడ తనమత మునకు భంగమేమియును గల్గదని ఈ యధికారముచే సూత్ర కారుడు సిద్ధాంతము చేయుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౨॥ ఏతేన శిష్టా పరిగ్రహం లపి వ్యాఖ్యాతాః ॥

టీక॥ ఏతేన=పై యధికార మునందు చేసిన నిరూపణము చే తనే, శిష్టా పరిగ్రహం లపి=పులుగు చున్న మొదలగు వారిచేత బొత్తిగ సంగీకరింప బడిన పరమాణువులే జగత్కారణములను మొదలగు వాదములుకూడ , వ్యాఖ్యాతాః=పరిష్కరింప బడినవి (వేదాంత సిద్ధాంతమునకు భంగము కలిగింప నేరదని నిరూపించి బడినవనుట.

తా॥ పైన చూచబడన సాంఖ్య యోగములములు ప్రధానమే జగత్కారణమును మొదలగు కొన్ని యంతములయంద ఖండింపబడి యున్నను ఇతరాంతములయందు , అంగీకరించి బడియే యున్నది. పరమాణువులు జగత్కారణములు , నుమొదలగు కొన్ని వాదములు మనువు మొదలగు వేద మార్గాల లంబులచే సంపూర్ణముగ తిరస్కరింప బడి యున్నది. పై యధికారమును చూపిన యుక్తులచేతనే ఆ వాదములను (పరమాణువులే జగత్కారణములు అను మొదలగు వాదములను) ఖండించుటకూడ అవకాశ మున్నది. కావున ఆవాదములన్నియు ఆపై డికములను (వేదములో లేనవను) నొక్కకారణము చేతనేగాక ఖండితములను (౩ వ యధికారముచే ఖండింప బడినవను) రెండవ కారణము వలనకూడ నిరాకరింప తగినవనియు వాని వలన వేదాంత సిద్ధాంతమునకు భంగమేమియు రాదని తాత్పర్యము.

--(*) ౫. భోక్తా) పత్యధికారిణమ్. (*)--

అవ॥ ఈ సిద్ధాంతము ప్రత్యక్షాది ప్రమాణములకు విరుద్ధ మగునా కాదా అను సంశయమును యధికారముచే నిరాకరించుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౩॥ భోక్తానితైరవిభాగశ్చేత్సాన్యత్సాక్షాదాకనత్ ॥

టీక॥ ఏవం=ఇట్లుచెప్పినయెడల (అద్వితీయమగు పరబ్రహ్మమే ప్రపంచమునకు ఉపాదానకారణమని చెప్పినయెడల) భోక్తాగ్రస్తే=భోక్తయును (అనుభవించువాడను) భోగ్యమును (అనుభవించ

బడుచున్నదియును) ఒక్కటియేయగును. కావున అవిభాగః = లోకమునందు ప్రత్యక్షముగ కనుపడుచున్న భేదము లేకపోవలసివచ్చును. ఇతిచేత్ = అందుచేమో, న-అదిగరికాదు. సః = ఆభేదము, లోకవత్ = లోకమువలె (లోకమునందు కనుపడుచున్నట్లు) స్వాత్ = ఉండవచ్చును.

తా॥ అద్వితీయుడగు పరమేశ్వరుడే ప్రపంచమునకు ఉపాదానకారణమని చెప్పినయెడల ఈ ప్రపంచమంతయును ఒక్కటిగానేయుండవలయును. అప్పుడు లోకమునందు ప్రత్యక్షముగ కనుపడుచున్న భేదము ఉడుటకు వీలులేదు. అనుభవించువాడును అనుభవించబడుచున్నదియును ఇట్లే భేదముగల సమస్తమును ఒకటియేకావలయును. ఇదిప్రత్యక్షమునకు విరోధముకదా, కావున వేదాంతసిద్ధాంతము ప్రత్యక్షవిరుద్ధము అను పూర్వపక్షము సరియైనదికాదు. ఏలయనెన కారణరూపముగా పరస్పరభేదము లేకపోయినప్పటికిని కల్పితభేదముమాత్రము తమలో తమకుండుట సర్వపదార్థములయందును కలదనుట లోకమునందు ప్రత్యక్షమయ్యేయున్నది. ఉండమూకుడు మొదలగు మట్టిపాత్రములు తమలోతాము భేదముకలిగినవయ్యెను ఉపాదానకారణముగు మట్టినిపట్టిచూచిన భేదములేనిదేకదా, కావున పరబ్రహ్మమునుపట్టిచూచిన ప్రపంచమంతయును ఒక్కటియేయైనను కల్పితమగుభోక్త భోగ్యము అను మొదలగు భేదముల్కుండుటలో విరోధమేమియునులేదు. ఈకారణమువలన వేదాంతసిద్ధాంతము ప్రత్యక్షమునకు విరుద్ధముకాదని తాత్పర్యము.

—(*) ౬. ఆరంభాధికరణమ్. (*)—

అప॥ పై అధికరణమునందు ప్రపంచము పరబ్రహ్మమునకంటే వేరుకాదను సిద్ధాంతము ఒకదానిని మనసునందుంచుకొని ప్రపంచమందు కల్పితభేదముండుటలో విరోధమేమియులేదని నిరూపించియున్నారు. ప్రపంచము పరబ్రహ్మమునకంటే వేరుకాదనిచెప్పటకు ఏమి ఆధారముగలదు. అను సంశయమును ఈ అధికరణముచే నివారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౪॥ తదనన్యత్వమారంభణ శబ్దావిభ్యః ॥

టీక॥ ఆరంభణశబ్దభ్యః = వాచారంభణం వికారోనామ
 ధేయంవృత్తికేత్యేత్యసశ్య, ఐతదాత్మ్యవిగ్రహార్థం నేహచానాన్తీ
 కించన (కుండమూకుడు మొదలగు వికారము నానా రూపములగు
 మట్టిపాతలచట) వ్యవహరములక ఆధారముగ కన్పించున నేర్పు
 మాత్రమేకాని, యధార్థముగ భేదము ఎవరిగ వికారం. అవ్యర్థస్థితి
 లో అవియన్నియు వృత్తి కలుగుటయే విశ్వము. అకనుక్షనవం
 తయు పరబ్రహ్మస్వరూపమైనది, ఈకనుక్షనవస్తువులను సమచ
 మాట కొందఱె ప్రాసనులేరు) అనుమొదలగు గుణలక్షణ వివరణ
 స్యజగత్తునకు, తదవస్థత్వం = బ్రహ్మమునకంటే వేరుకాకుండుట,
 సిద్ధం = సిద్ధించినది

తా॥ “ వాచారంభణం వికారోనామధేయం ” అనుమొద
 లగు గ్రంథాలు కార్యకార ములు ఏకం, నే అనియు కార్యమునంకు
 కనుపడుచున్న భేదము నాచుమాట మేకాని వాస్తవము కాదనియు
 దృష్టాంతపూర్వకముగా నిరూపించుచున్నది. టీకా లక్షణ చిహ్న కాగ
 ణముగు పరబ్రహ్మమునకంటే ర్విముగ న చు వేరైనది కాదని
 యు ప్రపంచమునంకు కనుపడుచున్న భేదములన్నియు నామమాత్ర
 ములేకాని నిజమైనవి కావనియు వర్ణించి తాత్పర్యము.

అథ॥ కై విషయముగలదు నుల్ మొక కారణమును జూపుచు
 న్నాడు.

సూ॥ ౧౫॥ భావేచోల ధిః ॥

టీక॥ భావేచ = కారణముయొక్క ఉనియు ప్రకాశమును
 ఉన్నప్పుడే, ఉపలబ్ధే = కార్యము యొక్క ఉనికియు ప్రకాశమును
 ఉన్నందున, కార్యంకారణాంత అన్యత్ = కార్యము కారణమునకంటే
 వేరైనది కాదు.

తా॥ కారణము ఉన్నప్పుడే కార్యముండదు. కారణము కన
 బనుచున్నప్పుడే కార్యము కనుపడుచుండును. నూలు ఉండనపుడు మా
 నందే దానికార్యమగు గుడ్డయుండుటయు, నూలు కనుపడుచున్న
 పుడే గుడ్డకనుపడుచుండుటయును అదిలేనప్పుడ గుడ్డకూడా నేకపే
 ళుటయును ప్రత్యక్షముగ జూచుచున్నామకదా, కావున కారణ

మగు పరబ్రహ్మయొక్క సత్తను (ఉనికి ఆధారముగ జేసికొని యుండి ఈ ప్రపంచమును బ్రహ్మమునకుంటే వేరుకాదనుట కేవల శ్రు వేదసాగార యుక్తవేదసూత్ర సిద్ధించెనని తాత్పర్యము.

శా|| ౧౬ || సత్త్వాహృత్యే ||

టీక|| అహృత్యే = సృష్టికి పూర్వమునున్న ప్రపంచము, అహృత్యే = అహమునున్న సత్త్వతే = ఉండియున్నది, అదనస్యత్వం = కారణమునకు అప్రపంచము వేరు దనుట, సిద్ధం = సిద్ధించినది.

శా|| “ సతవ సాత్త్వికా ఆసీత్, బ్రహ్మ ఇదమగ్ర ఆసీత్ ” (సతావతే, ఈ ప్రపంచమునకును సృష్టికి పూర్వము సత్త్వాహృత్యేయును. ఈ ప్రపంచమును సృష్టికి పూర్వము పరబ్రహ్మ గానే యుండెను) అను మొదలగు వాక్యములచే ఈ ప్రపంచము యున్న సృష్టి పూర్వమును పరబ్రహ్మమునందే యుండెనని శ్రుతి చెబుచున్నది. ఏమియును ఏమి కారణమువలన సృష్టిలో అనువస్తువు భూమి కు పుట్టెను అను కారణములు గానే ఉండవలయునని యుక్తికూడ బోధించుచున్నది. వైదికము మొట్ట మొదలు అహమను, లేక అహముండె టిలనుండి పుట్టుట సంభవించును, అది కూడ గాత్రము మొట్టమొదలును ఉండవలసిన అవస్థ అదేదని అనుకొని ఉద్భవమునకు కూడదు కావున శ్రుతియుక్తి అభిప్రాయముచే (ఇది ఉత్పత్తికి పూర్వము కారణ రూపముగానే యుండినను సిద్ధాంతము. ఉత్పత్తికి పూర్వము కారణముగానే గానియున్నది సృష్టి పరమ కారణమునకుంట్లే రనిచెప్పబడుచున్నది, అది పరకారముగా పరబ్రహ్మమునకుంట్లే కారణముగ ప్రపంచమును పరితృప్త్యము.

అవ|| “ అనన్త్యాదమగ్ర ఆసీత్ ” ఈ ప్రపంచము సృష్టికి పూర్వము అనన్తగానుండెను. (అను మొదలగు వాక్యములచే శ్రుతి ప్రపంచము సృష్టికి పూర్వములేదని చెప్పుచున్నది. ఈ కారణమువలన జగత్తు ఉత్పత్తికి పూర్వము కారణమునముతో నుండెనుట సరియైనదికాదు. కావున ప్రపంచము పరబ్రహ్మమునకుంటే వేరుకాదను సిద్ధాంతము సయ్యక్తికముకాదని సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

౧౨౮ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

సూ॥ ౧౭॥ అసద్వ్యవచేశాచ్చనేతిచేన్న ధర్మాంత
రేణవాక్యశేషాత్ ॥

టీక॥ అసద్వ్యవచేశాత్ = ప్రపంచము సృష్టికి పూర్వము లేదనిచెప్పటవలన, న=ప్రపంచము ఉత్పత్తికి పూర్వమునందుకూడ పరబ్రహ్మరూపముగా నుండెననుట సరికాదు, ఇతిచేత్ = అనేయెడల, న=అదియు క్తముకాదు, కుతః = ఎందువలనననగా, వాక్యశేషాత్ = వాక్యశేషమువలన, ధర్మాంతరేణ = షటిముకధర్మము, [అవ్యాకృతత్వము నామరూపములు ప్రకాశింపకుండుట] ను కారణముగా జేసి, తథావ్యవచేశః = అవిధముగా చెప్పియున్నారు.

తా ॥ “ అసద్వాఇదమగ్రాసీత్ ” అను వాక్యమునందు ప్రపంచము సృష్టికిపూర్వము అసత్తని చెప్పియుండుటనుబట్టి సృష్టికి పూర్వము ప్రపంచములేనేలేదని అర్థముచేయుటకు వీలులేదు. ఉత్పత్తి కలుగకముందు నామరూపములులేక వాసనామాత్రమే ఈజగత్తు కారణరూపముతో నుండెననుటయే (అవ్యాకృతత్వమే యుండెననుటయే) పై శ్రుతి అభిప్రాయము. ఈయభిప్రాయము “ తత్సదాసీత్ ” (అదినతయ్యెను) అను వాక్యశేషమువలన తెలియజేయబడుచున్నది. ఎట్లనిన, అసద్వా అనుశ్రుతికి ప్రపంచము బొత్తిగాలేదనుటయే అర్థమైనయెడల వాక్యశేషమునందు తత్సదాసీత్ అనిచెప్పటకు వీలులేదుకదా, ఈకారణమువలన అసత్, సత్, శబ్దములు చేత లేదు, ఉన్నది, అను అర్థములు గ్రహింపబడవని ఏర్పడుటచే అవ్యాకృతత్వము వ్యాకృతత్వము (నామరూపములు ప్రకాశింపకుండుట, అవి ప్రకాశించుట) అనుధర్మములే ఆశబ్దములచే గ్రహింపబడినవని, సత్తయము చేయవలసివచ్చుచున్నది. నామరూపములు లేనప్పుడు ఏపదార్థమునైనను లేవనుటయు అవియున్నప్పుడు, ఉన్నదనుటయు, స్వాభావికమయ్యె యున్నదికదా, కావున ప్రపంచము సృష్టికిపూర్వము కారణరూపముగాను ఉండెననుటకు అసద్వా అను శ్రుతివలన విరోధమేమియునులేదు. ప్రపంచమునకును దానికారణమగు పరబ్రహ్మమునకును భేదమేమియునులేదను సిద్ధాంతమునకు భంగమేమియునులేదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౨॥ యుక్తే శ్చగ్ధాంతరాచ్చ ॥

టీక॥ యుక్తే=యుక్తివలనను, శ్చగ్ధాంతరాచ్చ=ఇతరశ్రుతుల వలనను, కార్యస్య=కార్యమునకు, కాని వాద సన్యత్యం=కారణమున కంటే వేరుగాకుండుట, సిద్ధం=సిద్ధించు చున్నది.

తా॥ కార్యములగు పేరుగు మొదలగునవి కారణములగు పాలుమొదలగువానియందు ఉత్పత్తికి పూర్వము కున్నయెడల పేరుగు కోరువారు పాలకై ప్రయత్నించుట సంభవింపకదా. ఇది మొదలగు యుక్తులచేత కార్యము కారణమునకంటే వేరుకాదని నిర్ణయింపబడుచున్నది. మఱయు “సదేవ సామ్యదమగ్ర ఆసీత్” అను మొదలగు శ్రుతులచేతగల పై విషయమే నిర్ణయింపబడుచున్నది. కావున కార్యము ప్రపంచము కారణముగు పరబ్రహ్మమునకంటే వేరు కాదనుటలో విరోధ మేమియును లేదు, తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౯॥ పటవచ్చ ॥

టీక॥ పటవచ్చ=వస్త్రమువలెకూడా కార్యము, కారణాత్=కారణమునకంటే, అస్యత్=వేరుకాదు.

తా॥ పరిచియున్న వస్త్రము చుట్టియున్న వస్త్రమునకంటే వేరుకానట్లు వ్యాకృత మయ్యుండుటచే పస్తరించియున్న ఈ ప్రపంచమంతయు కారణమునకంటే వేరైనదికాదు ఎట్లనగా, పైనజూపిన యుక్తుల చేతనే కార్య కారణములకు భేదములేదని సిద్ధాంత పరుల బడియున్నను లోకమందు భేద ప్రతీతివలన ప్రపంచ పరబ్రహ్మములకు అభేదము కలుగుట ఎట్లని పరిమారు సంశయము కలుగుచునే యుండునుగాని భేదప్రతీతి యున్నచో మాత్రముననే భేదముకూడ యుండవలసిన అనసరిములేదు. ఒక యస్త్రమును పుడచియున్నప్పుడును పరచి యున్నప్పుడును కూడా భేదప్రతీతి కలుగుచున్నది. అవస్థాభేదమువలన అట్లు భేదప్రతీతి కలనను వస్త్రమునకు భేదమేమియులేదుగాదా, అట్లే ప్రపంచ పరబ్రహ్మముల విషయము నందు కూడ భేదప్రతీతిమాత్రము (పరస్పరము భేదమున్నట్లు లోచుట) కలదుగాని భేదము మాత్రము లేదని నిశ్చయించు కొన వలయు నని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇంతమాత్రమేకాదు. బ్రహ్మ కార్య మనకును జగత్తు చేయు కార్యములకును భేదము కలదు. ఈ భేదమువలన ప్రపంచము పర బ్రహ్మమన కంటే వేరుకాదనుట అయ్యుక్తమైనది, అట్లు కాదని చెప్ప చున్నాడు.

సూ॥ ౨౦॥ యథాచ ప్రాణౌచిః ॥

టీక॥ ప్రాణౌచిశ్చ=ప్రాణౌపానాది వాయువులు, అవస్థాభేదేన=వేర్వేరువస్థలవలన, విరుద్ధ కార్యమపి = విరుద్ధమైన కార్యములు చేయుచున్నప్పటికిని, యథానభిద్యతే = ఎట్లు వేరుకావో (ఒకపని చేయుచున్నప్పుడు వాయువులుగాను మఱియొక పని చేయుచున్నప్పుడు మఱియొక పదార్థములుగాను ఉండవో,) తథా=అట్లు, కార్యం=కార్యము, కారణాంతే=కారణమునకంటే, నభిద్యతే=వేరుకాదు.

తా॥ ప్రాణౌచివాయువులు నిరోధింప బడియున్నప్పుడు శరీరమునకు జీవితమును మాత్రము కలిగించును. సామాన్యముగా సంఘరించు చున్నపుడు కాలు చేయి మొదలగు సర్వా వస్తువులకును చలనము కలిగించుటలో సాధనమై యుండును. ఈ విధముగా విరుద్ధ కార్యములను అసంస్థా భేదముచే చేయుచున్నను ప్రాణౌచులు ఎప్పుటికిని భేదము లేనవేకదా. (ప్రాణము అపానము మొదలగు వాయువులు ఎప్పుటికిని వాయువులుగానే యుండునుగాని కార్యభేదమున్నంత మాత్రమున వేరొక వస్తువులుగా మారవుగదా.) ఇట్లే కార్య కారణము లొక్కటయే యైనను వ్యాపార భేదములు అవస్థా భేదముల ననుసరించి యుండుటలో విరోధ మేమియునులేదు. కారణము వలన కార్యమగు ప్రపంచము కారణమగు పర బ్రహ్మమన కంటే వేరనుటకు నవకాశము లేదు. తాత్పర్యము.

(కార్య కారణములు అభిన్నములను విషయమునుగూర్చి అధిక విమర్శనమును కోరువారు నాచే వివరింప బడిన బ్రహ్మగీత ౫ వ-అధ్యాయము చూచు కొనునది.)

—(*) ౭. ఇతర వ్యవహేత్యాధి కరణమ్. (*)—

అవ॥ ఈ అధికరణమునందు మఱియొక పూర్వ పక్షమును అనువాద పూర్వకముగా పరిష్కరించు చున్నాడు.

సూ॥ ౨౦॥ ఇతర వ్యవదేశాద్ధితా కరణాదిదోష ప్రసక్తిః ॥

టీక॥ బ్రహ్మణః=బ్రహ్మము, ఇతర వ్యవదేశాత్=జీవుడేయని చెప్పబడి యున్నందున, తస్య జగతాగ్రణిత్యై = ఆ పర బ్రహ్మము జగతాగ్రణణ నునే యెడల, హితాకర కాదిదోష ప్రసక్తిః = ఇట్లు మైన దానిని చేయక పోవుట ఇష్టముకాని దానిని చేయుట అను మొదలగు దోషములు వచ్చును.

తా॥ “ స ఆత్మా తత్సమసి ” (ఆపర బ్రహ్మమే ఆత్మ ఆ పర బ్రహ్మమే సమసి) అను మొదలగు వాక్యములచే శ్రుతి జీవ బ్రహ్మల కథేదము చెప్పియున్నది. దీని పటిచూచిని ఆర బ్రహ్మము జగతాగ్రణణమనినను ఇప్పుడు జగతాగ్రణణ మనినను ఒక్కొక్కయే యగుచున్నది. జీవుడే జగతాగ్రణణ మన యెడల తస్మాత్తమైన పదార్థములనే సృజించునుగా అనుకొని జరామరణము మొదలగు వానిని సృష్టించునా ఎప్పటికిని సృష్టంపడు. ఈ ప్రపంచమునందు జీవనకు ఇష్టము లైనవియు ఇష్టములు కానివియునగు విషయములు కలననుట శ్రేయోత్పన్నము యున్నది. భ్రాంపలన నిట్లు సృష్టించ ననుటకువీలులేదు. ప బ్రహ్మమునకు భ్రాంతియే లేదుకదా. కావున బాగుగ విమర్శించిచూచో పర బ్రహ్మము ప్రపంచ కాణమునిననూ న నకదోషములు వచ్చుచున్నవి. దీనివలన ప్రపంచము చేతనపదార్థమువలన పుట్టిన దనుటయే సరికాదని తాత్పర్యము. (ఇది పూర్వోక్త సూత్రము.)

అప॥ ఈ విధముగ పై సూత్రముచేత పూర్వోక్తమును అను వాదముచేసి ఈ కింది సూత్రముచేదానిని ఖండించుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౧॥ అధికంతు కేదసర్దేశాత్ ॥

టీక॥ కింతః=ఇక సిద్ధాంతమేమిది, కేదసర్దేశాత్ = జీవునకును పర బ్రహ్మమునకును కేదమున్నదని చెప్పటవలన, అధికం=సర్వోచ్ఛదై కించిట్టిదగు జీవనకంటె వేరైయున్న పర బ్రహ్మమే జగతాగ్రణణం=జగత్తునను కారకు యున్నది.

తా॥ “ ఆ స్మవారే ద్రష్టవ్యం ” (పర బ్రహ్మమును తెలిసి కొనివలయును) అను మొదలగు వాక్యములచే శ్రుతి జీవ బ్రహ్మలకు కేదము కలదని చెప్పుచున్నది గదా. ఈ కారణమువలన సర్వజ్ఞుడును

సర్వ శక్తుడును నిత్యముక్త స్వభావుడునగు అవనిన్న పర బ్రహ్మము జగత్తునకు కారణముని నిదానముచేసి యున్నాడని తెలిసికొనవలయును. నిత్యముక్త స్వభావుడగు పరమేశ్వరునకు ఇది యిష్టమనియు ఇది అనిష్టమనియు లేదు. కావున పై సూత్రమునందు చూపబడిన దోషములు మాసిగొంతమును భంగము చేయనేరవు. అశేదముకాడ శ్రుతియందు చెప్పబడి యున్నది కదా, య న అది నిరుపాధికుడగు (ఆవరణములేని) శక్తిగనుచు చెప్పబడి యున్నదని తెలియ తగినదని తాత్పర్యము.

అవ! ఇప్పటికిని ఒకటి- పరబ్రహ్మ మిజగతాంతరమున చెప్పబడవలన కలుగుదోషము నివారించుకొనుదు. పరబ్రహ్మ మొక్కటియే జగతాంతరమునైననుండల ఈ ప్రపంచ మంతయు నొకటే విధముగ నుండవలయునుగాని దీనియందు విధములుండుటకు వీలు దు కదా, యగిన సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ. ౨౩|| అశ్మద్విచిత్రత దనుపపత్తిః ||

టీక|| అశ్మద్విచిత్రత అన్నమాట విత్తములు మొదలగు వాని యందువలె, బ్రహ్మశక్తియే బ్రహ్మమునందున్నది, తదనుపపత్తిః = ఆ సంశేహము (కారణమొక్క యుద్ధా కార్యములందు శేదముగలుగుట ఎట్లును సంశేహము) కలుగకొనుగను.

తా|| ౨ జము పైద్యాయము మొదలగు రత్నములను రాయి మట్టిపెళ్ళి మొదలగునవియును చుంచుచిగంధము మామిడి విషముష్టి మొదలగు వృక్షముల విత్తములను ఇవన్నియును పార్థి వములే (భూమి ఉపాదాన కారణము గాన వే) ఎప్పటికిని కలయందు కాంతిలోను రుచిలోను వాసనలోను అనేక విధములు ప్రత్యక్షముగ గనపడుచున్నవికదా, ఏవస్తువునకు ఏవస్తువు ఉపాదానకారణముగ నుండునో ఆవస్తువు ఆ ఉపాదాన కారణము నస్తువునకంటే వేరు కాదనుట ప్రత్యక్షస్థితియైన విషయము. కావున విజ్రము మొదలగువా యందు కనుపరచిన శేదము లన్నియు నజ్రాదులకు ఉపాదానకారణ మగు భూమి కే కలవని చెప్పవలయును. ఈ నిరూపణ ప్రకారము భూమి యొక్కటియే యైనను దానియందు ఇన్ని శేదము లెట్లు కన

పడుచున్నవా అభిపర హ్మ మొక్కచో మైనను ఆయన యందు జీవేశ్వరాని భేదములు కనుపడవచ్చును, వాణియు భూమి మొక్కటియే కానియు గాగల నైనను ప్రజ వైడూర్యాదులు ఎట్లు బహువిధ రసగంధాది భేదములు గలిగి నున్నవా ఒక్క అన్నముపలనజనించిన వైనను గోళ్లు వెంట్రుకలు మి చలగునవి ఎట్లు విరుద్ధ స్వభావముగల నై యు న్నివా అట్లు ఒక్క చరబ్రహ్మ వలననే శుద్ధినైనను ప్రపంచము విరుద్ధ స్వభావము గలదై యుండువచ్చును. కావున పూర్వపక్షమందు చూడబడిన సంశయము కలుగుట కి మాత్రము అవకాశము లేదనియు సర బహ్మము జగత్కారణమను సిద్ధాంతమునకు భంగమేమియును గాదని చు దృఢపరుచు డివదనియును తాత్పర్యము.

—(*) ౨. ఉపసంహారదర్శనాధికరణము. (*)—

అవ || లోకమునందు కారణములగుచున్న సదార్థములకు సహాయముగా నేకవిస్తువులు ఉన్నవినుట ప్రత్యక్షమై యున్నది. కుర్బానవాడు కుండసేయవలెననిన దండము చక్రము ముదలగు నా నాసహాయములు కావలయునుకదా, ఇట్లు మట్టి కుండగా పరిణామము చెందవలయుననినను పైశెప్పిన సాధనములన్నియు ఉండవలసినవేకదా, కావున అన్వితీయుడగు సర బహ్మము జగత్కారణమగుటకు విరుద్ధము. అయినకు సహాయములేవియులేవు కదా, అనుపూర్వపక్షమును ఈ అధికరణచే ఖండించుచున్నాడు.

సూ|| ౨౪|| పసంహారదర్శనా స్మేహిచేన్న క్షీరవద్ధి||

అశీక|| ఉపసంహారదర్శనాత్ = ఉపాదాన కారణమునకుగాని నిమిత్తకారణమునకుగాని సహాయములు కావలయునని ప్రత్యక్షముగా చూచుచుండుటవలన, అద్వితీయం = ఏకస్వరూపుడగు, బ్రహ్మ = పర బ్రహ్మము, న జగత్కారణం = ప్రపంచమునకు కారణము కానేరదు, సజీవేత్ = అసేయేడల, న = అది సరికాదు, తత్ = అది (పర బ్రహ్మ జగత్కారణమునుట) క్షీరవద్ధి = పాలపాక కదా [పాలు ఇతరస ఈయముతో పనిలేకయే పెరుగు అగునట్లు నుట.]

తా|| అవతారికయందు చేయబడిన పూర్వపక్షము సరియైనదికాదు. కొన్నిపొట్ల కారణమునకు సహాయముఉన్నట్లు నిశ్చయమే

యైనను కారణములకు కొన్నిటికిని సహాయములుండెయ్యే శరదలల నని నియమముచేయుటకు విలులేదు. పాప పెరుగునకు ఉపాదా కారణము అవి నిమిత్తకారణముమొదలగు ఇతరసహాయముతో లేకయే స్వయముగ పెరుగుగాఁగలిగెనుచున్నట్లు ప్రత్యక్షమై యున్నదికదా, ఇరబ్రహ్మముకూడ అవాలవలెనే సహాయంతో లేకయే ప్రపంచమును సృష్టించుటలో విరోధమేమియులేదని తాత అవ॥ విషయమునందు మఱియొక దృష్టాంతమును బూవు న్నాడు.

సూ॥ ౧౫॥ సవాదివదపిలోకే ॥

తీక॥ లోకే = వేదమునందును లోకమునందును కనుచుచున్న శేవాదివత్ - శేవతలు మనులు మొదలగు యోగసిద్ధులవలె, బ్రహ్మ = బ్రహ్మముకూడ, అసహాయుల లేడనివాదాసహాయముతో లేకయే, జగన్నిర్మాణం జగత్తును సృష్టించుచున్నాడు.

తా॥ కొన్నికారణములు, [కారణములగుపృథ్వీయం] బాపములగు సహాయములను కోసిన అమయులైనట్లే కాక [కారణమును పుట్టించగల శక్తిచేతనే] కార్యములను కరిగించుచున్నవనియో ఈప్రత్యక్షానుభవములచే కారణములకు అన్నిటిని బాహ్యుపాయములుండెయ్యే శరవలయును నియమమునియుటకు పలు శేదనయై సైసూత్రమునందు అచేతనదృష్టాంతముచే సహాయంబడియున్నది యోగసిద్ధులగు శేవతలు మనులు మొదలగువారు అవాదాసహాయము మొదలగు బాహ్యసహాయమునుకోరిక తమ సాపర్యముచేతనే నానావిధములగు శరీరములను సృష్టించు మొదలగు ఇతరదాతృములనుగాదా నిర్మించినట్లు దేవతలను సృష్టించి వ్యవహారములందునుకూడ కనుబడుచుండుటచే ప్రాచీనములపదేన శక్తిచేతనములయందుకూడ కలదని స్పష్టమగుచున్నది. కావున ప్రపంచమును పుట్టించగల విచిత్రసామర్థ్యముతో నిండియున్నవాడగుటచే పరబ్రహ్మము తనకంటె ఇతరములగు బాహ్యసహాయములతో పనింకయే ప్రపంచమును నిర్మించుచున్నాడనుటలో విరోధమేమియును కదని తాత్పర్యము.

—(*) ౧. కృత్ ప్రసక్త్యధికరణమ్. (*)—

౧౦॥ పరబ్రహ్మము లేని వాక్యమువలన [ప్రపంచములు
ట్టిం గలక ప్రపంచములందులన] ప్రపంచరూపముగా పరిణా
మమున జేయును అందుచే అవికదోషములందును అను పూర్వ
పక్షములు ఈ భూతములను ఖండించువాడై మొట్టమొదట పూ
ర్వక్షస్త్యరూ మును బాధించున్నాడు.

సూ॥ ౧౬॥ కృత్ ప్రసక్తివచత్వ శబ్దోపావా॥

కీ॥ బ్రహ్మ బ్రహ్మ, జగదుపాదానంతర జగ
త్ప్రపంచ ఉపాదాన కారణములందుల, కృత్ప్రసక్తివచత్వ శబ్దోపావా
మంగయును జగత్ప్రసక్తివచత్వము. భవా, నిరవయవత్వశబ్ద
తోపాదానములకు విరుద్ధములు లేని చెప్పవలసిన విరోధమున
నువచ్చును.

౧౧॥ బ్రహ్మము జగత్ప్రపంచముగా పరిణామమును జేందు
నని చెప్పిన భావము, బ్రహ్మమునకు జగదుపాదములు (విభాగ
ములు) లేనివిగా, అందుచే నిరవయవ నిరవయవములందును
ప్రపంచముగా మారుచుండునని చెప్పెను. అప్పుడు ప్రత్యక్షమును
ఈజగత్ప్రపంచమునకు రబ్రహ్మము భవన [ఆర్థవాదేద్ర
ప్రకృతి బ్రహ్మమునకును] అను మధలగు శ్రుతులు
స్వీకృతములు కానివి చెప్పెను. అందుచే నిరవయవ నిరవయవ
నిరవయవములందుల విభాగము లేనివానిని కార్యము లేవియును
లేయనివానిని అందుచే మధలగు శ్రుతులకు విరోధము
వచ్చును. కావున బ్రహ్మము జగత్ప్రపంచమునకు పుట్టు సరికాదని
తాత్పర్యము. (ఇ) పూర్వక్షస్త్యరూపము)

అస॥ పై సూత్రముచేతనే భవన పూర్వపక్షమును ఖండిం
చుచున్నాడు.

౧౨॥ ౧౬॥ తేస్తు శబ్దముల స్వత్ ॥

౧౩॥ సిద్ధాంతము = సిద్ధాంతమే, బ్రహ్మణి = బ్రహ్మము,
శబ్దములస్వత్ = వేషేషముగా గలవాడగుటవలన (పర
బ్రహ్మమునుకూడ స్వరూపస్వభావములు తెలిసికొనుటకు వేదము

ఒక్కటియే ఆధారమైయుండుటవలన) (లేకే = వేదవాక్యములవలననే ఏర్పడును. [వేదముచేప్పినట్లే బిప్పుకొనవలయుననుట.]

తా॥ బహుస్యాం [అనేకవిధములుగా అర్పింపడు] అను మొదలగువాక్యములచేత పరబ్రహ్మను జగత్తునకు ఉపాదానకారణమనిచేప్పినట్లే (అనోజ్యాయాగోశ్చత్రయమ్.) పరబ్రహ్మము ఈ ప్రపంచమునకంటే పెదవాడైయున్నాడు. ఈ ప్రపంచమునకంటే వేరుగా నున్నాడనుట) అను మొదలగు వాక్యములచేత పరబ్రహ్మము ప్రపంచమునకంటే వేరుగా నున్నదానిని ప్రతిపేద చేప్పచున్నది. ఈశ్రుతినిపట్టిచూచిన పరబ్రహ్మము అవయవములు నీనివాదయ్యను జగద్రూపముగా పరిగణించు చున్నాడనియు పరబ్రహ్మము జగత్తునకంటే వేరుగానుండుటకు పోయి అనుదోషము (అవ సూత్రమునందు చూపబడిన కృత్స్నిప్రసక్తియను మొదటిదోషము) కలుగనేరదు. ఇంతమూత్రమువలన పరబ్రహ్మమునకు అవయవములుగలవని చెప్పనక్కరలేదు. నిమగ్నం అను మొదలగు స్మృతులు పరబ్రహ్మమునకు అవయవము లేవని చెప్పచున్నవి. కావున అవయవములు లేకుండినను కొంతభాగమున విలంబిరూపుగాను మితికొంతభాగమునందు ప్రపంచాంతరిక్తుడుగాను ఉండవలసి వచ్చినందుననే దని నిర్ణయింపవలయును. ఇట్లు చెప్పటవలన (పరబ్రహ్మ ప్రపంచాంతరిక్తుడై యున్నాడనియు అయినకు అవయవములు మాత్రము లేవనియు చెప్పటవలన) విరోధములును రాదు. అపరబ్రహ్మము యొక్క స్వభావములను తెలిసికొనటకు వేదమే బలమే దా ప్రమాణము. కావున వేదమునందు ఏదోవిధముగ పుబడి యున్నదో ఆయావిధముగా నిర్ణయించుకొనవలయు నేకాం మతయోగ విధముగా సాధించుటకు వీలు యు. ఆధ్యాత్మము ౨ పాదం ౧ అధికరణము ౩ సూత్రము ౧౧ అందుపై నిర్ణయించిన నివయమునుగూర్చి సిద్ధాంతము చేయబడియున్నది. ఇదియునుగాని ఉపాదానకారణమగునస్తువు కార్యరూపముగా పరిగణించ వలెనుట ఒకనియవముకాదు. భ్రాంతిచేత్రాదునుచూచి పామని తెలంపుకలిగిన సమయమునందు ఆత్రాదు పామునకు ఉపాదానకారణమేదా? ఇప్పుడు త్రాడ

వామురూపముగా పరిణమించు కదా, ఇట్టి ఉపాదానకారణమునకు వివర్తనవాదానమనేను. "వాచా" భాగం వికారోపామధేయం" అనువిదలగు వాక్యములనే నీటి ప్రపంచమంతయు విధ్యయని చెప్పుచున్నది. భాగం కన్న నీటి విధ్యయగు స్పష్టమునకు ఉపాదాన కారణముగను త్రాగు ఎట్లు వివర్తనవాదానమూ విధ్యయగు ప్రపంచమునకు ఉపాదాన కారణముగు పరబ్రహ్మకూడా అట్లే వివర్తనవాదానము. ఇదిగా వస్తుత్రమునందు చూపబడిన దోషము కలుగటకు అది శమయే, అట్లుగా శేతపరబ్రహ్మ పరపాదానమనియు ఆ పరబ్రహ్మమును వెలసిన వలయుననియు స్పష్టతలో పోలు మీయును లేవని తాత్పర్యము.

తా|| ౨౮|| అస్మిన్చైవం విచిత్రహి ||

శీక|| ఏవంచై రిరూపించి విధమగానే అస్మనిత = జీవుని యందుకూడ, విచిత్రాః = వాని విధములగు విచిత్ర = గార్థములు, దృశ్యంతేహి = కనుపడుచున్నదిగా.

తా|| స్పష్టమునగుదు కనుచు వస్తువులన్నియు శీవుని చేతనే సృజింపబడుచున్నవని స్పష్టమయము. శీవనచుననించి చూచిన స్వప్నకాలమందే వానా విధములగు విచిత్ర = గార్థములు కల్పింపబడుచున్నవి అది వస్తుత్రమునందు చెప్పబడిన దోషములు జీవుని యందు ఎట్లు సంభవించదో అట్లే మాయా సహజుడగు పరబ్రహ్మమునందుకూడా నానావిధముగు ప్రపంచము ఘట్టుచున్నను మైనచెప్పిన దోషములు రానేరవు. జీవుడు అవయవములు కలవాడనుట యనుభవమునకు విరోధము. సంఖ్యారముగా స్వాత్మ పదార్థ గూఢముగ (స్వత్మముందు కనుపడుచున్న వస్తువు గ) పరిణమించెననినచో ద్రష్ట (ఆ వస్తువులను చూచువాడు) శేతబోవలసి వచ్చును కావున తత్వక్ష విరోధము వచ్చును. కాబట్టి ప్రచూషిత విరోధముల వలన జీవుడు అవయవములు లేనవాడయ్యును స్వప్న పదార్థ రూపమును చూచువాడుగ కూడనున్నాడని ఎట్లనీకరింప వలయునో అట్లే పరబ్రహ్మముకూడా ప్రపంచమునకు ఉపాదాన కారణముగాను

౧౩౮ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకా తాత్పర్యసహితము.

దాని కతిరిక్తుడుగాను అవయవములు లేనివాడుగాను ఉన్నాడని యంగీకరింపవలయునని తాత్పర్యము.

(ఇవియును వివర్తనవాదము కాశయుంచి చెప్పబడిన సమాధానముని లేనినీ కొనవలయును) ఈ సూత్ర తాత్పర్యమునందు చూపబడిన సంప్రదాయము వేదాంత ప్రధానమును ప్రయోక్తముగా విమర్శింప బడియున్నది.

అవ॥ ౨౬ వ సూత్రమునందు చూపబడిన దోషములతో గల సత్యమును ఖండింప వలెయై చుట హాస్యాస్పదమని సూత్రకారుడు నిరూపించు చున్నాడు.

సూ॥ ౨౭॥ స్వేచ్ఛ దోషాగ్చ్ఛ ॥

టీక॥ కించ = చిత్తియు, స్వేచ్ఛ = డోషాత్ = తనను మించుకూడ ఈ దోషము ఉండట వలన, బహ్మ = వాచి = బ్రహ్మము కారణము అని చెప్పరాదను, నా ముద్రా = యుక్తమైనది అను.

తా॥ సాంఖ్యము ప్రధానమునకు అవియః మలు లేనియుద్వృత్తి కొని యున్నారు. దానిని తోసికొనిన మేము మాకునైనా ఉండ చెప్ప చున్నారు. ఇట్లు చెప్పిన ౨౬ వ సూత్రమునందు చూపబడిన దోషముల వీరి మతమునందు ఉండ చెప్పును దిగా, కానచ కీర్తి విషయమున వినల వాక్షేపించుట యయుక్తము. యథార్థ స్థితిలో వేద మిమాలమగు బ్రహ్మ కారణ వాదములను పైకిని మిడిన ప్రకారము దోషము లేవియునుకా గలకే అవి శతమశేష తాత్పర్యము.

—(*) ౧౦. సర్వో పేతాన్త కౌశమ్. (*)

అవ॥ ఒకటి పర బ్రహ్మము నానా విధవలగు వస్తువులను సృజించు చున్నాడని చెప్పబడియున్నది. కాని ఈ అధికారియైన తానే సమర్థించు చున్నాడు.

సూ॥ ౩౦॥ సర్వో పేతాన్త కౌశమ్ ॥

టీక॥ తద్వర్ణనాత్ = అవిధముగా ప్రసాదించు చెప్పబడి యుండుటవలన, పరాకేవలః = అపర బ్రహ్మము, సర్వోపేతః = సర్వవిధ శక్తులను కలిగి యున్నాడు. (కలిగి యున్నది.)

తా॥ సర్వ కర్తా (సర్వ కార్యములను చేయుచున్నాడు)

అను మొదలగు శుతులచే పరి బ్రహ్మమునకు సర్వ శక్తులును కలవని చెప్ప బడియున్నది. ఈ ప్రథమపాదము ననుసరించి చూచిన ఒక్కొక్కర బ్రహ్మమే విచిత్రితైర్వియుక్తడగుటచే ప్రపంచ రూపుడుగాను ప్రపంచాతి రిక్తుడుగాను కూడ నుండును. సిద్ధాంత మన్వేషిని తాత్పర్యము.

అప॥ “ అచక్షుషు-సుగ్రోహెం ” (కన్నులు లేనివాడు, చెవులు లేనివాడు) అను మొదలగు వాక్యములచే పరి బ్రహ్మమునకు శరీరముగాని ప్రాణముగాని లేవని నిరూపించ బడియున్నది. ఇట్టివాడు స్వేచ్ఛైర్వియుక్తడైన బ్రహ్మములు చేయుటయందు సమర్థుడు కానేరడు కదా అని సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧॥ వికరణాత్వా న్నైవచే త్తనుక్తం ॥

టీక॥ వికరణాత్వో-ఇంద్రియము లేనివాడగుటచే, బ్రహ్మ-పరిబ్రహ్మము, జగదాదిగుణ-జగత్తును వట్టింప గోరినది, నాకానేరడు, అతిశయోక్తి-అచక్షుషుడని, అల్-అవిషయమును గూర్చి, ఉక్తం-పూర్వమే చెప్పబడి యున్నది.

తా॥ పై పూర్వపక్షమునందు శేషబడిన ఆక్షేపములకు సమాధానము నివారక చెప్ప బడియున్నది. అది వ సూత్రము నందు వేషముచేసి గొని రుదగి బ్రహ్మ స్వభావములగు పదముచెప్పిన ప్రకారము స్వేచ్ఛైర్వియుక్తమైనదియు నేగాని, కేవల యుక్తులచేత వేరు వేరు విధములుగా నూహించ ప్రయత్నము చేయరాదనియు అది వ-అవ సూత్రములచేత ఒకదానికన్న సామర్థ్యమే పెండ్లవ దానికీ కూడ నుండవలయునని (ఒక కారణము శరీర సహితమై మొక కారణము నొనర్చిన మఱియొక కారణముగూడ శరీర సహితమయ్యే కారణము నొనర్చ వలయునని) నియమము చేయుటకు వీలులేదనియు నిరూపించి యున్నాము. ఈ నిరూపణవలన పరి బ్రహ్మము శరీరము లేనివాడైనను సర్వ ప్రపంచమును సృజించు చున్నా డనుటలో ఏదో ధమేమియు లేదని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౧. ప్రయోజన వత్పాధికరణమ్. (*)—

అప॥ పరబ్రహ్మ జగత్తుకు కారణమని చెప్పటకు వీలులేదను

౧౪౦ బ్రహ్మసూత్రములు * టికాతాత్పర్యసహితము.

టకు ఏజీయొక పూర్వ పక్షమును అను వాదము చేయు చున్నాడు
సూ॥ ౩౨॥ ప్రయోజన సత్త్వతే ॥

టీక॥ ప్రయోజన సత్త్వతే = పర్య కామములును సంపూర్ణ
ములై యుండుటవలన (ఆత్మకాము దగుటవలన) బ్రహ్మ = పర
బ్రహ్మము, నజగత్కార్య = జగత్కార్యము కానేరదు.

తా॥ లోకమునందు ఏదో ఒక ప్రయోజనమును కోరికనొక
కార్యమునందు ప్రవర్తించు వాడు కనబడుట లేదు. ఈ వ్యాయము
వలన పరమేశ్వరుడు గొడుగులచేతను సృష్టించు నప్పుడు ఏదయో
యొక ప్రయోజనమును అనుచు చున్నాడని చెప్పిరి నచ్చును.
అట్లు చెప్పటకు మీరేను. బ్రహ్మము ఆత్మకామము గదా, కావున
పర బ్రహ్మము జగత్కార్యము కాదని చెప్పబడెను యుక్తియుక్త
మని తాత్పర్యము. (ఇది పూర్వోక్త సూత్రము.)

అవ॥ నై పూర్వ పక్షమును ఖండించు చున్నాడు.

సూ॥ ౩౩॥ లోకవస్థౌ లాక్ష్యేవల్పి ॥

టీక॥ ఇదే ఈ స్వప్న, లోకవస్థ = లోకమునందువలె, లోలా
క్ష్యేవల్ప = అమాతమే.

తా॥ లోకమునందు లోకమునకు ప్రయోజన మేమియును
లేక పోయినను కేలయు లోకముగా వేరుమెదలగు కొన్ని కార్య
ములగుండు ప్రవర్తించు చుండుట సద్ధియున్నది. ఇట్లు అపర
మేశ్వరుమగూడ నిలాన్నిట పరిచ సృష్టించు ప్రవర్తించు చు
న్నాడు. ఇది ఆయనకు వ్యభావము. స్వభావము అని చెప్పిన పదప
ఏ ఆక్షేపమునకు గూడ అవకాశము లేదు. కావున ఆత్మ కామముడై
యుండినను పరమేశ్వరుడు ప్రపంచమును సృష్టించు చున్నాడనుటలో
విరోధ మేమియును లేదని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౨. లక్ష్యేవల్పి నైష్ఠి విశ్వాధి కరణమ్. (*)—

అవ॥ బ్రహ్మము జగత్కార్యమును విషయమును చుటియొక
విధముగా నాక్షేపించి సమాధానము చేప్పబోవు చున్నవాడై సూ
త్రకారుడు ఈ యధికరణమును వారంభించు చున్నాడు.

సూ॥ ౩౪॥ వైషమ్యే వైర్హ్యేణ సాపేక్షత్వా
త్వధాహి దస్యయతి॥

అర్థ॥ బ్రహ్మణః = పరబ్రహ్మము, సాపేక్షత్వే = వాచివారి
కర్మల ననుసరించి సర్వమును ఆచరించుచుండును కావున, వైషమ్య
వైర్హ్యేణ విషమత్వము (ఒకటియెడల నొక విధముగాను మఱి
యొకటి కెడల వేరొక విధముగాను ప్రవర్తించుట) నిర్దియత్వము
అను దోషము, సస్మిన్నసంభవతః = ఆపరబ్రహ్మమందు కలుగ
నేరవు.

తా॥ లోకమునందు మనుష్యులు నీన త్వపనులను మంచి
పనులను చెనెరిగి శిష్యులు బహుమానములను చేయుదుండు ప్రభు
వును విషమము (ఒకయందొకటిగాను మఱియునొకయందొకటిగాను
యొకరికిగాను ఉండువాడఁ) దూషించుట సరికాదు, ఇట్లు అనాది
నుండియు నచ్చచ్చనైన సర్వసార్వభౌమము ననుసరించి శిష్యులు
సుఖముఖియగుచున్న పరమేశ్వరునిగూడ విషమమున దూషించుట
యొక ముగ్ధము. ఈ విషయమునకు “ విషమేవైవ పరమేశ్వరకార
యతలయపేభ్యోలోకేభ్యః ” (ఏవురుఁడొక్కొక్కొక్క
ములకు గొనిపోవలయునని శిష్యులయందున) [తత్త్వలోకప్రాప్తిః
కారణమగుచున్నాడని] పరమేశ్వరుని ఎచ్చరిచ్చట పర్వించుచున్నా
మోలనుట] ఆవురుఁడనిచేత పరమేశ్వరుడు మంచి కార్యములను
చేయుచును. [మంచికార్యములుచేయఁగల పరమేశ్వరుడే కారణ
మని చెప్పబడుచుట] (అనుషి దలగువాక్యములచే శ్రుతియందే నిర్ణయింపబడియున్నది. ఇంతమాత్రమునైన పరబ్రహ్మమునకు సర్వశక్తిత్వములేకపోవలసివచ్చునని తలంపనలగుదు. పురుషులకార్యములను అనుసరించి శిక్షమొదలగువానిని చేసినప్పటికి రాజునకు రాజకర్తవ్యము (సర్వశక్తిగలిగి ప్రభువుగానుండుట) ఎట్లు పోవుటచో అట్లే పరబ్రహ్మమునకుగూడ శివకర్తానుసారముగా సర్వకర్తవ్యములను చేయుచున్నను సర్వశక్తిత్వము (నానావిధములగు శక్తులను కలిగి ప్రభువైయుండుట) పోనేరదు. కావున ప్రపంచమునందు దుఃఖముకలవారుగా కొందరును సుఖముకలవారుగా కొందరును కను

౧౪౨ బ్రహ్మసూత్రములు * టికాతాత్పర్యసహితము.

బదుడున్నను అందు పరబ్రహ్మముయొక్క దోషక్షేమియునులేదు. మఱియు సర్వసంపాదికుడగుటచే పరమేశ్వరునియందు సరయత్వము కలదనుటకూడ సరిైనదికాదు. వినాశముకూడ దేహులతరప్రాప్తియే (జీవులు తాను మొదటన్న సరికమువిడిచి కర్మానురూపమగు మఱియొకశరీరమును పొందుటయే) కావున అదియును కర్మననుసరించి వచ్చునదియే, ఈకారణమువలన కర్మక్షయమనియందు సరయత్వదోషము లేదు. కావున పరబ్రహ్మము సృష్టికర్తయగుటలో ఈ సూత్రమందు చూపబడినదోషములు విరోధముచేయనేరవని తాత్పర్యము.

(౨౪) ఈవిషయమునందు మఱియొకపూర్వపక్షముచేసి ఖండించుచున్నాడు.

సూ॥ ౩౫ ॥ నకర్మావిభాగాదిఃచేన్నానాదిత్వాత్ ॥

టీక॥ అవిభాగాత్ = సృష్టి-పూర్వము ప్రపంచమునకును పరబ్రహ్మమునకు భేదములేకపోవుటవలన, కర్మా = కర్మము, (పరబ్రహ్మముకర్మనుబట్టియే సర్వమును చేయుననుట) న = సరికాదు, ఇతిచేత్ = అనేమొదల, న = అదియుక్తముగాదు, కర్మణః = కర్మ, అనాదిత్వాత్ = అనాదియగుటచేత, (“ కర్మకు ఉప్పుటనుండి ఆరంభము అనిచెప్పటకు వీలులేదు ”)

తా॥ “ సదేవసౌమ్యేదమగ్రాసీత్ ” అను మొదలగు వాక్యములచేత సృష్టికి పూర్వము ప్రపంచమును పరబ్రహ్మమును ఒకటేయేయని వేదముచెప్పుచున్నది. దీనినిబట్టిచూచిన మొదటిసృష్టియందు కర్మయే లేకపోవుటచేతను సృష్టిసృష్టియందును మిక్కిలి సుఖము ననుభవించుదేవతలును సుఖదంధములను సమానముగా అనుభవించుచునువ్యులును అధికముగ దుఃఖమునే అనుభవించు త్యోగ్జులగువులును కలవనుట సిద్ధాంతమే అగుటచేతను పరబ్రహ్మమందు వైసూత్రమునందు చూపబడిన దోషములురెండును కలవని ఒప్పుకొనియే తీరవలయును. ఇట్టిదోషములు ఆధగవంతునియందు ఉండుటకు వీలులేదు కావున, ఆయనను ప్రపంచమునకు కారణముగా చెప్పకుండుటయే యుక్తమని తోచుచున్నది. అని అక్షేపింతురేమో, ఈ అక్షేపము సరియైనదికాదు. కర్మకుగాని సృష్టికిగాని “ ఇదిమొదలు ” అనిచెప్ప

టకు వీలులేదు. కావున పూర్వకల్పమునందు (ప్రళయమునందు) జీవులు ఏయేకర్కల నాచరించియుండి లయమునొందిరో [నశించిరో] ఆయాకర్కలను అనుసరించియే రెండవసృష్టియందు ఆజీవులకు సుఖదుఃఖములు రావచ్చును కదా, కావున పరిబ్రహ్మమునకు ౩౪వ సూత్రమున గూర్చిన దెహషణ్ము లేవని తాత్పర్యము.

అన॥ ప్రపంచము అనాదియని మొట్టమొదట సిద్ధాంతమైనది కదా, ౩౪ వ, సూత్రమునందు చెప్పబడిన సిద్ధాంతము సరియగును. ప్రపంచము అనాదియనుటకు కారణము ఏమున్నది. అని, చెప్పుదున్నాడు.

సూ॥ ౩౬ ॥ ఉపాద్యతేచాప్యకలభ్యతేచ ॥

టీక॥ సంసారస్య అనాదిత్వం = సంసారరూపముగు ప్రపంచము అనాదియనుట ఉపాద్యతే = యుక్తియుక్తమైయున్నది. అహిచ=వంటిన్ని, ఉపకలభ్యతే = క్రతి, స్పృహలయందుకాక చెప్పబడియున్నది.

తా॥ ప్రపంచము అనాదియను సిద్ధాంతము యుక్తియుక్తమైనది. అనాదికాదని దెప్పినాలో గేసీయున్న కస్సలఫలములను అనుభవించకపోవునయు తానుచేయని కర్మ ఫలములను అనుభవించుటయును అనుమొదలగు దెహషణ్ము లనేకములవచ్చును. ఎట్లనగా ప్రథమసృష్టినుండి జనించిన జీవులకు పూర్వకల్పముల లేకపోవటచే కేవల కర్మాగ్ధీనములగు (కస్సలవలనమా మేకముగునట్టి) సుఖదుఃఖరూప ఫలములలో జేసిని అనుభవించుటకు బులేనుకదా. ఇదియే అకృతాభ్యాసము (చేరనిచివచ్చుట) అనదెహషణ్ము. వాటియు ప్రపంచమునకు అవియున్నదనిన అంతమకూడ ఉన్నదని అనవలయును. అప్పుడు (అంతమునందు) నానావిధముల కర్కలను అచరించియున్నట్టియు తదనుగుణముగా చానావిధములగు ఫలములను అనుభవించవలసియున్నట్టియు జీవులకు ఆయా అనుభవములు లేకపోవలసినవచ్చును. అంతవనగా సంపూర్ణముగ్గ (రెండవమారు పుట్టకుండ) నశించుటయే కావునను మొదట ఉన్న పదార్థములన్నియు తుడిసి (సంపూర్ణవినాశము) కలిగియుండుట నియమమగుటచే మివాదము

నుబట్టి (ప్రపంచము అనాదికాదు అను వాదమునుబట్టి) ఒకప్పుడు గాకున్న మఱియొకప్పుడైనను ప్రపంచము సంపూర్ణముగ నశించునని చెప్పవలయుచుకదా, కావున జీవులకొకప్పటికి తాముజేసిన కర్మల ఫలములను అనుభవింపకుండుట సిద్ధించునని ఒప్పుకొనవలయును. ఇది యేకృతవిప్రశాశము (చేసినది అనుభవమునకు రాకుండుట) అను దోషము. కావున మీరుచెప్పుచున్నవాదమువలన “ చేసినచానిని అవశ్యము అనుభవింపవలయును ” అను నియమమునకు భంగముకలుగుచున్నది. ఇది ప్రత్యక్షవిరుద్ధముకదా, కావున ఈవిరోధములు పోవుటకై సంసారరూపముగు సీత్రప్రపంచము అనాదియనియే అంగీకరించుటయు క్రము. శ్రుతిస్మృతిలుగూడ ఇట్లు చెప్పుచున్నవి. “ ధాతాయథాత్పూర్వమకల్మషత్ ” (స్పృశితైర్తపూర్వమువలెనే కల్మషును ప్రపంచమును కల్పించెను) “ నాంశోనచాదిః ” (ఈప్రపంచమునకు అంతయునులేదు ఆదియునులేదు) “ ను మొదలగు శ్రుతిస్మృతివాక్యములు ఈవిషయమునందు ప్రమాణములు. కావున ప్రపంచము అనాదిమేయనియు అట్లుగుటచే కర్మకు ఇది పాగంభమని చెప్పుటకు వీలులేదనియు కావున కర్మానుగుణముగ సర్వవ్యవహారములను నిర్వహించుచున్న యగమేశ్వరునియందు ౩౪ వ సూత్రమునందు చూపబడిన దోషములు ఉండవనియు పరిబ్రహ్మము ప్రపంచమునకు కారణమనుటలో ఎట్టివిరోధమును లేదనియు సిద్ధాంతము చేయబడినదని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౩. సర్వధర్మోపపత్త్యధికరణమ్. (*)—

అవ|| తైత్తితిధికరణములందు నిరూపించబడిన కారణములవలన పరిబ్రహ్మమే జగతాధికరణమని సిద్ధాంతము చేయబడియున్నది. ఈసిద్ధాంతమునకు భంగము ఎప్పటికినిలేదు. అని మఱియొక హేతువును జూపి ఈతిధికరణమునందు సిద్ధాంతము చేయుచున్నాడు.

సూ || ౩౭ || సర్వధర్మోపపత్తేశ్చ ||

టీక|| కించ=మఱియు, బ్రహ్మణి = పరిబ్రహ్మమునందు, సర్వధర్మోపపత్తేః=ప్రపంచమునకు కారణమగుటకు కావలసిన ధర్మములన్నియు ఉన్నవని చెప్పుటలో విరోధమేమియునులేదు కావున, దోషని

(౧౯) ద్వితీయాధ్యాయము - ప్రథమపాదము. ౧౪౫

వదః=ఉపనిత్యంబంధమైన, సిద్ధాంతః=వేదాంత సిద్ధాంతము, సమంజసః=యుక్తమైనదియే.

తా॥ పై అధికరణములందు వివరింపబడియున్న కారణములవలన పరబ్రహ్మమునందు సర్వధర్మములను (కారణముగానుండుటకు ఏ, ఏ, ధర్మము లుండవలయునో ఆయా ధర్మములన్నియు కలవనుట సిద్ధాంతము చేయబడినది. మరియు పరమేశ్వరుడు ప్రపంచమునకు పరిణామోపాదానమైనచో మీకుతలందు దోషములు వచ్చునని సుచేహించుటకువైన అవకాశ మున్నది. బ్రహ్మ పరిణామోపాదానము కాదని వివర్తింపాదానిచునియు ౨ వ- అధ్యాయము ౨౭ వ- సూత్రమునందు నిర్ణయించియున్నాము. ఈ నిర్ణయమును బట్టి చూచిన సర్వ శక్తి యుక్తజను మాయావియునగు నప్పరిమేశ్వరుని విషయములో ఘోరవ్యతిరేకము చేయుటకుగాని తుదకు అట్లు తలంచుటకుగాని అవకాశము లేదుకదా, కావున పరబ్రహ్మము నిర్గుణ మయ్యను అవయములు లేనిదయ్యను సర్వప్రపంచమునకును ఉపాదాన కారణముగాను ఏమి త కారణముగాను కూడనున్నదని చెప్పి వేదాంత సిద్ధాంతమునకు భంగ మెఱుపింపి లేదని తాత్పర్యము.

స్మృతి త్రయోదశ సప్త త్రింశత్ ॥ ౧౩॥ ౩౭ ॥

స్మృతి, యోగ, నవిలక్షణ, శిష్ట, భోక్తా, రంభదే, తగో, పసంహార, పృత్య, సర్వోజిత, ప్రయోజన, చైషవ్య, సర్వధర్మా, స్మృత్యోదశ.

ఇతిశ్రీ బ్రహ్మసూత్రే ద్వితీయాధ్యాయస్య ప్రథమపాదః.

ఇట్లు ద్వితీయాధ్యాయమునందు ప్రథమపాదము

ము గి సె ను.

ఓం.

శ్రీనాథదేవతరత్నావళిః.

శ్రీగురుభ్యోనమః - హరిః ఓమ్.

బ్రహ్మ సూత్ర ము లు.

ద్వితీయాధ్యాయము - ద్వితీయపాదము.

—(*) ౧. రచనా నుపపత్త్యధి కరణమ్. (*)—

అవ|| ప్రథమ పాదమునందు ఇంద్రమణిస్థులు కల్పించు దోషములవలన వేదాంతసిద్ధాంతమునకు భంగపెట్టెడియును రాదని నిరూపించి ఈ పాదమునందు పరమగుండన పూర్వకముగా స్వహృద సిద్ధాంతమును స్థిర పరుచు బోధించు మొట్టమొదట చూపు మొదలగు పెద్ద శిష్టులచే కొంతవరకు అంగీకరింప బడియున్నదగుటచే శిష్టుమని చెప్పదగిన సాంఖ్య సిద్ధాంతమును ఖండించుటకు ఈ అధ్యాయము ప్రారంభించు చున్నాడు.

సూ|| ౧|| రచనా నుపపత్త్యేచ్ఛవాను మానం ||

టీక|| రచనా నుపపత్త్యేచ్ఛ = ఈ ప్రపంచ మింత విచిత్రముగా రచియింప బడియుండుట కనుగొనుటకు వీలకై పోవుటచేతను మఱియుచనేక కారణములచేతను, జడం స్వతంత్రం = జడమైనప్పటికిని స్వతంత్రమని చెప్పబడు, అనుమానం = అనుమానముచేత మాత్రమే ఏర్పడుచున్న ప్రధానము, నజగతాగరిణం = ప్రపంచమునకు కారణము కానేరదు.

తా|| ప్రధానము జడమనియు (ప్రాచీనము కాదనియు) ఇట్లుండినను స్వతంత్రముగా (చేతనపదార్థముయొక్క సహాయము లేకనే) ప్రపంచమును సృష్టిచేయుననియు సుఖము దుఃఖము మోహము (పోరబాటు) అనుగుణములు ఈ ప్రపంచమును ఎక్కటికిని విడచుటలేదు కావున (మట్టి కుండను ఆశ్రయించియున్నట్లు ఈ సుఖ దుఃఖాది గుణములు ప్రపంచమును ఆశ్రయించియే యున్నవి కావు

నను) ఆగుణములు సత్త్వరజస్తమో గుణములవలన భ్రష్టునవి కావు నను సత్త్వ రజస్తమో గుణాత్మకమని భర్తయింపబడిన ప్రధానమీ జగత్కారణము కావలయుననియు సాంఖ్య సుత్రస్థులుచెప్పుచున్నారు. ఈ షలము సరియైనది కాదు. లోకమునందు జేతనులు మమష్యులు మొదలగువారు అమితమ ఇచ్చవచ్చినట్లు నానా విధములుగా విచిత్ర వస్తువులను నిర్మించుట ప్రత్యక్షమై యున్నదికాని జడములగు రాయి కొయ్య మట్టి మొదలయినవి స్వతంత్రములై కుండలు మొదలగు పదార్థములను నిర్మించుట ఎచ్చటను కనుబడుట లేదు. కావున జడమగు ప్రధానము స్వతంత్రమై ప్రపంచమును నిర్మించుచున్నదనుట ప్రత్యక్ష విరుద్ధము. మఱియు సుఖదుఃఖాది గుణములు ప్రపంచమునందు కల వనుమాట యధార్థమేకా, అవి కుట్టికుండను ఆశ్రయించి యున్నట్లు ప్రపంచము నాశ్రయించి యున్న వనుటయు ఈ కారణము వలన మట్టి కుండి కుపాదాన కారణమైనట్లు సుఖదుఃఖాదులు ప్రపంచ మునకు ఉపాదాన కారణములు కావలయుననుటయు దీనిని బట్టిచూచిన సత్త్వ రజస్తమో గుణాత్మకమగు ప్రధానమీ జగత్కారణ మనుట యు, సరికాదు. ఏలననిన సుఖదుఃఖాదులు వనస్సులో నున్నట్లు కనుపడుచున్నవికాని మట్టి కుండను నాశ్రయించినట్లు అంతట నున్నట్లు కనుబడుటలేదు. కావున కేవలసుఖదుఃఖాదులను మాత్రమే ఆధారముచేసికొని ప్రధానము జగత్కారణమని జెప్పినచో ఆకాకాది పంచభూతములకును, ఆభూతముల వలనబుట్టిన బాహ్య పదార్థములకు (సుఖ దుఃఖాదులను అనుభవించు అంతః కరణము తప్పతక్కిన పదార్థములకు) ఆ ప్రధానము కారణమగుటకు ఏమి లేదు గదా. కావున జై నిరూపించిన దోషమువలన ప్రధానము జగత్కారణమని చెప్పే సాంఖ్యవాదము సరియైనది కాదని తత్పర్యము.

అవ॥ ఈ విషయమునందు మఱియొక హేతువును చూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౨॥ ప్రప్యతైశ్చ ॥

టీక॥ ప్రప్యతైశ్చ = ప్రధానము జడమయ్యెను తన స్వరూపమునువిడచి సృష్టి సమయమునందు మార్పు జెందునని చెప్పట వలన

౧౪౪ బ్రహ్మసూత్రములు * టికాతాత్పర్యసహితము.

కూడ అనుమానం, జగత్కారణంన = ప్రధానము జగత్కారణము కానేరదు,

తా|| “ సత్త్వ రజస్తమోగుణములు సమానములుగా నుండు స్థితియే ప్రధానమునకు స్వరూపము. ప్రపంచమునందు సత్త్వాదిగుణములు ఒకటేరూపముగ (మెక్కువ తక్కువలు లేక యునుట) నుండుట కనుపడదు. ఈ కారణము వలన ప్రధానము సృష్టి చేయు నప్పుడు మార్పును కందునని చెప్పవలయును” అని సాంఖ్యులచెప్పుచున్నారు. ఇట్లు చెప్పట వలనకూడ జడనుగు ప్రధానము జగత్కారణమనుటకు నీలులేదు. ఎట్లనగా లోకమునందు గథములు మొదలగు జడపదార్థములు ఇటు అటు చలించు వలయును అని నప్పటికిని చేతనసహాయము ఉండవలెననుట ప్రత్యక్ష సిద్ధమై యున్నది. ఇట్లే జగత్తును సృష్టింప గూనినప్పుడు ప్రధానమునకు చేతన సహాయము అవశ్యకము, ఇట్లగుటచే జడనుగు ప్రధానముస్వతంత్రమై జగత్తును సృజించు ననుట యుక్తముకాదని తాత్పర్యము.

అవ|| చేతన సహాయములే అచేతనములగు పాలు నీళ్లు మొదలగు పదార్థములు స్వయముగానే వాటి కార్యములయందు ప్రవర్తించుట లోకమునందు చూచుచున్నాము. కావున ప్రధానముకూడ అచేతనమైనను స్వయముగానే ప్రపంచమును సృష్టింపవచ్చును. అనిన ఈ దృష్టాంతము సరియైనది కాదని ఖండించు చున్నాడు.

సూ|| ౩|| పయోంబు వచ్చేత్తత్రాపి ||

టిక|| పయోంబువల్ = పాలు నీళ్లు వీటివలె (పాలు స్వయముగానే చేతన పదార్థములయొక్క సహాయ లేకయే శిశువుల అభివృద్ధియందు ప్రవర్తించు చున్నట్లును, జలము చేతన సహాయము లేకయే లోక హితార్థమై ప్రవాహ రూపముగాను వర్ష రూపముగాను ప్రవర్తించు చున్నట్లును,) ప్రధానమపి = ప్రధానముకూడ, సృష్టౌ = జగత్తును సృజించుటయందు, స్వయం ప్రవర్తతే = చేతన సహాయము లేక తానుగానే ప్రవర్తించుచున్నది, ఇతిచేత్ = అనేయెడల, తత్రాపి = ఆ దృష్టాంతముల యందును (పాలు నీళ్లు వీటియందు) చేతనాధిష్టితత్వం = చేతనము ఆశ్రయించి యున్నదనుట (చేతన స్వరూపు

డగు బ్రహ్మ వాటియందును ఉన్నాడనుట) అంగీక్రియలే = మాచే నంగీకరింప బడుచున్నది, అతః నాయంయుక్తో దృష్టాంతః = ఈకారణమువలన మీరు చేప్పిన దృష్టాంతము సరియైనది కాదు.

తా॥ ఈసూత్రమునందు చూచబడిన దృష్టాంతములు సరియైనవికావు. వీలయినగా నీరుమొదలగువాటియందుగూడ చేతనస్వరూపుడగు పరబ్రహ్మయున్నాడని “ యోశ్చక్రిష్టక ” (ఎవ్వడు నీటియందు ఉన్నాడో) అనుమొదలగు సూక్తివాక్యములచే మేము నిర్ణయించుచున్నాము. ఇట్లుగుటచే ఇవి మీకు దృష్టాంతములు కానేరవు. చేతనసహాయములేకయే స్వతంత్రముగా జగత్సృష్టిచేయుచున్నది యని చెప్పబడు ప్రధానమునకు చేతనసహాయముతో స్వకార్యములయందు ప్రపంచము జలదులు ఎట్లు దృష్టాంతములగును. కావున ప్రధానమునకుగూడ చేతన సహాయము కలదని ఒప్పుకొనవలయును కాని వేరొకవిధముగా సిద్ధాంతముచేయుటకు వీలు లేదని తాత్పర్యము.

చ॥ సాంఖ్యసిద్ధాంతముపై మఱియొక దోషమును చూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౪ ॥ వ్యతిరేకానవస్థితేశ్చా నపేక్షత్వాత్ ॥

టీక॥ వ్యతిరేకానవస్థితే = ప్రధానముకంటే వ్యతిరేకముగా మఱివ్వరు లేకపోవుటవలన, (ప్రధానమును ప్రేరేపించువాడుకాని నివృత్తిచేయువాడుగాని మఱివ్వరును) అని నీవు [సాంఖ్యికుడు] చెప్పుటవలన) అనపేక్షత్వాచ్చ - ప్రధానమునకు చేతనసహాయము లేదని ఒప్పుకొనవలసి యుండుటవలనను, కాదాచితో నివృత్తినివృత్త్యనంభవాత్ = ఒకప్పుడు ప్రపంచమును సృజించుననియు మఱియొకప్పుడు సృజించనియు ఆప్రధానమునుగూర్చి చెప్పుటకు వీలులేదు. కావున, నతజ్జగత్కారణం = ఆప్రధానము ప్రపంచమునకు కారణము కానేరదు.

తా॥ సాంఖ్యమతమునందు పురుషుడనుపేరుతో ఒకచేతనవస్తువు చెప్పబడియున్నది. అయినను ఆపురుషుడు ప్రధానమును ప్రేరేపించక ఉదాసీనుడై (చేనియందును ప్రవేశింపనివాడై) ఉండునని వారుచెప్పుదురు. ఇట్లుగుటచే ప్రధానమును ప్రపంచ సృష్టియందు

ప్రేరేపించువాడుగాని ప్రపంచస్పృహనుండి మరేండువాడుగాని లేదు కదా. ఈసాంఖ్యసిద్ధాంతమును పెట్టినగానిన వారిమతమునకే దోషమువచ్చును. ఎట్లనగా జగముగు ప్రధానము చేతన సహాయములేకనే (ప్రేరేపించువాడులేకనే) ఒకప్పుడు సృష్టించుననియు నివర్తింపజేయువాడు లేకనే మఱియొకప్పుడు స్పృహనుండి వెనమించుననియు చెప్పట ప్రత్యక్షవిరుద్ధముకదా. కావున సాంఖ్యసిద్ధాంతము అప్రమాణమని తాత్పర్యము.

అవ|| గడ్డి అకు మొదలగు జగము వ్యాధిము కదాని సహాయముతో అవసరములేక స్వయముగానే పాలరూపమున పరిణామమును నెంచుచున్నది. అట్లు జడమగు ప్రధానమునకుడ చేతన సహాయము లేకయే ప్రపంచరూపముగా పరిణామమును నెంచవచ్చునుగదా. అనిన అట్లు ద్వైతవలన పరిధానముకలదని చూపుచున్నాడు.

సూ|| ౫|| అన్యత్రాభావాద్భవస్య సావధత్ ||

టీక|| అన్య త=ఇతరస్థలములందు (వస్థులమనందు తృణాదులు క్షీరరూపముగ పరిణామమును నెంచుచున్నట్లు కనుపడుచున్నవో ఆస్థలముదప్ప తప్పినస్థలములందుట) సాధాభావాత్ = ఆగీతగా పరిణామము కనుబడక పోవుటవలన, తృణాదివత్ = గడ్డిమొదలగు వస్తువులవలె, ప్రధానస్య పరిణామః = ప్రధానము జగద్రూపముగ పరిణమించును. ఇతిచనయ్య క్తం = అనిచెప్పటం దసరికాదు.

తా|| అవతారికయందు చూపబడిన దృష్టాంతము సరియైనది కాదు. గడ్డిమొదలగు విగోవులు మొదలగు స్త్రీ జంతువులు భుజించినప్పుడే పాలుగామారునుగాని ఎరువుమొదలగు పురుష జంతువులు భుజించినప్పుడుగాని ఎరువుమొదలగువానిలో వేసినప్పుడుగాని క్షీరరూపముగ పరిణమించుటలేదుగదా. కావున ఈదృష్టాంతము అధారముచేసికొని అచేతనమగు ప్రధానము చేతన సహాయములేకయే ప్రపంచరూపముగ పరిణమించుచున్నదని చెప్పటకు వీలులేదు అని తాత్పర్యము.

అవ|| ఈవిధముగా అచేతనమగు ప్రధానము స్వతంత్రముగా జగత్తును సృజించుననుట సరియైన సిద్ధాంతముకాదని నిరూపించి ఒక

వేద ప్రధానము స్వతంత్రకారణమని ఒప్పుకొనినను ఈసాంఖ్యసిద్ధాంతము నిర్దోషము కానేరదని గూపించుచున్నాడు.

సూ॥ ౬॥ అభ్యుదయమేష్యభావాలే॥

క॥ అభ్యుదయమేషి = ప్రధానము స్వయముగానే జగత్తును సృజించునని ఒప్పుకొనినప్పటికి, అభ్యుదయాలే = ప్రయోజనమేమియును లేకపోవుటచేత, ప్రధాన కారణవాదం అసమంజసమన = ప్రధానము జగత్తు లోని సృష్టి సాంఖ్యవాదము సరియైనదికాదు.

తా॥ ప్రధానము స్వయముగానే జగత్తును సృజించునని ఒప్పుకొనినను సాంఖ్యవాదముపై దోషములు లేవోవు. ఏలయునగా ప్రధానము "చేతనమగుటచేత జగత్తు సృష్టిచలన చలన కీమయును లాభము లేదు. పునఃపునః లాభమైనయెన్నను జడమగు ప్రధానమునకు అజ్ఞానము లేకపోవుటచే (పునఃపునః ఈశ్వరచలనమువలన ప్రయోజనమున్నది. అజ్ఞానమునకును సాధించుట చేతను సృష్టిని ఒనర్చుచు వున్నది. అనుభవము కవిత్వముచే) అది పునఃప్రయోజనాన్నియే సృష్టించుచున్నదనుటకు ఎటులేదు. వానియు, పునఃపునః సర్వాధికడ గుటచేతను, స్వతంత్రమగుటచేతను, ఆయనకు భోగముగాని మోక్షమునుగా కలిగించుటకు ప్రధానమనకు సామర్థ్యములేదు. ఇదియునుగాక అపరమము మాత్రస్వరూప దేయగుటచేత ప్రధానము ఆవిషయములకు ప్రతిస్పందించుటకే అవలంబించును. మాత్రస్వరూపుడగునాన పరిభ్రష్టానములగు భోగములలో నిమేలేదు. కావున ఆవిషయములకు గూడ (పునఃపునః భోగము కలిగింపవలయునను విషయమగుచు) ప్రధానము ప్రతిస్పందింపవలయును. కావున ఎట్లుచూచినను జగత్తు సృష్టికి ప్రయోజనములేదు కావున జగత్కారణమని చెప్పబడుచున్న ప్రధానము స్వతంత్రమేయని ఒప్పుకొనినప్పటికిగూడ సాంఖ్యవాదము సరియైనదికానేరదు. తాత్పర్యము.

అప॥ చూచుటకు శక్తికలిగియును నడచుటకు శక్తిలేనిపురుషుడు చూచుటకు శక్తిలేకున్నను నడచుటకు చూపుము శక్తికలిగినవాని అధారము చేసుకొని సర్వముల స్వహించునట్లును అయినాంతము తానుకదలలేకున్నను ఇనుమును కదలించగల శక్తి గలదగుటచే

ఆ ఇనుమునకు కదలికను కల్పించుచున్నట్టును పురుషుడు ఉదాసీనుడై నను తనశక్తవలన ప్రధానమునకు చలనమునుకల్పించి దానిమూలమున ప్రపంచసృష్టిని కరిగించును. అనిచెప్పినచో అదియును సరికాదని నిరూపించుచున్నాడు. (నడచుటయనగా ప్రవర్తించుట)

సూ || ౭ || పురుషాశ్శవదితిచేత్తథాపి ||

టీక|| పురుషాశ్శవత్ = పురుషునివలెను అయినాకాలమువలెను, పురుషప్రధానం ప్రవర్తయతి = పురుషుడు ప్రధానమును ప్రవర్తింపజేయును, ఇతిచేత్ = అనిచేడల, న = అదియును సరికాదు. తథాపిదోషః = ఇట్లుచెప్పినను దోషమేవచ్చును.

తా|| అవతారికయందు చూపబడిన దృష్టాంతము అనుసరించి చేతనస్వరూపుడగు పురుషుడు అచేతనమును ప్రధానమును జగత్సృష్టిస్థాదులయందు ప్రవర్తింపజేయుననుటయు సరికాదు. అట్లుచెప్పినయెడల సాంఖ్యమతమునకే భంగమువచ్చును. ఎట్లనగా సాంఖ్యులు ప్రధానము స్వతంత్రముగానే ప్రపంచసృష్టి చేయుననియు పురుషుడు ప్రధానమును ప్రవర్తింపజేయువాడుకాదనియు చెప్పియున్నారు. ఈసిద్ధాంతములకు వైచిత్ర్యమునవాదము విరుద్ధమగునుగదా. కావున ఎట్లుచెప్పినను సాంఖ్యమతము నిర్దోషము కానేరదని తాత్పర్యము.

అవ|| మఱియుక దోషమును చూపుచున్నాడు.

సూ || ౮ || అంగీత్వానుపపత్తేః ||

టీక|| అంగీత్వానుపపత్తేః - సత్వరజస్తమోగుణములలో ఒకటి అంగీగాను (ముగ్ధునిదిగాను) మఱియొకటి అంగముగాను (అప్రధానముగాను) ఉండుటకు వీలులేదనిచూపున, ప్రధానస్వరూపమునకు, నప్రవృత్తిః = జగత్సృష్టియందు ప్రవృత్తికలుగుటకే వీలులేదు.

తా|| సాంఖ్యులు సత్వరజస్తమోగుణములు సమానముగా ఉండుస్థితియే ప్రధానస్వరూపమని చెప్పుచున్నారు. ఇట్లుగుటచేత సమానస్వరూపముగలిగియున్న సత్వాది గుణములు ఒకటి ప్రధానముగాను మఱియొకటి అప్రధానముగాను మారుననుట అసంభవము. అట్లుమాటినయెడల వాటిస్వరూపమునకు భంగమువచ్చును గదా.

కావున ప్రధానము జగత్స్థితి యందు ప్రవర్తించుటకేవలలేదు. గుణములు సమాన స్థితి యందు చేయుచు చోట హువిధభేదములుగల ఈ ప్రపంచము వృత్తులకే వీలలేదుగాదా. కావున ప్రధానము జగత్కారణమని చెప్పు సాంఖ్య సిద్ధాంతము యుక్తి యుక్తముకాదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లుగాడు. సత్త్విరజ స్తమోగుణములు మూడును సమానములయ్యే యున్నను నిగపేట స్వభావాలు కావు (ఒకదానితో నొకదానికి సంబంధములేక స్వశాంతియై యుండునవి కావు) మఱి యేమనిన, అవి ప్రపంచము ఉత్పత్తి యగుటకు నేయే విధముగా నుండవలయునో ఆయా విధముగా (ఎర్రపర సంబంధములుగలిగి ఉండును.) అని మేము (సాంఖ్యులు) క్రొత్తగా నొక అనుమానము చేసెదము. ఇట్లు కేసినది డల మా పరిణామనందు దోషమేమియు నుండదుకదా. అనిన, నట్లుకాదని చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ॥ అన్యధాను మితోచ జ్ఞశక్తివియోగాత్ ॥

టీక॥ అన్యధా = పై సూత్రమునందు పోషబడిన దానికంటే వేరుగా, గతాన్వృతి-గుణములయగి ద్వి, సమితి = అనుమానమును చేసినవట్టికి, ప్రధానస్థ = ప్రధానమునకి, జ్ఞశక్తి వియోగాత్ = చేతనశక్తి లేకపోవుటచేత, దోషావృత్తి అదవస్థ్యం = పూర్వము చెప్పిన దోషములన్నియు నట్టి యుండును.

తా॥ అవతారికలో చూపబడిన సూక్ష్మత్రయమునమానము చేసినప్పటిని (సాంఖ్య) స్థితియను దోష రహితము కానేరదు. ప్రధానమునకు చేసిన శక్తి యున్నదని చెప్పుటకు వీలులేక పోవుటచేతను చేసిన సహాయమున్నదని మీ (సాంఖ్యులు) ఒప్పుకొనకపోవుట చేసిన ఈ తర్కికము మొద నుండియు చెప్పుచుండిన దోషము లన్నియు నట్ల యుండును. కావున మిమతము ఎట్లును నిర్దోషము కానేరదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౦॥ విప్రశ్నో మేధాచ్ఛ సమంజసం ॥

టీక॥ విప్రశ్నో మేధాచ్ఛ = విరస్పృహితులగు ముగ్ధములను చెప్పుటవలన కూడ, సాంఖ్య దర్శనం = సాంఖ్యులమతము, అసమంజసం = సరియైనదికాదు.

తా॥ సాంఖ్య మతమునందు ఒకచోట ఇంద్రియములు ఏదే యనియు మఱియొకచోట పదకొండనియు ఒకచోట పంచతన్మాత్రలు మహత్తత్వమునుండి బుట్టుననియు మఱియొకచోట అహం కారము నుండి వుట్టుననియు పరస్పర విరుద్ధములగు విషయములు చెప్పబడి యున్నవి. ఈ కారణము వలనకూడ సాంఖ్యమతము సరియైనది కా దని సిద్ధాంతము చేయబడినదని తాత్పర్యము.

యన్. బి. అధ్యాయము ఒకటి పాదము ఒకటి యందలి
౫ వ. అధికరణము నందును ౪ వ. పాదమునందును అ. ౨. పా. ౧. అధి ౧. యందును ఈ ప్రధాన వాదమునుగూర్చియే విచారణచేయ బడియున్నది. అందునను అచ్చట చేయబడియున్న విచారణ “ ప్రధా నము జగత్కారణమని శ్రుతులయందు చెప్పబడి యుండ లేదు ” అని నిరూపించుటకై చేయబడినదనియు డిక్టేషనరీ కరణమున చేయబడిన విచారణ “ యుక్తుల చేతకూడ ప్రధానము జగత్కారణమని నిరూ పించుటకు వీలులేదు ” అని నిరూపించుటకై చేయబడినదనియు తెలిసి కొనవలయును.

—(*) ౨. మహా ద్విగ్నాధి కరణమ్. (౩)

అవ॥ ఈ విధముగా పై అధికరణముచే సాంఖ్య మతమును ఖండించి పై శేషిక మతమును ఖండించు చున్నవాడై ముట్ట మొదట వారు తనపై చెప్పబోషమును పరిహరించు చున్నాడు.

సూ॥ ౧౧॥ మహద్ద్విగ్న వద్వాహస్య పరిమండలాభ్యాం ॥

టీక॥ హ్రస్వ పరిమండలాభ్యాం=ద్వ్యణుకము (రెండు అణువుల సముదాయము, ఈ సముదాయమునకు హ్రస్వ పరిమాణము కలదని వై శేషికులు చెప్పుదురు.) పరిమాణపు (దీని ప్రమాణమునకు పారి మాండల్యమనిపేరు.) వీటివలన, మహద్ద్విగ్నహ్రస్వవత్ = (ఇక్కడ హ్రస్వపదము అధ్యాహారము) పెద్దదైనట్టియు పొడుగు నట్టియు త్యగ్ణుకము (మూడుద్వ్యణుకముల సముదాయము) ద్వ్యణుకము ఇవివుట్టుచున్నట్లు, బ్రహ్మ జగదుత్పత్తిశ్చ = చేతన మగు పరబ్రహ్మమునుండి ప్రపంచము వుట్టవచ్చును.

తా॥ నూలు మొదలగు కారణములు గుడ్డమొదలగు కార్యములుగా నేర్పడునప్పుడు తమయందున్న గుణములనే తమ కార్యములకు కలిగించునుగాని క్రొత్తగుణములను కలిగింపనేరవు. (అనగా కారణముచందన్న గుణములు కార్యమునకు వచ్చుననుట స్వభావమనుట) కావున “ చేతనమగు పర బ్రహ్మమునుండి అచేతనమగు ప్రపంచము పుట్టుననుట సరియైనది కాదు. ” అని వైశేషిక మతస్థులు వేదాంత మతమును ఆక్షేపించు చున్నారు. ఈ ఆక్షేపము సరియైనది కాదు. ఏలయునగా వారు కారణగుణములు కార్యముల యందుండ వలయునని చెప్పి వారైనను ఈ నియమమునకు విరుద్ధములగు సిద్ధాంతములనుకూడ కొన్నిటిని చేసి యున్నారు. అది ఎట్లునన, పరమాణువులకు పారిమాండల్యమును ప్రమాణము కలదనియు ఆ పరమాణువుల వలన పుట్టు ద్వ్యణుకమును మాత్రము పారిమాండల్య ప్రమాణము గాక విజాతీయమగు (పారిమాండల్యమునకంటే వేరగు) (మఱియొక జాతి కలదియగు) హ్రస్వ పరిమాణము కలదనియు ఇట్లే హ్రస్వపరిమాణముగల ద్వ్యణుకము వలనబుట్టు త్యగ్రణుకమునకు మహత్పరిమాణము (పెద్దదియగుట) స్థిర పరిమాణము (హడుగగుట) అను విజాతీయ పరిమాణము కలదనియు అంగీకరించి యున్నారు. కావున కారణములగు పారిమాండల్య హ్రస్వ పరిమాణములు కార్యములగు ద్వ్యణుక, త్యగ్రణుకములయందు లేవనుటచే కారణ గుణములు కార్యముల యందుండవలయునను నియమమునకు భంగము కలిగినది. దీనిబట్టి జూచిన చేతనమగు పరబ్రహ్మమువలన అచేతనమగు ప్రపంచము పుట్టుననుటలో దోష మేమియును లేదని ఏర్పడినది. వైశేషికులు చేయు నాక్షేపము సరియైనది కాదని నిరూపించ బడినది అని తాత్పర్యము.

యన్. బి. రెండవ అధ్యాయము మొదటి పాదము నాల్గవ అధికరణము నందుకూడ వైశేషికులు వేదాంత తమముపై జెప్పి దోషములే వివారింప బడియున్నవి. అయినను ప్రకృతాధి కరణమునందు ఆ విషయములనే విమర్శించి యున్నారు. కావున పునరుక్తి దోషము లేదని తెలిసి కొనవలయును.

అచ॥ పై అధికరణముచేత వైశేషికులు తనమతముపై చెప్ప

గీత ౧౨ బ్రహ్మసూత్రములు • తీకాకాత్యర్థసహితము.

దోషమును నివారణచేసికొని సూత్ర కారుడు ఈ యధికరణముచే వారి మతమును ఖండించు చున్నాడు.

సూ॥ ౧౨॥ ఉభయథాప సకర్మాని నైదధావః ॥

టీక॥ ఉభయథాప = పరమాణువుల చలించుటకు కారణము కలదని ఒప్పుకొనినను ఆట్లు ఒప్పుకొనకయున్నను, సకర్మ=చలనరూప మగు కర్మపరమాణువుల యుద్ధమున దని చెప్పటకు విలువలేదు, అతిః= ఈ కారణమువలన, నైదధావః=పరమాణువులవలన ప్రపంచ సృష్టి గలుగుట సంభవింపదు.

తా॥ సృష్టి- పూర్వము కరమాణువులు చలములైయుండు ననియు ఒకానొక అదృష్ట విశేషమువలన ఆ పరమాణువులయందు చలనరూపమగు కర్మ వృట్టుననియు ఆ కర్మవలన పరమాణువులు ద్వ్యణుకములై అద్వ్యణుకములగుండి భూమి జలము తేజస్సు వాయువు అను భూతములను సర్వ ప్రపంచమును జనించు ననియు ఇట్టి ఒకానొక అదృష్టమువలన సుయోగమును చంద్రియున్న ద్వ్యణుక ములు విభాగమును జేరినప్పుడు సయమగుననియు చెప్పేవారు. ఇట్లు చెప్పట సరికాదు. ఏలయుగా—జగత్తు సృజించుటకై పరమాణువులయందు చలనరూపమగు కర్మను ఒప్పుకొను చున్నారగుదా. ఆకర్మకు కారణ మేదైన కలదా, లేదా, లోకము నందు ఏదైనను చలించి వలయునన్న ప్రత్యక్షములగు “కొట్టుట, కదలించుట” మొదలగునవి కొన్నిచోట్లను ప్రత్యక్షముకాని అదృష్టము కొన్నిచోట్లను కారణములుగా కనుపడుచున్నవి. కావున పరమాణువులయందలి కర్మకు కారణము లేదని చెప్పట ప్రత్యక్ష విరుద్ధమగును. అట్లుగాక కారణము కలదనియే చెప్పి నప్పటికిని విరోధము వచ్చుట తప్పదు. ఎట్లనగా—పరమాణువుల చలించుటకు ప్రత్యక్షములగు “కొట్టుట మొదలగు కారణములుండుటకు విలువలేదు. అవి జీవుడుచేయు ప్రయత్నమువలన యేర్పడును. జీవుడన్నను సృష్టికి తర్వాత వచ్చిన వాడుకాని సృష్టి మూర్తిభించు నప్పు డున్నవాడుకాదు. వాటియు అప్రత్యక్షమగు అదృష్టమే పరమాణు చలనమునకు కారణమని చెప్పినచో నదియును సరికాదు. అదృష్టమునది అచేతనమగు పదార్థమే

కావున స్వయముగా పరమాణువులకు చలనమును కలిగింపలేదు. ఇదియునుగాక ఆ అదృష్టము జీవనిష్టమై (జీవుని నాశ్రయించి యున్నదై) పరమాణువులయందు చలనము కలిగించునా. లేక పరమాణునిష్టమై (పరమాణువుల నాశ్రయించి యున్నదై) వానియందు చలనముకలిగించునా? అనుప్రశ్నములకు ఉత్తరముచెప్పటకేవీలులేదు. ఈకారణములను బట్టిచూచిన, పరమాణువులవలన జగత్సృష్టి కలుగుననుట యుక్తముగాదు. మఱియును అదృష్టమే పరమాణువులకు చలనమును కలిగించునని చెప్పినను ఆచలనము జగత్సృష్టిని కలిగింప వచ్చునుగాని ప్రళయమును కలిగించుటకు వీలులేదు. (సృష్టిని కలిగించునప్పుడు పరమాణువుల చలనము వానిసంయోగమునకు కారణమగును. ప్రళయమును కలిగించునప్పుడు విభాగమునకు కారణమగును) అదృష్టమునునది ధర్మధర్మరూపమైనదగుటచేనుభయములనుఅనుభవించుచేయుటకై ఏర్పడినదేకాని సర్వమును వినాశమును చేయుటకై ఏర్పడినదికాదుగదా. కావున ఎట్లుచూచినను పరమాణువులయందు చలనరూపమగుకర్మ ఫలముననుటయే సరియైనదికాదు. ఇట్లుగుటచేత ప్రపంచసృష్టిగాని, ప్రళయముగాని, పరమాణువులవలన కలుగనేరదు. వైశేషికులమతము యుక్తియుక్తముకాదని నీచేతనే ఏర్పడుచున్నదని తాత్పర్యము.

అవ॥ మఱియొక దోషమును చూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౩ ॥ సమవాయాధ్యుః కమాచ్చ సామ్యాద

నవస్థితే ॥

టీక॥ సమవాయాధ్యుః కమాల్ = పరమాణువులకును, ద్వ్యణుకములకును సమవాయసంబంధమున్నదని ఒప్పుకొనుటవలన; సామ్యాల్ = సమానమును కారణమువలన (పరమాణువులకును ద్వ్యణుకములకును శబదమున్నది. కావున ద్వ్యణుకములు సమవాయసంబంధము ద్వారా పరమాణువులతో సంబంధించుచున్నట్లే ద్వ్యణుకమునకును సమవాయ సంబంధమునకుకూడ భేదము ఉండుటవలన సమవాయ సంబంధము ద్వ్యణుకములతో సంబంధించుటకు మఱియొక సమవాయసంబంధము కావలయుననుట సమానమే కావున)

అనవస్థితేః—అనవస్థాదోషమువచ్చును గనుక, తదభావః— పరమాణువులవలన జగత్సృష్టియగుననుట యుక్తముగాదు.

తా॥ పరమాణువులకును, ద్వ్యణుకములకును సమవాయసంబంధము కలదని వైశేషికులు ఒప్పుకొనియున్నారు. ఇదియును వారి మతసిద్ధాంతమునకీ భంగము కలిగించును. ఎట్లనిన?—రెండువస్తువులకు సంబంధముకలదని చెప్పిన ఆరెండువస్తువులును మొట్టమొదట భేదముగానున్నవనియేకదా అభిప్రాయము. కావున పరమాణువులకును, ద్వ్యణుకములకును సంబంధముకలదనిన మొట్టమొదట అవిరెండును పరస్పరభేదము కలిగియుండెననియే చెప్పవలయును. ఇట్లు చెప్పటచేత సమవాయసంబంధమునది ద్వ్యణుకములతోను, పరమాణువులతోను సంబంధపడి ఆరెండువస్తువులకును (ద్వ్యణుకపరమాణువులరెంటికిని) సంబంధమును కలిగించెనని ఏర్పడుచున్నది. ఈన్యాయమును అనుసరించియే విమర్శింపుడు. మొట్టమొదట పరమాణువులకును ద్వ్యణుకములకు భేదమెట్లుండెనో అట్లే సమవాయసంబంధమునకును ద్వ్యణుకాదులకుకూడ (సమవాయసంబంధము ద్వ్యణుకపరమాణువులతో రెంటిలోను సంబంధపడవలసినది కావున “ద్వ్యణుకాదులకును ” అని చెప్పబడియున్నది) భేదముండి యుండవలయునుకదా. ఇట్లు సమవాయ సంబంధ ద్వ్యణుకాదులకు భేదమున్నదని ప్రెన్యాయమువలననే సిద్ధించుచుండుటచేత ఆరెంటికిని (సమవాయసంబంధమునకును, ద్వ్యణుకమునకు, సమవాయ సంబంధమునకును, పరమాణువులకును అనుట) సంబంధమును కలిగించుటకు మఱియొక సమవాయసంబంధము కావలసివచ్చును. ఈవిషయముకూడ (భేదముగలవి ఒకసంబంధముద్వారా పరస్పర సంబంధము లగును. అనువిషయముకూడ) ప్రెన్యాయముచేతనే ఏర్పడుచున్నది. మఱియు మనముజెప్పుచున్న రెండవ సమవాయ సంబంధముకూడ మొదటిసమవాయసంబంధమువలెనే ద్వ్యణుకాదులకంటే వేరగుటచేత ఆరెంటికిని (రెండవసమవాయ సంబంధమునకును, ద్వ్యణుకాదులకును) సంబంధముకలిగించుటకు మూడవ సమవాయ సంబంధము కావలయును. మూడవదికూడ ప్రెనవివరించినట్లు ద్వ్యణుకాదులతో భేద

ముకలదినే అగుటచేత ఆరెంటికిని సంబంధము కలిగించుటకు నాల్గవ సమవాయ సంబంధము కావలయును. ఈరీతిగ పరమాణువులకు ద్వ్యణుకములకును, సమవాయసంబంధముచే అభేదము కలదనువారు సైవివరించినరీతిగా తెక్కలేని సమవాయ సంబంధములను అంగీకరింపవలసివచ్చును. ఇదియే అనవస్థయనుదోషము. ఈదోషమువచ్చును కావున పరమాణువులవలన ద్వ్యణుకములును, ఆద్వ్యణుకములవలన, త్ర్యణుకములు మొదలగు ప్రపంచమును వ్రుచ్చుచున్నదనుటకు వీలులేదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౪ ॥ నిత్యమేవచభావాత్ ॥

టీక॥ పరమాణునాం = పరమాణువులయొక్క, స్వభావస్య=స్వభావము, నిత్యమేవ = సర్వకాలములందును, భావాత్ = ఉండునుగావున, రెదభావః=పరమాణువులవలన జగత్సృష్టికలుగదు.

తా॥ ప్రపంచమును సృష్టించుటయు, ప్రళయము నొందించుటయు, పరమాణువుల స్వభావమని వైశేషికులు చెప్పుదురు. ఇదియునుదోషమే. ఎట్లనగా పరమాణువులకు సృష్టిచేయుట స్వభావమా? లేక లయముచేయుట స్వభావమా? సృష్టిచేయుటయే స్వభావమనినచో సర్వకాలములందును సృష్టియే చేయబడుచుండవలయునుగాని లయమునుమాటయే యుండకూడదు. ఇట్లుగాక లయముచేయుటయే వాని స్వభావమైనచుండ ప్రపంచము లయమునొందియే యుండవలయునుగాని పుట్టకూడదు. యథార్థములో పరమాణువులు అచేతనములగుటచే విచేతనములవలె తమ ఇచ్ఛానుసారముగ (ఎప్పుడెప్పుడు ఎట్లు చేయవలయునో అప్పుడప్పుడు ఆయారీతిగా చేయుచు) ప్రవర్తింపనేరవుకదా. కావున ప్రపంచసృష్టి పరమాణువుల స్వభావమనికూడ చెప్పటకు వీలులేకపోవుటచే ఈ వైశేషికుల మతము సరియైనదికాదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౫ ॥ రూపాదిమత్వాచ్చ విపర్యయోదర్శనాత్ ॥

టీక॥ అనానాం=అణువులకు, రూపాదిమత్వాత్ = రూపము మొదలగు గుణములుండుటవలన, విపర్యయః=వైపరీత్యమువచ్చును (అణువులు అణువులే కాకపోవలసివచ్చును నిత్యములుకూడ కాకపో

వలసినవచ్చును.) కుతః=ఎందువలనననగా, దర్శనాత్ = ప్రత్యక్షము లో అట్లుకనుపడుచుండుటవలన (అట్లు ప్రత్యక్షములో కనుపడుచు న్నుది యనుట.)

తా॥ వైశేషికమతమునందు భూమి, జలము, అగ్ని, వాయు వు, అనునాల్గు భూతములుమాత్రమే పరమాణువులవలన ఏర్పడుచు న్నువనుట సిద్ధాంతమని ఇదివరకే నిరూపించియున్నాము. ఈసిద్ధాంతమును బట్టిచూచిన భూమిమొదలగు నాల్గు భూతములయందునుగల గంధము రసము రూపము స్పర్శ అనునాల్గు గుణములును॥ పరమాణువులయందు యుండవలయును. వారుకూడ దీనినొప్పుకొనియే యు న్నారు. ఇట్లుండిన, గంధాదిగుణములుగల పృథివ్యాదు లెట్లు అనిత్యములో అట్లే పరమాణువులుకూడ అనిత్యములు కావలసినవచ్చును. మఱియు స్థూలములు కావలసినవచ్చును. కావున పరమాణువు లున్న వనుటకుకూడ ప్రత్యక్షవిరోధమని తాత్పర్యము.

—(*) 3. ఉభయథాధికరణమ్. (*)—

అచ॥ పరమాణువులు జగత్కారణమనువాదము సరియైనది కాదని నిరూపించుటకై ఆమతము (వైశేషికమతము) పైమఱియొక దోషమును జూపున్నాడు.

సూ॥ ౧౬॥ ఉభయథాచవోషాత్ ॥

టీక ॥ ఉభయథాచ = రెండువిధములుగకూడా, దోషాత్ = దోషముకలుగుటవలన, పరమాణుకారణవాదః = పరమాణువులు జగత్కారణము అనిచెప్పేవాదము, అసమంజసః = సరియైనదికాదు.

తా ॥ ప్రత్యక్షమునందు భూమికంటే జలమునకును దాని కంటే అగ్నికిని అగ్నికంటే వాయువునకును ఒక్కొక్కగుణము తక్కువగాను ఉండుటవలన ఆభూతములు వాలుగును ఒకదానికంటే నొకటి సూక్ష్మములుగ ఉండునని తెలియుచున్నది. ఈ నాలుగుభూతములేకదా పరమాణువులవలన వృద్ధునవిగా వర్ణింపబడియున్నవి. కావున వైశేషికులు ఆపరమాణువులకు ఉపచయ అపచయభావములు (స్థూలసూక్ష్మభావములను) అంగీకరింపవలయును. అట్లంగీకరింపకపోయిన భూమియందు గంధమునకంటే వేరగు శబ్దస్పర్శరూప

రసములును జలమునందు రసమునకంటే వేరగు శబ్దస్పర్శ రూపములును ఇట్లే తేజో వాయువుల యందుకూడా రూప స్పర్శములకు వ్యతిరేకములగు ఇతర గుణములును కనబడనూడరుగదా. ఈ నిరూపించినదోషము కలుగకుండుటకై ఉపచయ అపచయ భావముల నంగీకరించిరేని అప్పుడు పరమాణువులు పరమాణువులే కానేరవు. పృథివి మొదలగు నాలుగు భూతముల యందుగల స్థూలత్వ సూక్ష్మత్వములు పరమాణువుల యందుకూడ నున్నవనిన అవి ఆణువు తల్లిగును. కావున పరమాణువులకు ఉపచయ అపచయములు కలవనినను లేవనినను దోషము వచ్చు చుండుటచేత ఆ యణువులు జగతాంతరణ మని చెప్పటయే సరియైన సిద్ధాంతముకాదని ఏర్పడుచున్నదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౭॥ అపరిగ్రహచ్ఛా త్యంతమనపేక్షా ॥

టీక॥ అపరిగ్రహచ్ఛా=వేద వేత్తలగు మనువు మొదలగు మహాత్ములచేత కొంచమైనను గ్రహింప బడకుండుటవలనకూడ, అస్మిక=ఈ వైశేషిక దర్శనమునందు, అత్యంతం=మిక్కిలి, అనపేక్షా కర్తవ్యా=ముముక్షువులచే అశ్రద్ధ చేయ బడవలయును.

తా॥ వేదవేత్తలైన మనువు మొదలగు శిష్టలేవ్వరును ఈ వైశేషిక దర్శనమును పరిగ్రహింపలేదు (ఒక యంశమునందు గాకున్న మఱియొక యంశము నందైనను అంగీకరింప బడలేదు) ఈ కారణమువలనకూడ మోక్షేచ్ఛ గలవారు వైశేషిక దర్శనమును గూర్చి ఏమియు విచారించ నక్కర లేదనియు దానిని సంపూర్ణముగా పరిత్యజించుటయే యుక్తమనియు తాత్పర్యము.

—(*) ౪. సముదాయాధి కరణమ్. (౭)—

అవ॥ పై అధికరణముచే వైశేషికమతమును ఖండించి తాదామతమును ఖండించుటకై యారంభించు చున్నాడు. సామ్రాజాంతికుడు వైభాషికుడు యోగాచారుడు మాధ్వమికుడు అనిబోధులు నాలుగు విధములు గలిగి యున్నారు. అందు సామ్రాజాంతిక వైభాషిక మతములు సమానము లైనవే యగుటచేత అవి ఈ అధికరణము నందు నిరాకరింప బడుచున్నవి.

సూ॥ ౧౮॥ సముదాయ ఉభయహేతు కేహితద ప్రాప్తిః ॥

౧౬ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

టీక॥ సముదాయే = సముదాయములు, ఉభయ హేతుకే సత్యేతి = పరమాణువులును పరిచ్ఛసూంధములును కారణములుగా గలవని తలంపు పడుచున్నప్పుటికిని, తదప్రాప్తిః = ఆ సముదాయములు సిద్ధింపవు, కుతః = ఎందువలననగా, సముదాయనాం అచేతనత్వాత్ = సముదాయములుగానున్న పరమాణువులు మొదలగునవి అచేతనములగుట వలనను, చేతనస్య అనన్యుప గమాత్ = మఱియొక చేతన పదార్థము ఒప్పుకొనక పోవుట వలనను (ఈ రెండు కారణములవలనను సముదాయము సిద్ధింప దనుట.)

తా॥ బాహ్యపదార్థము లనియు ఆంతర పదార్థము లనియు వేదార్థములు రెండు విధములు. అందు భూతములనియు భౌతికము లనియు బాహ్య పదార్థములయందు రెండు భేదములు గలవు. చిత్త మనియు చైత్రములనియు ఆంతర పదార్థములయందును రెండు భేదములు కలవు. భూమి జలము అగ్ని వాయువు ఈ నాలుగును భూతములు రూపము రసము మొదలగునవియు వానిని గ్రహించు నేత్రము జిహ్వ మొదలగు ఇంద్రియములును భౌతికములు (భూతముల వలన పుట్టినవి) అనబడును. ఈ బాహ్య పదార్థములన్నియు పరమాణు భువలన పుట్టినవి (అనగా పరమాణువులు ఒక సమూహముగా జేరి ఒకొక్క భూతమును పుట్టించు చున్నవనియు ఆపరమాణు సమూహములనుండి భౌతికములు పుట్టుచున్నవనియు తెలిసి కొనవలయును) ఇట్లే విషయములును ఇంద్రియములును రూపసూంధము “ నేను నేను ” అని కలుగుచున్న జ్ఞాన పరంపర విజ్ఞాన సూంధము (తెక్కలేకుండా అనేక జ్ఞానములు ఒకటి తర్వాత మొకటి పుట్టు చుండు నని వీరిమతము) సుఖము దుఃఖము మొదలగు వానిని తెలిసి కొనుట వేదనాసూంధము “ ఆవు గుఱ్ఱము మొదలగువేర్లు సంజ్ఞా సూంధము. సుఖ దుఃఖములకు హేతువులగు ధర్మా ధర్మములు సంసార సూంధము ” ఈ అయిదు సూంధములవలనను (ఈ అయిదు సూంధముల మొక్క సముదాయము వలననే) ఆంతర పదార్థములు పుట్టుచున్నవి. పై వర్ణించిన సూంధములలోని విజ్ఞాన సూంధము చిత్తము ఇతర సూంధములు చైత్రము ఇవి అన్నియు క్షణికములే అని సాక్షాత్కారిక

వైభాషికులు చెప్పచున్నారు ఈ మతము సరియైనది కాదు. సూంధములును పరమాణువులును అచేతనములు కావున స్వయముగా సముదాయములు కానేరవు. ఈ అచేతనములను ఒకచోట సముదాయముగా చేర్చుటకై ఒక చేతన పదార్థమున్నదని వారు ఒప్పుకొనలేరు. ఈ కారణమువలన పరమాణువులవలన బాహ్య పదార్థములును సూంధములవలన అంతర పదార్థములును వ్రు/న ననుటయే సరికాదని తాత్పర్యము.

అన॥ ఇట్లు చెప్పట సరికాదు. అవిద్య వలన సంసారంబులును ఆ సంసారంబుల వలన జ్ఞానమును దానివలన నామ రూపాత్మకమగు ప్రపంచమును ఈ విధముగా వ్రుట్టుచుండు ననిగదా మామతము నీనిబట్టి చూచిన ఖట్టుకవలన అవిద్యయు అవిద్యవలన సంసారాదుల మూలముగా వ్రుట్టుకయును నర్వదా కలుగుచుండు ననియే చెప్ప వలయును. ఇట్లు చెప్పినచేడల బాహ్యంతర పదార్థరూపములగు పరమాణు సూంధపంచక సముదాయములకూడ సిద్ధింపవచ్చును గదా. కావున చేతనపదార్థమును వేరుగా ఒప్పుకొనక పోయినను సముదాయములు సిద్ధించుటలో విరోధ మేమియును లేదనిన అట్లు కాదని ఖండించు చున్నారు.

సూ॥ ౧౯॥ ఇతరేతర ప్రత్యయత్వాదితి చిన్నోత్పత్తి

మాత్ర సిమిత్రత్వాత్ ॥

టీక॥ ఇతరేతర ప్రత్యయత్వాత్ = అవిద్యాదులు ఒక దాని కొకటి కారణమగుటవలన, సముదాయ సిద్ధిః = ౧౮ వ- సూత్రము నందు వర్ణించిన సముదాయములు సిద్ధించును, ఇతిచేత్ = అనే యేడల, న=అది సరికాదు, కుతః=ఎందువలన ననగా, తేషాం = ఆ అవిద్యాదులు, ఉత్పత్తిమాత్రసిమిత్రత్వాత్ = సంసారాదులు వ్రుట్టుటకు మాత్రమే కారణములై యున్నవి.

తా॥ అవతారికయందు చూపబడిన రీతిగా అవిద్యాదులు చక్రమువలె పరస్పరము కారణము లగుచునుండుట యథార్థమే కాని అయినను అవి సంసారాదులు వ్రుట్టుటకు మాత్రమే కారణములు గాని అణువుల యొక్కగాని సూంధముల యొక్కగాని సముదాయ

౧౬౪ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

ము లేర్పడుటకు కారణములుగావుకదా. కావున ౧౨ వ- సూత్రము నందు నిరూపించిన ప్రకారము సముదాయము లేర్పడుటకే వీలు లేదని తాత్పర్యము.

అవ॥ అవిద్యాదులు సంసార రాదులను పుట్టించునని కూడా చెప్పటకు వీలు లేదని నిరూపించు చున్నాడు.

సూ॥ ౨౦॥ ఉత్తరోత్పాదేచ పూర్వ నిరోధాత్ ॥

టీక॥ ఉత్తరోత్పాదే = రెండవది పుట్టునప్పుడు, పూర్వ నిరోధాచ్చ=మొదటిది లేక పోవుటవలనకూడా, నకార్యోత్పత్తిః = కార్యోత్పత్తి కలుగదు.

సా॥ ఈ సాత్రాంతిక వైభాషికులు ప్రతి వస్తువును ఒకటే మునకంటే పైని నుండదని చెప్పు చున్నారు. ఇట్లుగుటచే అవిద్య వలన సంసారము పుట్టునని చెప్పుటకూడ వారి మతమునందు సిద్ధింపనేరదు. ఎట్లనగా, “ అవిద్య మొదటి తుణమునందు కారణముగా నుండును. రెండవ తుణమునందు సంసారమును పుట్టించును. ” అని కదా చెప్పవలయును. ఇప్పుడు సంసారిము పుట్టు తుణము రెండవది యానెను కావున ఆ తుణమునందు అవిద్య లేదు గదా, కావున అది సంసారమునకు కారణ మెట్లుగును. కానేరదు. ఈ హేతువలన ఈ మతమునందు కారణము నుండి కార్యము పుట్టుననుటకూడ విరుద్ధమే యగునని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౨౧॥ అసతి ప్రతిజ్ఞోపగోఢో యాగపద్యమన్యథా ॥

టీక॥ కారణే అసతి = కారణములేకుండా, కార్యోత్పత్తిః = కార్యము పుట్టును, ఇతిచేత్ = అనేనుచేత, ప్రతిజ్ఞోపగోధః = వారు చేసిన ప్రతిజ్ఞకు భంగము వచ్చును, అన్యథా = అట్లు కాక పోయిన యెడల (కారణముండి యేకార్యము పుట్టుననే యెడల) యాగపద్యం=రెండును (కార్య కారణములు) ఒకకాలమునందేఉండును.

తా॥ కారణములేకయే కార్యముపుట్టుటలో విరోధమేమి? అందులేమో అప్పుడుమీరు (సాత్రాంతిక వైభాషికులు) చెప్పుకా క్యములకు విరోధమువచ్చును. మీరు సాంధములు పరమాణువులు మొదలగు కారణములవలన అంతరబాహ్యపదార్థములు పుట్టుచున్న

వని చెప్పుచున్నారు. దానికి ఇది విరోధముగదా. అట్లుగాక కారణములవలననే కార్యములుపుట్టునని చెప్పినను మీమతమునందు విరోధములేవ్వుదు. కార్యము ఉత్పత్తియగునట్టి రెండవక్షణమునందుగూడ కారణమున్నదని యొప్పుకొనవలసివచ్చును. కావున “ప్రతివస్తువును ఒకక్షణమునకంటే యుండదు. అను సిద్ధాంతమునకు భంగమువచ్చును. కావున ఎట్లుచూచినను కార్యమునుండి కారణము పుట్టుననుటయే మీమతమునందు సరిపడదు. ఇక సముదాయము ఏర్పడుటనుగూర్చి చెప్పవలసిన దేమున్నది. ఏమియునులేదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౨౨॥ ప్రతిసంఖ్యాఽప్రతిసంఖ్యా నిరోధా

ప్రాప్తిరవిచ్ఛేదాత్॥

టీక॥ అవిచ్ఛేదాత్ = విచ్ఛేదమే (ఎరుసతెగిపోవుటయే) లేక పోవుటవలన, ప్రతిసంఖ్యా ఽప్రతిసంఖ్యా నిరోధాప్రాప్తిః = ప్రతిసంఖ్యావినాశముగాని అప్రతిసంఖ్యా వినాశముగాని సంభవింపనేరదు.

తా॥ బౌద్ధమతస్తులు ప్రతివస్తువునకును ప్రతిసంఖ్యావినాశమనియు, అప్రతిసంఖ్యావినాశమనియు రెండువినాశములు కలవనిచెప్పుదురు. ప్రతిసంఖ్యావినాశమనగా “ ఈ ఘటమును నశింపజేసెదను ” అనిబుద్ధిపూర్వకముగా చేయువినాశము. అప్రతిసంఖ్యా వినాశమనగా “ ఊణఊణమునకును వినాశము కలుగుచున్నది ” అనియుక్తిచేత సాధింపబడుచున్న వినాశము, బౌద్ధమతమును అనుసరించిచూచిన ఈవినాశములు సిద్ధాంతములుకానేరవు. కావున వారిమతమునకే భంగమువచ్చును. ఏలయనగా ఒక కారణము మఱియొకదానిని పుట్టించుచునేయుండునుగాని, ఊరకయుండదు. (అనగా వారిమతమునందు అన్నిపదార్థములును ఊణికములే కావున పూర్వక్షణమందున్న పదార్థము ఉత్తరక్షణమునందు ఉండబోవుపదార్థమును కలిగించుచునే యుండుననుట) ఇట్లుండుటచేత (విచ్ఛేదమే లేకపోవుటచేత) ఏవస్తువునకుగాని బుద్ధిపూర్వకనాశము కలుగుననిచెప్పటకు వీలులేదుకదా. అట్లుకలిగినయెడల అవస్తువు రెండవవస్తువును పుట్టింపకుండ నశించును అనవలయును. ఇది పైసికూపించినవిధముగా ఊణికత్వమం

గీకరించిన (ఉత్తరక్షణమునందు ఉండెడికార్యము పుట్టింపగల సామర్థ్యముతో పూర్వక్షణమునందుండుటను అంగీకరించిన) బౌద్ధమతమునకు విరుద్ధమేకదా. మఱియు అబుద్ధిపూర్వక నాశముగూడ కలుగుననుటకు వీలులేదు. “ పూర్వక్షణమునందున్న ఘటమే ఈక్షణమునందుకూడ ఉన్నది. ” అను ప్రత్యభిజ్ఞానమునకు (గుర్తిండుటకు) అప్పుడు వీలులేకపోవలసివచ్చును. ఇది ప్రత్యక్షవిరుద్ధముకదా. కావున ప్రతిసంఖ్యా అప్రతిసంఖ్యా నిరోధములు వస్తువులకు గలవనుట వారిమతమునకే భంగము కలిగించుచున్నదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౨౩॥ ఉభయథా చదోషాత్ ॥

టీక॥ ఉభయథాద = రెండువిధములుగాకూడ (ప్రపంచమునందలి పదార్థములు నిత్యములు అనుమొదలగు అవిద్య జ్ఞానమువలన నశించునని చెప్పినను స్వయముగానే నశించునని చెప్పినను దెహషాత్ = దెహషములు వచ్చును కావున, సౌగతం మతమసమంజసం = బౌద్ధమతము మంచిదికాదు.

తా॥ పైసూత్రముచే “ కారణము లేనియులేకుండనే వస్తువులు నశించుచుండును ” అని బౌద్ధులు చెప్పుదురని నిరూపించియుంటిమి. మఱియు లోకమునందున్న సర్వవస్తువులును స్థిరములుకావనియును వానియందు స్థిరత్వబుద్ధి అవిద్యవలన కలుగుననియును, అవిద్యను పోగొట్టుకొనవలయు ననియునుకూడ వారుచెప్పుదురు. ఈరెండుసిద్ధాంతములను బట్టిచూచిన వారిసిద్ధాంతమే దెహషయుక్తమని వీర్పడుచున్నది. ఎట్లనగా పైన నిరూపించిన అవిద్య జ్ఞానముచేతనశించునా? లేకస్వయముగానే నశించునా? జ్ఞానముచేత నశించుననిన, ఈతాత్పర్య అరంభమునందు జూపిన మొదటి సిద్ధాంతమునకు భంగమువచ్చును. అవిద్యానాశమునకు జ్ఞానము కారణముగదా. స్వయముగా నశించుననిన రెండవసిద్ధాంతమునకు భంగమువచ్చును. అవిద్య తనంతట తానే నశించునేని దానినశింపజేయుటకై జ్ఞానమకరలేదుగదా. కావున బౌద్ధసిద్ధాంతము యుక్తమైవదికాదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౨౪ ॥ ఆకాశేచా విశేషాత్ ॥

టీక॥ ఆకాశేద = ఆకాశమందున్న, అవిశేషాత్ = భేదమే

యులేనంచన, వస్తుత్వం=వస్తుత్వముకలదు (భూమిమొదలగు నాలు గింటివలె ఆకాశముకూడ నొక భూతమే యగుననుట.

తా|| ౨౨ వ, సూత్రమునందు చెప్పబడిన వినాశములు రెం డును ఎట్లు అభావరూపములో అట్లే ఆకాశముకూడ అభావరూప మేయని (అనగా లేదని) బోధింపవలయు. ఇది దెహషము “ఇక్కడ ఘటమున్నది. ” అను మొదలగు స్థలములయందు ఘటమునకు అధాగ ముగా ఉండునది వస్తువని ఎట్లునిశ్చయించుకొనవచ్చునో అట్లే “ ఈ పక్షి ఇక్కడయెగురుచున్నది ” అను మొదలగు స్థలములయందుకూడ పక్షియెగురుటకు అధారమైనది వస్తువేయని ఊహించుకొనవచ్చును కదా. దీని బట్టిచూచిన ఆకాశముకూడ వస్తువే కావలసివచ్చును. కావున ఆకాశము అభావరూపమునట దెహషమని తార్కిర్యము.

అవ|| బౌద్ధమతముపై మఱియొక దెహషమును చు వుడున్నాము.

సూ|| ౨౫|| అనుస్మృతేశ్వ ||

టీక|| అనుస్మృతేశ్వ=జ్ఞప్తియుండుటవలనకూడా (అను దీని నింతకుముందు చూచియున్నాను అని జ్ఞప్తికలుగుట వలనకూడా) బౌద్ధమతమనందుజను = బౌద్ధమతము దెహషయుక్తమైనది.

తా|| బౌద్ధవర్తమాన అత్యయని చెప్పబడు విజ్ఞానసంధము నుకూడ త్రిణిమయియే చెప్పుదురని ఇదివరకే నిరూపించియున్నాము. ఇదియు ఒక దెహషము. లోకమునందు “ ఈవస్తువును ఇంతకుముందు చూచితిని ” అనుమొదలగు అనుభవములు గలుగుచున్నవి. ఈ అను భవమును బట్టిచూచిన భూతకాలమున దున్న ఆస్మయే వర్తమాన కాలమునందుకూడ ఉండవలయునని ఏర్పడుచున్నది. అట్లుగాకపోయి నచో ఒకనికికలిగిన అనుభవము మఱియొకనికి స్మరణకు వచ్చుననుట అయుక్తముకదా. కావున ఆత్మ త్రిణికుడనిచెప్పు బౌద్ధమతము సరి యైనదికాదని తార్కిర్యము.

సూ|| ౨౬|| నాసతోదృష్టత్వాత్ ||

టీక|| అసతః=అభావమువలన, కార్యోత్పత్తిః= కార్యముయొ క్కొలుట్టుక, న=సంధవింపదు, కుతః = ఎందువలనననగా, అదృష్ట

౧౬౮ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

త్వాత్ = లోకమునందు కనబడకుండుటవలన (లోకమునందు అట్టి కార్యోత్పత్తి కనుబడుటలేదు.)

తా॥ అన్ని పదార్థములును క్షణికములనిచెప్పిన ఆక్షణికపదార్థములనుండి కార్యముత్పత్తికాదని ౨౧ వ, సూత్రమునందు నిరూపించియున్నాము. అట్లు క్షణికములనుండియే కార్యములు పుట్టునని చెప్పుడుండుటచే బాధ్యులు అభావమునుండియే కార్యోత్పత్తి కలుగునని ఒప్పుకొనుచున్నారని చెప్పవలసి యున్నది. వారి గ్రంథముల యందు ఈయభిప్రాయము స్పష్టముగ చెప్పబడిగూడనున్నది. ప్రత్యక్షమైదులకు విరుద్ధమగుటచే ఈసిద్ధాంతము అయోక్తము అభావమునుండి ఒకకార్యము పుట్టుననుట లోకమునందు ఎచ్చటను లేదుకదా. కుండేటికొమ్ముచే అంకుశమును ఏర్పరచిచాడు. ఎండమావుల నీటియందు స్నానముచేసినాడు. అను మొదలగు వ్యవహారము లెంచైనను కలవా? కావున బాధ్యమతము సరియైనదికాదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౨౩॥ ఉదాసీనానామపి చైవంసిద్ధిః ॥

టీక॥ కించ=మఱియు, ఏవం=ఈవిధముగా (అభావమువలన కార్యోత్పత్తి కలుగునని) చెప్పినయెడల, ఉదాసీనానామపి=ఏమియు ప్రయత్నముచేయక ఊరకుండువారికికూడ, సిద్ధిః=కార్యసిద్ధి కలుగవలయును.

తా॥ అభావమువలన కార్యము పుట్టునన్నచో మఱియొక యోషము వచ్చును. అభావమునుగూర్చి ఎవ్వరును ఏమియు ప్రయత్నముచేయ నక్కరలేదుకదా. ఆఅభావమునుండియే కార్యమపుట్టునేని ప్రయత్నముచేయక ఊరకుండువారలకుకూడ సకల కార్యసిద్ధులును కలుగవచ్చును. ఇది అనుభవ విరుద్ధముకదా. కావున సాత్రాంతికవైభాషికులమతము అసంగతమని తాత్పర్యము.

—(*) ౫. ఉపలబ్ధిధికరణమ్. (*)—

అవ॥ ఈవిధముగా సాత్రాంతిక వైభాషిక మతములను ఖండించి ఈ అధికరణమునందు యోగాచారమతమును ఖండించుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౪॥ నాభావ ఉపలభేః ॥

టీక॥ ఉపలభ్యః=కనుబడు చుండుటవలన, అభావః=న=బాహ్య పదార్థములన్నియు లేవకుట యుక్తముకాదు.

తా॥ బాహ్యమునందు కనుబడుచున్న ఘట పటాది పదార్థములన్నియు లేనేలేవు. అంతర పదార్థములలో విజ్ఞాన సగ్రంథముకొనియు కలదుకాని ఇతర సగ్రంథములు లేవు. అవిజ్ఞానసగ్రంథముకూడ తుణికిమే. ఆ విజ్ఞాన సగ్రంథము యొక్క ఆ కారభేదములే నల్లపు తొలుపు. మొదలగు గూఢములుగాను ఘట పటాది పదార్థములుగాను ఈ పదార్థము లన్నియు బయట నున్నట్లు గాను స్వప్నమునందువలన కనుబడుచున్నవేకాని వేతేమియును లేదు. అని యోగాచారులు చెప్పుచున్నారు. ఈ మతముకూడ దోషయుక్తమైనదియే “ఇ : ఘటము ఇది పటము” అని సర్వలోకమునందును అనుభవ సిద్ధముగా నున్న పదార్థములను గూఢ్యము అని చెప్పుటకు వీలగునా? కావున బాహ్యపదార్థములన్నియు లేనే లేవనుట యుక్తమని తాత్పర్యము.

అవ॥ కలయందు చూచుచున్న వస్తువులు బాహ్యమునందెట్లు లేవో అట్లే జాగ్రత్తయందు చూచుచున్న వస్తువులకూడ బాహ్యమునందు లేవని చెప్పిన దోషమేమి. అనిన అట్లు చెప్పుటకు వీలులేదని నిరూపించు చున్నాడు.

సూ॥ ౨౯॥ వైధర్మ్యాచ్చన స్వప్నాదివత్ ॥

టీక॥ వైధర్మ్యాత్=భేదముండుటవలన, స్వప్నవత్=స్వప్నమునందువలె, బాహ్యరానాం అభావః=బాహ్యపదార్థములు లేకపోవుట, న=సిద్ధింపదు.

తా॥ అవతారికయందు చెప్పిన స్వప్న దృష్టాంతము సరియైనదికాదు. స్వప్నమందు చూచిన వస్తువులు నశించును. జాగ్రదవస్థయందు చూచిన వస్తువులు నశింపవు. రెండవదిపమునందు చూచినను మఱియొక పురుషుడు చూచినను అట్లయిండును. ఈ కారణమువలన జాగ్రదవస్థయందు చూడబడుచున్న పదార్థములకు స్వప్నవస్థయందు చూడబడుచున్న పదార్థములను, ఉపమానముగా చెప్పుట ఉచితము కాదని తాత్పర్యము.

అవ॥ బాహ్యార్థములు లేవని సిద్ధాంతము చేయుటకు మఱియొక కారణముకూడ కలదు. “ ఇదిఘటము, ఇదిపటము ” అను వ్యవహారములు ఘటపటాదులు ఉండినప్పుడే రావలయు ననియు (సత్యములైననే రావలయు ననియు) అసత్యము లైనయెడల రాకూడదనియు నియమములేదు. జ్ఞానముల యొక్క వైచిత్ర్యము వలన (జ్ఞానము నానా విధములుగా విచిత్రమై యుండుట వలన) అట్టి వ్యవహారములు కలుగవచ్చును. జ్ఞానములు విచిత్రములుగా నుండుటకు సంసారములు కారణములు కావున బాహ్య పదార్థములు లేనే లేవనుట సయ్యక్తికమగు సిద్ధాంతమే అనిన అట్లు కాదని నిరూపించుచున్నాడు.

సూ॥ ౩౦॥ నిభావో నుపలభ్యే ॥

టీక॥ అనుప లభ్యే = ఎచ్చటను సత్యక్షమగా లేక పోవుటవలనను, యుక్తి యుక్తము కానందు వలనను లేక వాసనలకు ఆశ్రయ మగునట్టి స్థిరమగు పదార్థ మొక్కటి మీ మతమునందు వే పోవుట వలనను, వాసనానానా = వాసనలయొక్క, భావః = ఉనికి, నసంభవతే = సంభ వింపదు.

తా॥ బాహ్య పదార్థములు లేకున్నను బాహ్య పదార్థవాసన జ్ఞానమునందు వైచిత్ర్యమును కలిగించుననుట విరుద్ధమగు విషయము. పదార్థములే లేక పోయినప్పుడు పదార్థ వాసన ఎక్కడ నుండి వచ్చును. ఒకమారు అనుభవించిన పిదపకదా వాసన (సంసారము) ఏర్పడును. కావున వాసనలు కలవనియు వానివలన జ్ఞానమునకు వైచిత్ర్యము కలుగుననియు చానిచే బాహ్య పదార్థము లున్నట్లు తోచుననియు చెప్పట యుక్తము. మఱియు మీ (యోగాచార) మతమునందు స్థిరమగు పదార్థ మొక్కటియును లేదుకదా. ఇట్లైనచో సంసారములన్నియు నెచ్చట నుండును. అవి నిరాధారముగా నుండనేరవుగదా. విజ్ఞానసంబంధమే సంసారములకు ఆధార మనుటకు వీలులేదు. అది శుణికమని మీరేచెప్పుచున్నారు కదా. కావున ఎట్లును వాసన లున్నవని చెప్పటకు వీలులేదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు చెప్పుట సరికాదు. విజ్ఞాన సంబంధమే వాసనలకు

అశ్రయమని మేము ఓప్పుకొనుచున్నాముగదా అనిన ఈ సిద్ధాంతము గూడ సరియైనది కాదని నిరూపించు చున్నాడు.

సూ॥ ౩౧॥ త్విణికత్వాచ్చ ॥

టీక॥ త్విణికత్వాత్ = త్విణమునకంటే అధికకాలముయందుడు కావున, విజ్ఞాన సూంధశ్చ = విజ్ఞానసూంధము, న వాసనాశ్రయః = సంసారములకు అశ్రయమైనది కానేరదు.

తా॥ విజ్ఞాన సూంధముకూడ త్విణికమనియే మీరు చెప్పు చున్నారుగదా. ఇట్లుగుటచే త్విణమున కొకసారి నశించు విజ్ఞానములు సంసారములకు అశ్రయములై బాహ్యమునందు నానాకారములగు వస్తువులను బోచునట్లు చేయుననుట యసంభవము. ఎట్లనగా భూత కాలమునందు కలిగిన సంసారములేకదా, వర్తమాన కాలము నందు విషయ ప్రతీతికారణములు కావలయును. త్విణికవిజ్ఞానమే ఆ సంసారమునకు అశ్రయమైన చో భూత కాలమునందున్న విజ్ఞానము వర్తమాన కాలమునందు లేక పోవుట చేత సంసారము కూడ లేదని చెప్పవలసి వచ్చును. అశ్రయము లేక పోయి నప్పుడు దాని నాశ్రయించియున్న పదార్థముండుటకు ఏలున్నదా? కావున మీ మతమునందు సంసారములున్నవని చెప్పుటకైనను విజ్ఞానసూంధము, త్విణికమని చెప్పుటకైనను ఏలులేకపోవును. ఈ విరోధమువలనమీసిద్ధాంతము అప్రాణీకమని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౩౨॥ సర్వధా నుపపత్తేశ్చ ॥

టీక॥ సర్వధా = అన్ని విధములుగా గూడ, తస్య = అబద్ధమతమునకు, అనుపత్తే = ఉపపత్తి (సరియైయుండుట) లేకపోవుటవలన, సౌకతం దర్శనం = బాధదర్శనము, నాంగీకర్తవ్యం = అంగీకరింపబడ కూడదు.

తా॥ ఏవిధముగా పట్టిచూచినను బాధమత సిద్ధాంతము యొక్క యుక్తముగాలేదు. కావున సౌత్రాంతిక వైఖాషికల మతముల వలెనే ఈ యోగాచార మతముకూడ సత్పురుషులచే నంగీకరింపబడలేదనిచెప్పవలసివచ్చును. ప్రపంచమునది (బాహ్య పదార్థములు కాని అంతర పదార్థములుగాని) బొత్తిగా లేదనిచెప్పు మాధ్యమిక మతముకూడ

యోగాచార మతఖండనము చేతనే ఖండింప బడినదని తెలిసికొనవలయును. బాహ్య పదార్థములు లేవను యోగాచార సిద్ధాంతమును ఖండించుటకై ఏయే యుక్తులు చెప్పబడియున్నవో ప్రపంచమే లేదను మాత్ర్యుక సిద్ధాంతమును ఖండించునప్పుడు కూడ ఆయుక్తులనే ఉపయోగించు కొనవచ్చును. “క్షణికత్వాచ్చ” అను సూత్రమునకు మాత్రము ఈ విధముగా తాత్పర్యమును గ్రహింపవలయును. క్షణికములని యొకచోటను శూన్యములని యొకచోటను విరుద్ధముగా చెప్పబడవలన బుద్ధ మతము యుక్తమైనది కాదు. ఇట్లు సర్వమును విచారించిన సాత్త్విక నై భాషికుల మతములవలె యోగా చారమాధ్యమిక మతములుకూడ అప్రామాణికములే యనియు వానివలన శ్రేయస్కాములగు వారిచే బౌద్ధమతము అంగీకరింప బడలేదనినది కాదనియు తాత్పర్యము.

—(*) ౬. ఏకస్మిన్న సంభవాధి కరణమ్. (*)—

అవ॥ పై రెండధికరణములకే నాలుగు పెధములగు బౌద్ధమతములను ఖండించి ఈ అధికరణముచే దిగంబర జైన మతమును ఖండించుచున్నాడు.

సూ॥ ౩౩॥ ఏకస్మిన్న సంభవాత్ ॥

టీక॥ ఏకస్మిన్ = ఒక దానియందు, ఏరుద్ధధర్మో = ఏకత్వము అనేకత్వము మొదలగు ఏరుద్ధ ధర్మములు, అసంభవాత్ = అసంభవ దోషమువలన, న = ఉండనేరవు.

తా॥ లోకమంతయును ఏడుపదార్థముల సముదాయమే యనియు ప్రపంచమనందు కనుబడుచున్న సదార్థములకు నిత్యత్వము అని త్యత్వము ఏకత్వము అనేకత్వము మొదలగు విరుద్ధ ధర్మములు కలవనియు దిగంబరజైన మతస్థులు చెప్పుచున్నారు. ఇట్లు చెప్పట సరికాదు. ఒక వస్తువుయందు విరుద్ధములగు ధర్మములు ఉన్నవని చెప్పట సరియగు సిద్ధాంతము కానుకదా. కావున ప్రత్యక్ష విరుద్ధ మగుటచే ఈ దిగంబర జైన సిద్ధాంతము అప్రామాణికమని తాత్పర్యము.

అవ॥ మఱియొక అంశమును ఖండించుచున్నాడు.

సూ॥ ౩౪॥ ఏవంచాత్మాకార్తస్యైవ ॥

టీక॥ కించ = మఱియు. ఏవం=ఈ జైనమతమును అనుసరించి చూచిన, అత్తా కా ర్త స్యు యం = జీవుడు పరిచ్ఛిన్నుడు కావలసి వచ్చును.

తా॥ శరీరము యెంతయుండునో జీవుడుకూడ అంతయే యు న్నాడని దిగంబర జైనులు తలంచు చున్నారు. ఇట్లు తలంచుట దోషము. జీవుడు శరీరమంత పరిమాణము కలవాడే అయినయెడల పరిచ్ఛిన్నుడై యుండవలయును. (అనగా మనుష్య శరీరమునందు ఒకడును మృగ శరీరమునందు ఒకడును ఇట్లు ప్రతిశరీరమునందును జీవుడు వేరు వేరుగా ఉన్నాడని ఒప్పుకొన వలయును) ఇట్లు ఒప్పుకొనిన యెడల ఆ జీవునకుకూడ అనిత్యత్వము కలదని చెప్పవలసి వచ్చును. ఇది సమ్మతముకాదు గదా. కావున జీవుడు శరీరపరిమాణము కలవాడనుట యుక్తియు క్తముకాదని తాత్పర్యము.

అవ॥ పై విషయమునందు మఱియొక దోషమును చూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౩౫॥ నచపర్యాయాదప్య విరోధోవికారాదిభ్యః॥

టీక॥ పర్యాయాదపి = కొన్ని అవయవములు వృద్ధియగుటవలనను కొన్నితగ్గిపోవుచుండుటవలనను, విరోధః = ప్రతిచూపినవిరోధముపోవును (అనగా జీవుడు శరీరపరిమాణము కలవాడై యుండవచ్చునని వర్పడును.) ఇతిచేత్ = అనిచెప్పేయెడల, న=అదిసరికాదు. కుతః=ఎందువలనననగా, వికారాదిభ్యః = వికారములుమొదలగు దోషములువచ్చును. (జీవుడు వికారముకలవాడని చెప్పవలసివచ్చును. మఱియు అనేకదోషములుకూడవచ్చును.)

తా॥ జీవుడు శరీరపరిమాణము కలవాడే. మనుష్యశరీరములోనున్న జీవుడు కర్మవశమువలన చీమమొదలగు చిన్నజంతువులయొక్క శరీరమునందు ప్రవేశింపవలసివచ్చినప్పుడు అతని అవయవములలో కొన్నితగ్గిపోవును. (అనగా సన్నమగుననుట) ఏనుగుమొదలగు గొప్పశరీరములయందు ప్రవేశింపవలసివచ్చినప్పుడు కొన్ని అవయవములు క్రొత్తగావచ్చును. కావున జీవునిపరిమాణము, ఆజీవునికి ఆశ్రయమగు శరీరముయొక్క పరిమాణమేయని చెప్పనురేమో అప్పుడు

౧౪౪ బ్రహ్మసూత్రములు * టికారాత్పర్యసహితము.

అనేకదోషములువచ్చును. జీవుడు ఎప్పుడును అవయవములు కలవాడై వృద్ధిక్షయములను పొందువాడై యున్నాడని ఆయనకు వికారములు ఉన్నవని చెప్పవలసివచ్చును. లోకమునందు వికారములు (మార్పులు) కల ప్రతిపదార్థములును నశించుచున్నవనుట ప్రత్యక్షమై యున్నది. జీవుడుకూడ వికారముకలవాడనిన నాశనమును చెందువాడనికూడ చెప్పవలసివచ్చును. ఇట్లుచెప్పట మీకు సమ్మతముకాదుకదా. మఱి యీ మీరు బంధమోక్షములను ఒప్పుకొనియున్నారు. జీవుడనిత్యుడై నచో అబంధమోక్షములుకూడ సిద్ధింపవు. కావున జీవుడు అణుపరిమాణము కలవాడుగాగాని మహత్పరిమాణము గలవాడుగాగాని ఉండవలయునేకాని శరీరపరిమాణము కలవాడుగానుండుటకు వీలులేదని తాత్పర్యము.

అవ॥ మఱియొకదోషమును చూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౩౬ ॥ అంత్యావస్థితేశ్చోభయ నిత్యత్వాదవిశేషః ॥

టీక॥ అంత్యావస్థితేశ్చ = కడపటిజీవపరిమాణము అట్లేయుండుటవలన (మోక్షావస్థనుచెందిన జీవుడు అట్లేయుండును కావున) ఉభయనిత్యత్వాత్ = ఇతరజీవులుకూడ (జీవపరిమాణములుకూడ) నిత్యములు కావలసివచ్చును. కావున, అవిశేషః = భేదమేమియు ఉన్నదనిచెప్పటకు వీలులేదు.

తా॥ మోక్షముచెందిన జీవునకు ఏపరిమాణము ఉండునో ఆపరిమాణమే స్థిరమైనది. చానికే అంత్యపరిమాణమనిపేరు. ఆపరిమాణము అణుపరిమాణముగాగాని, మధ్య పరిమాణముగాగాని, మహత్పరిమాణముగాగాని ఎట్లయిననుయుండవచ్చును. అని జైనమతస్థులు చెప్పుదురు. దీనినిబట్టిచూచిన అణుపరిమాణము మొదలగునవన్నియును ఒకప్పుడుకాకున్న మఱియొకప్పుడైనను, నిత్యములుకావచ్చును. కావున అన్నియును సమానములేయని చెప్పవలసివచ్చును. అప్పుడు “జీవుడు శరీరపరిమాణముకలవాడు” అనిచెప్ప జైనసిద్ధాంతమునకు భంగమువచ్చునుకదా. మఱియు నిత్యములగుటచే పరమాణుపరిమాణము మొదలగు మూడుపరిమాణములును ఒకరినియందున్నవని (అనగాజీవుడు పరమాణురూపుడుగాను మధ్యపరిమాణము

కలవాడుగాను మహత్పరిమాణము కలవాడుగానుకూడ నున్నాడని) చెప్పవలసివచ్చును. అప్పుడు గజాది శరీరములయందును, వీపీలికాది శరీరములయందును జీవుడు ప్రవేశించుచున్నాడని చెప్పటలో అనేక విరోధములు వచ్చును. యథార్థస్థితిలో పరిమాణములు నిత్యములై యున్నప్పుడు జీవునకు పైనజెప్పినమూటిలో ఏదైన నొక్కపరిమాణము కలదనుట యుక్తముగాని అన్నియును కలవనుట ప్రత్యక్షాదిసర్వప్రమాణములకును విరుద్ధమేకదా. ఇవియున్నయునుగాక, ముక్తినిజెందిన జీవునకు కలపరిమాణము నిత్యమని యొప్పుకొనుచున్నారకదా. అది అవయవములు చేరుటవలనగాని పోవుటవలనగాని కలిగినపరిమాణమా? లేక స్వతస్సిద్ధమైన పరిమాణమా? అవయవముల మార్పువలననే కలిగినదందురేని అదినిత్యమని చెప్పటకు వీలులేదు. భుక్తుకగల ప్రతివస్తువును నశింపవలయుననుట నియమముకదా. అట్లుగాక ఆపరిమాణము స్వతస్సిద్ధమేయందురేని జీవునకప్పటికిని ఆపరిమాణమొక్కటియే యుండవలయునుగాని శరీరానుగుణముగా మారుచుండుటకు వీలులేదు. కావున జీవునకు అణుపరిమాణముగాని మహత్పరిమాణముగాని కలదనవలయునేకాని శరీరపరిమాణము కలదని చెప్పటకు వీలుండదు. ఇది మీకు సమ్మతము (జైనులకు సమ్మతము) కాదుకదా. కావున అప్రామాణికమగు ఈనైసర్థికాంతముచే మామతమున కేమియును భంగమురాదు. శ్రేయస్కాములగువారు ఈనైసర్థికాంతము అంగీకరింపకూడదని తాత్పర్యము.

—(*) ౭. పత్యురసామంజస్యాధికరణమ్. (*)—

అవ || ఈఅధికరణమునందు పాశుపతమతమును ఖండింపుచున్నాడు.

సూ|| ౩౭|| పత్యురసామంజస్యాత్ ||

టీక|| పత్యుః = పాశుపతమతస్థులు అనుమానప్రమాణముచే ప్రపంచమునకు నిమిత్తకారణమని చెప్పినపశుపతి, అసామంజస్యాత్ = సరియగు ఈశ్వరుడగుటకు వీలులేకపోవుటవలన, పాశుపతమతం అసమంజసం = పాశుపతమతము యుక్తమైనదికాదు.

తా|| పాశుపతమతస్థులు అనుమానప్రమాణముచేత ఈశ్వ

రుని సాధించి ఆ ఈశ్వరుడు ప్రపంచమునకు నిమిత్తకారణమనియు, ప్రధానాదులను ప్రేరేపించువాడనియు చెప్పుదురు. ఇదిదోషము. ఈశ్వరుడు నిమిత్తకారణముమాత్రమేయై ప్రపంచమును సృష్టించు నేని అందరను ఒక్కరీతిగనే సృష్టింపవలయునుగాని ఉక్తమ మధ్యమ, అధమ భేదములచే అనేకవిధములుగా సృష్టించుటకు వీలులేదు. అట్లు సృష్టించునందురేని ఆపరమేశ్వరునకుకూడ మనవలెనే రాగద్వేషాదులుండవలసివచ్చును. ఇదియునుగాక ప్రత్యక్షమును బట్టిచూచిన రాగద్వేషాదులు లేక కార్యములయందు ప్రవర్తించువాడే లేదు కదా. దీనివలన ఈశ్వరుడు ఈశ్వరుడే కాకపోవలసివచ్చును. ఈదోషమువలన పాశుపతమతము సరియైనది కానేరదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౩౮॥ సంబంధానుపపత్తేశ్చ ॥

టీక॥ సంబంధ=ప్రధానాదులకును వానినిప్రేరేపించు నీశ్వరునకునుగల సంబంధము, అనుపపత్తేః = ఉండుటకువీలు లేకపోవుటవలన కూడ, పాశుపతమతం అసమంజసం= పాశుపతమతము సరియైనది కాదు.

తా॥ పై సూత్రమునందు చూపబడిన దోషములేగాక మఱి యొకదోషముకూడ కలదు. ఏదియనగా:— ఈశ్వరుడు ప్రధానాదులను ప్రేరేపించుననిచెప్పినచో ప్రధానాదులకును ఈశ్వరునకును సంబంధముకట్టికలదని చెప్పవలయును. సంబంధములేకపోయిన “ ఏడు దీనిని ప్రేరేపించుచున్నాడు ” అనిచెప్పటకు వీలులేదుకదా. సంబంధము రెండువిధములైనది. కావున ప్రధానాదులకును ఈశ్వరునకును గల సంబంధము సంయోగ సంబంధమా? సమవాయ సంబంధమా? అని విచారించి నిర్ణయింపవలసియున్నది. చాగుగ విచారించినచో ప్రధానాదులకును ఈశ్వరునకును ఏవిధమైన సంబంధము ఉన్నదని చెప్పుటకు వీలులేదు. ఎట్లనగా:—ప్రేర్యులగు (ఈశ్వరునిచే ప్రేరేపించబడువారగు) ప్రధానపురుషులకును ప్రేరకుడగు (ప్రధానపురుషులను ప్రేరేపించువాడగు) ఈశ్వరునకును సంయోగ సంబంధము ఉండుటకు వీలులేదు. మైనవర్ణించిన ప్రేర్య, ప్రేరకులు అవయవములు లేనివారు సర్వవ్యాపకులు. ఇట్టివారు ఒకరితోనొకరు చేర

టకు ఎట్లువీలుపడును. ఇట్లు సమవాయ సంబంధము ఉండుటకుకూడ వీలులేదు. ప్రేర్యములు కార్యములు (ఒక కారణమువలన పుట్టినవి) కాకపోవుటచేత ప్రేర్యప్రేరకులు కార్యకారణములను చెప్పటకును ఇదియే కారణమువలన వానికి ధర్మ, ధర్మభావము (ప్రేర్యములు ధర్మము ప్రేరకులుధర్మి. అను ఏర్పాటు) కలదనుటకును వీలులేదు కదా. ధర్మధర్మిభావము లేకున్న సమవాయ సంబంధ ముండదనుట స్పష్టము. ఈ కారణముల నన్నిటిని విమర్శించినూచిన ప్రేర్యప్రేరకులకు ఏవిధమగు సంబంధమును లేదనవలసి వచ్చును. దీనివలన ఈశ్వరుడు నిమిత్తకారణమైన ప్రధానపురుషులను ప్రేరేపించుచు వారిద్వారా ప్రపంచసృష్టి చేయుచుండునను సిద్ధాంతము యుక్తియుక్తము కాదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౩౯॥ అధిష్ఠానానుపపత్తేశ్వ ॥

టక॥ అధిష్ఠాన = ఈశ్వరుడు ప్రధాన పురుషులకు అధిష్ఠాన మగుటకు, (పేరకు డగుటకు) అనుప పత్తేశ్వ = పేరకులక పోవుట వలనకూడ, పాశుపతమతం అనుమంజసం = పాశు.త మతము సరియైనది కాదు.

సా॥ లోకమునందు కుష్కరవాడు మొదలగు నిమిత్త కారణములు మట్టి మొదలగు పదార్థములను ప్రేరే పించుచున్నట్లు ఈ నిమిత్త కారణమగు ఈశ్వరుడు ప్రధానమును ప్రేరేపించుచున్నాడనవలయునుగాని వేరేమియు చెప్పటకు వీలులేదు. యధార్థ స్థితిలో పై నిరూపించినట్లు సిద్ధాంతము చేయుటకూడ దోషరహితము కానేరదు. కుష్కరవాడు మొదలగు వానికేత ప్రేరేపించబడు మట్టి మొదలగునవి ప్రత్యక్షములు. ప్రధానము రూపాదులు లేనిదగుటచేత అప్రత్యక్షమైనది. ఈ భేదమువలన అప్రత్యక్షమగు ప్రధానమును ప్రేరేపించు విషయములో ప్రత్యక్షమగు కలాలమృత్తికాది దృష్టాంతము సరిపడదుకదా. కావున ఈశ్వరుడు కేవలము నిమిత్తకారణమేయనియు ప్రధానాదులను ప్రేరేపించి తన్ములమున సృష్టి చేయుననియు చెప్ప పాశుపత మతము యుక్తిహీనమైనదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు చెప్పట సరికాదు. రూపాదులు లేనివైనను ఇం

ద్రియములు పురుషునిచే ప్రేరేపించ బడుచున్నట్లు ప్రధానము కూడ రూపాది హీనమైనను ఈశ్వరునిచే ప్రేరేపించ బడవచ్చును. అనిన నదియును సరికాదని చెప్ప యున్నాడు.

సూ॥ ౪౦॥ కరణవచ్చేన్న భోగాదిభ్యః ॥

టీక॥ కరణవత్ = ఇంద్రియములవలె (ఇంద్రియములను పురుషుడు [జీవుడు] ప్రేరేపించుచున్నట్లు అనుట) ప్రధానస్యాపి ప్రేర్యోన్మ = ప్రధానముకూడ ప్రేరేపించ బడుచున్నది. (ప్రధానమును కూడ ఈశ్వరుడు ప్రేరేపించ వచ్చుననుట) ఇతిచేత్ = అనిచేప్పడు రేసి, న=అది యుక్తమగుదు, జీవస్య భోగాదిభ్యః = జీవునకు సుఖదుఃఖానుభవము మొదలగునవి కలిగియుండుట వలన (జీవునకు భోగాదులు కలవు. ఈశ్వరునకు వేరుకదాయనుట.)

తా॥ “ రూపాదులు లేని ఇంద్రియములకు జీవుడు అధిష్ఠానమై (ప్రేరకుడై) యున్నట్లు ప్రధానమునకు ఈశ్వరుడకూడ అధిష్ఠానేము కావచ్చును. అనిచేప్పట సరికాదు. జీవునకు సుఖ దుఃఖానుభవము కలదు. కావున ఆ అనుభవమును కలిగించు కొనుటకై ఆయన ఇంద్రియములకు అధిష్ఠానము కావచ్చునుగాని సుఖదుఃఖానుభవము లేనివాడగుటచే ఈశ్వరుడు మాత్రము ప్రధానమునకు అధిష్ఠానమగుటకు వీలులేదు. ఆయనకకూడ సుఖదుఃఖానుభవము కలవని మొప్పకొందులేని అప్పుడాయన ఈశ్వరుడే కాక పోవలసివచ్చును. కావున బహుదోష యుక్తమగుటచే పాశు పతమతము సరియైనది కాదని తాత్పర్యము.

అవ॥ యతీయోక విషయమునందు దోషమును చూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౪౧॥ అంతవత్త్వేన సర్వజ్ఞతావా ॥

టీక॥ పాశుపతమతే = పాశుపతమతమునందు, అంతవత్త్వం = ప్రధాన పురుషులకు అనిత్యత్వముగాని, అసర్వజ్ఞతావా = ఈశ్వరుడు సర్వజ్ఞుడు కాకపోవుటకాని, సంభవతి = సంభవించును.

తా॥ ప్రధానము పురుషుడు ఈశ్వరుడు ఈముగ్గురును వినా శము లేనివారనియు అందు ఈశ్వరుడు సర్వజ్ఞుడనియు పాశుపత మతస్థులు చెప్పదురు. ఇది సరికాదు. ఈశ్వరుడు సర్వజ్ఞుడైనచో ఆయ

నకు ప్రధానపురుషుల పరిమాణము తెలియునా? తెలియదా? తెలియునందులేని ప్రధానపురుషులకు వినాశము కలదనవలయును. పరిచ్ఛిన్నమగు వస్తువు లన్నియును వినాశము గలవనుటయును జ్ఞేయములకు (జ్ఞానముచే తెలిసి కొనఁగినవానికి) జ్ఞాన పరిచ్ఛిన్నశ్వము (జ్ఞానముచే నావరింప బడుటలేక విభాసింప బడుట) తప్ప దనుటయును ఏమియును? కాదా, ఇట్లుగాక ఈశ్వరుడు ప్రధానాదుల నేఱుంగలేదనినచో ఆ యన సర్వస్వము కాక పోవలసి వచ్చును. ఈ విధముగా అనేకదోషములు కలది యగుటచేత పాపతమతము అపామాణీకము. ఈ నిరూపణచే సేశ్వర సాంఖ్యులు (ఈశ్వరుడు ఒక డన్నాడని అంగీకరించు సాంఖ్యులు) యోగులు శైవులు వైశేషికులు మొదలగువారి మతములన్నియును “ ఈశ్వరుడు మితకారణమేకాని ఉపాదాన కారణముకాదు ” అను నంశమునంది ఖండింపబడినది “ జగత్కారణము ప్రధానము ” అను మొదలగు కృతేతి అంశములను ఖండించుటకు ఇంతకుపూర్వము ౧ వ అధ్యాయము ౨ వ అధ్యాయము మొదటి పాదము మొదలగు స్థలములయందు చేయు బడిన విచారణలే చాలును. కావున ఈశ్వరుడు సిద్ధి త్త కారణమని చెప్పు సర్వమతిములును అప్రామాణీకము లేయని తేల్చిసికొనవలయునని శాత్పర్థము.

—(*) ౮. ఉత్పత్త్య సంభవాధి కరణమ్. (*)—

అవ|| ఈవిధముగా ఈశ్వరుడు మిత్ర కారణము మాత్రమే యునిచెప్ప వేదవిరుద్ధములగు సిద్ధాంతములను ఖండించి వేదములకు సంపూర్ణముగా విరుద్ధము కాకపోయినను కొన్ని అంశములయందు మాత్రము కొంచెము భేదము కలిగియున్న పాంచరాత్ర సిద్ధాంతమును ఈ అధికరణముచే ఖండించుచున్నాడు.

సూ|| ౪౨|| ఉత్పత్త్య సంభవాత్ ||

టీక|| ఉత్పత్త్య సంభవాత్ = పరమేశ్వరునుండి ఉత్పన్నమగుట యుక్తముకాదు. కావున, పాంచరాత్రకాశాంతతల అసమంజసం = పాంచరాత్రకులవతము సరియైనదికాదు.

తా|| భంగవంతుడగు వాసుదేవుడు నిరంజనుడు నిర్వికారుడు

గీ० బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

ప్రపంచమునకు ఉపదాన కారణము నిమిత్త కారణముకూడ ఆయన యే. ఆ వాసుదేవుని వలన సంకర్షణుడను జీవుడు వుట్టును. (వారిఆగమమునందు జీవునకు సంకర్షణుడని సంజ్ఞ.) ఆ సంకర్షణుని నుండి ప్రద్యుమ్నుడను పురుతో సునస్సువుట్టును. ఆ ప్రద్యుమ్నుని నుండి అనిరుద్ధ సంజ్ఞగల అహంకారము జనించును. అని భాగవతులు చెప్పుదురు. ఈ సంకర్షణుడను జీవుడు భగవంతుని నుపాసించేనేని నీనికి భాగవత్సాన్నిధి రూపముగ మోక్షము కలుగుననికూడ వారు సిద్ధాంతము చేసియున్నారు. ఈ సిద్ధాంతము వేదమునకు సంపూర్ణముగా విరుద్ధముకాదుగాని కొన్ని అంశములందు మాత్రము భేదముకలిగి యున్నది. జీవుడు పరమేశ్వరునివలన వుట్టుననుట యుక్తి యుక్తము కాదుగదా. అట్లు సిద్ధాంతము చేసినయెడల వుట్టుక గలపదార్థముల కన్నిటికిని నాశనము కలదనుట నియమము కావున ఈ జీవుడకూడ నశించ వలసివచ్చును. ఇట్లు జీవుడు అత్యంత్య దుష్టుడనేని ఆ మతస్థులు చెప్ప మోక్షము పొందక పోవును. ఎవనికని కలుగుటకు వీలు లేదు కదా. కావున పాంచరాత్రాగమమునందు ఈ విషయము వేదవిరుద్ధమైన దగుటచే శ్రేయసాచారములచేత గ్రహింపబడ తగినది కాదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౪౩॥ సచకర్తుః కరణం ॥

టీక॥ కర్తుః=కర్తవలన, కరణం=సాధనము, తాత్పర్యతేవ=పుట్టుదు

తా॥ జీవునివలన మనస్సు వుట్టుననుటకూడ సహకారు. జీవుడు కర్త (ఒకపనిచేయువాడు) మనస్సు కరణము (పనిచేయుటకు సాధనమైనది.) ఇట్లుగుటచే కర్తనుండి కరణముపుట్టుటకు వీలులేదు. లోకమునందుకాని వేదమునందుకాని ఈ విషయమునందు దృష్టాంతముగాని ప్రమాణముగాని లేదుగదా. కావున ఈసిద్ధాంతముకూడ భ్రాంతి మూలకమైనదియే యని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౪౪॥ విజ్ఞానాదిభావేనాతదప్రతిషేధః ॥

టీక॥ సంకర్షణాదీనాం = సంకర్షణుడుమొదలైన ముగ్ధిరికిని, విజ్ఞానాదిభావే = విజ్ఞాన బల విశ్వరూపులు కలవని, అంగీకృతేవ=

అంగీకరించి నప్పటికిన్ని, తద ప్రతిషేధః = ఉత్పత్త్య సంభవదోషము పోనేరదు.

తా॥ సంకర్షణము అనిరుద్ధము ప్రవృత్తముడు (జీవ అహంకార మనుస్సులు) ఈమగ్గురును వాసుదేవునితో సమానులే. కావున ఏను వాసుదేవునివలన జనించినను, నశింప వలసిన యవసరములేదు. అని చెప్పమరేమో అప్పటిని ఉత్పత్త్య సంభవదోషము పోనేరదు. వాసుదేవుడు మొదలు నలుగురును సమానులే అయిన యెడల ఒకరి కంటే నొకరికి అతిశయమేమియునలేదు కావున ఒకరినుండి యొకరు పుట్టుచున్నారనుటకు ఏలుచుండుకదా. ఇట్టియునుగాక సమాన స్వభావములుగల నలుగురు ఈశ్వరులు (స్వతంత్రులు) ఉన్నారనుటవలన ప్రయోజన మేమియునులేదు. ఒకరినివలననే సర్వ కార్యములును సిద్ధించుచుండగా సమానస్వభావములుగల నలుగుర నంగీకరింపవలసిన ఏమియేమి? ఇదియునుగాక వాసుదేవుడే పరతత్వమును సిద్ధాంతమునకుగాడ భంగమువచ్చును. అందరును సమానులే అయినయెడల వాసుదేవుడొకడే పరతత్వమనియు ఇతరులు కారనియు నిరూపించుటకు నాధార మేమియున్నది. కావున ఎట్లును పాంచరాత్రాగమము నిర్దోషము కానేరదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౪౫॥ విప్రతిషేధాచ్చ॥

టీక॥ విప్రతిషేధాచ్చ విరుద్ధవిషయములను చెప్పటవలన కూడ, పాంచరాత్ర మతమనమంజసం = పాంచరాత్రమతము సరికాదు.

తా॥ పాంచరాత్రులు జ్ఞానైశ్వర్యాదులు భగవంతుడగు వాసుదేవుని గుణములని ఒకచోటను అవి వాసుదేవుడేయని మఱియొక్క చోటను చెప్పుచుందురు. మఱియు “ నాలుగువేదములనుబాచి వానివలన శ్రేయస్సును చెందనేరక శాండిల్యమహాముని ఈపాంచరాత్రాగమమును అభ్యసించెను ” అనుమొదలగు వేదనిందకములగు వాక్యములకూడ వారిఆగమమునందు అచ్చటచ్చట కనుపడుచున్నవి. ఇట్టి విరుద్ధార్థములు చెప్పుచుండుటచేత పాంచరాత్రాగమము సరియైనదికాదు. ఈవిధముగా విమర్శించిచూచిన పరమతములలో దేని

౧౮౨ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

వలసకూడ మన అచైతన్యసిద్ధాంతమునకు భంగమురానేరదని తాత్ప.

రచనానుపపత్తే రహితపంచతత్వారిగ్గోళతే ౮॥ ౪౫॥

రచనా, మహా, దుభయ, సముదాయ, నాభావ, నైకస్థితి, పత్త్యు, రుత్పత్తిరహితే.

ఇతి శ్రీబ్రహ్మసూత్రే ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య ద్వితీయః పాదః.

ఇట్లు ద్వితీయాధ్యాయమునందు ద్వితీయపాదము

ము గి సె ను.

ఓం.

శ్రీవాసుదేవశర్మ హృదయః..

శ్రీగురుభ్యోనమః - హరిః ఓమ్.

బ్రహ్మ సూత్ర ము లు.

ద్వితీయాధ్యాయము - తృతీయపాదము.

—(*) ౧ వియదధికరణమ్. (*)—

అవ॥ పైపాదమునందు వేదవిరుద్ధములగు మతములనన్నిటిని ఖండించి వేదాంతమతము నిర్దోషమని నిరూపించియున్నాడు. ఈపాదమునందు వేదవాక్యములయందుగల పరిస్పర విరోధములను పరిహరించి వేదాంతసిద్ధాంతమును దృఢపరుపబోవుచు మొట్టమొదట ఆకాశమునుగూర్చి ఈ అధికరణమునందు విచారింపబడుచున్నాడు.

సూ ॥ ౧ ॥ నవియదశ్రుతేః ॥

టీక॥ అశ్రుతే = వేదమునందు చెప్పబడియుండుక పోవుటవలన, వియతే = ఆకాశము, నఉత్పద్యతే = పుట్టుననిచెప్పటకు వీలులేదు తా॥ ఛాందోగ్యశ్రుతియందు తత్తేజోస్పృశత (ఆపరబ్రహ్మ

ము అగ్నిని సృజించెను) అనుముదలగు వాక్యములచేత అగ్ని, జల, పృథువులయొక్క సృష్టి చెప్పబడియున్నదేకాని ఆకాశవాయువుల యొక్క సృష్టి చెప్పబడలేదు. కావున ఆకాశముపుట్టినదని చెప్పటకు వీలులేదని తాత్పర్యము. (ఇది పూర్వపక్షమాత్రము)

సూ॥ ౨॥ అస్తిత్యు ॥

టీక॥ తైత్తిరీయశ్లోకే = తైత్తిరీయోపనిషత్తునందు, ఆకాశోత్పత్తిశ్రుతిః = ఆకాశముపుట్టుచున్నదని చెప్పశ్రుతి, అస్తిత్యు = కలదు గదా, అతఃవిరోధః = అందువలన శ్రుతులకు పరస్పర విరోధము వచ్చును.

తా॥ ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు ఆకాశము పుట్టుచున్నదని చెప్పబడియుండలేదు. తైత్తిరీయోపనిషత్తునందు మాత్రము, “తస్మాద్వా ఏతస్మాదాశ్శవ ఆకాశస్సంభూతః ” (ఆ పరమాత్మనుండి ఆకాశము పుట్టును.) అని ఆకాశోత్పత్తి చెప్పబడియున్నది. ఇట్లు చెప్పటచేత శ్రుతులకు పరస్పరవిరోధము వచ్చును. కావున ఆకాశముపుట్టునని చెప్పటయే యుక్తముగాదని తాత్పర్యము.

అవ॥ తైత్తిరీయోపనిషత్తునందు ఆకాశోత్పత్తి చెప్పబడియున్నది కావున అశ్రుతిని ప్రమాణముగాచేసికొని ఆకాశము పుట్టుచున్నదనవచ్చునుకదా. అనిన అట్లుకాదని (పూర్వపక్ష) చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ 3॥ గౌణ్యసంభవాత్ ॥

టీక॥ సా=అతైత్తిరీయశ్రుతి, గౌణి=గౌణమైనది (ముఖ్యమైనదికాదు) కుతః=ఎందుకనగా, ఆకాశస్య = ఆకాశము, నిరవయవత్వాత్ = అవయవములు లేనిదగుటవలన, తదుత్పత్తేః= దానియొక్క ఉత్పత్తే, అసంభవాత్ = సంభవింపదుకావున (వీలులేదు.)

తా॥ తైత్తిరీయశ్రుతి ముఖ్యమైనదికాదు. (అనగా దానిని బట్టి ఆకాశోత్పత్తి నిర్ణయించుటకు వీలులేదనుట) షణ్ణియు ఆకాశము పుట్టుటకేవీలులేదు. దానికి అవయవములు లేవుకదా. అవయవములుగల వస్తువులే పుట్టుచున్నవనుట లోకమునందు కనుపడుచున్నది. కావున ఆకాశము పుట్టననుటకును వీలులేదు. తైత్తిరీయశ్రుతి

౧౮౪ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

ఆకాశోత్పత్తినిగూర్చి ముఖ్యముగా జెప్పబడుచున్న దనుటకుకూడ నీలు లేవు. ప్రత్యక్షవిరుద్ధములగు ఇట్టియంశములను చెప్పవలసిన యెడల శ్రుతి ప్రమాణము కాకపోవలసివచ్చునుకదా. కావున ఆకాశోత్పత్తి సంభవింపదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఈవిషయమును దృఢపరుచుటకై పూర్వపక్ష మతియొకహేతువును భావుచున్నాడు.

సూ॥ ౪ ॥ శబ్దాచ్చ॥

టీక॥ శబ్దాచ్చ = మతియొక శ్రుతివలనకూడ, సాగౌణి = ఆ ఆకాశోత్పత్తి శ్రుతిప్రధానముకాదు.

తా॥ “ వాయుశ్చాంతరిక్షం చైతదమృతం ” ఈవాయువు, ఆకాశము ఇవిమోక్షస్వరూపమైవి (లేకనాశనములేనివి) అనువాక్యముచే ఆకాశము నాశనములేదని చెప్పబడియున్నది. ఉత్పత్తిగలవాటి కన్నిటికిని నాశముండవలయుననుట నియమమగుటచే “ ఆకాశము ఉత్పత్తిగలది ” అని చెప్పినయెడల దానికి వినాశము లేదనిచెప్పుటకు నీలు లేదుకదా. కావున పై ఉదహరించిన శ్రుతినినుసరించి చూచినయెడల ఆకాశమునకు ఉత్పత్తిలేదనియే చెప్పవలయును. ఈకారణమువలన తైత్తిరీయశ్రుతి ప్రధానముకాదనియే ఏర్పడునని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లుచెప్పట సరికాదు. “ అత్తన ఆకాశస్సంభూతః ఆకాశాద్వాయుః ” (బ్రహ్మనుండి ఆకాశముపుట్టెను. ఆకాశము నుండి వాయువుపుట్టెను) అను మొదలగువాక్యములయందు “ సంభూతః (పుట్టెను) ” అను శబ్దముకూడలేదు ఆకాశమునుగుఱించి చెప్పనప్పుడు గౌరముగాను (అప్రధానముగాను) ఇతర భూతములను గుఱించి చెప్పనప్పుడు ముఖ్యముగాను ఉండుటకు నీలులేదు కదా. కావున తైత్తిరీయశ్రుతి అప్రధానమైనదికాదు. అశ్రుతినిబట్టి ఆకాశోత్పత్తి అంగీకరింపవచ్చును. అనిన, అట్లు కాదని (పూర్వపక్ష) చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౫ ॥ స్యాచైచికస్యబ్రహ్మశబ్దవత్ ॥

టీక॥ బ్రహ్మశబ్దవత్ = భృగువల్లియందుండు బ్రహ్మశబ్దమునకు

వలె, ఏకస్యచ = ఒకరి శబ్దముచేత, తత్త్వ ముఖ్యస్వంచ = ఒక చోట గౌణముగాను మఱియొక చోట ముఖ్యముగాను ఉండుట, స్వాత్ = కలుగ వచ్చును.

తా|| భృగువల్లియందు “ తపోసా బ్రహ్మవిజ్ఞానస్య తపో బ్రహ్మ ” (తపస్సుచేత బ్రహ్మను తెలిసికొనుటకు ప్రయత్నింపుము తపస్సే బ్రహ్మ) అనువాక్యములచే ఒక బ్రహ్మశబ్దమే “ తపోసా ” అనుమొదలగు స్థలములందు ముఖ్యముగాను “ తపో బ్రహ్మ ” అను స్థలములందు గౌణముగాను ఉపయోగింపబడియున్నది. ఇది విధముగా సంభూతశబ్దముకూడ చోట గౌణముగాను మఱియొకచోట ముఖ్యముగాను ఉన్నదని విరుద్ధములేదు. కావున తైత్తిరీయ శ్రుతి గౌణమే యనియు ఆ కారణము వలన “ ఛాందోగ్య శ్రుతి యందు ఆకాశము పుట్టలేదనియున్నది. తైత్తిరీయమునందు ఆకాశము పుట్టుననియున్నది. ” అని నిర్యోగము లేదనియు ఏ నన్నిటిని వివర్ణించి చూచిన ఆకాశము పుట్టుచున్నదనుటకు ఏ ఛాందోగ్యము తాత్పర్యము.

“ ఇవిధముగా అయిన సూత్రముల చేతను పూర్వపక్షమును ఛాపి ఈ క్రిందిరీతియే సూత్రములచే సూత్రకారుడు స్వమత సిద్ధాంతమును చెప్పుచున్నాడు.

సూ|| ౬|| ప్రతిజ్ఞా సాక్షరవ్యతిరేకా దృష్టభ్యః ||

అక|| అకాశో తృత్యో ధృవగమనః = ఆకాశము పరబ్రహ్మమునుండి పుట్టుచున్నదని యొప్పుకొని నప్పుడు, అవ్యతిరేకాత్ = కారణముగు పరబ్రహ్మమునందుండి, కార్యముగు ఆకాశము వేరుగుటకు వీలులేదు. కావున, శక్త్యభ్యః = కార్యకారణములకు అభేదమును దృష్టాంత పూర్వకముగా సూచించు వేదవాక్యముల ననుసరించి ప్రతిజ్ఞ బక కారణమును తెలిసికొనిన కార్యముల నన్నిటిని తేలికొనవచ్చునను ప్రతిజ్ఞగ, అహంసిః = నిలేక పోవుట, సలభః = సులభము చున్నది.

తా|| ఛాందోగ్య శ్రుతియందు “ కారణముగు వస్తువు నొకదానిని తెలిసికొనిన కార్యముల నన్నిటిని తేలికొనవచ్చును ” అని ప్రతిజ్ఞ చేసి దానిని నిరూపించు చున్నది. ఇది మొదలగు అనేక దృష్టాంతములచేత “ కార్యకారణములకు భేదములేదు ” అని నిరూ

పింపబడియున్నది. “ ఆకాశమునకు పుట్టుకలేదు. అది పరబ్రహ్మమునకంటే వేరైన వస్తువు ” అని చెప్పిన వెదల పైఠానుపిత ప్రతిజ్ఞకు విరోధము వచ్చును. ఎట్లనగా:—వేదాలత వాక్యములచే ప్రతిపాదించబడు పర బ్రహ్మమే జగత్కారణమనియు ఆ పరబ్రహ్మమునొక్కాధానిని తో నీకొనన స్వమును నొసకొని యున్నదిగానియు ఆ శ్రుతి నిరూపించుచున్నది. పర బ్రహ్మమునకంటే వేరుగా కార్యముగాని (ఉత్పత్తిలేని) ఆకాశముకంటె యున్నది. పరబ్రహ్మజ్ఞానమువలన ఆకాశజ్ఞానము కలుగనేరదుగాదు. అన స్వపిజ్ఞ ప్రతిజ్ఞకు భంగమువచ్చును. కావున ఆప్రతిజ్ఞకు భంగము రాక ములకై ఆకాశముకూడ పరబ్రహ్మమునందు పుట్టినదేమో ఒకకోణవలయును. ఆకాశతత్త్వము చెప్పబడియున్నదిగాని యాధారమనియు వాచవలన ఆకాశమునకు ఉత్పత్తి అవలయును. అది విరుద్ధమనియు దేవులకు వీలులేదు. ఏయనగా ఛాందోగ్యమునందు “ అగ్నిని సృష్టింపవని మొట్టమొదటనే చెప్పబడియున్నది. పైర్తేరని ప్రాముఖ్యత ఆయగ్ని మూడవవిగా చెప్పబడియున్నది. దీనిబట్టి మూవిన ఛాందోగ్యమునకూడ “ అగ్ని ఆకాశ వాయువులకు తర్వాత స్థానం బడెను ” అనుటయే అభిప్రాయమని వచ్చుచున్నది. అట్లుకాకపోయిన ఆకాశ వాయువులనుగూర్చి చెప్ప శుక్తి అర్థమే లేరనిచూపవచ్చును. “ కావున పైన ఉదహరించిన ఛాందోగ్య ప్రతీతిని ప్రకారం పైఠానుపిత ఒకటే వాక్యము. ” అనితెలిసి కొనసాగియుండు. పై విన్ను శాసనల శ్రుతులకు పరస్పర విరోధము లేదనుటయు ఆకాశమునకు ఉత్పత్తి కలదని ఒప్పుకొని వలయు ననుటయు సిద్ధాంతము. ఇది బడినద తాత్పర్యము.

అవ॥ ఈసిద్ధాంతమును దృఢపరచుటకై పఠింపక కారణమును చూపు చున్నాడు.

సూ॥ ౭॥ యావద్వికారంత్ర విభాగో లోకవత్ ॥

టీక॥ లోకవత్ = లోకమునందువలె, విభాగః = ఇతరం వస్తుములకంటే భేదము, యావద్వికారం = వికారమును (కార్యమును) వ్యాపించియుండును. (అనగా ఏదేవస్తువు ఉత్పత్తి కలదియై యుండు

నో ఆయా వస్తువు ఇతర వస్తువులకంటే భేదము కలదియై యుండుననుట నియమము.)

తా॥ లోకమునందు విభాగము (భేదము) ఎక్కడెక్కడ కనుబడు చున్నవో ఆ స్థలము లందఁతయు కార్యత్వము (ఒకదాని వలన వుట్టుట) కనుపడుచున్నది. ఎట్లనగా ఘటము పటమున కంటే వేరైనది. అది కార్యత్వమున నున్నది. కిక్కిరియించిన ఎచ్చ తెచ్చుట భేదము కనుపడుచున్నది. అ వస్తువు లన్నియును కార్యము లేయై యుండవలయునని నియమ మున్నది. శుత్రాలనలనను యుక్తుల వలనను “ భేద మవియును నదు. ” అని నిరూపింప బడిన పర బ్రహ్మము కార్యము కాదనుట దివంగ సిద్ధాంతము చేరుబడి యున్నదికదా. ఆకాశము నుండనను, నీరము కనుపడుచునే యున్నది. భూమి మొదలగు ఇతర భూతములకంటే ఆకాశము వేరునుట ప్రత్యక్షమగుదా, కావున ఘటమునకంటే వేరు ఘటము యెట్లుకార్యమొప్పునవ్యాదులకంటే వేరుగు ఆకాశముకూడ అట్టికార్యము. ఈ విమర్శవలన ఆకాశమునకు ఉత్పత్తి కలదినుట సిద్ధాంతము చేయబడియున్నది, ఆకాశము ఉత్పత్తి స్వరూపముని చెప్పట బోధ చారికము (పరబ్రహ్మము సర్వ వ్యాప్తులగుటచే నందర బ్రహ్మమును గూర్చి ఆకాశరూపముననే చెప్పడు, అందు అచ్యుత స్వరూపుడని చెప్పటకై ఆకాశము అచ్యుత స్వరూపము) అని చెప్పి బడినదే కాని ప్రత్యక్షతొకాశమును గూర్చి చెప్పటకుకాదు. కావున వేదాంత సిద్ధాంతమునకు భంగ మిట్లునా కలగ నేరదని తాత్పర్యము.

—(*) ౨. మాతరిశ్వ వ్యాఖ్యాని కరణమ్. (*)—

అవ॥ ఈ విధముగా ఆకాశము వుట్టుచున్నదని నిరూపించి ఇట్లే వాయువుకూడ వుట్టుచున్నదని ఈ యధికరణముచే నిరూపించుచున్నాడు.

సూ॥ ౮॥ ఏతేన మాతరిశ్వ వ్యాఖ్యాతః ॥

టీక॥ ఏతేన=చేసి, అధికరణమునందు చూపిన యుక్తులచేతనే, మాతరిశ్వ = వాయువుకూడ, వ్యాఖ్యాతః= వట్టుకగలవాడని నిర్ణయించ బడెను.

తా॥ శాంతోగ్య శ్రుతియందు వాయువుయొక్క ఉత్పత్తిని గూర్చిగూడ చెప్పబడక పోవుటవలనను త్రైవిధీయశ్రుతియందుమాత్రము దానినిగూర్చి చెప్పబడి యుండుటవలనను పై అధికరణము నందు చూపినపూర్వపక్షములన్నియును వాయువు విషయమగుటకూడచేయబడవచ్చును. సిద్ధాంతముకూడ పై అధికరణమునందు చూపినట్లే చేయబడ వచ్చును. కావున వాయువుకూడ ఉత్పత్తి కలదియే యని ఈ అధికరణముచే సిద్ధాంతము చేయబడెనని తాత్పర్యము.

—(*) ౩. అసంభవాధి కరణమ్. (*)—

అవ॥ “అకాశ వాయువులకు వలెనే బర బ్రహ్మమనకుకూడ పుట్టుకయుండవచ్చును” అని సంశయము రేగా వాసిని ఈ అధికరణముచే నివారించు చుండుట.

సూ॥ ౯॥ అసంభవస్తు సజ్జనమేవైతి ॥

టీక॥ సతః=సర్వదార్థమునకు సర్వబ్రహ్మముయొక్క, ఉత్పత్తే=పుట్టుక, అసంభవః=కాదు, కతః=ఎందుకనగా, అనుపపత్తే=సద్వస్తువునకు (ఉన్నదార్థమునకు) ఉత్పత్తి కలదనుటకు వీలు లేనందున (ఎందుకనగా.)

తా॥ అంతాంతరమును బడిన సంశయము సర్వమైనది కాదు. బర బ్రహ్మము సత్సామాన్య స్వరూపుడుగుటచే (సర్వదార్థములయందును కనబడుచున్న ఉనికియే బ్రహ్మ అగుటచేతను) మఱియొక సర్వదార్థమునైన పుట్టినదిగాక నేరలేదు. అకమునందు సామాన్య స్వరూపుడు వట్టికాదు విశేషస్వరూపమగు ఘటము మొదలగునవి పుట్టుటను చూచుచున్నచుకాని సామాన్యమువలన మఱియొక సామాన్యముగాని విశేషవలన సామాన్యముగాని పుట్టుచుండుటను చూడటలేదు. (విశేషమనగా భేదము సామాన్యమనగా సర్వ విశేషములయందును వ్యాపించి యుండు సదార్థము. ఉదాహరణము. ఘటంబు ఘటద్రవ్యంబునను వట్టియున్నది కదా. కావున మట్టి సామాన్యము.) కావున సత్సామాన్య రూపమగు బ్రహ్మము మఱియొక సత్సామాన్యమువలనగాన, సద్విశేషము వలనగాని పుట్టుటకు వీలులేదు. ఇది అసత్తునుండి సర్వదార్థము జనించు

ననుటకు ఏమాత్రము అవకాశము లేదుగదా. కావున సద్రూపముగు పరబ్రహ్మము పుట్టుననుటకే వీలైనది కాల్పర్యము.

—(*) ౪. తేజోన కిరణమ్. (*)—

అప॥ “తత్రైవో స్పృహ” అని ఛాందోగ్య శ్రుతి యందు లగ్ని ప్రత్యేకముగా పరబ్రహ్మము యుండియే పుట్టినయే “వా యోగ్నిం” అని తైత్తిరీయ శ్రుతి వాయువు నుండియే అగ్ని పుట్టెననియు చెప్పబడియున్నది. ఈ రెండు శ్రుతులకును విరోధము కలదా లేదా అనుసంశయము నిలుచి రు ముచేసివారిండుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౦॥ తేజోతస్త, హ్యేవా ॥

టీక॥ అప॥=ఈ వాయువు నుండియే, తేజః=తేజస్సు పుట్టినది, శ్రుతిః=వేదము, తేజః=ఆవధముగానే ఆహహి=చెప్పచున్నదిగదా.

తా॥ వాయువే అగ్నికి కారణమని తైత్తిరీయ శ్రుతి చెప్పుచు న్నుచి. ఈ శ్రుతిని ఛాందోగ్య శ్రుతికి విరోధ మేమయినది? ఇవి రెండును ఏకవాక్యమే అని మొదట అధికరణము నందు నిరూపించి యున్నాము. కావున ఛాందోగ్య శ్రుతికి “వాయు రూపుడైన పరబ్రహ్మమునుండి అగ్ని ఒలెంచెను.” అనియే అర్థము చెప్పవలయును. వతియు పై రెండు శ్రుతులకును విరోధము కలదనిసాధించు వారు తైత్తిరీయ శ్రుతి నుండి “వా యోః” అనుపదము విభక్తికి “వయస” అని అర్థము చెప్పవలయును (అనగా వాయువుకంటె తరువాత అగ్ని పుట్టెను. అనే అర్థమును కల్పించి వలయు ననుట) అట్లు కల్పించుటకు విలువేదు. “ఆత్మన ఆకాశ స్సంభూతః” అని ఆరంభమునందును “స్పృహివ్యా ఓషధయః” అను మొదలు కొని అంతమునందును కారణ వాచకములుగా (కారణమును చెప్పనవిగా) పంచమీ విభక్తి ను ప్రయోగించ బడుచుండగా నడుమ “వా యోః” అను నొక స్థలమునందుమాత్రము “వరుణ” అను అర్థమును సూచించుటకై పంచమీ విభక్తి ప్రయోగింప బడియున్నదనుట అయ్యుక్తముగదా. కావున పై శ్రుతులకు విరోధమే యును లేదనియు అగ్నిభూమి వాయువును పుట్టినదియేకాని శుద్ధబ్రహ్మమునుండి పుట్టినది కాదనియు తెలిసికొనవలయునని తాత్పర్యము.

—(*) ౫. అబధికరణమ్. (*)—

అవ॥ “తదపోస్సజత” (ఆ బ్రహ్మము జలమును సృజించెను) “అగ్నేరాపః” (అగ్నినుండి జలము వుత్పన్నము) ఈరెండు శ్రుతులకును విరోధము కలదా లేదా అని పూర్వాధి కరణము నందువలననే విరోధములేదని చూపించు చున్నాడు.

సూ॥ ౧౧॥ ఆపః ॥

టీక॥ ఆపః = ఈ అగ్నివలన, ఆపః = జలము, ఉత్పద్యంతే = వుత్పన్నము.

తా॥ జలము అగ్నివలననే వుత్పన్నమగు (అగ్ని రూపమును జెందిన పరబ్రహ్మము వలననే వుత్పన్నమగు అనట) శుద్ధపర బ్రహ్మమువలన వుత్పన్నము. పైన చూపించు శ్రుతులకు కూడ విరోధము లేదు. పూర్వాధి కరణమునుబట్టియే మిగిలిన విషయముల నన్నిటిని తెలిసి కొనవలయునని తాత్పర్యము.

—(*) ౬. పృథివ్యధికరణమ్. (*)—

అవ॥ “తా అన్నమస్సజత” (ఆజలము అన్నమును వుత్పన్నించెను) అను వాక్యముచేడు అన్న శబ్దముచేత రూఢిమూలమున ఆహార పదార్థములను యోగములమీద ఆహార పదార్థములకు కారణములగు “ఓషధులను వేర్వేరుపరిచియుండుటచే జలమువలన ఓషధులు వుత్పన్నము ” అని వర్ణించుచున్నది, సతీమౌక్ శ్రుతియందు “పృథివ్యా ఓషధయః” (భూమినుండి ఓషధులు వుత్పన్నము) అని చెప్పబడియున్నది, ఈ రెండు శ్రుతులకును విరోధమువచ్చునా రాదా అను సంశయము నీయధికరణముచే వారించు చున్నాడు.

సూ॥ ౧౨॥ పృథివ్యధికారరూప శబ్దాంత రేభ్యః ॥

టీక॥ అధికారరూప శబ్దాదిభ్యః = పూర్వోక్తర సందర్భములనుబట్టి చూచినను నీలరూపము గలదియని చెప్పబడుబట్టి చూచినను ఇతరశ్రుతులను బట్టిచూచినను, పృథివీ = భూమి, తతః = ఆ జలమునుండి, ఉత్పద్యంతే = వుత్పన్నము.

తా॥ అవతారికయందు ఉదహరించిన శ్రుతులకు విరోధము లేదు. “తా అన్నమస్సజత” అను శ్రుతియంద అన్న శబ్దము

నకు " భూమి " అని అర్థముకాని " ఓషధులు " అని అర్థముకాదు. ఈ విషయము ధృవోక్త్యంతరమును బట్టిచూచినను అన్నము నకు వర్తిం బడయును గూడ మును బడచూచినను ఇతర శ్రుతులను బట్టి చూచినను విరుద్ధములుగా నున్నవి. ఎట్లనగా " ఇందో గోగ్ధర విషత్తన " " తప్తే " ఇతి " అని భూముల స్పష్టిని చేప్పుట కారణించి అన్ని బియ్యములకు " పిసాదన " తొలగ్న ముజత " అని చెప్పబడుచున్నది. అట్లు చూచిన అగ్ని జలములక తమవాని స్వభావములను భూమి నున్నప్పుడు చేప్పబడెనని విరుద్ధమును బట్టియు " ఇతర స్వభావ తత్వస్య " (చల్లని గూడ నీటికలక అట్లున్నది యిది గూడ) అని పాగాణికులన్ను నగ్ని స్వాస్త్ర వేత్తలగు గౌమిక చెప్పిన కృష్ణ వర్ణము నున్న న్నమునకు పుడిచి యున్నది శ్రుతియగుగా " ఇది ఇతర శ్రుతియందు " అగ్ని స్వభావ (జామువలన భూమి వున్నది) " అని చెప్పబడినది. అట్లుగా బియ్యములను బియ్యములను భూమి నున్నది అన్నమునకు భూమి చే అన్నము కావున అంతా " భూమి " అని బియ్యములకు లేదనియు ఏర్పడుచున్నది కావున,

- (*) ౭. తదభిధ్యానా దేవతాసంస్థానాత్పరిః - (*)-

అవ|| ఈ ఆకాశాగోచరము (గూములను అభిహానించు దేవతలు) భౌతికములైన స్వతంత్రముగా వ్యక్తియగులేక పరమేశ్వరు చేతనే పరిపాలింపబడుచున్నవి. " ఆంశా ద్వాయుః " అనుముదలగు శుభ్రము బడి గూది ఒక భూతమునకు పటియొక భూతముగాని భేదికముగా గూడ బట్టించు నన్నును స్వాతంత్ర్యము కలదని యేర్పడుచున్నది. అట్లు ప్రకటించుచు " పరబ్రహ్మమే సర్వ పరమ చ " అనియు చూపుచు " అని చెప్పబడియున్నది కావున ఈ గూడు శ్రవణమును పొంది విరోధము కలదా లేదా అను విషయము ఈ గూధికి పరిపూర్ణముగా బట్టించుచున్నది.

సూ|| ౧౩|| తదభిధ్యానా దేవతాసంస్థానాత్పరిః ||

టీక|| తదభిధ్యానా దేవతాసంస్థానాత్పరిః సంతకల్యము చేయు

౧౯౨ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

టవలనున్ను, తల్లింగాల్-ఆయనమే, ఆకాశాదులను ప్రవర్తింప చేయునని చెప్పబడి యుండుట చేతను, సః = ఆపరబ్రహ్మమే, వియదాది ప్రవర్తకః=ఆకాశాదులను ప్రవర్తింప చేయువాడు.

తా॥ ఆకాశాదులు స్వతంత్రముగా ఏకస్తువునుకూడ వ్రుట్టింప నేరవు. “ సోకామయత ” (ఆపరబ్రహ్మను సంకల్పించెను.) అను మొదలగు శ్రుతులచేత గమేష్వరుడే సంకల్ప పూర్వకముగా ఈ ప్రపంచమును సృష్టించెనని తెలియు చేయబడి యున్నది. మఱియు అంగర్యామి బ్రాహ్మణమునందు “ అంగమేష్వరుడే సర్వ భూతముల యందు ప్రవేశించి వాటిని తమతమ కార్యముల యందు ప్రేరేపించుచున్నాడు ” అనుచెప్పబడియున్నది. ఈ రెండు హేతువుల నలను ఆకాశాది భూతములకు స్వాతంత్ర్యము లేదనుట నిర్ధారణ చేయబడుచున్నది, దీనివలన అనతారిక యందు ఉదహరింపబడిన శ్రుతికి “ ఆకాశ ముచమగు ఇదబ్రహ్మనుండి వాయువుదలించెను ” అనియే అర్థము చేప్పవలయునని యేర్పడుచున్నది. కావున అనతారికయందు సందేహింప బడిన ప్రకారముగా శ్రుతులకు ఎరస్పర విరోధ మేమియును రాదని తాత్పర్యము.

—(*) ౮. విచర్యయాధి కరణమ్. (*)—

అప॥ ఈవిధముగా ఏమి అధికరణముల యందును ప్రపంచోత్పత్తినిగూర్చి విచారణ చేయబడినది. అయమునుగూర్చి నిరూపించుటయీ యీయాధికరణము ఆగంభింప బడుచున్నది.

సూ॥ ౧౪॥ విచర్యయేణాత్మక్రమోత ఉపపద్యతే ॥

టీక॥ అయస్య = అయమగుటయొక్క, క్రమః=వరుస, అతిః= ఈ సృష్టికంటె, విచర్యయేణ=వివరీతముగా, భవతి = అగుచున్నది, ఇదంతః=ఇదికూడా, ఉపపద్యతే=యొక్క యుక్తమై యున్నది.

తా॥ సృష్టి ఏవరుసను ఆశ్రయించి చెప్పబడి యున్నదో ఆ వరుసకు వ్యత్యాసముగా (అనగా భూమి దానికి కారణమగు జలమునందు లీనమగును. జలము దానికి కారణమగు అగ్నియందులయుండును. అను వరుసతో) ప్రళయముకలుగును. కార్యములు తమతమ

కారణములయందు లీనమగుట స్వభావమే. కావున పైచేసిన సిద్ధాంతము యొక్క యుక్తముగా కూడ నున్నదని తాత్పర్యము.

—(*) గ. అంతరా విజ్ఞానాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ పైన ఏడధికరణములవరకు నిరూపించిన ఉత్పత్తి క్రమము సరియైనదికాదు. “ ఆశ్మని ఆకాశస్సంభూతః ” అను శ్రుతియందు పరమాత్మనుండి ప్రత్యక్షముగా ఆకాశము పుట్టెనని చెప్పబడియున్నది “ ఏతస్మాన్మాయతేప్రాణో మనస్స ర్ద్వంద్రియణిచ | ఖం వాయుజ్ఞోతిరాః పృథివీవిశ్వస్యధాని ” (ఈ పరిమాత్మ వలన ప్రాణము మనస్సు ఇంద్రియములు ఆకాశము వాయువు అగ్ని జలము పృథివి ఇవి పుట్టుచున్నవి. ఇచ్చట ప్రాణమనగా బుద్ధికి ఆధారమగు ప్రాణవాయువు) అను శ్రుతియందు ఆశ్మకును ఆకాశమునకును మధ్య ప్రాణవాయువు మనస్సు మొదలగునవి వర్ణింప బడియున్నది. (అనగా ప్రాణాదులు పుట్టినవి. ఆకాశాదులు పుట్టినవని చెప్పబడియున్నదనుట.) ఇట్లు చెప్పటచే ఈ రెండు శ్రుతులకును విరోధము వచ్చునా రాదా అను విషయమును ఈ అధికరణమునందు విచారించు చున్నాడు.

సూ॥ ౧౫॥ అంతరావిజ్ఞానమనసీక్రమేణాతుతల్లింగాది

తీచేన్నా పిశేషాత్ ॥

టీక॥ విజ్ఞానమనసీ=విజ్ఞానము (బుద్ధియును ఇంద్రియములును లేక ప్రాణవాయువు) మనస్సు ఈ రెండును, ఆత్మా కాశయోః= ఆత్మకును ఆకాశమునకును, అంతరా=వడుగు, స్థా=ఉన్నది, ఇదం=ఇది, క్రమేణ=వరుసగా, తల్లింగాత్=అవిజ్ఞానాదులనుచెప్పటవలన, మాయతే=తెలియబడుచున్నది, ఇతిచేత్=అనిచెప్పేయెడల, న=అది సరికాదు, తేషాం=అవిజ్ఞానాదులు, భౌతికత్వా విశేషాత్ = భౌతికములే యగుటవలన (భూతములవలన పుట్టినవే యనుట.)

తా॥ అవతారికయందు చూపబడిన శ్రుతులకు విరోధము లేదు “ అన్నమయం హి సౌమ్యమనః, ఆపోమయాః ప్రాణాః ” (ఓ సౌమ్యుడా, మనస్సు అన్నమయ మయినది ప్రాణములు జలమయములైనవి) అను మొదలగు శ్రుతులచేత విజ్ఞానాదులు భౌతి

కములేయని చెప్పబడియున్నది. దీనినిబట్టిచూచిన “ఏతస్మాజ్జాయతే” అను శ్రుతియందు సృష్టి క్రమమునుగూర్చి చెప్పబడలేదనియు సామాన్యముగా “ప్రపంచ మంతయు పర బ్రహ్మమునుండి వుట్టెను. ” అని మాత్రమే చెప్పబడెననియు వర్పడుచున్నది. “ఈకారణమువలన ఆకాశము పర బ్రహ్మమువలన వుట్టెను ” అను శ్రుతికి ఏశ్రుతి వలన కూడ విరోధమురాదని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౦. చరాచరవ్యపాశ్రయ్యాధి కరణమ్. (*)—

అవ॥ వేదమునందు కొన్నిచోట్ల జీవుడు వుట్టుచున్నాడనియు మృతి నొందుచున్నాడనియు చెప్పి ఆ విషయములందు కొన్ని కొన్ని కర్మలు విధింప బడియున్నవి. మఱియొక చోట జీవుడు నిత్యుడనియే చెప్పబడి యున్నాడు. ఈ రెండు సందర్భములకును పరస్పర విరోధము కలదా, లేదా, అనుసంశయము ఈఅధికరణమున పరిష్కరింపబడుచున్నది.

సూ॥ ౧౬॥ చరాచరవ్యపాశ్రయస్తుస్యాత్తద్వ్యపదేశో

భాక్తస్తద్భావ భావిత్యాత్ ॥

టీక॥ చరాచరవ్యపాశ్రయః = జంగమ స్థావర రూపములగు శరీరముల నాశ్రయించినదై, తద్వ్యపదేశః = (జీవునియందు) జన్మ మరణములనుచెప్పట, జీవే=జీవునివిషయములో, భాక్తః = అప్రధానమైనది, స్యాత్=అగును, కుతః= ఎందువలన ననగా, తస్య = ఆజన్మ మరణ వ్యపదేశము, తద్భావ భావిత్యాత్ = ఆ శరీరముండినప్పుడే ఉండును గావున.

తా॥ అవతారికలో చూపినప్రకారము శ్రుతి సందర్భములకు పరస్పర విరోధము కలుగునని సంశయింప నవసరములేదు. జీవుని గూర్చి జన్మమరణములనుజెప్పు శ్రుతి జీవుని విషయమునందు అప్రధానమైనదని తెలిసి కొనవలయును. బాగుగ విమర్శించినయెడల వుట్టుక చావు అను వ్యవహారములు శరీరముండుట లేకపోవుట అనువాని బట్టి వచ్చుచున్నవి యనుట స్పష్టమగును గదా. ఈ కారణము వలన శ్రుతి జెప్పుచున్న జనన మరణములు జంగమ స్థావర రూపములగు శరీరములనుగూర్చియే చెప్పబడినవికాని జీవునిగూర్చి చెప్పబడిన

కావు. శరీరమును విడచి కేవలజీవుడు చేసికొని గోచరుడగు వాడు కాదుకదా. కావున అప్రథానములగు జన్మమరణ ప్రతిపాదకవాక్యములవలన “ జీవుడు నిత్యుడు ” అని ముఖ్యార్థమును చెప్పు వేదాంత వాక్యమునకు విరోధ మేమియును రాదని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౧. ఆత్మార్థి కరణమ్. (*)—

అవ॥ జీవునకు ప్రతి శరీరములోకూడా ఉత్పత్తి నాశములు లేకపోయినను కల్పముయొక్క ఆవ్యంతములయందు అవి కలుగవచ్చును “ ఏతస్మాదాత్మనస్సర్వేత ఆత్మానోవ్యభిచరంతి. ” (ఈ పరబ్రహ్మమునుండి ఈజీవులందఱును వచ్చుచున్నారు.) అనుశ్రుతియందు కూడ జీవునకుకల్పాదియందు ఉత్పత్తికలదని చెప్పబడియున్నదికదా. మఱియుకచోట జీవుడు (బ్రహ్మస్వరూపుడు) నిత్యుడనికూడ శ్రుతియే చెప్పుచున్నది. ఈ రెండుశ్రుతులకు విరోధమువచ్చునా, రాదా, అను సంశయము ఈ అధికరణమునందు నివారణ చేయ బడుచున్నది.

సూ॥ ౧౭॥ నాత్మాశ్రుతేర్నిత్యత్వాచ్చతాభ్యః ॥

టీక॥ అశ్రుతే = ఉత్పత్తినిచెప్పు ప్రకరణములయందు జీవుని ఉత్పత్తి గూర్చి చెప్పబడి యుండక పోవుటవలనను, తాభ్యః=జీవుడు నిత్యుడని చెప్పనట్టి శ్రుతులు ఉండుటవలనను, ఆత్మా = జీవుడు, నో త్వద్యతే=వుట్టడు.

తా॥ సృష్టినిగూర్చి చెప్పు స్థలములయందు భూత భౌతిక సృష్టినిగూర్చియే చెప్పబడి యున్నదిగాని జీవసృష్టినిగూర్చి చెప్పబడి యుండలేదు. అవతారికయందు చూపబడిన జీవోత్పత్తి శ్రుతి ఆయనయందు అప్రథానమైనదేగాని (భూతములు వుట్టును గావునను వానియందు పరబ్రహ్మమే జీవరూపముగ ప్రవేశించి యున్నాడు కావునను ఆ జీవునకుకూడ ఉత్పత్తియున్నట్లు కనుపడుచున్నదికావునను శ్రుతిచే నట్లు చెప్పబడెనుకాని ఆయన వుట్టు వాడనియు నశించు వాడనియు నెప్పుటకు నాదు.) ముఖ్యమైనదికాదు. ఆ శ్రుతియందే మఱియుకచోట బృహదారణ్య కోపనిషత్తునందు పైపై చెప్పిన విషయము స్వయముగానే వివరింప బడియున్నది. వాటియు “ అజోనిశ్యశ్శాశ్వతోయంపురాణః ” (ఈజీవుడు అనాదియైనవాడు. పుట్టుక లేనివాడు.

సర్వకాలములయందును నిలచియుండువాడు. ఎప్పటికిని రూపభేదము లేనివాడు.) అని శ్రుతులు జీవునిగూర్చి చెప్పుచున్నవి. ఏటినిబట్టిచూచిన అవతారికయందు ఉదహరించిన ఉత్పత్తి శ్రుతికిని “ పరబ్రహ్మ మే జీవరూపుడై భూతములయందు ప్రవేశించి యున్నాడు ” అని చెప్పుచు అజీవునియందు నిత్యత్వము సాధించు శ్రుతికిని విరోధము లేదని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౨. జ్ఞానీ కరణము. (*)—

అవ॥ “ అనుం పురుషః స్వయంజ్యోతి ర్భూతి ” ఈ పురుషుడు స్వప్రకాశుడై యున్నాడు. “ పశ్యంశ్చక్షుః, శ్రౌణ్వం శ్రోత్రం (ఈ జీవుడు చూచునప్పుడు కన్నగును. రూపజ్ఞానము కలవాడగుననుట.) వినునప్పుడు చెప్పగును [శబ్దజ్ఞానము కలవాడగుననుట] అనుమొదలగు శ్రుతులు “ జీవుడు విజ్ఞాన స్వరూపుడు ” అగ్రంతుకములగు (అప్పటికిమాత్రము వచ్చునట్లు) జ్ఞానము కలవాడు ” అని విరుద్ధార్థములను చెప్పు చున్నవి. వైశేషిక మతస్థులు కూడ జీవునకు అగ్రంతుక జ్ఞానము కలదను విషయమునందు ఏకీ భవించు చున్నారు. పైన చూపిన రెండువిధములగు శ్రుతులకును పరస్పర విరోధముకలదా, లేదా, అను సంశయమును; ఈ అధికరణమున నివారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౨॥ జ్ఞోత ఏవ ॥

టీక॥ అతఏవ=పైన నిరూపించిన కారణములవలననే, అత్కా=జీవుడు, జ్ఞా=విజ్ఞాన స్వరూపుడు.

తా॥ “ పరబ్రహ్మ మే జీవరూపుడై భూతములయందు ప్రవేశించియున్నాడు. ” అనుటయే సిద్ధాంత మగుటచేతను బృహదారణ్యక శ్రుతియందుకూడ, “ విజ్ఞానఘనవీవాయం జీవవేదేభ్యః కార్య కరణ సంఘాతాపన్న భూతేభ్య ఉత్పత్తి మద్భ్యఃసామ్యేనోత్థాయ తానిభూతాని వినశ్యంతిసంతి స్వయమను సృత్య వినశ్యతి ” [ఈజీవుడు విజ్ఞాన స్వరూపుడు ఆయన, కార్యకారణ స్వరూపములై తుట్టుక గలవియై యున్న భూత ములతో సమాన ముగా ఉత్పత్తి చెందుతు

ఆ భూతములు ఉన్నప్పుడు ఉండుచు నశించు నప్పుడు వానిననుసరించి యే నశించుచును [అనిగా జీవునకు వుట్టుకయు నాశమును కలదనుట ఆయన యాశ్రయించియున్న భూతములను అనుసరించి చెప్పటయే ఆయనయొక్క స్వభావమును అనుసరించి చెప్పట కాదనుట.] అని చెప్పబడి యుండుటచేతను జీవుడు స్వయంప్రకాశ స్వరూపుడే కాని వైశేషికులు చెప్పనట్లు ఆగంతుకవిజ్ఞానము కలవాడుకాదు. “వశ్యం శ్చక్షుః” అను మొదలగు శ్రుతులు ఆగంతుకములగు (అప్పటికప్పుడే వుట్టునట్టి) చిత్రవృక్షులను అనుసరించి చెప్పచున్నవేకాని జీవునకు స్వప్రకాశత్వము లేదని చెప్పటలేదు. కావున అవతారికఁబఁచుచూ పబడిన విరోధము కలుగనేరదని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౩. ఉత్క్రాంతిగత్యాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ ఉత్థలయందు జీవుడు పరిభ్రమింపడు (ఖండ ఖండములుగా నున్నవాడు) కాదనియు “ఏషోణురాన్యాచేతపా వేదితవ్యః” (ఈ జీవుడు అణుస్వరూపుడు మనస్సుచే తెలిసి కొనతగినవాడు.) అనియును చెప్పబడి యున్నది. ఈ రెండ సందర్భములకును విరోధమున్నదా, లేదా, అను సందేహమును ఈ అధికరణముచే పరిహరింప బోవువాడై సూత్రకారుడు మొట్ట మొదట పూర్వ పక్షమును అనువాదము చేయుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౪॥ ఉత్క్రాంతి గత్యా గతీనాం ॥

టీక॥ ఉత్క్రాంతి గత్యాగతీనాం=శరీరమును విడచుట పరలోకమునకు పోవుట కర్మఫలమును అనుభవించి కాగానే అచ్చట నుండి మరలవచ్చుట అనునవి, శ్రవణాత్ = వినబడు చుండుటవలన, జీవః=జీవుడు, నవిభుః=సర్వవ్యాపకుడు కానేరడు.

తా॥ “ సయదాస్మా చ్చరీరా దుత్క్రాంతీ ” (ఆజీవుడు ఈ శరీరమునుండి వెడలి పోయినప్పుడు) అను మొదలగు వాక్యములచే జీవుడు శరీరమునుండి వెడలిపోవుచున్నాడనియు “ చందమసమేవ తే సర్వేగచ్ఛంతి ” (ఆజీవులు చంద్రలోకమునకు పోవుదురు.) అను వాక్యములచే జీవుడు పరలోకమునకు పోవుచున్నాడనియు “ తస్మాల్లోకా త్పునరేత్య సైస్సలోకాయ కర్మణే ” (ఆ పరలోకమునుండి

౧౩౮ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

మరల కర్మ చేయుటకొరకై జీవుడు ఈలోకమునకు వచ్చుచున్నాడు) అను మొదలగు వాక్యములచేత ఆ జీవుడు పర లోకమునుండి తిరిగి వచ్చుననియు శ్రుతిచే చెప్పబడుచున్నది. దీనిని బట్టి చూచిన జీవుడు విభువు (సర్వవ్యాపకుడు) అగుటకు వీలులేదు. సర్వ వ్యాపకుడగు వాడు ఒకచోటనుండి మఱియొకచోటికి వెళ్లుట సంభవింపదు గదా, జైనేమతమును ఖండించునప్పుడు “ జీవునకు వ్యధ్యమ పరిమాణము ఉండుటకు వీలులేదు ” అని మీరే ఖండించి యున్నారు. కావున జీవుడు అణుస్వరూపుడనియే ఒప్పుకొని తీరవలయునని తాత్పర్యము. (ఇది పూర్వపక్ష సూత్రము.)

అవ॥ ఈ పూర్వపక్షము సరియైనదికాదు. జీవుడు చలనమ లేనివాడై యున్నను దేహము నాదియనియు దీని అధిపతిని నేనేన యు తలంచకుండేనేని ఈ శరీరమును విడచియున్నాడని చెప్ప వచ్చునుకదా. కావున శ్రుతి యందు ఉత్కాగ్రింతిని (శరీరమును విడచుటను) గూర్చి చెప్పబడినను జీవుడు అణుస్వరూపుడై యుండవలసి పనిలేదు అనిన ఈ సిద్ధాంతమును అంగీకరించి ఇతర స్థలములయందు చూపబడిన దోషము ఇప్పటికిని నివారించ బడ లేదని పూర్వపక్ష యాక్షేపించు చున్నాడు.

సూ॥ ౨౦॥ స్వాత్మనా చోత్తరయోః ॥

టీక॥ ఉత్కాగ్రింతే = ఉత్కాగ్రింతికంటే, ఉత్తరయోః = తవాతనున్న, గత్యా = గతులకు (పరలోకమునకుపోవుట అచ్చటను మరలవచ్చుట వీనికి) స్వాత్మనా = స్వయముగానే, సంబంధాచ్చ సంబంధ పడవలసి యుండుటవలన, జీవో అణురేవ = జీవుడు అణుస్వరూపుడే.

తా॥ ఉత్కాగ్రింతి విషయమునందు మీరుచేసిన సిద్ధాంత సరియైనదే యైనను మీపై చెప్పబడిన దోషము సంపూర్ణ ముగాని రణ కాలేదు. పరలోకమునకు పోవుననినను అచ్చటనుంచి మరల లోకమునకు వచ్చుననినను ఆయా దేశములతో జీవునకు స్వయము సంబంధము కలదనియేగదా చెప్పవలయును. జీవుడు విభువనిన

నిదిసంభవింపదు. కావున ఆయన పరమాణువు స్వరూపుడే యని తాత్పర్యము.

అవ॥ “సవావీషమహానజఆత్మా ” (ఆతీవుడు ఉత్పత్తి లేనివాడు. సర్వ వ్యాపకుడు) అను వాక్యములచే శ్రుతి జీవుడు అణు స్వరూపుడు కాడని చెప్పుచున్నది. కావున మీరు చెప్పు వోషములు సరియైనవి కావనిన పూర్వపక్ష తానుచేసిన యా క్షేపమును మఱి యొక విధముగా దృఢ పరచుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౧॥ నాణురతచ్చ త్రేతీ తేన్నేతరాధికారాత్ ॥

టీక॥ అతచ్చత్రేతీ = అణువుకాదని వేదమునందు చెప్పబడి యుండుటవలన, నాణు = జీవుడు అణుస్వరూపుడుకాడు, ఇతితే = అనేయేడల, న=అదిసరికాదు, తస్యాః-ఆశ్రయి, ఇతరాధికారాత్ = పరబ్రహ్మమునుగూర్చి చెప్పుప్రకరణము నుండుటవలన.

తా॥ అవతారికయందు చూపిన శ్రుతి పరబ్రహ్మమునుగూర్చి చెప్పు సందర్భమునందు ఉన్నదికాని జీవునిగూర్చి చెప్పు ప్రకరణము నందు లేదు. కావున జీవుడు అణుస్వరూపుడుకాడని చెప్పటకు వీలు లేదని తాత్పర్యము.

అవ॥ పూర్వపక్ష తన సిద్ధాంతమునకు అనుగుణముగా మఱి యొక ప్రమాణము కూడ చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౨॥ స్వతశ్చబ్ధో న్నానాభ్యాంచ ॥

టీక॥ స్వతశ్చబ్ధః=ప్రత్యక్షముగా జీవుడు అణు స్వరూపుడని చెప్పనట్టి శ్రుతివలనను, ఉన్నానాభ్యాంచ = తేజకముగా, ఆజీవునిపరిమాణమును గూర్చి చెప్పు శ్రుతివలనను, జీవః = జీవుడు, అణురేవ= పరమాణుస్వరూపుడనియే, సిద్ధః=ఏర్పడుచున్నాడు.

తా॥ మఱియు “ ఏషాణురాత్మా చేతసా వేదితవ్యః ” అను వాక్యముచేత “ జీవుడు అణుస్వరూపుడు ” అని స్పష్టముగానే చెప్పు బడియున్నది. ఆరాగ్రమాత్రః (మిక్కిలి పదునుగల వస్తువులయొక్క అంతమువలె నున్నాడు.) అను వాక్యముచే జీవుని పరిమాణము అత్యల్పముగా చూపబడియున్నది. ఏటినిబట్టి చూచిన జీవుడు అణు ప్రమాణము కలవాడుఅనియే చెప్పవలయునని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు జీవుడు అణుస్వరూపుడే అయినచో ఒక్క చోట నే ఉండ వలసివచ్చును. అప్పుడు సర్వ శరీరమునకు సంబంధించిన సుఖాదులను తెలిసికొనుటకు వీలుండదు కదా యనిన అట్లు కాదని (పూర్వపక్షి) నిరూపించు చున్నాడు.

సూ॥ ౨౩॥ అవిరోధ శృంధనవత్ ॥

టీక॥ చందనవత్ = మంచిగంధమువలె, అవిరోధః = అణుస్వ రూపుడై యుండినను సర్వశరీరములకును సంబంధించియున్న సుఖాదులను అనుగ్రహించు ననుటలో విరోధ మేమియును లేదు.

తా॥ మంచిగంధము కొంచెమైనను సర్వశరీరమును వ్యాపించి ఆహ్లాదమును కలిగించుచున్నట్లే జీవుడుకూడ అణుస్వరూపుడయ్యె ను సర్వశరీరమునకును సంబంధించియున్న సుఖాదులను తెలిసి కొన వచ్చును. దీనియందు విరోధ మేమియునులేదు. కావున జీవుడు అణు స్వరూపుడేయని తాత్పర్యము.

అవ॥ పైన చూపిన దృష్టాంతము సరియైనదికాదు. చందనమ శరీరమందు ఒక్క చోటనున్నదని స్పష్టముగ దెలియుచున్నది. జీవుని విషయములో “ ఆయన ఒకచోటనున్నాడు మరిఁముకచోట లేడు ” అని తెలుసుకొనుటకు వీలులేదుకదా. కావున సర్వ శరీరమును వ్యాపించి యున్న వేడి చలువమొదలగు విషయములను గ్రహించుచుండ వాడగుటచే ఆజీవుడు మహత్పరిమాణము కలవాడనిచెప్పిన యుక్తవ గానుండు ననిన నట్లు కాదని (పూర్వపక్షి) చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౪॥ అవస్థితి పై శేష్యాదితీచేన్నా భ్యుపగమాద్భృదిహి॥

టీక॥ అవస్థితి పై శేష్యాత్ = ఉనికియందు భేదముండుటవలన = చందనము సరియైన దృష్టాంతముకాదు, ఇతిచేత్ = అనేయడ. న = అది సరికాదు, హృదిఅవస్థితేః = హృదయమునందున్నాడని, అభి పగమాత్ = శ్రుతి అంగీకరించియున్నది కావున, తథాహి = అదిం క్తమేకదా.

తా॥ పై సూత్రమునందు చెప్పబడి యున్న దృష్టాంతము గూర్చి అవతారికయందు చూపియున్న దోషము సరియైనది కాదు “ హృదిహేయవత్సా ” (ఈ జీవుడు హృదయమునందుఉన్నాడు)

అనుమొదలగు శ్రుతులు శీత్రవశ స్థానమునొక దానిని నిర్ణయించు చున్నవి. కావున శీత్రము అణువని చెప్పటయు చందనబిందా దృష్టాంతముచే సర్వ శరీరవ్యాప్తులగు సుఖ దుఃఖ శీతోష్ణాదులును తెలిసికొనుచున్నాడని చెప్పటయు మిక్కిలి యుక్తి యుక్తమని తాత్పర్యము.

అవ॥ పైన చెప్పిన విషయమునే మిత్రయుగ విధముగా సమర్థించు చున్నాడు.

సూ॥ ౨౫॥ గుణాద్వా లోకవత్ ॥

టీక॥ అధవా=అట్లు కాకపోయి నప్పటికిని, లోకవత్=లోకమునందు ప్రత్యక్షములై యుండు దీపములు మొదలైన వానివలె, గుణాత్ = సర్వవ్యాప్తమగు జ్ఞానమువలన, అనారప సర్వవిజ్ఞానం= శీత్రము స్వయముగా అణువైనను సర్వము తెలిసికొనవచ్చును.

తా॥ అను చిహ్నమైనను దీపము తన ప్రకాశముచే గృహమును అంతయును ప్రకాశింప జేయునట్లు శీత్రము అణువైనను సర్వార్థమును ప్రకాశింప చేయగల జ్ఞానమువలన సర్వ విషయములను నెఱుంగవచ్చును. “ ఈ కారణము వలనకూడ శీత్రము అణు స్వరూపుడు ” అను చెప్ప వాదమునకు భోగము రాదని తాత్పర్యము.

అవ॥ శీత్ర డణువేననియు ఆయనకు గుణముగు జ్ఞానము సర్వ పదార్థములను ప్రకాశింప జేయు ననియు (“ అనగా ఆయన తనకుగల జ్ఞానముచే సర్వము తెలిసికొనుననియు ” అనుట) చెప్పట సరికాదు గుణము మెప్పటికిని గుణికంటే (గుణముగల వానికంటే) వ్యతిరేకముగా నుండుననుటకు (గుణిచిన్నవాడైనను గుణము వ్యాపించునదియై యుండుననుటకు.) ఏమిలేదుకదా. అనిన నట్లు కాదని (పూర్వపక్ష) దృష్టాంత పూర్వకముగా సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౬॥ వ్యతిరేకో గంధవత్ ॥

టీక॥ గంధవత్=గంధమువలె, వ్యతిరేకః=గుణమునకును గుణముగలవానికిని వ్యతిరేకము (గుణముకలవాడు కొద్దివాడైనను గుణవిస్తారముగా వ్యాపించుట,) ఉపపద్యతే = యుక్తి యుక్తమై యేర్పడును.

తా॥ గుణియగు పదార్థము దూరమునందున్నను దానివాసన అన్నివైపులకును వ్యాపించుచున్నట్లు జీవుడు పరమాణు స్వరూపుడైనను ఆయనకుగల జ్ఞానము శరీరమంతయును వ్యాపించ వచ్చును. ఈ కారణమువలన గుణము గుణికే వ్యతీకముగా వ్యాపించ కూడదుమూట యుక్తి యుక్తము కాదని తాత్పర్యము.

అవ॥ జీవగుణమగు జ్ఞానమే సర్వశరీరమును వ్యాపించియున్నదని చెప్పటలో శ్రుతి ప్రమాణమును జూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౭॥ తథాచ దర్శయతి ॥

టీక॥ తథాచ=పైనచెప్పిన విధముగానే, దర్శయతి = శ్రుతి చూపించుచున్నది.

తా॥ “ ఆలోమభ్య ఆనఖాగ్రేభ్యః ” (వెంట్రుకల కొనల వరకు గోళ్ళ కొనలవరకు) అనుమొదలగు వాక్యములచేత శ్రుతి “జీవుడు తన గుణమగు విజ్ఞానముచే శరీర మంతయును వ్యాపించి యున్నాడు. ” అని చెప్పుచున్నది. ఈ ప్రమాణమువలన పై నిరూపింప బడుచున్న విషయము సిద్ధాంతము అగునని తాత్పర్యము.

అవ॥ “ ప్రైతాత్పర్యమండో చూపబడిన శ్రుతికి ఓపరముగా లార్థము చెప్పినను నావాదమునకు భంగమురాదు ” అని (పూర్వ పక్ష) నిరూపించు చున్నాడు.

సూ॥ ౨౮॥ పృథగుప దేశాత్ ॥

టీక॥ పృథక్=వేరువేరుగా (జీవుడువేరు ఆయన శరీరమును ప్రవేశించుటకు [వ్యాపించుటకు] కారణమైన జ్ఞానమువేరు.) జీవజ్ఞానయోః = జీవుని జ్ఞానమును, ఉపదేశాత్ = ఉపదేశించుటవలన, జ్ఞానమేవవ్యాపకం = శరీరమును వ్యాపించి యుండునది జ్ఞానమేకాని జీవుడుకాదు.

తా॥ “ ప్రజ్ఞయా శరీరం సమారుహ్య (జ్ఞానముచేత శరీరమును అశ్రయించి [వ్యాపించి]) ” అనుమొదలగు వాక్యములచేత జీవుడు కర్తయనియు ఆతడు శరీరమును వ్యాపించి యుండుటకు జ్ఞానము సాధనమనియు శ్రుతిచెప్పుచున్నది. కావున జీవుడు ఒక్కచోటనే ఉండుననియు జ్ఞానముమాత్రము శరీరమంతయునువ్యాపించు

ననియు ఏర్పడుచున్నది. దీనివలన జీవుడు పరమాణు స్వరూపుడే అని యు “ జీవుడు మహత్తు (సర్వ వ్యాపకుడు) అనుచెప్పు శ్రుతులకు అవశ్యము బాధకలుగుననియు ఏర్పడుచున్నదియని తాత్పర్యము. (ఇంతవరకు పూర్వపక్ష సూత్రములే.)

అవ॥ ఈ విధముగా ౧౯ వ- సూత్రము మొదలు ౨౮ వ- సూత్రమువరకు పూర్వపక్షమును నిరూపించి సూత్రకారుడు ఈ క్రింద చానిని ఖండించి సిద్ధాంతమును చేయుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౯॥ తద్గుణ సారత్వాత్తద్వ్యపదేశః ప్రాజ్ఞవత్ ॥

టీక॥ ప్రాజ్ఞవత్ = పర బ్రహ్మవిషయమునందువలె, జీవేపి = జీవునియందుకూడ, తద్వ్యపదేశః = “ అల్పపరిమాణములవాడు ” అనుమొదలగు వానినిచెప్పట, తద్గుణసారత్వాత్ = అజీవునకు ఉపాధి యగు బుద్ధియొక్క గుణములే ప్రధానముచేసి కొనుటవలన, సంభవతి = సంభవించును.

తా॥ జీవుడు అణు స్వరూపుడని చెప్పట సరికాదు. జ్ఞానము మాత్రమే శరీరమునంతయు వ్యాపించియుండుననుట యుక్తి యుక్తము కానేరదుకదా. ఏలయనైన ౧౬ వ- సూత్రమునందు “ త్వ బడి యున్న గంధ దృష్టాంతము సరియైనది కాదు. “ గంధము మూలముగా వ్యాపించుచున్నదనిన గంధముతోగూడిన పరమాణువులు వాయువును అనుసరించి వచ్చుచున్న వనుటయే ” అని లోకమునందు కూడ సిద్ధాంతము చేయబడియే యున్నది కదా. ఇట్లు చెప్పటచేత జీవుడే సర్వశరీరమును వ్యాపించి యున్నాడని చెప్పవలసి వచ్చుచున్నది. ఆయనకు మధ్యమ పరిమాణము లేదని ఇదివరకే ఖండించబడియుండుటచేతను అణుపరిమాణములేదని యిప్పుడు నిరూపింపబడి యుండుటచేతను ఆ జీవుడు మహాస్పరిమాణము గలవాడనియే చెప్పవలసియున్నది. (వాలాగ్రశతభాగస్య) వెంట్రుక కొనలాసి నూరిన భాగమునకు) అనుమొదలగు శ్రుతులు జీవునకు ఉపాధియగు బుద్ధియొక్క అణుత్వము, (అణుపరిమాణము గలిగియుండుట) మొదలగు గుణములనుబట్టి జీవునికూడ అణు స్వరూపునిగా చెప్పుచున్నవి. ఉపాసనా ప్రకరణములయందు ఆయా ఉపాధులకుగలగుణములను

అనుసరించి “ దహగోస్థిక్ అంతరాకాశః (హృదయ కమలము నందు స్వల్ప పరిమాణముగల ఆకాశము [బ్రహ్మ] కలదు ” అని సర్వ వ్యాపకుడగు పరబ్రహ్మమునకు గూడ అల్ప పరిమాణమును జెప్పట ప్రత్యక్షమై యున్నదికదా. మరియు “ బుద్ధేర్బుద్ధేనాత్మ గుణేనచైవ స్యోరాగ్రమాత్రో హ్యవరోప దృష్టిః. (బుద్ధి యొక్క స్వభావము వలనను సహయోగకా నేజస్వభావము వలనను ఆ జీవుడు చిన్నవాడుగాను సర్వవ్యాపకుడుగానుకూడా కనుపడు చున్నాడు.”) అనుశ్రుతిచే జీవుడు సర్వ వ్యాపకుడు అనియు ఉపాధినబట్టి అణు స్వరూపుడని చెప్పబడు చున్నాడనియు స్పష్టముచేయు బడియున్నది. ఇదియునుగాక “ తద్వ్యవసీ (ఆ బ్రహ్మ సీనివు) ” అనుశ్రుతులచే జీవ బ్రహ్మములకు అభేదము జెప్పబడియున్నది. కావున ఆ పర బ్రహ్మ మువలెనే జీవుడుకూడా సర్వ వ్యాపకుడై యుండ వలయును గాని అణువగుటకు వీలులేదు. ఈ కారణమువలన పైన చూపిన పూర్వ పక్షముచే “ జీవుడు మహాత్పరిమాణము గలవాడు ” అని చెప్ప శ్రుతికి బాధయేమియును రాదని తాత్పర్యము.

అవ॥ “ సంయోగా విప్రయోగాంతాః (సంయోగములన్ని యును అవశ్యముగా విప్రయోగమును గలిగియుండును) ” అనున్యాయ మును అనుసరించి చూచిన బుద్ధికిని జీవునకును గలసంయోగము ఎప్పు టైనను విడచి పోవలసి వచ్చును. అప్పుడు జీవుడు అకస్మాత్తుగా సంసారమునుండి ముక్తుడు కావలసి వచ్చును. పై సూత్రమునందు చేసినవియే సిద్ధాంత మైనందుకల ఈ దోషమునెట్లు నివారణ చేసి కొనియెదరు? అనిన సమాధానము జెప్పచున్నాడు.

సూ॥ 3౦॥ యావదాత్మ భావిత్వాచ్చ తోషస్తద్గర్భనాత్ ॥

టీక॥ యావదాత్మ భావిత్వాత్ = జీవునకు సంసార ముండు నంతవరకు (అజ్ఞానముండు నంతవరకు) బుద్ధిసంయోగ ముండును కావున, నదోషః=అవతారికయందు చెప్పబడిన దోషములేదు, తద్గ ర్భనాత్=శ్రుతి ఆవిధముగానే చెప్పబడున్నది.

తా॥ “ ససమానస్సస్మిథౌ లోకా వసుసంచరతి ధ్యాయ తీవ వేలాయతీవ (ఆ జీవుడు బుద్ధితో తాదాత్మ్య సంబంధము గల

వాడై [కావాత్మ్య సంబంధమనగా “ ఇనుము కాలుచున్నది. అను మొదలగు వాక్యములందు ఇనుమునకును అగ్నికిని స్వభావము లో భేదమున్నను ఇట్లు ఆభేదముగా వ్యవహారము కలుగుచున్నదో అట్లే భేదమున్న పదార్థములయందుకూడ అభేదమునువ్యవహరించుటకు తగినసంబంధము] ఇహపర లోకములయందు సంచరించు చుండును ఆ బుద్ధి దేవైనను ధ్యానించు చున్నప్పుడు ఆయనకూడ ధ్యానించుచున్నట్లు ఉండును. చించుచున్నప్పుడు ఆయనకూడ చలించుచున్నట్లుండును) అనుశ్రుతిచేత శరీరవియోగము కలిగినప్పటికి జీవునకు బుద్ధివియోగము కలుగదనియు జీవునకు సంసారముండు నంతవరకు బుద్ధిసంయోగము ఉండియే జీవుననియు జెప్పబడి యున్నది. ఆ సంయోగము భ్రాంతిమూలకమైన దగుటచే తత్వజ్ఞానము కలుగునంతవరకు విచ్ఛేదము (వివాశము) లేకుండ నుండవలయుననుట యుక్తియుక్తముకదా. కావున అవతారికయందు చూపబడిన దోషము మాసిద్ధాంతమునందు కలుగనేరదు. అని తాత్పర్యము.

అట ఇట్లు చెప్పట సరికాదు. సుషుప్తి సమయమునందును, ప్రళయ కాలమునందును జీవునకు బుద్ధిసంయోగము ఉన్నదని చెప్పుటకు వీలులేదు. కావున సంసారమున్నంతకాలము ఆయనకు బుద్ధిలో సంబంధము ఉండుననుట యుక్తియుక్తము కాదనిన సమాధానము జెప్పు చున్నాడు.

సూ॥ 3౧॥ పుంస్త్యాదివత్సప్తపతోఽభివ్యక్తియోగాత్ ॥

టీక॥ అస్య = ఈ బుద్ధిసంయోగము, సతః = సుషుప్త్యాదులయందు సూక్ష్మ స్వరూపముతో నుండియే, పుంస్త్యాదివతో = శుక్రము, మీసములు మొదలగు వానివలె, కాలేతః = సకాలము నంతవైతే, అభివ్యక్తియోగాత్ = ప్రకాశింప వచ్చునుకావున, నపరోధః = పరోధమేమియునురాదు.

తా॥ ప్రత్యక్షముగా కనుపడలేదని నంత మాత్రముననే బుద్ధిసంయోగము సుషుప్త్యాదులయందు లేదనుటకు వీలులేదు. యావన కాలమునందు ప్రకాశమగునట్టి శుక్రము మీసములు మొదలగునవి బాల్యమునందుకూడ శక్తిరూపమున నున్నవనియే చెప్పవలయుగాని

బొడ్డిగా లేవనటకు ఏలులేదుకదా. మొదటలేనివి నడుమను అకస్మికముగా కలిగినవనిన ప్రత్యక్షమగుటకు విరోధము వచ్చును. కావున ప్రత్యక్షములు కాకపోయినను శుక్రాదులు బాల్యమునందు కూడ నున్నవనియు యౌవనమునందు వ్యక్తము లగుననియు చెప్పవలయును. ఇట్లే జీవబుద్ధి సంబంధముకూడ సుషుప్త్యాదులయందు సూక్ష్మరూపమున నుండుననియు జాగ్రత్ మొదలగు సమయములందు స్పష్టమగుననియు చెప్పట యుక్తముకావు. అవతారికయందు చూపబడిన విరోధము కలుగనేరదని తాత్పర్యము.

అప॥ బుద్ధి అనునది ఒక్కటియుండినగదా మీరుచేయు సిద్ధాంతము సరిపడును. అదియున్నదని చెప్పటకు ఏమి ప్రమాణముగలదు. అనిన చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౩౨॥ నిత్యోపలబ్ధ్యనుపలభిప్రసంగోవ్యతరని
యమోవాన్యథా ॥

టీక॥ అన్యథా = బుద్ధి అని చెప్పబడు అంతః కరణము లేదని చెప్పిన, నిత్యోప లబ్ధ్య నుపలభి ప్రసంగః = విషయములు సమీపము నందున్న యెడల సర్వకాలములయందును ఇంద్రియములకు విషయానుభవము కలగవలసి వచ్చును. లేక బొడ్డిగా కలుగకనైనను పోవలసి వచ్చును, అథవా=అట్లు కాకపోయినయెడల, అన్యతరనియః=బీవు నకుగాని ఇంద్రియములకుగాని నియమము (శక్తిని ఆటంకపరుచుట) కలుగుచున్నదని చెప్పవలయును, సర్వధాపి విరోధః=ఎట్లు చెప్పినను విరోధము వచ్చును.

తా॥ బుద్ధియనియు మనస్సునియు అంతః కరణ మొక్కటియే చెప్పబడుచున్నది. (ఒక్కదానినే నిశ్చయించునప్పుడు బుద్ధి యనియు సంశయించునప్పుడు మనస్సునియు చెప్పుచున్నాము.) అని తెలిసి కొనవలయును. ఆ అంతఃకరణములేదని అవతారిక యందు చూపబడిన పూర్వపక్షము సరియైనదికాదు. అట్లు చెప్పినచో మనస్సుతప్ప తక్కిన జ్ఞానసామగ్రి (విషయములను తెలిసికొనుటకు కావలసిన సాధనములు [బ్రహ్మము]) అంతయును ఉన్నది కావున ఇంద్రియములకు తమ సమీపమునందు విషయము లున్నప్పు డెల్లను ప్రత్యక్షమిది అను

భవములు కలుగవలసియుండును. (అనగా సర్వేంద్రియముల చేతను సర్వ విషయములు ఒకరమారే గ్రహింప బడవలసి వచ్చును) జ్ఞాన సాధనము లేనియున్నను ప్రయోజనము లేదన్నచో ప్రత్యక్షాద్యను భవము లేప్పటికిని లేకపోవలసి వచ్చును. ఈ రెండును ప్రత్యక్షము నకు విరుద్ధములేకదా. ఈ విరోధమును పోగొట్టు కొనుటకై (లోకాను సారముగా ప్రత్యక్షాదులు సిద్ధించుటకై) ఆత్మ యొక్కగాని ఇంద్రియముల యొక్కగాని శక్తికి ప్రతిబంధము కలదని చెప్ప వలయును అనియును సిద్ధింపదు. ఆత్మ నిర్గుణుడగుటచే ఆయనకు శక్తి యేలేదు. ఇంద్రియములను ప్రతిబంధించుటకు ఒక పదార్థమున్నదనిన నది ఏద్రమాణమునకును గోచరము కాకపోవుటచే ఎచ్చటను అంగీకరింపబడదు. కావున అంతఃకరణ మెక్కడి యున్నదనియే ఒప్పుకొనవలయును. ఇట్లు చెప్పినచో అంతఃకరణము సావధానముగా నున్నప్పుడు ఇంద్రియములద్వారా విషయనుభవము కలుగుననియు లేనప్పుడు కలుగదనియు చెప్పటకు వీలుగలుగును. కావున ను సిద్ధాంతమునకు ఎట్లును భంగమురాదని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౪. కర్తృధీ కరణమ్. (*)—

అప॥ “ అనంగోహ్యమంపురుషః ” (ఈపురుషుడు దేనితోను సంబంధము గలవాడకాదు.) యావత్తేన మగ్ని హోత్రం జుహుయాత్ (బ్రహ్మకీయున్నంతకాలము హోమము చేయవలయును.) అను మొదలగు అసంగతతులకును విధివాక్యములకును వరస్సర విరోధము కలదా? శ్రుతేకర్తృమని చెప్పినచో ప్రేనచూపిన విరోధము అవశ్యముగావచ్చును. కావున బుద్ధియే కర్తృమని చెప్పట యుక్తి యుక్తమనిన అట్లుకాదని ఈ అధికరణముచే సిద్ధాంతము చేయుచున్నాడు.

సూ॥ ౩౩॥ కర్తాశాస్త్రార్థవత్త్వాత్ ॥

టీక॥ శాస్త్రార్థవత్త్వాత్ = శాస్త్రములు ప్రయోజనములు కలనై యుండుటవలన, (చేతనములను గూర్చియే ఉపదేశించుటయు క్తమగుటవలన) జీవః=శ్రుతే, కర్తా=చేయువాడు.

తా॥ విధివాక్యములు చేతన పదార్థములనుగూర్చి ఉపదేశించుచున్నవి అనవలయునుగాని అచేతన పదార్థములనుగూర్చి ఉపదేశించు

చున్నవనుటకు ఏలులేదు. శాస్త్రోక్తముల నాచరించుటకు చేతనము లకు సామర్థ్యము గలచేతనాని అచేతనములకు లేదనుట స్పష్టమేకదా. కావున అచేతనమగు బుద్ధి కర్త (ఇది కర్తృశబ్దమునకు స్త్రీలింగము) కాదనియు చేతనుడగు ఆత్మయే కర్తయునియు చెప్పట మిక్కిలి యుక్తియుక్తమై యున్నదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౩౪॥ విహారోప దేశాత్ ॥

టీక॥ విహార=సంచారమును, ఉపదేశాత్=చెప్పటవలనకూడ, జీవః=జీవుడే, కర్తా=కర్త.

తా॥ “ స్వేచ్ఛనీరే యథాకామం విపరివర్తతే (తనశరీరము నంగు యథేచ్ఛముగా సంచరించును) ” అనుమొదలగు శ్లోకాలచేత స్వప్నావస్థయందుకూడ జీవునకు విహారముకలదని వల్లెప బడియున్నది. కర్త కానివానికి విహారమును కార్యము ఉండుటకూడ సభవింపదుకదా. కావున జీవుడే కర్తయని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౩౫॥ ఉపాదానాత్ ॥

టీక॥ ఉపాదానాత్=ఉపాదాన కారణ మగుట వలనకూడ, జీవఃకర్తా=జీవుడేకర్త.

తా॥ “ ప్రాణానాం విజ్ఞానేన విజ్ఞాన మాయా (తన బుద్ధిచేత ఇంద్రియములయొక్క గ్రహణశక్తిని గ్రహించి) అనుశ్రుతి చేత జీవుడు స్వప్న కాలమునందు ఇంద్రియముల యందుగల గ్రహణ శక్తిని వీసికొని హృదయమునందు చేరును ” అనిచెప్పబడియున్నది. ఏ పదార్థములైనను తమ ఉపాదాన కారణముల యందు చేరుననుట ప్రత్యక్షము. కావున ఇంద్రియములయందు ఉన్న గ్రహణశక్తికి జీవుడు ఉపాదానకారణమని ఏర్పడుచున్నది. కావున జీవుడే కర్తయని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౩౬॥ వ్యవదేశాద్భక్తియా యానచేన్ని రైశవిపర్యయః॥

టీక॥ క్రియాయాం = శౌకిక వైదిక క్రియలయందు, వ్యవదేశాత్=కర్తయని చెప్పబడి యుండుటవలనకూడా, జీవఃకర్తా=జీవుడే కర్త. సచేత్=అట్లు కాదందులేని, నిర్దేశ విపర్యయః=చెప్పిన విషయముకూడ మారు నన వలయును.

తా॥ “ విజ్ఞానం యజ్ఞంతనుతే కర్మాణి తనుతేపివ (తీవ్రదు
వైదిక లోకీక కర్మములను చేయును) ” అను ప్రతిపేత కర్మలను చే
యువాడని చెప్పబడియుండుటచే న్నాడే కర్త. విజ్ఞాన శబ్దముచేత
జీవుడు చెపబడలేద దునివి అప్పటిని “ చుట్టయే కర్మలను చేయు
ను. కావున అదిచేకర్త. ” అని స్పష్టమైనది యవసరములేదు.
బుద్ధి కర్మలు చేయుచు య సాధనముగునగునా యన “ విజ్ఞానం యజ్ఞం
తనుతే ” అనిచెప్పటవలన విశేషము కలుగదు. కావున యెట్లుచూ
చినను జీవుడు కర్తగాని శిష్య సిద్ధాంతమనకు ధంగమురాదని
తాత్పర్యము.

అవి ఈ సిద్ధాంతము సరియైనది కాదు. తీవ్రదు కర్తయని
చెప్పిరిగాని. అయిన పునః పునః పునః స్వతంత్రుడైనచో
తనశిష్టము కానినా అనుభవముల నిచ్చుట చేయరాదను.
ప్రపంచమునకు గాని శిష్య అనుభవముల నిచ్చుట చేయరాదు.
నియమము లేకుండు. అను స్వతంత్రుడని చెప్పినచో అనున కర్త
యే - కపోవలసి వచ్చును. “ స్వతంత్రుడగు వాడే కర్త ” అనుట
నియమముకదా. అను ముద్ధిగం నిమనమున విశేషము కలదు.
దీని కట్లు సరియగుచు కొనవలెను. అనిని చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౭॥ అపరిచ్ఛి వశసయోగః ॥

చీక॥ ఉపల వశ జ్ఞానమునందున, అప్రాపి=ఇష్టానిష కా
ర్మములను చేయుటయందున, అని యమ=నియమములేదు.

తా॥ జ్ఞానమునందు (స్వమును గెలిచి కొనుటయందు లేక
అనుభవించుటయందు) స్వతంత్రుడైయున్నను పురుషుడు ఇష్టానిష్ట
ములను రెండిని (అనగా ఇష్టముల చందనము మొదలగు వానిని
యిష్టముచుకాని ముంపు మొదలగువానిని ఈ రెంటిని) యెట్లు అనుభ
వించుచున్నాడో [తాను చున్నాడో లేక చూచుచున్నాడో] అను
భవించుచున్న జీవుడుగాక కర్తయైనను ఇష్టానిష్టముల నాచరింప
వచ్చును. కర్తత్వమునగా నితరములగు సాధనములను ప్రేరేపించు
టయేకాని స్వయముగా సర్వమును ఆచరిండుట కాదుగదా. “ కార
కములతో సంబంధములేని కర్త ” అనుట పరమేశ్వరుని యందుకూడ

సంభవింపదు. కావున కర్మసాధనములగు బుద్ధి మొదలగునవి భ్రాంతి చేత అశుభఫలముల నిచ్చు విషయములయందు “ మంచివి ” అను తలంపుగలిగి ప్రవర్తించినను వానికి ప్రేరకుడగు కర్తయందు ఆ దోషములు సంభవింప నేరవని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౩౮॥ శక్తి విపర్యయాత్ ॥

టీక॥ శక్తి=కరణశక్తియొక్క, విపర్యయాత్ = విపరీతత్వము వలన, జీవఃకర్తా=జీవుడే కర్తయగును, నబుద్ధిః=బుద్ధికానేరదు.

తా॥ లోకమునందు కార్యమును సాధించుటకు కర్తయొక్కదును కరణము (సాధనము) ఒకటియును అవశ్యకములై యుండును. “ బుద్ధియేకర్తరి ” అని చెప్పినచో వేరొక కరణమును కల్పింపవలసినట్లును, అప్పుడు బుద్ధియే కరణమని మేమును, వేరొక కరణము కలదని మీరును, పేరులనుబట్టిమాత్రమే వివాదము చేసికొనుట యగునుగాని ఇద్దరు చెప్పు మాటయందును వస్తు భేదమేమియు నుండదు. కావున జీవుడు కర్తయనియు బుద్ధి కరణమనియు చెప్పుసిద్ధాంత మెంతయును సయ్యక్తికమని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౩౯॥ సమాధ్య భావాచ్చ ॥

టీక॥ సమాధి=పరమేశ్వరునియందు చిత్తమును చేర్చుటయొక్క, అభావాచ్చ=అసంభవమువలనకూడ, జీవఃకర్తా= జీవుడేకర్త.

తా॥ బుద్ధిమననము మనస్సు అనినను ఒక్కటియేయని ఇదివరకే చెప్పియున్నాము. వేదమునందు “ త్రోతవ్యో మంతవ్యో నిధి ధ్యాసి తవ్యః (ఆత్మను గుఱించి వివలయును, ఆయనను గూర్చి మననము చేయవలయును. మనస్సును ఆయనయందు చేర్చవలయును) ” అని చెప్పబడియున్నది. బుద్ధి యేకర్తయని చెప్పిన మొదల పైన చూపిన విధానమునకు అర్థమే యుండదు గదా. కావున జీవుడే కర్తయని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౫. తక్షాధి కరణమ్. (*)—

అవ॥ పై అధికరణమునందు జీవుడు కర్తయని నిర్ధారణచేసి యున్నారు. దీనివలన పై అధికరణము యొక్క అవతారిక యందు చేయుదిన ఆక్షేపము (అనగా అసంగ శ్రుతులకును విధివాక్యముల

కును పరస్పరవిరోధము వచ్చునను నాక్షేపము) నకు సమాధానము చెప్పబడలేదు. జీవుడే కర్త యనినయెడల అసంగ శ్రుతులకు విరోధము నిశ్చయముగా వచ్చునుగదా. అనిన నా.యాక్షేపమునకు సమాధానమును చెప్పటకై సూత్రకారుడు ఈ అధికరణమును ఆరంభించుచున్నాడు.

సూ॥ ౪౦॥ యథాచ తత్ప్రభయథా ॥

టీక॥ కింతు = ఇక నేమంటే, తత్ = వద్రంగి, యథా = ఎట్లు, తథా = అట్లే, జీవోపి, జీవుడుకూడా, ఉభయథా = కర్తగాను, అకర్తగాను కూడనున్నాడు.

తా॥ లోకమునందు ఉభి, బాడితె, మొదలగు సాధనములతో సంయోగము కలిగినప్పుడే వద్రంగి కార్యములచేయువాడై (కర్తయై) దుఃఖమును (కష్టమును) అనుభవించునో అట్లే జీవుడుకూడ అవిద్యా వశమున తనతో సంయోగము కలిగియున్న బుద్ధి మొదలగు ఉపాధులమూలముననే కర్తయై సంసార దుఃఖమును అనుభవించు వాడై యుండును. సాధనములతో సంయోగము లేనప్పుడు ఆవద్రంగి యెట్లు కర్తకానేరడో అట్లే జీవుడుకూడ బుద్ధి మొదలగు ఉపాధులు లేనప్పుడు కర్త కానేరడు. కావున అప్పుడు ఆయనకు సంసార దుఃఖము కూడ లేదు. ఈ కారణమువలన జీవునకున్న కర్తృత్వము ఉపాధి నిమిత్త మైనదేకాని స్వాభావిక మైనదికాదనియు ఈ కారణమువలన స్వభావమునుబట్టి అసంగుడనియు బౌపాధికమగు కర్తృత్వమునుబట్టి కర్త యనియు శ్రుతి జీవునిగూర్చి చెప్పుచున్నదని నిర్ణయించుటకు వీలగు ననియు ఈ నిర్ణయముచే ౧ వ- అధికరణము యొక్క అవతారిక యందు జేయబడినపూర్వపక్షము ఖండింపబడినదనియు తాత్పర్యము.

—(*) ౧౬. పరాయత్తాధి కరణమ్. (*)—

అవ॥ జీవునకు బౌపాధికమగు (ఉపాధులవలనగలిగిన) కర్తృత్వము కలదని చెప్పితిమిగదా. అప్పుడు ఆకర్తృత్వము ఈశ్వరునకు స్వాధీన మైనదియూ కాదా (అనగా ఈశ్వరుడు ప్రనివేశకర్మలను చేయించునా లేక జీవుడు స్వయముగానే చేయునా అనుట అనుసంశయమును ఈ అధికరణముచే నివారించు చున్నాడు.

౨౧౨ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

సూ॥ ౪౦॥ పరాత్తు తచ్చ తేః ॥

టీక॥ తత్ = అకర్తృత్వము, త్తే = వేదవాక్యమువలన, పరాత్ = పరమేశ్వరుని వలననే (ఈశ్వరాధీనమేయముట) స్వయంతు = స్వయముగా, న = లేదు.

తా॥ “ ఏషహ్యేవ సాధుకర్మకారయతి (ఈ పరమేశ్వరుడే మంచిపని చేయించును.) ” అను మొదలగు శ్రుతులవలన (పునకుగల కర్తృత్వము ఈశ్వరాధీనమేకానిస్వతంత్రమైనదికాదనితాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు చేప్పినచో లోకమునందు అధర్మము జరుగుటకు వీలులేదు. ఆపరమేశ్వరుడే నేవులచేత కర్మలను చేయించుచుండునని ధర్మమునే చేయింప వలయునుగాని అధర్మమును చేయింప రాదు. ఒకనిచే ధర్మమును చేయించి మఱియొకనిచే సాధర్మము చేయించుచున్నాడనిన పరమేశ్వరునియందు సమభావము దయ అనునవి లేక పోవలసి వచ్చును. అనిన సమాధానము చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౪౧॥ కృతప్రయత్నపేక్షస్తు విహితప్రతిషిద్ధా

వైయథ్యాదిభ్యః ॥

టీక॥ విహితప్రతిషిద్ధా వైయథ్యాదిభ్యః = “ విధినిషేధశాస్త్రములు సార్థకములగును. ” అను మొదలగు కారణమువలన, సతు = ఆపరమేశ్వరుడు, కృత ప్రయత్నపేక్షః = చేయబడిన ధర్మాధర్మరూపములగు కర్మలను అపేక్షించువాడు (పూర్వ కర్మాను గుణముగా అనంతర కర్మను చేయించునుట.)

తా॥ పరమేశ్వరుడు పూర్వ పూర్వ జన్మములయందు తీర్థశేనాచరింపబడియున్న కర్మల ననుసరించి ఆయా కర్మలవలన పుట్టివాసనలకు (మనస్సుయందు నాటుకొనియున్న మంచితనము చెడ్డతనము మొదలగు స్వభావములకు క్రూరములగు కార్యములను చేయవారిమనస్సులయందు క్రూరత్వమును సతాకార్యములు చేయువాచిత్రములయందు సత్స్వభావమునునాటుకొని పోవునుగాదా) అను గుణముగా ఉత్తర జన్మములయందు వారిచే కర్మలను చేయించుచుండును, ఇట్లుగుటచేత అవతారికయందు చూపబడిన లోషము లేవియు సంభవింపవు. ఇట్లుచేప్పటకు కారణమేమనినః—లోకమునం

“ ఈకార్యములను చేయవచ్చును. ఈ కార్యములను చేయరాదు. ” అని వేదముచే చెప్పబడు చుండుటయు ఆ యజ్ఞును అతిక్రమించిన వారు దుఃఖమును అనుభవించు చుండుటయు ప్రత్యక్షముగా నున్నది గదా. “ ఈశ్వరుడు స్వయముగానే జీవులచే కర్మలను జేయించు చున్నాడు. ” అనిన పై నిరూపించిన విషయముండుటకు ఏలులేకపోవలసివచ్చును. ఈశ్వరుడే సర్వకర్మలను చేయించు చుండెనేని వేదము ఎవనినిగూర్చి విధినిగాని నిషేధమునుగాని జెప్పును? కావున ఈశ్వరుడు పూర్వకర్మల ననుసరించియే జీవుని ప్రవర్తింప చేయుటందు ననియు దానివలన అవతారికయందు చూపబడిన దోష మేమియును కలుగదనియు తాత్పర్యము.

—(*) ౧౭. అంశాధి కరణమ్. (*)—

అవ|| “ యత్యన్తిష్ఠాత్ (ఎవరు తీర్చు యందున్నాడో) తత్త్వసుసి (ఆ బ్రహ్మమేనీవు) ” అనుమొదలగు భేదాభేద శ్రుతులకు విరోధముకలదా లేదా అనువిషయము ఈ అధికరణమున పరిపూరింపబడును.

సూ|| ౪౩|| అంశోనానావ్యపదేశా దన్యథాచాపిదా శక్తతవాదిత్వవ్యధీయత ఏకే ||

టీక|| నానా=అనేకముగాను (భేదముగాను) అన్యథాచ=మఱియొకవిధముగాను (అభేదముగాను) వ్యపదేశాదపి=చెప్పియుండుటవలననున్ను, జీవాః=జీవుడు, అంశః=కల్పితభేదముగల పరబ్రహ్మయొక్క అంశము, ఏకే=మఱికొందరు, దాశక్తతవాదిత్వం = దాశక్తతవాదిభావమును, అధీయతే=అధ్యయనము చేయు చున్నారు.

తా|| అవతారికయందు చూపబడినట్లు శ్రుతులకు విరోధము లేదు. ఏలయనగా జీవునకును పరబ్రహ్మమునకును కలభేదము కల్పితభేదము. కావున ప్రత్యక్ష సిద్ధమగు భేదమునుగూర్చియే భేదశ్రుతులు చెప్పు చున్నవిగాని ఆభేదము పారమార్థికము అని చెప్పట లేదు. ఈ విషయమును అభేదశ్రుతులు నిర్ణయించుచునే యున్నవికదా. కావున వీటిరెంటికిని విరోధముండవలసిన యవసరములేదు. ఈనిర్ణయమునకు ఆధారమేమియనినః—జీవుడు పరబ్రహ్మముగొర అంశము

౨౦౪ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకా తాత్పర్యసహితము.

(కల్పితమగు అంశమనుట.) ఆయన పరబ్రహ్మమునకంటే సంపూర్ణముగా వేరనిచెప్పిన అభేదశ్రుతులకును వేరుకాదని చెప్పిన భేదశ్రుతులకును “ బ్రహ్మదాసాః ” అను మొదలగు శ్రుతులకును (ఇవియును భేదశ్రుతులే సూత్రమునందు ప్రత్యేకముగా చెప్పబడి యున్నందున మఱియొక మారు వ్రాయబడినది) విరోధమువచ్చును. కావున ఘటముచే అభరింప బడియున్న ఆకాశము మహాకాశములోని అంశమయ్యెను ఆ మహాకాశమునకంటే వేరనికాని వేరుకాదనికాని చెప్పుటకు వీలులేకుండనున్నదో అట్లే ఈ జీవుడుకూడ బుద్ధియును నుపాధిచే నావరింప బడినవాడై పరబ్రహ్మమునకంటే వేరనికాని వేరుకాదనికాని నిర్ణయించుటకు వీలులేకుండ నున్నాడు. ఈ కారణము వలనను స్వభావముగా పరబ్రహ్మము విభాగములు లేనివాడు కావునను ఈ జీవుడు కల్పితాంశమనియే నిర్ణయింప వలసియున్నది. ఈ నిర్ణయమును అనుసరించి చూచిన భేదాభేద శ్రుతులకు విరోధము కలుగదని తాత్పర్యము.

అవ॥ జీవుడు పరబ్రహ్మయొక్క అంశమనుటకు మఱియొక కారణమును చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౪౪॥ మంత్రవల్లాచ్చ ॥

టీక॥ మంత్రవల్లాచ్చ=మఱియొక శ్రుతివలనకూడ, జీవః= జీవుడు, పరమేశ్వరస్య అంశః=పరమేశ్వరునియొక్క అంశమే.

తా॥ “ పాదోస్య సర్వాభూతాని (ఈ సర్వభూతములును ఆ పరమేశ్వరునియొక్క అంశము) ” అను శ్రుతివలన కూడా జీవుడు పరబ్రహ్మయొక్క అంశమేయని తెలియుచున్నదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౪౫॥ అపిచ స్మర్యతే ॥

టీక॥ అపిచ = మఱియు, స్మర్యతే=స్మరియందుకూడ నిట్లే చెప్పబడియున్నది.

తా॥ “ మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూత స్సనాతనః (అనాదియై నామొక్క అంశమే ఈ లోకమునందు జీవ స్వరూపముతో నున్నది) ” అనుస్మరితనిబట్టి చూచినను జీవుడు పరబ్రహ్మయొక్క అంశమేయని సిద్ధాంతమగునని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లుచెప్పిన పరబ్రహ్మము కూడ సుఖదుఃఖములు కలవాడు కావలయుననిన న్లు కాదని చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౪౬॥ ప్రకాశాది వనై వం పరః ॥

టీక॥ ప్రకాశాదివల్ = కాంతిమొదలగు వానివల్, పరః = పరబ్రహ్మము, వై వం = జీవునివల్ సుఖదుఃఖాదులను అనుభవింప వలసిన పనిలేదు.

తా॥ సూర్యకాంతి వంకరయగు కట్టె మొదలగు వాని వలన ఆవరింప బడినదై వంకరగా కనుపడినను సంపూర్ణమగు ప్రకాశము (ప్రకాశమంతయుఅనుట) వంకర కావలసినపనిలేదు. ఎట్లనగా:— ఘటము మొదలైనవానిచే నావరింపబడిన యాకాశము తనయా వరణముయొక్క కదలికలవలన కదలిక గలిగి యున్నప్పటికిని మహాకాశమంతయును ఎట్లుకదలిక గలిగియుండనో అట్లే జీవుడు ఉపాధి వలన సుఖదుఃఖములను అనుభవిండు చున్నను పర బ్రహ్మమునకు ఆ అనుభవము కలుగ వలసిన పనిలేదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౪౭॥ స్మరంతిచ ॥

టీక॥ వ్యాసాదయః = వ్యాసుడు మొదలగువారు, ఏవం = ఈచైన చెప్పిన ప్రకారముగా (జీవునకు దుఃఖము కలదనియు ఈశ్వరునకు లేదనియు) స్మరంతిచ = తమ తమ స్మృతులయందు కూడా చెప్పియున్నారు.

తా॥ “ తత్రయః పరమాత్మా సాస నిత్యోనిర్గుణస్మృతః । నలిప్యతేఫలైశ్చాపిపద్మశత్రమివాంభసా ॥ కర్మాత్మా త్వపరోయోసా మోక్షబంధై స్సయ్యజ్యతే ” (ఆ జీవేశ్వరులలో నిత్యుడనియు నిర్గుడనియు ఏ ఈ శ్వరుడు చెప్పబడుచున్నాడో ఆయన తామరాకు నీటితో సంబంధపడనట్లు సుఖదుఃఖ రూపములగు ఫలములతో సంబంధపడడు. జీవాత్మ మాత్రము బంధ మోక్షములతో కూడియుండును.) అని వ్యాసాదులు తమ స్మృతులయందు అవిద్యోపాధిలేని వాడగుటచే, బ్రహ్మకు సుఖదుఃఖానుభవము లేదనియు ఆ ఉపాధికల వాడగుటచే జీవునకు ఆసంబంధము కలదనియు చెప్పియున్నారు. ఈ

స్మృతి ప్రమాణమును అనుసరించి చూచినను సరవేశ్వరునకు సుఖదుఃఖములు కలుగవలసిన పనిలేదని తాత్పర్యము.

అవ॥ సర్వశరీరములయందు ఉన్నజీవు డొక్కడేయని చెప్పవలసి వచ్చుటచే మీ సిద్ధాంతమునందు సర్వజాతులను ఒకటియే కావలసి వచ్చును. దీనినంగీకరింప వలయును, దీనిపరిశ్యజింపవలయును అను విధి నిషేధములకు అప్పుడు అవకాశముండదు. అనిన అట్లు కాదని చెప్పు చున్నాడు.

సూ॥ ౪౮॥ అనుజ్ఞాపరిహారౌ దేహసంబంధా

జ్యోతిరాదివత్ ॥

టీక॥ జ్యోతిరాదివత్ = అగ్ని మొదలగు దానివలె (ఆయావస్తువుల సంబంధముచేత ఒక అగ్నియే అంగీకరిం. తగినవాడుగాను, అంగీకరింప తగనివాడుగాను కూడ నున్నట్లు) దేహ సంబంధాత్ = దేహముతో సంబంధపడి యుండుటవలన, ఆత్మనః = జీవుడు, ఒకడే యైయున్నప్పటికిని అనుజ్ఞాపరిహారౌ = అంగీకారము అంగీకారము లేకపోవుట ఈరెండును, భవతః = అగును.

తా॥ అగ్ని ఒక్కడే అయినను స్మృతానము నందున్నచో తీసికొన కూడదనియును పరిశుద్ధములగు ఇతర స్థలములందున్న చో తీసికొనవచ్చుననియును యెట్లు చెప్పుచున్నామో మల మూత్ర మలలో భేదమేమియును లేకున్నను అవి గోవునకు సంబంధించి యున్నప్పుడు మాత్రము పవిత్రములనియు ఇతరజాతికి సంబంధించి యున్నప్పుడు మాత్రము అపవిత్రములనియు యెట్లు చెప్పుచున్నామో అట్లు జీవుడు కూడ ఒక్కడే అయినను దేహముమొదలగు ఉపాధులసంబంధమును బట్టి “ ఇతమత్రేష్ఠమ వీనిని చేర్చుకొనవచ్చును, ఈశమదుష్టుడు వీనిని చేర్చుకొనరాదు ” అను వ్యవహారములు సంభవించును. కావున అవశారికయందు చూపబడిన దోషము మా సిద్ధాంతమునందు కలుగనేరదని తాత్పర్యము.

అవ॥ పైన చెప్పిన దోషము కలుగక పోయినను మఱియొక దోషమువచ్చును. సర్వ శరీరములయందును కర్తనై యుండు జీవుడు ఒక్కడేయనిన వ్రుదువుల కందరకును అనుభవములోనున్న కర్మఫలమ

ఒకగ్రీతిగనే యుండవలసి వచ్చును. కర్తయొక్కరై న అతడు చేయు కర్మలుకూడ నొక్కగ్రీతిగనే యుండవలయునుగా వా. ఈ ప్రత్యక్షవిరోధమును ఎట్లు పరిహరించు కొనియదరు? అనిన చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౪౯॥ అసంతతేచ్ఛా వ్యతికరః ॥

టీక॥ ఉపాధీనాం = ఉపాధులు, భిన్నతయా = వేరువేరుగా నుండుటచేత, జీవానామపి = జీవులకుకూడ, అసంతతేః = సర్వశరీరములయందును సంబంధములేదు కావున, అవ్యతికరః = జీవధర్మములగు సుఖదుఃఖాదులు ఒకటిగా నుండవలసిన పనిలేదు.

తా॥ పూర్వపక్షమునందు చూపిన విరోధము కలుగ నేరదు. అనాదులగు కర్మవాసనలచే నావరింప బడియున్న మనస్సులు వేరువేరుగగుటచే ఉపాధిభేదమునుబట్టిజీవుడుకూడ వేరువేరుగా నున్నాడనియే చెప్పవలయును. దానివలన జీవులకు అందరకును ధర్మా ధర్మములు మొదలగునవి ఒకగ్రీతిగా నుండవలయునని చెప్పటకు అవకాశము లేదని తాత్పర్యము.

యన్. బి. ఈ సూత్రమునందలి వ్యతికర శబ్దమునకు సంకరము. (అన్నియును కనిపింపుట.) అని అర్థము. సర్వశరీరములయందును ఒకగ్రీతివడే వ్యాపించి యున్నాడని ధర్మాదులు ఒకటే విధముగా నుండవలసి వచ్చుటచేతను ప్రత్యక్షమునందు అట్లులేక పోవుట చేతను, రాము డనుభవించు ఫలములు కృష్ణుడును, కృష్ణుడనుభవించు ఫలములు, రాముడును, అనుభవించ వలసివచ్చును. కావున జీవగుణములన్నియును సంకరమును జేందవలయును. ఈ విషయము నంతయును మనస్సునందుంచుకొని వ్యతికరపదమునకు “జీవగుణములన్నియు నొకటే విధముగా నుండుటఅని అర్థముచెప్ప బడియున్నది.”

సూ॥ ౫౦॥ ఆభాస ఏవవ ॥

టీక॥ జీవః = జీవుడు, బ్రహ్మణః = పరబ్రహ్మయొక్క, ఆభాస ఏవ = ప్రతిబింబమే.

తా॥ జీవుడు అనువాడు బుద్ధియును ఉపాధియందు ప్రతిబింబించిన పరబ్రహ్మముయొక్క ప్రతిబింబమే. ఇంతకుపూర్వము “పరబ్రహ్మముయొక్క అంశము” అనుటకుకూడ “ప్రతిబింబరూపముగు

అంశము " అనియే అర్థమని గ్రహింపవలయును. ఇట్లుగుటచేత అనేక జల ఘటములయందు ప్రతిబింబించిన సూర్యప్రతిబింబములో నొక్కదానికి చలనము కలిగిననన్నిటికిని ఆ చలనము ఎట్లు కలుగదో అట్లే ఒక్కజీవునకు కలుగు ననుభవము అందరు జీవులకును కలుగ వలసిన పనిలేదనుట మిక్కిలి యుక్తియుక్తమని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు తన సిద్ధాంతమును నిర్ణయించి పర మతములపై దోషములను చూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౫౧॥ అదృష్టా నియమాత్ ॥

టీక॥ అదృష్టా నియమాత్ = అదృష్టమును నియమించుటకు వీలులేదుకావున ("ఇది యీజీవుని అదృష్టము. ఇదియీజీవుని అదృష్టము" అని నిశ్చయించుటకు వీలులేదుకావున,) సుఖాదిసాంకర్యం = జీవుల సుఖదుఃఖములకు సంకరము గలుగును (విభాగమేర్పడదనుట.)

తా॥ జీవులనేకులు జ్ఞానస్వరూపులు సర్వవ్యాపకులు అని సాంఖ్యులు చెప్పుదురు. జీవులు జడస్వరూపులు సర్వవ్యాపకులు అనేకులు వారికిమనస్సుయొక్క సంయోగమువలన జ్ఞానముచుట్టును, అని వైశేషికులు చెప్పుదురు. ఈ రెండుమతములయందును ప్రతిజీవునకును సర్వ శరీరములతోను సంబంధము కలిగియుండుటచేత " ఈ జీవుని అదృష్టమువలన ఈ అనుభవము కలిగినది. ఈ జీవుని అదృష్టమువలన యీ అనుభవము కలిగినది." అని నిర్ణయించుటకు వీలులేదు. కావున ర్కవ- సూత్రమునందు చూపబడిన దోషము వీరి మతములయందే వచ్చును కాని మనమతమందు రానేరదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౫౨॥ అభిసంధ్యా దివ్యవైషం ॥

టీక॥ అపిచ = మఱియు, అభిసంధ్యాదిను = జ్ఞానము చేయువలన సుతలంపు మొదలగు వానియందుకూడ, ఏవం = ఇట్లే సాంకర్యము వచ్చును.

తా॥ మఱియు జీవులు సర్వవ్యాపకులు అని అంగీకరించు మతములయందు పై సూత్రములయందు వర్ణింపబడిన ప్రకారము కేవల సుఖదుఃఖాద్యనుభవ విషయములందేగాక ఆ అనుభవములకు హేతువులగు కర్మల విషయమునందును ఆకర్మల చేయుటకు కారణములైన

జ్ఞానము చేయవలయునను తలంపు మొదలగు వానియందునుకూడసాంకర్యబోధము కలుగును. ప్రతి ఒక్కడును సర్వవ్యాపియేకాత్మన “ ఈ జీవుడు యీకర్మను చేయుటకు సంకల్పించెను. ఈ జీవుడు యీకర్మను చేయుటకు సంకల్పించెను. ” అని విభాగముచేయుటకు వీలుండదు గదాయని తాత్పర్యము.

అనఁ ఇట్లు చెప్పటసరికాదు. జీవులు సర్వ వ్యాపకులేయైనను ఒకొక్కజీవునకు ఒకొక్క శరీరమునందు జ్ఞానము సంకల్పము మొదలగునవి కర్మాను గుణముగా కలుగుచుండును. ఇది లోకమునందు ప్రత్యేకముగానే యున్నదిగదా (అనగా “ రాముడిట్లు సంకల్పించెను, గోవిందుడు దీనిని తెలిసుకొనినాడు ” అని లోకము నందు ఒకొక్క జీవునివిషయమై ప్రత్యేకముగా సంకల్పాది కార్యములు నిర్ణయించ బడుచున్నవిగదా అనుట) ఈ ప్రత్యేకము ననుసరించి చూచిన సుఖదుఃఖాదులకు సాంకర్యములేదనియే చెప్పవచ్చును అనిన నట్లు కాదని నిరూపించు చున్నాడు.

సూ॥ ౫౩॥ ప్రదేశాదితీతేన్నాంత ర్భావాత్ ॥

టీక॥ ప్రదేశాత్ = ఒకొక్కజీవునకు ఒకొక్క స్థలమని నిర్ణయింపబడి యుండుటవలన, న సుఖాదిసాంకర్యం = సుఖము మొదలగువానికి సాంకర్యము కలుగనేరదు, ఇతితే = అనేయెడల, న = అది సరికాదు. కుతః = ఎందుచేతననగా, జీవానాం సర్వత్ర అంతర్భావాత్ = జీవులు అన్ని శరీరములయందును ఉన్నారు కావున.

తా॥ అవతారకయందు చూపబడిన యుక్తి మీ (సాంఖ్య వైశేషిక) మతములపై జూపబడిన సుఖాది సాంకర్య బోధమును నివారణ చేయనేరదు. ఏలయనగా మీ మతమునందు జీవులందరును సర్వ వ్యాపకులేయగుటచేత “ ఈ జీవుని శరీరము ఇది. ఈ జీవుని శరీరము ఇది ” అని నిర్ణయించుటకే మెట్టమెడట వీలు లేదు కదా. కావున మీ మతముపై జూపబడిన బోధము నెవ్వరును నివారణచేయ నేరరు. దీనినిబట్టిచూచిన “ జీవుడు పరబ్రహ్మముయొక్క ప్రతిబింబము, ఉపాధులు వేరు వేరుగుటచే వేరు వేరుగా నున్నట్లు గనుబడుచున్నాడు. ” అనిచెప్ప మాసిద్ధాంతమే నిర్వివాదమైనదని తాత్పర్యము.

౨౨౦ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

నవియదశ్రుతే స్పృహదశక్తి పంచాశతే ॥ ౧౭ ॥ x3॥

నవియదశ్రుతే, లేతేనమాతరిశ్వా, అసంభవస్తు, లేజోత,
ఆపః, పృథివీ, తదభిధ్యానా, ద్విపర్యయేణాం, తరా, చరాచరవ్య
పాశ్రయో, నాత్మా, జ్ఞోత, ఉత్పాదంతి గత్యాగతి, కర్తా, గుఢా
చతతా, పరాత్త్వం, శోనానా, సప్తదశ ॥ ౧౭ ॥

ఇతి శ్రీబ్రహ్మసూత్రే ద్వితీయస్యాధ్యాయస్య తృతీయఃపాదః.
ఇట్లు ద్వితీయాధ్యాయమునందు తృతీయపాదము
ముగిసెను.

ఓం.

శ్రీవాసుదేవవరప్రహ్లాదనమః.

శ్రీగురుభ్యోనమః - హరిః ఓమ్.

బ్రహ్మసూత్రములు.

ద్వితీయాధ్యాయము - చతుర్థపాదము.

—(*) ౧. ప్రాణోత్పత్త్యధి కరణమ్. (*)—

అవ॥ “ ఋషయోవాచతేగ్రేనదాసక కతిమేత ఋషయఇతి
ప్రాణావాచ ఋషయః ” (అఋషులు సృష్టికంటే పూర్వముండిరి.
ఆ ఋషులెవ్వరు? ఇంద్రియములు) “ ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మన
స్సర్వేంద్రియాణిచ ” (ప్రాణములును, మనస్సును, యీసమస్తయిం
ద్రియములును ఆ పరబ్రహ్మమునుండి పుట్టును,) అనుశ్రుతులయందు
ఇంద్రియములు పుట్టలేదని యొకచోటను పుట్టునని యొకచోటనుచెప్ప
బడియున్నది. ఈ శ్రుతులకు పరస్పర విరోధము కలదా? లేదా?
అను సంశయము ఈ యధికరణముచే నివారించబడుచున్నది.

సూ॥ ౧॥ తథా ప్రాణాః ॥

టీక॥ తథా=ఆప్రకారముగానే (ఆకాశము మొదలగునవి పుట్టి
నట్లే) ప్రాణాః=ఇంద్రియములుకూడ, జాయతే=పుట్టుచున్నవి.

తా॥ “ ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణః ” అను మొదలగు ఉత్పత్తిశ్రుతి యందు ఆకాశాదులతోకూడ ఇంద్రియములయొక్క ఉత్పత్తికూడ తెలియజేయబడుచున్నది. కావున ఆకాశాది భూతములవలెనే ఈ ఇంద్రియములుకూడ పుట్టినవేయని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఈ ఇంద్రియోత్పత్తిశ్రుతి గాణి (అప్రధానమైనది) కావచ్చునుకదా, అనిన అట్లుకానేరదని చెప్పబడ్డది.

సూ॥ ౨॥ గౌణ్యసంభవాత్ ॥

టీక॥ అసంభవాత్ = అసంభవవోషము వచ్చునుగావున (తలం చినదీతిగాచెప్పటకు వీలులేదుకావున) శ్రుతిః = ప్రాణోత్పత్తిశ్రుతి, గాణి = అప్రధానమైనది, న = కానేరదు.

తా॥ ఒక్క పరబ్రహ్మము నెఱింగినచో సర్వప్రపంచమును తెలిసికొనుటకు వీలుగునని శ్రుతియందు ప్రతిజ్ఞ చేయబడియున్నది. ఆకాశాది ప్రపంచమంతయు పరబ్రహ్మమునకు కార్యమైయుండగా ఈ ఇంద్రియములు మాత్రము వేరుగానున్నవని చెప్పటకు వీలులేదు. అట్లుచెప్పినచెడల పరబ్రహ్మమును తెలిసికొనుటచే ఈ ఇంద్రియములను తెలిసికొనుటకు వీలులేదుకదా. కావున ప్రాణోత్పత్తిశ్రుతి అప్రధానమనిచెప్పటకు వీలులేదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౩॥ తత్త్వాక్ శ్రుతేశ్చ ॥

టీక॥ తత్ = అప్రభుక, ప్రాక్ = మొదటనున్న ప్రాణాదులయందుకూడ, శ్రుతేశ్చ = వినబడుటవలన, న గాణి = అశ్రుతి అప్రధానము కాదు.

తా॥ ఏతస్మాజ్జాయతే అను మొదలగు శ్రుతిచే చెప్పబడుచున్నపుట్టుక ఆకాశాదులయందు ప్రధానముగానే చెప్పబడుచున్నది యని మీరు (పూర్వపక్షములు) కూడ నంగీకరించు చున్నారుకదా. ఒక పేవాక్యమునందు, ౫, ౬ పదార్థములనుగూర్చి యొక విషయము చెప్పబడినచో అదీకొన్నిటినిగూర్చి ప్రధానముగాను కొన్నిటినిగూర్చి అప్రధానముగాను చెప్పబడియున్నదనుట యుక్తియుక్తము కాదుగదా. కావున ఉత్పత్తిశ్రుతి గాణికానేరదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౪॥ తత్పూర్వకత్వాద్వాచః ॥

౧౧౨ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

టీక॥ వాచో=వాక్, మనస్సు, ప్రాణములు, ఇవి, తత్పూర్వకత్వాత్=తేజస్సు, జలము, పృథివి, వీటివలన పుట్టినవని చెప్పటవలన, ప్రాణాఉత్పత్త్యంతే=ప్రాణములు పుట్టుచున్నవి.

తా॥ “ అన్నమయంహిసౌమ్యమనః ” అనుమొదలగు శ్రుతులవలన మనస్సు, ప్రాణములు, ఇంద్రియములు, ఉత్పత్తికలవని స్పష్టముగా చెప్పబడియున్నవి. పైన చెప్పినప్రకారము ఏతస్మాజ్జాయతే అనుశ్రుతియు అప్రధానముకాదు. ఋషయోవావ అను మొదలగు శ్రుతిచెప్పవిషయమువేరు. ఈకారణములవలన ఇంద్రియములు ఉత్పత్తికలవియేయనియు శ్రుతులకు విరోధము లేదనియు సిద్ధాంతమైనదియని తాత్పర్యము.

—(*) ౨. సప్తగత్యధికరణమ్. (*)—

అవ॥ “ సప్తప్రాణాఃప్రభవంతి ” (ఏడు ఇంద్రియములుపుట్టుచున్నవి) అను మొదలగు వాక్యములచే వేదమునందు ఇంద్రియములు ఏడనియు ౮ ది అనియు, ౯ ది అనియు, ౧౦ ది అనియు, ౧౧ అనియు, ౧౨ అనియు, ౧౩ అనియు, ఇట్లు అనేకచోట్ల అనేక విధములుగా చెప్పబడియున్నవి. ఇచ్చట నిర్ణయమెట్లు అను సంశయమును ఈ అధికరణమునందు పరిష్కరించువాడై మొట్టమొదట పూర్వపక్షము ననువాదము చేయుచున్నాడు.

సూ॥ ౫॥ సప్తగత్యేషితత్వాచ్చ ॥

టీక॥ గతే=వేదమునందు ప్రత్యక్షముగానే చెప్పబడియుండుటచేతను, విశేషితత్వాచ్చ=విశేషణముచే బాగుగనిర్ణయింపబడియుండుటచేతను, తానిసప్త = ఆఇంద్రియములుఏడే.

తా॥ సప్తప్రాణాః = అను శ్రుతియందు ప్రత్యక్షముగానే ఇంద్రియములు ఏడని చెప్పబడియున్నది. మరియు “ సప్తవై శీర్షిణ్యాఃప్రాణాః ” (శిరస్సునందున్న ఏడును ఇంద్రియములు) అనిసవిశేషముగ నిర్దేశింపబడియున్నవి. కావున ఇంద్రియములు ఏడగుటయే నిశ్చయము. ఇట్లుచెప్పటవలన ఇంద్రియములు ౮, ౯, అను మొదలగు విషయములుచెప్పు శ్రుతులకు విరోధమువచ్చునుగదాయని తలంచవలదు. అంతఃకరణ మొకటియయ్యును సంకల్పము నిశ్చయముమొదలగు

వృత్తిభేదములనుపట్టి నాలుగువిధములుగలదిగా ఎట్లు చెప్పబడుచున్నదో అట్లే ఇంద్రియములు ఏదేయైనను వాటివాటి వృత్తిభేదములచే అనేకవిధములుగలవిగా చెప్పబడవచ్చును. కావున ఇంద్రియములు ఏదే అనిచెప్పట యుక్తియుక్తమని తాత్పర్యము.

అప॥ పైసూత్రమునందు చేయబడిన పూర్వపక్షమును ఖండించుచున్నాడు.

సూ॥ ౬॥ హస్తాదయస్తస్థితేఽతోనైవం॥

టీక॥ శ్రుతోతు=శ్రుతియందైతే, హస్తాదయః=హస్తముమొదలగునవి, హస్తాదుంలే=వినిబడుచున్నది. అంతః=ఈకారణమువలన, సప్తాతిరిక్తత్వే = ఏడుకంటే అధికసంఖ్యగలిగియుండుట, స్థితేనతి=ఉండగా, ఏవం=ఈవిధముగా (ఇంద్రియములు ఏదేయని) నమంతవ్యం = తలంపగూడదు.

తా॥ పై పూర్వపక్షము సరియైనదికాదు. “హస్తానైగ్రహః” (చేయికూడా పురుషునిబంధించునదియే, ఇంద్రియమునుట) అనుమొదలగు శ్రుతులచేత పూర్వపక్షమునందుచూపిన ఏడు ఇంద్రియములకంటే అధికముగా పాణిపాదాది ఇంద్రియములు వర్ణింపబడియున్నవి. ఇట్లాచెప్పటచేత సప్తసంఖ్యయే నిశ్చయమని సిద్ధింపదు. కావున పూర్వపక్షమునందుచేసిన స్థలము దోషయుక్తమైనది. కావున జ్ఞానేంద్రియములుఅయిదును కర్మేంద్రియములుఅయిదును ప్రత్యక్షానుభవసిద్ధములైన శబ్ద స్పర్శ రూపరస గంధములను పట్టిచూచిన నేర్పడుచున్నది. (అనగా శక్త్యాదులను గ్రహించుటకు జ్ఞానేంద్రియములును వానివిషయములైన కర్మల నాచరించుటకు కర్మేంద్రియములును ఉన్నవనుట ప్రత్యక్షసిద్ధమేయనుట) వీనిని ప్రేరేపించు సంతఃకరణ మొకటికలదనుటయును ప్రత్యక్షమే. ఈప్రత్యక్షమున కనుగుణముగా శ్రుతికూడా ఇంద్రియములు పదకొండు అను విషయమును చెప్పుదునే యున్నదికదా. కావున ఇదియే సిద్ధాంతము. ఇంద్రియములు ఏడనుచెప్పు శ్రుతిముఖమునందున్న నేత్రత్రోత్రాది గోళకములనుపట్టి చెప్పిననవలయునేకాని ఇంద్రియముల నుద్దేశించి చెప్పిననుటకువీలులేదు. అచ్చటనున్నవి అయిదు ఇంద్రియములేకదా. ఈవిధ

౧౧౪ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

ముగనే తక్కిన శ్రుతులనన్నిటిని సమన్వయముచేసికొనవచ్చును. పదు నొకటికంటే అధికముగు సంఖ్యనుచెప్పశ్రుతులను మనోభేదపరము లగువానినిగా నిర్వహించుకొనుటయంతయును సయక్తికముగ నుండును. కావున ఇంద్రియములు ౧౧, అని చెప్పటయే సిద్ధాంతమని తాత్పర్యము.

—(*) ౩. ప్రాణాణత్వాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ ఇంద్రియములు విభువులు (సర్వవ్యాపకములు) అని సాంఖ్యమతస్థులు చెప్పదురు. వారిమతమును దూషించుటకై ఈ అధికరణము నారంభించు చున్నాడు.

సూ॥ ౨॥ అణవశ్చ ॥

టీక॥ ఏతే=ఈ ప్రాణములు (ఇంద్రియములు) అణవః= సూక్ష్మములైనవి.

తా॥ ఇంద్రియములు సర్వవ్యాపకములనినచో ఎంతదూరమున నున్నవారితోకూడా మాటలాడుట వారినిస్పృశించుట మొదలగునవి కలుగవలసివచ్చును. ఇది ప్రత్యక్షమునకు విరుద్ధముకదా. కావున ఇంద్రియములు పరిచ్ఛిన్నములనియు సూక్ష్మములనియు చెప్పటయే యుక్తము. అప్పుడు శ్రుతులు మొదలగు ఏ ప్రమాణమునకును విరోధమురాదని తాత్పర్యము.

—(*) ౪. శ్రేష్ఠాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ పై మూడు అధికరణములయందును ఇంద్రియములను గూర్చిచెప్పి ఇచ్చట ప్రాణములకూడా పరబ్రహ్మమునందు భ్రష్టినవేయని నిరూపించుచున్నాడు.

సూ॥ ౩॥ శ్రేష్ఠశ్చ ॥

టీక॥ శ్రేష్ఠశ్చ = ముఖ్యప్రాణముకూడా, జాయతే = భ్రష్టుచున్నది.

తా॥ రెండవ అధ్యాయము నాల్గవపాదమునందలి మొదటి అధికరణమునందు ఇంద్రియోత్పత్తినిగూర్చి నిర్ణయింపబడియున్నది కదా. అచ్చటజూపబడిన యుక్తులచేతనే ప్రాణోత్పత్తినికూడా నిర్ణయింపవచ్చును. “ ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణః ” అను శ్రుతి ఇంద్రియ

ప్రాణముల యుత్పత్తినిగూర్చి చెప్పదునే యున్నది గదా. కావున ప్రాణముకూడా పరబ్రహ్మము నుండిపుట్టినదనియే తాత్పర్యము.

—(*) ౫. నవాయు రధి కరణమ్. (*)—

అవ॥ ఈ విధముగా ప్రాణోత్పత్తినిచెప్పి ఈ అధికరణము నందు దానిస్వరూపమును చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ F॥ నవాయుక్రియే పృథగుప దేశాత్॥

టీక॥ పృథక్ = ప్రత్యేకముగా (వాయువునకంటెను ఇంద్రియములకంటెను వేరుగా,) ఉపదేశాత్ = చెప్పబడవలసిన, ప్రాణః = ప్రాణము, వాయుక్రియే = మహా వాయువునిగాని ఇంద్రియములయొక్క వ్యాపారమనిగాని, నవ క్తవ్యః = చెప్పబడు వీలులేదు.

తా॥ సాంఖ్య మతస్థులు ఇంద్రియ వ్యాపారమే ప్రాణమని చెప్పదురు. శ్రుతియందు మహా వాయువే ప్రాణమని యొకచోటను మహావాయువునకంటెను ఇంద్రియములకంటెను ప్రాణమువేరని మఱి యొకచోటను చెప్పబడియున్నది. కావున ఇందు నిర్ణయమేమనెనః— ఛాందోగ్య శ్రుతియందు మనోరూపుడగు పరబ్రహ్మమును ఉపాసన చేయవలయునని చెప్పించు ఆ పరబ్రహ్మమునకు వాక్కు ప్రాణము నేత్రము శ్రోత్రము అనునవిగు పాదములని చెప్పబడియున్నది. అందు వాగాది ఇంద్రియములకంటె ప్రాణమువేరని చెప్పబడి యుండుటచేత (“ ఇంద్రియ వ్యాపారమే ప్రాణము, ” అని చెప్పబడు వీలులేదు.) ఇంద్రియ వ్యాపారమే అయియున్న వస్తువు ఇంద్రియమునకంటె వేరని చెప్పబడుట యుక్తమగదా. మఱియు పైన వివరించిన ప్రకరణమునందే “ ప్రాణవీణ బ్రహ్మణ శ్చతుర్థః పాదః సవాయునైవ జ్యోతిషా భాతీతపతి (ఈ ప్రాణమే మనోరూప బ్రహ్మకు నాల్గవ పాదము. ఆ ప్రాణము వాయువుచే ప్రకాశించును. తేజస్సుచేత స్వకార్యములయందు ప్రవర్తించును.) ” అను వాక్యముచేత “ ప్రాణము వాయువుకంటె వేరు ” అనికూడ చెప్పబడి యుండుటచే “ వాయువే ప్రాణము ” అని చెప్పబడుకూడ వీలులేదు. కావున ఈ ప్రాణము మఱియొక పదార్థమేకాని వాయ్వింద్రియములు (ఇంద్రియములనగా ఇంద్రియ వ్యాపారములనుట) కావనుటయే

సిద్ధాంతమైయున్నది. అయినను ఇది వాయు వికారమేకావున దీనికిని (ప్రాణమునకును) వాయువునకును స్వాభావికమగు అభేదము కల్పితమగు భేదము ఈ రెండు యుండుటచేత "నుహావాయువే ప్రాణము" అనిచెప్ప శ్రుతికిని "ప్రాణము వాయువునకుంటే వేరు" అని చెప్ప శ్రుతికిని పరస్పర విరోధములేదని తెలిసి కొనివలయునని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు ప్రాణ స్వరూపమును నిర్ణయించి అది జీవునకు సాధనమైనదియేకాని స్వతంత్రముకాదని చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౦॥ చక్షురాదివస్తు తత్సహ శిష్ట్యాదిభ్యః ॥

టీక॥ సహ=అనుభ్య ప్రాణము, తత్సహ శిష్ట్యాదిభ్యః=చక్షురాదులతో పాటు జీవునిచే శాసింపబడుట మొదలగు కారణములవలన, చక్షురాదివత్=నేత్రములు మొదలగు వానివలె, జీవోపకరణభూతః=జీవునకు సాధన భూతమైనది.

తా॥ ఈ ప్రాణముకూడ నేత్రములు మొదలగు ఇంద్రియములవలె జీవునిచే శాసింప బడుచున్నది. మరియు ఇది అచేతనము భూతములవలన జనించినది. అనే కారణములవలనను ఇది స్వతంత్రము కాదనియు ఇంద్రియములవలె జీవునకు సాధనమేయనియు నిర్ణయింపవలయునని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఈ నిర్ణయము దోషయుక్తమైనది. ఎనుట స్పర్శమును గ్రహించుట మొదలగు పరిణాకండు విషయములుతప్ప మరియుక విషయమేదియును కనుబడుటలేదు. పై పరిణాకండు విషయములను నిర్వహించుటకు శ్రోత్రముమొదలు పరిణాకండు ఇంద్రియములను గలవు. ఈ ప్రాణముకూడ జీవుని కుపకరణమే యనిచెప్పినచో దీనిచే నిర్వహింప బడుటకు పండ్రెండవ విషయ మెక్కడనుండి వచ్చును. "ఉపకరణము అనిన" దానిచే నేదో యొకవిషయము నిర్వహింప బడునని చెప్పియే తీరవలయునగుచు. అను సంశయమునకు సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౧॥ ఆకరణత్వాచ్చ నదోషస్తథాపాదర్యయతి॥

టీక॥ తస్య=ఆప్రాణము, ఆకరణత్వాత్=ఇంద్రియము కాదు

గనుక, నదోషః=పై చెప్పిన దోషమురాదు, తథాహి=అదియు క్రమే
గదా, భిన్నంవ్యాపారం=ఇంద్రియ వ్యాపారముకంటే వేరగు మఱి
యొక వ్యాపారమును, శ్రుతిఃదర్శయతిహి=వేదముచూపుచున్నదికదా.

తా॥ ఈ ప్రాణము ఇంద్రియ ములలో చేరినదికాదు కావున
అవతారికయందు చూపబడిన దోషము రానేరదు. ఇదియును జీవు
నకు సాధనమే యగుటచేత దీనికికూడ నొక వ్యాపార ముండవలయు
నుకదా. ఆ వ్యాపార మేదియన వివరించెదము. వినుట మొదలగు
పదునొకండు కార్యములకంటే ఇతరమగు వ్యాపారము కనుబడ లే
దనుట బొరబాటు. శరీరమును ధరించుచున్ననుపని అపదునొకండింటి
కంటెను వేరైనదియేకదా. శ్రుతాది ఇంద్రియము లేవియును దా
నిని చేయనేరవనుట స్పష్టము. కావున జ్ఞానప్రధానములగు ఇంద్రియ
వ్యాపారములవంటి వ్యాపారము లేనిదైనను ప్రాణము శరీరధార
ణారూపమగు వ్యాపారము కలిగియున్నది. శ్రుతియు "ప్రాణేనరక్ష
న్నవరంకులాంఘం (నానావిధములగు అసహ్య పదార్థములకు స్థాన
మగు నీశరీరమును ప్రాణముద్వారా రక్షించుచు)" అను వాక్యముచే
శరీరస్థితికి ప్రాణస్థితియే ఆధారమని చెప్పుచున్నది. కావున ప్రాణము
జీవున కుపకరణమనుటలో నేవిధమగు బాధయును లేదనతాస్పర్యము.

సూ॥ ౧౨॥ పంచవృత్తి ర్శ్చనోవద్వ్యపదిశ్యతే ॥

టీక॥ మనోవశీ=మనస్సువలె, సః=ఆ ప్రాణముకూడ, పంచ
వృత్తిః=అయిదువిధములైన వృత్తులు గలదిగా, వ్యపదిశ్యతే =చెప్ప
బడుచున్నది.

తా॥ యోగశాస్త్రమునందు మనస్సు ప్రమాణము విపర్యయ
ము వీకల్పము నిద్ర స్మృతి అనువైరువ్యాపారములు కలదిగా చెప్ప
బడుచున్నట్లే ఈ ప్రాణముకూడ ఉచ్ఛ్వాసము నిశ్వాసము శరీరము
నందంతయును వ్యాపించి చరణాదులను గలిగించుట హేయములగు
అన్నపానాదులనుగాని మరణకాలమునందు జీవునిగాని శరీరమునుండి
వేడబించుట ఆహార పదార్థములను శబదముచేసి దానివలన నేర్పడిన
రక్తము మొదలగువానిని సర్వ శరీరమునకును పంచిపెట్టుట అనుఅయి
దుకార్యములు కలదిగా చెప్పబడుచున్నది. పైన వర్ణించిన వ్యాపార

ములను చేయునప్పుడు ప్రాణమునకు క్రమముగా ప్రాణమనియు అపానమనియు వ్యానమనియు ఉదానమనియు సమానమనియు పేర్లు. ఈ విధముగా దేహధారణ రూపమగు వ్యాపార మొక్కటియు పైన నిరూపించిన అయిదు కార్యములును ప్రాణముచేత నిర్వహింప బడుచున్నవి గావున అదిజీవునకు సాధనమనుటలో సంశయ మేమియును లేదని తాత్పర్యము.

—(*) ౬. అణుత్వాధి కరణమ్. (*)—

అవ॥ ఈ విధముగా ప్రాణముయొక్క ఉత్పత్తిని స్వరూపమును నిర్ణయించి ఈ అధికరణమునందు దాని పరిమాణమును నిర్ణయించు చున్నాడు.

సూ॥ ౧౩॥ అణుశ్చ ॥

టీక॥ సచ = ఆ ప్రాణము, అణుః = సూక్ష్మమైనది పరిచ్ఛిన్నమైనది.

తా॥ చక్షురారులవలెనే ఈ ముఖ్యప్రాణముకూడ పరిచ్ఛిన్నమైనది సూక్ష్మమైనది. అట్లుగాకున్న మరణ కాలమునందు శరీరము నుండి స్తంభించుట మొదలగునవి కలుగనేరవుగదా అని తాత్పర్యము.

—(*) ౭. జ్యోతిరాద్య ధిష్ఠానాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ శ్రుతియందు కొన్ని సందర్భములనుబట్టి చూచిన “ఇంద్రియములు స్వయముగానే పనిచేయును.” అని తోచుచున్నది. (“అగ్నిర్వా గ్భూత్వాముఖం ప్రావిశత్ ” అగ్నియేవాకులయి వాగింద్రియ రూపమునుధరించి] ముఖమునందు ప్రవేశించెను) అనుమొదలగు కొన్నివాక్యములను బట్టిచూచిన “ ఇంద్రియము లన్నియు వాని అధి దేవతలచే ప్రేరేపింప బడియే కర్మలనుచేయును.” అనియేర్పడుచున్నది. ఇందు యింద్రియములను వారి అధిదేవతలే ప్రేరేపించుచున్నారనినచో ఆ యింద్రియములచేత చేయబడుచున్న కార్యములయొక్క ఫలములనుకూడ వారే అనుభవింపబడుచున్నారనవలయును. ఇది సరికాదు కదా అనిన నీ విషయమును గూర్చి ఈ అధికరణమున విచారించు చున్నాడు.

సూ॥ ౧౪॥ జ్యోతిరాద్య ధిష్ఠానంతు తదామనసాత్ ॥

టీక॥ ఇంద్రియంతు = ఈ ఇంద్రియ సమూహమైతే, తదా మననాత్ = శ్రుతియందు అస్తి చేప్పబడి యుండుటవలన, జ్యోతిరాద్య ధిస్తానం = అగ్ని మొదలగు అధి దేవతలచే ప్రేరేపింపబడుచున్నది.

తా॥ “ అగ్నిర్వాగ్భూత్వా ” అను మొదలగు వాక్యముల యందు చేప్పబడియున్న ప్రకారము ఇంద్రియములు తమ తమ అధి దేవతలయొక్క ప్రేరణలవలననే కార్యములను చేయునుకాని స్వతంత్రముగా చేయనేరవు. “ చక్షుషాపశ్యతి (కంటితో చూచుచు న్నాడు) ” అను మొదలగు శ్రుతులకూడ అధి దేవతా సహితము లగు ఇంద్రియములనుగూర్చి చేప్పనవియేకాని కేవల ఇంద్రియములకే స్వాతంత్ర్యము కలదని చేప్పనవి కావు. మరియు ఇంద్రియములను ప్రేరేపించినంత మాత్రముననే వాటి కార్యముల వలన కలుగు సుఖ దుఃఖములనుకూడ ఆ దేవతలే అనుభవించు చున్నారన వలసిన పని లేదు. లోకమునందు రథమునుతోలువాడు ఆ రథసంచారము వలన కలుగు ఫలములను పొందుచున్నాడా? ఆ ఫలములను రథికుడు అనుభవించునేకాని సారథి అనుభవింపదనుట ప్రత్యక్షముగదా. ఇది యును గాక ఇంద్రియములు అచేతనములగుటచే వానిని ప్రేరేపించుట కవశ్యము చేతనపదార్థము నొప్పుకొనవలయునుగదా. కావున ఈ శ్రుతి యుక్తుల ననుసరించి విమర్శించిన “ ఇంద్రియములు అధిదేవతల ప్రేరణచేతనే తమతమ కార్యములను నిర్వహించు చున్నవనుట సిద్ధాంత మగుచున్నదియని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇంద్రియములచే సాధింపబడిన సుఖదుఃఖాదుల ననుభవించువారు ఇంద్రియాధి దేవతలే కావలసివచ్చును. అనుపక్షమును నిరాకరించు చున్నాడు.

సూ॥ ౧౫॥ ప్రాణవతా శబ్దాత్ ॥

టీక॥ ఇంద్రియాణాం = ఆ ఇంద్రియములకు, శబ్దాత్ = శ్రుతి ప్రమాణము ననుసరించి, ప్రాణవతా = జీవునితోనే, భోక్తృభోగ్య భావః = అనుభవించువాడు అనుభవింపదగినది అను సంబంధము, అస్తి = కలదు, నదేవతానాం = ఇంద్రియాధి దేవతలకు లేదు.

తా॥ “ యోవేదేదం జిహ్వాణీతసలక్సా గంధాయఘ్రిణం

(ఇదివాసన చూడబడినదని ఎవడు తెలిసికొనునో వాడుజీవుడు. వాసనచూచునది ఘ్రాణము) అను మొదలగు వాక్యములచేత “ జీవునకు ఇంద్రియములకును భోక్తృ భోగ్యరూప సంబంధము (ఇంద్రియములు సుఖదుఃఖముల ననుభవించు జేయుటకు సాధనము లగుటచే భోగ్యములు. [జీవునిచే ననుభవించు బడవగినవి] జీవుడు భోక్తృ [ఆ సుఖ దుఃఖరూప ఫలముల ననుభవించువాడు] కలదుకాని దేవతలకును ఇంద్రియములకును ఆ సంబంధము కలుగనెరచు ” అని స్పష్టమగుచున్నది. కావున జీవుడే భోక్తగాని పేరొకరు కానేరరు. ప్రైసూత్రమునందు ఈ విషయమును నిర్ణయించుటకై సారథి దృష్టాంతముకూడ నియ్యబడి యున్నదికదా యని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౬॥ తస్యైవ నిత్యత్వాత్ ॥

టీక॥ తస్య = ఆ జీవుడు లేక ఇంద్రియములకు జీవునితో గల సంబంధము, నిత్యత్వాత్ = శాశ్వతమైనది కావున, “ భోక్తా = జీవుడే భోక్త.

తా॥ జీవుడు తాను భార్య జన్మములయల దాచరించిన కర్మలచే ఈ దేహమును సంపాదించు కొనెను. కావున ఈ దేహము వలన కలుగజేయుటకు సుఖ దుఃఖ ఫలములను జీవుడే అనుభవించుచున్నాడనుట యుక్తి యుక్తము గదా. కావున జీవుడే భోక్త. వాటియొ మరణ కాలమునందు ఈ ఇంద్రియములు జీవుని అనుసరించి పోవుచున్నవని చెప్పబడి యున్నదికాని అధి దేవతలతో కూడ పోవునని చెప్పబడి యుండలేదు. కావున ఇంద్రియములకును జీవునకును నిత్యసంబంధము కలదని యేర్పడుచున్నది. దీనినిబట్టిచూచినను ఇంద్రియములు చేయు కార్యములవలన కలగు సుఖదుఃఖములను అనుభవించువాడు జీవుడేకాని దేవతలు కాని సిద్ధాంతమగునని తాత్పర్యము.

—(*) ౮. ఇంద్రియాధి కరణమ్. (*)—

అవ॥ “ ఏతస్మా జ్ఞాయతేప్రాణో మనస్సర్వేంద్రి యాణిచ। ఏతస్మై వసనర్వేరూపమభవత్ (ఈ పరబ్రహ్మమునుండి ప్రాణములును మనస్సును ఇంద్రియములును పుట్టుచున్నవి. ఈ ఇంద్రియములన్నియు ఈ ప్రాణముయొక్క స్వరూపము లయ్యెను.) ” అనుమొద

లగు వాక్యములచే శ్రుతి “ ఇంద్రియములు ప్రాణములకంటే వేరు.”
అని కొన్నిచోట్లను “ ఇంద్రియములు ప్రాణములకంటే వేరుకావు.”
అని కొన్నిచోట్లను చెప్పుచున్నది. ఈ శ్రుతులకు రెంటికని విరోధము
కలదా లేదా అనువిషయము ఈ యధికరణమున పరిష్కరింప బడు
చున్నది.

సూ॥ ౧౭॥ త ఇంద్రియాణి తద్వ్యవశేషా దన్యత్ర శేష్తాత్ ॥

టీక॥ ఇంద్రియాణి=ఇంద్రియములనో పేరుగల, తే=ఆప్రాణ
ములు (ప్రాణశబ్దము యింద్రియములయందే వర్తించును) తథా=
ఆ విధముగా (భేదముగా) తద్వ్యవశేషా=చెప్పుటవలన, శేష్తాత్=
ముఖ్యప్రాణమునకంటే, అన్యత్ర=భిన్నములై యున్నవి.

తా॥ “ ఏకస్యా జ్ఞాయతే ” అను శ్రుతి ప్రమాణము వలన
ఇంద్రియములను, ముఖ్యప్రాణమును ఒకటేకాదు. ఏదివైతము అను
మొదలగు శ్రుతి “ బ్రాహ్మయోక్తా శక్తిః కలనశానో యింద్రియ
ములు ప్రవర్తించునరపు. ” అని చెప్పుటచే అభిప్రాయమై యున్న
దని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౮॥ భేదశ్రుతేః ॥

టీక॥ భేదశ్రుతేః=ఇంద్రియములకంటే ప్రాణము వేరనిచెప్పు
శ్రుతులవల్లకూడా, ఇంద్రియాణి ప్రాణాత్ భిన్నా=ఇంద్రియములు
ప్రాణములకంటే భిన్నములైనవి.

తా॥ “ ఏనోవాచప్రాణం (మనస్సును వాక్కును ప్రాణ
మును.) ” అను మొదలగు శ్రుతులవల్ల ప్రాణములకును యింద్రియ
ములకును భేదమున్నట్లు స్పష్టముగా తెలియుచున్నది. ఈ ప్రమాణ
మును పట్టి చూచినను ప్రాణములకంటే యింద్రియములు వేరని
తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౯॥ వైలక్షణ్యేచ్ఛ ॥

టీక॥ వైలక్షణ్యేచ్ఛ = ప్రాణమునకును యింద్రియములకును
విరుద్ధములగు ధర్మము లనేకము లుండుటవలనకూడా, యింద్రియాణి
ప్రాణాత్ భిన్నాని=ఇంద్రియములు ప్రాణమునకంటే వేరు.

తా॥ ఇంద్రియములు స్వప్నావస్థయందు నిద్రపోవును. ప్రాణ

౨౩౨ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకా తాత్పర్యసహితము.

ములు నిద్రపోవుటలేదు. ఇంద్రియములు శరీరమును ధరింపవు (అనగా బ్రతుకుటకు కారణములు కావనుట) ప్రాణములు శరీరమును ధరించును. ఇట్లే యింద్రియములకును ప్రాణములకును విరుద్ధధర్మము లనే కములున్నవి. దీనినిబట్టి చూచినను యింద్రియము ప్రాణములకంటే వేరనుటయే సిద్ధాంతమగునని తాత్పర్యము.

—(*) ౯. సంజ్ఞామూర్తిక్లృప్త్యధికరణమ్. (*)—

అవ॥ ద్వితీయాధ్యాయము మొదటిపాదము ఆంధము మొదలు పై అధికరణమువరకు భూతోత్పత్తిని గురించిన శ్రుతులయందుగల పరస్పర విరోధము నివారణ చేయబడినది. ప్రస్తుత అధికరణమునందు భౌతికముల యుత్పత్తినిగూర్చి కొంత విచారించబడును. “ సేయంచేవతైక్షతహంతాహ మమీ స్త్రీస్త్రోదేవతా అనేన వేనాత్మనా నుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి (ఆపర బ్రహ్మ రూపమగు దేవత “ అగ్నిజల పృథువులను వేవరూపుడైన సేను స్వయముగా ప్రవేశించి నామ రూపములను ప్రకటించెదను ” అని సంకల్పించెను) ” అనువాక్యమును బట్టిచూచిన నామరూపములు ప్రకటించువాడు జీవుడని తోచుచున్నది. “ ఆకాశోహంతై నామ రూపయో ర్నిర్వహితా (నామరూపములను నిర్వహించువాడు పర బ్రహ్మమే) ” అను శ్రుతివలన పర బ్రహ్మమే ఈ ప్రపంచముయొక్క నామరూపములను నిర్వహించుచున్నాడని తెలియవచ్చుచున్నది. ఈ రెండు వాక్యములకును పరస్పర విరోధముకలదా లేదా అనుసంశయము ఈ యధికరణమునందు నివారణ చేయబడుచున్నది.

నూ॥ ౨౦॥ సంజ్ఞామూర్తిక్లృప్తిస్తు త్రివృత్తుర్వృత్ ఉపదేశాత్ ॥

టీక॥ ఉపదేశాత్ = శ్రుతియందు చెప్పబడి యుండుట వలన, సంజ్ఞామూర్తిక్లృప్తి = నామరూపముగా ప్రకాశించజేయుట, త్రివృత్తుర్వృత్ = త్రివృత్తురణమును (పంచీకరణమును) చేసిన పర బ్రహ్మమునకే, అ స్త్రీ = కలదు. (అనగా ఆయనయే ప్రపంచముయొక్క నామరూపములను ప్రకటించు చున్నాడనుట.)

తా॥ “ సేయంచేవతా ” అనుశ్రుతియందంతమున “ వ్యాకరవాణి ప్రకటించెదను ” అని ఉత్తమ పురుషక్రియ (ఉత్తమపురుష

క్రియలకు నేను అనునది కర్తగానుండును, ఇది నియమము) ప్రయోగింపబడి యుండుటవలన ఆ బ్రహ్మము స్వయముగానే నామ రూపములను ప్రకటించెననుట స్పష్టమగుచున్నది. “ అనేనజీవేన ఆత్మనానుప్రవిశ్య ” అను స్థలమునందు “ జీవునిచేత నామరూపములు ప్రకటింపబడుచున్నవి ” అని అర్థముకాదు. “ జీవస్వరూపముతో ప్రవేశించి నేనే (బ్రహ్మయే) నామ రూపములను ప్రకటించెదను. ” (ప్రకటించుచున్నాడు) అనుటయే దాని తాత్పర్యమని అవతారికయందే చూపియున్నాముకదా. కావున అవతారికయందుచూపబడియున్న రెండుగురులకును పరస్పర విరోధము లేదని తాత్పర్యము.

అవ|| త్రివృత్తి-రణముచేయబడిన భూతములు ఆహార రూపముగా పురుషునియందు ప్రవేశించిన పిదప అవిచేయు కార్యములను చెప్పుచున్నాడు.

సూ|| ౨౧|| మాంసాదిభౌమం యథాశబ్ద మితరయోశ్చ ||

టీక|| భౌమం = త్రివృత్తి-రణముచేయబడి ధాన్యము మొదలగు రూపములతో పురుషునిచే భక్షింపబడిన భూమి శరీరమునందు చేయు కార్యములు, మాంసాది = మాంసము మొదలగునవి (అనగా మాంసము వలము మనసు అనుట.) ఇతరయోశ్చ = పై చెప్పిన విధముగానే పురుషుని శరీరమునందు ప్రవేశించి తక్కిన భూతములు (జల, వహ్నులు) చేయుపనులనుకూడా, యథాశబ్దం = వేదముననుసరించి, జానంతు = తెలిసి కొనవలయును.

తా|| త్రివృత్తి-రణము చేయబడిన భూతములలో భూమి ధాన్యములు శాకములు ఫలములు మొదలగు కఠినద్రవ్యముల రూపముగా భుజింప బడుచుండును. ద్రవములగు పాలు మొదలగు రూపములతో జలభూతమును అగ్నిదీప్తిని కలిగించు నెయ్యి మొదలగు పదార్థముల రూపముతో అగ్నియును అట్లే భుజింప బడుచుండును. ఇందుమలము మాంసము మనస్సు అనునవి మూడుగు భూమివలన పుట్టుచున్నవి. మూత్రము రక్తము ప్రాణము అనునవి మూడుగు జలమువలన పుట్టును. ఎముక క్రొవ్వ వాక్ అనునవి మూడుగు అగ్నివలన పుట్టును. ఇందు భోజనము చేసినపిదప మనస్సునకు సుఖముకలుగును గావునను

౧౩౪ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాకాత్యర్థసహితము.

నీరుత్రాగకుండిన ప్రాణము నిలువదు కావునను (భోజనము చేయ కున్నను నీరుమాత్రము త్రాగుచుండినయెడల ప్రాణము చాలాకాల మువరకు నిలుచును) తేజస్సువలె నాకుకూడ జ్ఞానమునకు సాధన మగుటచేతను మనః ప్రాణవాక్కులు క్రమముగా భూమి జల తేజ స్సులవలన పుట్టినవని చెప్పబడెనని తెలిసి కొనవలయును. ఈరీతిగా భూతకార్యములనుశ్రుతిననుసరించి గ్రహింపవలయునని తాత్పర్యము.

అవ॥ పై సూత్రమునందు భౌతికముల సృష్టి నిర్ణయింప బడి యున్నది. ఈ భూత భౌతికము లన్నిటియందును త్రివృత్తిరంగము సమానమై యుండగా ఇదిభూమి ఇది భూకార్యము ఇదిజలము ఇది జలకార్యము అను వ్యవహారము సంభవించుట యెట్లు? అని చెప్ప చున్నాడు.

సూ॥ ౨౯॥ పై శేష్యాత్తు తద్వాదస్తద్వాదః ॥

టీక॥ తద్వాదస్తద్వాదః=ఇది ఈ భూతము ఇది ఈ భూతము వలన పుట్టినది అను వ్యవహారము (ఒక సేవదము రెండుసారులు ఉచ్చ రించుట అధ్యాయము ముగిసెనని తెలియజేయుటకని తెలియదగినది.) పై శేష్యాత్ = అయి భూతముల భాగములు అధికముగా నుండుట వలన, భవశి=కలుగుచున్నది.

తా॥ త్రివృత్తిరంగము లన్నిటియందును సమానమే యైనను భూభాగము అధికముగానున్న భూగమును భూమియనియు ఆ భూమి వలన కలిగిన పదార్థములను భౌవములు (భూమివలన పుట్టినవి) అని యు ఇట్లే జలభాగము అధికముగా గల భూతమును జల మనియు దానివలన పుట్టిన పదార్థములను ఆప్యములు (జలమువలన పుట్టినవి) అనియు ఇట్లే సర్వభూతముల విషయమందును వ్యవహారము సిద్ధించు చున్నది అని తాత్పర్యము.

తథాప్రాణానవద్యావిగ్ంశతిః॥ ౯॥ ౨౯ ॥ .

తథాప్రాణా, సప్తగతే, రణవః శ్రేష్ఠో, నవాయు, రణు శ్చ, జ్యోతిరాది, తద్గంద్రియాణి సంజ్ఞామూర్తి, ర్నవ॥ ౯॥
ఇతిశ్రీమత్సంప్రదైవపాయనముని ప్రణీత బ్రహ్మసూత్రే
ద్వితీయాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.

తే॥ ౧॥ అరయరెండవయధ్యాలు మందుగలవు।
 న్యాయములు నేడునాపై నలుబదియును ।
 సూరు నేబది వెండియు నారుముందు ।
 సూత్రములు సందర్భాను సూత్రితములు ॥
 కందం॥ స్మృతితరగము లవిరుద్ధవు ।
 మతముల పాదద్వయమున మహానీయగతి ॥
 పితృముల జేసె శ్రుతులం ।
 దితరేతర భేదశంక నెడంచెనుది ॥

ఇట్లు వెన్నెలకంటి సుందరరామ శర్మచే రచియింపబడిన
 బ్రహ్మసూత్రార్థబోధిని అను ఆంధ్రటీకా తాత్పర్యము
 లు గల బ్రహ్మసూత్రమునందు చతుర్థపాదము

ము గి సె ను.

ఓం.

శ్రీనామచవకరబ్రహ్మశాఖము.

శ్రీగురుభ్యోనమః - హరిః ఓమ్.

బ్రహ్మ సూత్ర ము లు.

తృతీయాధ్యాయము - ప్రథమపాదము.

—(*) ౧. తదంతర ప్రతిపత్త్యధి కరణమ్. (*)—

అవ॥ స్మృతులవలనగాని యుక్తులవలనగాని పరమతసిద్ధాంత
 ములవలనగాని వేదాంత మతమునకు భంగమేమియు రాదనియు శ్రు
 తులకు పరస్పర విరోధము లేదనియు ఈ కారణమువలన ప్రథమా
 ధ్యాయమునందు జేసిన మతసిద్ధాంతమెంతయు సయ్యక్త మనియు
 తైత్తిరీయాధ్యాయమునందు నిరూపింప బడియున్నది. బ్రహ్మజ్ఞాన సాధ

నములగు వైరాగ్యాదులను నిరూపించుటకై ఈ తృతీయాధ్యాయము ఆరంభింప బడుచున్నది. అందు జీవుడు ఈ లోకమునందు కర్మలను చేయుట. పరలోకమునకుపోయి వానిని అనుభవించుట. మరల కర్మ శేషముచే భూలోకమున జనించుట. అనువాని యధార్థస్థితిని తెలిసికొనినచో “ ఇహ, పర, లోకములును, వానియం గనుభవించు ఫలములును అనిత్యములు జనన మరణ రూపమగు సంసారము దుఃఖమయము.” అని (జనులు) తెలిసికొందరు కావున ఇహ పర భోగములయందు వైరాగ్యము కలుగునను తలంపుచే ఈ ప్రతిపాదమునందు జీవుని గమనా గమనములు (పరలోకమునకు పోవుట, తిరిగివచ్చుట.) నిరూపిం బడుచున్నవి. దీనిచే వైరాగ్యమే ఈ పాదమునందు నిరూపింప బడుచున్నదని చెప్పవలయును. “ జీవుడు ఈ శరీరమునుండి నిష్క్రమించునప్పుడు సూక్ష్మ పంచభూతములతో కూడి నిష్క్రమించునా? (వెడలిపోవునా,) లేక యింద్రియ ప్రాణాదులతో మాత్రమే కూడి వెడలిపోవునా? ” అను సంశయమును మొదటి అధికరణమున బరిష్కరించు చున్నాడు.

సూ॥ ౧॥ తదంతరప్రతిపత్తౌ రంహతి సంపరివ్యక్తః

ప్రశ్ననిరూపణాభ్యాం॥

టీక॥ ప్రశ్ననిరూపణాభ్యాం = శ్రుతియందు చూపబడిన ప్రశ్నోత్తరములవలన, జీవః = జీవుడు, సంపరివ్యక్తః = సూక్ష్మ భూతములతో కూడినవాడయ్యే, తదంతరప్రతిపత్తౌ = దేహంతరప్రాప్తియందు, రంహతి = పరుగెత్తు చున్నాడు.

తా॥ ఈ జీవుడు శరీరకారణ భూతములగు సూక్ష్మ భూతములను కూడ తీసికొనియే పరలోకమునకు పోవును. (దేహమునకనగా తన సూక్ష్మదేహమునకని తెలిసికొనవలయును. స్థూలశరీరము స్థూల భూతముల వలనను సూక్ష్మశరీరము సూక్ష్మ భూతములవలనను పుట్టుచున్నదనుట ఇంతకు పూర్వమే అచ్చటచ్చట నిరూపింపబడియున్నది.) వేదమునందు పంచాగ్ని విద్య నుపదేశించు సందర్భమున జరిగిన ప్రశ్నయొ దానికియిచ్చిన ఉత్తరమును యీవిషయమును స్పష్టముచేయును. ఎట్లనగా:—ప్రవాహముడను రాజు తనసభలోనికివచ్చిన శ్వేతశేతు

మహామునినిజూచి “ జలము అయిదవ యాహుతియందు పురుష రూపమును జేందును ” అనుట ఎట్లు సంభవించునో నీకు తెలియునా? అని యడుగగా ఆ ముని ఈ విషయమునుగూర్చి తెలిసికొనుటకై తండ్రియగు గౌతమముని యొద్దకుపోయి అనునకుకూడ తెలియనందున వారిద్దరునువచ్చి మరల ఆరాజునే ప్రశ్నించిరి. వారి ప్రశ్న మునకు ప్రవాహాణుడిచ్చిన యుత్తరమును శ్రుతియిట్లు వర్ణించుచున్నది. “పంచమ్యాహుతాహుతాః పురుషవచసోభవంతి ” (“ ద్యులోకము మేఘము భూమి పురుషుడు స్త్రీ ఈ అయిదింటిని అగ్నులని యుపాసన చేయవలయును ” అని చెప్పి పంచాగ్ని విద్యయందు “ స్త్రీ ” అని చెప్పబడుచున్న అయిదవ అగ్నియందలి ఆహుతినిగూర్చి ఈ శ్రుతిచెప్పుచున్నది. జలమునకే జలమయమగు పదార్థములు శ్రద్ధతో అగ్నియందు హోమము చేయబడెనేని అవి విరాడ్రూపుడగు యజమానుని జేంది వానిద్వారా ఇంద్రియాధి దేవతలగు ఇంద్రాదుల సమీపమున కుటోయివారిచే ప్రథమాగ్నియందు హోమము చేయబడును. పిదప రెండవ అగ్నియందు జలరూపమై మూడవ అగ్నియందు ఓషధిరూపమై నాల్గవ అగ్నియందు వీర్యమై, అయిదవ అగ్నియగు స్త్రీయందు హోమముచేయబడిన పిదపగర్భమై పురుషుడనుసంజ్ఞను పొందును.)” దీనినిబట్టి చూచిన జీవుడు భూత సూక్ష్మములతో గూడియే శరీరము నుండి వెడలి పోవునని తెలియ వచ్చుచున్నదని తాత్పర్యము.

అవ॥ పైన చూపబడిన ప్రశ్నోత్తరములు ఒక-జలమును గూర్చిమాత్రమే నిరూపించుచున్నవి, కావున “ ప్రదు సూక్ష్మభూతములైదింటితోనుకూడి శరీరమునుండి నిర్గమించు చున్నాడనుట ఎట్లునిర్ధించునని సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౨॥ త్యాగ్రత్వక త్వత్తు భూయస్త్యాత్ ॥

టీక॥ అపితు = మతీయు, తాసాం=ఆ జలములు, త్యాగ్రత్వక త్వత్=భూతత్రయ స్వరూపములగుటవలన, భూయస్త్యాత్=ఇతర భూత భాగములకంటె శరీరమునందు జలభాగ మధికముగా నుండుట వలనను, అప్పజ్జేన భూతాన్యవ్యంతే=శ్రుతియందలి అపః అను శబ్దముచేత పంచభూతములును చెప్పబడును.

తా॥ త్రివృత్తరణ వనినను సంచి కరణమనినను ఒక్కటియే యని యిదివరకే నిరూపించియున్నాము. కావున “తాసాం త్రివృత్తం” అనుమొదలగు శ్రుతవలన ప్రతిభూతము భూతత్రయస్వరూపమైనదేయని (భూతపంచక స్వరూపమైనదేయని) తెలియవచ్చుచున్నది. మరియు శరీరమునందు పంచభూత భాగములున్నను అందు జలభాగమే అధికమైనది. (సృష్టిభాగ మన్నిటికంటె నధికము. కావున దానితరువాత యితరభూత భాగములకంటె యీ జలభాగమే అధికమని తెలిసి కొనవలయును.) ఈ రెండు కారణముల వలనను శ్రుతియందు “ఆపః” అనుశబ్ద మొక్కటియే ప్రయోగింపబడియున్నను పంచభూతములనుగూర్చియు చెప్పినట్లే యనియు దీనివలన జీవుడు పంచభూతములతోగూడియే శరీరమునుండి నిర్గమించుననియు తాత్పర్యము. సూ॥ 3॥ ప్రాణతేజః ॥

టీక॥ ప్రాణ = ముఖ్యప్రాణము ఇంద్రియములు వీటియొక్క, గతే = నిర్గమనము శ్రుతియందు చెప్పబడియుండుటవలన, భూతానాం నిర్గమనం = పంచభూతములును జీవునితోగూడ పోవుననుట, అనుమితే = ఊహింపబడుచున్నది.

తా॥ “తముతాగ్రమంతం ప్రాణోనూతాగ్రమతి, ప్రాణముతాగ్రమంతం సర్వేప్రాణా అనూతాగ్రమంతి (ఆజీవుడు శరీరమునుండి వెడలిపోవునప్పుడు ప్రాణవాయువు ఆయనతోగూడ శరీరమును విడచిపోవును. ఆప్రాణవాయువుతోగూడ నేత్రము మొదలగు ఇంద్రియము లన్నియు శరీరమును విడచి పోవును.)” అనుశ్రుతిచేత ప్రాణవాయువు ఇంద్రియములతోగూడ జీవునితో కలిసి మరణ కాలమునందు శరీరమును విడచిపోవునని తెలియజేయబడుచున్నది. ఈ ప్రాణదులు మొట్టమొదట (మరణకాలమునకు ముందు) దేహరూపముగా నున్న పంచభూతముల నాశ్రయించియేకదా నిలచియుండెను. కావున అవిశరీరమును విడచిపోవునప్పుడుగూడ తమకాధారములగు పంచభూతములను విడచుననుటకు వీలులేదు (ఈ కారణమును పట్టిచూచినను జీవుడు పంచభూతములతో గూడియే శరీరమునుండి నిర్గమించుననుట స్పష్టమగుచున్నదని తాత్పర్యము.)

అవ॥ “యత్రాస్య పురుషస్యమృతస్యాగ్నింవాగప్యేతి (ఈ పురుషుడు మృత్యుడైనప్పుడు వాకు అగ్నినిజేయును)” అనుమొదలగు శ్రుతులచేత మరణ కాలమునందు ఇంద్రియములు సమతమ అధి దేవ తలయందే చేరునని చెప్పబడియున్నది. కాని జీవుతోకూడ పరలోక మునకు పోవునని చెప్పబడి యుండలేదు. కావున ఇంద్రియముల నిర్గ మమునుబట్టి భూతస్థి మమును డిహింతమునులు సహజమైన సమా ధానము చెప్పవచ్చును.

సూ॥ ౪॥ అగ్న్యవిగర్భి శుచేరితేన్న భాక్తత్వాత్ ॥

లేక॥ అగ్న్యవిగర్భి శుచేః = అగ్ని మొదలగు అధిదేవతలను పొందుచున్నవి అనుశ్రుతివలన, ప్రాణా నోతాగ్నిమతి = ప్రాణ ములు జీవునితోకూడవి, ఇతిచేత్ = అనేది డల, స = అదిసరికాదు, తస్యాః = ఆశ్రుతి, భాక్తత్వాత్ = బౌద్ధచారికముగను.

గా॥ అవతారికయందు గుడహరించిన శ్రుతి బౌద్ధ చారికము (అనగా ప్రత్యక్షముగా గనబడుచున్న అర్థమును జెప్పునది కాదు.) వలయనగా ఆశ్రుతియందే నిజమొక మార్గము “మృత్యుచెందిన పురుషుని వెంట్రుకలు వృక్షములాగో లఘుమునొంగును.” అనిచెప్ప బడియున్నది. ఇది ప్రత్యక్ష విరోధమగుటచేత ఈస్థలమునందు శ్రుతి యాపచారికమని నిశ్చయించ వలయును. దీనితోకూడనే పరిపబడి యుండుటచే వాగాదింద్రియముల గలననుగుర్చి జెప్పశ్రుతియం తయును బౌద్ధచారికమే కావలయును. (అనగా వాగాది పదములచే అధిదేవతలగు అగ్ని మొదలగు వానిజెప్ప దానికి లఘుమును జెప్పు చున్నది. ఇంతవరకు ఇంద్రియములకు ఉపకారము చేయుచున్న అధి దేవతలు మరణకాలమునందు ఆయింద్రియములను విడిచి పోవుననుట ఆశ్రుతికి తాత్పర్యమని తెలిసికొనవలయును) కావున ఇంద్రియములు తమ అధిదేవతలయందు లఘుము కావనియు జీవునితోకూడ శరీరము నుండి నిర్గమించుననియు దీనివలన పంచభూతములుకూడ ఉత్పత్తిమణ కాలమునందు జీవునితోడేరియే యుండునని నిర్ణయింప వచ్చుననియు తాత్పర్యము.

అవ॥ మొదటి సూత్రమునందు చూపబడిన పంచాగ్ని విద్య

౨౪౦ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

యందు జలము అయిదవదియగు స్త్రీరూపముగు నన్నియందు హోమముచేయబడి పురుషాకారమును జెందుచున్నదియని చెప్పబడి యున్నది. దానిని ఆధారముగా జేసికొని మీరును జీవునితోగూడ భూతములును దేహమునుండి యుత్పత్తిమించునని సిద్ధాంతముజేసి యున్నారు. మొట్టమొదట పంచాగ్ని విద్యయందు జలమునుగూర్చి చెప్పినమాటయే యుక్తియుక్తముకాదు. ఏలయునగా మొదటిదగు ద్యులోకాగ్నినిగూర్చి చెప్పినప్పుడు జలహోమమునుగూర్చి శ్రుతిచెప్పటలేదు. 'తస్మిన్నే తస్మి న్నగ్నో దేవాః శ్రద్ధాంజుహ్వతి (ఆద్యలోకాగ్నియందు దేవతలు శ్రద్ధను హోమము చేయుదురు.) అని శ్రద్ధాహోమమునుగూర్చిమాత్రమే చెప్పుచున్నది. కావున ఆ పంచాగ్ని విద్యమీ సిద్ధాంతమునకు సమాజము కానేరదని సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౫॥ ప్రథమే శ్రవణాదిశిచేన్నతావపహ్యపపత్తేః ॥

టీక॥ ప్రథమే=మొదట (మొదటిదగు ద్యులోకాగ్నిని గూర్చి చెప్పినప్పుడు,) శ్రవణాత్=జలహోమమునుగూర్చి శ్రుతిచెప్పియుండలేదు. కావున, న తాసాంపురుషపచస్త్యం=ఆ జలము పురుషాకారముగా నుండుననుట యుక్తముకాదు, ఇతిచేత్=అనేయెడల, న=అది సరికాదు, ఉపపత్తేః=యుక్తియుక్తమై యుండుట వలన, శ్రద్ధా=ఆ శ్రుతియందలి శ్రద్ధాపదముచేత చెప్పబడినది, తావపహీ=ఆజలములేకదా.

తా॥ అవతారికయందు చేయబడిన పూర్వపక్షము సరియైనది కాదు. ద్యులోకాగ్నియందు చేయబడు హోమమునుగూర్చి చెప్పినప్పుడు హోమద్రవ్యవాచకముగా నుపయోగింప బడినశ్రద్ధాపదము లక్షణావృత్తిచే శ్రద్ధాపూర్వకముగా అగ్నియందు హోమముచేయబడియున్న జలమునే చెప్పిననవలయునుగాని మరేమియు చెప్పటకు ఏలులేను. ఆశ్రద్ధాపదము జలమును చెప్పదనినయెడల ప్రశ్న మునకును ఉత్తరమునకును సంబంధములేక పోవలసివచ్చునుగాదా. కావున నూనిద్ధాంతము నిర్దోషమైనదియేయని తాత్పర్యము.

అవ॥ పంచాగ్నివిద్యయందు చెప్పబడిన విషయము సంగీకరిం

చినను నీ సిద్ధాంతము నిర్దోషము కానేరదు. అవిద్యయందు జలము పురుషాకారమును జెందునని చెప్పబడి యున్నదికాని జీవుడు పంచ భూతములతోగూడి శరీరమునుండి నిర్గమించునని చెప్పబడియుండలేదు గదా, అనిన సమాధానము చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౬॥ అశ్రుతత్వాదితీచేన్నప్రాది కారితాం ప్రతీతే ॥

టీక॥ అశ్రుతత్వాత్ = వేదమునందు చెప్పబడి యుండకపోవుట నలన, జీవస్య = జీవునకు, భూతపరిష్కర్తీ = భూతములతోగూడి శరీరమునుండి నిర్గమించుట, నేతీచేత్ = లేదుఅని చెప్పేయెడల, న = అది సరికాదు, ఇష్టాదికారితాం = యాగదానాది పుణ్య కర్మముల నాచరించువారు, శ్రద్ధయాసహ నిర్గమస్య = శ్రద్ధా విజ్ఞముచేత జెప్పబడు బలముతోగూడిన చంద్రలోకమునకు బోవు చున్నారనుట, ప్రతీతే = కనుబడుచున్నది.

తా॥ అపతారికయందు చూపబడిన పూర్వపక్షము సరియైనదికాదు. పంచాగ్నివిద్యయందు జీవుడు పంచ భూతములతోగూడి శరీరమునుండి నిర్గమించునను విషయము చెప్పబడి యున్నట్లు స్పష్టముగ తెలియుచున్నది. ఎట్లన:- శ్రుతియం దొకచోట ఏ పురుషులు గృహస్థా శ్రమమునందుండి యజ్ఞదానాది పుణ్యకర్మములను చేయుదురో వారు చంద్రలోకమునకుబోయి సోమరాజు శబ్దముచే అచ్చట వ్యవహరింప బడుదురని జీవులనుగూర్చి చెప్పబడియున్నది. ప్రస్తుత పంచాగ్ని విద్యయందు “తస్మిన్నే తస్మిన్నగ్నే దేవా శృద్ధాం జహ్వతి, తస్మాత్తహ తే సోమేరాజా సంభవతి (దేవతలు ద్యులోకాగ్నియందు జలమును హోమము చేయుదురు, ఆ హోమము వలన సోమరాజు జనించును)” అను వాక్యముచే పై వాక్యమునందు వర్ణించిన సోమరాజులను గూర్చియే చెప్పబడియున్నది. దీనినింతయు విమర్శించిన శ్రద్ధయని చెప్పబడు జలములతో గూడియే జీవుడు సోమరాజు అగుననియు దీనిని పట్టిచూచిన ఆ జీవుడు పంచ భూతములతోగూడియే దేహమునుండి నిర్గమింప వలయుననుట స్పష్టముగనే కనుపడుచున్నదనియు సిద్ధాంతమగును. కావున మా (వేదాంత)సిద్ధాంతమునకు భంగమేమియును రాదని తాత్పర్యము.

౨౪౨ బ్రహ్మసూత్రములు ౩ టికాకాత్పర్యసహితము.

అవ॥ “ ఏషసోమరాజా తద్దేవానా మన్మంతం దేవభక్త్యయంతి (ఈసోమరాజు దేవతలకన్నము కావున దేవతలు వానిని తిందురు.) ” “ అను శ్రుతియందు చంద్రలోకమును పొందిన జీవులు దేవతల కాహారమగుదురని చెప్పబడియున్నది, దీనిని బట్టి చూచిన జీవులు తమకర్మఫలముల ననుభవించుటకు చంద్ర లోకమునకు పోవుదురు. ” అనుటయే యుక్తి యుక్తము గాలేదు. అనిన సమాధానము చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౭॥ భాక్తంవానాత్మవిత్త్వాత్తథాహిదర్శయతి ॥

టీక॥ అనాత్మవిత్త్వాత్ = జీవులు ఆత్మవేత్తలు కాకపోవుట చేత, దేవాన్నత్వం = దేవతలకు ఆహారము అనిచెప్పట, భాక్తం = అప్రధానమైనది. శ్రుతిః = వేదము, తథాదర్శయతిహి = అవిధముగానే చూపుచున్నదిగదా.

తా॥ పై చూపినశ్రుతి యప్రధానమైనది. ప్రధానమేఅని చెప్పినచో “స్వర్గమును కోరువారు జ్యోతిష్టోమమును చేయవలయును.” అను మొదలగు శ్రుతులకు భంగమువచ్చును. కర్మఫలముల ననుభవించుటకు పరలోకమునకు పోయిన జీవులందరును దేవతలచే భక్షింపబడుదురేని కర్మల చేయవారెవరు? అట్టి అవర్థహేతుకమగు కర్మను ఉపదేశించిన శ్రుతిమాత్రము ఆ దగణీయ మెట్లగును? ఈ సోమరాజ శబ్దము ముఖ్యముగా యజ్ఞముచేసిన వారియందే ప్రయోగింపబడియున్నదికదా. “ కావున పురుషునకు భార్యా పుత్రాదులవలె దేవతలకు ఆత్మజ్ఞానములేని ఈ జీవులు భోగ్యులు (అనుభవింప దగినవారు) అగుదురు ” అను సంశయము వివరించుటకై అవతారికయం దుదహరింప బడినశ్రుతి “ దేవతలు జీవులను భక్షించుదురు ” అని చెప్పుచున్నది. ఈ విషయమును నిర్ధారణ చేయుటకు “ ఆత్మ జ్ఞానములేని జీవులు దేవతలకు భోగ్యులయ్యెదరు. ” అను విషయమును బోధించు “ అథయోన్యాం దేవతా ముపాస్తే అన్యోసావన్యోహ మస్మీతిస పశుః (ఎవడు తానువేరనియు తాను ఉపాసనచేయు దేవతవేరనియు తలంచి యుపాసించునో వాడుపశువు పశువువలె ఆ దేవతచే నియోగింప బడతగినవాడనుట.) ” అనుమొదలగుశ్రుతులుకూడప్రమా

ణములైయున్నవి. కావున జీవుడు సూక్ష్మ భూతములతోకూడి చంద్ర లోకమునకుపోయి అచ్చట తన పుణ్య ఫలముల ననుభవించు ననుట సిద్ధాంత మనైనని తాత్పర్యము.

—(*) ౨. కృతాత్యయాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ ఇహ లోకమునందు చేసిన కర్మను పర లోకమునందు జీవు లనుభవించు చున్నారగుదా. వారు మరల ఈ లోకము నందు “ రమణీయచరణాః (మంచిపని చేసినవారలు మంచిజన్మల నెత్తుదురు.) ” అనుమొదలగు శ్రుతులచే కర్మానుగుణముగ జనించుదురని చెప్పబడియున్నది. ఇదియెట్లు సంభవించును. అను విషయములను ఈ అధికరణమునందు నిరూపించు చున్నాము.

సూ॥ ౮॥ కృతాత్యయేననుశయవాక్ దృష్టస్య తిథ్యాం
యథేతమనేవంచ ॥

టీక॥ కృతాత్యయే=కర్మఫలము ముగిసిన పిదప (చంద్రలోక మునందు అనుభవింప వలసినకర్మ అనుభవించి అ మునపిదప) జీవః=జీవుడు, అనుశయవాక్ = ఇహలోకమునం దనుభవింప వలసినకర్మ శేషముతోకూడ, యథేతం= పోయినమార్గముగుండాను, అనేవంచ= కొన్నికొన్నిచోట్ల ఇతరమార్గములనుండియు, ప్రతి సేవర్తనే= ఇహ లోకమునకువచ్చును, ఇదం = ఇది (ఈ విషయమంతయు) దృష్టస్య తిథ్యాం=శ్రుతిస్మృతులవలనను లేక తత్వక్ష స్మృతులవలనను, నిశ్చయతే=నిశ్చయింప బడుచున్నది.

తా॥ జీవుడు చంద్రలోకమునం దనుభవింపవలసిన (అత్యంత [మనుష్యలోకమునందు దొరకని] సుఖము, కలుగజేయు) కర్మలను అచ్చటనే అనుభవించి భూలోకమునం దనుభవింపవలసిన కర్మలతోకూడి మరలవచ్చును. ఈ విషయమును “ రమణీయచరణాః ” అనుమొదలగు శ్రుతులును “ తతశ్చేషేగా జన్మ ప్రతిపద్యంతే (తరువాత కర్మ శేషమువలన భూలోకమునందు జన్మింతురు) ” అనిస్మృతులును నిర్ణయించు చున్నవి. “ పుటినప్పుడే (స్వయముగా నేపనియును చేయుటకు శక్తిలేనప్పుడే) కొందరు అధికవగుదలని పటికొందరు దీనమగుస్థితిని అనుభవించుచున్నారు. దీనికి కారణము వారివారి పురా

౨౪౪ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతత్పర్యసహితము.

కృత కర్మమే కావలసి వచ్చునుగదా. " అనులోకాను భవముకూడ పై విషయమునే స్థిరపరుచుచున్నది. మఱియు ఆజీవులు చంద్ర లోక మునుండి వచ్చునప్పుడు పోయిన మార్గము ననుసరించియే కొంత వరకును మఱియొకమార్గము ననుసరించి కొంతవరకును ప్రయాణము చేయుదురు. ధూమము, రాత్రి, కృష్ణపక్షము, దక్షిణాయనము, పితృలోకము, ఆకాశము (పితృలోక మొకకొటితప్ప తక్కినవన్నియు దానిదాని నభిమానించుచేవలెను చెప్పనని తెలిసి కొనవలయును.) ఇవి జీవుడు చంద్రలోకమునకు బోవుమార్గము నందుండునవి. (ఇది వరకు నిరూపించిన అర్చిరాది మార్గమునందువలెనే యిచ్చట కూడ మొదటి దేవత రెండవదేవత యొద్దకు ఈ క్రమముగా జీవుని చంద్ర లోకమువరకు గొనిపోవునని తెలిసి కొనవలయును.) ఆకాశము, పొగ, వాయువు, అంతరిక్షము (ద్యులోకము) మేఘము, పృథివి, పురుషుడు, స్త్రీ, ఇవి చంద్రలోకమునుండి మరల వచ్చునప్పటి మార్గము అని తెలిసి కొనవలయును. ప్రజ్ఞాపిత శ్రుతులు మొదలగువానిని విమర్శించిన జీవుడు అనుశయ యుక్తుడై (ఇహలోకమునందు ఫలము ననుభవింప జేయుకర్మ అనుశయము) చంద్రలోకమునుండి మరలునని సిద్ధాంత మగుచున్నదిని తత్పర్యము.

అవ॥ " రమణీయచరణాః " అనుశ్రుతిచే అనుశయమువలన జన్మకలుగునని నిర్ణయించుట దోష యుక్తమైనది. చరణ శబ్దమునకు ఆచారము అర్థముకాని అనుశయము అర్థము కాదుగదా. అనినసమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ F॥ చరణాదితీచేన్నోపలక్షణార్థేతి కాస్త్వాజినిః ॥

టీక॥ చరణాత్ = చరణపదమునకు ఆచార మర్థమగుటవలన, సతథా=పై సూత్రమునందు చేసినసిద్ధాంతము సరియైనదికాదు. ఇతి చేత్ = అనేయెడల, న=అదియు క్తమైనదికాదు, కుఠః=ఎందువలనననగా, కాస్త్వాజినిః=కాస్త్వాజినియను మహామని, ఉపలక్షణార్థేతి=చరణ శ్రుతి కర్పాంగమ గునాచారము చెప్పును కావున కర్మ విశేషమగు ననుశయమును ఉపలక్షణము (ఉపించుటకు తగిన విలును) చేయునని, మన్యతే=తలంచుచున్నాడు.

తా॥ అవతారికయందుచేసిన పూర్వపక్షము సరియైనదికాదు. రమణీయచరణా అనుమొదలగు శ్రుతియందలి చరణశబ్దము ఆచారమును చెప్పనచ్చినను ఆచారము కర్మాంగముగావున ఉపలక్షణముచే సర్వకర్మలను చెప్పవచ్చును. ఇచ్చట పరలోకమునమాత్రమే అనుభవించుటకు వీలగుఫలముల సిద్ధుకర్మలు ఇహలోకమునందు జన్మనుకలిగించుటకు వీలులేదు కావునను అవి ఫలానుభవముచే క్షీణించియుండుటచేతను శ్రుతియందలి చరణశబ్దముచేత ఆకర్మలనుపలక్షించుటకు వీలులేదు. కావున ఏకర్మలు ఇహలోకమునందు అనుభవించుటకు వీలగుఫలములసిద్ధునో ఆఅనుశయములే ప్రస్తుతచరణశబ్దముచే ఉపలక్షణ చేయబడవలసియున్నవి. ఇది కాష్ఠాజిసిమహాముని అభిప్రాయము. దీనినిబట్టిజూచిన ౮ వ, సూత్రమునందు చేయబడిన సిద్ధాంతమునకు భంగమేమియును కలుగనేరదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లుచెప్పట సరికాదు. అనుశయములే శుభాశుభజన్మములను కలిగించుననిన చరణశ్రుతి నిరర్థకము కావలసివచ్చును. కర్మలవలననే సర్వముజరుగుచుండగా ఆచారమువలన ప్రయోజన మేమియునుండదుగదా. అనిన సమాధానము చెప్పుదున్నాడు.

సూ॥ ౧౦॥ ఆనర్థక్య మితీ చేన్నతదపేక్షత్వాత్ ॥

టీక॥ ఆనర్థక్యం=చరణశ్రుతి నిరర్థకము కావలసివచ్చును. ఇతి చేత=అనేయడల, న=అదియు క్తముకాదు. కుతః=ఎందువలనననగా, కర్మణః=కర్మ - తదపేక్షత్వాత్ = ఆ ఆచారమును అపేక్షించియుండుటవలన.

తా॥ అవతారికయందు చేయబడిన ఆక్షేపము సరియైనదికాదు. అనుశయమై, శుభాశుభజన్మలకు కారణమైనను చరణశ్రుతి నిరర్థకము కానక్కరలేదు. కర్మలవలననే సర్వము జరుగబడుట నిశ్చయమైయైనను ఆచారమువలన ప్రయోజనములేకపోలేదు. ఆచారము కర్మకుప్రధానమగు అంగము. ఎట్టియు త్రమఫలమునిచ్చు కర్మమైనను సదాచారవంతునిచే చేయబడినప్పుడే దానిఫలమును సంపూర్ణముగా నిచ్చునుగాని ఇతరసమయములందు అట్లుఇచ్చునెరదు. “ ఆచారహీనంపునంతివేదాః ” (ఆచారములేనివానిని వేదములు పవిత్రమునే

యనేరపు) అను వాక్యముకూడ ఈవిషయమున ప్రమాణమగుదు న్నది. కావున చరణశ్రుతి నిర్ధారకము కావలసినపనిలేదనియు పైనచే యుబడిన సిద్ధాంతమునకు భంగమెప్పుటికినిరాదనియు తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు కాష్టాజిని యభిప్రాయమును దానిపై చేయబ డిన ఆక్షేపమునకును సమాధానమును కూడచెప్పి ఇప్పుడు ౯వ, సూ త్రముమొక్క అవతారికయందు చూపబడిన పూర్వ పక్షమునకే బాదరిమహామునిమతము ననుసరించి సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౧॥ సుకృతదుష్కృతే ఏవేతితుబాదరిః ॥

టీక॥ బాదరిస్తు = బాదరిమహామునియైతే, సుకృతదుష్కృతే ఏవ = పుణ్యపాపములే, చరణార్థావిశేష = చరణపదములకర్థములని, మన్య తే = తలంచుచున్నాడు.

తా॥ “ధర్మంచర” (ధర్మమునుచేయుము) అను మొద లగువాక్యములగుండు చరతియను శ్రుతిచేయుటయను అర్థమునందు ఉపయోగింపబడియున్నది. దీనినిపట్టిచూచిన చరణశబ్దమునకు పుణ్య పాపములే (అనుశయమే) అర్థముకావచ్చుననియు ఉపలక్షణమువ లన ఈయర్థమువచ్చునని చెప్పవలసినంత పనిలేదనియు బాదరిమహా ముని అభిప్రాయపడుచున్నాడు. ఈయభిప్రాయమును పట్టిచూచిన ౧౦ యవ, సూత్రమునందు చేయబడిన సంశయమునకుగాని ఇతర సంశయములకుగాని అవకాశముబొత్తిగాలేదని తాత్పర్యము.

—(*) ౩. అనిష్టాదికార్యధికరణమ్. (*)—

అవ॥ సదాచారసంపన్నులై అతిశ్రద్ధతో పుణ్యకర్మలనాశ రించినవారు చంద్రలోకమునకుపోయి అచ్చట కొంతకాలము సుఖ ముననుభవించి కర్మక్షయముకాగానే మరలివచ్చి జన్మము నెత్తుచుం దురు. పుణ్యాత్ములగుటచే వాచెత్తుజన్మములు ఉత్తమములుగా నుండ వచ్చునుగాని అంతమాత్రమున దుఃఖస్వరూపలేదని చెప్పటకు వీలులే దుగదా. మఱియు చంద్రలోకమున అనుభవించు సుఖములకూడ శాశ్వతములుకావని మొట్టమొదటనే నిరూపించబడియున్నది. కావున ఇట్టి అశాశ్వతములగు సుఖమునుగోరి మహాప్రయాసలకులోనై కర్మ లనుచేయుచుండియును మరల మరల జననమరణరూపమగు సంసార

మును అనుభవించుటకంటే ఇహపరిలోకములయందలి అశాశ్వతసుఖములయందాశవదలి శాశ్వతసుగు మోక్షసుఖమునకై ప్రయత్నించుట యుక్తము. అని ప్రాయధికరణములయందు పుర్యాశ్శులగు జీవులయొక్క గత్యాగతులను నిరూపించుటద్వారా వైరాగ్యములను బోధించి ఈ యధికరణమునందు దాని మఱి శబ్దభరణివాడై పాపాత్ములయొక్క గత్యాగతులను నిరూపించుట మొదట పూర్వపక్షముననువాదము చేయుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౨॥ అనిష్టాదికారితామపిచశ్రుతం ॥

టీక ॥ అనిష్టాదికారితామపి = పాపకర్మముల చేసినవారికి కూడ, చంద్రలోకమునం=చంద్రలోకమునకుపోవుట, శ్రుతం=శ్రుతియందు చెప్పబడియున్నది.

తా॥ ఇంతకుముందు పుణ్యకర్మలు చేసినవారుమాత్రమే చంద్రలోకమునకు పోవుదురని మీరు సిద్ధాంతము చేసియున్నారు. అట్లు చేయుట సరికాదు. “యేవై కే స్సాన్లనాకాత్మయంతి చంద్రమనమే వతేనర్వేచ్ఛంతి ” (ఏజీవులు ఈలోకమునుండి విడిచిపోవుదురొప్పుతిజెందునో వారిందరును చంద్రలోకమునకుపోవుదురు) అను వాక్యముచే జీవులందఱకును చంద్రలోకప్రాప్తికలదని శ్రుతిచెప్పుచున్నది. కావున పాపాత్ములకూడా చంద్రలోకమునకు పోవుటచే పుణ్యకర్మలనుగూర్చి యాయాసపడవలసిన అవసరముదదని తాత్పర్యము. (ఇదిపూర్వపక్షసూత్రము.)

అవ॥ పై సూత్రముచందు చేయబడిన పూర్వపక్షమును ఖండించుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౩॥ సంయమనేశ్వసుభూయేతరేషా మోహావ

రోహాతద్గతిదర్శనాత్ ॥

టీక॥ ఇతరేషాంతం = ఇతరులగు పాపాత్ములకైతే, ఆరోహావరోహా = ఈలోకమునుండిపోవుట, మరలివచ్చుట ఈరెండును, సంయమనే = యమలోకమునందు, అనుభూయ = కర్మలకుతగినశిక్ష ననుభవించియే, భవతః = అగుచున్నవి, కుతః = ఎందువలనననగా, తద్గతిదర్శనాత్ = అవిధముగా గత్యాగతులను (పాపాత్ములు యమ

౧౪౮ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

లోకమునకు, పోయితిరిగివత్తురు) అని శ్రుతిచెప్పబడున్నది. కావున.

తా || పై పూర్వపక్షము సరియైనదికాదు. పుణ్యోత్సులగు వారు పోవునట్టిహోటికే పాపాత్ములకూడ పోవుమరనుట మికిరాలి విరుద్ధమగు విషయముగదా. పుణ్యోత్సులు నుఖము ననుభవించుటకై చంద్రలోకమునకు బోవుచున్నారు. శిక్ష ననుభవించవలసిన పాపాత్ములు అచ్చటికిపోవుటకు కారణమేలేదుగదా. వఱియు మీపక్షము ననుసరించిచెప్పిన ప్రత్యక్షసిద్ధములగు మంచి చెడ్డలు రెండును ఒకరటియే కావలసివచ్చును. ఈయిక్కి ననుసరించిచూచి మీరు ప్రమాణముగా నుదహరించిన శ్రుతి పుణ్యోత్సులనుగూర్చి చెప్పనదియేకాని జీవసామాన్యులనుగూర్చి చెప్పనదికాదనియే రూపింపవలసియున్నది. ఇక పాపాత్ములవిషయమేమనగా వారు శరీరమునువిడచిన ఉదపయమలోకమునకుబోయి అచ్చట పాపకర్మల కనుగణముగా శిక్ష ననుభవించి నురల భూలోకమునకు వచ్చి తిర్యగాది యోనులయందు జనించుచుందురు. “నసాఽపరాయః ప్రతిధాతిబాలం... పునఃపునర్యశమాపద్యతేమే (అజ్ఞానియగువానికి సత్యాలు చేయవలయునను విషయము తెలియదు. వాడు మాటిమాటికీ వాకు (యమునకు) స్వాధీనుడగుచుండును ” అను మొదలగు శ్రుతులయం దీవిషయమే నిర్ధారణచేయబడియున్నది. కావున పుణ్యకర్మలయందు శ్రద్ధ అత్యంతావశ్యకమని తాత్పర్యము.

సూ|| ౧౪|| స్మరంతిచ ||

టీక|| మన్వాదయః = మనువు మొదలగువారు, స్మరంతిచవివంతైసద్ధాంతము చేసినవిధముగా స్మృతులయందు చెప్పబడ్డారు

తా|| మనుస్మృతిమొదలగు స్మృతులయందుకూడ నాచి తోపాఖ్యానము మొదలగువానిని చెప్పనప్పుడు పైచెప్పిన సద్ధాంతఃపర్తిరూపబడియున్నది. ఈప్రమాణమును పట్టిచూచినను పై చెప్పిన సద్ధాంతమునకు భంగమురాదని తాత్పర్యము.

సూ|| ౧౫ || అపిచసప్త ||

టీక|| అపిచ=మఱియు, పారాణికాః = పురాణవేత్తలు, కాః = సర్వకములను, సప్త=ఏడని, పఠంతి=చెప్పుచున్నారు.

తా॥ చిత్రగుప్తుడు మొదలగువారు ఏడుగురు అధి కారులుగా గలిగి రారవాది నామములతో ఏడు నరకములు గలననియు ఆ నరకములయందు బహువిధములగు బాధలు నొందుచు పాపాత్ములు తమ తమ పాప ఫలముల ననుభవింతురనియు పారాణికులు చెప్పుచున్నారు. ఈ ప్రమాణమును బట్టిచూచినను పై సిద్ధాంత మునకు భంగములేదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఆ నరకములకు అధికారులు చిత్ర గుప్తాదులని కదా చెప్పియున్నారు. శ్రుతియందు పాపాత్ములు యమునివద్దకు పోవుదురు. అనికదా చెప్పబడియున్నది. ఈ రెంటికిని విరోధ మున్నది. నరకములకు యము డధికారి కాదుగా అనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాడు. .

సూ॥ ౧౬॥ తత్రాపిత ద్వ్యాపారా దవిరోధః ॥

టీక॥ తత్రాపి=ఆనరకములయందుకూడ, తద్వ్యాపారాత్=ఆ యమునియొక్క కార్యమే యుండుటవలన, అవిరోధః=పై చూపిన విరోధములేదు.

తా॥ నరకముల కధికారులు చిత్రగుప్తాదులే యైనను వారు యముని కింకరులేకావు. నరకముల చుండు జనుగుళికులు యముని చేత చేయబడినవే యని చెప్పవలసి వచ్చును. కావున అవతారికయందు చూపబడిన విరోధము రానేరదు. నీనివలన పై సిద్ధాంతమునకు భంగమురాదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౭॥ విద్యాకర్మణోరిశతు ప్రకృతత్వాత్ ॥

టీక॥ పంచాగ్ని విద్యాయాంతు = పంచాగ్ని విద్యయందైతే, విద్యాకర్మణో=క్షానమందును కర్మయందును అధికారము గలవారికి క్రమముగా దేవయానము (అర్చిరాదిమార్గము) పితృ యానము (ధూమాదిమార్గము) వీటినిగూర్చి చెప్పినపదప, పాపినాం=పాపాత్ములకు “ఏతత్తృతీయంస్థానం” ఇతి. “ఇదిమూడవమార్గము”) అని. ప్రకృతత్వాత్=చెప్పబడియుండుటవలనకూడ నచంద్రంగశ్చంతి పాపినః=పాపాత్ములు చంద్రునిగొద్దకు పోరు.

తా॥ పంచాగ్ని విద్యయందు ఉపాసకులకు దేవయానము కల

దనియు కర్మకులకు పితృయానము కలదనియు చెప్పి పిదప “ ఏతత్త్వ తీయం స్థానం ” అని పాపాత్ములనుగూఢించి దుఃఖ భూ యిష్టమును (దుఃఖ మయమై నదియనుట) పునరావృత్తి బహుళమును (స్వల్ప కాలములో పలుమారుపుట్టుట పలుమారుచచ్చుట అనుదుఃఖము విశేషముగాగల) అగుక్రిమి కీటకాది (పురుగులుమొదలైనవి) భావము నుగూర్చి శ్రుతిచెప్పియున్నది. కావున పాపాత్ములు చంద్రలోకము నకు పోరని తాత్పర్యము.

రెండవ యర్థము.

టీక॥ ఏతయోరిత్యన్యతు = “ అద్వైతయోఃపథోః ” (ఈ రెండు మార్గములలో) అనువాక్యములోని “ ఏతయోః ” అను పదమునకు, “ విద్యాకర్మణోః ” ఇతి “ విద్యాధికారులగు వారియొక్కయు (ఉపాసకులయొక్కయు) కర్మాధికారులగు వారియొక్కయు ” అని, అర్థః=అర్థము, వక్తవ్యం=చెప్పవలయును, కుతః = ఎందువలన ననగా, తయోరేవ=ఆదేవయాన పితృయానములే, ప్రకృతత్వాత్ = సందర్భానుగుణమైయుండుటవలన, (ఆ విద్యాకర్మాధికారులనుగూర్చి యే ప్రస్తుతమున చెప్పబడుచున్నది యనుట.)

తా॥ “ అద్వైతయోఃపథోః ” అను వాక్యమునందలి “ ఏతయోః ” అను పదమునకు “ విద్యా కర్మ రూపమగు ” అని అర్థము (“ అనగా విద్యాకర్మలచేత సాధింపఁగలిన దేవయాన పితృయానరూపములగు రెండు మార్గములలో ” అనియర్థమనుట) ప్రస్తుత ప్రకరణమునందు విద్యాకర్మలను గూర్చియేకదా విచారణ చేయబడుచున్నది. కావున విద్యయందు (ఉపాసనయందు) ఆధికారముగలవారికి దేవయాన మార్గమును కర్మయందు ఆధికారము గలవారికి (దానిని చేయువారికనుట) పితృయాన మార్గమును కలదుకాని యితరుల కీ మార్గములలో నేదియును లేదని యేర్పడుచున్నది. (దీనినిబట్టి చూచిన ఉపాసనమునుగాని పుణ్య కర్మలనుగాని చేయనిపాపాత్ములు పైవర్ణించిన రెండు మార్గములలోను ప్రయాణము చేయరని యేర్పడుటచే వారు జననమరణ ప్రాయముగు క్రిమికీటకాది భావమునే పొందుదురనుట నిర్ణయమగు చున్నదియని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఎట్లు చెప్పినను పాపాత్ములుకూడ శంకరాచార్యమునకు పోవుదురని యొప్పుకొన తీరవలసి వచ్చును “ ద్యులోకాగ్నియందు హుమము చేయబడిన జలము సోమరాజును ” అను మొదలగువాక్యములచే పంచాగ్ని విద్యయందు శరీరప్రాప్తికై అయిదు ఆహుతులు నియమము చెప్పబడియున్నవి. ఇది జీవులందరి విషయము నందును సమానమే యగుటచేత పాపాత్ముడగువాడు సహితము మొదటి ఆహుతియందు సోమరాజు కావలసి వచ్చునుగదా. అనిన పాపాత్ముల విషయములో నాహుతి నియమమేలేదని చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౧౮॥ సత్పితౄయే తథోపలభ్యే॥

క॥ తృతీయే=పాపాత్ములపోవు మూడవ మార్గమునందు, ఆహుతినియమః=ఆహుతులనియమము, స=లేదు, కుతః= ఎందువలన ననగా, తథా=అవిధముగానే (ఆహుతి నియమములేదనియే) ఉపలభ్యే=తెలియుచుండుటవలన (తెలియుచున్నదియగుట.)

తా॥ పూర్వపక్షమునందు చూపినయధిపాయము సరియైనది కాదు “ జాయస్య మ్రియస్వేత్యేత తృతీయంస్థానం ” (“పుట్టుము చావుము పుట్టుము చావుము, అనుటయే మూడవమార్గము”) అని శ్రుతియందే “ తృతీయమార్గమును చెందిన పాపాత్మునకు తిరిగి శరీరమువచ్చుటలో ఆహుతి నియమములేదు ” అని చెప్పబడి యున్నది కావున ఈ ఆహుతి నియమము పుణ్యకర్మములను చేసిన వానినిగూర్చియే చెప్పబడెనని స్థిరముగ నేర్పడుచున్నది. దీనినిబట్టి చూచిన పాపాత్ము లెప్పుడును సోమరాజులు కావలసిన యా వశ్యకము లేదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఈ విధముగా ఆహుతి నియమము ఒకచోటకలదు మఱి యొక చోటలేదని చెప్పిన విరోధము కాదా యనినసమాధానము చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౧౯॥ స్మర్గతేపిచలోకే॥

టీక॥ అపిచ=మఱియు, లోకే=భారతాదలయందు (లోక్యత ఇతిలోకః, విచారించబడునది తెలిసికొనబడునది.) ఆహుతి నియమాభావః=ఆహుతి నియమము లేకపోవుట, స్మర్గతే=చెప్పబడుచున్నది.

తా॥ భారతాదులయందు ద్రోణాచార్యులు ధృష్టద్యుమ్నుడు మొదలగు అయోనిజులను గూర్చి చెప్పబడియున్నది. ఇందు ద్రోణాచార్యులు శేవల పురుష వీర్యమువలననే కుండనుండి పుట్టినవాడు కావున ఈ యునయొక్క శరీర ప్రాప్తికై స్త్రీరూపముగ అగ్నియందు చేయబడవలసిన అయిదవ ఆహుతిజరుగలేదు. ఇట్లే ధృష్టద్యుమ్నుడు పురుషవీర్య సంబంధముకూడ లేకయే అగ్నినుండి జనించినవాడు. కావున అతనిచేహప్రాప్తి విషయములో పురుష స్త్రీరూపములగు నాల్గు అయిదు అగ్నులయందు చేయబడవలసిన రెండు ఆహుతులును జరుగలేదు. కావున పైన చూపిన దృష్టాంతములయందు ఆహుతి నియమ మెట్లు లేకపోయెనో అట్లే పాపాత్ముల శరీరప్రాప్తివిషయమునందు కూడ ఆహుతి నియమము లేదనుటలో విరోధములేదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౨౦॥ దర్శనాచ్చ ॥

టీక॥ దర్శనాచ్చ=ప్రత్యక్షమువలనకూడా, ఆహుతిషు అనాదరః=దేహముఉత్పత్తియగుటకు ఐదు ఆహుతులును ఉండియే తీరవలయునని నియమములేదు.

తా॥ మఱియు లోకమునందు జరాయజములు (మావివలన బుట్టునవి మనుష్యులు మొదలగునవి) అండజములు (గ్రుడ్డువలన బుట్టునవి పక్షులు మొదలగునవి) స్వేదజములు (చేమటవలన పుట్టునవి) పేలు మొదలగునవి) ఉద్బిజ్జములు, భూమినుండిపైకి పొడుచుకొనివచ్చునవి వృక్షములు) అనునాలుగు విధములగు జంతువులు గలవుగదా. అందు స్వేదజములును ఉద్బిజ్జములును (స్త్రీ) సంబంధము లేకయే పుట్టుచుండుట ప్రత్యక్షము. దీనిని పట్టిచూచిన శరీరోత్పత్తికి అయిదాహుతులు ఆవశ్యకములనుట నియమము కాదని ఏర్పడు చున్నది. కావున పాపాత్ములు సోమరాజులు కావలయుననుటకు ఆహుతులపద్ధతియొక ఆధారము కానేరదని తాత్పర్యము.

అవ॥ తేషాంఖల్వే తేషాంభూతానాం త్రిణ్యేవబీజానిభవంతి అండజం శేవజముద్బిజం (అండజమనియు జరాయజము లనియు ఉద్బిజ్జములనియు ఈ మూడును జంతువులలోని భేదములు) అను శ్రుతియందు జంతువులు మూడు విధములే యని చెప్పబడి యుండగా పై

సూత్రమునందు జంతువులునాలుగు విధములని చెప్పట యెట్లుయై క్త మగుననిన సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౦॥ తృతీయ శబ్దావరోధ స్సంశోకజస్య ॥

టీక॥ సంశోకజస్య = స్వేదజములకు, తృతీయశబ్దావరోధః = శ్రుతియందు మూడవదియగు ఉద్భిజ్జశబ్దముచే చెప్పబడియుండుట, భవతి = అగుచున్నది.

తా॥ శ్రుతియందు మూడవదియగు ఉద్భిజ్జశబ్దముచే స్వేదజ ములుకూడ చెప్పబడినవియున్నవి. భూమిని భేదించుకొని పుట్టునవి యును స్వేదాదిరూపముగు జలమునుభేదించి పుట్టినవియును ఉద్భిజ్జము లేకావచ్చునుగాదా. ఈ రెండువిధములగు ఉద్భిజ్జములే క్రమముగా ఉద్భిజ్జ స్వేదజ శబ్దములచే పైసూత్రమునందు, స్వేదహరింపబడియు న్నవిగాని శ్రుతికివిరుద్ధమగు అయి క్త అంశమునం దేమియునులేదు. స్వేదజోద్భిజ్జములకు ఉద్భిజ్జశబ్దము (ఒకదానిని భేదించుకొనిపుట్టుట) సమానమేమైనను ఆ రెంటికిని జంగమస్థావరరూపముగు భేదముండుట వలన ఆ రెంటినిబోధించు నుద్దేశముతోనే శ్రుతియందు ఉద్భిజ్జశబ్దము ప్రయోగింపబడినదని నిర్ణయింపబడవలసియున్నది. కావున జంతు వులు నాలుగువిధములనుటలో ఏరోధమేమియులేదనియు స్వేదజాది ప్రత్యక్షమువలనను భారతాది ప్రమాణములవలనను జాయస్వేత్వా దిశ్రుతులవలనను పాపాత్ముల శరీరప్రాప్తిసగూర్చి ఆహుతినియమ ములేదనుట సిద్ధాంతము చేయబడినదనియును ఈవారణమువలనను నరకమునుగూర్చి శ్రుతి స్మృతులయందు చెప్పబడియుండుటవలనను ప్రత్యక్ష విరోధమువలనను పాపాత్ములుకూడ చంద్రలోకమునకు పోవుదురనుట సరియైనమతముకాదని నిరూపింపబడినదనియును కా వున త్తత్త్వకర్మములయందు శ్రద్ధయుండుట యావశ్యకమనియును అట్లు న్నను ఆకర్మలవలనగలుగు ఫలము లనిత్యములగుటచే వానియందు పై రాగ్యమునుశ్రేణి శాశ్వతసుఖముగు మోక్షమును సంపాదించుటకై ప్రయత్నించుటయే యందరకును కర్తవ్యమనియు సిద్ధాంతము చేయ బడినని తాత్పర్యము.

—(*) ౪. సాభావ్యాపత్త్యధికరణమ్. (*)—

అవ॥ “వాయుర్భూత్యాధూ మోభవతి (వాయువైధూమమగును)” అను శ్రుతియందు చంద్రలోకమునుండి మరలివచ్చు జీవులు వాయు, ధూమాదిరూపములను పొందుదురని చెప్పియున్నట్లు కనుపడుచున్నది. ఇచ్చటయథార్థమి? జీవులు వాయ్వాది రూపమునే జెందుదురా? లేక వానితోసంబంధపడుదురా? అను సంశయ మీతిధికరణముచే నివారింపబడుచున్నది.

సూ॥ ౨౨॥ సాభావ్యాపత్తిరుపపత్తేః ॥

టీక॥ ఉపపత్తేః=యుక్తియుక్తమైయుండుటవలన, జీవానాం=జీవులకు, సాభావ్యాపత్తిః=వాయ్వాదులతో సమానత్వమును చెందుటయె, శ్రుత్యర్థః=అవతారికయందుదహరింపబడిన శ్రుతికి అర్థము.

తా॥ అవతారికయందుదహరింపబడిన శ్రుతికి “వులు వాయ్వాదులతో సమానులగుదురు. (అనగా సూక్ష్మస్వరూపముం గల వారై ఆవాయ్వాదులతో సంబంధపడుదురనుట)” అని అర్థమేకాని వేరొకటికాదు. దీనికి వేరుగానే అర్థమునుచెప్పినను విరోధమువచ్చును. ఎట్లనగా:—ఒకవస్తువు మఱియొకవస్తువుగా పరిణమించుననిన ఆరెండవవస్తువు (ఏవస్తువుగా పరిణమించవలయునో ఆవస్తువు) అంతకుపూర్వమే ఉన్నదిగా నుండకూడదు. పాలు పెరుగుగామారినదనిన, ఆపెరుగు మార్పునకంటే పూర్వములేదు కదా? ప్రస్తుతమున వర్ణింపబడు వాయ్వాదు లట్టివిగావు. ఇవి సృష్ట్యాదిరంభము నుండియు నున్నవేకదా. కావున జీవుడు వాయ్వాదిరూపముగా పరిణామమునుజెందునని నిరూపించుట మిక్కిలి యశక్యము. మఱియు నొకవిధముగా పరిణామమును జెందినపిదప మరల వేరొకవిధముగా పరిణామమును జెందుననుటకూడ యుక్తియుక్తముకానేరదు. కావున ఆజీవులు వాయ్వాదులతో సమానములగు సూక్ష్మస్వరూపముకలవారై వానితో సంబంధముమాత్రమే చెందుదురనిచెప్పట యుక్తియుక్తమనియు దీనివలన అవతారికయందు చూపబడిన శ్రుతి గొణియని వర్షదనునియు తాత్పర్యము.

—(*) ౫. నాతిచిరాధీకరణమ్. (*)—

అవ|| ఈఅధికరణమునందు శీర్షకు మరల ఈలోకమునకు వచ్చుమార్గమునందు “ఎచ్చటను ఓ ఎంతవరకు త్వరగా వచ్చును. ఎచ్చట ఆలస్యముగావచ్చును.” అను విషయమునుగూర్చి విచారణ చేయుట

సూ|| ౨౩|| నాతిచిరేణ విశేషాత్ ||

టీక|| విశేషాత్ = ధాన్యరూపమును నిందినదిమొదలు విశేషము చేప్పబడియున్నందున, తత్తత్పూర్వం = అంతకుంటేముందు, నాతిచిరేణ=శీఘ్రముగానే, నిష్క్రమణం = నిష్క్రమించుట, సంభవించును.

తా|| “ అతోవైఖలుదున్నప్పుడతరం (ఇచ్చటనుండి వెడలుట మిక్కిలికష్టము) ” అని ధాన్యరూపమునునిందించు శీర్షకుగూర్చి శ్రుతియందు చెప్పబడియున్నది. దీనినిబట్టిచూచిన ధాన్యాద్యాహారరూపమును శిండుటకంటేచుూను ఆకాశ, భూమి, వాయు, త్రే, మేఘములరూపములను ఒకదానితరువాత నొకగానినిగా శిండుట ప్రయోగముచేయుట శీఘ్రముగ న జరుగునని సిద్ధాంతము చేయువలసియున్నది. ఇంక విరోధమేమియును లేకుండాయని తాత్పర్యము.

—(*) ౬. అన్యార్థిష్ఠితాధీకరణమ్. (*)—

అవ|| “ తథాప్రసీయవా ఏషధివస్థతయ స్థిలమాహితజాయంతే (ఆజీవులు ఈలోకమునందు వల్ల, యవలు, నానావిధములగు ఓషధులు, చెట్లు, సువ్వలు, మినుములు అనుమొదలగు అనేకవిధములుగా ఏర్పడుదున్నారు) ” అని శీవులనుగూర్చి చెప్పబడియున్నది. దీనికి అర్థమేమి? చంద్రలోకమునుండి వచ్చినజీవులు వృక్షజన్మము యెత్తుదురనియా? లేక ఆవృక్షయంతో సంబంధము మాత్రమే కలిగియుంచురనియా అను విషయమును ఈఅధికరణమునందు విచారించుచున్నాడు.

సూ|| ౨౪|| అన్యార్థిష్ఠితే పూర్వవదధిలాపాత్ ||

టీక|| పూర్వవత్ = ౨౨ వ సూత్రమునందు పూరింబబడిన ప్రకారము (వాయ్వాదుల విషయమునందువలె) అధిలాపాత్ =

వృక్షాదిజన్మములనెత్తి సుఖదుఃఖములను అనుభవించుటకు తగిన కర్మలనుగూర్చి చెప్పకపోవుటవలన, అన్యధిష్ఠితే = ఆవృక్షజన్మమునందే తనకర్మఫలముల ననుభవింపవలసియున్న జీవులచే నాశ్రయింపబడిన, ప్రీత్యాదా = వడ్లుమొదలగువానియందు, జీవానాం = జీవులకు, సంబంధమాత్రమేవ = సంబంధముమాత్రమే, అస్తి = కలదు.

తా॥ ౨౨ వ, సూత్రమునందు “జీవులు వాయ్వాదులతో సంబంధమును జెందుదురుగాని పరిణామమును జెందురు” అని నిర్ణయింపబడియున్నది గదా. అట్లే యిచ్చటకూడ “జీవులు వృక్షరూపులుకారనియు, వాటితో సంబంధమునుమాత్రమే జెందుదురనియు నిర్ణయించుకొనవలయును. శ్రుతియును ఆజీవులకు వృక్షరూపమువచ్చుటకు హేతువైన కర్మనుగూర్చి చెప్పలేదు గదా. అట్టి కర్మగల వారే ఆస్థావరరూపమును జెందుదురనిన యుక్తియుక్తముగ నుండునుగాని అందరిజీవులకును ఆరూపమే వచ్చుననుట విరోధము కదా. మరియు ఈజీవులు అచ్చటికివచ్చుటకుముందే ఇతరజీవులు వృక్షజన్మమునందనుభవింపవలసిన కర్మఫలములుగలవారు ఆవృక్షములను ఆశ్రయించియే యున్నారకదా. చంద్రలోకమునుండి వచ్చిన జీవులకు వృక్షజన్మవచ్చుటకు హేతువులేదని ఇదివరకే నిరూపింపబడియుండటచేత వారాశ్రయించు వృక్షములు ఇతరజీవాధిస్థితములే కావలయుననుట నిర్వివాదాంశముకదా. కావున జీవులు వృక్షస్వరూపమున జెందుదురని సంశయించుటకుకూడ ఏలులేదు. ఈకారణములవలన జీవులకు వృక్షాదులతో సంబంధముమాత్రమేకాని విశేషమేమియు లేదనియు, అవతారికయందు చూపబడిన శ్రుతిగ్రాహియనియు తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు చెప్పుటకు ఏలులేదు. జ్యోతిష్టోమాదికర్మలయందు హింసచెప్పబడియున్నది. కావున అవి అపరిశుద్ధములే. ఇట్లగుట అనుశయముక్తులై చంద్రలోకమునుండి మరలివచ్చుజీవులు పాపాభవమునకై వృక్షాదిజన్మములనుకూడ నొందవచ్చునుకదా. అని సమాధానము జెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౫ ॥ అశుద్ధమితిచేన్తు శబ్దాత్ ॥

టీక॥ కర్మయజ్ఞాదికర్మము, అశుద్ధం = హింసాత్మకమగుట

అపరిశుద్ధమైనది, అతఃపాపఫలానుభవః = అందువలన పాపఫలము లనుకూడ అనుభవింప వలసినదృశ్యము, ఇతిచేత్ = అనేయెడల, న = అది సరికాదు, కుతః = ఎందువలన ననగా, శబ్దాత్ = వేదమువలన (వేదము నందు అజ్యోతిష్తోమాదులు ధర్మములనియే చెప్పబడియున్న వనుట.)

తా॥ జ్యోతిష్తోమాదులు దోషయుక్తములనుట సరికాదు. సామాన్యముగా హింస చేధింప బడియున్నను వేదమునందు “అగ్ని షోమియం పశుమాలభేతి (అగ్ని సోమము ఈదేవతల ప్రీతికై పశు హింస చేయవలయును.)” అని ప్రత్యేకవిధి చెప్పబడి యున్నందున యజ్ఞార్థమగు హింసచేత మధర్మము కాదనియు, యితరహింస యధర్మమనియు ఏర్పడుచున్నది. ఈ వేదప్రామాణ్యమువలన జ్యోతిష్తోమాదులందు అధర్మమే యులేదనియు ధర్మము స్థాపన జన్మముల నెత్తించునట్టి విరుద్ధమనియు దీనివలన జీవులు పాపఫలానుభవము వరకు వృక్షరూపమును శిలనకర రేదనియు “ఇహ” అను శ్రుతి గాణియేయనియు తాత్పర్యము.

సూ॥ ౨౬॥ రేతస్సీగ్యోగోధ ॥

టీక॥ అధ = వాక్య రేషమునందు, రేతస్సీగ్యోగః = యావనవంతుడగు పురుషునితో సంబంధము, తీవానాం అస్తీతకథితః = జీవులకు కలదని చెప్పబడి యున్నది.

తా॥ “తథహ” అను శ్రుతియొక్క డీక్షరీ వాక్యమునందు “ఓషధులుగా నుండుటను విడచినపిదప జీవులకు యావనవంతుడగు పురుషునితో సంబంధము కలదు” అని చెప్పబడియున్నది. దీనిని బట్టి చూచిన “తథహ” అను మొదలగు పూర్వవాక్యమునందు వృక్షమాలనుగూర్చి చెప్పబడిన పిషయముకూడ సంయోగమేకాని వేరేమియు కాదని తెలియుచున్నదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౨౭॥ యోనేశ్వరం ॥

టీక॥ యోనే = ఆరేతస్సువలన, శరీరం = శరీరము కలుగును.

తా॥ ఇట్లు ఆజీవులు పురుషునితో సంబంధపడినపిదప ఆ పురుషునిరేతస్సు ద్వారా స్త్రీయందు ప్రవేశింతురు. “అచ్చట వారలకు ముఖదుఃఖాను భవసాధనమగు శరీరమేర్పడును.” అని శ్రుతియందు

౨౫౮ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

చేప్పబడియున్నది. దీనినిబట్టి చూచినను చంద్ర బోకమునుండి వచ్చు జీవులకు వృక్షాది స్వరూపమును శెందవలసిన పనిలేదనియే సిద్ధాంత మగుచున్నదని తాత్పర్యము.

తదంతరప్రతిపత్తైషట్ సప్తవిగ్శతిః॥ ౬॥ ౨౭॥

తదంతర, కృతాత్యయే, నిష్ఠాదికారి, సాభావ్య, నాతిచిరే, కాన్యాధిష్ఠితే, షట్॥ ౬॥

ఇతి బ్రహ్మసూత్రే తృతీయాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః.

ఇట్లు తృతీయాధ్యాయమునందు ప్రథమపాదము,

ము గి సె ను.

ఓం.

శ్రీవాసుదేవపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీగురుభ్యోనమః - హరిః ఓమ్.

బ్రహ్మ సూత్ర ము లు.

తృతీయాధ్యాయము - ద్వితీయపాదము.

—(*) ౧. సంధ్యాధి కరణమ్. (*)—

అవ॥ ప్రథమపాదమునందు జీవుని గత్యాగతులను నిరూపించుటచే “ కర్మఫలములయందు వైరాగ్యమావశ్యకము ” అని సిద్ధాంతము చేయుబడియున్నది. అట్లు వైరాగ్యమును చెందిన యధికారిక మహావాక్యాధ్యక్షానము కలుగుటకై ఈ పాదమునందు తత్, త్వం, అను పదార్థములు విచారింపబడును. అందు మొట్ట మొదట ర అధికరణములయందు త్వం, పదార్థమును (నీవు అనుపదముగొకటి అర్థమును జీవ స్వరూపమును) విచారింపచున్నాడు. పరబ్రహ్మమును గూర్చి యంతకుపూర్వమే విశేషముగా వర్ణింప బడియుండుటచేతను సంసారిగా కనుపడుచుండు జీవునిగూర్చియే అధికముగ విమర్శించుట

ఆవశ్యకమై యుండుటచేతను యివి యన్నియునుగాక కించిల్ జ్ఞాపని
తలంపబడుచున్న జీవునకు సర్వస్వాదగు పర బ్రహ్మముతో నభేదము
చెప్పి అదియే ముక్తియని వేదాంతమునందు వర్ణింప బడియుండుట
చేతను మొట్టమొదట త్వంపద్యా విశ్వాణము నారంభించుటయే మి
క్కిలి యుక్తి యుక్తమగునుకదా. మఱియు జ్ఞాన స్వరూపుడగు పర
బ్రహ్మము ఎట్లు చేసికొను సంబంధ పడకున్నాడో శత్రుడు కూడ అట్లే
దేనితోను సంబంధము లేనివాడని నిరూపింప వలసి యున్నది. అందు
ఇహలోక, పరలోక భోగము సుగూఢ నిరూపించుటవలన నై పాద
మునందు జాగ్రదవస్థను గూర్చి సర్వమును చెప్ప బడినట్లే అయినది.
కావున ఇచ్చట స్వప్నావస్థనుగూర్చి విచారింప బోవుచున్నాడు.

సూ॥ ౧॥ సంధ్యేస్మష్టిరాహహి ॥

టీక॥ సంధ్యే=జాగ్రదవస్థకును సుషుప్త్యవస్థకునుమధ్యమందు
స్వప్నావస్థయందు, స్మష్టి = కలుగుచున్న ప్రసరచ్యుష్టి, సత్యా-
నిశ్చయ మైనదయే, నకుక్తిరజాదితల్యా = ముశ్యపు చిప్పయందు
ప్రాంతిచే గ్రహింపబడిన చెండి మొదలగు వానివలె మాయామాత్ర
మైనదికాదు, శ్రుతిః ఆహహి=శ్రుతికూడనిట్లే చెప్పబడుచున్నదికదా.

తా॥ “అధతత్రరథా రథయోగా పథస్సృజతే (అస్వ
ప్నావస్థయందు రథములును రథములతో సంబంధించి యున్నవారిగా
మార్గములను సృష్టించుచున్నాడు.)” అని స్వప్నావస్థయందున్న పదా
ర్థములనుగూర్చి శ్రుతిచెప్పబడుచున్నది. “సృజతే” అనుపదము యథా
ర్థములైన వానినిగూర్చి చెప్పనప్పుడే ఉపయోగింప బడునుగాని యి
తర సమయములయందు ప్రయోగింప బడదుగదా. కావున ఈ శ్రుతి
ప్రమాణము ననుసరించి స్వప్న పదార్థములు సత్యములనియే చెప్ప
వలయును. సత్యములగు పదార్థములతో కూడ ఈ జీవునకు సంబంధ
ము లేదనుట యుక్తి యుక్తముకాదు అనితాత్పర్యము. (ఇదిపూర్వ
పక్ష సూత్రము.)

సూ॥ ౨॥ నిర్మాతారంచైకేపురాదయశ్చ॥

టీక॥ ఏకే = కరణాభినద్యయనము చేయువారు, స్వప్నపదా
ర్థానాం= స్వప్నపదార్థములను, నిర్మాతారంచ= నిర్మించువానిని

౨౬౦ బ్రహ్మసూత్రములు * టికాతాత్పర్యసహితము.

పరమేశ్వరం=పరమేశ్వరుని, ఆమనంతి=చెప్పకున్నారు, కామాశ్చ= ఆశ్రుశియందు కామశబ్దముచేత చెప్పబడినది, పుత్రాదయ ఏష=పుత్రులు మొదలగువారే.

తా|| “యఏషసుక్షేపః జగత్రికామం, కామః పురుషోనిర్మిమాణః (ఈవస్తురాది ఇంద్రియములు నీడిరించు చుండగా నానావిధములగు పదార్థములను నిర్మించుచు ఏ పురుషుడు మేలొకనియందును)” అనువాక్యముచేత శ్రుతియందు పరమేశ్వరుడే స్వస్థపదార్థములకు కర్తయని చెప్పబడి యున్నది. నీనివలనకూడా పరమేశ్వరకల్పితములగు నాకాశాదులవలె స్వస్థ పదార్థములకూడ సత్యములేయని చెప్పవలయును. పైన ఉదహరించిన శ్రుతి కరోప నిషత్తు నందుండునది. అందలి కామశబ్దమునకు అచ్చట యుపక్రమము ననుసరించి “కోరబష పదార్థములు” అని అర్థము చెప్పవలయునేగాని “కోరిక” అని అర్థము చెప్పటకు వుంది. కావున స్వస్థ పదార్థములకంటే జీవుడు వేరనట యుక్తి యుక్తము కాదని తాత్పర్యము. (ఇదియును పూర్వపక్ష సూత్రమే.)

అవ|| పైరెండు సూత్రములచేతను చేయబడిన పూర్వ పక్షమును ఖండించి సిద్ధాంతము చేయుచున్నాడు.

సూ|| 3|| మానూమాత్రంతుకాత్సేర్ష్యానా నభివ్యక్తస్వరూపత్వాత్ ||

టీక|| యథార్థస్తు=విచ్ఛయమైతే, కాత్సేర్ష్యాన=సత్యమగు వస్తువున మీండవలసిన ధర్మములతో, అనభివ్యక్త స్వరూప త్వాత్=శూడియుండుని స్వరూపము గలదగుటవలన, స్వస్థస్పృష్టి=స్వస్థమునందు జరుగుస్పృష్ట, మాయామాత్ర=విధియే (అసత్యమే.)

తా|| స్వస్థు యందు కనబడు పదార్థములకు ఉచితమగు స్థలముగాని ఉచితమగు కాలముగాని లేదుగదా. అప్పుడు సర్వ పదార్థములును పతబ్రహ్మమునందే ఆగోపింప బడియుండును కావున వానికి ఉచితములగు భూమి, ఇల్లు, మొదలగు స్థలములులేవు. గడియసేపులో అనుభవింపబడు కలయందు అనేకసంవత్సరములు జరుపవలసిన కలయములుకూడ అనుభవింప బడుచుండుటచే వానికి వలసి నంత

కాలముకూడలేదు. ఇట్లే బాగుగ వివర్ణించిన సత్యములగు పదార్థముల కుండవలసిన ధర్మములలో నేటియు ఈ స్వాత్మ పదార్థముల యందులేదు. మఱయు మెదలఁజూత్రమునం దిదహరింపబడినశ్రుతికి పూర్వవాక్యమునందే “ సుప్రసిరితాః (ఆస్వత్మా వస్థయందు రథములులేవు) ” అను వాక్యముచే “ లేని పదార్థము స్వత్మమునందు కల్పింప బడుచున్నది ” అని చెప్పబడియున్నది. దీనినిబట్టి చూచినను ఆస్వత్మ పదార్థములు సత్యములనుటకు నీలుదు. ఇదియునుగాక యితర శ్రుతులనుబట్టి చూచిన యిదివ సూత్రమునం దిదహరింపబడిన శ్రుతికేకూడ “ త్రిపు మనో వృత్తిలద్వానా స్వత్మమునందు బహువిధ పదార్థములను కల్పించు కొనుచున్నాడు ” అనియే అర్థమేర్పడును. పైని నిరూపించిన పథముగా సత్యములగు పదార్థములకు తగినదేశకాలము కుండవలసి వచ్చుటచేతను పరిమేశ్వర నిర్ణీతములని చెప్పబడు నాకాశాదులకు ధర్మములన్నియు నున్నవనుట సత్యత్వ మగుటచేతను స్వత్మపదార్థములు పరిమేశ్వర కల్పితములనుటకు బాత్తిగావీలే లేదుగదా. కావున ఆ స్వత్మ పదార్థములు స్వరజతాదులవలె ఊరక కనుబడుటయే గాని అందుయధార్థ మేమియులేదనియు వానిని చూచువాడగుటచే జీవుడాపదార్థములకంటె వేరనుటలోవిరోధము లేదనియు తాత్పర్యము.

అవ॥ స్వత్మము అసత్యమనిచెప్పిన నదిశుభాశుభ ఫలములకు సూచకమని చెప్పుటకు పలు లేకుకదా, యనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౪॥ సూచకశ్చహి శ్రుతేరాచక్షతేచశద్విదః ॥

అక॥ శ్రుతేశ్చ=శ్రుతివలన, వ్విత్త=స్వత్మము, సూచకః=శుభాశుభములను సూచించును, తద్విదః=ఆస్వత్మమునుగూర్చి తెలిసినవారు, ఆచక్షతేహి=అట్ల చెప్పుచున్నారుగదా.

తా॥ “ యదా కర్మసుకామ్యేష (కామ్య కర్మముల యందు కామ్యకర్మముల చేయునప్పుడనుట.) ” అను మెదలగు శ్రుతులచేతను స్వత్మాధ్యాయమును తెలిసినవారి వాక్యముల చేతను స్వత్మములు సత్యార్థములను సూచించునని స్పష్టముగ తెలియవచ్చుచున్నది. ఇంత

౨౬౦ బ్రహ్మసూత్రములు • టీకాతాత్పర్యసహితము.

మాత్రముననే ఆ స్వప్న పదార్థములు సత్యములని చెప్పవలసిన పని లేదు:—పై సూత్రమునందు నిరూపించిన ప్రకారముగా ఆ స్వప్న పదార్థములు బాధితములు (స్థిరములుకావని నిరూపింప బడినవి) అగుటచేతను జీవకల్పితము లగుటచేతను సత్యములుకావని ఇది వరకే తెలియ చేయబడియున్నది కదా. ముత్యపు చిప్పయందు భ్రాంతిచే కల్పింపబడిన వెండి స్వయముగా నసత్యమయ్యును సత్యములగు హగ్నాదులను గలిగించునట్లు ఈ స్వప్న పదార్థములుగూడ స్వయముగా నసత్యమువైనను సత్యపక్షములను సూచించుననుటలో విరోధ మేమియునులేదు. కావున స్వప్నపదార్థము లసత్యమనుటలో సంశయ మేమియు లేదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఈశ్వరుడు ప్రపంచము నెట్లు సంకల్ప మాత్ర ముననే సృష్టించెనో ఆ ప్రపంచముకూడా నెట్లు సత్యమై యున్నదో అట్లే జీవుడుకూడా సంకల్ప మాత్రముననే స్వప్నపంచమును సృష్టించు ననియు అదియును సత్యమేయనియు చెప్పవచ్చునుగదా. జీవుడుకూడా పరమేశ్వరుని యంతమేకావున ఇట్లుచెప్పట వలనను విరోధముండదు. అనిన నట్లుకాదని చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౫॥ పరాభిధ్యానాత్తుత్తిరోహితంతోహ్యస్యబంధ విపర్యయా ॥

టీక॥ జీవస్య=జీవునియొక్క, ఈశ్వరత్వం= పరమేశ్వరత్వము (జీవునకును పరమేశ్వరునకును భేదము లేకపోవుట,) తిరోహితం = మానుజేత కప్పబడినదై, పరాభిధ్యానాత్ = ఈశ్వరునిధ్యానించుట వలన, వ్యక్తిభవతి=స్పష్టమగును, తతః= ఆవ్యక్తిభావము వలననే, బంధవిపర్యయా=బంధ మోక్షములు, భవతోహి=కలుగుచున్నవిగదా.

తా॥ జీవునకును పరమేశ్వరునకును భేదము లేకపోయినను అది మానుజేత కప్పబడియున్నది “ నేనే బ్రహ్మము ” అని పరమేశ్వరుని ధ్యానము చేయుట వలనగాని మరల బయలుపడదు, ఆ అభేదజ్ఞానము కలుగకుండు నంతవరకు జీవుడు బద్ధుడై యుండుననియు అజ్ఞానము కలిగినపిదప ముక్తుడగుననియు శ్రుతిచెప్పుచున్నది. ఆశ్రుతిప్రమాణము ననుసరించియూచిన జీవుడు పరమేశ్వరునకంటే వేరుకాకున్నా

మాయావశమువలన భిన్నతయ్యే యుండుననియు ఈ కారణము వలన పరమేశ్వరునకుఁ బ్రతి ఆ పునకు సాకల్ప మోద్రాముననే సృష్టి చేయగల సామర్థ్యముండవనుట యుక్తమనియు యేర్పడుచున్నది. దీనినిబట్టి చూచిన లాఽతారికయందు మాపబడిన యుక్తులు నిరాధారములనుట సిద్ధాంతమగునని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౬॥ దేహయోగా న్యసోపి ॥

టీక॥ సోపి = జీవే స్వరూపముల అభిదము లగునగురింప బడుట కూడ, దేహయోగాత్ = దేహేంద్రియముల సంబంధములననే.

తా॥ దేహేంద్రియాదులతో సంబంధముండుటవలన (అనగా దేహేంద్రియములయందు నేను, నాది, అను అభిమానమును కలిగియుండుటవలన ననుట.) పునకు ఈ స్వరూపముల యభేదము అంతర్ధానమును జెందియున్నది. ప్రతి ముం పై యి సూత్రము నందును విరూపిం బడియున్న కాము స్వరూపము లనన్యములనుటయు ఆస్వస్వ సదార్థములకు కడు పరమము సిద్ధిం చెనని తాత్పర్యము.

—(*) ౧. తదభావాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ ఈ విధముగా పై అధికరణమునందు స్వప్న వస్త్రను గూర్చి చెప్పి ఈ అధికరణమున సుషుప్తి అనుచుగూర్చి విచారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౭॥ తదభావానాదీగు ర్నిత్యతేగ త్తనగ ॥

టీక॥ తదభావం = స్వప్నయొక్క అభావము. (అనగానుమప్త్యవస్థ) తద్భుక్తితే = సుతి నాన్యముల ప్రాప్తి మువలన వాడీ యు ఆత్మనిత్య = నాడులయందును నిగబ్రహ్మము నందునుకూడ, సంభవతే = సంభవించు చున్నది.

తా॥ వేదమునందు “నకమగ్నాలోప హృదయ కమలమునందును పరమాత్మయందును జీవుడు సుమస్త నిందును.” అని చెప్పబడియున్నది. ఇటు మూడుస్థానములు చెప్పబడి యుండుటచే సంకయము కలుగుచున్నది. బాగుగ వివేకించిన ఈ ముగ్గురము రానేరదు. పై చెప్పిన మూడుస్థానములును ప్రత్యేక అభిప్రాయముగో

౨౬౪ బ్రహ్మసూత్రములు * టికాతాత్పర్యసహితము.

చెప్పబడినవికావు. “ జీవుడు నరములద్వారా హృదయ కషలము ద్వారా పర బ్రహ్మమునందు సుషుప్తిచెందును. ” అని యా శ్రుతుల యభిప్రాయము. కావున పర బ్రహ్మయే ముఖ్యమగు సుషుప్తి స్థాన మని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౮॥ అతఃప్రబోధోఽస్మాత్ ॥

టీక॥ అతః=పైననిరూపించిన కారణమువలన, అస్మాత్= ఈ బ్రహ్మనుండియే, ప్రబోధః=ప్రభులు మేలు కొనుచున్నారు.

లా॥ పైన నిరూపించిన ప్రకారము పరబ్రహ్మమే ముఖ్యమైన సుషుప్తి స్థానమగుటవలన “ ఏతస్మాదాత్మన స్సర్వేప్రప్రాణా వ్యుచ్ఛరంతి (ఈ పరబ్రహ్మమునుండియే అందరును బయటికి వచ్చుచున్నారు) ” అనిశ్రుతి చెప్పుచున్నది. దీనిని బట్టిచూచినను నరములు మొదలగు మూటిలో పరబ్రహ్మను ముఖ్యమని ప్రతీతీ చెప్పబడెనని తెలియుచున్నది. అోకమునందు “ మేడమీద నిద్రపోవుచున్నాడు. మంచముపై నిద్రపోవుచున్నాడు. పగవు పైననిద్రపోవుచున్నాడు ” అనిచెప్ప నప్పుడు మేడమొదలగు వచన్నియు నిదురకు స్థానములేయైనను పరవు యెట్లుముఖ్యమో అట్లేనరములు మొదల నునవన్నియు వునకు సుషుప్తి స్థానములేయైనను పరబ్రహ్మము ముఖ్యము. ఇట్లగుటచేత స్థాన భేదమును చెప్ప శ్రుతులకు పరస్పర విరోధము లేదనయు జీవుడు పర బ్రహ్మమునందే సుప్తుడగుచుండు తాత్పర్యము.

—(*) ౩. కర్మానుస్మృతిశబ్దవిధిధికరణమ్. (*)—

అవ॥ పర బ్రహ్మమునుండియే జీవుడు మేల్కొను చుండుటచే ఆ పరబ్రహ్మమే సుషుప్తిస్థానమని చెప్పి యున్నారు. ఇది యుక్తము గాదు, జీవుడు నాడ్యాదులచెచ్చట సుషుప్తిని జెందినను పరబ్రహ్మమునుండి మఱియొకజీవుడు వచ్చుచుండ వచ్చును. నిదురించిన జీవుడే మేల్కొన వలయునని నియమములేదనినా, యనిన చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౯॥ సవవత్కర్మానుస్మృతిశబ్దవిధిభ్యః ॥

టీక॥ కర్మ=పునర్వదినమందు చేయబడిన పనిలోని శేషమును ఉత్తరదినమందు చేయుటచేతను, అనుస్మృతి= “ వాడేనేను ” అను జ్ఞప్తియుండుటచేతను, శబ్ద=శ్రుతులవలనను, విధిభ్యః=ఉత్తరకాలము

నందు ఫలములనిచ్చు కర్మలను నేదమువిధించి యుండుటచేతను, స
వీవ=అజీవుడే (అవగా పూర్వదినమునందు సుఖ ప్రియచేందిన జీవుడే
ప్రబుధ్యతే=మేలొగునును.

తా|| పూర్వదినమునందు నిదురించిన జీవుడొకడును పరదిన
మునందు మేలొగునుజీవుడు చాటియొకడును అనుట యుక్తియుక్తము
గాదు. ఇట్లు చెప్పుట ప్రత్యక్ష విరోధముగను. పూర్వ దినమునందు
సగము చేసియున్నపనిని రెండవ దినమునందు ముగించు యుండుటయు
“నేను నిన్నటివాడనే” అనుజ్ఞాప్త యుండుటయు ప్రశస్థలమునందును
ప్రత్యక్షమై యున్నదిగా. పున దినమున కొకరుగా నుండురనిన
ప్రత్యక్షమునకు విరోధము వచ్చును. నుజీయు వేదము “యశేత
(యగము చేయవలయును)” అని యెప్పుడో ఫలమునిచ్చు కర్మలను
డపదేశించుచున్నది. జీవుడు దినమున కొక్కరైనచో నవిధులు నెవరిని
గూర్చి యుపదేశించును. ఈ విరోధములను నవీ జీవుడు నిద్రా
చుచో ఆ జీవుడే మరల మేలొగునని యేర్పడుచున్నది. ఇదియును
గాక “తథావాక్యాహానా (ఆ వస్తువులిగా నున్నవాడు ప్రతి
గాను)” అనుముదలగు శ్రుతులనే పైన వర్ణింప బడియున్న విషయ
ము స్పష్టముగాగూడ చెప్పబడియున్నదని స్పష్టమగును.

—(*) ౪. ముద్గాధికరణమ్. (*)—

అవ|| ఈ విధముగా పై అధికరణములయందు స్వస్థ సుఖ
ప్రతివస్థలనుగూర్చియు ఈ అధ్యాయము ప్రధాన పాదమునందు ఇహ
పగలోకములనుగూర్చి చెప్పబడియుండుటచే జాగ్రవస్థనుగూర్చియు
విచారించి ఆ అవస్థలకంటే సాక్షియవుడగు జీవుడు వేరని నిరూపించి
ఈ అధికరణమునందు మూర్ఖ సుఖ ప్రతివస్థలలో నేకీ భవించునా
లేకదానికంటే వేరొక అనుషయమును విచారించు చున్నాడు.

సూ|| ౧౦|| ముద్గోర్థసంపత్తిః పరిశేషాత్ ||

టీక|| పరిశేషాత్=భేదముండుటవలన, ముద్గో=మూర్ఖుడైంది
నవానియందుండువస్థ, అర్థసంపత్తిః=సగముసుఖ ప్రధర్మములతోను
తక్కినసగము చురగా ధర్మములతోను కూడియున్నది, తస్మాత్ పృ
థక్=అందువలన వేరు.

తా॥ ఈ మూర్ఖ జాగ్రతమొదలగు నవస్థలలో దేనియందును ఏకీభవించదు. సుషుప్త్యవస్థయందలి కొన్ని ధర్మములు అనగా ఏవస్తువును తెలిసికొనలేకపోవుట మొదలగునవి యున్నను వణకుటతన్ను కొనుట చొంగవేయుట మొదలగు మరణ ధర్మములకూడ నుండుటచే నామూర్ఖ సుషుప్త్యవస్థయం దేకీభవించు ననుటకు వీలులేదు. కావున ఇది ప్రత్యేకావస్థయేయని తాత్పర్యము.

—(*) ౫. ఉభయలింగాధి కరణమ్. (*)—

అవ॥ ఈ విధముగా జీవునియధార్థ స్వరూపమునుగూర్చివిచారించి (సర్వము ఉపాధివశము వలననేగాని జీవునకు స్వభావముగా దేనితోను సంబంధములేదనియు ఆయన స్వప్రకాశుడనియు నిర్ణయించి) ఈ క్రింద పర బ్రహ్మమునుగూర్చి విచారించు చున్నాడు. అందు మొట్టమొదట ఈ అధికరణమునందు పర బ్రహ్మ నిర్విశేషుడని (భేదము లేనియు లేనివాడని) నిరూపింపబడును.

సూ॥ ౧౧॥ నస్థానతోపిపరస్యోభయలింగం సర్వత్రహి ॥

టీక॥ పరస్య, బ్రహ్మకు, స్థానతోపి=భూమిమొదలగు ఉపాధుల సంబంధమువలనకూడా ఉభయలింగం=ఆకారముకలవాడనియు లేనివాడనియుకూడ చెప్పబడుతున్నవీలు, న=లేదు, సర్వత్ర=సర్వశ్రుతులయందును, బ్రహ్మనిరాకారమిశ్యేవ=పర బ్రహ్మమనకు ఆకారములేదనియే, ఉచ్యతేహి=చెప్పబడుచున్నదిగాదా.

తా॥ వేదముకొన్నిచోట్ల పర బ్రహ్మకు ఉపాధులను జెప్పియున్నది. ఈ గుర్తునుబట్టి ఆయనకు ఆకారముకలదనియు శుద్ధ బ్రహ్మను గూర్చి జెప్ప శ్రుతుల ననుసరించి యాకారము లేదనియు రెండువిధములుగాకూడ చెప్పుదమనిన నది యుక్తముకానేరదు. సత్యమగుపదార్థము రెండు రూపములుగా నున్నదనుట ప్రత్యక్ష విరోధముగాదా. భ్రాంతియైనచో ఒకరొరజ్జువు ఒకపురుషునకు సర్పముగాను మఱియొక పురుషునకు దండముగాను గనుపడునట్లు అనేక విధములుగా ఒకరొపదార్థమే తోచవచ్చును. పరబ్రహ్మము అట్టివాడు కాదుగాదా. మఱియు వేదాంతప్రకరణమునంద అన్నిచోట్లను “ అశబ్దమస్సర్వం (శబ్ద స్పర్శములు లేనివాడు) ” అను మొదలగు శ్రుతులచే పర బ్రహ్మనిర్వి

కారుడనియే బోధింప బడుచున్నది. కావున పరబ్రహ్మ సాకారుడని చెప్పటకు ఏయాధారమును లేదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు చెప్పట సరికాదు ఉపాసనకొరకై చెప్పబడు అన్ని విద్యలయందును పర బ్రహ్మమునకు ఆకారభేదము చెప్పబడి యేయున్న విగదా. అనిన సమాధానము చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౧౨॥ నభేదాదితీతేన్నప్రత్యేకమతద్వచనాత్ ॥

టీక॥ భేదాత్ = ఆకారభేదములు చెప్పబడి యుండుటవలన, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మము, నిర్విశేషమేవ=నిర్వికారమని మాత్రమే చెప్పటకు వీలులేదు, ఇతిచేత్=అనేనుడల, న=అదిసరికాదు, కుతః= ఎందువల్లననగా ప్రత్యేకం వెరువేరుగా (ఆకారముగల బ్రహ్మ ఒక్కొక్కరియు ఆకారములేని బ్రహ్మయొక్కొక్కరియు,) అతద్వచనాత్ = భేదమును చెప్పలేదు. కావున (శ్రుతియందు పర బ్రహ్మమునకు రెండు రూపములు గలదని చెప్పబడి యుండలేదు.

తా॥ ప్రతివిద్యయందును ఆకారభేదములు చెప్పబడియే యున్నను పరబ్రహ్మము సవిశేషుడనిగాని నిర్విశేషుడగు సవిశేషుడు గను కూడా నున్నాడనిగాని చెప్పటకు వీలులేదు. ఏలయనగా ఆకారభేదములు చెప్పబడి యున్నంత మాత్రముననే పర బ్రహ్మకూడా భిన్న స్వరూపముగా నుండవలసిన పనిలేదుకదా, శ్రుతియందు కూడా “ అయమేవ సయోయం (ఈ యుపాధి యందున్న పర బ్రహ్మమే ఆయుపాధియందున్నాడు) అనుమొదలగు వాక్యములచే నిర్విశేషుడగు పర బ్రహ్మమే సర్వోపాధుల యందు నున్నాడని స్పష్టముగ చెప్పబడుచున్నది. ఇట్లుగుటచే పరబ్రహ్మ నిర్విశేషుడనియే చెప్పట యొక్క యుక్తమని తాత్పర్యము.

అవ॥ పర బ్రహ్మమునందు భేదము లేవియును లేవనుటకు మఱి యొకయాధారమును జూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౩॥ అపిచైవమేకే ॥

టీక॥ అపిచ=మఱియు, ఏకే=కొందరు, ఏవం= ఈ విధముగా (పర బ్రహ్మమునందు భేదము లేమియును లేవని) సమా మనంతి= చెప్పచున్నారు.

తా॥ “ మనసై వేదమాస్తవ్యం నేహనానాస్తికించనమృత్యో
స్సమృత్యమాప్నోతి యథానానేవ పశ్యతి (ఈ పరబ్రహ్మమును
గురూపదేశముచే నిర్మలమగు మనస్సుచేతనే నెఱుంగవలయును. అట్లు
తెలిసికొనిన ఆపరబ్రహ్మమునందు భేదమేమియు కనుపడదు. ఎవ్వడు
ఆపరబ్రహ్మమునందు భేదమున్నదని తలంచునో [అవిద్యచేత కల్పింప
బడిన భేదము యథార్థమున ఎవడతలంచునో వాడు జననమరణరూప
మగు సంసారమును మరల మరల జెందుచుండును.] అనియొక శాఖ
యందు భేదదృష్టిని సంపించి పరబ్రహ్మ నిర్విశేషుడని నిరూపింప బడి
యున్నది. దీనిని పట్టిచూచినను పరబ్రహ్మము సవిశేషుడనుటకు వీలు
లేదని తాత్పర్యము.

అవ॥ నిర్గుణ శ్రుతులును సగుణ శ్రుతులును సమానములైయుం
డగా పరబ్రహ్మము నిర్విశేషుడనియే చెప్పవలయునని పట్టుదల ఏల?
అనిన చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౮॥ ఆరూపవదేశహితత్వప్రధానత్వాత్ ॥

టీక॥ బ్రహ్మ=పర బ్రహ్మము, అరూపవదేశవ= రూపములేనిదే,
తత్వప్రధానత్వాత్ = అశ్రుతులే ప్రధానము లగుటవలన, ఏవమే
వహి=ఇట్లు నిర్ణయింప వలయునుగదా.

తా॥ పర బ్రహ్మము నిర్విశేషుడనియే చెప్పి తీరవలయును.
సగుణ నిర్గుణశ్రుతులు సమానముగా నుండుట నిశ్చయమే యైనను
అందు నిర్గుణ శ్రుతులే ప్రధానములు. యథార్థస్థితిలో సగుణశ్రుతులు
ప్రధానములనుటకు వీలే లేదు. అవి ప్రత్యక్ష సిద్ధములగు (అనగా
ప్రపంచమున విమర్శిచేయని జనసామాన్యమునకే వివిధముగా దోచు
చున్నదో ఆయా విధముగానే) జీవబ్రహ్మభేదము, (ఉపాసనార్థమై)
ఆపరబ్రహ్మమునకు కొన్నియూకారములు ఇవిమొదలగు విషయములను
చెప్పుచున్నవి. వీనినే ప్రధానములని చెప్పిన నిర్గుణ శ్రుతులకు అర్థ
మే లేకపోవలసివచ్చును. ఇదియునుగాక అపూర్వములగు విషయము
లను నిరూపించుచుండుటచేతనేగదా? వేదమును వేదమని చెప్పుచున్నా
ము. కావున సగుణశ్రుతులు అపూర్వమగు విషయమును చెప్పువు.
కావున ప్రధానములు కానేరవు. ఇదియునుగాక సగుణ శ్రుతులు

ప్రధానములని చెప్పిన నిర్గుణశ్రుతులకు సరియైన యర్థ ముండదుగాని నిర్గుణశ్రుతులు ప్రధానములని చెప్పిన సగుణశ్రుతులకు వీ విధముగు భంగమునురాదు. ఒకయభూర్వపక్షయమును ఉపదేశింప వలయునన్న మొట్టమొదట శిష్యుడున్న స్థితిని అవలంబించియేకదా యుపదేశమును ఆరంభింపవలయును. కావున యెట్లుచూచినను నిర్గుణశ్రుతులే ప్రధానములనియు వానినిబట్టి పరబ్రహ్మము నిర్విశేషుడనియే సిద్ధాంతము చేయవలయుననియు తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు బ్రహ్మ నిర్విశేషుడని చెప్పిన సవిశేష శ్రుతుల కర్థమేమి? అనిన చేప, చున్నాడు.

సూ॥ ౧౫॥ ప్రకాశనచ్చా వైయర్థ్యం ॥

టీక॥ ప్రకాశవచ్చ=ప్రకాశమువలె, అవైయర్థ్యం=పరబ్రహ్మమునకు ఆకారముకలదనుట వ్యర్థము కానేరదు.

తా॥ సూర్యప్రకాశము సర్వవ్యాపకమైన దైనిను వేళ్లుమొదలగు ఉపాధులయొక్క భేదములవలన ఆకార భేదములను తెందినట్లు పరబ్రహ్మముకూడ సర్వవ్యాపకమైయున్నను ఉపాధి భేదమువలన నానావిధములగు రూపములుగలదిగా తోచవచ్చును. నిజమైన బ్రహ్మ సాకార మనిచెప్పి ఉపాసనా ప్రకరణమునందలి శ్రుతులు కూడా వ్యర్థములు కావలసిన పనిలేదు. ఇంతమాత్రమన బ్రహ్మకూడ సవిశేషముగా నక్కరలేదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౬॥ ఆహవతన్మాత్రం॥

టీక॥ శ్రుతిః=వేదము, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మమును, తన్మాత్రం=చైతన్యమాత్రమనుగా, ఆహవ=శోభించునది.

తా॥ “సయథా సైంధవ ఘనోనంతరో బాహ్యః కృత్స్నోఽరస ఘనవవ ఏవం వా అరేయమాత్మా నంతరోబాహ్యః కృత్స్నోఽప్రజ్ఞాన ఘనవవ (ఉప్పురాయి లోపల వెలుపల అను భేదములేక అంతయును ఉప్పే [అవణరసమే] అయ్యున్నట్లు పరబ్రహ్మముకూడ లోపల వెలుపల అనుభేదములేక అంతట చైతన్యమే అయియున్నాడు.)” అనుమొదలగు వాక్యములచే శ్రుతి “పర బ్రహ్మము చైతన్య

౨౭౦ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

మాత్రుడు ” అని చెప్పుచున్నది. దీనినిబట్టిచూచినను ఆకారాదులను గూర్చి చెప్ప శ్రుతులు ముఖ్యములగుటకు వీలులేదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౭॥ దర్శయతిచాథోఅపిస్మర్యతే ॥

టీక॥ బ్రహ్మనిర్విశేషమితి=పరబ్రహ్మమునందు భేదములేమియును లేవని, దర్శయతి=శ్రుతిచెప్పుచున్నది, అథోపి = అదేవిధముగా, స్మర్యతే=స్మృతికూడ చెప్పుచున్నది.

తా॥ “ అధాతఆదేశో నేషినేతి (పంచ భూతములను గూర్చి చెప్పినపిదప పరబ్రహ్మమును తెలిసికొనవలయును గావున ” “ ఇది కాదు, ఇదికాదు ” అని సర్వపదార్థములను విడచిన శేషించునది పరబ్రహ్మము.) “ జ్ఞేయంయత్తత్ప్రవక్ష్యామి యద్జ్ఞాత్వామృత మశ్నుతే । అనాదిమత్పరంబ్రహ్మ నసత్తన్నానదుచ్యతే (జ్ఞేయమగు పరబ్రహ్మనుగూర్చి చెప్పెదను. దానినితెలిసికొన నమోక్షమునొందెదరు. ఆపరబ్రహ్మము కార్యములను చేయదు. ఒకవస్తువునకు కారణము కాదు. ఒకదానికి కార్యముచు కాదు) ” అనుశ్రుతి స్మృతులచే నిషేధరూపముగా “ పరబ్రహ్మము నిర్విశేషుడుఅని నిరూపింప బడియున్నది. దీనినిబట్టిచూచినను పరబ్రహ్మము సవిశేషుడుగుటకు వీలులేదని తాత్పర్యము,

సూ॥ ౧౮॥ అతఏవచోపమాసూర్యకాదివత్ ॥

టీక॥ అతఏవచ=ఈ కారణమువలననే, సూర్యకాదివదితి=జలమునందు ప్రతిబింబించిన సూర్య ప్రతిబింబముల వలెఅని, ఉపమా=ఉపమానము, ఉచ్యతే=చెప్ప బడుచున్నది.

తా॥ పైన నిరూపించిన కారణముల వలననే (బ్రహ్మ నిర్విశేషుడగుటవలనను ఆయనకు స్వాభావికములై యున్నట్లుగా తోచుచున్న భేదములు ఉపాధివశము లగుటచే అపారమార్థికము లగుటవలనను) “ పరబ్రహ్మము ఒకరికైనను, జలమునందలి సూర్యప్రతిబింబములవలె ననేకవిధములుగా దోచుచున్నాడు ” అను ఉపమానము శ్రుతులయందును స్మృతుల యందును ప్రయోగింప బడుచున్నది. “ యథావ్యాయం జ్యోతిరాత్మా వివస్వా ” (జ్యోతి స్వరూపుడగు ఈ సూర్యునివలె) ఏకథా బహుథాచైవ దృశ్యతే జలచంద్ర

వత్ (జలమునందు ప్రతిబింబించిన చంద్రప్రతి బింబములవలె ఈ పర
బ్రహ్మము ఒకడుగాను అనేకులుగాను కనుపడు చున్నాడు.) అను
శ్రుతి, స్మృతులు ఈ విషయమున ప్రమాణములు యథార్థముగా
పరబ్రహ్మమునకు భేదములున్నచేడల అవాస్తవభేద ప్రతిపాదకమగు
(యథార్థమగు భేదమునుగాక, కేవలము భేదముగానున్నట్లు లోతు
నందర్శమును బోధించు) ప్రతిబింబ దృష్టాంతము నిచ్చియుండకూడ
దుగదా. కావున పరబ్రహ్మము నిర్వశేషుడనియే తాత్పర్యము.

అవ॥ ఈదృష్టాంతము సరియైనదికాదని పూర్వపక్షి యాక్షే
పించుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౯॥ అంబువదగ్రహణాత్తునతథాత్వం॥

టీక॥ అంబువత్ = జలమువలె, మనః = మనస్సును, అగ్రహ
ణాత్ = గ్రహించక పోవుటవలన, తథాత్వం = సూర్యునకు జలముఉష్మ
ధియైనట్లు, పరబ్రహ్మమునకు సనస్సు ఉపాధియునుట, నః = యు
క్తమైనదికాదు.

తా॥ మీరుచెప్పిన దృష్టాంతము సరియైనదికాదు. సూర్యునకు
ఒక యాకారమున్నది. ఆయన ప్రతిబింబించు జలము ఆయనకు దూర
ముగానున్నది. బింబముకు పదార్థము (ప్రతిబింబవలసిన వస్తువు)
రూపముగలదిగా నుండ వలయు ననుటయు ప్రతిబింబమునకు ఆధార
మగు వస్తువు తగినంతదూరమునం గుండవలయు ననుటయు ప్రత్యక్ష
సిద్ధములగు నియమములుగదా. కావున సూర్యుని పివయమునందు
ఈ నియమములు సంపూర్ణముగ నుండుటచే ఆయన ప్రతిబింబించు
చున్నాడనుటయు ఉపాధివశమన ప్రతిబింబములయందు గలుగుభేద
ములు ఆయనకు లేవనుటయు యుక్తమగును. ప్రకృతమున పరబ్రహ్మ
ము నిర్విశేషుడగుటచే రూపములేవాడని మీరే (వేదాంతలే) చెప్పు
చున్నారు. ఆయన సర్వవ్యాప్తుడు కూడ కావున ప్రతి బింబాధార
మగు మనస్సు ఆయనకంటే దూరము నందున్న దనుటకు నీలు లేదు
కాబట్టి ఈదృష్టాంతము సరియైనది కానేరదని తాత్పర్యము. (ఇది
పూర్వపక్షము.)

౨౩౨. బ్రహ్మసూత్రములు • టీకాకాత్మర్యసహితము.

అట॥ పై సూత్రమునందు 'చేయబడిన పూర్వపక్షమును ఖండించి సిద్ధాంతి సమాధానమును చెప్పబున్నాడు,

సూ॥ ౨౦॥ వృద్ధిహాసభాక్త్యవంతర్భావాదుభయ
సామంజస్యాదేవం ॥

టీక॥ అంతర్భావాత్ = లోపలనుండుటవలన, (ప్రతిబింబించుటవలన) వృద్ధిహాసభాక్త్యవం = వృద్ధి, త్షయము, మొదలగు వానిని కలిగియుండుట, ఇత్యంతేన = అనుభాగముతోనే, ఉభయసామంజస్యాత్ = దృష్టాంత దాష్టాంతికములకు పోలిక యుండుటవలన, ఏవం = పైన చెప్పిన దృష్టాంతము సరియైనదే.

తా॥ పై సూత్రమునందు చేసినయాక్షేపము సరియైనదికాదు. దృష్టాంతమునకును, దాష్టాంతిక మునకును (ఏవిషయమునుగూర్చి దృష్టాంతము చెప్పబడియున్నదో అదిదాష్టాంతికము) అన్ని విషయముల యందును పోలిక యుండవలసిన పనిలేదు. అట్లుండియే తీరవలయునన్న "ఉపమేయమునకంటే (ఏవస్తువును మఱియొక వస్తువుతో పోల్చుచురో ఆవస్తువు ఉపమేయము. చంద్రునివంటి ముఖము అనుచోట ముఖము ఉపమేయము) ఉపమానము కొంచెము అధికమై యుండవలయును " అను అలంకార శాస్త్రజ్ఞులనియమ మునకును దాని ననుసరించిన ప్రత్యక్ష వ్యవహార మునకును చాధ కలుగును. (దృష్టాంతాలంకారముకూడ ఉపమాలంకారమువంటిదే కావున, ఈ రెండు అలంకారములును ఒక్క నియమము ననుసరించియే యుండవలయునని తెలిసికొనునది.) కావున దృష్టాంత దాష్టాంతికములకు వక్తృసంకల్పితమగు (చెప్పినవానికిష్టమైన) ధర్మ మొక్కటి సమానముగా నుండిన చాలును. ప్రకృతమున " జలమునందు ప్రతిబింబించిన సూర్య ప్రతి బింబమునకు ఉపాధి వశమున కలుగు వృద్ధి, త్షయ, చల, నాదులు ఎట్లు యధార్థములుకావో అట్లే పరమేశ్వరునకుకూడ ఉపాధివలన కలుగు వృద్ధి, త్షయాదులు పర మార్థములు కావు " అను నీయంశమున దృష్టాంత దాష్టాంతికములకు సాదృశ్యము కలదుగదా. దృష్టాంతము సరియైన దనుటకు ఇంత మాత్రమే

చాలును. కావున మీరుచేసిన యాత్మేవమువలన మామతమునకుభంగ మేమియును రాదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౨౧॥ దర్శనాద్య ॥

టీక॥ దర్శనాద్య = శ్రుతివలనకూడా, అయిం దృష్టాంతో యుక్తః=ఈ దృష్టాంతము సరియైనది.

తా॥ ఇదియునుగాక “ పురస్సపక్షభూత్వా పురఃపురుష ఆవి శతే (ఆపరబ్రహ్మము సూక్ష్మ శరీరాధి మానియై ఇంద్రియోత్పత్తి కంటే పూర్వము తానుసృజించిన శరీరములను ప్రవేశించెను)” అను శ్రుతిచేత “ పరబ్రహ్మము సూక్ష్మశరీరో పాధీయందు ప్రతిబింబించి దేహమును ప్రవేశించెను ” అని స్పష్టముగానే చూపబడి యున్నది. కావున పై సూత్రమునందు చూపబడిన యుక్తులచేతను, ఈ సూత్ర మునందు చూపబడిన శ్రుతి ప్రమాణము చేతను సూర్య సుత బింబ దృష్టాంతము సరియైనదేయనియు కావున ఈ అధికరణమునందు బ్రహ్మ నిర్విశేషమేయనుటయు వైతన్య స్వరూపమే యనుటయు సయ్యక్తముగ సిద్ధాంతము చేయబడిన వనియు తాత్పర్యము.

—(*) ౬. ప్రకృతైతా వత్వాధికరణమ్. (*)—.

అవ॥ “ అధాత ఆదేశోనేపిశేతి ” అను శ్రుతిచేత ప్రపంచ నిషేధపూర్వకముగా పరబ్రహ్మ తెలియజేయ బడుచున్నదని చెప్పి యున్నారు. ఇది యుక్తముగాదు. “ ద్వేవా బ్రహ్మణో రూపే మూర్తంచా మూర్తంచే (ఆకారము కలదియనియు, లేనిదియనియు పర బ్రహ్మమునకు రెండురూపములుకలవు. పృథివ్యపేజస్సులు మూర్తమగు బ్రహ్మరూపము. తక్కినవి అమూర్తమగు రూప మనియు తెలిసికొనవలయును)” అని మారంభించి పై శ్రుతి సంపూర్ణమగు నిషేధమును సెప్పబడుచున్నది. ఈ నిషేధమువలన పరబ్రహ్మముకూడ నిషేధింపబడెనని తెలియుచున్నది. దీనికి సమాధాన మేమియనిన ఈ పూర్వపక్షమును ఖండించుటకై ఈ అధికరణమును ఆరంభించుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౨॥ ప్రకృతైతావత్త్వంహి ప్రతిషేధతతో
బ్రవీతిచోభూయః॥

౨౬౪ బ్రహ్మసూత్రములు • టీకాతాత్పర్యసహితము.

టీక॥ ప్రకృత = ప్రస్తుతమైన, ఏతావత్త్వం = పరిచ్ఛిన్నత్వమును, ప్రతిషేధతి = నిషేధించుచున్నది, నబ్రహ్మ = పరబ్రహ్మను నిషేధించుటలేదు, కుతః = ఎందువలన ననగా, తతః = ప్రపంచమును నిషేధించినపిదప, భూయశ్చ = మరలనున్ను, బ్రవీతిహి = పరబ్రహ్మమును గూర్చి చెప్పుచున్నది.

తా॥ “ అథాతః ” అనుశ్రుతి పర బ్రహ్మమును నిషేధించు ననుట దోషము. ఏలయనగా “ ద్వేవావ ” అనుముదలగు ఉపక్రమ వాక్యమునందు చెప్పబడిన రూపములను మాత్రమే అశ్రుతి నిషేధించునని స్పష్టముగా తెలియుచున్నది. అరూపములు యథార్థములేనైన నయెడల సర్వవ్యాపకండుగు పర బ్రహ్మము పరిచ్ఛిన్నుడు కావలసివచ్చునుగదా. ఇది ఏశ్రుతికిని సమ్మతముకాదనుట ఇదివరకే నిరూపింపబడియున్నది. ఇదియునుగాక “ అన్యత్పరమస్తి (ఈ ప్రపంచమున కంటే వేరుగనొక్కదానినాడు) ” అను, ఉత్తర వాక్యముచే మైన నిరూపించిన విషయమును శ్రుతియే స్వయముగా తెలియ జేయుచున్నది. పరబ్రహ్మముకూడ నిషేధించబడియే యుండినచో “ అన్యత్పరమస్తి ” అను వాక్యమునకు అర్థమే లేకపోవలసి వచ్చునుగదా. కావున అవతారికయందు చూపబడిన పూర్వపక్షము యుక్తిశూన్యమైనదని తాత్పర్యము.

అవ॥ పరబ్రహ్మముండినచో ఏలకనుపడదనెన చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౩॥ తదవ్యక్తమాహహి ॥

టీక॥ తత్ = అపర బ్రహ్మము, అవ్యక్తం = ఇంద్రియములకు తెలియువాడుకాడని, ఆహహి = శ్రుతి చెప్పుచున్నది కదా.

తా॥ ఈ ఇంద్రియములు పర బ్రహ్మమును గ్రహింప నేరవు. కావున ఆయన సత్య స్వరూపుడైనను ప్రత్యక్షముకాడు. సాక్షిస్వరూపుడై తమ్మును ప్రకాశింప చేయువానిని ఆ ఇంద్రియములు ప్రకాశింపజేయనేరవనుట యుక్తియుక్తమేకదా. ఘటములను ప్రకాశింపజేయు దీపమును ఆఘటములు మరలప్రకాశింప చేయలేవనుట ప్రత్యక్ష సిద్ధమే. శ్రుతియు “ నవత్సూర గృహ్యతేనాపివాచా (అపర బ్రహ్మము కంటిచే చూడబడువాడుకాదు. పాకుచే చెప్పటకు వీల

గువాడుకాదు)” అనుమొదలగు వాక్యములచేత పై నిరూపించిన విషయమునే అనువాదము చేయుచున్నది. కావున పర బ్రహ్మము సత్యరూపుడనుటకును, ప్రత్యక్షము కాడనుటకును, విరోధము లేదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౨౪॥ అపిసంరాధనేప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం ॥

టీక॥ అథాపి=అట్లే నప్పుడికిని, సంరాధనే=ధ్యానముచేయు నప్పుడు, యోగినిః త-ప్రత్యంతి = యోగులు ఆపరమేశ్వరుని చూచే దరు, ఏతచ్చ=ఇదిన్నీ, ప్రత్యక్షాను మానాభ్యాం = శ్రుతిస్మృతుల వలన. జ్ఞాయతే=తెలియ బడుచున్నది.

తా॥ అట్లే నను యోగుఁ డధ్యానమునందు లాంత ర్ముఖమగు చిత్తవృత్తిచే ఆ పరమేశ్వరుని సాక్షా త్కరించుచునే యున్నారు. ప్రత్యక్షము కాలేదనుట మాత్రమువలననే ఆ పరమేశ్వరుడు లేదనిచెప్పు నెడల పై నిరూపించి యోగుల యనుభవము ఆపరమేశ్వరుడన్నా డనుటలో ప్రమాణమగును. యోగులకు ఇట్టి యనుభవము కలదను విషయమును శ్రుతి స్మృతి లిట్లుచెప్పుచున్నవి. “ తత్తత్తులంపశ్యతి నిమగ్నం ధ్యాయమానః । యోగినస్తం ప్రపశ్యంతి (ధ్యానించు చు న్నుత్తరుషుడు నిరవయ్యుడగు ఆ పర బ్రహ్మమును ప్రత్యక్షము చేసి కొనగలడు. యోగులు ఆ పర బ్రహ్మమును సూతురు)” ఇది మొద లగునవి పై విషయమున అను వాదముచేయు శ్రుతిస్మృతులు. కా వున పర బ్రహ్మము సత్పదార్థ మనుటకును ఏవిధమగు సంశయమును లేదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇదియును సరికాదు. పరబ్రహ్మము నిర్విశేషుడు కావున “ ఇతడారాధించువాడు, ఇతడారాధింప బడువాడు ” అనుభేదమే సంభవింపదుకదా. అనిన సమాధానమును చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౫॥ ప్రకాశాదివచ్ఛాపైశేష్యం ప్రకాశశ్చ

కర్మణ్యభ్యాసాత్ ॥

టీక॥ ప్రకాశాదివత్=కాంతి, అకాశముమొదలగువానికివలె, బ్రహ్మణశ్చ=పరబ్రహ్మమునకుకూడా, కర్మణి = బుద్ధ్యా ద్యుపాధుల యందు, ప్రకాశః= నానాభేదములుగా కనుబడుట, అవైశేష్యంచ=

౧౭౬ బ్రహ్మసూత్రములు * టికారాత్పర్యవహితము.

స్వభావముగా మార్పు లేకయుండుటను, సంభవతః = కలుగుచున్నవి, కుతః = ఎందువలననగా, అభ్యాసాత్ = తత్వమని అని పలుమారు చెప్పటవలన (బ్రహ్మయొక్క స్వభావము నిర్విశేషత్వమే యనియు, ఉపాధులవలన భేదములున్నట్లు కనుపడుచున్నదనియు, తెలియుచున్నది.

తా॥ కాంతియొక్కటయే యైనను ప్రేక్ష్య సంకరగా పెట్టుట మొదలగు ఉపాధులవలన నానాభేదములు కలదిగా నెట్లు కనుపడుచున్నదో ఆకాశ మొక్కటియైనను కుండమొదలగు ఉపాధులవలన అనేకవిధములగు నాకారములు కలదిగా నెట్లు కనుపడుచున్నదో అట్లనేక భేదములు కనుపడినను ఆప్రకాశము యొక్క గాని ఆకాశము యొక్క గాని ఏకత్వమునకెట్లు భంగములేదో అట్లే బుద్ధిమొదలగు సుపాధులవలన పరబ్రహ్మముకూడ “ధ్యానించువాడు, ధ్యానింపబడువాడు” అనుమొదలగు అనేక భేదములతో కనుపడవచ్చును. దీనివలన స్వాభావికమగు, నిర్విశేషత్వమునకు భంగమకూడ లేక పోవచ్చును. “తత్వమసి (ఆ పరబ్రహ్మమే నీవు)” అనుశ్రుతి యనేక మారులు చెప్పబడి యుండుటచే ప్రేక్ష్యించిన విషయము స్పష్టమగుచున్నది. అనేక దృష్టాంతముల నిచ్చి జీవబ్రహ్మల ఏకత్వము శాశ్వతమగుచు నిరూపించుచున్నది. (ఈ కారణమువలననే “ అభ్యాసము [ఒకవిషయమునే పలుమారుచెప్పట]” కూడ నొక హేతువుగా సూత్రమునందు చెప్ప బడియున్నదని తెలిసి కొనవలయును.) ఇట్లు చెప్పటచే పరబ్రహ్మమునకు నిర్విశేషత్వమే స్వభావమనియు భేదము ఉపాధి కల్పితమగుటచే విషయమనియు స్పష్టముగ తెలియుచున్నది గదా. కావున ఈ శ్రుతి ప్రమాణమును బట్టి చూచిన పరబ్రహ్మము నిర్విశేషమే యైనను ఉపాధి వశమున ధ్యాతగాను ధ్యేయముగాను (ధ్యానించువాడుగాను, ధ్యానింపబడువాడుగాను) కనుపడుననుటలో విరోధ మేమియును లేదని యేర్పడునని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౨౬॥ అతోనంతేన తథాహిలింగం ॥

టీక॥ అతః = ఈ కారణమువలన (భేదము ఉపాధుల వలననే కలుగునుగావున) అనంతేన = పరబ్రహ్మముతోకూడా, జీవైక్యం =

జీవు డేకీభవించును, లింగం=స్రతియుండలే గురుతుకూడ, తథాహి= అట్లే యున్నదికా.

తా|| పై సూత్రమునందు “ పర బ్రహ్మమునందు కనుపడు నీద మలన్నియును ఉపాధులవలన కలిగినవే ” అని నిరూపింప బడియు న్నది. ఈ కారణమువలన మనస్సుగి నీదము కలవారుగా నెంచబడు చున్న జీవ బ్రహ్మ లోకిర బియే యని సిద్ధాంతము చేయవలసి యు న్నది. “ బ్రహ్మవేద బహ్యైవభవతి (అది బ్రహ్మము నెఱింగినవాడు పర బ్రహ్మమయిగున్నాడు) ” అని వాక్యముచేత నీవుడు బ్రహ్మ కాకుండుటకు అజ్ఞాన మొకటియే కారణమనియు ఆ అజ్ఞానము పోయిన పర బ్రహ్మమునకును దీక్షకున భేదమీ లేదనియు స్పష్టముగానే తెలియచేయు బదుచున్నదికా. ఇది తాత్పర్యము.

అని|| సూత్రకారుడు ఈ విధముగా జీవ బ్రహ్మలు అభిన్నులను విషయమున తనవనిభిప్రాయమునుకొప్పి తరుల వితములను అనుష్ఠాదపూర్వకము గా ఖండించుచున్నాడు.

సూ|| ౧౭|| ఉభయవ్యవేశాదహికుండలవత్ ||

టీక|| ఉభయవ్యవేశాత్ = భేదాభేదములురెండిను చెప్పబడి యుండుటవలన, అహికుండలవత్ = చుట్టుకొనియున్న పాము నిలుచు కొనియున్న పాము విడియొకటివలె, ఉభయవ్యవేశః = వ బ్రహ్మలకుగల భేదాభేదాభేదము అభేదము ఈ రెండును పారమార్థికాన్వభావ సిద్ధములే. (ఎప్పటికిని మారునవికావు.)

తా|| లోకమునందు నిలుచుకొనియున్న పాము చుట్టడుట్టుకొని యున్న పాము విడిరెంటికిని భేదము అభేదము కూడకలదు. రెండును పాములే యగుటచేత నభేదముకలదు. నిలుచుకొనియున్న పాము చుట్ట చుట్టుకొని యున్నదికాదు. కావున భేదముకూడకలదు. ఇవి రెండును యధార్థము వైనవేగదా. ఇట్లు జీవ బ్రహ్మలకు కూడా భేదాభేదము లుండవచ్చును, ఇరువురును చైతన్య స్వరూపులే. కావున వారలకు అభేదముండవచ్చును. జీవుడొకడును బ్రహ్మ మొకడును గావున వార లకు భేదముకూడ నుండవచ్చును. ఈ భేదాభేదములు రెండును మార్పు చెందుటకువీలులేని వగుటచే న్నాభావికములనియే చెప్పవలయును.

౨౭౮ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యనహితము.

ఒకచోటభేదమును, మఱియొకచోట నభేదమును చెప్పఁజుతికి నిదియే తాత్పర్యము. అనికొందరు చెప్పుచున్నారని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౨౮॥ ప్రకాశాశ్రయవద్వా తేజస్తాత్వత్ ॥

టీక॥ అథవా=అట్లుగాక, తేజస్తాత్వత్ = రెండును తేజస్సు యగుటవలన, ప్రకాశాశ్రయవత్ = కాంతియు కాంతికాశ్రయము; సూర్యుడు మొదలగునవియు దీనివలె, జీవబ్రహ్మణోరపి=జీవబ్రహ్మల కూడా, భేదేన్యతస్సిద్ధే=భేదముస్వభావికమైయున్నను, అభేదోక్తిః అభేదమును శ్రుతి చెప్పుచున్నది.

తా॥ లోకమునందు సూర్య ప్రకాశమునకును సూర్యునకు భేదము స్వాభావికమేయైనను (సూర్యకాంతి సూర్యుడు కానేరక సూర్యుడే సూర్యకాంతి యనుటకు వీలులేదు ఇట్లున్నను) రెండు (సూర్యుడును సూర్యకాంతియును) తేజస్సేకావున వాటికభేదము నెట్లు చెప్పుచున్నారో అట్లేజీవబ్రహ్మలకుకూడా భేదము స్వసద్భవమైనను అభేదమును (జీవబ్రహ్మలొక్కటియేయని) చెప్పవచ్చువారిద్దరును చైతన్య స్వరూపులేకదా. కావున జీవబ్రహ్మలకు భేదస్వభావ సిద్ధమైనది. అని మఱికొందరు చెప్పుచున్నారని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఈ రెండు మతములను ఖండించుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౯॥ పూర్వవద్వా ॥

టీక॥ అథవా=అట్లుకాదుకావున (ఈ రెండు సిద్ధాంతము సరికావు. కావున) సిద్ధాంతః=సిద్ధాంతము, పూర్వవత్ = వేసుకవలెనే. అన్యైవగతవ్యం=ఒప్పుకొనవలయును.

తా॥ పై సిద్ధాంతములు రెండును సరియైనవికావు. భేదములు రెండును పారమార్థికములే యనుటకు వీలులేదు. అప్పుడు బ్రహ్మలకుగల భేదము జ్ఞానముచే నశించుననుటకు వీలులేదుగాక కావున ౨౫ వ సూత్రమునందు చేయబడిన నిరూపణ ప్రకార ప్రత్యక్ష సిద్ధమైయుండు భేదము ఉపాధులవలన కల్గినదియేకాని స్వభావికము కాదనియు (జీవబ్రహ్మ లొక్కటి యనుటయే స్వాభావికమనియు) చెప్పటయే యుక్తమగు సిద్ధాంతమని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౩౦॥ ప్రతిషేధాచ్చ ॥

టీక॥ ప్రతిషేధాచ్చ = నిషేధమువలనకూడా, అశేదః = జీవ బ్రహ్మలకు అశేదమే.

తా॥ “నాన్యోతోస్తీద్రష్టా (ఈ పర బ్రహ్మమున కంటే ఇతరుడగు ద్రష్ట [చూచువాడు] లేడు)” అనుమొదలగు నిషేధముల వలన చైతన్య స్వరూపుడగు జీవుడు పర బ్రహ్మమునకంటే తేరనుటకు వీలులేదు. కావున జీవ బ్రహ్మలకు శేదము లేదనుట సిద్ధాంత మైనదని తాత్పర్యము.

—(*) 2. పరాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ “నేతి, నేతి” అనుమహావాక్యముచే బ్రహ్మ భిన్నము లగు సర్వవస్తువులును నిషేధింప బడెనని చెప్పెను. దీనివలన బ్రహ్మ భిన్నముగు వస్తుచే లేదని చెప్పినట్లేది. అట్లు చెప్పట సరికాదు. శ్రుతియందే “సనేతః (ఆ బ్రహ్మముకట్ట)” అనుమొదలగు వాక్యములచే పర బ్రహ్మమునకంటే వేరగువస్తువులు కొన్నిగలవని తెలియ చేయబడియున్నదికదా. అనిన నీయింతేమునుగూర్చి ఈ అధికరణమునందు విచారింప బడుచున్నది.

సూ॥ 30౧ పరమతేస్సేనాన్యనసంబంధ ఇదవ్యవ దేశేభ్యః॥

టీక॥ అతః=ఈ బ్రహ్మమునకంటే, పరం = ఇతరమగువస్తువు, ఆస్తీ=కలదు, కుతః=ఎందువలననగా, నేతః=ఒకచోట పర బ్రహ్మము వంటైన అనియు, ఉన్మానా = నుతియొక చోట పరిమాణము కలదనియు, సంబంధ=వేటొకచోట నా బ్రహ్మముతో నితర వస్తువునకు సంబంధము కలదనియు, భేద = వేటియు నొకచోట బ్రహ్మమునందు పరస్పర భేదముకలదనియు, వ్యవదేశేభ్యః = చెప్పటవలన, తథా= ఆవిధముగా (పరబ్రహ్మము అద్వితీయుడ కాదని,) ఆపగమాలే= తెలియుటవలన.

తా॥ పరబ్రహ్మ మెప్పటికిని అద్వితీయు డనుటకు వీలు లేదు. శ్రుతియే ఈవిషయమును స్పష్టముగా చెప్పుచున్నది. “సనేతః” అను మొదలగు వాక్యములచే పరబ్రహ్మము వంటైన వలెనన్నాడని చెప్పబడియున్నదికావున “లోకమునందు ఒకపం అనకలదనిన (బ్రహ్మ) వానినిదాటినపిదప నొకస్థలమున్నదనియు అచ్చటికి చేరవలయు నని

యు వీర్పడుచున్నట్లే ఇచ్చటకూడ పరబ్రహ్మమునుదాటి మఱియొక స్థలమునకు చేరవలయును (మఱియొకదానిని తెలిసి కొనవలయును) అనియే చెప్పవలసియున్నది. మఱికొన్ని స్థలములయందు “ చతుష్పాదష్టాశఘం (పరబ్రహ్మమునకు నాలుగు పాదములు యెనిమిదిగిట్టలు) ” అనుమొదలగు వాక్యములచే పరమేశ్వరునకు ఒకపరిమాణము చెప్పబడియున్నది. కావున ఆయనకంటే నధిక పరిమాణముగల వస్తువు మఱియొకటి యుండవచ్చునని వీర్పడుచున్నది. వేటొకచోట “ సతా సోమ్యతవా సంపన్నో భవతి (జీవుడు ఆసుషు ప్తి కాలమునందు షర బ్రహ్మముతోజేరును.) ” అని జీవబ్రహ్మలకు సంబంధము చెప్పటవలన కూడా వారలకు శ్చదము కలదని తెలియుచున్నది. ఇవి యున్నియును గాక సూర్యునిలోపలనున్నాడని చెప్పబడు వురుషుడే పరబ్రహ్మయని చెప్పునందర్భమున కంటిలోపలకూడ నున్నాడని చెప్పబడు వురుషుడు కూడ పరబ్రహ్మమేయఁచెప్పుచున్నను వారిరువురకును ప్రత్యక్షముగ శ్చదముకలదని తెలియవచ్చుచున్నది. వారికి శ్చదమే లేక పోయినచో ఒకటే ప్రకరణమునందు రెండునూరులుగా చెప్పవలసిన పనియుండదుకదా. కావున యెట్లుచూచినను పరబ్రహ్మము అద్వితీయుడని చెప్పటకు వీలులేదని తాత్పర్యము. (ఇది పూర్వోపాక్షసూత్రము.)

అవ॥ ఈపూర్వోపాక్షమును ఖండించువాడై మొట్టమొదట సేత దృష్టాంతమునుగూర్చి విచర్శింపుచున్నాడు.

సూ॥ 3౨॥ సామాన్యాత్తు ॥

టీక॥ సిద్ధా తస్తు=సిద్ధాంతమైతే, సామాన్యాత్=సామాన్య ధర్మము సరిగానుండుటవలన (సేతబ్రహ్మలకు పోలి, సరిగానుండుటవలన) భవతి = కలుగుచున్నది. (ఆశ్చదమే సిద్ధాంతమని యేర్పరచున్నదనుట.)

తా॥ ఉపమానోప మేయములకు అన్ని ధర్మముల యందు, పోలిక యుండవలయుననుట నియమముకాదని యిదివరకే నిరూపించునన్నాము. కావున పరబ్రహ్మము అద్వితీయుడు కాడను విషయమునందు పూర్వోపాక్షము చూపిన ప్రమాణములు యుక్తియుక్తము కానేరవు. ఎట్లనగా బ్రహ్మ వంతెనవలెనున్నాడని “ లోకమునంద

వంటన నీటినెట్లు నియమించుచున్నదో అట్లే పర బ్రహ్మముకూడ లోకమువందలి సమస్తమర్యాదలను నియమించుచున్నాడు " అని అర్థము. కావున సేతుబ్రహ్మలకు సరియైనపోలిక ఒకవిషయమున యుండుటచేతను అన్ని విషయములయందును ఉండనక్కరలేక పోవుటచేతను " ససేతుః " అనుశ్రుతిని ఆధారముచేసికొని పూర్వపుట్టులుచేసిన యాత్మేశ్వరుని సరియైనదికాదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౩౩॥ బుధ్యర్థః పాదవత్ ॥

టీక॥ ఉన్నానవ్యపదేశోపి=పరిమాణమును చెప్పటకూడ, పాదవత్=ఉపాసనకోటకై, వాక్కుమొదలగువానిని పాదములుగా చేప్పియున్నట్లే, ఇహోపి=ఈ (పరిమాణమును చెప్పు) స్థలమునంగుకూడ, బుధ్యర్థమేవ=ఉపాసనార్థమై, భవతి=అగుచున్నది.

తా॥ సై సూత్రమునందు " సేతువని చెప్పబడుటవలన పర బ్రహ్మమువకంటే రెండవ, వస్తువున్నదని గొప్పవలసి వచ్చును. " అను పూర్వసత్తము ఖండింప బడినది. " పరిమాణమును చెప్పియుండుట వలనకూడ పరబ్రహ్మము అద్వితీయుడు కానేరడు. " అను సత్తమును గూర్చి విచారించినను, బ్రహ్మ అద్వితీయుడను సిద్ధాంతమునకు భంగమురాదు. " వాక్కు బ్రహ్మముయొక్క మొదటి పాదము. " అని ఉపాసనార్థమై పరబ్రహ్మనుగూర్చి చెప్పబడియున్నట్లే ప్రస్తుత " చతుర్థాదం " అను మొదలగు శ్రుతియందు కూడ ఉపాసనార్థ మయ్యే ఆరునకు పాదములుగలవని చెప్పబడియున్నది. కావున " చతుర్థాదం " అనుశ్రుతిని అనుసరించి పర బ్రహ్మమునకంటే నితరమగు మఱియొకవస్తువు యుండవలయునని చెప్పటకువీలు లేదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౩౪॥ స్థానవిశేషాత్ ప్రకాశాదివత్ ॥

టీక॥ స్థానవిశేషాత్=స్థానములయొక్క భేదమువలన, ప్రకాశాదివత్=ప్రకాశము ఆకాశము మొదలగు వానికివలె, బ్రహ్మతదవ్యయో=పరబ్రహ్మమునకును ఆరునకంటే ఇతరులగు పురుషులు, అక్షిప్తురు పురుషులు మొదలగువారికిని, సంబంధభేదవ్యపదేశౌ=సంబంధము కలదనియు, భేదముకలదనియు, చెప్పటలు ఉపపన్నా=తగియున్నది.

తా॥ ఇదియునుగాక జీవబ్రహ్మలకు సంబంధముకలదని చెప్పట

వలనను ఆదిత్యపురుషునకును, అక్షిపురుషునకును (మూర్ఖునిలోపల నున్నాడని చెప్పబడు పురుషునకును కంటిలోపల నున్నాడని చెప్పబడు పురుషునకును) భేదమును చెప్పుటవలననుకూడి బ్రహ్మ అద్వితీయుడుకాడని సిద్ధాంతముచేయుటకు ఏలులేదు. ఏలయనగా జీవబ్రహ్మలకు దౌపాధికమగు (ఉపాధివలన కలిగిన) భేదమున్నది. సుషుప్తి సమయమునందు ఆ ఉపాధి (బుద్ధియునుట) దానికి కారణమగు అజ్ఞానమునందు లీనమగును. అప్పుడు ఉపాధిలేకపోవుటచే జీవబ్రహ్మ లాక్కోటియే యగుదురు. ఇట్లుండుటచే మొట్టమొదటనున్న దౌపాధిక భేదమును బట్టిచూచిన సుషుప్తి కాలమునందు కలుగు నైక్యము సంబంధమనిచెప్పుట యుక్తియుక్తమేకావున “సతాసోమ్యతదాసంపన్నోభవతి ” అని శ్రుతిచెప్పుచున్నది. మొట్టమొదట ప్రేళ్లుమొదలగు వానిచే నావరింపబడియున్న ప్రకాశము, మహా ప్రకాశమునకంటే వేరని చెప్పబడుచున్నది. ఆప్రేళ్లుమొదలగు సుపాధులు లేనిసమయమునందు “ ఈప్రకాశము దానితోకలిసినది ” అనిచెప్పబడుచున్నది ఇది లోకానుభవముకదా. ఇట్లు ఘటముచే నావరింప బడియున్న ఫటాకాశము మొట్టమొదట మహాకాశమునకంటే వేరని తలంపబడుచు ఆ ఘటము నశించినపిదప నదిమహాకాశముతోకలిసినట్లుతలంపబడుచున్నది. ఈలోకానుభవములను అనుసరించిచూచిన దౌపాధిక భేదముగవస్తువులకుగూడ నొకానొకప్పుడు ఉపాధులు నశించుసమయమునందు సంబంధ వ్యవహారము కలుగవచ్చును. ఇంతమాత్రమువలన నాపద రములకు వాస్తవభేదముకలదని చెప్పుటకు ఏలులేదు. ఇట్లే ఆదిత్యపురుష అక్షి పురుషుల విషయమునందును ఉపాసనాస్థానములనులొసరించి దౌపాధికభేదము చెప్పబడెనని తెలిసికొనవలయును. కావుననేరీతిగా చూచినను పరబ్రహ్మమునకంటే రెండవదియగు వస్తువుడనడుటకే ఏలులేదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౩౫॥ ఉపపత్తేశ్చ ॥

టీక॥ ఉపపత్తేశ్చ = ఇతరశ్రుతులనుబట్టిచూచిన నట్లే యేడుటవలనకూడా, సంబంధభేదవ్యవహారముగాఁగా = సంబంధమును గూర్చియు భేదమునుగూర్చియు చెప్పుట అప్రధానమైనదియే.

తా॥ సంబంధమునది స్వాభావికభేదముగలవానికే కలుగవలసియుండుట నియమము. కావున తపబ్రహ్మలకు చెప్పబడియున్న సంబంధము అప్రధానమేయని పై సూత్రముచే నేర్పడుచున్నదిగదా. “స్వమపీతోభవతి (తననేచెందినవాడగును)” అనువాక్యశేషముచే, “సతాసోమ్య” అనుమొదలగు శ్రుతిచే చెప్పబడినసంబంధము అప్రధానమైనది యేయని స్పష్టముగ తెలియజేయు బహుచున్నది. తన్నుతాను చెందుటయనగా భేదముగల రెండు వాదార్థములు కలయుట కాదుగదా. ఇట్లే స్వాభావికభేదముగల రెండవదార్థములను గూర్చియే “ఇదిదీక్షకంటే వేరు” అని చెప్పబడవలసియున్నది అదిత్యవురుష, అశ్వీవురుషులవిషయములో చెప్పియున్న భేదముమాత్రము ఇట్టిది కాదని ఇతరశ్రుతులచేత స్పష్టమగుచున్నది. ఈశ్వరు డాకా-దేయని చెప్పశ్రుతులన్నియు నీవిషయమున ప్రమాణములేక నా. కావున పరబ్రహ్మమునకంటే రెండవదియగు వస్తువున్నదినుటకు అవకాశమేలేదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఈ విధముగా ౩౧వ-సూత్రమువంటి భూస్వామిచే చూపబడిన కారణముల నన్నిటిని ఖండించి బ్రహ్మ అద్వితీయుడని నిరూపించి ఇప్పుడు స్వయముగా కొన్ని ప్రమాణములను చూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౩౬॥ తథాన్యత్ర తిషేధాత్ ॥

టీక॥ తథా=అట్లే, అన్యత్ర తిషేధాత్=పరబ్రహ్మమునకంటే రెండవది లేదని నిషేధించుటవలన, బ్రహ్మాద్వితీయం=పరబ్రహ్మమద్వితీయమైనదే.

తా॥ ఇవియన్నియునుగాక, “యస్మాత్పరం నా పరమస్తికించిత్ (ఏవస్తువునకంటే అధికమైనదికాని తక్కువైనదికాని ఒకొక్కవస్తువైనను లేదో)” అనుమొదలగు వాక్యములచే శ్రుతి స్పష్టముగనే పరబ్రహ్మ అద్వితీయుడని చెప్పచున్నది. కావున పరబ్రహ్మమునకంటే రెండవదియగు వస్తువేలేదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౩౭॥ అనేన సర్వగతత్వ మాయామశబ్దాదిభ్యః ॥

టీక॥ అనేన = మైనచేసిన సిద్ధాంతముచేతను, అయామశబ్దా

౨౦౪ బ్రహ్మసూత్రములు * తీకాతాత్పర్యసహితము.

దిభ్యః = “ పరబ్రహ్మము వ్యాపించియుండువాడు ” అని చెప్పు శ్రుతులు స్మృతులు మొదలగువానివలనను, సర్వగతత్వం = పరబ్రహ్మ సర్వవ్యాపకుడని చెప్పబడియున్నది.

తా॥ పైన చెప్పబడిన కారణముల వలనను (“సనేతుః” అను మొదలగు శ్రుతులు చెప్పవిషయములు ప్రధానములు కావనియు పరబ్రహ్మమునకంటే రెండవది లేదని శ్రుతియందు నిషేధముకూడనన్న దనియు చెప్పటవలన) “ ఆకాశవత్సర్వగతశ్చ, నిత్యసర్వగతస్థాణుః (ఆకాశమువలె సర్వమును వ్యాపించి యున్నాడు. నిత్యము సర్వమును వ్యాపించి యున్నవాడు స్థిరుడు [స్థిరమైనవాడు], ” అను మొదలగు శ్రుతి, స్మృతులవలనను బ్రహ్మ సర్వవ్యాపకుడనికూడ వీర్పడుచున్నది. బ్రహ్మముకంటే యున్నాడనిన ఆయన వ్యాపించుటకు ప్రదేశములేవి? అని అందురేమో; అవిద్యవలన అనేక భేదములుగా గనుపడుచున్న ఈ ప్రపంచమే ఆయన వ్యాపించుటకు స్థలము. శ్రుతి యేను వ్యావహారిక భేదమునుబట్టియే బ్రహ్మ సర్వవ్యాపకుడని చెప్పుచున్నదని తెలిసికొనవలయును అని తాత్పర్యము.

—(*) ౮. ఫలాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ పై యథా కరణమునందు పర బ్రహ్మము నిర్వి శేషుడని చెప్పియున్నాడు. ఇట్లు చెప్పిన “ ఆ పరమేశ్వరుడే కర్మ ఫలమునిచ్చు చున్నాడనుటకు వీలులేక పోవలసి వచ్చునుకదా ” అనిన చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౩౮॥ ఫలమత ఉపపత్తేః ॥

టీక॥ అతః = ఈ పరమేశ్వరుని వలననే, ఫలం = కర్మఫలము భవతి = కలుగుచున్నది. కుతః = ఎందువలనననగా, ఉపపత్తేః = అనే యుక్తులుండుటవలన (ఈ విషయమును నిర్ధారణ చేయుటకు యుక్త లనేకములు కలవనుట.)

తా॥ “ కర్మలు క్షణికములగుటచే ఉత్తరకాలమునందు అనభవింప తగినఫలములను ఇచ్చుననుటకు వీలులేదు. ” అను మొదలగు యుక్తులవలన “ కర్మఫలమును పరమేశ్వరుడే ఇచ్చుచున్నాడు. అనియే చెప్పవలయునని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౩౯॥ శ్రుతత్వాచ్చ ॥

టీక॥ శ్రుతత్వాచ్చ = శ్రుతియందు చేప్పబడి యుండుటవలన కూడ, ఫలంఁ ఈశ్వరాచేవ=ఫలమును ఈశ్వరుడే ఇచ్చుచున్నాడు.

తా॥ “ అన్నాదో వసుదానః (జీవులకందరకును అన్నము నిచ్చువాడు ధనమునిచ్చువాడు)” అను మొదలగు శ్రుతులనుబట్టిచూచినను పై సూత్రమునందు చేయబడిన సిద్ధాంతమే స్థిరపడుచున్నదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు యెందుసూత్రములచేతను చేయబడిన సిద్ధాంతమునందు పూర్వపక్షమును చూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౪౦॥ ధర్మంశై మినిరతవీవ ॥

టీక॥ అరవీవ=పైవ నిరూపించబడినట్లు శ్రుతియుక్తుల వలననే, శైమిని=శైమినిమహాముని, ధర్మం=ధర్మమునే, ఫలదాతారం=ఫలమునిచ్చుదానినిగా, మన్యతే=శలించుచున్నాడు.

తా॥ వేదాంత సిద్ధాంతమునందు ఎట్లు యుక్తిచేతను శ్రుతిచేతను పరమేశ్వరుడే కర్మఫలదాతయని సిద్ధాంతముచేయబడియున్నదో అట్లే శైమిని మహామునికూడ కర్మయే ఫలదాతయని సిద్ధాంతముచేసియున్నాడు. ఎట్లనగా “ జ్యోతిష్టోమీన స్వర్గకామాయ శేత (స్వర్గముకావలయువాడు జ్యోతిష్టోమయాగమునుచేయవలయును)” అనుమొదలగు శ్రుతులు కర్మయే ఫలమునిచ్చుననుటయందు ప్రమాణములు. వేదాంత సిద్ధాంతమునందువలెనే “ కర్మ క్షణికము గావున ఉత్తరకాలమునందు అనుభవింపవలసిన ఫలమును కలుగ శేయుటకు వీలులేదు. కావున జ్యోతిష్టోమీన అనుమొదలగు శ్రుతులనుబట్టి ఆకర్మకే ఒకానొకవిధముగు ఉత్తరావస్థ (కర్మజరిగిపోయినపిదప ఫలమును భవమునకు వచ్చువరకును ఉన్నకాలమునందు ఆ కర్మయుండు స్థితిని) కలదని యంగీకరింప వలయును.” అను యుక్తియును పై విషయమునందే ప్రమాణము. కావున ఈశ్వరుడే ఫలదాతయని నిశ్చయించుకొనుటకు వీలులేదుకదా యని తాత్పర్యము. (ఇదిపూర్వపక్షము.)

అవ॥ పై సూత్రముచే చేయబడిన పూర్వపక్షమునకు సమాధానమును చేప్పుచున్నాడు.

౨౦౬ బ్రహ్మసూత్రములు * టికాతాత్పర్యసహితము.

సూ॥ ౪౧॥ పూర్వంతు బాదరాయణో హేతువ్యపదేశాత్॥

టీక॥ బాదరాయణస్తు = బాదరాయణాచార్యులైతే, హేతు వ్యపదేశాత్ = కర్మలకుకూడ అపరమేశ్వరుడే కారణమని చెప్పబడి యుండుటవలన, పూర్వం = ముందుచెప్పబడియున్న పరమేశ్వరునే, ఫల దాతారం = కర్మఫలముల నిచ్చువాడుగా, మన్యతే = తలంచుచున్నాడు.

తా॥ కర్మలుగాని ఉత్తరావస్థయని చెప్పబడు అపూర్వము గాని అచేతనమగుటచేత అది స్వయముగా ఫలమిచ్చు ననుటకు వీలు లేదు. కావున వానిని ఉపాధిగాజేసికొని ఒకచేతన పదార్థము ఉన్న దనవలసివచ్చును. కావున ఈశ్వరుడే ఫలమును ఇచ్చువాడనుట యుక్తము. “ ఏష హ్యేవసాధుకర్మ కారయతి, యమేభ్యోలోకభ్యఉన్ని నీషతే ॥ లభతేచతతఃకామాః, మయైవవిహితాహితా. . (ఈ పరబ్రహ్మము ఎవరిని యూర్ధ్వలోకమునకు కొనిపోవతలందునో ఎన్నిచే నుత్తమ కర్మములను చేయించును, నాచే నియ్యబడిన కోరుటలను తరువాత వాడుపొందును)” అనుశ్రుతి స్మృతులవలన కర్మలకున వానిఫలములకునుకూడ పరబ్రహ్మమే కారణమని తెలియుచున్నది కావున పరమేశ్వరుడే ఫలదాతయనియు ఆయననిర్విశేషుడైనను ఉపాధివలన సర్వముసిద్ధించుననియు కర్మలనుబట్టియే ఫలమునిచ్చు వాడగుటచే ఆయనకు విషమత్వమునిర్దయత్వము మొదలగుదోషములు కలుగ నేరవనియు తాత్పర్యము.

సంధ్యేసృష్టి రష్టావేకచత్వారింశత్ ॥

సంధ్యే, తదిథావ, స్సఏవతు, ముద్ధే, నస్థానతః, ప్రకృతైత వత్స, పరం, ఫల, మష్టే॥ ౮॥

ఇతిబ్రహ్మసూత్రే తృతీయస్యాధ్యాయస్య ద్వితీయపాదః.

ఇట్లు తృతీయాధ్యాయమునందు ద్వితీయపాదము,

ము గి సె ను.

ఓం.

శ్రీనానకచతుష్కణకము.

శ్రీగురుభ్యోనమః - హరిః ఓమ్.

బ్రహ్మ సూత్ర ములు.

తృతీయాధ్యాయము - తృతీయపాదము.

—(*) ౧. సర్వవేదాంత ప్రత్యయాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ ఈ విధముగా పైపాదమునందు వాక్యార్థమునకు కారణములగు తత్వం పదార్థములను విచారించి ఈపాదమునందు వాక్యార్థమును నిర్ణయించునాడై మెట్టుమెదట చిత్తశుద్ధి సాధనముగు సగుణోపాసననుగూర్చి విచారించుచున్నాము. అందు ఉపాసనలకు శ్వాభాభేదమువలన భేదముకలదా? లేదా? అనుసంశయము మొదటియధికరణమునందు నివారించ బడుచున్నది.

సూ॥ ౧॥ సర్వవేదాంత ప్రత్యయంచోదనాద్యవిశేషాత్ ॥

టీక॥ చోదనాద్యవిశేషాత్ = చోదనము (దీనినిచేయుమని చెప్పట.) సంయోగము (భరము) రూపము (ఉపాసనయొక్కగాని లేక ఉపాస్య దేవతయొక్కగాని స్వరూపము) సమాఖ్య (ఇది ప్రాణోపాసన ఇదిపంచాగ్ని ఉపాసన అనుమొదలగు పేరులు) ఈ నాలుగు అన్ని శాఖలయందు ఒకటే విధముగా నుండుటవలన, సర్వవేదాంతప్రత్యయం=సర్వవేదాంతములయందు చెప్పబడుచున్న ఉపాసన, ఏకమేవ=ఒకటేటియే.

తా॥ అన్ని శాఖలయందు చెప్పబడుచున్న ఉపాసనయు (అనగా అథర్వణశాఖయందు చెప్పబడుచున్న పంచాగ్ని ఉపాసనయు షటిమృక శాఖయందు చెప్పబడియున్న పంచాగ్ని ఉపాసనయు) ఒకటేటియే. ఈపంచాగ్ని ఉపాసనను చేయవలయునని చోదనయు, దీనివలన ఈశలముకలుగునని చెప్పబడియున్న సంయోగమును, దేవతాస్వరూపమును, ఇదిపంచాగ్ని ఉపాసన అనుపేరును, ఇవిఅన్ని

౨౦౮ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

శాఖలయందును ఒక్కటియేగదా, కావున ఏశాఖయందు చెప్పినను పంచాగ్ని ఉపాసన పంచాగ్ని ఉపాసనయే ప్రాణోపాసన, ప్రాణోపాసనయే యగునుగాని, ఇతరము కానేరదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు చెప్పటసరికాదు వాజసనేయ శాఖయందు ఈ పంచాగ్ని విద్యను చెప్పనప్పుడు అరవ యగ్ని కలదనిచెప్పి దానినే యుపాసింప వలెననికూడా చెప్ప బడియున్నది. ఛాందోగ్య శాఖయందు ఐదు అగ్నులను గుఱించియే చెప్పబడి యున్నది. ఇట్టిపరస్పర భేదముండుటచే వాజసనేయ శాఖయందును ఛాందోగ్య శాఖయందును చెప్పబడిన యుపాసనయొక్కటే యనుటకు వీలులేదుగదా యనిన సమాధానము చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౨॥ భేదాన్నేతిచేనై వక్స్యామపి ॥

టీక॥ భేదాత్ = వేరువేరు శాఖలయందు వేరువేరువిధములు గా చెప్పబడియుండుటవలన నైవం = పైసూత్రమునందు చేయబడిన సిద్ధాంతము సరియైనదికాదు, ఇతిచేత్ = అనేయెడల, న = అదిసరికాదు, కుతః - ఎందువలనననగా, వక్స్యామపి = ఒకదానియందున్న (భేదములేని దానియందున్న) రూపభేదదర్శనం = రూపభేదములు కనుపడుట, అస్తిహి = కలదుగదా.

తా॥ పూర్వపక్షమునందు చూపినదోషము సరియైనది కాదు. ఒకయగ్ని అధికముగా చెప్పబడి యుండుటతప్ప తక్కిన దంతయును రెండుశాఖలయందును సమానమేగదా. అధికభాగము సమానముగా నున్నప్పుడు ఆరెండు శాఖలయందు చెప్పబడినవిద్య యొక్కటియే యని చెప్పటకు ఏ యాక్షేపమునుండదు. యాగములు మొదలగు నితర విషయములందుకూడ నిట్లే అనేకచోట్ల ఒకటే విషయము కొంచెము భేదముతో చెప్పబడుచుండుట కలదు. కావున పూర్వపక్షమునందు చేయబడిన యాక్షేపము మొదటిసూత్రమునందు చేయబడినసిద్ధాంతమునకు భంగమును కలిగింపనేరదని తాత్పర్యము.

అవ॥ బ్రహ్మవిద్యనుగూర్చి చెప్పనప్పుడు ముండకోప నిషత్తునందు తిరోవ్రతమును ఒక్కధర్మము చెప్పబడియున్నది. ఇతర ఉపనిషత్తులయందు అదిచెప్పబడియుండ లేదు. కావునముండకోపనిషత్తునందు

చెప్పబడిన విద్యలకును ఇతర ఉపనిషత్తులయందు చెప్పబడిన విద్యలకును భేదముండ వలయునుగా అనిన నట్లుకాదని సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ 3॥ స్వాధ్యాయస్యతథా త్వేనహి సమాచారేఽథి
కారాభ్యసవవచ్చతన్నియమః ॥

టీక॥ శిరోవ్రతం=శిరోవ్రతమును ధర్మము, స్వాధ్యాయస్య-
ముండకోప నిషత్తు అధ్యయన మునకు సంబంధించినచే, నతదుక్త
విద్యానాం=ఆ ఉపనిషత్తునందు చెప్పబడిన విద్యలకు సంబంధించినది
కాదు, సమాచారే = వేద వ్రతములనుగూర్చిచెప్పు సమాచారమును
గ్రంథమునందు, తథాత్వేన=అట్లే (శిరోవ్రతమధ్యయనాంగమనియే
ఉద్యతేహి=చెప్పబడుచున్నదిగా, అధికారాభ్య) నై తదచీర్ణవ్రతో
ధీతే (ఈ శిరోవ్రతమును చేయుని యెడల ఈ ముండకోప నిషత్తును
అధ్యయనము చేయువాడు) అను నధికారమువలనో కూడా (శిరో
వ్రతమును చేసినవాడే ముండకోపనిషత్తును అధ్యయనము చేయుటకు
అధికారిఅని చెప్పటవలనకూడా) ఏవం విజ్ఞాయతే=పై నిరూపించిన
విధముగానే తెలియవచ్చుచున్నది, సవవచ్చ = హోమముల వలననే,
తన్నియమః = ఆ శిరోవ్రతముకూడా ముండకాధ్యయనమునందే ఉప
యోగించుననుట నియమము.

తా॥ అవతారికయందు చూపబడిన యుక్తి సరియైనదికాదు.
ముండకోప నిషత్తునందు చెప్పబడిన శిరోవ్రతము అధ్యయనాంగమే
కాని బ్రహ్మవిద్యాంగముకాదు. బ్రహ్మవిద్యాంగ మైననేకదా అవ
తారికయందు చూపబడిన దోషమువచ్చును. వేద వ్రతమునుగూర్చి
చెప్పుసమాచారమును గ్రంథమునందు శిరోవ్రతము అధ్యయనాంగ
మనియే చెప్పబడియున్నది. మరియు ముండకోపనిషత్తునందే నైతద
చీర్ణవ్రతోధీతే అనువాక్యముచే పైవిషయమే ధృఢపరుపబడియున్నది.
ఇట్లున్నను ఆ శిరోవ్రతము ముండకాధ్యయనము చేయువారికేగాని
ఇతరులకు పనిలేదనుటకు ఆధారముకలదా, యని, సంశయించెదరే
మో, ఆ సంశయముతోపనిలేదు. మూడు అగ్నులతో సంబంధపడి
యున్న హోమములు కొన్నియును ఒక అగ్నితోమాత్రమే సంబంధ

౨౦ బ్రహ్మసూత్రములు * టికాతాత్పర్యసహితము.

పడియున్న హోమములు మఱికొన్నియును వేదమునందు చెప్పబడి యున్నవి. అందు ఏకాగ్నిని గూర్చి అధర్వణ శాఖయందు మాత్రమే చెప్పబడియుండుటచేత దానితో సంబంధించియున్న హోమములు అధర్వణ శాఖవారికొకటి చెప్పబడినవని నిర్ణయించుటకు వీలున్నది కదా. అట్లే ఈ శిరోవ్రత విషయమునందు కూడ నిర్ణయించు కొన వచ్చును. ఈ వ్రతము ముండకోపనిషత్తు నందుమాత్రమే చెప్పబడి యుండుటచేతను వేదవ్రతమునుగూర్చి చెప్పి గ్రంథమునందు ఈ వ్రత ముకూడ చెప్పబడి యుండుటచేతను ఇదిముండకాధ్యయనమునుగూర్చి యే విధింపబడిన వ్రతమని నిర్ణయింప వలసియున్నది. కావున శిరో వ్రత మధ్యయనాంగమే యగుటచేత దానివలన బ్రహ్మ విద్యలు పర స్పర భేదము నొందవలసిన పనిలేదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౪॥ దర్శయతిథ ॥

టీక॥ దర్శయతిథ=శ్రుతియును ఇట్లే చూపుచున్నది.

తా॥ వాజసనేయ శాఖయందు ప్రాచేశ మాత్రుడని వైశ్వా నరుడు నిరూపింపబడియున్నాడు. శిరస్సు మొదలు గడ్డమువరకు ఆ వై శ్వానరుడు వ్యాపించియున్నాడని తలంచి ఉపాసన చేయవలయునని యు ఇందువలననే ఆయన ప్రాచేశ మాత్రుడగుననియు ఆశాఖయం దు చెప్పబడియున్నది. ఛందోగ శాఖయందు అట్టి నిరూపణయేమియు లేకనే వై శ్వానరుడు ప్రాచేశమాత్రుడని యనువాదము చేయబడి యున్నది. దీనినిబట్టి చూచిన వాజసనేయ ఛందోగ శాఖలయందు (బృహదారణ్యక, ఛాందోగ్యోపనిషత్తులయందు) చెప్పబడియున్న వై శ్వానరోపాసన యొక్కరీతియే యని స్పష్టమగుచున్నదికదా. కా వున ఈ దృష్టాంతమును అనుసరించిచూచినచో అన్ని శాఖలయందు చెప్పబడుచున్న ఉపాసనయు నొక్కరీతియే, దేవతాభేదము లేదు కావున ఉపాసనా భేదముకూడ లేదని తాత్పర్యము.

—(*) ౨. ఉపసంహారాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ ఈవిధముగా పై అధికరణమునందు ఉపాసనలలో భేద ములేదని (అనేక ఉపనిషత్తులలో చెప్పబడియున్న ఒకరీతిగాతిగల యు

పా సవలక్ష్మీయు నొక్కటియే యని) నిరూపించి ఈ యధి కరణము నందు దానిప్రయోజనమును చూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౫॥ ఉపసంహారోద్ధాగేదా ద్విధిశేషవత్సమానేవ ॥

టీక॥ అర్థాధేదాత్ = విషయమొక్కటియేకావున, విధిశేష వత్ = విధులనుగూర్చి చెప్పబడు ధర్మశేషముల యొక్కవలె, సమానే ఉపాసనేవ = అన్ని శాఖలయందు చెప్పబడు ఉపాసన యొక్కటియే అయినందున, గుణానాం = గుణములయొక్క (ఉపాస్య దేవతకు చెప్పు గుణములయొక్క,) ఉపసంహారః = సంగ్రహము, అన్యతః = ఇతర శాఖలవలననుంచి (ఒకచోట చెప్పని గుణములను మఱియొక చోటనుంచి తెచ్చుకొనవచ్చును.) కర్తవ్యః = చేసికొనవలయును.

తా॥ పై యధికరణము నందు ఉపాసన లొక్కటియే యని నిరూపించియున్నాము. ఆ ఉపాసనలయందుమాత్రము శాఖాభేదము వలన కొంతభేదము కనుపడుచున్నది. ఉపాస్యదేవతనుగూర్చి చెప్పు నప్పు డొక శాఖయందు కొన్ని గుణములుమాత్రమే వర్ణింపబడుచున్నవి. మఱియొక శాఖయందు కొన్ని యధికముగాగాని తక్కువగాగాని చెప్పబడుచున్నవి. ఈవిషయమునెట్లు సవరింతు కొనవలయునని సంశయముతోవవచ్చును కాని అదియొక విషయముకాదు. ఉపాసనయొక్కొక్కటియే కావున ఉపాస్య దేవతా విషయములో నొక శాఖయందు చెప్పియుండని గుణములను మఱియొక శాఖనుండి తెచ్చుకొనవచ్చును. విధిశేషముల విషయములో నట్లే చేయుట వాడుకలో నున్నదిగదా. (అనగా “ అన్ని హేమాత్రమును చేయ వలయును ” అనువిధి సర్వ శాఖలయందు నొక్కటియేకావున దానినిగూర్చి చెప్పబడు నియమములను ఒకచోట లేనివానిని మఱియొకచోటనుండి తెచ్చుకొనుచున్నాముగదాయనుట.) కావున సర్వ శాఖలయందును చెప్పబడు విషయము ఒక్కటియేకాని పరస్పరభిన్నముకాదు. దేవతాస్వరూపముకూడ నొక్క విధమైనదియే. ఇదియే “ అన్నిటి యందు చెప్ప బడుచున్న ఉపాసనలు నొక్కటియే.” అని మొదటి అధికరణమునందు చేయబడియున్న నిరూపణకు ఫలమని తాత్పర్యము.

౨౨ బ్రహ్మసూత్రములు ౩ టికాతాత్పర్యసహితము.

—(*) 3. అన్యథాత్వాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ మొదటి అధికరణము నందు “ ఒకటే పేరు యుండుట వలనకూడ ఉపాసనలు ఒకటేటియేయని చెప్పవచ్చును అనినిరూపింప బడియున్నది. దానినిబట్టి ఉద్గ్రీధవిద్యనుగూర్చి కొంత విచారణ చేయు వాడై మొట్టమొదట పూర్వపక్షమున అనువాదము చేయుచున్నాడు.

సూ॥ ౬॥ అన్యథాత్వంశబ్దాదితీచేన్నావిశేషాత్ ॥

టీక॥ అవిశేషాత్ = శ్చదమేమియును లేకపోవుటవలన, ఉద్గ్రీధ విద్యాయా ఐక్యం=ఛాందోగ్య, బృహదారణ్యకోపనిషత్తులందు చెప్ప బడిన ఉద్గ్రీధ విద్యయొక్కటియే, శబ్దాత్ = ఒకఉపనిషత్తునందు కర్మ వాచకశబ్దమును మఱియొక ఉపనిషత్తునందు కర్తృవాచక శబ్దమును ప్రయోగించి యుండుటవలన, అన్యథాత్వం = ఛాందోగ్యోప నిషత్తు నందు చెప్పబడియున్న విద్యవేరు బృహదారణ్య కోప నిషత్తునందు చెప్పబడియున్నవిద్యవేరు, ఇతిచేత్ = అనేయెడల, న = అదిసరికాదు.

తా॥ బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందును ఛాందోగ్యోప నిషత్తు నందును చెప్పబడియున్న ఉద్గ్రీధవిద్యలు ఒకటేటియే. దేవానురులకు యుద్ధముజరిగినది అనుమొదలగు విషయములు ఈ రెండు విద్యలయం దును సమానములుగానే యున్నవి. ఒకచోట “ ఉద్గాయ (గానము చేసి)” అని కర్తృవాచకశబ్దము మఱియొకచోట “ ఉద్గ్రీధ ముపా సీత (ఉద్గ్రీధమును ఉపాసన చేయవలయును)” అని కర్మవాచకపద ముప్రయోగింప బడియున్నను ఈ విద్యలు పరస్పర భిన్నములు కా నేరవు. ఒకానొకచోట కొంచెము భేదమున్నను అనేకచోట్ల నొకటే విధముగా నున్నయెడల ఆ విషయములు పరస్పరభిన్నములు కానేర వని మొదటి యధికరణమునందు మీరే (సిద్ధాంతులే) చెప్పియున్నా రుగదా. కావున పై నచూపిన విద్యలురెండును ఒకటేటియే యనవల యునని తాత్పర్యము. (ఇదిపూర్వపక్షసూత్రము.)

అవ॥ పై సూత్రముచే చేయబడిన పూర్వపక్షమును ఖండించి సిద్ధాంతమును నిరూపించుచున్నాడు.

సూ॥ ౭॥ నవాప్రకరణభేదాత్పరోవరీయస్తాద్వివత్ ॥

టీక॥ ప్రకరణభేదాత్ = ప్రకరణములు వేరువేరుగుటచేత, పరో

వరీయస్తా వ్విదివత్ = పగోవరీయస్త వ్యము (శ్రేష్ఠులలో శ్రేష్ఠుడై యుండుట) మొదలగు గుణములతో శేర్చి చెప్పబడియుండు పరబ్రహ్మ పాసనలకువలె, ప్రకరణభేదాత్ = ప్రకరణములు వేరు వేరుగుటవలన, అనియోః = ఈ రెండు ఉద్గీఢవిద్యలకును, నవావిశ్యం = విశ్యములేదు.

తా|| ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు ఉద్గీఢావయవమగు ఓంకారము ప్రాణమును తలంపుచే నుపాసన చేయవలయునని చెప్పబడి యున్నది. బృహదారణ్యోపనిషత్తునందు ఉద్గీఢమును గానము చేయువానినే ప్రాణముగా నుపాసింపుమని చెప్పబడియున్నది. ఈ రెండు ప్రకరణములును పరస్పర భిన్నములగుటచే ఇందలి విద్యలుకూడా పరస్పరము భిన్నములే, ఉపాస్యదేవత యొక్క దేవతయై యున్నసమయమునందుకూడ గుణభేదమునుబట్టి ప్రకరణభేదమును వానినిబట్టి ఉపాసనభేదమును కలుగుచున్నది. పరబ్రహ్మముకొనినే ఉపాసన చేయవలెనని చెప్పుచున్న వైనను అదిత్యపురుషుని గూర్చి చెప్పు విద్యకంటే పగోవరీయస్తా వ్విది గుణయుక్తడగు పురుషునిగూర్చి చెప్పువిద్య భిన్నమైనదిగదా. ఇట్లుండ ఉపాస్యదేవతలే భిన్నముగానున్నప్పుడు విద్యాభేదము కలుగుననుటలో సంశయమేమున్నది. కావున పైచెప్పిన ఉద్గీఢవిద్యలు రెండును పరస్పర భిన్నములేయని తాత్పర్యము.

అవ|| ఇట్లు చెప్పట సరికాదు. ఆ రెండు విద్యలకును వేరొకటియేకదా యనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ|| ౮|| సంజ్ఞాతశ్చేత్తదుక్తమస్తితుతదపి ||

టీక|| సంజ్ఞాతః = పేరువలన, విద్యైక్యంబేత్ = ఉద్గీఢవిద్యలు ఒకొకటియేయని చెప్పనడల, న = అదిసరికాదు, తత్ = అవిషయము (విద్యలు ఒకటిగావను విషయము) ఉక్తః = చెప్పబడియున్నది, తదపి = అదియు (పేరుఒకటైయున్నను విద్యలు పరస్పరము భేదముకలిగి యుండుట,) అస్తితు = ఉన్నదిగదా.

తా|| ఛాందోగ్య బృహదారణ్య కోపనిషత్తులందు చెప్పబడి యున్న రెండువిద్యలకును ఉద్గీఢవిద్యయని యొక్కొపేరే యుండుట వలన ఆ రెండువిద్యలు వొక్కొకటియే అనుట యుక్తముగాదు. ఈ సూత్రమునందు నిరూపింప బడియున్న ప్రకారము ఉపాస్య దేవతకు

భేదముకలదని తెలియుటచే విద్యాభేదమేర్పడుచుండ “పేరొక్కటియే యైయుండుట ” అనునొక్క- స్వల్పకారణము ఆ భేదమును భంగము చేయగలుగునా మఱియు ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు ప్రథమ పాఠక మునందు చెప్పబడియున్న భిన్నస్వభావముగల యనేక విద్యలకుగూడ ఉద్దీగవిద్యయని సంజ్ఞ యొక్కటియే చేరుబడియున్నది. కావున పురుషునికధీనమైన సంజ్ఞాకరణము (దీనికి ఈపేరు అని నిర్ణయించుట.) బలవత్తరములగు ఇతర కారణములచేత భిన్నములని నిరూపింప బడి యున్నవానికి ఆభేదమును కలిగింపనేరదు. కావున ఆవిద్యలు రెండును పరస్పరము భిన్నములేయని తాత్పర్యము.

యన్. బి. సామవేదమునకు ప్రస్తావము ఉద్దీగము ప్రతి హారము ఉపద్రవము నిధనము అను అయిదు భాగములు గలవు. ఇందు రెండవభాగము ఉద్దీగము ఓంకారము దానికి అవయవము అని తెలిసికొనవలయును.

—(●) ర. వ్యాప్త్యధికరణమ్. (●)—

అవ॥ పై యధికరణమునందు “ఓమిత్యేత దక్షరముద్దీగ ము పాసీత. (ఉద్దీగముగు ఓంఅనునక్షరమును ఉపాసనచేయు వలయు.)” అను ఉపక్రమవాక్యమును అనుసరించి ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు చెప్పబడియున్న యుద్దీగ ఉపాసన బృహదా రణ్యమునందు చెప్పబడి యున్న దానికంటే పేరని సిద్ధాంతము చేసియున్నారు. ఈ సిద్ధాంతము సరియైనదికాదు. “ఓమిత్యేతదక్షరం ” అనువాక్యమునకు మఱి యొక విధముగా అర్థము చెప్ప వలయు నన్నను సరియగు వీలుకలదు గదాయనిన ఈ విషయమునుగూర్చి ఈ అధికరణమునందు విచారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౯॥ వ్యాప్తిశ్చ సమంజసం ॥

టీక॥ ఓంకారస్య=ఓంకారము, వ్యాప్తిః= వేదమునందంతయును వ్యాపించియున్నదికావున, ఉద్దీగపదం=ఉద్దీగమునుమాట, తద్విశేషణమిత్యేవ=దానికివిశేషణమునుటయే, సమంజసం=సరియైనది.

తా॥ అవతారికయందు జేయబడిన యాక్షేపము సరియైనది కాదు, ఏలయనగా ఓంకారము సర్వ వేదములయందును వ్యాపించి

యున్నది. కావున " పాసన చేయవలయునని చెప్పబడియున్న ఓంకారమెద్ది. " అని విచారణ చేయునప్పుడు " ఈ ఓంకారమిదియే " అని నిర్ధారణచేయుటకై ఏదీయైన నొకవిశేషణముండి తీరవలయును. ఇచ్చట ఉద్గీఢపదముచేదానికి (ఉద్గీఢమునకు సామవేదమునకు) అవయవమగు ఓంకారముఅనే లక్షణావృద్ధిద్వారా గ్రహింపవచ్చునుగావున ఆ ఉద్గీఢపదము ఓంకారమునకు విశేషణమునుటయే యుక్తము. ఇంతియగాని ఆశ్రుతికి మఱియొకవిధముగా అర్థము చెప్పవలయునన్న వీలులేదు. ఎట్లనగా " ఓంకారమే ఉద్గీఢము " అని ఆరెండుపదములకును అభేదముగా నర్థముచెప్పదలచిన నవిరెండును సర్వాణి పదములు కావు. " ఇదివరకు ఓంకారమైయున్నదియే ఉద్గీఢము " అని అపవాదార్థమును (యథార్థస్వరూపమును తెలిసికొనకున్నప్పుడు మఱియొకవిధముగా తలంపబడియున్న పస్తువునందు యథార్థ స్వరూపమును నిరూపించిచెప్పట. సీకింతవరకు పాముగానున్నది క్షౌతాడే) చెప్పవలయుననిన ఆరెంటియందును అసత్కమైనది ఒక్కటియును లేదు. " ఉద్గీఢమునందు ఓంకారస్వము ఆరొప్పింపబడియున్నది " అనియర్థముచెప్పదమసిన ఉత్తరసందర్భమునకు విరోధము వచ్చును. కావున యెట్లుచూచినను ఉద్గీఢపదము ఓంకారమునకు విశేషణమనియే చెప్పవలయుననియు మూడవ అధికరణమునందు చేయబడిన సిద్ధాంతమునకు భంగమెప్పటికిని రాదనియు తాత్పర్యము.

—(*) ౫. సర్వాధీదాధికరణమ్. (*)—

అవ|| ఛాందోగ్య బృహదారణ్యకోపనిషత్తులయందు ప్రాణోపాసననుగూర్చి చెప్పనప్పుడు ఆప్రాణమునకు వసీష్ఠత్వము (సుస్థిరుడై యుండుట. ఇదీవాకులయొక్క గుణము. బాగుగ మాటలాడనేర్చినవాడు స్థిరుడైయుండుట ప్రత్యక్షమగుటచే నది వాగింద్రియముయొక్క గుణమని చెప్పబడియున్నది. ఈవాకుల ప్రాణమునకు స్వాధీనమైనదగుటచే నదిప్రాణగుణమనికూడ చెప్పబడుదున్నది) మొదలగు గుణములుకలవని చెప్పబడియున్నది. కావీతక బ్రాహ్మణోపనిషత్తునందు అటులేదు. ఇచ్చట ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు చెప్పబడియున్న ఉద్గీఢవిద్యయందువలెనే సమీపమునందున్న గుణములనుమా

౩౬ బ్రహ్మసూత్రములు * టికాతాత్పర్యసహితము.

త్రమే ఆధారముచేసికొనవలయునా, లేక ఇతరస్థలములయందు చెప్పబడియున్న గుణములనుకూడ సంగ్రహించుకొనవచ్చునా, అను విషయము నీయధికరణమునందు విచారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౦ ॥ సర్వాభేదాదన్యత్రేమే ॥

టీక॥ ఇమే = ఛాందోగ్య బృహదారణ్యకోపనిషత్తులయందు చెప్పబడియున్న వసిష్ఠత్వాది గుణములు, సర్వాభేదాత్ = అన్ని శాఖలయందును ప్రాణవిద్యయొక్కటియే కావున, అన్యత్ర = కొప్పితకీబ్రాహ్మణోపనిషత్తునందలి ప్రాణవిద్యయందుకూడ, ఉపసంహర్తవ్యా = సంగ్రహించుకొన వలసియున్నవి.

తా॥ ఛాందోగ్య బృహదారణ్యకోపనిషత్తులందు చెప్పబడియున్న గుణములు కొప్పితకీ బ్రాహ్మణోపనిషత్తునందలి ప్రాణవిద్యయందుకూడ సంగ్రహించుకొన తగియున్నవి. అన్ని శాఖలయందును ఈ ప్రాణవిద్య యొక్కటియే (అనగా విద్యయొక్కటియు దేవతయొక్కటియు స్వరూపము ఏశాఖయందైన నొక్కటియేయనుట) కావున దీనికి ఉద్దిభవిద్యతో పోలిక లేదని తాత్పర్యము.

—(*) ౬. ఆనందాద్యధికరణమ్. (*)—

అవ ॥ ప్రాణము సవిశేషమైన దగుటచే నొక శాఖయందు చెప్పబడనిధర్మములను వటియొక శాఖనుండి తెచ్చుకొనుట యుక్తమే కాని స్వభావముగా నిర్విశేషమైయుండు పరమేశ్వరునివిషయములో అట్లుచేయుట యుక్తముకాదుగదా యనిన, సమాధానమును చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౧ ॥ ఆనందాదయః ప్రధానస్య ॥

టీక॥ సర్వాభేదాత్ = అన్ని శాఖలయందును పరబ్రహ్మము ఒకటేవిధముగా చెప్పబడియుండుటవలన, ఆనందాదయః = ఆనందము మొదలగు విదుగుణములును, ప్రధానస్య ప్రతిపత్త్యర్థం = పరబ్రహ్మమును తెలిసికొనుటకై, ఉపసంహర్తవ్యా = సంగ్రహించుకొనతగినవి.

తా॥ సర్వశాఖలయందును విజ్ఞేయము (తెలిసికొనతగినది) గా చెప్పబడియున్న పరబ్రహ్మము ఒక్కటియే కావున ఆయనయొక్క స్వరూపమును బాగుగ తెలిసికొనుటకై ఉపయోగించు సత్య, జ్ఞాన,

అనంద, పరిపూర్ణత్వ, సర్వాస్మత్వము, వైదును ఒకచోట చెప్పబడకున్నను ఇతరస్థలములనుండి సంగ్రహించుకొనవలసినవే. బ్రహ్మ నిర్విశేషుడనుట ఈసిద్ధాంతమును భంగము చేయనేరవు. ఈగుణములు ఆయనయొక్క స్వరూపమును గ్రహించుటకు చెప్పబడినవే కాని ఆయనకుగలవని చెప్పబడినవికావుగదా. కావున పైనచేసిన సిద్ధాంతమునకు భంగమేమియును లేదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు చెప్పినయెడల ప్రతిబ్రహ్మ నివృత్తియందు చెప్పబడియున్న తస్యప్రియమేవగం (ఆ అనందయ పర బ్రహ్మమునకు ప్రీయమే అప్పడునూప్రిమే * చందనాదులవలన కలుగు అనందమే * శరస్సు) అనుమొదలగు ధర్మములు కూడ అనందాదులవలన నిర్గుణ బ్రహ్మమునగుచు చెప్ప ప్రతిస్థలములందు సంగ్రహించు కొనబడునని చెప్పవలసి వచ్చును. ఇవివిరుద్ధముగదా చూచి, సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౨॥ ప్రీయశిరస్తా వ్యద్యప్రాప్తిరుపచ మానచయోహితేచే॥

టీక॥ సర్వత్ర = అన్నిస్థలములందు, ప్రీయశిరస్తా వ్యద్యప్రాప్తిః = ప్రీయశిరస్తవ్యము (ప్రీయమే శరస్సుగాగలిగి యుండుట) మొదలగు గణములను సంగ్రహించు కొనవలసినవనిలేద, తే॥ ఆధర్మములు, ఉపచయోపచయోహితే = స్థూలసూక్ష్మభేదములు గలవిగదా, తథా విధాత్వ = అట్టి స్థూలసూక్ష్మములు గలవస్తువులు, భేదేనతి = భేదము ఉన్నప్పుడే (భేదమనగా నవిశేషత్వము) సంభవంతి = సంభవించుచుగదా.

తా॥ తస్యప్రియమేవగం అనుమొదలగు వాక్యములే చెప్పబడియున్న ధర్మములను నిర్గుణ పర బ్రహ్మమునగు చ్చే చెప్ప ప్రతిస్థలములందు సంగ్రహించు కొనవలసిన వనిలేదు. ఆ ధర్మములు ఉపచయోపచయో స్వరూపములు గలవని (ఒకటి మఱియొక దానికంటె హెచ్చనియు మఱియొకటి నకులైనయందు ససేక భేదములుగలవి) యని స్పష్టముగ నచ్చటి సందర్భమును పట్టి చూచిన యెడల తెలియ వచ్చుచున్నది గదా, ఇట్టిధర్మములు భేదములుగల వస్తువుయందు ఉండవచ్చునుగాని నిర్విశేషమగు పరబ్రహ్మమునందు ఉండటకు వీలులేదు

౧౦౮. బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

గదా. కావున ఉపాసనార్థమై పర బ్రహ్మమును సవిశేషముగా చెప్ప నప్పడే వీనికి అవకాశముగలుగుగాని నిర్విశేషుడని చెప్పనప్పుడు స్వ రూపభూతములగు ఆనంద జ్ఞానాదులకువలె వీనికిగూడ నవకాశము కలుగనేరదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౩॥ ఇతరేత్వర్థసామాన్యతే ॥

టీక॥ ఇతరేతు=తక్కినఅనందాదులైతే, అర్థసామాన్యతే = వానిచేతెలియజేయబడు నిర్గుణ బ్రహ్మమొక్కదేకావున, సర్వత్ర సం గృహ్యంతే=అంతట సంగ్రహింపబడును.

తా॥ 'బ్రహ్మజ్ఞాన సాధనములగు ఆనందము జ్ఞానముమొదలగు ధర్మములనుమాత్రము అన్నిచోట్లను (ఉపాసనార్థమైకాని స్వరూప జ్ఞానార్థమైకాని పర బ్రహ్మమునుగూర్చి చెప్పనన్ని స్థలముల యందును) సంగ్రహించు కొనవలయును. వానిని సంగ్రహించు కొనక పోయిన మొదల బ్రహ్మయొక్క యథార్థస్వరూపమును తెలిసికొనుటకు వీలు లేదుగదా. పై సూత్రమనందుచెప్పిన ప్రియశీరస్త్వము మొదలగు నవి ఉపాస్యధర్మములగుటచే (ఉపాసనార్థమై సవిశేషుడని చెప్ప బడు బ్రహ్మకు ధర్మములగుటచే) వానికి జ్ఞానమునుగూర్చి చెప్పనంద ర్థములయందు ఉపయోగముండదుకాని ఈ ఆనందాదులుమాత్రము స్వరూపజ్ఞాన సాధనము లగుటచే నుపాసననుగూర్చి చెప్ప నందర్థ ములయందుకూడ వీరికుపయోగముండునని తాత్పర్యము.

—(*) ౭. అధ్యావాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ “ ఇంద్రియేభ్యః పరావ్యాధాః ” అనుమొదలగువాక్య ములచే కతవల్లియందు అనేకవిషయములు నిరూపింప బడియున్నవి. కట్టకడకు “అవ్యక్తాత్ పురుషంపరః ” అనువాక్యముచే పర బ్రహ్మము సర్వోత్తముడనియే చెప్పబడియున్నది. ఆవాక్యములన్నియు ప్రత్యే కముగా విషయాద్యుపాసనలనుగూర్చి బోధించునా లేక పర బ్రహ్మ మునుగూర్చి చెప్పనా అనుసంశయము నీయధికరణమున పరిష్కరింప బడుచున్నది.

సూ॥ ౧౪॥ ఆధ్యానాయ ప్రయోజనాభావాత్ ॥

టీక॥ ఆధ్యానాం = విషయములు మనస్సు మొదలగువానికి,

పరత్వకథనం=ఒకటికంటే నొకటి అధికమనిచెప్పట, ఆధ్యానాయ= ధ్యానముచే పురుషుని తెలిసికొనుటకై, భవతి = అగుచున్నది. అన్య ధా=అట్లుగాక విషయాదులను ఉపాసనచేయుటకే అనినచో, ప్ర యోజనాధావాత్=ప్రయోజనమేమియునులేదుకావున (ప్రయోజన మేమియునులేదుకాదు యనుట.)

తా॥ కరోపనిషత్తునందలి “ ఇంద్రియేభ్యః పరాహ్యధాః ” అను మొదలగువాక్యములు పరమేశ్వరుని చెప్పినట్లేశ్వముతో చెప్ప బడినవేకాని ప్రత్యేకవిద్యలను ఉపదేశించు సుద్దేశ్యముగోకాదు. విష యములను మనస్సును ఉపాసనచేయుమని చెప్పినను ఉపయోగమేమి యులేదుకాదు. కావున కరోపనిషత్తునందలి ఇంద్రియేభ్యః అనుమొద లగు వాక్యములన్నియు పరమాత్ముని నిరూపించునవేయని నిర్ణయం పవలెనని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౫॥ ఆత్మశబ్దాచ్చ॥

టీక॥ ఆత్మశబ్దాచ్చ=ఆత్మశబ్దమును ప్రయోగించి యుండుట వలనకూడ, అర్థాధికథనం = విషయములు మొదలగు వానిని గూర్చి చెప్పట, అభిధ్యానాయ = ధ్యానముచే (ఏటి అన్నిటికంటే పరమేశ్వరుడు శ్రేష్ఠుడు అనిభావించుటచే) పరబ్రహ్మమును తెలిసికొనుటకై.

తా॥ “విషసర్వేషుభూతేషు గూఢోత్పన్నప్రకాశతే” (ఈస ర్వశ్రేష్ఠుడగు పురుషుడే ఆత్మ. ఇతడు సర్వభూతములయందును గూ ఢముగానుండియు ప్రకాశింపడు) అను వాక్యముచేత ఆయర్థముల కంటే శ్రేష్ఠుడని చెప్పబడియున్న పురుషుడే ఆత్మయనియు ఆయనను తెలిసికొనుట కష్టమనియు చెప్పబడియున్నది. దీనినిబట్టిచూచిన ఆపు రుషునిగూర్చి నిరూపించుట అత్యావశ్యకమగుటచేత అదియే ప్రస్తుత వాక్యమునకు ఉద్దేశ్యమని స్పష్టమగుడున్నదికదాయని తాత్పర్యము.

—(*) ౨. ఆత్మగృహీత్యధికరణమ్. (*)—

అవ॥ “ అత్మావా ఇదమేకవైవాగ్రహీతీ ” (ఆత్మయొక్కదే సృష్ట్యారంభమున నుండెను) ” అను ఐతరేయబ్రహ్మసూత్రముందు ఆత్మశ బ్దముచే చెప్పబడినవాడు పరబ్రహ్మనూ, లేక చతుర్ముఖబ్రహ్మనూ, పూర్వాధికరణమునందు విషయాదులనుగూర్చి చెప్పవాక్యములన్ని

యు నొకటియే యని (ఏకవాక్యమని) సిద్ధాంతము చేయుటకు పూర్వోత్తర సందర్భములను ఆధారము చేసికొనియున్నారు. ప్రస్తుతవిషయమునందును పూర్వవాక్యమునందు వతుర్ముఖ బ్రహ్మను గూర్చి చెప్పబడియుండుటచేత దానిని ఆధారము చేసికొనియే ఆత్మ శబ్దమునకు అర్థము చెప్పవలసినదికదా, యనిన దానినిగూర్చి ఈ అధికరణమునందు విచారిండుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౬॥ ఆత్మగృహీతి రితరపదుత్తరాత్ ॥

టీక॥ ఉత్తరాత్ = ఉత్తరసందర్భములవలన, ఇతరపదే = ఇతరశ్రుతులయందువలె, అత్రాపి = ఇచ్చటకూడ, ఆత్మగృహీతిః = ఆత్మయనగా పరబ్రహ్మమనియే గ్రహింపవలయును.

తా॥ అవతారికయందు చూపబడిన ప్రకారము పూర్వవాక్యమును విచారించిన ఆత్మశబ్దార్థమునుగూర్చి కొంత సంశయము గలుగుచున్నను “ సవత్తత (అ, ఆత్మసంకల్పించెను) ” అను మొదలగు ఉత్తర సందర్భమునుబట్టి “ పరి కేశ్వరుడు ” అనియే అర్థాన్నిపదమునకు అర్థమని నిర్ణయింపవచ్చును. సంకల్ప పూర్వకమగు సృష్టిని చేప్పిన ప్రతిసందర్భమునందును పరమేశ్వరునిగూర్చియే చెప్పబడియున్నట్లు ఇతర శ్రుతులవలన స్పష్టమగుచునే యున్నది కదా. కావున ఇతరశ్రుతులయందువలె ఈచిత్రేణ శ్రుతియందుకూడ ఆత్మశబ్దార్థమును నిర్ణయించుకొనవచ్చుననియు, పూర్వవాక్యమును ఈ నిర్ణయముననుసరించియే యన్వయింపవచ్చుననియు తాత్పర్యము.

రెండవపక్షము.

అవ॥ బృహ వారణ్యకోపనిషత్తునందు “ కతప ఆత్మ (ఆత్మయనగా నెవ్వడు) ” అను మొదలగు వాక్యములయందు ఆత్మ శబ్దము జీవపరముగా ప్రయోగింపబడి అతడే పరబ్రహ్మయని చెప్పబడియున్నది. ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు “ సదేశగోప్యేదషగ్రహీతే ” అను వాక్యమునందు ఆత్మశబ్దమును ప్రయోగింపక శ్రుతి సచ్చబ్రహ్మనుమాత్రమే ప్రయోగించియున్నది. సచ్చబ్రహ్మ సామాన్యముగా ఉనికిని చెప్పునుగాని ఆత్మను చెప్పుదుకదా. కావున ఈరెండు ఉపనిషత్తు

లందు చెప్పబడినవిద్యలు భిన్నములూ, అభిన్నములూ, అను విషయమును ఈయధికరణమున విచారించుచున్నాడు.

టీక || ఇతరవత్ = బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందువలననే, అత్రాపి = ఈ ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందుకూడ, అన్యగృహీతః = అత్యనగ్రహించవలయును. కుతః = ఎందువలనననగా, ఉత్తరత్ = ఉత్తర సందర్భమునుబట్టి.

తా || ఈ ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందుకూడ సచ్చర్మమువలన అత్యనేగ్రహించవలయును. ఉపసంహారమునందు “ సత్య (అతదే జీవుః) ” అనువాక్యము ఈవిషయమునందు ఆధారము. బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందును, ఇచ్చటను చెప్పబడియున్నవిద్యలు రెండును పైనిరూపించిన కారణమువలననే అభిన్నములగునని తాత్పర్యము.

ఇంకొక పక్షము.

అప || “ స ఇమా లోకానస్సజనః (ఆయన ఈలోకములను సృజించెను) ” అనియారంభించి భూలోకాదులకు కీర్తి సృష్టియే చెప్పబడి యున్నది. కావున మొట్టమొదట ప్రయోగించబడియున్న అత్యశబ్దమునకు చతుర్ముఖుడని అర్థముచెప్పటయే యుక్తమని అట్లు కాదని చెప్పుచున్నాడు.

సూ || ౧౭ || అన్వయాదితీచేత్సాన్యధవధారణాత్ ||

టీక || అన్వయాది = అచ్చట చెప్పబడియున్న విషయము, సారణ్యగర్భుని విషయమునందే సమన్వయమగుచుండుటవలన, తథాన = అవిధముగాచెప్పట సరికాదు (అత్యశబ్దమునకు ఎదమేర్వరుడే అర్థమని చెప్పట యుక్తముగాదు) ఇతిచేతీ = అందుచేతే, అవధారణాత్ = “ ఏవ ” అనుపదముచే నిశ్చయించుటవలన, తథాస్యాత్ = అవిధముగానే చెప్పవలయును.

తా || అవతారికయందు చూపబడిన యాత్మేపము సరియైనది కాదు. “ స ఇమా ” అనుమొదలగు వాక్యములచే చెప్పబడినవిషయము పరబ్రహ్మ విషయమునందుకూడ సమన్వయము చేసికొనవచ్చును. ఛాందోగ్య శ్రుతియందు, తేజస్సప్తస్థి నారంభించుటవలన తైత్తిరీయోపనిషత్తునుండి ఆకాశ వాయుసృష్టలను ఎచ్చటికి తెచ్చు

కొంటిమో అట్లే ఇచ్చటకూడ లోకసృష్టలనే యారంభించినను ఇతర ఉపనిషత్తులనుండి మహా భూతసృష్టలను తెచ్చుకొనవచ్చును గాని “ ఆత్మోవా ఇదమేకవినాగ్ర ఆసీత్ ” అను వాక్యముచే చెప్పబడిన అవధారణమును (ఈతడాకూడే యున్నాడు అను నిశ్చయమును) హిరణ్యగర్భునియందు సమన్వయము చేయుటకు వీలులేదు గదా. కావున ఆత్మశబ్దమునకు పర బ్రహ్మమనియే తాత్పర్యము.

రెండవపక్షము.

అవ॥ ఇట్లు చెప్పట సరికాదు. ఉపసంహారము ఉపక్రమము నకు సంబంధించియేకదా యుండవలయుననిన సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

టీక॥ అన్వయాత్ = ఉపసంహారము ఉపక్రమముతోనే సంబంధపడి యుండవలయునుగాన, తథానేతిచేత్ = ఆవిధముగా (సచ్చబ్రహ్మచేత ఆత్మనే గ్రహింపవలయునని) చెప్పట సరికాదను నెడల, న=అదిసరికాదు. కుతః=ఎందువలననగా, అవధారణాత్ = ఏవశబ్దమును ప్రయోగించి పైనచేయబడిన సిద్ధాంతమునే నిశ్చయించియుండుటవలన.

తా॥ అవతారికయందు చూపబడిన దోషము యుక్తమైనది కాదు. ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందలి యుపక్రమము ఉపసంహారమున కంటే భిన్నమగు అర్థమును చెప్పుటయేలేదు. “ సదేవ ” అనిచెప్పుటచేత సద్రూపమగు పరబ్రహ్మ మొక్కటియే ఉపక్రమమునందు వర్ణింపబడినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఏకవిజ్ఞానముచే సర్వ విజ్ఞానము కలుగునను ప్రతిజ్ఞకూడ సచ్చబ్రహ్మ పరబ్రహ్మమునుగూర్చి చెప్పక పోయినయెడల సిద్ధింపదుకదా. కావున ఛాందోగ్య బృహదారణ్యకోపనిషత్తులయందు చెప్పబడియున్న విద్యలు రెండును ఒక్కటియే యని తాత్పర్యము.

—(*) F. కార్యాఖ్యానాధి కరణమ్. (*)—

అవ॥ ఛాందోగ్య బృహదారణ్యకోప నిషత్తులయందు ప్రాణ విద్యనుచెప్ప సంధర్భమువలన “ తస్మాద్వా ఏతదశిష్యంతః పురస్తా చోపరిష్టాచ్చాచ్చిః పరిదధతి, తద్విద్వాంసః శ్రోత్రియా అశిష్యంత

అచామంతి" (జలము ప్రాణమునకు వస్త్రముగుటవలన భోజనము చేయువారు చేయుటకు పూర్వమును చేసినవిధివను జలముచే ప్రాణమును కప్పదురు. అనగా అచమనము చేయుదురు * జలము ప్రాణమునకు వస్త్రముని తేలిసిన శ్రోతయును భోజనము చేయుటకు నప్పదు అచమనము చేయుదురు.) అనుమొదలగు వాక్యములచేత జలము ప్రాణమునకు వస్త్రముని ధ్యానము చేయవలయు ననియు భోజనమునకు పూర్వోత్తర కాలములయందు అచమనము చేయవలయుననియు రెండువిధులు విధింపబడియున్నది. ఈ విధులలో ప్రాణవిద్యకు అంగభూతమైనది ధ్యానవిధియ, అచమనవిధియ, అనువిషయమునుగూర్చి ఈ యధికరణమునందు విచారింప బడుచున్నది.

సూ॥ ౧౮॥ కార్యాఖ్యానాదపూర్వం ॥

టీక॥ కార్యాఖ్యానాత్ = శ్రుతిస్మృతిలయందు ప్రసిద్ధమైన అచమన రూపకార్యమునే ఇచ్చటకూడా చెప్పి యున్నందున (అనువాదముచేసి యుండుటవలన,) అపూర్వం = ఇతర శ్రుతిలయందు చెప్పబడక ప్రస్తుత ప్రాణవిద్యయందు మాత్రమే చెప్పబడియున్న ధ్యానవిధినే, ప్రాణవిద్యా=ప్రాణవిద్యకు అవయవమైనది.

తా॥ జలము ప్రాణమునకు వస్త్రముని ధ్యానింప వలయునను విధియే ప్రాణోపాసనాంగము. ఈ సందర్భమునందు చెప్పబడిన రెండువిధులలో ఆధ్యాన విధియేకదా అపూర్వమైనది. అచమనవిధి త్రిరాచామేత్ (మూడుమాగులు అచమనము చేయవలయును.) అను మొదలగు శ్రుతులచేతను, అచామనేకర్తవ్యం (అచమనము చేసినయే సర్వకార్యములు చేయవలయును.) అను మొదలగు శ్రుతుల చేతను శుద్ధికొరకై ప్రతిసమయమందును అచమనము అవశ్యముగా చేయవలయునని ముందేవర్ణింపబడియున్నది. దానిని ఇచ్చటవరల చెప్పట కేవలము అనువాదమే యగునుగాని విధికానేరదు. ఈకారణమువలన అపూర్వముగు ధ్యానవిధియే ప్రాణోపాసనకు అంగమని నిర్ణయించుటయే యుక్తమని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౦. సమానాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ వాజసనేయ శాఖయందలి అగ్ని రహస్యము నందును

బృహదారణ్యకోప నిషత్తునందును శాండిల్య విద్యయును నొకవిద్య కలదు. అగ్నిరహస్యమునందు, మనోమయః ప్రాణశరీరః అనుమొదలగు వాక్యములచే ననేక గుణములు పరమేశ్వరునకు చెప్పబడి యున్నది. బృహదారణ్యకోప నిషత్తునందు గుణములు అతి స్వల్పముగా వర్ణింపబడియున్నది. ఇట్లు భేదము కనుపడు చుండుటచే మనముసిరూపించిన రెండుస్థలములయందును చెప్పబడిన శాండిల్యవిద్య ఏకమా, భిన్నమా, అను విషయమునుగూర్చి ఈయధికరణమునందు విచారింపబడుచున్నది.

సూ॥ ౧౯॥ సమానవచనాభేదాత్ ॥

టీక॥ సమానేదః=ఒక్క-శాఖయందుకూడా, అభేదాత్ =ఉపాస్థి దేవతయొక్క స్వరూపము ఒకటిగానే యుండుటవలన, ఏవం=ఈవిధముగానే (భిన్నశాఖలయందున్నవిద్యలు ఉపాస్థ దేవతయొక్క అభేదమువలన ఎట్లు అభిన్నములగునో అవిధముగానే) విద్యలకు భేదములేదని తెలిసి కొనవలయును.

తా॥ అవతారికయందు చూపబడిన రెండు స్థలములయందును చెప్పబడిన శాండిల్య విద్యయొక్క-టియే. వానియందు ఉపాస్థ దేవతయొక్క గుణములు ఒకచోట అధికముగాను మఱియొకచోట స్వల్పముగాను చెప్పబడియున్నవేనని దేవతకు మాత్రము భేదమేయులేదుగదా. ఒకశాఖయందు ఒకటేవిద్యను రెండుమారులు ఉపదేశించెననిన పునరుక్తిదోషమువచ్చునని తలంపవలదు. అగ్నిరహస్యమునందు ఉపాస్థ దేవతకు చెప్పఁగియున్న సర్వగుణములును చెప్పి యుండుటచేత అచ్చటివిధి ముఖ్యమైనదనియు బృహదారణ్యకోప నిషత్తునందు ఆగుణములు సూచింపబడిమాత్రమే యుండుటచేత అచటివిధి అప్రధానమైనదనియు చెప్పటకు వీరింకలకుదా. కావున ఉపాస్థ దేవత యొకటియగుటచే భిన్నశాఖలయందలి విద్యలెట్లు భేదములేనని చెప్పబడుచున్నవో అట్లే దేవతా భేదము లేక పోవుటచే స్థల ద్వయమందున్న ఈ శాండిల్య విద్యయు ఒకటియేయని చెప్పటకు చాలినంత యాధారము కలదని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౧. సంబంధాధికారము. (*)—

అవ॥ బృహదారణ్య కోశముననుసరించి సత్యవిద్యను జెప్పినప్పుడు సూర్య మండలాంతర్గతమైన చెప్పబడిన పురుషునకు అహం అనుపేరుకలదనియు, సేత్రమునందున్నాడని చెప్పబడు పురుషునకు అహం అనుపేరుగలదనియు వర్ణించబడియున్నది. ఒకకవిద్యయందే చెప్పబడియున్నది. కావున ఈ రెండవేరులను వచస్పత్య సంబంధము కలది కావచ్చును. అను పూర్వోక్తమును ఈ యధికరణమున ఖండింప బోవువాడై మొట్టమొదట పూర్వపక్షస్వరూపమును చూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౧॥ సంబంధాదేవమన్యతాపి ॥

టీక॥ సంబంధాత్ = ఒకవిద్యయందే చెప్పబడియుండుటవలన, అన్యతాపి = మఱియొకచోటగూడ (సత్యవిద్యయందుగూడా) ఏవంపై యధికరణమునందు చెప్పిన ప్రకారమే (పై యధికరణము నందు శాండిల్య విద్యకు భేదములేక పోవుటచేత ఒకచోట లేని గుణములను మఱియొకచోటనుండి తెచ్చుకొనవచ్చునని చెప్పినట్లే) జ్ఞాతవ్యం = తెలిసికొనవలసి వచ్చును.

తా॥ ఉపాస్య దేవతకు భేదములేక పోవుటచే శాండిల్య విద్య యొకటియేయనియు, ఒకచోట చెప్పినగుణములను మఱియొకచోటికి తెచ్చుకొనవలయుననియు, పై యధికరణమునందు చెప్పి యున్నారు. దీనివలననే ఈ సత్యవిద్యయందుగూడా అహం అహం, అను పేరులను ఒకచోటనుండుదానిని మఱియొకచోటికి తెచ్చుకొనవచ్చును. అనగా దేవతయగు సూర్యునియందున్న పురుషునకు అహం అనుపేరుగూడా కలదనియు శరీరమగు సేత్రమునందుండుపురుషునకు అహం అనుపేరుగూడా కలదనియు చెప్పవచ్చుననుట.) ఈ విద్య యొకటియే కావున శాండిల్య విద్యయందువలె ఇచ్చటగూడ ఒకచోటనున్న గుణములను మఱియొకచోటికి తెచ్చుకొనవలయుననుట సిద్ధాంతమేనని తాత్పర్యము (ఇదిపూర్వపక్షసూత్రము.)

అవ॥ పై పూర్వపక్షమును ఖండించుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౧॥ నవావిశేషాత్ ॥

టీక॥ నవా=అట్లుచెప్పట సరికాదు, కుతః=ఎందువలననగా, విశేషాత్=విశేషము (మార్పు) ఉండుటవలన.

తా॥ పై సూత్రముచే చేయబడిన పూర్వపక్షము సరియైనది కాదు. కాండిల్య విద్యయందు గుణములు సంగ్రహించబడినవి. దాని వలెనే ఇచ్చట పేరులను సంగ్రహించు కొందుమనుటసరికాదు. ఉపాస్యదేవత పరబ్రహ్మయొక్కదేయైనను స్థానభేదముల నభేదముల ననుసరించి వ్యవహారార్థమై నామభేదములు కల్పింప బడియున్నది. గుణములు ఇట్టివికావుగదా. కావున వానిపోలిక నామములకు రానేరదు. ఈ కారణమువలన స్థానము ననుసరించి పెట్టబడినపేరు ఆ స్థానము నందున్న పరమేశ్వరుని చెప్పుచు నట్లేయుండునుగాని వాటియొక్క స్థలమునకు తేబడనేరదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౨౨॥ దర్శయతిచ ॥

టీక॥ శ్రుతియు నిట్లే చెప్పుచున్నది.

తా॥ “ తస్యైతస్యతదేవరూపయదముష్యరూపం ” (ఈ ఆదిత్యపురుషునియందు ఏరూపముగలదో ఈ అక్షీపురుషుని యందు కూడా నదేరూపముకలదు) అనుమొదలగు శ్రుతులచేత ఆదిత్యపురుషునియందు చెప్పబడిన రూపమునే అక్షీపురుషునియందు కలదనిచెప్పబడియున్నది. దీనినిష్ఠాచూచిన విద్యయొక్కపేయైనను స్థానభేదమువలన ఆదిత్యాక్షీ పురుషులనుగూర్చి చెప్పబడిన సర్వ విషయములను భిన్నములేయనియు రూపము మొదలగునవి ఇరువురకును సమానములేయని (అక్షీపురుషుని రూపముకూడ ఆదిత్య పురుషుని రూపమువంటిదేయని) చెప్పబడియున్నను, పేరుల విషయము అట్టిది కాదనియు స్పష్టమగుచున్నది. కావున అహం, అహం, అనుపేరులు ఒకచో టినుండి మఱియుక చోటికి సంగ్రహించు కొనబడుటకు ఏలు లేదని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౨. సంభృత్యధికరణమ్. (*)—

అవ॥ “ బ్రహ్మజ్యేష్ఠా వీర్యాసంభృతాని బ్రహ్మగ్రే జ్యేష్ఠం దివమాతతాన (ఈపంచ భూతములు బ్రహ్మయే ముఖ్యకారణముగాగలవి స్థిరపరుపబడి యున్నవి. సర్వకారణమగు నాబ్రహ్మము

ఇంద్రాదుల యుత్పత్తికిమునుపే స్వర్గమును ఆక్రమించెను" అని ఒక శాఖయందు చెప్పబడియున్నది. ఇది ప్రత్యేక ఉపాసనయా, లేక ఆశాఖయందు మఱియుకచోటనుండు శాండిల్యవిద్య మొదలగు విద్యలయందు, ఇచ్చట చెప్పియున్న గుణములను సంగ్రహించుకొనవలయునా, అనువిషయమును, ఈ అధికరణమున విచారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౩॥ సంభృతిద్యవ్యాప్త్యపిచారః ॥

టీక॥ సంభృతిద్యవ్యాప్తి = ఆకాశాదులకు కారణమగుట, స్వర్గలోకమునువ్యాపించుట, అపి = ఈ రెండుధర్మములుకూడ, అతః = పైననిరూపింపబడిన కారణమువలననే (స్థానభేదముండుటవలననే) నచోపసంహర్తవ్యే = ఇతరవిద్యలయందు సంగ్రహించుకొనకూడదు.

తా॥ అవతారికయందు మొదటడిన ధర్మములు శాండిల్యాది ఇతరవిద్యలయందు సంగ్రహించుకొనుటకై చెప్పబడినవికావు. అది ప్రత్యేకోపాసనయే. పై అధికరణమునందు నిరూపించియున్న ప్రకారము ఇవటకూడ ఒకభేదముకలదు. శాండిల్యాదివిద్యలయందు పరబ్రహ్మకు ఉపాసనార్థమై యొకస్థానము చెప్పబడియున్నది. ప్రస్తుత సందర్భమున, అట్లులేదుగదా. కావున ఇచ్చట చెప్పబడియున్న గుణములు శాండిల్యాదివిద్యలలోనే ఉపసంహరణము చేసికొన నవసరము లేదని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౩. పురుషవిద్యాధికరణము. (*)—

అవ॥ “ పురుషోవాచయజ్ఞః (పురుషుడే యజ్ఞము అని ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు ఒకపురుషవిద్య చెప్పబడియున్నది. ఈపురుషవిద్యయే తైత్తిరీయకోప నిషత్తునందుకూడ వర్ణింపబడియున్నది. ఈరెండువిద్యలును పరస్పరభిన్నములూ, కావా, అను విషయమును ఈఅధికరణమున విచారించబడుచున్నది.

సూ॥ ౨౪॥ పురుషవిద్యాయా మివశేతరేషామనా
మ్నూనాత్ ॥

టీక॥ పురుషవిద్యాయామివ = ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందలి పురుషవిద్యయందువలె, ఇతరేషాం = తైత్తిరీయశాఖవారియొక్క, పురుషవిద్యాయాం = పురుషవిద్యయందు అనామ్నూనాత్ = ధర్మములు

చెప్పబడి యుండకపోవుటవలన, తే భిన్నే = అవిభేదముగలవియే.

తా || ఛాందోగ్య త్రైత్తిరీయోప నిషత్తులయందలి పురుష విద్యలు ఒక్కటికావు. ఆరెంటియందును చెప్పబడియున్న ధర్మములకు పరస్పరభేదము కలదు. ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు పురుషుడే యజ్ఞమనిచెప్పి ఆతనియాయుస్సును మూడువిధములుగా విభాగించి ఆభాగములే సవనములని చెప్పబడియున్నవి. ఆకలి, దప్పి, మొదలైనవియే దీక్షలనికూడ చెప్పబడియున్నది. త్రైత్తిరీయోపనిషత్తునందు ఇట్లు లేకపోవుటయేగాక పురుషుడే యజ్ఞమనికూడ చెప్పబడియుండలేదు. దీనివలన ఆరెండువిద్యలు నొక్కటికావు. కావున ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు చెప్పబడియున్న ధర్మములు త్రైత్తిరీయోప నిషత్తునందును త్రైత్తిరీయోపనిషత్తునందు చెప్పబడియున్న ధర్మములు ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందును సంగ్రహించుకొనవలసిన పనిలేదని తాత్పర్య.

—(*) ౧౪. వేధాద్యర్థకరణమ్. (*)—

అవ|| “ సర్వప్రవిధ్య హృదయప్రవిధ్య, శంనోమిత్రశృంపరుణః (సర్వమును ఛేదించి హృదయమును ఛేదించి సూర్యుడున్న వరుణుడున్న మనకు సుఖమునిచ్చుగాక) ” అను మొదలగు ఉపనిషదాదియందు పఠింపబడు మంత్రములు ఆయా ఉపనిషత్తులయందు చెప్పబడువిద్యలలో సంగ్రహింపబడునా, లేదా, అనుసంశయము ఈ అధికరణమున పరిష్కరింపబడుచున్నది.

సూ|| ౨౫ || వేధాద్యర్థభేదాత్ ||

టీక|| వేధాద్యర్థభేదాత్ = ఛేదించుట సుఖమునిచ్చుట మొదలగు మంత్రార్థములు ఆ ఉపనిషత్తులయందు చెప్పబడు విద్యలకంటే వేరైయుండుటవలన, ఉపనిషదాదిమంత్రాణాం = ఉపనిషత్తులయొక్క మొట్టమొదట పఠింపబడు మంత్రములకు, విద్యానునోపసంహారః = ఆ ఉపనిషత్తులయందు చెప్పబడుచున్న విద్యలతో సంబంధములేదు.

తా|| ఉపనిషత్తులయొక్క ఆరంభమునందు పఠింపబడు మంత్రములు ఆ ఉపనిషత్తులయందు చెప్పబడుచున్న విద్యలతో సంబంధపడవు. ఆవిద్యలకు పరబ్రహ్మను ఉపాసించవలయుననుట యర్థము. ఉపనిషదాదిమంత్రములకు అభిచారము (శత్రువినాశము) సుఖప్రాప్తి

మొదలగునవి యర్థము. ఈ రెంటికినీ సంబంధము కలుగుటకు ఏలు లేదుకదా. కావున ఉపనిషదాదిమంత్రములు వేరైనవేయనిలాత్పర్యము.

—(*) ౧౫. హాన్యధికరణమ్. (*)—

అవ॥ ఉపాసనలకు ఫలమును చెప్పసందర్భమందు కొన్నిశ్రుతులలో “ అశ్వఞ్చరోమాణి విధూయపాపం (గుఱ్ఱము వెంట్రుకలనువలె పాపమును రాల్చి ” అను మొదలగువాక్యములచే ఉపాసకుడు పాపమును విడచుననిమాత్రము చెప్పబడియున్నదికాని విడచిన పీడప ఆ పాపమునకు గతియేమియైనదియును చెప్పబడియుండలేదు. “ అశ్వ రోమములు మాలిన్యముతోకూడ రాలిపోవునట్లు ” అను దృష్టాంతముచేత పాపముకూడ ఉపాసకునిచే విడువబడియనేకాని స్వరూపాభావమును జెందలేదని స్పష్టముచేయ బడుచున్నదికదా. కాపీఠకీ బ్రాహ్మణోపనిషత్తునందు మాత్రము “ తస్యప్రియా జ్ఞాతయస్సుకృతముపయంతి (ఆ ఉపాసకుని బంధుమిత్రులు పుణ్యమును తీసికొనియెదరని చెప్పబడియున్నది. ఈవిభాగము ఇతర (ఈవిభాగమునుగూర్చి చెప్పని) శ్రుతులయందు సంగ్రహించుకొన వలయునా, లేదా? అనువిషయమును గూర్చియును, “ విధూయపాపం ” అను వాక్యము నందలి “ విధూయ ” అను శబ్దమున కర్థమేమి, “ విడచించి ” అని యా లేక “ విడచి ” అనియో, అను సంశయమునుగూర్చియును ఈ యధికరణమున విచారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౬॥ హానౌతాపాయన శబ్దశేషత్వా త్తూతా

చ్చంధఃస్తుత్యపగానవ త్తదు క్తం ॥

టీక॥ హానౌ=ఇతర శ్రుతులయందు చెప్పబడిన పుణ్యపాప పరిత్యాగ సందర్భమునందు లేక నాశనమునందు, ఉపాయవోప సంహారః విధూననశబ్దః=ఉపాయనవాక్యమును (అవతారికయందు చూపబడియున్న పుణ్యపాప విభాగవాక్యమును) సంగ్రహించు కొనవలయును. లేక, విధూననశబ్దము ప్రవర్తించును. కుతః = ఎందువల్లననగా, ఉపాయనశబ్దశేషాత్ = ఉపాయనమునుగూర్చి చెప్పవాక్యము

పుణ్యపాప పరిత్యాగ వాక్యమునకు శేషమై యుండుటవలన, తేక, విభూననశబ్దము ప్రయోగింపబడియున్న వాక్యమునకు శేషమైయుండుటవలన, ఏతచ్చ=ఇదిన్ని, కుశాచ్చందః స్తుత్యుపగానవత్ = కుశలు (యజ్ఞమునందు స్తోత్రములను తేకఁపెట్టుకొనుటకై ఋత్విక్కులు ఉపయోగించు పుల్లలు) చ్చందస్సులు, స్తోత్రములు, ఉపగానము (సామవేదము చెప్పవారు సామగానము చేయుచున్నప్పుడు ఇతర ఋత్విక్కులుచేయు, హో, అనుశబ్దము) వీటివిషయము నందువలె, జ్ఞాతవ్యం = తెలిసికొనవలయును, పూర్వతంత్రే = పూర్వమీమాంసా శాస్త్రమునందు, తదుక్తం = ఈ విషయమే చెప్పబడియున్నది.

తా॥ ఇతరశ్రుతులయందు చెప్పబడియున్న పుణ్యపాప పరిత్యాగ సందర్భమునందు కొవీతకీ బ్రాహ్మణోప నివత్తునందలి విభాగ క్రమమును సంగ్రహించు కొనవలయును. అవ తారికయందు చూపబడిన ప్రకారముగా పాపపుణ్యములు విడువబడియే నేకాని అభావ రూపమును చెందలేను. కావునను, అవి సిరాధారముగ నుండుటకు స్వాతంత్ర్యము కలవికాక పోవుటచేతను వానికి ఉపాయనమావశ్యకము. దీనివలన ఉపాయన వాక్యము పరిత్యాగ వాక్యమునకు శేషమై యని చెప్పవలయును. ఒకశ్రుతియందు చెప్పబడియున్న సామాన్యమునకు శేషభూతమగు విశేషము వఱియొక శ్రుతియందు చెప్పబడియున్నను, దానిని సామాన్యవాక్య సమీపమునకు సంగ్రహించు కొనుట ప్రసిద్ధము. ఎట్లనగా “ కుశావానస్తత్యాః (కుశలు వృక్ష సంబంధమైనవిగా నుండవలయును) ” అనుశ్రుతిచే సామాన్యముగా కుశలనుగూర్చి చెప్పబడియున్నను అవి యేవృక్షముతో సంబంధించి యుండవలయునో స్పష్టముకాకపోవుటచేత, “ దౌదుంబర్యః కుశాః (కుశలు అత్తిచెట్టునకు సంబంధించి యుండవలయును) ” అని శాఖాంతరమందున్న విశేష శ్రుతిఆశ్రయించ బడుచున్నది. “ ఛందోభిస్తువతే (ఛందస్సులచేత స్తోత్రము చేయుచున్నారు.) ” అని వైవాసురములను భేదములుగల ఛందస్సుల విషయమై, ఏఛందస్సులను ముందు ఉపయోగింపవలయునో, వేనిని తరువాత నుపయోగింప వలయునో నిరూపింపక సామాన్యముగా నొకశ్రుతి చెప్ప చుండుటచే “ శేష

భండాంసి పూర్వాణి (దైవభండస్సులను మొదట నుపయోగించవలయును)” అను మైంగ శాఖలోని విశేషశ్రుతి సంగ్రహించ బడుచున్నది. షోడశిఅనుపాత్రను గ్రహించునప్పుడు దానినిగూర్చి చేయవలసిన స్తోత్రమునుగూర్చి భండోగశ్రుతి నుండు కాలనియమము లేకపోవుటచే దానిని నిర్ణయించుటకై “ సమయాధ్యక్షితే సూర్యే (సూర్యుడు అస్తమయ సమీపమునకు వచ్చినప్పుడు.)” అను తైత్తిరీయశ్రుతి గ్రహింప బడుచున్నది. మఱియు “ ఋత్విజ ఉప గాయంతి (ఋత్విజుల ఊపగానము చేయుదురు.)” అను సామాన్య శ్రుతిని నియమించుటకై “ నాధ్వర్యురుపగాయంతి (అధ్వర్యుడు ఉపగానముచేయగూడదు)” అనువిశేషశ్రుతిని అంగీకరించి దానివలన అధ్వర్యుడుతప్ప తక్కిన ఋత్విజుల ఊపగానము చేయవలయును అను విధి నిర్ధారణ చేయబడుచున్నది. కావున ప్రస్తుత సందర్భము నందు కూడ పరిత్యాగశ్రుతి విషయోగము లేనప్పుడు (విడిచిన వస్తువులను ఎవ్వరును తీసికొనకపోయినప్పుడు) సంపూర్ణముకానేరదు. కావున వాక్యశేషముగు విధాగశ్రుతి యవశ్యము సంగ్రహించుకొనవలసినదియే. పూర్వ మీమాంసా శాస్త్రమునందు శైమిని మహా మునిగూడ నిట్లే (మఱియుక శాఖయందున్నను విశేషశ్రుతిని సామాన్యశ్రుతికి శేషముగా సంగ్రహించు కొనవలసినదియే యని) చెప్పియున్నాడు. ఇట్లు సంగ్రహించుకొనక పోయినచేదల “ సామాన్య శ్రుతియందు చెప్పబడినదిగాని విశేషశ్రుతియందు చెప్పబడినదిగాని చేయవలయును ” అని వికల్ప మేర్పడును. ఇది దోషయుక్తముగదా. కావున, ఉపాయనవాక్యము పరిత్యాగ వాక్యశేషమయనుట అవతారికయందు చూపబడిన మొదటి సంశయమునకు సమాధానము. ఇక రెండవ సంశయమును బట్టిచూచిన, విధుననకర్తయునకు వాతసమసియే అర్థముగాని, చలనము అర్థముగాదు. చలనమనిన: పూర్వపాపములు కొంతకాలము ఊరకయుండుననియు కొంతకాలము పురుషుని బాధించుచునే యుండుననియు కదా, యగ్ధము చేప్పవలయును. ఇట్లర్థము చెప్పటకు వీలులేదు. కాషీతకీ బాహ్యగోప సివస్తునందు చెప్పబడియున్న విధాగవాక్యము ఈ వాక్యమునకు శేషముగదా. మఱియు

ఆ ఉపనిషత్తునందుకూడ మొట్టమొదట పుణ్యపాపవిభూతనమునుగూర్చి చెప్పబడి పిదప విభాగమునుగూర్చి చెప్పబడియున్నది. ఇంతకుపూర్వమే చూపబడియున్న దృష్టాంతముల వలనను, పూర్వ మీమాంసాన్యాయ యుక్తులవలనను, విభాగమునుగూర్చి చెప్పని శ్రుతులయందుకూడ నావిభాగవాక్యమును సంగ్రహించు కోసవలయుననుట సిద్ధాంతమై యున్నది. కావున విభూతనశబ్దమునకు నాశమనియర్థమునుటయే అవతారికయందు చూపబడిన రెండవ సంశయమునకు సమాధానము. ఈవిధముగా అవతారికయందలి రెండుసంశయములునుసయ్యక్తికముగా నివారింపబడినదనియు, దీనిచే ఉపాసకులయందు యెల్లరకును అనురాగము ఉండవలయునను విషయమును స్తోత్రము చేయుటకై చెప్పబడిన విభాగవాక్య మెంతయు, యుక్తియు క్తముగా నిరూపింపబడినదనియు తాత్పర్యము.

—(*) ౧౬. సాంపరాయాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ ఉపాసకునకు పుణ్య పాపకర్మములు, క్షీణము లగునని చెప్పబడియున్నదిగదా. అవియెప్పుడు క్షీణములగును. విరజానదిని దాటిన పిమ్మటనా, లేక, అంతకంటే ముందా, అనువిషయము ఈ యధికరణమున విచారింప బడుచున్నది.

సూ॥ ౨౭॥ సాంపరాయేత ర్తవ్యాభావాత్తథాన్యేన్యే ॥

టీక॥ పుణ్యపాపే=పుణ్యపాపములు, తర్తవ్యాభావాత్=విరజానదిని దాటినపిమ్మట చాటవలసినది ఏమియులేనందున లేక, ఉపాసకుడు క్రమ క్రమముగా ముక్తికి పోవువాడగుటచే దేహత్వోగమునకు పిదప పుణ్యపాపముల సహాయమువలన కాతగినపని ఏదియులేక పోవుటవలన, సాంపరాయే=దేహత్వోగ సమయమునందే, నశ్యతః=నశించును, అన్యే=ఇతరులు, తథాపఠంతిహి=ఆవిధముగానే అధ్యయనము చేయుచున్నారుగదా.

తా॥ దేహత్వోగసమయమునందే పుణ్యపాపములు నశించునుగాని విరజానదిని తరించునంతవరకును అవి నిలిచియుండవు, ఒక పక్షమునుబట్టిచూచిన నదిని తరించినపిదపపుణ్యపాపకర్మలచే నిర్వహింపతగినపని ఏదియులేదు. కావున, అనది వరకు ఆకర్మలు నాశనమును

చెందకుండునని చెప్పటకు వీలులేదు. మఱియుక పక్షమునుబట్టి చూచిన కర్మక్షయమునకు హేతువగువిద్య జీవించి యున్నప్పుడే సిద్ధించి యుండును. కావునను, ఉపాసకుడు క్రవముక్తిని చెందు వాడగుటచే దేహత్యాగానంతరము కర్మచేపాధింపఁగల ఫలమీదియునులేదు. కావునను, ఆకర్మలు దేహత్యాగానంతరమునూడ కొంతకాలముండునని చెప్పటకు వీలులేదు. ఒకటి- తాపీతక్కి బ్రాహ్మణోప నిషత్తునందు విరజానది తరవాతానంతరమున కర్మక్షయమని చెప్పబడియున్నను, దానిని ఛాందోగ్యాదిశ్రుతులను అనుసరించి చన్ద్యముంచుకొనవలయును. అశ్రుతులయందు ప్రత్యక్షముగా దేహత్యాగమునకు ముందే కర్మక్షయమని చెప్పబడియున్నదికదామని తాత్పర్యము.

అథ|| ఉపాసనలకు కర్మక్షయమే ఫలమని చెప్పచున్నాడు. ఇట్లున బ్రహ్మపాత్రి ద్వైత నిషిద్ధమునదిగత్యాగానంతరమే కలుగనని చెప్పవలయునుగదా, అనిన నట్లుకాదని చెప్పచున్నాడు.

సూ|| ౨౮|| భందత ఉభయవిరోధాత్ ||

టీక|| ఉభయవిరోధాత్ = చెందకని (శక్తికి యుక్తికి) విరోధములేక పోవుటవలన, భందతః=బ్రంకియుండి, భందతః = ఉపాసనలనుసాధించు స్వాసంత్యక్రిముగలవానికి, తస్మిన్నే వసమయే = ఆ జీవించియున్న సమయమునందే, కర్మక్షయః = కర్మలునశించుననుట, యుక్తః=తగియుండున్నది.

తా|| కర్మక్షయము ఉపాసనలకు ఫలమైచును మరవానంతరమున కలుగుననుటకు వీలులేదు. తగినంతకాలము ఉండగా కార్యోత్పత్తికి అలస్యమగుననుట ప్రత్యక్ష విరుద్ధముగదా. కావున కర్మక్షయము గలిగించు ఉపాసనలను చేయుటకు స్వాసంత్యక్రిము కలిగియున్న జీవితకాలమునందే కర్మక్షయముగలుగు ననుట యుక్తము. ఇట్లు చెప్పినచెడల మైనబాసినయుక్తికి కరత్యాగమునకు పూర్వమే కర్మక్షయమగునని చెప్ప శ్రుతులకును అవిరోధము కలుగును. ఈ విషయమున బ్రహ్మపాత్రి ద్వైతాంతము సరియైనదకాదు. అధి కర్మక్షయమునకు తర్వాత కలుగవలసినదికదా కావున దేహత్యాగమునకు పూర్వమే విద్యా ప్రభావమువలన కర్మక్షయము కలుగు ననియు

అదియే విద్యలకు ఫలమునుటలో విరోధమేమియు లేదనియు తాత్పర్యము.

—(*) ౧౭. గతేర్థవత్వాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ ఈవిధముగా ప్రసంగమువలనవచ్చిన కర్మక్షయ కాల విచారమును ముగించి మరల ప్రకృతమగు గుణ సంగ్రహమునుగూర్చి విచారించుచున్నాడు. ౧౫ వ- అధికరణమునందు ఏదోయొక యుపనిషత్తునందు కర్మక్షయ శేషముగా చెప్పబడియున్న ఉపాయనములు అన్ని చోట్లయందును సంగ్రహించుకొనవలయునని సిద్ధాంతము చేయబడియున్నది. అట్లే ఒకానొక యుపనిషత్తునందు కర్మక్షయ నంతరముననే చెప్పబడుచున్న దేవయాన మార్గముకూడా అన్ని స్థలములయందును సంగ్రహించు కొనవలసినది యేకదా, యనిన నట్లుకాదని ఈయధికరణమున నిరూపించుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౯॥ గతేర్థవత్వముభయథాఽన్యథాహివిరోధః॥

టీక॥ ఉభయథా = రెండువిధములుగా జెప్పినప్పుడే, గతే = దేవయానమార్గమునకు, అర్థవత్వం = సార్థకత్వమును, భవతి = అగును, అన్యథా = అట్లుచెప్పకపోయిన, విరోధః = శ్రుతివిరోధము, ఆగచ్ఛతిహి = వచ్చునుగదా.

తా॥ ఈ దేవయాన మార్గమును అన్ని చోట్లను సంగ్రహించుకొనుటకు వీలులేదు. ఆమార్గము సగుణోపాసకులకు కలదనియు నిర్గుణోపాసకులకు లేదనియు చెప్పవలయును. ఇట్లుజెప్పినప్పుడేకాని దానికిసార్థకత్వము కలుగదు. అన్ని చోట్లను దీనికి సంగ్రహము కలదనినయెడల “విద్యాప్యూషాసే విధుఃసంజనః పరమంసామ్యము పైతి (పర బ్రహ్మము నెఱిగినవాడు పుణ్య పాపములను నశింపజేసి దేవితోను సంబంధములేనవాడై పర బ్రహ్మముతో వైకృతముజెందును)” అనుశ్రుతికి విరోధమువచ్చును. కావున దేవయానము సగుణ విద్యలయందేకాని నిర్గుణవిద్యలయందు సంగ్రహింప బడదని తాత్పర్యము.

అవ॥ కొన్నిచోట్ల దేవయాన మార్గమునకు ఉప సంహారము కలదనియు మఱికొన్నిచోట్ల లేదనియు చెప్పటయు క్తముకాదుగదా. అనిన నట్లుకాదని చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ 30॥ ఉపపన్నస్తల్లక్షణార్థోపలక్షణోకవత్ ॥

టీక॥ తల్లక్షణార్థోపలక్షణః = అగతివలన కలుగవలసిన విషయములు సగుణవిద్యయందే శ్రుతిచే చెప్పబడి యుండుటవలన, లోకవత్ = లోకమునందువలెనే, క్తార్థః = పైన చెప్పబడిన సిద్ధాంతము, ఉపపన్నః = యుక్తియు క్తమైనది.

తా॥ పై సూత్రమునందు చేయబడియున్న సిద్ధాంతమునందు దోషమేమియునులేదు. ఏలయునగా ఉపాసకుడు ఒక మార్గము ననుసరించి నడచుటచే సాధింపవలసిన ఫలములు దివ్యమగు గంధము నాఘ్రాణిండుట, రుచికరపదార్థమును భుజించుట మొదలగునవి సగుణవిద్యలయందేకదా, చెప్పబడియున్నవి. ప్రత్యేకభిన్న పరబ్రహ్మమును పొందుటకు ఒకచోటనుండ మఱియొకచోటికి వెళ్ళవలసిన పనిలేదు గదా, దూరదేశము నందుండువారు ఇతర దేశమునకు పోవలయునన్న మార్గము కావలయునుగాని అది స్థలము నందుంచునాను అచ్చటికి వెళ్ళవలయుననిన (అనిగా వాదించుండువారు ఇచ్చటికి వెళ్ళవలయుననిన) మార్గము నొకదానిని చెప్పవలయుగాక ఈ లోకద్వైతాంతమునుబట్టి చూచిన ౨౯ వ. సూత్రమునందు చేయబడిన సిద్ధాంతమే యుక్తియు క్తమని యేర్పడుచున్నదని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౮. అని యుమాధికరణం. (*)—

అవ॥ ఈ దేవయాన మార్గము సగుణ విద్యలయందు కూడ కొన్నిచోట్ల చెప్పబడియుండలేదు. ఆయాప్రకరణములను అనుసరించి ఆయా ఉపాసనలను చేసినవారికిమాత్రమే ఆమార్గము కలదని చెప్పవలయునా, లేక అన్నిచోట్లకును దానిని సంగ్రహించు కొనవలయునా, అనువిషయము ఈ యధికరణమున విచారించ బడుచున్నది.

సూ॥ 3౧॥ అనియమస్స ర్వేపానువిరోధశ్చబ్ధానుమానాభ్యాం ॥

టీక॥ సర్వేపాను = అన్నిసగుణవిద్యలకును, దేవయానసంబంధః = దేవయానమార్గముతో సంబంధపడుటయందు, అనియమః = నియమములేదు, శబ్ధానుమానాభ్యాం = శ్రుతి, స్మృతులవలన, అవిరోధః = ఒక ప్రకరణమునందున్న విషయమును మఱియొక ప్రకరణము లోనికి సంగ్రహించు కొనుటయందు, అవిరోధః = విరోధములేదు.

తా॥ దహరవిద్య, శాండిల్య విద్య, మొదలగు కొన్నివిద్యల యందు దేవయానమార్గము చెప్పబడి యుండకపోయినను, ఇతరస్థలమునుండి దానిని సంగ్రహించు కొనవచ్చును. ఒకప్రకరణమునందున్న విషయమును మఱియొకప్రకరణములోనికి సంగ్రహించు కొనుటవలన విరోధములేదు. “ యఏవ మేత ద్విదుర్యేచామి అరణ్యే శ్రద్ధాంసత్సముపాసతే త్వేర్చిరభిసంభవంతి (ఎవ్వరీపంచాగ్న విద్యను తెలిసికొందుగో, ఎవ్వరరణ్యమునందు పర బ్రహ్మమును శ్రద్ధా తపః పూర్వకముగా పర బ్రహ్మమును ఉపాసన చేయుదురో వా రిరువురును దేవయానమును చేందుదురు)” అనుశ్రుతియు “ శుక్లకృష్ణగతీహ్యేతే జగత శ్శాశ్వతీమతే । ఏకయాత్యాత్యనావృత్తి మన్యయావర్తతే భునః॥ (అర్చిరాదిమార్గము, ధూమాదిమార్గము, అనిచెప్పబడు రెండుమార్గములును ప్రపంచమునందలి ఉపాసకులకును, కర్మలానర్థువారలకును, శాశ్వతములై యున్నవి. ఇందు అర్చిరాది మార్గమును [దేవయానమును] ఆశ్రయించినవాడు పునరావృత్తి రహితమైన మోక్షమును చేందును. రెండవదియగు ధూమమార్గము [పితృయానము] నాశ్రయించినవాడు పునరావృత్తిని చేందును.)” అను మొదలగు స్మృతియును పై విషయమును (అనగా ఉపాసకుల కందరకును దేవయానము కలదగుటను) సిద్ధాంతము చేయుచున్నది. కావున ఒకవిద్యయందు చెప్పబడిన దేవయానమునగుణవిద్య లన్నిటియందును సంగ్రహించు కొనవలయునని తాత్పర్యము.

—(*) GF. యావదధికారాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ నిర్గుణవిద్యయందు దేవయానమును సంగ్రహించు కొననవసరములేదని సిద్ధాంతముచేసియున్నారు. అదిసరికాదు. బ్రహ్మచేత్తలగు వసిష్ఠుడు, సనతు-మారుడు మొదలగు వారుకూడ మరల జనించినట్లు స్మృతులచే తెలియచేయబడుచున్నది. దీనివలన బ్రహ్మజ్ఞానముకూడ మోక్షఫలమునిచ్చునది కాదనియు, దేహాంతరప్రాప్తిని కలిగించుననియు తెలియుచున్నది. కావున ఈ నిర్గుణ విద్యలయందు కూడ దేవయానమును అవశ్యముగ అంగీకరింపవలయును. దేహాంతర

ప్రాప్తికలిగించునది పరలోకమునందును భోగములను కలిగింపవచ్చునుగదా? అనిన, అట్లుకాదని ఈఅధికరణమున నిర్ణయించుచున్నాడు.

సూ॥ 3.9॥ యావదధికారమవస్థీకరాధికారికాదౌమ్ ॥

టీక॥ అధికారికాదౌమ్ = ధర్మరక్షణా ద్యధికారములయందు పరమేశ్వరునిచే నియోగింపబడిన వసిష్ఠ, సనతు-మారాదులగు అధికారపురుషులకు, యావదధికారం = వారియధికారమున్నంతవరకు, అవస్థీతిః = ఒకశరీరముతోగాని అనేక శరీరములతోగాని ఉండుట, సంభవించుచున్నది.

తా॥ బ్రహ్మజ్ఞానముకలవారలకుకూడా సుఖదుఃఖ భోగములు కలవనుటయు పునర్జన్మముకలదనుటయు పొరబాటు. ధర్మరక్షణము మొదలగు నధికారములయందు పరమేశ్వరునిచే నియోగింప బడియున్న వసిష్ఠసనతు-మారాదులు ఈ విషయమున దృష్టాంతములు కానేరరు. జ్ఞానమువలన సంచితము (ఫలమనియ్యవలసినకర్మ) నశించుటచేతను ఆగామి (ఉత్తరకాలమందు చేయ బడవలసినకర్మ బంధమును, కలిగింపలేకపోవుటచేతను ఫలమనిచ్చుట కారంభించి యున్న ప్రారబ్ధకర్మమాత్రము ఫలనుభవము పూర్తియగునంతవరకు నశించుటకు వీలులేకపోవుటచేతను, జ్ఞానులకూడ ప్రారబ్ధకర్మనశించుపర్యంతము శరీరము ధరించియే యుందురనుట సిద్ధాంతము. దీని ననుసరించిచూచిన పైన చెప్పిన వసిష్ఠ సనతు-మారాదులు వారిప్రారబ్ధవశమున ధర్మరక్షణా ద్యధికారములయందు నియోగమును పొందియుండిన వారగుటచే అప్రారబ్ధఫలానుభవము ముగియునంతవరకు అసగా అధికారము పూర్తియగునంతవరకు అనేకజన్మముల వైసను ఎత్తుచునుండవలసినవారలే. కావున వసిష్ఠాదులజన్మను పట్టి బ్రహ్మజ్ఞులకడవరకును పునర్జన్మము కలదనుట తప్పనియ్యది నిర్ణయ విద్యలయందు ఈకారణము వలననే దేవయానమును సంగ్రహించుకొనుట యనావశ్యకమనియును తాత్పర్యము.

—(*) ౨౦. అక్షరద్యధికరణమ్. (*)—

అవ॥ బృహదారణ్య కోప నిషత్తునందు “ అస్థూలం అనూలం (పరబ్రహ్మ స్థూలుదుకాదు. అనుస్వరూపుదుకాదు) ” అనుమొద

లగు కొన్నిగుణములను నిషేధించి పర బ్రహ్మము ఉపదేశింప బడియున్నాడు. ముండకోపనిషత్తునందు “యత్తదదేశ్యవగ్రాహ్యం (చూచుటకుగాని ఇతర ఇంద్రియములచేత నే విధముగా నైనను గ్రహింపబడుటకుగాని వీలైనదికాదు.)” అనిబృహదారణ్య కోపనిషత్తునందు నిషేధింప బడని మఱికొన్నిగుణములు నిషేధింపబడియున్నవి. ఇందు నిషేధముల నన్నిటిని అన్ని స్థలములయందును సంగ్రహించు కొనవలయునా, లేదా. అనువిషయము ఈ అధికరణమున విచారింపబడుచున్నది.

సూ॥ 33॥ అక్షరధియాంత్యవరోధస్సామాన్యతద్భావాభ్యా
మాపసదవత్తదుక్తమ్ ॥

టీక॥ సామాన్యతద్భావాభ్యాం = నిషేధవాక్యము లన్నియు ద్వైతమును నిషేధించి పర బ్రహ్మను ప్రతిపాదించుట సామాన్యమే యగుటవలనను, ప్రధానమగు బ్రహ్మయు సర్వ స్థలముల యందును ఉండుటచేతను, అక్షరధియాం = పర బ్రహ్మమునుగూర్చి చెప్ప నిషేధవాక్యములకు, ఉపసదవత్ = ఉపసదమంత్రములకు, (జామదగ్న్య చతూర్మాత్ర మనుయాగమునందు పురోడాశమును హోమముచేయు మంత్రములకు) వలె, అవరోధః=అన్ని సందర్భములయందును సంగ్రహముకలుగును, తత్తు=అదిన్ని, ఉక్తం=పూర్వమీ మాంస శాస్త్రమునందు చెప్పబడి యున్నది.

తా॥ నిషేధవాక్యములను అన్నిస్థలములయందును సంగ్రహించు కొనవలయును. ఆవాక్యములన్నియు నిషేధపూర్వకముగా (పర బ్రహ్మమునం దారోపింపబడియున్న నానావిధ భేదములను నిషేధించుటద్వారా) పర బ్రహ్మమునే ప్రతిపాదించుచున్నవనుట యథార్థముగదా. పై నిరూపించిన ధర్మము సామాన్యముగా నన్నిటియందు నుండుటచేతను ప్రతి స్థలము నందును పర బ్రహ్మము ప్రత్యక్షముగా చెప్పబడియే యుండుటచేతను ఆ ప్రకరణములు (నిషేధ వాక్యములున్నప్రకరణములు పరస్పర భిన్నము లనుటకు వీలులేదు. కావున ఉపసదమను యాగమునందువలె సర్వనిషేధములును సర్వబ్రహ్మవిధ్యలయందును సంగ్రహించు కొనబడవచ్చును. ఎట్లనగా, జామదగ్న్య

చతురాత్రమును యాగమునందు పురోదాశమును హోమము చేయవలసిన ఉపసదమునునొక కర్మగలదు. అందుపురోదాశమును హోమము చేయునప్పుడు ప్రయోగింప బడవలసిన మంత్రములు సామవేదము నందున్నవి. యజ్ఞమునందు సామవేదమును చెప్పవానికి ఉద్ఘాతమునిచ్చేరు. పై చెప్పిన మంత్రములు చెప్పవలసినవాడు ఉద్ఘాత యేయని యేర్పడుచున్నను. పురోదాశమును హోమముచేయువాడు అధ్వర్యుడుకావునను, ఆమంత్రములు పురోదాశమును హోమముచేయునప్పుడే ఉపయోగింప బడవలసినవి కావునను, అధ్వర్యుడే ఆ మంత్రములను చెప్పవలయునని సిద్ధాంతము చేయబడి యున్నది. ఈ ఉపసద యాగమునందు పురోదాశ శేషములగు (పురోదాశ హోమమునందుపయోగించు) మంత్రములు పురోదాశ సంబంధముగల అధ్వర్యునితో నెట్లు కూర్పబడియున్నవో అట్లే పరబ్రహ్మ శేషములగు నిషేధవాక్యము పరబ్రహ్మ సంబంధముగల ప్రతిప్రకరణమునందునుసంగ్రహించు కొనబడవలయును. పూర్వమహంసా శాస్త్రమునందుగూడ “ ప్రధానవస్తువునకును వానిశేషములకును ధన్యవిగోధము తటస్థించినప్పుడు ప్రధానమునుబట్టి శేషమును అన్వయింపవలయును. (ప్రధానమున కెచ్చట సంబంధముగలదో శేషమునకుగూడ నచ్చట సంబంధముగలదని నిర్ణయింపవలయును.)” అనిచెప్పబడియున్నది. దీనిసంతయును విచారించిన నిషేధవాక్యములకు అన్ని ప్రకరణములయందును సంబంధము కలదనుటచే సిద్ధాంత మగునని తాత్పర్యము.

—(*) ౨౧. ఇ. గుదామననాధికరణము. (*)—

అన॥ “ ద్వాసుపర్ణాసయుజాసఖానాః । ఋతఃపిబంతేసుకృతస్యహోతే॥” అను శ్రుతులయందు చెప్పబడిన విద్య యుక్తరీతియా, భిన్నమా, ఆ రెండు స్థలములయందును చెప్పబడియున్న గుణములు పరస్పరము సంగ్రహించు కొనబడునా, లేదా, అను విషయము ఈ యధికరణమున విచారింప బడుచున్నది.

సూ॥ 3౪॥ ఇయదావననాత్ ॥

టీక॥ ఇయత్ = ఇంతఅని (స్వల్ప పరిమాణమును) అమననాత్ = చెప్పియుండుటవలన, ఉభయోరభేదః = అవతారిక యందు

320 బ్రహ్మసూత్రములు * టికాతాత్పర్యసహితము.

చూపబడియున్న రెండు స్థలములయందును చెప్పబడియున్న విద్య లొక్కటియే.

తా॥ అవతారికయందు చూపబడియున్న రెండు ప్రకరణములును జీవానువాద పూర్వకముగా (లోకసిద్ధుడగు జీవునిగూర్చి చెప్పి పర బ్రహ్మమునకును ఇతనికిగల కల్పిత భేదము నిరూపించి) పరమేశ్వరుని యథార్థస్వరూపమును తెలుపుటకై ప్రవర్తించు చున్నవి. వీటి రెంటికని పరస్పర భేదములేదు. పరిచ్ఛిన్నత్వమును చెప్పట, ఇరువురు కలరనుట, పర బ్రహ్మమునందు భేదమును చెప్పట, అనునవి ఈ రెండు విద్యలయందును సమానమేగదా. కావున ఈ రెండు విద్యలు ఒక్కటియే. వీనియందు చెప్పబడియున్న గుణములను ఒక దానినుండి మఱి యొక దానిలోనికి సంగ్రహించు కొనవచ్చును అని తాత్పర్యము.

—(*) 22. అంతరత్వాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ బృహదారణ్య కోపనిషత్తునందు ఉపస్తీయు, కహోళుడును, అనుమహర్షులిద్దరు ఆత్మోపదేశమునకై యాజ్ఞ్య వల్క్యసి ప్రశ్నచేసినదియు ఆయన “ పర బ్రహ్మము కార్యకారణములు లేనవాడు ” అని ఉపస్తీ మహామునికని, అకలిదప్పల నతిక్రమించినవాడ అని కహోళునకును సమాధానము చెప్పినదియు, రెండు ప్రకరణములచేత వరుసగా వర్ణింప బడియున్నది. పై రెండు ప్రకరణములయందును వర్ణింప బడియున్నవిద్య ఒక్కటియే, భిన్నమా, అనువిషయము నీయధికరణమున విచారించువాడై మొట్టమొదట “ పై రెండ ప్రకరణములయందును బ్రహ్మమునుగూర్చి వేరు వేరువిధములుగాచేసబడియుండుటచేత అందుచెప్పబడిన విద్యలు పరస్పర భిన్నములైనవే అను పూర్వపక్షమును ఖండించుచున్నాడు.

సూ॥ 32॥ అంతరాభూతగ్రామ వత్సాన్విత్యః ॥

టీక॥ అంతరామ్నానాత్ = లోపలనున్నాడని చెప్పియుండువలన, విదైక్యకత్వం = ప్రేసూచింపబడిన రెండు ప్రకరణములయందు నిరూపింప బడియున్నవిద్య యొక్కటియే, అన్యథా = అట్లు కాకపోవలెనట్లే, భూతగ్రామవత్ = పంచభూతములకు వలె, ఏకస్యోఽఖ్యం, అన్యస్య ఆపేక్షికంచ, అంతరత్వంస్యాత్ = ఒకడు (ఒక

రణమునందు చేప్పబడిన యాత్మ) ముఖ్యముగా సర్వభూతములయందును వ్యాపించి యున్నాడనియు, మఱియొకడు (రెండవ ప్రకరణమునందు చేప్పబడిన యాత్మ) దానితరువాత సర్వమును వ్యాపించి యున్నాడనియు చెప్పవలసివచ్చును.

రెండవ అర్థము.

భూతగ్రామనత్ = “ ఏకో దేవస్సర్వభూతేభ్యగూఢః (ఒకరొక్కతనయే సర్వభూతములయందును దీప్తయింపబడును) ” అను శ్రుతియందువలెనే, అత్రా = ఈ రెండు విద్యలయందు కూడ, అంతరంగమానాత్ = అంతరంగమున్నట్లుగా చేప్పబడి యుండుటవలన, విద్యైక్యత = రెండు ప్రకరణములందును చేప్పబడియున్న బ్రహ్మవిద్యలొకటియే.

తా॥ అంతరంగమున మాత్రమే చేప్పబడిన రెండు ప్రకరణములయందును (ఉపస్థితబ్రాహ్మణము, కహ్లాత బ్రాహ్మణము, ఈ రెంటియందును) చేప్పబడియున్న విద్య యొకటియే. అ. రెండు స్థలములయందును పరబ్రహ్మము సర్వవ్యాపకమని చేప్పబడి యున్నదిగా. అందలి విద్యలు భిన్నములైనచో సర్వవ్యాపక దేవుని గనవలసివచ్చును. అట్లుచెప్పినయెడల ఇరువురును సర్వవ్యాపకులనుటకు వీలేలేకపోవును. ఒకడు ప్రధానాదనియు మఱియొక డను ప్రధానాదనియు చెప్పవలసివచ్చును. అంతమునందు “ పంచభూతములవలన శరీరములు పుట్టును. ” అనునప్పుడు “ పృథువిముఖ్యము (శరీరము నంతయును వ్యాపించియుండును) దానితరువాత జలము, పిన్నుట అగ్ని ” (ఇది భూలోక శరీరములనుగూర్చియే చెప్పబడుచున్నదని తెలిసికొనవలయును. ఇతరలోక శరీరములందు వాయువు, అగ్ని, జలము, ముఖ్యములై యుండును.) అని చెప్పవలసి వచ్చినట్లు పై రెండు విద్యలయందు చేప్పబడియున్న ఆత్మలనుగూర్చి కూడ చెప్పవలసి వచ్చును. రెండు స్థలములయందును సమానముగా సర్వవ్యాపకత్వము చేప్పబడియుండగా, ఒకయాత్మ ముఖ్యమనియు రెండవయాత్మ ముఖ్యమకాదనియు చెప్పటయు క్రియ క్తమై యుండదుగా, కావున పై రెండు ప్రకరణముల యందలి విద్యలును ఒకటియే యనవలయును. మఱియుక యర్థమును బట్టిచూచిన “ ఏకో దేవస్సర్వ భూతేభ్యగూఢః ”

అను శ్రుతియందు సర్వవ్యాపి యొక్కడేయని నిరూపింప బడియున్నది. ఇట్లే ఇచ్చటకూడ నిరూపింప బడియుండ వలయును. లేకున్న శ్రుతులకు పరస్పర విరోధము వచ్చునుగదా. దీనినిబట్టి చూచినను, ఈ విద్యలు రెండు ఒకటిఅనియే చెప్పవలసివచ్చును. అనితాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు చెప్పినయెడల “ ఒకటే విద్యనుగూర్చి రెండుస్థలములయందు చెప్పటవలన ప్రయోజనమేమియు నుండదు. ఇవిరెండు విద్యలు అనిచెప్పటకు కూడ వీలులేదు ” అను ప్రశ్నలకు ఏమి సమాధానము చెప్పెదరు. అనిన, చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ 3౬॥ అన్యథాభేదానుపపత్తిరిత్యేన్నోపదేశాంతరవత్ ॥

టీక॥ అన్యథా=అన్యుకాకపోయినయెడల (రెండువిద్యలయందును చెప్ప బడుచున్న దేవత ఒక్కటియే అనినయెడల) భేదానుపపత్తి=ఇదియొకప్రకరణము, ఇదిమఱియొక ప్రకరణము అనుభేదముండుటకే వీలులేదు, ఇతిచేత్ = అనేయెడల, న=అదిసరికాదు, కుతః=ఎందువలనననగా, ఉపదేశాంతరవత్=తత్వమిది” అనుమొదలగు ఉపదేశములయందువలె, అత్రాపి=ప్రస్తుత సందర్భమునందుకూడ, తత్పక్షే=భేదమునిర్ధించును.

తా॥ అవతారికయందు చూడబడిన పూర్వపక్షములు సరియైనవికావు. “ (తత్వమిది = ఆ పక్షబ్రహ్మమేనీవు) ” అనువిషయము ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు తొమ్మిదిమార్లు చెప్పబడియున్నది. ఎన్ని మార్లు చెప్పినను విషయమునకు భేదములేదు. “ తొమ్మిదిమార్లుచెప్పబడియున్నది ” అను భేద వ్యవహారమునకు కూడ హేతులేదు. అట్లే ఇచ్చటకూడ విద్యలురెండు అనుభేదవ్యవహారము కలుగవచ్చును. ఒకటే విషయము చెప్పబడియుండుటచే ఆ రెండువిద్యలును పరస్పర భిన్నములు కావనికూడ చెప్పబడవచ్చును. కావున పై సూత్రమునందు చేయబడియున్న నిర్ధాంతమునకు భంగములేదని తాత్పర్యము.

—(*) ౨3. వ్యవహారాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ ఐతరేయ శాఖయందు సూర్యుని యందున్న పురుషుడే నేను. నేనే ఆపురుషుడు అని చెప్పబడియున్నది. ఇచ్చట “ జీవుడేపరబ్రహ్మము (నేనేబ్రహ్మము) ” అను విషయమునుమాత్రమే ధ్యానిం

చుచు పరబ్రహ్మమును ఉపాసించవలయునా, లేక “ జీవుడే బ్రహ్మము, బ్రహ్మమే జీవుడు ” అను రెండువిషయములను (దీనికే వ్యతిహారమంటారు) ధ్యానించుచు నుపాసించ వలయునా, అను విషయమును ఈ యధికరణమున నిర్ణయించుచున్నది.

సూ॥ 32॥ వ్యతిహారోవిశేషంఽహితకవత్ ॥

టీక॥ వ్యతిహారః=వ్యతిహారము (జీవుడే బ్రహ్మము, బ్రహ్మమే జీవుడు అనిపరస్పరము విశేషణ, విశేష్యభావము) ఉపాస్యః=ఉపాసనచేయుతగినది (అనగాపైచెప్పిన రెండుధర్మములను ధ్యానించుచు పరబ్రహ్మమును ఉపాసించ వలయుననుట) ఇతిరవత్ = ఇతిరములగు సత్యకామత్వాది గుణములనువలెనే, ఏవివః=ఈ వ్యతిహారమునకూడ, బాబాలాః=బాబాలశాఖవారు, నిశేషంఽహి=వివరించుచున్నారుగదా (పరబ్రహ్మ గుణములలో నొకదానిగా చేప్పుచున్నారుగదా.)

తా॥ “ జీవుడే బ్రహ్మము బ్రహ్మమే జీవుడు ” అను రెండువిషయములను ధ్యానించుచు, పరబ్రహ్మమును ఉపాసించ వలయునగునని, ఇందొక్క దానిని విడువరాదు. వేదమునందు ఈ రెండు విషయములను నిరూపించ బడి యుండుటచేత పరమము దేనిని విడచినను వేదమునకు విరోధమగును. ఇత్యయు బాబాలాఃప నిషత్తులందు పరబ్రహ్మమునకు కలవనిచెప్పబడు సత్యసంకల్పశ్వాది గుణములతోబాటు “ త్వంవాహమస్మి భగవోదేవతే, అహంపితృయసి భగవోదేవతే (ఓ భగవంతుడగు బ్రహ్మమా, నేనేనీవు ఓ భగవంతుడగు పరమేశ్వరుడా, నేనేనీవు) ” అనువాక్యములచే పై వర్ణించిన వ్యతిహారముకూడ చెప్పబడియున్నది. ఉపాసనార్థమై చెప్పబడుచున్న గుణములతోడేర్చి చెప్పియుండుటచేత ఈ వ్యతిహారముకూడ ఉపాసనార్థమై ఉద్దేశింప బడినదనియు దీనిలో నొక భాగమును విడుట యుక్తముకాదనియు పై వాక్య సందర్భమును బట్టిచూచిన తెలియ వచ్చుచున్నది. కావున పై వ్యతిహారమును ధ్యానించుచునే పరబ్రహ్మమును ఉపాసించ వలయుననుట సిద్ధాంతము చేయబడి యున్నదని తాత్పర్యము.

328 బ్రహ్మసూత్రములు * టీకా తాత్పర్యసహితము.

—(*) ౨౪. నైవహీసత్యా ద్యధికరణమ్. (*)—

అవ॥ బృహదారణ్య కోపనిషత్తునందు “సయోహవై తస్మహ ద్యక్షంవేదసత్యం । తద్య త్తత్సత్యం (పూజ్యుడైన ఆ హిరణ్యగర్భుని నెవడు సత్యస్వరూపునిగా నెరుంగునో, ఆసత్యస్వరూప మెచ్చియో దానిని)” అనురెండు వాక్యములచేతను చెప్పబడియున్న విద్య లా గొ-టియా, భిన్నమా, రెండువిద్యలయందును ఫలములు వేరువేరుగా చెప్పబడియుండుటచేత ఈ రెంటికని భేదమున్నట్లు కనుపడుచున్నది. కావున దీనియందలి యథార్థమేమి? అనువిషయమునుగూర్చి ఈ అధికరణమునందు విచారించుచున్నాడు.

సూ॥ 3౮॥ నైవ హీసత్యాదయః ॥

టీక॥ విద్యా=ఉత్తరవిద్య (రెండవవాక్యమునందు చెప్పబడి యున్న విద్య) నైవహీ=అదియేగదా, తస్మాత్ = ఆ కారణమువలన, సత్యాదయః=సత్యాదిగుణములు, ఉపసంహర్తవ్యాః = రెండువిద్యల యందును సంగ్రహించు కొనవలసినవే.

తా॥ అవతారికయందు చూపబడిన రెండువాక్యములయందును చెప్పబడి యున్న విద్య యొక్కగొ-టియే. రెండవ వాక్యమునందు “తద్య త్తత్సత్యం” అనిపూర్వవిద్యయందు చెప్పబడియున్న హిరణ్యగర్భుడే పరామర్శ చేయబడి యున్నాడుకదా. ఉపాస్యడేవత ఒకడైయున్నప్పుడు విద్యలకు భేదము కలుగ నేరదు. ఫలభేదము ఒక విషయము గాదు. విద్యయొక్కగొ-టియే యున్నప్పుడు దానియందు చెప్పబడిన వన్నియును తత్ఫలములే యగుచుగదా. కావున ఈరెండువిద్యల యందును కనుపడుచున్న గుణములను పరస్పరము సంగ్రహించు కొనవచ్చును. కావున ఆరెండువిద్యలలోను భేదమేమియులేదని తాత్పర్యము.

—(*) ౨౫. కామాద్యధికరణమ్. (*)—

అవ॥ ఛాందోగ్య బృహదారణ్య కోపనిషత్తులందు హృదయ విద్య (అనగా హృదయాకాశమును బ్రహ్మముగాను ఉపాసించ వలయునని యొకచోటను హృదయమునందున్న పరబ్రహ్మను తెలిసికొన వలయునని మఱియొకచోటను హృదయస్థానమునుగూర్చియుపదేశించబడినవిద్య.) పరస్పర భిన్నముగా చెప్పబడి యున్నది. ఈ రెండు

విద్యలయందును గల గుణములను ఒకచోటనుండి మఱి యొక చోటికి సంగ్రహించు కొనవచ్చునా, కూడదా అనువిషయమునుతయధికరణమున విచారించుచున్నాడు.

సూ॥ 3౯॥ కామాదీతరత్ర తత్రచానుతనాదిభ్యః ॥

టీక॥ కామాది = ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు చెప్పబడియున్న సత్యకామత్వాది గుణములు, ఆ తననాదిభ్యః = హృదయస్థానము మొదలగునవి యొకచోటిగానే యుండుటవలన, ఇతరత్రచ = బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందుకూడ, ఉపసంహర్తవ్యం = సంగ్రహించు కొనబడవలయును.

తా॥ ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు చెప్పబడియున్న సత్యకామత్వము సత్యసంకల్పత్వము మొదలగు గుణములను బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందును ఆ బృహదారణ్య కోపనిషత్తునందు చెప్పబడియున్న సర్వవశిత్వము (అన్నిటిని పశపదురుకొని యుండుట.) సర్వేశ్వరత్వము మొదలగు గుణములను ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందును సంగ్రహించుకొనవలయును. హృదయస్థానమునుగూర్చి చెప్పట ఉపాస్థితవత సర్వప్రపంచ మర్యాదలకును సేతువువలె నున్నదని చెప్పటమొదలగు ధర్మములు పైరెండు విద్యలయందును ఒకచోటనే గదా. కావున ఈ రెండువిద్యలయందలి గుణములను ఒకదానినుండి మఱియొకదానికి సంగ్రహించు కొనవచ్చును. యథార్థస్థితిలో ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందలి విద్య సగుణవిద్య, రెండవది నిర్గుణవిద్య. కావున ఈ రెంటికీని వాస్తవమగుభేదము కలదు. ఇట్లున్నను పిదపాస్తోత్రార్థమై గుణములు సంగ్రహింపబడుటవలన విగోధములేదు. స్తోత్రము విద్యాభేదము ననుసరించి మార్పునొందదుకదా. అనుటయే సూత్రకారుని యభిప్రాయమని నిరూపింపవలసియున్నదని తాత్పర్యము.

—(*) ౨౬. ఆదరాదలోపాధి కరణమ్, (*)—.

అవ॥ ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందు వైశ్వానరవిద్య కంగముగా ప్రాణాగ్ని హోత్రవిధి (ప్రాణాహుతులు) చెప్పబడి యున్నది. బాబాలోపనిషత్తునందు అది మిక్కిలి ఆదరముతో వర్ణింపబడియున్నది. తనయగ్ని హోత్రమును ఉపాసింపకమునుపు ఇతరుల యగ్ని

హోత్రమును ఉపాసించుట ఎట్లు యుక్తముగాదో. అట్లే తనప్రాణాగ్ని హోత్రములను ఉపాసించుట యుక్తముకాదని చెప్పుచు అతిథులకంటే కూడ ముందుగా తాను భోజనము చేయవలయునని చెప్పుచున్నదిగాదా. ఇది విధికాకపోయినను “ప్రాణాగ్ని హోత్రవిధిననుష్ఠించుట యత్యావశ్యకము” అని తిరిగిచేయు అర్థవాదము కావచ్చును. మీసీద్ధాంతముకూడ నిట్లేకదా. కావున భోజనము చేయనినాడు ఈ ప్రాణాగ్ని హోత్రమును అనుష్ఠింపవలయునా, అవసరమలేదా, అనుసంశయమునుగూర్చి ఈ యధికరణమున విచారించుచు మొట్టమొదట పూర్వపక్షమును అనువాదము చేయుచున్నాడు.

సూ॥ ౪౦॥ ఆదరాదలోపః ॥

టీక॥ ఆదరాత్ = జాబాలోప నిషత్తునందు అత్యాదరముగా చెప్పబడి యుండుటవలన, అలోపః = భోజనము చేయక పోయినను ప్రాణాగ్ని హోత్రవిధికి లోపముకలదు.

తా॥ అవతారికయందు చూపబడిన ప్రకారముగా ప్రాణాగ్నిహోత్రవిధి విషయమై జాబాలోప నిషత్తునందు అత్యాదరము చూపబడి యుండుటవలన ప్రాణాగ్నిహోత్రవిధికి ఎప్పటికిని లోపముకలుగదనియే చెప్ప వలసియున్నది. భోజనముచేయక పోయినను దానికి ప్రతినిధియగు (భోజనము చేయని దినమున దానికి బదులుగా నుపయోగింప బడెడు ఫలములు మొదలగు) పదార్థము చేతనైనను ప్రాణాగ్ని హోత్రవిధిని జరుపవలయుననియే చెప్పవలసి వచ్చుచున్నదని తాత్పర్యము. (ఇది పూర్వపక్ష సూత్రము.)

అవ॥ పై పూర్వపక్షమును ఖండించి సీద్ధాంతము చేయుచున్నాడు.

సూ॥ ౪౧॥ ఉపస్థితేత తద్వచనాత్ ॥

టీక॥ ఉపస్థితే = భోజనము సమీపమునకు వచ్చినప్పుడే, అతః ఆభోజనద్రవ్యమువలననే, ప్రాణాగ్ని హోత్రం = ప్రాణాగ్ని హోత్రవిధిని జరుపవలయును, కుతః = ఎందువలనననగా, తద్వచనాత్ = అట్లే శ్రుతియందు చెప్పబడి యుండుటవలన.

తా॥ “యద్భక్తం ప్రథమమాగచ్ఛేత్ ధోమీయం (మొ

మొదటయే అన్నమువచ్చుచో అదియే ప్రాణాగ్ని హోత్రమునకు ఉపయోగింప వలసినది.) " అనువాక్యముచేత శ్రుతియందు "భోజనముకొరకు ఏర్పరుపబడిన పదార్థమే ప్రాణాహుతులకు ఉపయోగింపవలయును." అని చెప్పబడి యున్నది కావున భోజనము చేయునప్పుడే ప్రాణాహుతులుగాని అదిలేర్పడుచేదని యేర్పడుచున్నది. కాబాలోప నివృత్తునందు చెప్పబడియున్న అదర్శతనము ప్రాణాహుతులు అత్యంతకృతములని నిరూపించుటకై ఏర్పడుచున్నవని తెలిసికొనవలయును. కావున పై పూర్వోక్తియు సరిగాదనియు భోజనములేనప్పుడు ప్రాణాహుతులులేవనుటయు నిర్ధారితమనియు తాత్పర్యము.

—(*) ౨౭. తన్నిర్ధారణాం గుమాధికరణమ్. (*)—

అవ|| కర్మాంగమువైన ఉద్గీర్ణము మొదలగు వానియందు ప్రాణాద్యుపాసనలుకలవు. అవికర్మాంగములేనా. లేక స్వతంత్రములా, అనువిషయము ఈయధికరణమున విచారింప బడుచున్నది.

సూ|| ౪౨|| తన్నిర్ధారణాని యమస్తద్వైషేష్యధ్యక్షి
ప్రతిబంధఃఫలం ||

టీక|| తద్వైషేష్యం = శ్రుతియందల్ల (ప్రాణాద్యుపాసనలు కర్మాంగములు కాకుండకూడ నుండవచ్చునని) చెప్పబడియుండుట వలన, తన్నిర్ధారణానియము = అఉద్గీర్ణము మొదలగువానియందలి ప్రాణాద్యుపాసనలకు కర్మాంగత్వ నియమములేదు. తానాం = ఆ ఉపాసనలకు, అప్రతిబంధః=అడ్డములేకపోవుట (అధికబలము కలిగియుండుట) అను, ఫలం=ఫలము, పృథ = ప్రత్యేకముగా, కథితం హి=చెప్పబడియున్నదిగదా.

తా|| " తేనోథా కురుతోయత్తైన మివంపేద, యశ్చనపేద (పైచెప్పిన కారణమువలన ఈ ఉపాస్యదేవతయొకరి స్వరూపమును యథార్థముగా తెలిసికొనినవాడును, అట్లుతెలిసికొననివాడును కూడ కర్మనుచేయుచున్నారు) " అను వాక్యముచేత ప్రాణాద్యుపాసనలను చేసినను చేయకున్నను పురుషునకు కర్మయం దధికారము కలదని చెప్పబడియున్నది. (ఉపాసనయనగా, విద్య దేవతయొకరి యథార్థస్వరూప పరిజ్ఞానము దీసిబట్టిచూచిన ఉపాసన కర్మ

అంగముగా చెప్పవలసిన నియమము లేదనియు అది స్వతంత్రమే యని యు తెలియవచ్చుచున్నది. ఇదియునుగాక “ యదేవవిద్యయాకరోఽపి వీకర్మసు దేవతాస్వరూప పరిజ్ఞానముతో (ఉపాసనతో) కూడ చేయునో అది బలవత్తరమగును ” అను మొదలగు వాక్యములచేత ఉపాసనను కర్మాంగముగా నాచరించిన యెడల ఆకర్మ పూర్వమున కంటే అధికబలము కలదియగును. అని చెప్పబడియున్నది. ఈవిధముగా, “ ఉపాసనల చేయకున్నను కర్మలను చేయవచ్చును ” అని యొకచోటను “ ఉపాసనలతోకూడ చేయబడినకర్మ మిక్కిలి బలవంతమైనదగును ” అని మరియొకచోటను చెప్పబడియుండుటచేత ఉపాసనలకును కర్మలకును నిత్యసంబంధములేదని సూచింపబడుచున్నది. అట్టి నిత్యసంబంధమే యున్నయెడల ఉపాసనా సహితములగు కర్మలకు అప్రతిబంధ రూపమైన (ఆడ్డములేకపోవుట సంపూర్ణమగు స్వాతంత్ర్యము అను) ప్రత్యేకఫలమును చెప్పటకు వీలుండదు గదా. కావున ఉపాసనలు కర్మాంగములుగా చెప్పబడియున్నను సంపూర్ణముగా స్వతంత్రములే (ఉపాసనలు కర్మాంగములని చెప్పట అని త్యవిధియే) అని తాత్పర్యము.

—(*) ౨౮. ప్రధానాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ సంవర్గవిద్యయందు ప్రాణోవావసంవర్గః, వాయుర్వావసంవర్గః (ప్రాణసీ సంవర్గము, వాయువేసంవర్గము) అని ఉపాస్యదేవతనుగూర్చి రెండు విధములుగా చెప్పబడియున్నది. ఇచ్చట వాయు ప్రాణములు రెండును ఒకటే తత్వమగుటచే అవిరెండు ఒకటియేయని చెప్పవలసినట్లు కనుపడుచున్నవి. అట్లు చెప్పట యుక్తమా, అయుక్తమా, అను సంశయమును ఈయధికరణమున నివారించుచున్నాడు.

సూ ॥ ౪౩ ॥ ప్రధానవదేవతదుక్తమ్ ॥

టీక॥ ప్రధానవత్ = పురోడాశప్రధానమునందువలె, అత్రాపి=ఈసంవర్గయందుకూడా, దేవతాభేదవేదముగ భేదముగలదు. తత్ = దేవతయొకడేయైనను ధర్మభేదమువలన భేదమువచ్చునని, ఉక్తం=పూర్వమీమాంసా శాస్త్రమునందు చెప్పబడియున్నది.

తా॥ అవతారికయందు చూపబడినరీతిగ ప్రాణము వాయువు ఈ రెండును ఒకటియేయని చెప్పట యుక్తముకాదు. తత్వముకంటె మైనను వానికి అధ్యాత్మ అధిచైవభేదములు (శరీరమందుండుట దేవతలయందుండుట యనుభేదములు) కలవు గదా. కావున ఆరెంటికిని పరస్పరభేదముకలదు. ఇట్లు చెప్పటచేత విద్య రెండు భేదములుగా నుండవక్కరలేదు. ఒకొక పాస్యదేవతనే అధ్యాత్మ అధిచైవభేదములందు భావింపవలయు ననుటవలన విద్యాభేదము కలుగవలసినంత యవసరమండదుగదా. పురోహత ప్రధానసమయమునందు దేవత ఇంద్రుడొక్కడేమైనను ఆయనకు చెప్పబడియున్న గుణభేదములను బట్టి (రాజగునిండునికంటె స్వరాజుడగు యింద్రుడు చేరు.) దేవతాభేదము చెప్పబడియున్నట్లే ప్రకృతసంపద విద్యయందుకూడ వాయువాకొడే ఉపాస్యదేవతయైనను అధ్యాత్మ అధిచైవభేదములను బట్టి పరస్పరభేదము నర్హింపబడినదని తెలిసికొనవలయును. వాస్తవముగా దేవతకు భేదములేకపోయినను గుణభేదములనుబట్టి కలుగవచ్చునని పూర్వమీమాంసయందుకూడ వైదిసిమహాముని చెప్పియున్నాడు. దీనిననుసరించి చూచిన ప్రాణవాయువులకు భేదముకలదనుటయే సిద్ధాంతమని తాత్పర్యము.

—(*) ౨౯. లింగభూయస్త్యాత్విధిరణమ్. (*)—

అవ॥ వాజసనేయశాఖయందలి అగ్నిరహస్యమునందు మనశ్చితుడు (మనస్సుచేత చేర్పబడినవాడు) అనుమొదలగు ననేకఅగ్నులు వర్ణింపబడియున్నవి. అది కర్మనుచెప్పు ప్రకరణమగుటచే దానియందు చెప్పబడియున్న అగ్నులు కర్మాంగమాలేయని యేర్పడుచున్నది. కొన్ని కొన్ని ఉత్తరవాక్యములనుబట్టిచూచిన నవి స్వతంత్రవిద్యలనికూడ తెలియవచ్చుచున్నది. ఇవట నిర్ణయమెట్లు? అను సందేహము నీయధికరణమున నివారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౪౪॥ లింగభూయస్త్యాత్విధి బలీయస్తదపి ॥

టీక॥ లింగభూయస్త్యాత్ = గురుతులధికముగా నుండుటవలన, మనశ్చిదాదయః = మనశ్చితుడు మొదలగునగ్నులు, స్వతంత్రతావత = స్వతంత్రములైనవే. (ఆ అగ్నులను గూర్చి చెప్పనది స్వతంత్రవిద్యలే)

330 బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

తత్-అగురుతు, బలీయోహి-ప్రకరణమునకంటే బలవత్తరముగదా,
తదపి-ఈ విషయమున్ను, పూర్వమీమాంసాయాం-పూర్వమీమాంస
సాశాస్త్రమునందు, ఉక్తం-చెప్పబడియున్నది.

తా॥ అగ్ని రహస్యమునందు చెప్ప బడియున్న మనశ్చితుడు
మొదలగునగులు స్వతంత్రములేకాని కర్మాంగములు కావు. “య
తి-ంచేమానిధాతాని చునసాసంకల్పయంతి (ఈ సర్వ జంతువులు
ను చేసిని సంకల్పించునో అదియే అగ్ని) “ సర్వదా సర్వాణిధా
తాని విచిన్వంతి” అనుమొదలగునవి మనశ్చితాదులు స్వతంత్రములను
టకు గురుతులు. అవి కర్మాంగములే అయినయెడల సర్వకాలముల
యందును చేర్చబడు (ఉపాసింపబడు) చుండుననుటకును భూతము
లేదినంకల్పించినను అదియెల్ల నగ్నియే యనుటకును వీలులేదు కదా.
కావున ఈగురుతునుబట్టి చూచిన ఆయగ్నులు స్వతంత్రము లనియే
చెప్పవలయును. ప్రకరణమును బట్టిచూచిన నాయగ్నులు కర్మాంగ
ములనియే చెప్పవలసివచ్చునుగదా యనుటకువీలులేదు. ప్రకరణమున
కంటే లింగము (గురుతు) బలవత్తరమైనది. పూర్వమీమాంసాయాం
దును ఈవిషయము విస్తరింప బడియున్నది. కావున మనశ్చితాదులు
స్వతంత్రములేయనియు వానినిగూర్చి చెప్పస్థలములు ప్రత్యేకవిద్యలే
యనియు సిద్ధాంతముచేయబడెనని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు పైసూత్రముచే సిద్ధాంతమునుచెప్పి పూర్వపక్ష
మును చేయుచున్నాడు.

సూ॥ ౪౫॥ పూర్వవికల్పఃప్రకరణాత్సాత్త్వియా
మానసవత్ ॥

టీక॥ ప్రకరణాత్-ప్రకరణమువలన, పూర్వవికల్పః=ఇదనర
కు సిద్ధాంతము చేయబడియున్న మనోమయత్వరూపము, క్రియా =
కర్మకుసంబంధించినచే, సాత్త్వి=అగును, ఇదం = ఇది, మానసవత్ =
ద్వాదశాహమనుక్రతువునందు చెప్పబడియున్న మానస పాత్రమువ
లె, శ్లేయ్య-తెలిసికొనవలయును.

తా॥ పైన చేసినసిద్ధాంతము సరియైనదికాదు. “ ఇష్టకాభి
రగ్నించినతే (ఇటికలచేత అగ్నిని కుప్పచేయుచున్నాడు) ” అను

సందర్భముచేత చెప్పబడియున్న మనశ్చిత్తాద్యగ్నులు కర్మాంగములే కావలయునుగాని స్వతంత్రములగుటకు వీలులేదు. మనోమయత్వము చెప్పబడియున్నను అదిపైచెప్పబడినకర్మకే దాహంతరము కావచ్చునుగదా. (అనగా సంకల్ప రూపముగా కూడ అగ్ని తయైన మును చేయవచ్చునని చెప్పబడియుండవచ్చునుగదా, యనుట) ఇట్లు కర్మలయందు మోససేకములగు ప్రయోగములు (మనస్సుతోనే గొన్నిపనులను చేయుట) కూడ ననేకచోట్ల కనుపడుచున్నవి. “ అనయాత్వా పాత్రేణ సముద్రంసయా ప్రాజాపత్యం మనోగ్రహం గృహ్యమి (ఓసముద్రుడా! నిన్ను భూమియను పాత్రచేత ప్రజాపతి దేవతగా గల మనోమయమగు పట్టును ఏర్పరచి గ్రహించెదను) ” అనువాక్యముచేత ద్వాదశాహమను క్రతువునందు “ మనోమయమగు పట్టుఅని థ్యానరూపమగు గ్రహణము చెప్పబడియున్నదికదా. కావున ఈ మనశ్చిత్తాదులు కర్మాంగములేయైనను వీరికిసంకల్ప మయత్వముచెప్పబడుటవలన విరోధములేదనియు పై సిద్ధాంతము యుక్తముగాదనియు తాత్పర్యము. (ఇది పూర్వపక్షము.)

సూ॥ ౪౬॥ అతిదేశాచ్చ॥

టీక॥ అతిదేశాచ్చ = మొదటచెప్పబడియున్న (ఇష్టకాభిరగ్నించునులే అను వాక్యముచేత చెప్పబడియున్న) అగ్నులయొక్క ధర్మములను (ఈమనశ్చిత్తాదులయందు) ఆరోపించుటవలనకూడ, మనశ్చిత్తాదయః క్రియాంగాని = మనశ్చిత్తుడు మొదలగు నగ్నులు కర్మాంగములే.

తా॥ “ ఇష్టకాభిరగ్నించునులే ” అను వాక్యముచేత చెప్పబడిన అగ్నియందలి ధర్మములు తావా యావా అసౌపూర్వః (పూర్వమందు చెప్పబడిన యగ్నియెట్టిదో ఇప్పుడు చెప్పబడుచున్న అగ్నికూడ నట్టిదియే ” అని మనశ్చిత్తాదులయందు ఆరోపించబడియున్నవి. ఒక కర్మముండే సంబంధపడి యుండకపోయినయెడల పరస్పర ధర్మాధ్యాసము కలుగదు గదా. కావున మనశ్చిత్తాదులు కర్మాంగములే లింగము ప్రకరణమునకంటే బలవత్తమైనదేయైనను అది ప్రస్తుతసందర్భమున అర్థవాదవాక్యములో నుండుటచే కేవలము

330 బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

స్వాత్రపరమనియే చేప్పవలసియున్నదికాని మనశ్చితాదులను స్వతంత్రములను చేయు సామర్థ్యము గలదియని చేప్పటకు వీలులేదు. కావున పైనచేయబడిన సిద్ధాంతము దోషయుక్తమని తాత్పర్యము. ఇదియును పూర్వపక్షమే.

అవ॥ పై పూర్వపక్షమును ఖండించి సిద్ధాంతము చేయుట న్నాడు.

సూ॥ ౪౭॥ విద్యైవతునిర్ధారణాత్ ॥

టీక॥ నిర్ధారణాత్తు = శ్రుతివలననే నిరూపణచేయబడియుండుటవలననైతే, విద్యైవ = మనశ్చితాదులువిద్యలే, (విద్యామయములే, స్వతంత్రములే యనుట.)

తా॥ “తేహైతేవిద్యాచిత ఏవ (ఈమనశ్చితాద్యగ్నులు విద్యచేతనే [జ్ఞానముచేతనే] కూర్పఁగినవి)” అను శ్రుతిచేత ఈ మనశ్చితాదులు విద్యామయములేకాని కర్మాంగములు కావని నిరూపింపబడియున్నవి. శ్రుతియందలి “ఏవకారము” ఈవిషయమును దృఢము చేయుచున్నది గదా. కావున మనశ్చితాద్యగ్నులు స్వతంత్రములేకాని కర్మాంగములనుటకు వీలులేదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౪౮॥ దర్శనాచ్చ ॥

టీక॥ దర్శనాచ్చ = శ్రుతివలనకూడ, మనశ్చితాదయః స్వతంత్రతాః = మనశ్చితుడు మొదలగునవి స్వతంత్రములే.

తా॥ ౪౮ వ సూత్రమునందు చూపబడిన లింగమును (గురుతును) బట్టిచూచినను పైన చేయబడిన సిద్ధాంతమే దృఢమగుచున్నదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఈగురుతు మీసిద్ధాంతమును దృఢపరుపనేరదని ౪౬ వ, సూత్రమునందు చెప్పియున్నాముకదా, యునిన సమాధానము చేప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౪౯॥ శ్రుత్యాదిబలీయస్త్యాచ్చనబాధః ॥

టీక॥ శ్రుత్యాదిబలీయస్త్యాచ్చ = ఏవకారము మొదలగునవి ప్రకరణమునకంటే బలవంతము లగుటవలనకూడా, బాధః = సిద్ధాంత భంగము, న = లేదు.

తా॥ మఱియు పైన చూడబడియున్న ప్రకారము ఏవకారము లింగము “విద్యాయాహైవైతవివం విద్యతోఽవంతి (మనస్వితా ద్యగ్నులు వానియధార్థస్వరూపమును తెలిసికొనినవారికి జ్ఞానముచేత కూర్చబడినవి అగుచున్నవి) ” అను వాక్యము ఇవి ప్రకరణమున కంటే బలవంతములగుటచేతకూడ మనస్థాంతమునకు భేదములేదు. అర్థవాద వాక్యమునందుండుటచేత లింగమునకుకూడ స్వాతంత్ర్యత్వమే యునుట సరికాదు. ప్రస్తుత అర్థవాక్యము అపూర్వవిషయమును ప్రతి పాదించునది యగుటచేతను, పైన నిరూపించిన గురుతునకు సమీప మునందే ఏవకారము మొదలగునవి యుండుటచేతను అగుటకు మన స్వితాదులకు విద్యాత్వమును (స్వతంత్రములుగా యుండుటను) సంపాదించుననుటలో బాధయేమియును లేదు. (అపూర్వ విషయ మునగా పూర్వమునందు చెప్పబడియున్నదానికంటే గ్రోతదగువిష యము అని తెలిసికొనవలయును) అట్టి అపూర్వవిషయమునుగూర్చి చెప్పనదియగుటచే ప్రస్తుత అర్థవాదవాక్యము అపూర్వ అర్థవాదవా క్యమేయని తెలిసికొనవలయును. కావున యెట్లు చూచినను మనస్వీ తాదులు కర్మాంగములు కానేరవని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౫౦॥ అనుబంధాదిభ్యః ప్రజ్ఞాంతర పృథక్త్వవ

ద్వైత్వశ్చ తదుక్తం ॥

టీక॥ ప్రజ్ఞాంతరపృథక్త్వవత్ = శాండిల్యాది విద్యలకువలె, అనుబంధాదిభ్యః = అనుబంధము మొదలగు కాణమువలన, మనస్వితా దీనాం = మనస్వితృడు మొదలగునగులకు, స్వాతంత్ర్యక్రమత్వం = స్వాతంత్ర్యము చెప్పవలయును, ద్వైత్వశ్చ = ఇట్లు ఒకరొకరము నందే చెప్పబడియున్న విషయములకు కూడ పరస్పర భేదము కలిగి యుండుట కర్మకాండయందు చూడబడియున్నది. తదుక్తం = పూ ర్వమీమాంసా శాస్త్రమునందును, ఇట్లు చెప్పబడియున్నది.

తా॥ మఱియును ప్రస్తుత ప్రకరణము నందు “మనస్వితా ధి యంత (మనస్సుతో నాధానము చేయబడినది.) ” అను మొదలగు వాక్యములచేత మనస్వీవాది అగ్నులనుగూర్చి చేయవలసిన కర్మలన్ని యును మనస్సు మొదలగు వృత్తులతోనే చేయవలయునని చెప్పబడి

యున్నది. ఇది అనుబంధ మనబడును ౪౬ వ- సూత్రమునందు పూర్వపక్షిచే చూపబడిన “ తావాఽ యావానభోపూర్వః” అనుమొదలగు అతిచేతము (మనశ్చిదాద్యగ్నులు కర్మాంగముగు నగ్నివంటివే యని చెప్పట) కూడా సిద్ధాంతములకే యనుకూలము. అది మనశ్చిదాద్యగ్నులలో ప్రతియగ్నియు కర్మాంగగ్నితో సమానమైనదేయని చెప్పటచే నామనశ్చిదాదులకు స్వాతంత్ర్యము కలదనియే తెలియజేయుచున్నది కదా, ఇదియునుగాక పై సూత్రమునందు చెప్పబడిన హేతువులవలనకూడా ఈ విషయమునే సిద్ధాంతము చేయుచున్నది. ఈ యగ్నికారణముల వలనను మనశ్చిదాదులు స్వతంత్రములేయని చెప్పవలయును. ఏప్రకరణమందున్నను శాండిల్యాది విద్యలు కర్మకంఠము ఇతరవిద్యలకంటెను వేరని యొప్పుకొన బడుచున్నట్లు కర్మ ప్రకరణమందున్నను ఈ మనశ్చిదాదులు ఆకర్మలకంటె వేరనియేయొప్పుకొనబడవచ్చును. ఇట్లుభేదము కలవి యొక ప్రకరణమునందే చెప్పబడియుండుట యనేకచోట్ల ప్రత్యక్షమైయున్నది. త్రియమధుమాత్రమే చేయవలసిన రాజసూయ యాగమును చెప్పటకారంబించి యాప్రకరణమునందే బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్యులు ముగ్ధులును చేయవలసిన అపేష్టియును యాగమునుగూర్చి శ్రుతియే చెప్పబడియున్నది ఇందు ఈఅపేష్టి యాగమునుగూర్చి నిర్ణయించునప్పుడు పూర్వమీమాంసాశాస్త్రమునందుకూడా పైన నిరూపించినట్లే (తగిన హేతువులున్నచో ప్రకరణముకంటెయైనను అందు చెప్పబడియున్న విషయమునకు భేదముకలుగ వచ్చుననియే) చెప్పబడియున్నది. కావున మనశ్చిదాదులు స్వతంత్రము అనుటయే యుక్తియుక్తమని తాత్పర్యము.

అవ॥ ౪౫ వ- సూత్రమునందు మనోమయమని చెప్పబడిన పాత్రమెట్లు కర్మాంగమో అట్లే ఈ మనశ్చిదాద్యగ్నులును కర్మాంగములేయని చెప్పబడియున్న పూర్వపక్షమును ఖండించుచున్నాడు.

సూ॥ ౫౦॥ ససామాన్యాదప్రళభ్యధేర్కృత్యవన్నహి

లోకాపత్తిః ॥

టీక॥ సామాన్యాదపి = మానసిక పాత్రము మనశ్చిదగ్ని ఈ రెంటికిని మానసికత్వము (మనసువలనవుట్టుట) సమానమే యైనను,

స కర్మాంగత్వమ్ = ఆపాత్రమువలె నీయగ్ని కర్మాంగము కానరదు.
 కుతః = ఎందువలనననగా, ఉపలభ్యః = పైనమావలదియున్న కారణ
 ములచే అగ్ని స్వతంత్రుడని నిశ్చయించి యందుటవలన, మృత్యు
 వత్ = “ సవవవవమృత్యుర్వవవ ఏతస్మిన్మాండలే (ఈసూర్యమాండల
 మందు ఏవురుపుడున్నాడో ఈతడేమృత్యువు , అనువాక్యముచే మృ
 త్యువనిచెప్పబడిన అనిత్యపురుషునకును మృత్యుదేవతకును మృత్యుశ
 బ్దము సమానమేయైనను మిక్కిలి భేదమున్నట్లు, ఇదయ్య క్తం = పైన
 చెప్పబడిన సిద్ధాంతముకూడా నిర్దోషమైనదియే, కలవ = మఱియును,
 లోకాప త్తిః = ద్యులోకాదులన్నియును (సమిధం మొదలగునవి అగ్ని
 కేవలనే ద్యులోకాదులకుకూడా కలవని పంచాగ్నివిద్యయందు చెప్ప
 బడియున్నప్పటికిని ఆద్యులోకాదులు ప్రత్యక్షమగు నగ్నిలేయనుట)
 నహి = సంభవింపదుగదా.

తా॥ మానసిక పాత్రమునకును ప్రస్తుతాధి కర్తామనందు
 విచారింపబడుచున్న యగ్నికిని మానసికత్వము సమానమేయైనను
 ఆపాత్రమువలె నీయగ్ని కూడ కర్మాంగమేయనుటకు వీలులేదు. ఇంత
 కుపూర్వము నిరూపింపబడియున్న కారణములచే నీయగ్ని కర్మాంగ
 ముకాదని స్పష్టముచేయబడియే యున్నది కదా. దీనికనేక దృష్టాంత
 ములు కలవు. “ సవవవవమృత్యుర్వవవ ఏతస్మిన్మాండలే ఘృతమః ”
 అను వాక్యమునందు మృత్యువని చెప్పబడియున్న ఘృతగునకును మృ
 త్యుదేవతకును మృత్యుశబ్దవాచ్యత్వము (మృత్యుశబ్దముచేత చెప్ప
 బడుట) సమానమేయైనను వారిరువురకును అన్యంతరభేదము గలదు
 కదా. మఱియు పంచాగ్ని విద్యయందు అగ్నిరూపముగా వర్ణింప
 బడియున్న ద్యులోకాదులును ప్రత్యక్షఅగ్నియు అగ్ని శబ్దవాచ్యత్వ
 ముచేతను (అగ్ని శబ్దముచేత చెప్పబడుటచే) సమిధం మొదలగు
 వానినిగూర్చి చెప్పబడియుండుటచేను అభిన్నములే యనుటకు వీలు
 కాదుగదా. కావున యెట్లుచూచినను ఈసవవవగ్ని స్వతంత్రమైన
 దియేకాని కర్మాంగములలో చేరదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౫౩॥ పరేణవశబ్దస్థితాద్విశ్వంభూయస్తాన్

త్వనుబంధః ॥

టీక || పరేణవ=పూర్వ పర బ్రాహ్మణములను (ప్రకరణము లను) బట్టిచూచినను, శబ్దస్య= మనశ్చిదాదులను జెప్ప బ్రాహ్మణము నకుకూడ, తాద్యధ్యం=ఆవిధమే (విద్యనుగూర్చి చెప్పటయే) కలదు. అనుబంధస్తు= కర్మను ఉపక్రమించి చెప్పటయైతే, ధూయస్త్యాత్= అనేకములగు కర్మావయవములు యిందు జెప్పబడవలసి యుండుటవలన, భవతి= అగుచున్నది.

తా|| ప్రస్తుతము మనముపిచారించుచున్న ప్రకరణమునకంటే ముందును, వెనుకనుకూడ కేవలము విద్యనుగూర్చి చెప్ప (ఉపాస ననుగూర్చిచెప్ప) ప్రకరణములే యున్నవి. దీనివలన మధ్యనుండు ప్రస్తుతప్రకరణముకూడ విద్యనుబోధించునదియే యని చెప్పబడవలసి యున్నది. ఇట్లు జెప్పినయెడల ఈప్రకరణారంభమున కర్మనుపక్ర మించుటకు అర్థమేమి అందురేమో ఈమనశ్చిదాద్యగులనుగూర్చి జెప్పవిద్యయందు కర్మాంగములగు ఆధానముమొదలగు ననేకములను చెప్పవలసియుండుటచేతను అట్లుపక్రమింపబడినదిగాని వేరేమియును లేదు. కావున అన్ని విధముల నీమనశ్చిదగ్ని మొదలగునవి స్వతంత్ర ములనుటయే సిద్ధాంతమని తాత్పర్యము.

—(*) 30. శరీరేభావాధికరణమ్. (*)—

అవ|| ఉపాసన మోక్షమునిచ్చుననుట సరికాదు. శరీరమున కంటే నితరుడగు నాత్మయేలేడుగదా. అను పూర్వపక్షమును ఈయ ధికరణమున బరిష్కరించువాడై మొట్టమొదట పూర్వపక్ష స్వరూప మును అనువాదము చేయుచున్నాడు.

సూ|| ౫౩|| ఏక ఆత్మనశ్శరీరే భావాత్ ||

టీక|| ఆత్మనః=ఆత్మకు, శరీరవ్యతిరేకః = శరీరమునకంటేభేదము, న=లేదు. కన్యాత్=ఎందువలనననగా, శరీరేనత్యేవ=శరీరము న్నుప్పుడే, చైతన్యధర్మాణాం= ఆత్మధర్మములని మీచేచెప్పబడుచున్న జ్ఞానముమొదలగునవి, భావాత్=ఉండుటవలన, ఇత్యేకేవదంతి = అని కొందరు (లోకాయతమతస్థులు) చెప్పుచున్నారు.

తా|| దేహమే ఆత్మ. ఏలయనగా? ఆత్మధర్మములని మీచే (వేదాంతులచే) చెప్పబడుచున్న తెలివిమొదలగునవి శరీరమున్న

మంత్రములు ఆవేదములోని అయిదుశాఖలలో దేనిలోనైననొక దాని యందు చేరును. కావున ఆశాఖనుగూర్చి చెప్పబడి యున్న రీతిగా అనగా పృథివ్యాదులలో నేదోయొక రూపముతో నా మంత్రమును ఉపాసనచేయవలసి వచ్చునని తెలిసికొనవలయును) ఇప్పుడు ఒక శాఖయందు చెప్పబడియున్నవిధమున నన్నిశాఖలయందును కనుపడు సామ మంత్రములను ఉపాసింపవలయునా, లేదా, అనువిషయమును ఈ యధికరణమున నిర్ధారణ చేయుచున్నాడు.

సూ॥ ౫౫॥ అంగావబద్ధాస్తునశాఖానుసీప్రతివేదం ॥

టీక॥ ప్రతివేదం = అన్నివేదములయందును, అంగావబద్ధాః = ఉద్గీతాది అవయవములనుగూర్చి చెప్పబడిన, ఉపాసనాస్తు = ఉపాసనలైతే, నశాఖాన్వేష = శాఖలయందుమాత్రమే స్థిరములై యుండవు (అనగా అన్నిశాఖలయందును అనువర్తించుననట,) కుతః = ఎందువలనననగా, శ్రుత్యవిశేషాదిహి = శ్రుతియందు భేదమేమియు లేకుండుటవలన.

తా॥ ఉద్గీతాదులనుగూర్చి చెప్పబడిన యుపాసనలు అన్నిశాఖలయందును అనువర్తించుచుండనుగాని స్వశాఖయందు మాత్రమే స్థిరములై యుండవు. (అనగా ఒకశాఖయందు ఉపాసనలు చెప్పబడి యుండిన ఆశాఖయందు మంత్రములను మాత్రమే అట్లుఉపాసింపవలయుననుట నియమముకాదు. ఏశాఖయందున్నను ఒకశాఖయందు చెప్పియున్న ఉపాసనాక్రమముతో నుపాసింపవచ్చును. అనుట) ఏలయనగా “ ఉద్గీథముపాసీతే ” అను మొదలగుశ్రుతులు “ఉద్గీథశాఖాగత మంత్రము లేచ్చటనున్నను దాని నంతరిక్షదృష్టితో నుపాసింపవలయును ” అనిచెప్పుచున్నదిగాని “ ఈశాఖయందున్న ఉద్గీథమంత్రములను మాత్రమే ఇట్లుపాసింపవలయును ” అని భేదమును చెప్పుట లేదుగదా. కావున ఈ యుపాసనలు సర్వ శాఖలయందును సంగ్రహించుకొనబడ వలసినవేయని తాత్పర్యము.

అవ॥ పై విషయము నిర్ణయించుటకై యొక దృష్టాంతమును జూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౫౬॥ మంత్రాదివద్యాఽలవిరోధః॥

టీక॥ మంత్రాదివద్యా = మంత్రముముదలగువానివలె, ఉపాసనానామపి=ఉపాసనలకుకూడా, అన్యత్రోపసంగ్రహే=ఇతరశాఖలయందు ఉపసంహరించు కొనుటలో, అవిరోధః=విరోధములేదు.

తా॥ ఒకశాఖయందు చెప్పబడియున్న మంత్రములును గ్రంథములు (యజ్ఞమునందు ఒకసందర్భమున నుపయోగింపబడు విధులు) ను మనయొక్క శాఖలోనికి సంగ్రహించు కొనబడు చున్నవి గదా. ఇట్లే ఒకశాఖయందు చెప్పబడియున్న యుపాసనలు కూడా మఱియొకశాఖలోనికి సంగ్రహించు కొనవలయు ననుటలో విరోధమేమియును లేదు. కావున పైనూత్రమునందు చేయబడిన సిద్ధాంతము నిర్దోషమైనదే యని తాత్పర్యము.

—(*) 32. భూమజ్ఞాయస్తా వ్రథీరగమ్. (*)—

అవ॥ వై శ్వానర విద్యయందొకచోట సూర్యుని ద్యులోకము మొదలగువానియందు అగ్నిదృష్టిచే నుపాసన చేయవలయునని చెప్పబడియున్నది. మఱియొకచోట నన్నిటియందును అగ్నిదృష్టి సుందవలయునని సమస్తోపాసన చెప్పబడి యున్నది. ఈరెండు విషయములలోను శ్రుతి కథిప్రాయమెద్ది? అను విషయమును ఈ యధికరణమున విచారించుచున్నాము.

సూ॥ ౫౭॥ భూమ్నఃక్రతు వజ్జాయస్త వ్రథాహిదర్శయతి ॥

టీక॥ క్రతువత్ = యజ్ఞమునకువలె, భూమ్నః = సమస్తోపాసనకే, జాయస్తవ్ = ప్రధానత్వముకలదు, తథా = అప్రకారపే, దర్శయతిహి = శ్రుతిచెప్పుచున్నదిగదా.

తా॥ సర్వావయవ సంపూర్ణుడైన వై శ్వానరుని ఉపాసంపవలయుననిచెప్పటమే వేదమునకు ముఖ్యోద్దేశముగాని అవయవములను ప్రత్యేకము నుపాసించుమని చెప్పటకాదు. ఎన్ని అవయవముల విధించిననుసర్వావయవత్వమగు దానిని (క్రతువును) చేయవలెననియే యథిప్రాయముందునుగాని ఒక్కొక్క అవయవమును గూర్చి మాత్రమే ఉపాసనాదులను చేయవలయునని యథిప్రాయముండదు. గదా. కావున అవయవములు ననేకములవిధించి నను ప్రధానమగు యజ్ఞమునే అచరింప వలయుననుటయే శ్రుతికి ముఖ్యోద్దేశమని ఎట్లు నిశ్చయము?

యింపవలయునో అట్లు ప్రస్తుత వైశ్వానర విద్యయందుకూడా సమస్తోపాసనయే వేదాధిప్రాయమని నిర్ణయింప వలసియున్నది. ఇది యునుగాక వేదము ఈ విషయమును “మూర్ధారతేవ్య పతివ్యధ్యన్తాం నాగమివ్య (నీవునాయొద్దికి రాకున్నయెడల నీశరన్ను పడిపోవును.) అనువాక్యముచేత స్పష్టముగ తెలియజేయుచున్నది. నన్ను అని చెప్పి నప్పుడు నా అవయవము అని అర్థము చేయుటకు వీలు లేదు కదా. కావున సమస్తోపాసనయే వేదాధిప్రాయమని తాత్పర్యము.

—(*) 33. శబ్దాచభేదాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ సగుణబ్రహ్మను ఉపాసన చేయవలెనని చెప్పి విద్యలు అనేకములుకావు. ఈవిద్యల్నిటికిని ఉపాస్యదేవత-సగుణ బ్రహ్మ యొక్కదే కావున ఇది పరస్పరము భిన్నములని చెప్పటకు వీలులేదు. ఈవిషయమున నిశ్చయమెట్లు? అనిన ఈ యధికరణమువందు సమాధానము చెప్పబడును.

సూ॥ ౫౮॥ నానాశబ్దాచభేదాత్ ॥

టీక॥ శబ్దాచభేదాత్ = విధులను చెప్పి శబ్దములును ఉపాస్యులను గా చెప్పదేవతలను వీరికి పరస్పరము భేదముండుటవలన, విద్యాః = ఉపాసనలు, నానా = పరస్పరము భిన్నములైనవే.

తా॥ సగుణబ్రహ్మయొక్కదే యుపాస్యదేవతయైనను విద్యలకు పరస్పరమభేదముండదు. ఉపాసనచేయవలయును. తెలిసికొనవలయును. అను మొదలగు విధిభేదములను “వనోమయత్వాది గుణములుగలవాడు. హృదయ మధ్యమునందు ఆకాశమువలె నున్నవాడు” అనుమొదలగు గుణభేదములు చెప్పబడియుండుటచే ఆయా గుణములతోగూడిన యుపాస్యదేవతలకు పరస్పరభేదములను కనుపడుచున్నవిగదా. పైన వర్ణించిన విధముగా విధులయందును దేవతలయందు పరస్పరభేదము కనుపడుచుండ ఆదేవతలనుగూర్చి చెప్పి విద్యలకభేదమెట్లు వచ్చును. కావున దేవతలందరియందును సగుణ బ్రహ్మత్వము (గుణసహితుడగు బ్రహ్మగానుండుట) సమానముగానే యున్నను ఆయాస్థలములయందు చెప్పబడియున్న గుణభేదములను

అనుసరించి యెట్లు భేదముకలదో అట్లు భేదతాభేదము ననుసరించి విద్యలకుకూడ పరస్పరభేదము కలదని తాత్పర్యము.

—(*) 38. వికల్పాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ విద్యలలో పరస్పరము భేదముకలదని పై యధికరణము నందు సిద్ధాంతము చేసియున్నారుగదా. అందు ఉపాసనకు వాని జీవితపర్యంతము ఏదో ఒక్క-విద్యనుమాత్రమే అనుష్ఠానము చేయుచుండవలయునా, లేక రెండుమూడు విద్యలను అనుష్ఠింపవచ్చునా, అను విషయము ఈ అధికరణమున సిద్ధాంతము చేయబడుచున్నది.

సూ॥ ౫౯॥ వికల్పాద్ విశిష్టఫలత్వాత్ ॥

టీక॥ అవిశిష్టఫలత్వాత్ = సమానమైన ఫలములు గలచేయగుట వలన, విద్యానామనుష్ఠానే = విద్యల ననుష్ఠించుటయందు, వికల్పః = వికల్పమే, (దేనినో యొకదాని నాచరింపవలయునేగాని అన్నిటిని ఆచరింపనక్కరలేదనుట.)

తా॥ ఉపాసనలకన్నిటికిని ఫలమొక్కటియే, ఉపాస్యభేద తను ప్రత్యక్షముచేయుట. కావున ఉపాసకుడు వానిలోదేనినోయొక దానినిమాత్రము అనుష్ఠించినాడును. ఒకగానిచేతనే కావలసినఫల ముగలుగుచుండగా రెండవదానిని అనుష్ఠించుటవలన ప్రయోజనముండదుగదా. “ తస్యేవేవేతికౌలేయ (అర్జునుడా ! ఏ, ఏ, భేద తను ఉపాసించువాడు ఆయా భేదతనుచేందును) ” అని శ్రీ సర్వ తివాక్యముకూడ ఒక్క-విద్యనే ఉపాసించవలయు ననువిషయమున ప్రమాణమగుచున్నది. కావున రెండుమూడువిద్యలను ఉపాసనచేయ వలసినపనిలేదని తాత్పర్యము.

—(*) 39. కామ్యాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ పై యధికరణమునందలి స్థితిలక్షణమును అనుసరించి కామ్యోపాసనల (భేదతా సాక్షాత్కారముకొరకైగాక యేదియో యొక్కకోరిక సిద్ధించుటకై చేయబడుచున్నవాసనల) విషయమునందు కూడ ఒక్కొక్కటిగా చేయవలయునా, లేక రెంటి మూటిని చేర్చి చేయవచ్చునా, అను సంశయమురాగా దానిని ఈ యధికరణమున నివారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౬౦॥ కామ్యాస్తుయథాకామం సముచ్చయే
రన్నవాపూర్వహేత్వభావాత్ ॥

టీక॥ కామ్యాస్తు = కామ్యాపాసనవైలే, యథాకామం = స్వేచ్ఛగా, సముచ్చయేరక = చేర్పబడుచును. నవా = చేర్పకున్నను చేర్పకుండవచ్చును. కస్మాత్ = ఎందువలననగా, పూర్వహేత్వభావాత్ = పైయధికరణమునందు చేప్పబడియున్న కారణములేకపోవుటవలన.

తా॥ కామ్యాపాసనలుకూడ పై యధికరణమునందు చేయబడియున్న సిద్ధాంతము ననుసరించి యెక్కిరికొటిగానే అనుష్ఠింపబడవలయునని సంఘాంతపవలసిన పనిలేదు. అవి దేవతను ప్రత్యక్షముచేయుటయను సమానఫలము (అన్నిటికి నొకకొటేఫలము) లేనివగుటచేతను ప్రత్యేకముగా భిన్నములగు కోరికలను సిద్ధింపజేయునవియగుటచేతను పైనియమము వీనియందుండవలసిన యవసరములేదు. ఒకదానిని ఉపాసించువాడు మఱియొకదానినికూడ నుపాసించినను వీటియందు నిరర్థకత్వముగలుగదుకదా. ఒకకోరిక సిద్ధించుటకై ఒకదానిని మఱియొకకోరికకై వేరొకదానిని ఇట్లెన్నిటి నొకకొమారు ఉపాసించినను విరోధముండదు. కావున కామ్యాపాసనల నెన్నిటివైనను కలిపి ఉపాసనచేయవచ్చును. లేక నొకకొదానినైనను అనుష్ఠింపవచ్చును. ఈవిషయమున నియమములేదని తాత్పర్యము.

—(*) 3౬. యథాశ్రయాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ కర్మాంగములగు ఉద్గీర్ణాదుల నాశ్రయించి చెప్పబడియున్న యుపాసనలు సమచ్ఛయముచేసియే (చేర్చియే) అనుష్ఠింపబడవలయునా, లేక, నవియును 38 వ, అధికరణమునందు చేసిన సిద్ధాంతప్రకారము ప్రత్యేకముగానే అనుష్ఠింపబడవలయునా, అను సంశయమును ఈ యధికరణమున నివారించువాడై మొట్టమొదట పూర్వపక్షమును అనువాదము చేయుచున్నాడు.

సూ॥ ౬౧॥ అంగేషుయథాశ్రయభావః ॥

టీక॥ అంగేషు = ఉద్గీర్ణముమొదలగు కర్మాంగములయందు, విహితోపాసనానాం = విధింపబడిన యుపాసనలకు, యథాశ్రయ

భావః= (అడపాసనలకు) తమకాశ్రయములగు ఉద్గీధాదులవలె నుండుట, స్యాత్=కలుగవచ్చును.

తా॥ ఉద్గీధాదులను ఆశ్రయించి విధింపబడిన యడపాసనలు స్వయముగా కర్మాంగములు కాకపోయినను వానికాశ్రయములగు ఉద్గీధాదులు కర్మాంగములు గావున వానివలెనే సముచ్చయముతో ననుష్ఠింపబడవచ్చును. (అనగా ఉద్గీధాదులను కర్మతోజ్జేర్చి యనుష్ఠించునట్లే వానినాధారముచేసి సముచ్చయ యడపాసనలనుకూడ వానితోజ్జేర్చి యనుష్ఠింపవచ్చుననుట.) కావున కర్మాంగోపాసనలకు స్వాతంత్ర్యము లేదని తాత్పర్యము. (ఇ' భావ్యోక్తిసూత్రము.)

సూ॥ ౬౨॥ శిష్టే శ్చ ॥

టీక॥ శిష్టేశ్చ=విధించుటవలనకూడ, తాపాసనమచిత్త్యజ్ఞానానం = ఆ డపాసనలను సముచ్చయముతోనే చేయవలయును.

తా॥ కర్మల నాధారముచేసి దానియంగములెట్లు విధింపబడి యున్నవో అట్లే ఈ డపాసనలకూడ కర్మాంగముల నాధారము చేసి విధింపబడియున్నవి. కావున ఒకచోట చెప్పబడిన యంగముల వైనను మఱియొకచోటనుండి సంగపించి కర్మతో నట్లుజేర్తురో అట్లే ఈడపాసనలనుకూడా సముచ్చయముతో నుపాసించవలయు ననుట నియమమని తోచుచున్నది. విధించుట గను బలముతోనేకదా అంగకర్మలకు సముచ్చయము కలిగియున్నది. ప్రకృతి డపాసనల యందుకూడ ఆవిధి సమానమేగదా. కావున ఈవిధినికూడకర్మాంగములయందు విధింపబడిన డపాసనను సముచ్చయముతోచేయబడ వలసినవేయని యేర్పడుచున్నదని తాత్పర్యము. (ఇదియును పూర్వ పక్షసూత్రమే.)

సూ॥ ౬౩॥ సమాహారాత్ ॥

టీక॥ సమాహారాత్ = పుష్కర సంబంధమువలనకూడ, ఏవ మేవ=వైనచెప్పినవిషయమే సిద్ధాంతమని తెలియుచున్నది

తా॥ “ వేదమునందు ప్రణవమును, ఉద్గీథమును, రెండునూ కొటియేయని తెలిసికొనిన ఉద్ధాత (సామగానమును చేయువాడు) తనకర్మయందు ప్రమాదమువలన లోపము కలిగినను చక్కజేసికొ

నును. అని చెప్పబడియుండుటచేత ఉద్గీఢాదులను ఆశ్రయించియున్న ఉపాసనలుకూడ సముచ్చయముతో నుపాసించవలసినవేయని సూచించబడుచున్నది. ఎట్లనగా, ఉద్గాత అనుష్ఠింపవలసిన ఉద్గీఢము సామవేదమునందు చెప్పబడియున్నది. హోత (ఋగ్వేదమును జెప్పుచు హోమము నాచరించువాడు) ఆశ్రయించినట్టి ఓంకారము ఋగ్వేదమునందు జెప్పబడియున్నది. ఈ రెండునొకటియేయని తెలిసికొని నహో హోతచేయుకర్మ చక్కగనున్న కారణముచేతను తానుచేయు నుద్గీఢమునకును హోతయాశ్రయించిన ఓంకారమునకును భేదము లేకపోవుటచేతను ఉద్గాత తానొనర్చినకర్మమునందు లోపమునున్నను అదిసరియైనచేయని తెలిసికొనును. ఇట్లు చెప్పటచేత వేరు వేరు వేదములయందు చెప్పబడియున్నను అంగములకు పరస్పరమైక్యము కలదని తెలియుచున్నది. దీనినిబట్టిచూచిన ఉపాసనలకుకూడ వాని వానికాశ్రయములగు నంగములతో సముచ్చయమున్నదనియే చెప్పవలసివచ్చుచున్నది. వేరు వేరు వేదములలో చెప్పబడియున్న అంగములవలెనే ఒకవేదమునందు చెప్పబడియున్న అంగముతో మఱియొక వేదమునందు చెప్పబడియున్న ఉపాసనలకుకూడ సంబంధము కలదు గదా. కావున ఇంతకుపూర్వము చెప్పబడినదియే సిద్ధాంతమని యేర్పడుచున్నదని తాత్పర్యము. (ఇదియును పూర్వపక్షసూత్రమే.)

సూ॥ ౬౪॥ గుణసాధారణ్య శ్రుతేశ్చ ॥

టీక॥ గుణ=ఉపాసనకాశ్రయమగు ప్రణవము, సాధారణ్య=మూడు వేదములయందును సమానమేయని, శ్రుతేశ్చ=శ్రుతియందు చెప్పబడియుండుటవలనకూడా, ఏవ మేవ=మైనచెప్పినదియేసిద్ధాంతము.

తా॥ ఉపాసన కాశ్రయమగు ప్రణవము అన్ని వేదములయందును సమానమేయని (సంగ్రహించు కొనవలసినదియేయని) చెప్పబడియున్నది. దీనినిబట్టిచూచిన ఆప్రణవము నాశ్రయించివిధింపబడిన యుపాసనలుకూడ సంగ్రహించు కొనబడవలసినవేయని చెప్పవలసివచ్చుచున్నది. కావున ఉద్గీఢాదులగు నంగములను ఆశ్రయించివిధింపబడిన యుపాసనలు సముచ్చయముతో ననుష్ఠింప బడవలసినవేయని తాత్పర్యము. (ఇదియును పూర్వపక్షసూత్రమే.)

అవ॥ ఈ పూర్వ పక్షమును ఖండించి సిద్ధాంతము చేయుచు న్నాడు.

సూ॥ ౬౪॥ నహితత్వహావాశ్రుతేః ॥

టీక॥ అథవా = అట్లుగాకపోయినయెడల (అట్లుకాదనుట)
తత్వహావాశ్రుతేః = ఆ ఉపాసనలు సముచ్చయముతో ననుష్ఠింప
బడవలయుననుట శ్రుతియందు లేకపోవుటవలన, తన్ను - పైనచేసినపూ
ర్వపక్షము సరియైనదికాదు.

తా॥ పైనచేసిన పూర్వపక్షము యు॥ యుక్తమైనదికాదు.
ఆశ్రయములగు కర్మలతో జేర్చి సముచ్చయముగా అంగముల ననుష్ఠింప
వలయునని శ్రుతి యందున్నదికాని అంగములతో జేర్చి ఉపాసనల నాచ
రింపవలయునని లేదుకదా. కావున ఉపాసనలు స్వతంత్రములేయని
తాత్పర్యము.

సూ॥ ౬౫॥ దర్శనాచ్చ ॥

టీక॥ దర్శనాచ్చ = శ్రుతివలనకూడ, ఏవమే = పైసూత్రము
నందు చెప్పినదియే సిద్ధాంతము.

తా॥ “ ఏవంవిధమైన బ్రహ్మ యజ్ఞం యజమానం సర్వాంశ్చ
ఋత్విజో భిరక్షతి (ఈవిధముగా విద్వాంసుడగు బ్రహ్మ) [బ్రహ్మ
యనగా యజ్ఞమునందు ఋత్వికులు చేయుచున్న కార్యములనుచూచు
చుండుటకై నియమింపబడు పురుషుడు] యజ్ఞమున, యజమానుని,
ఋత్వికులను రక్షించుచున్నాడు” అని వేదమునందు చెప్పబడియు
న్నది. దీనివలన ఈ బ్రహ్మ ఉపాసకుడని తేలియుచున్నది. ఉపాసన
యన్నను విద్యయన్నను ఒక్కటియే యగుటచేత ఉపాసకు డన్నను
విద్వాంసుడన్నను ఒక్కటియేగదా. దీనివలన ఉపాసనలు సముచ్చ
యముతో ననుష్ఠింప బడవలసిన పరిలేదని స్పష్టమగుచున్నది. కర్మల
నొనర్చు యజమానుడు మొదలగు వారే వాని యంగములతో కూడ
తదా శ్రితములగు నుపాసనల నాచరించి విద్వాంసులగుచునే బ్రహ్మ
తోనే పని యుండదు గదా. కావున యెట్లు చూచినను ఉపాసనలు
సముచ్చయముతో నాచరింప వలసినవి కావనుటయే సిద్ధాంతమని
తాత్పర్యము.

సర్వవేదాంతప్రత్యయసారంషః ట్రిశన్దప్తిః॥ 3౬॥ ౬౬॥

సర్వవేదాంతో, పసంహారో, న్యథాత్మ్యే, వ్యాప్తే, స్వరూపేదా, దానందాదయః, ఆధ్యానాయా, త్యగ్యహీతిః, కార్యాఖ్యానా, తస్మాదన, స్సంబంధా, తస్మాత్పృతి, పురుషవిద్యాఽయం, వేదాద్యర్థ, హానా, సాంపరామే, గతే, రనియమో, యావదధికార, మతరధియా, మియదామననా, దంతరాభూతగ్రామ, వ్యతిహార, సైన్యవహీ, కామాద్యా, దదరాదలోప, స్తన్నిధారణానియమః, ప్రధానవ, ల్లింగభూయ, ఏకాత్మనోం, గావబద్ధాస్తు, భూమ్నో, నానాశబ్దాది, వికల్పః, కామ్య, అంగేషు యథాశ్రయభావః ట్రిశన్దత్ ॥ 3౬॥

ఇతి బ్రహ్మసూత్రే తృతీయస్యాధ్యాయస్య తృతీయపాదః.

ఇట్లు తృతీయాధ్యాయమునందు తృతీయపాదము,

ము గి సె ను.

ఓం.

శ్రీవాసుదేవశరత్కృతః.

గ్రంథము - హరిః ఓమ్.

బ్రహ్మసూత్రములు.

తృతీయాధ్యాయము - చతుర్థపాదము.

—(*) ౧, పురుషార్థాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ పూర్వపాదమునందు బ్రహ్మవిద్య నెచ్చట నున్నను పరస్పరము గుణసంగ్రహముకలదని నిరూపించుటచేత వాని పరిమాణము స్పష్టము చేయుట యున్నది. ఇక నీ పాదమునందు ఆవిద్యలు స్వతంత్రముగానే మోక్షము గలిగింప గలవని నిర్ణయింప బడును.

అందుమొట్టమొదట బ్రహ్మవిద్య కర్మాంగ మగునా, కాదా, యను సంశయము ఈయధికరణమునందు విచారించ బడుచున్నది.

సూ॥ ౧॥ పురుషార్థోఽత్యజ్యాదితివాదరాయణః ।

టీక॥ అతః=ఈ బ్రహ్మజ్ఞానమువలన, పురుషార్థః = మోక్షము కలుగును. కుతః=ఎందువలననగా, శబ్దాతే = శబ్దమువలన (నేడము నందు అట్లనేచెప్పబడియుండుటవలన నగుట) ఇతి= ఇట్లు, వాచరా యణః=వ్యాసమహాముని, మన్యతే= తలంచుచున్నాడు.

తా ॥ బ్రహ్మవిద్యలు స్వతంత్రములయ్యే మోక్షమునిచ్చును “ తరతికోకమాత్మవిత్, బ్రహ్మవేదబ్రహ్మైవభవతి ” (ఆత్మజ్ఞానము గలవాడు దుఃఖమునుతరించును. బ్రహ్మను తెలిసికొనినవాడు బ్రహ్మ యేయగును) అను మొదలగు శ్రుతులచేత నిషిషయమే నిరూపించబడు చున్నదిగాదా. నిర్గుణబ్రహ్మవిద్య విద్యలవలనే సగుణబ్రహ్మవిద్యలు కూడా బ్రహ్మసాక్షాత్కారసాధనములే యగుటచేత వానికికూడ ఫల మునిచ్చుటయందు స్వాతంత్ర్యముకలదని తెలిసికొనవలయును. కావున బ్రహ్మవిద్యలు కర్మకు అంగములుకావు. ఇదియే వ్యాసమహాముని అభిప్రాయమని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౨॥ శేషత్వాత్పురుషార్థవాదో యథాన్యక్షితి

శైమినిః ॥

టీక॥ ఆత్మనః=ఆత్మ, శేషత్వాత్ = కర్మకు శేషభూతుడగు టచేత, పురుషార్థవాదః = జ్ఞానమువలన మోక్షముగలుగునా? చెప్పు మాట, యథాన్యేషుపర్లమయీ (ఆకులతోచేయబడిన యజ్ఞపాత్ర) మొదలగువాని యందు చెప్పబడియున్నట్లే, అర్థవాదవేద = అర్థవాదమే, ఇతి=ఇట్లని, శైమినిః = శైమినిమహాముని (పూర్వమిమాంస కర్త) మన్యతే=తలంచుచున్నాడు.

తా॥ ఆత్మకర్త (కర్మలనుచేయువాడు) కావున కర్మకు శేష భూతుడు (పరతంత్రుడగుట) ఇట్లగుటచే ఆత్మవిషయమగు జ్ఞానము కూడా కర్మకుపరతంత్రమే కావలసివచ్చును. కావున సీబ్రహ్మజ్ఞాన ము స్వతంత్రముగా మోక్షమునివ్వనేరదు. “ తరతి కోకమాత్మ విత్ ” అను మొదలగు శ్రుతులు చెప్పవిషయము అర్థవాదము.

కర్మాంగములగు ద్రవ్యము యజమానుడు క్రియలు (అచ్చటచ్చట చేయుటదుపనులు) నీటినిగూర్చి చెప్పబడిన ఫలవాదములు (ఈద్రవ్యమువలన ఇంతఫలము గలుగును. అనుమొదలగునవి) కిర్కసు ప్రశంసించునట్టి అర్థవాదము లేట్లగునో అట్లే బ్రహ్మజ్ఞానమునుగూర్చి చేయుబడిన ఫలవాదముకూడా (బ్రహ్మజ్ఞానమువలన మోక్షముగలుగునని చెప్పుటకూడా) అర్థవాదమేయగును. అని జైమినిమహాముని యభిప్రాయమని తాత్పర్యము.

సూ॥ 3॥ ఆచారదర్శనాత్ ॥

టీక॥ ఆచారదర్శనాత్ = ఆచారముకూడ, పైనచెప్పినట్లే కనుపడుచుండుటవలన, బ్రహ్మజ్ఞానంనస్వతంత్రం = బ్రహ్మజ్ఞానము స్వతంత్రముగాదు.

తా॥ “ జనకోహవైచేహా బహుదక్షిణేన యజ్ఞేనేజే (విచేహదేశములకురాజగు జనకమహారాజు విశేషముగా దక్షిణలు ఇచ్చి యజ్ఞమునుచేసెను) ” అను మొదలగు శ్రుతులచేత బ్రహ్మవేత్తలగువారుకూడ కర్మలనాచరించినట్లు చెప్పబడియున్నది. దీనినిబట్టి చూచినను జ్ఞానము కర్మాంగమనియే చెప్పకలయునని జైమినిమహాముని తలంచుచున్నాడని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౪॥ తచ్చుక్రేతే ॥

టీక॥ తచ్చుక్రేతే = ప్రత్యక్షముగా జ్ఞానము కర్మాంగమని చెప్పశ్రుతికూడ నుండుటవలన, జ్ఞానంనస్వతంత్రం = జ్ఞానము స్వతంత్రముకాదు. “ యచేవవిద్యంసాకరోతి (దేనిజ్ఞానముతో నాచరించును) ” అను మొదలగు శ్రుతులు జ్ఞానము కర్మాంగమని ప్రత్యక్షముగానే చెప్పుచున్నవి. దీనినిబట్టిచూచినను జ్ఞానమే స్వతంత్రముగా మోక్షమిచ్చుననుటకు వీలులేదని జైమినిమహాముని తలంచుచున్నాడని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౫॥ సమన్వారంభణాత్ ॥

టీక॥ సమన్వారంభణాత్ = కూడా (ఒకమారే) వెళ్లుటవలనకూడా, నజ్ఞానంనస్వతంత్రం = జ్ఞానముస్వతంత్రముకాదు.

తా॥ “ తంవిద్యాకర్మణీ సమన్వారభేతే ” (విద్యాకర్మలు

రెండును పరలోకమునకు బోనవానితోకూడ బోవును) అనుశుచితే
విద్యాకర్మము రెండును ఫలమునిచ్చునప్పుడు ఒకటి నొకటి విడచియుం
డవని తెలియజేయుటచే యుండుటచేతకూడ జ్ఞానము కర్మాంగమును
విషయమే దృశ్యదుశ్చిన్నది. కావున విద్యను స్వాతంత్ర్యములేదను
టయే జైమిని మతముని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౬॥ తద్వితోవిధానాత్ ॥

టీక॥ తద్వతః = సర్వవేదార్థమును తెలిసినవానికి, విధానాత్ =
కర్మనువిధించుటవలనకూడ, జ్ఞానంనస్వతంత్రం = బ్రహ్మజ్ఞానము స్వతం
త్రముగా ఫలమునిచ్చునదిగాదు.

తా॥ “ ఆచార్యక్షలాత్వేదమసీజ్యేషి (గురువునద్వనుండి వేద
మునంతయు తెలిసికొని) అనుమొదలగు శ్రుతులనిసర్వవేదార్థజ్ఞాన
ముకలవాడే కర్మ నాదరింపవలయునని యెయ్యది యుండుట వలన
కూడ బ్రహ్మజ్ఞానము స్వతంత్రమనకూడని స్పష్టమగుచున్నది. సర్వవే
దార్థమును తెలిసికొనినవాడు అపరాధనముగ విషయమును అచరింప
దుగదా. కావున బ్రహ్మజ్ఞానము స్వతంత్రముగా ఫలము నిచ్చునది
కాదనుటయే సిద్ధాంతమని జైమిని మతమునియొక్క శలంపని తా
త్పర్యము.

సూ॥ ౭॥ నియమాచ్చ ॥

టీక॥ నియమాచ్చ = జ్ఞానము కర్మయంతే వినియోగింపవలయు
నను నియమము నలనకూడ, జ్ఞానమస్వతంత్రం = జ్ఞానము స్వతంత్రము
గా ఫలము నిచ్చునదిగాదు.

తా॥ “ కర్వస్నేహకర్మాణి (కర్మలనుచేయుచునే) అను
మొదలగు శ్రుతులచేత బ్రహ్మవేత్తలకుకూడ కర్మము విధింపబడి యుం
డుటవలన జ్ఞానమస్వతంత్రమనియే యేర్పడుచున్నదని జైమిని యభి
ప్రాయమని తాత్పర్యము.

అప॥ పై జైమిని మతమునుఖండించి సిద్ధాంతమును చేయు
చున్నాడు.

సూ॥ ౮॥ అధికోపశాస్త్ర బాధరాగంస్వైకం

తద్దర్శనాత్ ॥

3౫౦ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

టీక॥ కింతు = మతిమేమనిన, అధికోపదేశాత్ = జీవునికంటే యితరుడగునట్టియు కర్మకు శేషుడని చెప్పటకు వీలులేనట్టియు పర బ్రహ్మమును ఉపదేశించి యుండుటవలన, బాహరాయణస్య = మొదటి సూత్రమునందు చెప్పబడిన వ్యాసునియొక్కమతమే, ఏవం = ఈ ప్రకారముగానున్నది. (సిద్ధాంతమునుట) కలః = ఎందువలనననగా, తద్దర్శనాత్ = ఆవిధముగా శ్రుతియుండుటవలన.

తా॥ ఈ జైమినిమతము సరియైనదికాదు. కర్మలకు శేష భూతుడని చెప్పతగినవాడు జీవుడు, ఈ ఉపనిషత్తుల యందన్నను జీవున కంటే భిన్నుడై సర్వజ్ఞుడైయున్న పరబ్రహ్మము చెప్పబడి యున్నాడు, దానివలన పైన నుదహరింపబడియున్న యాధారము లేవియును జ్ఞానమునకు అస్వతంత్రత్వమును సాధింపనేరవు. అవియెల్లను జీవుని విషయమున చెప్పబడియున్నవేకదా. కావున ఈ పాదము మొదటి సూత్రమునందు చెప్పబడియున్న వ్యాససిద్ధాంతమునకు జైమిని మతమువలన భంగముకలుగదు. “ యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ (ఎవడు సామాన్యముగాను విశేషముగాను నెఱుంగుచున్నాడో) ” అను మొదలగు శ్రుతులవలన పరమాత్మ జీవునికంటే భిన్నుడనియు ఈ కారణమువలననే కర్మకు శేషభూతుడని చెప్పటకు వీలులేనివాడనియు తెలియుచున్నది. కావున వ్యాసునిమతము సిద్ధాంతమని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఈవిధముగ తనమతమును నిరూపించి జైమిని మతమునందు దోషమును ఖాళుటకై వారు తమమతమునకు ఆధారముగా జూపిన ప్రమాణములను ఖండించుచున్నాడు. బ్రహ్మ వేత్తలు కూడా కర్మచేయవలయునని చెప్పియున్నది. కావున జ్ఞానము కర్మాంగమేయని ౩ వ- సూత్రమునందు చెప్పబడిన హేతువును ఇచ్చట ఖండించుచున్నాడు.

సూ॥ ౯॥ తుల్యంతు దర్శనమ్ ॥

టీక॥ దర్శనంశ్రుతితుల్యం = మీపక్షమునందును (జైమిని) మఃపక్షమునందును సమానముగానే యున్నది.

తా॥ మూడవసూత్రమునందు చూపబడిన యాధారముసరియైనదికాదు. జనకాదులు కర్మలనాచరించిరని చెప్పినట్లే జ్ఞానులగువార

కర్మలనాచరింపవలసిన పనిలేదని కూడ శ్రుతి చెప్పుచున్నది. “ఏతద్ధ
స్మైతత్ పూర్వేవిద్వాంసోగ్నిహోత్రం నిజహువాంవక్రితే ఇహిమే
ఆబ్రహ్మజ్ఞానము ఈజ్ఞానముగలపూర్వులుహువానుమచేయలేదు. [కర్మ
లనుచేయనకొరలేదనుట]” అనుమొదలగువాక్యములచే విషయమేస్ప
ష్టముచేయబడుచున్నదిగాదా. “నినిబట్టిచూచిన వన (జైమిని, వ్యాస)
పక్షములు రెండును ప్రమాణసిద్ధములే యగుచున్నవి. ఇట్లుండుటకు
వీలులేదు. కావున ఈరెండుశ్రుతులకును గల శక్తి తారతమ్యమును
విచారించవలసివచ్చుచున్నది. అందు కర్మచేయవలయునని చెప్పు
శ్రుతినిగూర్చి విచారించిన— జనకుడు మొదలగువారు కర్మజన్యము
లగు (కర్మలవలనగలుగవలసిన) ఫలములయందు ఆశలేని జ్ఞానులగు
టచే వారుచేసిన కర్మ కర్మగానేరదు. ఫలములయందు దివ్యగలవానిని
గూర్చి వేదము కర్మనుపదేశించును. వాడును దానినాచరించును.
కర్మకు లేకధర్మమునకు చోదనయే (దీనిచేయవలయును అనిచెప్పే
టయే) లక్షణము. దేనియందు చోదనయుండుటతో అదియే ధర్మము
లేక కర్మ అనుగురుతు) అనిగదా మీ (జైమిని) సిద్ధాంతము. ప్రకృ
తజనకాదుల కర్మయందు చోదనయుండుటకు వీలుకలిగివుంటుందని
కర్మకాదనుట నిర్వివాదాంశము. ఈకారణమువలన “జనకోహైతై ”
అనుమొదలగు శ్రుతులు జ్ఞానమునకు కర్మాంగత్వమును సంపాదించ
నేరవు. కావున దుష్టులములు అనియే ఏర్పడును. ఈకారణముచేతనే
“ఏతద్ధస్మైతై” అనుశ్రుతి బలవంతమైనదని నిరూపించబడినది. కా
వున మా (వేదాంత) సిద్ధాంతమే యుక్తియు కనుని తాత్పర్యము.

అప॥ నాలగవసూత్రమునందు చూపబడియున్న ప్రమాణ
మును ఖండించుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౦॥ అసార్వత్రికీ॥

టీక॥ శ్రుతిః= “యదేవవిద్యయా” అనుశ్రుతి, అసార్వత్రికీ=
అన్నివిద్యలకును సంబంధించినదికాదు.

తా॥ నాలగవసూత్రమునందు చూపబడిన ప్రమాణముకూడ
మీ (జైమిని) మతమును సిద్ధాంతముచేయనేరదు. “యదేవవిద్య

3౫౨ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

యా " అనుశ్రుతి ఉద్దిగ్ధవిద్యనుగూర్చి చెప్పనదియే కాని సర్వవిద్యలను గూర్చి చెప్పనదికాదు. గదాయని తాత్పర్యము.

అవ॥ అయిదవ సూత్రమునందు చూపబడిన ప్రమాణమును ఖండించుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౧॥ విభాగశ్చతవత్ ॥

టీక॥ శతవత్ = నూరు అను సంఖ్యకువలె, విద్యాకర్మణోః = విద్యాకర్మలకు, విభాగః = విభాగమే.

తా॥ " పరలోకకర్మమైన పురుషునిలోగూడ విద్యాకర్మలు పోవును " అనుటచే విద్యాకర్మలకు సముచ్చయము సిద్ధించుననుట సరికాదు. "వీరుపురుషును నూరురూపాయలు ఇవ్వవలెను " అనిచెప్పిన " వీనికొకయేబది, వారికొకయేబది, ఇవ్వవలయును " అని విభాగమెట్లు అర్థమగునో అట్లే ప్రస్తుతస్థలమునందుకూడా " ఒకనికి (ఉపాసకునకు) ఫలమునిచ్చుటకై విద్యయు, మఱియొకనికి (కర్మతునకు) ఫలమునిచ్చుటకై కర్మయు, వారితోకూడ పరలోకమునకు పోవును " అని విభాగమే యర్థమగును. మఱియొకవిధముగా చెప్పటకు వీలులేదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఆరవ సూత్రమునందు చూపబడిన యాధారమును ఖండించుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౨॥ అధ్యయనమాత్రవతః ॥

టీక॥ అధ్యయనమాత్రవతః = వేదాధ్యయనమును చేసినవానికి మాత్రమే, బ్రహ్మజ్ఞానవిధురస్య = బ్రహ్మజ్ఞానములేనివానికి, విభాగః = కర్మనిధింపబడియున్నది.

తా॥ ఆరవసూత్రమునందు చూపబడిన " ఆచార్యకులాచ్యేదమధీత్య " అనుమొదలగు శ్రుతులయందు వేదాధ్యయనము నొనర్చిన వానికిమాత్రమే కర్మనిధింపబడియున్నది గాని బ్రహ్మజ్ఞానముగలవానికి గాదుగదా. పైచూపినయుక్తులవలన బ్రహ్మజ్ఞానముకలవాడు కర్మయందు ప్రవేశింపబడుటకు వీలులేకపోవుటచే అధ్యయనముకూడ కర్మకాండవరకేయనికాని సంపూర్ణవేదమును అధ్యయనముచేసినను అర్హజ్ఞాన మంతవరకేయని గాని సంపూర్ణమగు నర్హజ్ఞానమున్నను

ప్రాంతివశమున కర్మజన్యములగు ఫలములను కోరుకారినిగూర్చి ఏకర్మ విధింపబడినదనిగాని చెప్పవలసివచ్చుచున్నది. కావున ఆరవసూత్రము నందు చూపబడిన యాధారము మీమతమును నిలుపనేరదు అని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఏడవసూత్రమునందు చూపబడిన యాధారమును ఖండించు చున్నాడు.

సూ॥ ౧౩॥ వావిశేషాత్ ॥

టీక॥ అవిశేషాత్ = భేదమేమియు (నిర్ధారణ) లేకపోవుట వలన, ననియమః=ఏడవసూత్రమునందు చెప్పబడిననియమము లేదు.

తా॥ “ కుర్వన్నేవేనాకర్మాణి ” అనుశ్రుతి “ జ్ఞానులగూడ కర్మచేయవలయును ” అనిచెప్పచున్నదనుట సరికాదు. అశ్రుతి కర్మలను చేయవలయుననియనేగాని జ్ఞానుల కర్మచేయవలయునని ప్రత్యేకముగా చెప్పలేదుగదా. కావున అశ్రుతి అజ్ఞాని పరమైనదియేయని చెప్పవచ్చును. ఈకారణమువలన ప్రైశ్రుతి మీకాధారము కానేరదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు చెప్పుట సరికాదు. ప్రకరణమువలన ప్రైశ్రుతి జ్ఞానులనుగూర్చియే చెప్పవలసియని తెలియవచ్చు చున్నదిగదా” అందులేమో అట్లే నను మాసిద్ధాంతమునకుభంగమురాదనిచెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౪॥ స్తుతయేనుమతిర్వా ॥

టీక॥ స్తుతయే = విద్యనుస్తోత్రముచేయుటకై, అనుమతిర్వా = కర్మనోప్పకొనుటగాని, శ్రుత్యగోభవేత్ = ప్రైశ్రుతికర్థముకావచ్చును.

తా॥ ప్రకరణమును బట్టిచూచిన ప్రైశ్రుతి జ్ఞానులనుగూర్చియే చెప్పనట్లు తెలియవచ్చుచున్నదని పట్టుపట్టినను మా సిద్ధాంతమునకు భంగమురాదు. “ నీవు జీవితకాలమంతయును కర్మను చేయుచున్నను అది నీకు అంటదు ” అని విద్యా ప్రభావముచు స్తోత్రము చేయుటకు గాను “ కుర్వన్నేవ ” అనుశ్రుతి ప్రవర్తించుచున్నదని చెప్పవచ్చును గదా. కావున ఏవిధముగా చూచినను వేదాంత సిద్ధాంతమునకు భంగములేదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఈవిధముగ పూర్వపక్షులు చెప్పిన హేతువులను ఖం

౧౫౪ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

దించి సిద్ధాంతి తనమతమును స్థిరపరుచు కొనుటకై మఱికొన్ని కారణములను చూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౫॥ కామగారేణచై కే ॥

టీక॥ ఏకే=మఱికొందరుజ్ఞానులు, కామగారేణ=మనస్సుర్ని గానే, కర్మసన్యాసం కృతవంతః = కర్మసన్యాసమును చేసిరి, ఇతి శ్రూయతే=అన్వేషింపబడుచున్నది.

తా॥ మఱియు “ ఏకాద్ధగ్యవైతత్పర్యే విద్వాంసో ప్రజాం నకాయుతే సంప్రజయాకరిష్యామో ఏమాంసోయ మాత్మాయం లోకః ” (పూర్వకాలముచందున్న జ్ఞానులు కర్మాంగములకు ప్రజలు మొదలగువారిని కోరిలేదు * కర్మమువిడిచి పెట్టిరనుట.) ఈ పరబ్రహ్మమే మనకు ప్రత్యక్షఫలమయ్యుండగా పరోక్ష ఫలములతో నేమి పని. ఎనయు సంతానముతో నేమిచేయుదుము (అను వాక్యముచే కొందరు జ్ఞానులు మనస్సుర్నిగానే కర్మలను విడిచిపెట్టిరని చెప్పబడి యున్నది. ప్రత్యక్షఫలము విద్యవలన దొరుకుచుండగా పరోక్షఫలము నిచ్చు కర్మలతో నకలేదకూడా సూచింపబడుచున్నది. బ్రహ్మజ్ఞానము కర్మాంగమయైనయెడల నట్లు చెప్పుటకు వీలులేదుగదా. కావున ప్రత్యక్షఫలమునిచ్చు విద్య పరోక్షఫలము నిచ్చుకర్మకు అంగమగుటకు వీలులేదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౬॥ ఉపమర్దంచ ॥

టీక॥ బ్రహ్మజ్ఞానాత్ = బ్రహ్మజ్ఞానమువలన, కర్మ సాధనానా = కర్మకు సాధనములగు కర్తవ్య మొదలగు వానియొక్క, ఉపమర్దంచ=నాశనముకూడా, శ్రుతిః = అహ = పేదము చెప్పుచున్నది.

తా॥ “ యశ్చైవ్య సర్వమాత్మైవా భూత్తేన కలపత్యేత్ ” (సర్వము ఆత్మస్వరూపమైనప్పుడు ఈ బ్రహ్మజ్ఞాని చేతితో దేనినిజూచినను) అను మొదలగు వాక్యములచేత బ్రహ్మజ్ఞానము కలిగినపిదప కర్మచేయుటకు కావలసిన కర్త సాధనము మొదలగునవి ఏవియును యుండవని తెలియజేయు బడుచున్నది. దీనిని పట్టి చూచిన కర్మవినాశకరమగు విద్యకర్మకు అంగవనుటకు వీలులేదనియే వర్పడుచున్నదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౭॥ ఊర్ధ్వరేగన్ముచశక్తేహి ॥

.టీక॥ ఊర్ధ్వరేగన్ముచ = కర్మాచారములేని సన్యాసులవిషయమునగూడ, శక్తే = చేదుమునంది, విచ్యసూ గుతేహి = అత్యజ్ఞానముచేప్పబడియున్నదిగ .

తా ॥ “ ఏతమేవ పవాజినో లోకమిచ్ఛంతః ప్రవ్రజంతి (ఈలోకమును = పరిబ్రష్టముచేయుచున్నవారే సన్యాసులు ననవలయును) అనుమొదలగు వాక్యములతో కర్మా స్థానములేని సన్యాసులకు జ్ఞానము విధి పబడియున్నది. ఈ కారణమువలనగూడ విద్యకర్మాంగముని చెప్పటకు వీలైనది. ఈ సన్యాశాశ్రమ వేదమునంది చేప్పబడలేదనియు దానివలన ఆశాశ్రమము సాధారణము చేరికొని సిద్ధాంతమును దృఢపరుచుకొనుటకు వీలులేదనియు చెప్పకూడదు “త్రయోధర్మసంఘా” (స్వగుణులగుచుండి పవిత్ర ఆశ్రమములుమూడు) అని అంభిగి గ్రహణేయమైనాధివలన, బ్రహ్మ సంస్థోఽమృతశీర్షపీఠి ” (ఈసంగాడాశ్రమములనానుభవ భూయోకమునకు పోవుదురు. ఈ బ్రహ్మముల నేమిట సన్యాసి మోక్షమును జేందును) అనువాక్యముచేత సుఖ సన్యాసాశ్రమముగూర్చి దోషముచున్నది. అనేకస్థలములందుండిల్లే ప్రబంధములులేని సన్యాసిమహానాలుగవ ఆశ్రమముకలదని చెప్ప గలదున్నది. కావున శ్రేయోపాపబడిన యుక్తులచేత బ్రహ్మసము కర్మాంగమునంద స్వముగ నిరూపింపబడెనని తాత్పర్యము.

—(*) ౨. పరామర్శధీకరి ఏ. (*)—

అవ॥ త్రయోధర్మసంఘః అమమదలగ సుతిగుంధ కర్మాచరణములేని నాలుగవయాశ్రమముగూర్చి చెప్పబడి యున్నదనియు దానివలన జ్ఞానము కర్మాంగమునందు నిరూపించుచుననియు మైసూత్రమునందు చెప్పబడియున్నది. దా శ్రమగి సుతధీకరణమున సన్యాసము చేయవలెననిగనా, కాదా, ఇది విషయము విచారంపబడును. అందు ముద్బుధుడగు పూర్వ తీర్థాశ్రమవాదముచేయుబడుచున్నది.

సూ॥ ౧౮॥ పరామర్శం జమసినిచోదనాచోపవదతేహి ॥

టీక॥ జైమినిః = జైమినిమహాముని, త్రయ ఇత్యాదిశ్రుతిం = త్రయఅనుమొదలగుశ్రుతిని, పరామర్శం = అనువాదముగా, ఘన్యతే = తలంచుచున్నాడు. హి = ఏకారణమువలన, సా = ఆశ్రుతి, అచోదనా = చోదనము మొదలగునదిలేనిదియో, అన్యత్రచ = ఇతరస్థలములయందును, అపవదతి = నాలగవయాశ్రమము నిందించుచున్నది.

తా॥ “ త్రయ ” అను మొదలగు వాక్యమునందు చోదనము (నాలగవయాశ్రమము నంగీకరింపవలయును, అని ప్రేరణ) లేదు. “ వీరహావాపషదేవానాం యోగ్నిముద్వాసయతి ” (సర్వదేవతలలోను ముఖ్యుడగు అగ్ని నెవ్వడు ఉద్వాసనచేయునో వాడు వీరహత్యచేసినవాడు) అను మొదలగు శ్రుతులు కొన్ని ప్రత్యక్షముగానే సన్యాసాశ్రమమును నిందించుచునేయున్నవి. అగ్నిముద్వాసనచేయక సన్యాసాశ్రమమును స్వీకరించుటకు వీలులేదు కదా. ఈకారణములవలన పైనిబడహంపబడిన “ త్రయ ” అను మొదలగుశ్రుతి సన్యాసమునుగూర్చి చెప్పనదికాదు. షటిమేమనిన, బ్రహ్మజ్ఞానిని స్తోత్రము చేయుటకై (అనగా బ్రహ్మజ్ఞానములేనివాడు అశాశ్వతఫలమును చేందుననియు జ్ఞానియగువాడు శాశ్వతఫలమును చేందుననియు అన్నియాశ్రమములయందును ఇది సమానమేయనియు చెప్పటకై యనుట.) ఆశ్రమములను అనువాదముచేసెను. కావున “ త్రియః ” అనుశ్రుతిచే సన్యాసాశ్రమమును సాధించుటకు వీలులేదు. దీనినిబట్టిచూచినసన్యాసాశ్రమము శ్రుతిసమ్మతిముకాదనియు స్మృతియం దొకానొకచోట నున్నను శ్రుతికివిరుద్ధమగుటచే నాదరింపబడతగినదికాదనియు ఈకారణమువలన ఆయాశ్రమము నాధారముగాచేసికొని చేయబడిన పై అధికరణమునందలి సిద్ధాంతముకూడ సరికాదనియు జైమినిమతమని తాత్పర్యము. (ఇది పూర్వపక్షసూత్రము)

అవ॥ పై పూర్వపక్షమును ఖండించి సిద్ధాంతమును చూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౯॥ అనుష్ఠేయం బాదరాయణస్సామ్యశ్రుతేః ॥

టీక॥ బాదరాయణః = వ్యాసాచార్యులు, సామ్యశ్రుతేః = సమానముగా శ్రుతిచేప్పచుండుటవలన, అనుష్ఠేయం = నాలగవయా

శ్రమము ననుష్ఠింపవలసినదానిగా, మన్యతే = తలంచుచున్నాను.

తా॥ ఈజైమినిమతము సరియైనదికాదు. ఇతరశ్రుతులయందు విధింపబడియున్న గృహస్థాశ్రమమును యెట్లనవాదముచేసెనో అట్లు (ప్రమాణసిద్ధమగు గృహస్థాశ్రమముతోపాటు) సన్యాసాశ్రమమునుకూడ “త్రయః” అనుమొదలగు శ్రుతి యనువాదము చేసియున్నది. ప్రామాణికమగుదానితోకూడ సప్రమాణికమగు విషయము ననువాదముచేయుట సంభవింపదుగదా. కావున అశ్రుతి నిష్ఠానిష్ఠ కలవానిని స్తోత్రముచేయునదియేయైనను దానిచే చెప్పబడిన నాలగ వయాశ్రమము ఆచరణీయము కాకపోయి. ఇట్లు చెప్పినయడల “సతహా” అనుమొదలగు శ్రుతికి విరోధము వచ్చునని తలంపవలదు. అశ్రుతి అశ్రద్ధవలన అగ్నినుద్వాసనచేసిన భురుషునిగూర్చి చెప్పిన గాని సన్యాసినిగూర్చి చెప్పినదికాదు. కావున నాలగ వయాశ్రమము ఆచరింపవలసినదియే. ఇదియే వాస్తవమని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౨౦॥ విధి ధారణవత్ ॥

టీక॥ ధారణవత్ = సమిధను ధరించుటయను, క్రియవలె, అయమపి=ఇదిన్ని, విధిర్వా=సన్యాసాశ్రమమునకు విధియైనను గావచ్చును.

తా॥ “త్రయః” అను మొదలగు శ్రుతిసన్యాసాశ్రమము ననువాదముచేయునని యెప్పుకొనెనను మాసిద్ధాంతమునకు భంగములేదని పై సూత్రమునందు నిరూపించియున్నాము. బంధుగ విచారింపి నచో పైశ్రుతియందు సన్యాసాశ్రమము విధింపబడియున్నదని చెప్పవచ్చును. ఇతరప్రమాణములవలన సిద్ధించిన విషయమును కా ర్యాధిమై మఱియుకమారుచెప్పట అనువాదమగునని క్రొత్తవిషయమును చెప్పట అనువాదముకానేరదుగదా “అశస్తాత్సమిధా ధారయన్న సుద్రవేమపరిహీ శాంభ్యధారయః” (సమిధను కేందుగా పట్టుకొని వెళ్ళవలయును. శవశలకొరికు కర్మ నాచరించునప్పుడు గదా పైవైపున సమిధను ధరింతురు) “అనువాక్యమునందు “పై వైపున సమిధను ధరించుట” అను విషయమును దిప్పవాక్యము, అనువాదవాక్యమువలె నున్నను దానియందు చెప్పబడిన విషయము

పూర్వమెప్పుడును చెప్పబడినదికాకపోవుటచేత ఈస్థలమునందు విధింపబడినదనియే చెప్పవలయునుగదా. అట్లే ప్రస్తుతమగు “త్రయః” అనువాక్యముకూడ అనువాదరూపమేయైనను దానియందు చెప్పబడిన సన్యాసాశ్రమము ఇదివరకు విధింపబడినది కాకపోవుటచేత ఆఅంశమున (సన్యాసాశ్రమమునుగూర్చి చెప్పనంశమున మాత్రము ఆశ్రుతివిధియనియే చెప్పవలయును) అని తాత్పర్యము.

—(*) 3. స్తుతిమాత్రాధికరణమ్. (*)—

అవ|| “సవీషఉద్గీర్ణోరసానాం రసతమః పరమః (ఈ ఉద్గీర్ణము మనోహరములలో మనోహరము శ్రేష్ఠము.) అను వాక్యము ఉద్గీర్ణవిద్యయందున్నది. ఇది కర్మాంగమగు ఉద్గీర్ణమును స్తోత్రముచేయునదియూ, లేక ప్రత్యేకముగా నుపాసనను విధించునదియూ, అను విషయమును ఈయధికరణమున విచారించుచున్నాడు.

సూ|| ౨౦|| స్తుతిమాత్ర ముపాదానాదితిచేన్నా

పూర్వత్వాత్ ||

టీక|| ఉపాదానాత్ = కర్మాంగమగు ఉద్గీర్ణమును గ్రహించుటవలన, స్తుతిమాత్రమితిచేత్ = “సవీష” అను మొదలగు శ్రుతులు స్తోత్రముమాత్రమే అనేయెడల, న = అదియొక్కముగాదు. కుతః = ఎందువలనననగా, అపూర్వత్వాత్ = రసతమత్వాదిగుణములు ఇంతకుపూర్వము చెప్పబడి యుండక పోవుటవలన.

తా|| కర్మాంగములగు ఉద్గీర్ణాదులను గ్రహించి దానినివర్ణించినంతమాత్రముచేతనే “సవీష” అను మొదలగు శ్రుతులు కర్మాంగస్తుతిపరములు కానేరవు. ఆశ్రుతులయందు విధింపబడిన రసతమత్వాదిగుణములు అంతకుపూర్వము ఇతర ప్రమాణములచే చెప్పబడినవికావు. కావున ఈశ్రుతులు ఉపాసనను విధించునవి యనియే చెప్పబడవలసి వచ్చుచున్నవిగదా. కాబట్టి “సవీష” అను మొదలగు శ్రుతులు ఉద్గీర్ణాదుల ఉపాసనలను విధించుననుటయే నిశ్చయమని తాత్పర్యము.

సూ|| ౨౧|| భావశబ్దాచ్చ||

టీక॥ భావకబ్యాచ్య= స్వప్నమగు శ్రుతివలనకూడ, సస్తుతిమాత్రం= “ సపిష ” అనుమొదలగు శ్రుతులు స్తోత్రములుకావు.

తా॥ “ ఉద్గీధముసాసీత (ఉద్గీధమును ఉపాసన చేయవలయును) ” అనుమొదలగు శ్రుతులు సత్వగుణముగాకూడ ఉద్గీధాదులను ఉపాసనచేయవలయునని చెప్పచున్నవి. కావున అత్యుత్పాదకమునుచెప్పిన “ సపిష ” అను మొదలగు శ్రుతులు కర్మాంగ ముతికర మాత్రములే యని చెప్పబడుటకు నీలులేదు. అవి స్వస్మితోపాసనలనే విధించునని తాత్పర్యము.

—(*) ౪. పారిష్లవార్థాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ ఉపనిషత్తులయందు కొన్నికథలుగలవు. అవి పారిష్లవమునకు (పారిష్లవమనగా, అశ్వమేధయాగమునందు దానినిచేయు రాజునకు చెప్పవలయునని విధింపబడియున్నకథలు) సంబంధించినవా, లేక ఆకథలలో చెప్పబడియున్న బ్రహ్మవిద్యలను స్తోత్రములే యుటకు సంబంధించినవా, అనువిషయము ఈ అధికరణమున విచారింపబడుచున్నది.

సూ॥ ౨౩॥ పారిష్లవార్థాధితితేన్న విశేషితత్వాత్ ॥

టీక॥ కథాః=కథలు, పారిష్లవార్థాధితితే = పారిష్లవముకొరకై చెప్పబడినవనినయే డల, న=అనియుక్తముకాదు. కుతః=ఎందువలనననగా, తదర్థానాం=ఆపారిష్లవముకొరకై చెప్పబడినకథలు, విశేషితత్వాత్ = ప్రత్యేకముగా కొన్నిమాత్రమే యుండుటవలన.

తా॥ ఉపనిషత్తులయందున్నకథలు పారిష్లవముకొరకై చెప్పబడినవికావు. ఏలయనగా, ఆపారిష్లవమునందు “ మనశ్చైవస్యో రాజా (వైవస్వతుడనేమను రాజ్యములేయుచుండెను) ” అనుమొదలగు కొన్నికథలు మాత్రమే విధింపబడియున్నవి. ఇట్లుగుటచే ఉపనిషత్తులయందలి కథలుకూడ ఆపారిష్లవముకొరకే చెప్పబడిన నుట యుక్తియుక్తముకాదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౨౪॥ తథాచైకవాక్యతోపబంధాత్ ॥

టీక॥ తథాచ=అవిధముగా (ఉపనిషత్తులయందలి విద్యలు పారిష్లవముకొరకై చెప్పబడినవికావని ఏర్పడుటచేత నవి బ్రహ్మ

ద్యుల కంగములేయై) యుండుటవలన, ఏకవాక్యతో సంబంధాత్ - ఏక
వాక్యసంబంధము కలిగియుండుటవలన, తాః = విద్యాస్తుత్యర్థావేష-
ఆకథలు బ్రహ్మవిద్యలను స్తోత్రముగేయుటకై చెప్పబడినవే.

తా॥ పైసూత్రమునందు చేసిన సిద్ధాంతమువలన ఉపనిషత్తుల
యందలి కథలు వాటివాటియందు చెప్పబడిన బ్రహ్మవిద్యలను స్తోత్ర
ముచేయుటకు గా చెప్పబడినవనియే ఏర్పడుచున్నదిగాదా. ఈ విషయ
మును మఱియొకవిధముగాకూడ నిరూపింపవచ్చును. ఈకథలు వాని
యందు చెప్పబడియున్న విద్యలను ఆచరింపవలయునని బోధించుచుం
డుటచే నవిరేండును (విద్యలును, కథలును) ఏకవాక్యమైయున్నది.
ఈకారణమువలనకూడ ఉపనిషత్తులయందలి కథలు అచ్చటనుండు
విద్యలను స్తోత్రముచేయుటకై ఏర్పడినవే యని స్పష్టమగుచున్నదని
తాత్పర్యము.

— (*) ౫. అగ్నింధనాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ ఈవిధముగా మొదటి అధికరణమునందు బ్రహ్మవిద్య
స్వతంత్రమని నిరూపించి వానినాశ్రయించివచ్చిన విచారములనన్ని
టిని నాలగవ యధికరణమువరకు విచారించి ముగించి ప్రస్తుత అధిక
రణమున బ్రహ్మవిద్యాస్వాతంత్ర్యఫలమును చెప్పుడున్నాడు.

సూ॥ ౨౫॥ అతవచాగ్నింధనాద్యనపేక్షా ॥

టీక॥ అతవచ = బ్రహ్మవిద్య స్వతంత్రమైన కారణమువలననే,
అగ్నింధనాద్యనపేక్షా = అగ్ని, సమిధలు, మొదలగువానిచే సాధిం
పతగిన కర్మలతో పనిలేదు.

తా॥ మొదటి అధికరణమునందు నిరూపింపబడిన ప్రకారము
బ్రహ్మవిద్య కర్మలతో సంబంధములేక స్వతంత్రమయ్యే యున్నందు
వలన వానిచే మోక్షమునిచ్చువిషయములో కర్మలసహాయ మక్కరలే
దని తాత్పర్యము.

— (*) ౬. సర్వాపేక్షాధికరణమ్ (*)—

అవ॥ బ్రహ్మవిద్యకు కర్మలతో సంబంధములేదని సంపూర్ణ
ముగా సంబంధములేదని యభిప్రాయమా, లేక కొన్నివిషయము

లందుమాత్రమే సంబంధములేకని యధిపాయమా, అనుసంశయము నీ యధికరణమున పరిష్కరించు చున్నాము.

సూ॥ ౨౬॥ సర్వాపేక్షాచక్షాద్యధిశ్రుతేరశ్వవతో॥

టీక॥ యజ్ఞాదీశ్రుతే = జ్ఞానము కలుగటకై యజ్ఞాదులను చేయవలయునని చెప్ప ప్రసాదియు, యజవలన, విద్యాదుః = విద్యక, సర్వాపేక్షా = సమస్తములను కర్మలతోను సంబంధముకలదు. (జ్ఞానముత్పత్తియగుటకు అన్నియును కావలసినదే) అశ్వః తో = గుఱ్ఱములకువలె, మోక్షే = మోక్షమునందు, న = అన్నిటితోను సంబంధములేదు.

తా॥ “నివృత్తివేదానువచనేన బ్రాహ్మణ్యావివికంస, యజ్ఞేనవాసేన తపసా (విద్యాగ్రాహన, యజ, దాన, నివస్సులచే మోక్షార్థులగువారు ఆబ్రహ్మణ్యము తెలిసికొని నివృత్తియందుడున్నారు)” అనుక్రమచేత జ్ఞానోత్పత్తికలగుటకై యజ్ఞాదుల నాచరింపవలయునని చెప్పబడుచున్నది. దీని ననుసరించి చూచినయెడల బ్రహ్మజ్ఞానమునకు ఫలమునిచ్చు సమస్తమునందు మాత్రమే కర్మలతో సంబంధము లేదుగాని ఉత్పత్తినయగుచున్నది కలదు. అనిగా, బ్రహ్మజ్ఞానముః కర్మలవలననే ప్రబ్ధవలయునగుట. మోక్షమునందుకూడ (మోక్షమునిచ్చుచున్నదకూడ) నిష్ఠ కర్మజ్ఞానములకు సంబంధము ఏలయుండ గాదునుకేమో;—అట్లు కర్మకు యోగ్యస్వము (తేలియుండట) లేదు. అనిగా, మొదటి అధికరణమున నిరూపించబడిన విధముగా కర్మలకు మోక్షమునిచ్చుటయందు శక్తిలేదగుట. అకమునందు లేని కేదితేలియుండునో దానియందు అది నియోగింపబడుచుండును. రథమునీచ్చుటకై ఉపయోగించు వశ్యమును (బండిని చూడ్చుటయందే, యలవాటుపడిన గుఱ్ఱమును) వాగదేశిచ్చుటయందు ఉపయోగించరుగదా. కావున కర్మలు మొదలగనప్పనియు జ్ఞానోత్పత్తికి సాధనములగునుగాని, అజ్ఞానముతోనూడి మోక్షముచ్చునకావని తాత్పర్య.

అవ॥ పై సూత్రమునందు ఉపహరింపబడినప్రతి “వివికంతి (తెలిసికొన దలంచుచున్నారు)” అని వర్తమానకాలము చెప్పబడున “అప్పటికి జ్ఞానముపుట్టలేదు. ఇచ్చమాత్రమే యున్నది.” అని తెలియజేయబడుచున్నదిగదా. కావున కర్మలకు జ్ఞానముతో

ఉత్పత్తి సమయమునందుకూడ సంబంధమున్నదని చెప్పటకు వీలు లేదు. అనిన సమాధానము చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౨౭॥ శమదమాద్యైతస్సాన్యత్తథాపితుల్యద్విధేస్త
దంగతయాతేషా మవశ్యానుష్ఠేయత్వాత్ ॥

ఉ॥ తథాపి = అట్లేనప్పటికిని (కర్మలు విద్యోత్పత్తికి సాధనములని చెప్పటకు వీలులేదని తలంపబడినప్పటికిని, తద్విధేః = వాటిని (శమదమాదులను) విధించుటవలన, తేషాం = అవి, అవశ్యం = ముఖ్యముగా, అనుష్ఠేయత్వాత్ = అనుష్ఠించబడవలసియుండుటవలన, శమదమాద్యైతః = శమము, దమముతో కూడినవాడు స్యాత్ = కావలయును.

తా॥ అతాగకయందు చెప్పబడిన ప్రకారము ఒకవేళకర్మలు విద్యాసాధనములగుటకు వీలులేదని చెప్పినను శమదమాదులనుగూర్చి అట్లుచెప్పుటకు వీలులేదు. వానిని విద్యోత్పత్తికై అవశ్యమాచరింపవలయును. “ శాంతోదంతః (శమదమములు గలవాడు) ” అను మొదలగు శ్రుతి వానిసాధనములుగా విధించుచున్నదగదా. చాగుగ విచారించిన కర్మవిషయమునందుకూడ నట్లు చెప్పటకు వీలేదు. మొదటి అధికరణమునందు సూచించిన ప్రకారము కర్మజ్ఞానములకు బోర్తిగానే సంబంధములేదు కావున “ కర్మజ్ఞానములకు సంబంధము కలదు ” అనిచెప్పుట క్రొత్తవిషయమగుటచే నావాక్యము విధివాక్యమనియే చెప్పవలయును. అనగా, మనస్సు పరిశుద్ధమై బ్రహ్మజ్ఞానమునందు ఇచ్చగలుగుటకు కర్మలను ఆచరింపవలయునని విప్పిడననుట. ఈకారణమువలన కర్మలు పరంపరగా జ్ఞానసాధనములనుట నిశ్చయమగును. అయినను కర్మలకును, శమదమాదులకును కొంతభేదముకలదు. జ్ఞానేచ్ఛకు సాధనములగుటచే బహిరంగసాధనములు; ప్రత్యక్షముగా జ్ఞానసాధనములగుటచే శమము లంతరంగ సాధనములు. కావున అవతారికయందు నేయబడిన పూర్వపక్షము సరియైనది కానియు కర్మలకూడ జ్ఞానోత్పత్తికి సాధనములే యనియు తాత్పర్య.

—(*) ౭. సర్వాన్నాను షత్యధికరణమ్. (*)—

అవ॥ బృహదారణ్య కోపనిషత్తునందు ప్రాణవిద్యను చెప్ప

నప్పుడు సహవాసవం విడికించినానన్నం భక్షి (ఇట్లు చెప్పినాని నవాడు దేనినిలినను అదిసరియే యగును) అను వాక్యముచే నుపాసకునకు సర్వాన్నభక్షణము చెప్పబడియున్నది. ఇదివిధియూ, లేక విద్యాస్తోత్రమూ, అనువిషయము ఈతాత్పరమునందు విచారించబడుచున్నది.

సూ॥ ౨౮॥ సర్వాన్నాను మహశ్చ ప్రాణాత్మయేతద్దర్శనాత్ ॥

టీక॥ తద్దర్శనాత్ = అవిధముగా శ్రుతియుండుటవలన, సర్వాన్నానుమతిః = సర్వాన్నములను భుజించువనిచెప్పటం, ప్రాణాత్మయవనః = ప్రాణాంతము సమయమునందే.

తా॥ పురుషుడు తనకు ప్రాణము పోవునంతస్థితి వచ్చినప్పుడు వివిధమైన ఆహారమునైనను (ఎంగిలినైనను చలిదదైనను) భుజింపవచ్చునని శ్రుతిచెప్పుచున్నది. కొన్ని కథలుకూడా. ఈవిషయమునందు దృష్టాంతము జూపుచున్నది. కరుణేశమునందన్న చక్రాయుగుడను మహాముని ఆదేశమునకు తృప్తిమునవచ్చుటచేత మఱియొక దేశమునుజేరి మిక్కిలి ఆకలిచే బాధింపబడుచున్న నాదగుటచే నొకడుభుజించుచున్న అలచందలను భుజించెనట. అటుపిమ్మట త్రాగగా మిగిలియున్నజలమును పానముచేయునుని ఆపురుషుడుచెప్పగా ఉచ్చిష్టజలమును నేనుపానముచేయనని చెప్పెనట. అలచందలు మాత్రము ఉచ్చిష్టములుకావాయనగా అప్పుడు ప్రాణముపోవు సమయము కావున వానిని భక్షించుటవలన దోషములేదు. ఇప్పుడు నాకు శక్తివచ్చినది మరికొంతదూరముపోయి మరియొక రహస్యములో పరిశుద్ధజలమును త్రాగుటకు శక్తిగలిగినప్పుడు ఉచ్చిష్టజలమును త్రాగట దోషమగునని చెప్పెనట. ఇట్లుశ్రుతిప్రమాణమువలనను వృద్ధాచారమువలనను ప్రాణాంతసమయమునందు మాత్రమే అభివ్యభక్షణము చేయవచ్చునుగాని స్వస్థులగువారు చేయరాదని ఏర్పడుచున్నది. దీనిని ట్టిచూచిన ప్రాణాపానకునిగార్చి విధించినట్లు తలంపబడుచున్న సర్వాన్నభక్షణము విద్యాస్తోత్రరూపమగు నర్థపాదమే కాని విధికాని స్వప్నముగా తెలియవచ్చుచున్నదని తాత్పర్యము.

318 బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

సూ॥ 2॥ అబాధాచ్చ ॥

టీక॥ అబాధాచ్చ = శాస్త్రమునకు బాధలేక పోవుటవలనకూడా, సర్వాన్నానుచున్నవిద్యాలకు = సర్వాన్నములను భుజింపవచ్చుననుట విద్యాలకుమగుదు.

తా॥ ఆహారము వశమున నయెడల వనస్సుకూడా పరిశుద్ధమైయుండును, అను శాస్త్రమునకు బాధలేక సర్వాన్నములను భుజింపవచ్చుననిన బాధలేకనుగదా. మనస్సుగై ప్రయత్నమునుపాసకుడు దాని సహితము చేయును సర్వాన్నములను భుజింపవచ్చుననుట ప్రతిష్ఠాపితముగాదు. కావున ఈవిధమును తోలించుటకై ప్రాణవిద్యయును సర్వాన్నభక్షణవాక్యము ప్రోతమనగా నవలయును. ఇదప్రాణమునకు భంగమిచ్చుటని రాకూడదు గదా. ప్రత్యక్షుడి ఇహ ప్రమాణములను కూడా పైన నిరూపించబడిన సిద్ధాంతము దృఢమున బలముచున్నది తాత్పర్యము.

సూ॥ 3॥ అచ్యుత్తే ॥

టీక॥ అచివ = అచ్యుత, అచ్యుత = పైనున్నది న రెండువిషయములును స్వప్రాయమున నున్నవి.

తా॥ " మన్యంతేనైవ బాహ్యభోజ్యేయేతే (బ్రాహ్మణుడు వద్యమును సర్వదా వదలి వైష్ణవమును.) (విశ్వాత్మయమానోన్మయోన్నమన్తయన్తేనైవ) శిష్టతేన పాకేన (ప్రాణానిమగు స్థితిని వాదినవాడు యెత్తివలయును అన్నియును భుజించినను వానికి పాపముకలుగదు) " అను మేదలగు వాక్యములచే స్మరణలయందు జ్ఞానియైనను అజ్ఞానియైనను భుజింపవలసిన పదార్థముల నెప్పుడును భుజింపరాదనియు, ప్రాణాని సమయమునందమాత్రము వానిని భుజించుటవలన దోషమురాదనియు చెప్పబడియున్నది. ఈ ప్రమాణమును బటిమోచినను ప్రాణవిద్యయందుగల సర్వాన్న భక్షణవాక్యము స్తుతిమాత్రమేకాని, విధికాదని యేర్పడునని తాత్పర్యము.

సూ॥ 3 ॥ శబ్దశ్చాత్మోకామకారే ॥

టీక॥ అతః = ఈకారణమువలననే, అకామకారే = యభేష్టముగా సంపరింపకూడదని, శబ్దశ్చ = శ్రుతియును, వర్తతే = ఉన్నది.

తా || ఈవిధముగా సర్వాన్నభిక్షుగ శ్రుతి అర్థవాదము కావున బ్రహ్మచేత్రయగువాడు సహితము తనజీవిత కాలమంతయు " ఈవస్తువును భుజింపవచ్చును. ఈసమయము భుజించుకూడదు " అని చెప్పకాస్త్రమునకు లోబడితే యుండవలయునుగాని, యభేష్టముగా సంహరింపకూడదు. ఈవిషయమును " తస్మాద్బ్రహ్మణోనురానఃబలం (అనుమలం బ్రాహ్మణ్యం మగ్నయను పానములే యుదు) " అను వాక్యముచే కఠిన్మాత్రాద చెప్పించుచుది. ఈప్రమాణము ననుసరి చిహించినను " సహవాసంపదే " అను శ్రుతి అర్థవాదమే యని నిరూపింపవచ్చును. అభిధేయైవయోధా కఠిన్మాత్రాయందలి శ్రుతికేరి వానికి అభిధేయైవభిక్షువునగువా. శ్రుతులకు పరస్పరవిరోధములు లే యుక్తముకాదు. కావునను, అతడు పూర్వమే అనేకియుక్తులనాగి అర్థవాదముని నిరూపించుటనది కావునను, ఆసర్వాన్నభిక్షుగవాక్యము విధికాదనియే సిద్ధాంతము చేయవలయునని తాత్పర్యము.

— (*) త. విహితత్వానీకగమి. (*) —

అప|| ౨౬ వ, సూత్రమున కర్మలక్షియ జానమునకు సాధనములని చెప్పబడినది. అప్పుడు వానిని మోక్షార్థగలవారు మాత్రమే చేయవలయునుగాని సంసారులగువారు చేయకూడదుగదా. సంసారులుకూడ చేయవలయునన్నచో కర్మల నిత్యమలా, అనిత్యమలా, యని నిరదేహవాదవలసివచ్చును. నిత్యమలనైన యెడల బ్రహ్మచేత్రకూడ కర్మల సర్వము చేయవలసియే యుండును. అట్లు చేయనక్కరలేదని అయిదవ అధికరణమునందు మీరే నిర్ణయించియున్నారగుచు. ఇక, కర్మలనిత్యమలనిచెప్పిన జ్ఞానమును సాధించుటయును ఫలమును కోరుచున్నవారగుటచే మోక్షార్థగలవారు మాత్రమే వానినిచేయవలయునుగాని సంసారులు చేయనక్కరలేదు. (ఈవిచారిము నిత్యకర్మలనుగూర్చి త్రసీయని తెలిసికొనవలయును) నిత్యకర్మలు సంసారులకు కావలసిన తత్రమిత్రాది ఫలముల నిచ్చునవికాదుగదా. కావున నిత్యకర్మలను సంసారులు (మోక్షార్థలేనివారు)

చేయనక్కరలేదని యేర్పడుచున్నది. దీనికి సమాధానమేమి? యనిన సీమార్వపక్షమును ఈయధికరణముచే ఖండించుచున్నాడు.

సూ॥ 30॥ విహితత్వాత్ప్రశమకర్మాపి ॥

టీక॥ విహితత్వాత్ = వేదముచే విధింపబడియుండుటవలన, తత్ = జ్ఞానసాధనముగు నాకర్మ ఆశ్రమకర్మాపి = ఆశ్రమములకుకూడ కర్మయే. (ఆశ్రమస్థులకూడ నాచరింపవలసినవియే యనుట.)

తా॥ అవతారికయందు చూపబడిన పూర్వపక్షము సరియైనదికాదు. కర్మ, జ్ఞానసాధనము మాత్రమేకాక, బ్రహ్మచారి, గృహస్థుడు మొదలగు ఆశ్రమములవారిచేకూడ నాచరింపబడవలయునని, శ్రుతి “ యావన్జీవమగ్నిహోత్రం జహుయాత్ ” (బ్రహ్మవిద్యున్నంత కాలము అగ్నిహోత్రమును హోమముచేయవలయును ” అనువాక్యముచే చెప్పుచున్నది. ఇట్లు చెప్పటవలన కర్మనిత్యమనియు, అందరిచేత నాచరింపబడవలయుననియు సిద్ధాంతముగుచున్నదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు చెప్పినయెడల విరోధమువచ్చును. కర్మలు జ్ఞానసాధనములని చెప్పినయెడల అవి నిత్యములగుటకు వీలులేదని ఇదివరకే చెప్పియున్నాముగదా. అనిన, సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ 33॥ సహకారిత్యేనచ ॥

టీక॥ సహకారిత్యేనచ = కర్మలు జ్ఞానమునకు సహాయములగుటవలనకూడ, ఆశ్రమకర్మ అనుష్ఠేయమేవ = ఆశ్రమమునకు విధింపబడినకర్మలు ఆచరింపవలసినవే.

తా॥ కర్మలు నిత్యములని చెప్పినంత మాత్రముననే విద్యాసాధనములని చెప్పటకు వీలులేకపోలేదు. “ తమేతం వేదానువదనేన ” అనుమొదలగు శ్రుతి దానినికూడ విధించుచునే యున్నదికదా. ఈవిధముగా కర్మ నిత్యమనిచెప్పశ్రుతులును అనిత్యమని (ఫలము కావలసినవాచే చేయవలయునని) చెప్ప శ్రుతులును ఉండుటవలన ఈరెండువిషయములును ప్రమాణములే. సిద్ధమైన (మొదటినుండియు యేర్పడియున్న, ఒకనిచేత కల్పింపబడని) వస్తువునందు రేఖావిరుద్ధధర్మములు యున్నవనినయెడల దోషముగునుగాని, సాధ్యమగు (మనచే కల్పింపబడుచున్న) వస్తువులవిషయమునందు ఇవి దోషముకానేరదు.

కావున కర్మలు నిత్యములు. జ్ఞానసాధనములు కావున అనిత్యములు అని తెలిసికొనవలయునని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు చెప్పబడిన గూడ యుక్తముగా నుండలేదు. బాగుగ నాలోచించిన కర్మకాండయును, జ్ఞానకాండయును, వేరువేరుగుటచే జ్ఞానకాండయందలి “ తపేతం ” అను మొదలగు శ్రుతిచేత చెప్పబడిన కర్మలును, కర్మకాండలోని కర్మలును, ఒకటొకటి యనుటకు వీలు లేదు. ప్రకరణములు వేరువేరుగుటచే అందుచెప్పబడిన విషయములు గూడ వేరువేరుగానే యుండవలయునుగదా. ఇట్లు చెప్పినచో కర్మ కాండలో చెప్పబడిన కర్మలు నిత్యములనియు జ్ఞానకాండలోనివి అని త్యములనియు చెప్పబడుట వీలగును. ఇట్లు చెప్పినమొదల విరోధమేమి యునుండదుగదా, యనిన నట్లుకాదని చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ 38॥ సర్వధాపితవినోధయలింగాత్ ॥

టీక॥ సర్వధాపి = అన్నివిధములుగాను (జ్ఞానార్థముగాను, నిత్యముగాను) తపివ = ఒకటొకర్కలే, అన్యస్థేయాః = అన్యస్థింపబడవల యును. కస్మాత్ = ఎందువలనననిగా, ఉభయలింగాత్ = శ్రుతియం దును స్మృతియందును అట్టి గురుతము కనుపడుచున్నందువలన.

తా॥ కర్మజ్ఞానకాండలయందు చెప్పబడుచున్న కర్మలు ఒకటొ కటియేగాని అవి పరస్పర భిన్నములైనవి కావు. శ్రుతియందును స్మృ తియందును “ తపేతంవేదానువచనేన ” అను మొదలగు వాక్యముల చేతను “ అనాశ్రితఃకర్మఫలంకార్యం కర్మకరోత్యయః । ససన్యాసీద యోగీచ (కర్మఫలమునుకోరిక చేయవలయునను నభిప్రాయముతో నెవ్వడు కర్మల నాచరించుచున్నాడో వాడే కర్మసన్యాసి వాడేకర్మ యోగి) ” అను మొదలగు వాక్యములచేతను పైన నిరూపింపబడిన విషయమే స్పష్టముచేయబడియున్నది. కావున జ్ఞాన కర్మకాండలో చెప్పబడియున్న కర్మలకు పరస్పర భేదముకలదని చెప్పట యుక్తియు క్తముకాదని తాత్పర్యము.

సూ॥ 39॥ అనభిధవంచదర్శయతి ॥

టీక॥ అనభిధవం = దుఃఖములచే జ్ఞానము చెడకుండుటను, శ్రుతిః = శ్రుతి, దర్శయతి = చూపుచున్నది.

బ్రహ్మసూత్రములు * టీకారాత్మ్యరసహితము.

తా॥ మఱియు " ఏకపశ్యత్సననశ్యతి యం బ్రహ్మదర్శ్యణాను
 విందతే (ఏకత్వము బ్రహ్మదర్శనముచే తెలిసికొనుచున్నాడో ఆతత్వ
 దుఃఖములు మొదలగు వానిచేత నశింపదు. [అనగా బ్రహ్మదర్శనము
 గలవానికి దుఃఖములు మొదలగువానిచే ఆత్మజ్ఞానము నశింపదనుట] "

అను మొదలగు శ్రుతులచేత బ్రహ్మదర్శనము మొదలగు నాశ్రమకర్మ
 ములు జ్ఞానికి కలుగు కామక్రోధాది వేగములను తగ్గించి వానియొ
 క్కొ జ్ఞానమును దృఢపరుచుటకై యుపయోగించునని చెప్పబడియు
 న్నుది. దీనినిబట్టిచూచిన కర్మకాండలో ఏకత్వము చెప్పబడియున్నవో
 అవియే జ్ఞానకాండమునందుకూడ చెప్పబడియున్నవనియు, అవి నిత్య
 ములుగాను, అనిత్యములుగానుకూడ నుండవచ్చుననియు యేర్పడుచు
 న్నుది. కర్మలు జ్ఞానసాధనములనుటలా పైవ నుదహరింపబడిన శ్రుతి
 ప్రబలప్రమాణముగదా. " తపేతం " అనుశ్రుతి స్తోత్రవరమని సం
 దేహింపబడినను ఈ శ్రుతినిగూర్చి అట్లు చెప్పటకు ఏలులేదుగదాయని
 తాత్పర్యము.

—(*) ౯. అంతరాతర్క ప్రవృత్తికరణమ్. (*)—.

అవ ॥ ఆశ్రమము లేవారలుగలరు. అట్టివారే విధురులు.
 (వివాహము ధార్యలేనివారు) ఏరికి బ్రహ్మవిద్యయందు అధికారము
 కలదా, లేదా, " తపేతం " అనుశ్రుతి " ఆశ్రమకర్మలే జ్ఞానసాధన
 ములు " అనిచెప్పుచున్నది. విధురుడు ఆశ్రమము లేనివాడు కావున
 ఏడుచేయు కర్మలు జ్ఞానసాధనములు కానేరవుగదా. అనిన నీవిషయ
 మునుగూర్చి ఈ అధికరణమున విచారించు చున్నాడు.

సూ॥ ౩౬॥ అంతరాచాపిపి తద్దృష్టే ॥

టీక॥ తద్దృష్టే=విధురులగు కైక్యము మొదలగు వారుచేసిన
 కర్మలు జ్ఞానసాధనములయ్యెనని శ్రుతియందు కనుపడుచుండుట వల
 న, అంతరాచాపి=ఏకాశ్రమమునులేని విధురునకకూడ, బ్రహ్మవిద్యా
 ధికారః=బ్రహ్మవిద్యయందు దధికారముగలదు.

తా॥ కైక్యముహారాజు మొదలగు విధురులకు అనేకలకుబ్రహ్మ
 జ్ఞానము కలదని శ్రుతియందు వర్ణింప బడియున్నది. ఈ వర్ణనమును
 బట్టిచూచిన వారుచేసినకర్మలు జ్ఞానసాధనము లయ్యెనని చెప్పవల

యునుగదా. కావున ఏ ఆశ్రమమునుగాక మధ్యలోనుండు విధులకు కూడ బ్రహ్మ విద్యయందు అధికారము గలదనియే చెప్ప వలయునని తాత్పర్యము.

సూ॥ 32॥ అపిచ స్వర్యతే ॥

టీక॥ అపిచ=పటియు, స్వర్యతే=స్వప్రాయమును ఇట్లుచెప్ప బడి యున్నది.

తా॥ భారతము మొదలగు ఇతిహాసములయందుకూడ పైవిషయమే చెప్పబడియున్నది. ఎట్లనగా, విగ్రంబరశ్వము మొదలగు కర్మల వాశ్రయించి యున్నవారగుటచే సంవర్తుమ మొదలైనవారికి ఆశ్రమ కర్మలతో పనిలేదు. అట్లునను వారు మహాయోగులని బ్రహ్మ వేత్తలని భారతములు పేర్కొందుచున్నవి. వీరినిబట్టి చూచినను ఆశ్రమము లేనివారికికూడ బ్రహ్మవిద్యయందు అధికారముకలదని ఏర్పడుచున్నదని తాత్పర్యము.

అవ॥ రై క్ష్యాదులకు బ్రహ్మజ్ఞానము కలదనుట మీసిద్ధాంతమునకు ఆధారముకానేరదు. వారుఆశ్రమములేనివారగుటచేహరుడేయు కర్మలు జ్ఞానసాధనములు కానేరవుగదా. జ్ఞానము కలుగుటయన్నను, పూర్వజన్మమునందు ఆచరింపబడిన కర్మవశన సంభవింప వచ్చును. అనిన సివిషయమును అంగీకరించినను సిద్ధాంతమునకు భంగము లేదని చెప్పదున్నాడు.

సూ॥ 33॥ విశేషాను గ్రహశ్చ ॥

టీక॥ విశేష=కొన్నికొన్ని కర్మలచేతనే, అనుగ్రహః=బ్రహ్మ విద్యాధికారము గలదను సంకారము, సంభవతి=సంభవించును.

తా॥ అవతారికయందు చూపబడినట్లు విధులులే యు నాశ్రమకర్మలు జ్ఞానజనకములు కానేరవలెనను బాధలేదు. సర్వ సాధారణముగా ఆశ్రమావీధుల నపేక్షింపకయే విధింప బడియున్న జపము, ఉపవాసము, దేవతార్చనము, మొదలగునవియే జ్ఞానము కలిగించుటకు చాలును. వీటియందు ఆశ్రమకర్మలను సీయమము లేకపోవుటచే ఇవి అందరిచేతను ఆచరింప బడవచ్చునుగదా. “ జ్యోతిరైతం సంసిద్ధ్యేత్ (జపముచేతనే బ్రహ్మజ్ఞానమును పొందవలయును” అను

స్మృతికూడ పై విషయమునే నిర్ణయించు చున్నది. కావున విధులకు కూడ బ్రహ్మజ్ఞానమునందు అధికారము కలదనుట నిర్వివాదముగు సిద్ధాంతమని తాత్పర్యము.

సూ॥ 3౯॥ అత స్త్వితరజ్జ్యాయోలింగాచ్చ ॥

టీక॥ అతః = ఈ కారణమువలననుంచి (విధులు అశ్రమము లేనివారగుటవలననుంచి) లింగాచ్చ = గురుతువలననుంచినన్ని (అశ్రమములేకుండా సుండగూడను. అనుమదలగు గురుతువలననుంచినన్ని) ఇతరత్ = రెండవది (అశ్రమము కలిగియుండుట) జ్యాయః = శ్రేష్ఠమైనది.

తా॥ పైనచేసిన నిరూపణవలన విధులకుగూడ బ్రహ్మవిద్యయందు అధికారముకలదని యేర్పడుచున్నదిగదా. దీనివలన అశ్రమములు కలిగియుండుట లేకుండుట ఈ రెండునొకటియేయని తలంపకూడదు. అశ్రమములు లేకుండుటకంటే వానిని కలిగియుండుట శ్రేష్ఠము. అది శీఘ్రముగా ఫలమునిచ్చును. సంపూర్ణమగు పుణ్యముచేసి యున్నవారలకుగాని అశ్రమభంగము కలుగకుండుట సంభవింపదు. “అనాశ్రమీనతిష్ఠేత్ (అశ్రమములు లేకుండా మఱమాత్రమైనను ఉండకూడదు) అనుమదలగు వాక్యములచేత అశ్రమములు లేకపోవుట దోషమనియు, పుణ్యవంతులకుగాని అవోషము తటస్థింపకుండదనియు ఏర్పడుచున్నదిగదా. ఈ విషయమునే “తేనైతి బ్రహ్మ విత్పుణ్యకృత్ (బ్రహ్మవేత్తయగువాడును సంపూర్ణమగు పుణ్యము నొనర్చినవాడును ఆ పరిబ్రహ్మముతో నైక్యమునొందును.)” అను శ్రుతికూడ పుణ్యకృత్ శబ్దముచే సూచించుచున్నది. సంపూర్ణమగు పుణ్యము అశ్రమము కలవారలకుతప్ప యితరులకుండుటకు ఏలులేదు కావున వారే (అశ్రమములుకలవారే) విధులకంటే శ్రేష్ఠులని పై శ్రుతివలన తెలియవచ్చుచున్నదనుట. కావున బ్రహ్మవిద్యయందు అధికారమందరకునున్నను అశ్రమము కలవారలు పుణ్యాధికులగుటచే విధులకంటే శ్రేష్ఠులనియు ఇతరమాత్రమున విధుల కధికారము లేదని చెప్పకూడదనియు తాత్పర్యము.

—(*) ౧౦. తద్భూతాధికరణమ్. (*)—

అవ || పై యధికరణమునందు ఆశ్రమము లేనివాడికి కూడా బ్రహ్మవిద్యయందు అధికారము కలదని చెప్పియున్నాడు. దీనినికట్టి చూచిన ఉత్తమాశ్రమమును జెందియును మరల పూర్వాశ్రమమునకు వచ్చిన పురుషునకుకూడా బ్రహ్మవిద్యాధికారము కలదనియు వాడు చేయుకర్మలుకూడా జ్ఞానసాధనములగు ననియు చెప్పవలసి వచ్చుచున్నది. ఈ విషయమున మీసిద్ధాంతమేమియైనన, చెప్పవచ్చును.

సూ|| ౪౦|| తద్భూతస్యతునాతద్భావోజైమినేరపి

నియమాశ్రమాపా భావేభ్యః ||

టీక|| నియమాశ్రమాపాభావేభ్యః = విధివలనను ఉత్తమాశ్రమము (సన్యాసాశ్రమము నుండి పూర్వాశ్రమమునకు రావచ్చుననుటలో ప్రమాణము లేకుండుటవలనను జెప్పల యాచారమునందు అట్లు లేకుండుటవలనను, తద్భూతస్యతః = ఆ ఉత్తమాశ్రమము నుండి కరించినవానికి, అతద్భావః = ఆ ఆశ్రమముయందు పూర్వాశ్రమమునకు వచ్చుట, న=లేదు, ఇదిం=ఇది, జైమినేపి = జైమిని మహామునికీకూడా, సమ్మతం = సమ్మతమైనది.)

తా|| ఉత్తమాశ్రమము నవలంబించినవాడు మరల పూర్వాశ్రమమునకు రాకూడదు. అందువలన అట్లువచ్చినవాడు చేసినకర్మలు జ్ఞానసాధనములు కానేరవు. ఉత్తమాశ్రమమును పొందినవాడు ఏకార్యమువలననైనను పూర్వాశ్రమమునకు రావచ్చుననుటలో ప్రమాణముగాని పూర్వాచారముగాని లేదు. వజ్ఞియు “ అరణ్యమీయాతీ (ఉత్తమాశ్రమమును పొందవలయును) ” అనువిధి కింది యాశ్రమములవారు ఉత్తమాశ్రమములకు పోవలయునని తెలియజేయుచున్నదిగాని ఉత్తమాశ్రమములవారు క్రింది ఆశ్రమములకు రావచ్చునని సూచింపనైనను లేదుగదా. విశేషించి ఈ విధివలన ఉత్తమాశ్రమము వారు పూర్వాశ్రమమునకు వచ్చుట నిషేధముకూడా తెలియ వచ్చుచున్నది. ఈ కారణములవలన ఉత్తమాశ్రమస్థులు పూర్వాశ్రమమునకు మరలవత్తురనుట ఎట్లునుసంభవింపదు. ఉత్తమాశ్రమము (సన్యాసాశ్రమము) లేదను జైమిని మహామునికీకూడా నిషిషయము సమ్మతము.

349 బ్రహ్మసూత్రములు * టికాతాత్పర్యసహితము.

తమ. కావున ఆశ్రమభ్రష్టు డొనర్చిన కర్మములు బ్రహ్మజ్ఞానమును కలిగింప నేరవని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౧. ఆధికారి కాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ ఉత్తమా శ్రమమునుండి (సన్యా సాశ్రమము నుండి) భ్రంశమునొందినవాడు చేసినకర్మలు విద్యాసాధనపులుకావని ప్రాయశ్చిత్తాధికరణము నందు నిరూపించి యున్నారు. ఆసన్యాసికి ప్రమాదము వలన నేదేని భంగము తొట్టించినప్పటికిని అట్లే కావలయునుగదా. అనిన, నట్లు కాదని చెప్పచు పూర్వపక్షమున అనువాదము చేయుచున్నాడు.

సూ॥ ౪౧॥ సచాధికారికవిషతనానుమానాత్తదయోగాత్॥

టిక॥ అవకీర్ణనః=వ్యభిచారము చేసిన నైష్ఠికబ్రహ్మచారికి, ఆధికారికవిషమీమాంసలకుందలి ఆధికారలక్షణమును ఆరనవిధ్యాయము నందుచెప్పబడినప్రాయశ్చిత్తమున్ను, న=లేదు, కన్యాత్=ఎందువల్లన ననగా, పతనానుమానాత్=పశ్చిమగునను స్మృతివలన, తదయోగాత్=ప్రాయశ్చిత్త మితనికి సంభవించదు కావున.

తా॥ నైష్ఠికబ్రహ్మచర్యాశ్రమమును (పర్వబ్రహ్మచర్యమును) ఆవలంబించిన వాడుదోషియైత్యనేని వానికి మీమాంసా శాస్త్రము నందలి ఆరవ విధ్యాయమునందు చెప్పిన ప్రాయశ్చిత్తము పరిశుద్ధమును కలిగించుననుటకు ఏబులేదు. వాసిదోషమునకు ప్రాయశ్చిత్తమే లేదని “ ఆయాధోనైష్ఠికంశర్లం (నైష్ఠిక బ్రహ్మచారియైనవాడు) ” అనుమొదలగు స్మృతిచెప్పుచున్నదిగదా. దీనినిబట్టి చూచిన సన్యాసి కూడ ప్రమాదమువలన దోషియైత్యనేనివానికికూడప్రాయశ్చిత్తము లేదని చెప్పవలసియున్నది. కావున అట్టిసన్యాసి కప్పటికిని పాఠశుద్ధ్యములేదనియు వాడుచేసినకర్మలు విద్యాసాధనములు కానేరవనియు తాత్పర్యము. (ఇది పూర్వపక్షసూత్రము)

అవ॥ ఇట్లు పూర్వపక్షమును అనువాదముచేసి దానిని ఖండించి సిద్ధాంతము చేయుచున్నాడు.

సూ॥ ౪౨॥ ఉపపూర్వమపిత్వేక భావమశనవత్తదుక్తం॥

టిక॥ అపితు=అయితే, ఏకే, కొందరు, నైష్ఠికవ్యభిచరణం=

వైష్ణిక బ్రహ్మచారియొక్క వ్యభిచారము, అశవవత్ = మాంసభక్షకమువలె, ఉపపూర్వం = ఉపపాతకములలో చేరవదియనియు, అతః = ఈకారణమువలన, ప్రాయశ్చిత్తభావం = ప్రాయశ్చిత్తమున్నదనియు, మన్యంతే = తలంచుచున్నారు. తదుక్తం = అదియును పూర్వమీ మాంసాశాస్త్రమునందు చెప్పబడియున్నది.

తా॥ పై పూర్వము సూచించినదిగాదు. కొందరు ఆచార్యులు వైష్ణిక బ్రహ్మచారియొక్క వ్యభిచారము మహాపాతకములలో చేరవనియు ఆకారణమువలన ప్రాయశ్చిత్తముండవచ్చుననియు చెప్పుచున్నారు. గురుభార్యానమనమెక్కిరింపపు తేకొన వ్యభిచారములన్నియు మహాపాతకములలో చేర్చబడలేదనిగదా. నాటియు "బ్రహ్మచార్యవకీర్తి (వ్యభిచరించిన బ్రహ్మచారి అనుమొదలగు శ్రుతి దోషయుక్తులగు బ్రహ్మచారులకందరకును ప్రాయశ్చిత్తము కలదని చెప్పుచున్నది. పై సూత్రమునందు ఉదహరింపబడిన స్మృతియన్నను లక్షణావృత్తిచేత (ఉపహమావృత్తిచేత) వారిలకు ప్రాయశ్చిత్తము లేదని తెలియజేయుచున్నది. ఇట్లుండవలెనత స్మృతికంటే ప్రధానముగా శ్రుతిని యాదరింపవలయును. లక్షణావృత్తిచేత చెప్పబడిన యర్థముకంటే ప్రధానముగ అభిధావృత్తిచేత (వాక్యముచే స్పష్టముగా) చెప్పబడిన యర్థమును గ్రహించవలయును. పరస్పరవిరోధము కలిగినప్పుడు శ్రుతి, స్మృతులన్నియును మిశ్రయిసి పూర్వమీమాంసాశాస్త్రమునందు చెప్పబడినదిగదా. కావున వైష్ణిక బ్రహ్మచారియు నర్చిన దోషమునకు ప్రాయశ్చిత్తము కలదనియే నిర్ణయించవలసియున్నది. గన్యాసివిషయమునందుకూడ నిట్లే నిర్ణయించుకొనవలయును. కావున ఉత్తమాశ్రమస్థులు ప్రమాదమువలన దోషవైనను ప్రాయశ్చిత్తముచే పరిశుద్ధులైరిని వారుచేయు కర్మములు బ్రహ్మజ్ఞానాంగములగుననుటలో సంశయములేదని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౨. స్మృత్యాచారాధికరణమ్. (*)—

అప॥ ప్రాయశ్చిత్తముచే పరిశుద్ధుడైన భ్రష్టుడు చేయుకర్మములు జ్ఞానసాధనములగునని పై అధికరణమునందు నిరూపించియున్నారు. శిష్టులగువారు అట్టివారలతోకూడ సవ్యవహారము (వారి

తోకూడ భుజించుట, అధ్యయనముచేయుట, మొదలగునవి) చేయుదురుగదా యనిన నట్లు చేయరని ఈ అధికరణమున నిరూపించుచున్నాడు.

సూ॥ ౪ 3॥ బహిష్కారముధాపి స్మృతేరాచారాచ్చ ॥

టీక॥ ఉభయధాపి = రెండువిధములుగాకూడ, (భృష్టుకానర్చి నపాపము మహాపాపమైనను ఉపపాపమైనను) స్మృతే = ఆచారాచ్చ = స్మృతివలనను, ఆచారమువలనను, సతు = ఆభృష్టుడైతే, బహిః = శిష్యులచే బహిష్కరింపబడును.

తా॥ ఆభృష్టుడు చేసినది మహాపాపమైనను ఉపపాపమైన నగుగాక రెండువిధములుగాకూడ శిష్టులగువారు వానిని బహిష్కరింపవలయును. (అనగా ఏకార్యమునందును వానితో సంబంధము కలిగించుకొనకూడదనుట) “ వైష్ణికానాం వనస్థానాం యతీనాంచావ క్లిష్టానాం । శుద్ధానామపి లోకస్యైవ ప్రత్యాపత్తిర్నవిద్యతే ఇతి (వైష్ణిక బ్రహ్మచారులుగాని వాన వస్థులుగాని యతులుగాని భృష్టులై ప్రాయశ్చిత్తాదులచేత మరల పరిశుద్ధులైనను వారిని లోకమునందు చేర్చుకొనకూడదు.) ” అనుస్మృతి ప్రైవిషయమునే స్పష్టముచేయుచున్నది. శిష్టునియారముకూడ నశ్చేయిస్తుంది. ఇందు రహస్యమేమనిన, ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొనినవానికి పరలోకమునందు దండనచేయవలసిన పాపాంశము నశించినను ఇహలోకమునందు వారిని బహిష్కరింపజేయగల పాపాంశము నశింపదు. లోకమెప్పుటికిని పామర జనబహుళమయ్యెయుండును. కావున నది ప్రాయశ్చిత్తమువలన గలిగిన మనశ్శుద్ధి తెలిసికొననేరదు. ప్రసీద్ధమైయున్న దోషమునేయెంచుడు, “ ఏమతప్పుచేసిరి. ఏరినికులములోనికి నెట్లు రానిచ్చెదరు ” అని వారినెప్పుడును నిందించుచుండును. కావున శిష్టులగువారు ప్రాయశ్చిత్తముచే శుద్ధులైరని ఆదోషలను పరిగ్రహించిరేని సామాన్యముగా లోకులకంటెయును ఆశిష్టులపై యభిమానములేర్గును. అప్పుడు ధర్మమునందుకూడ నాపాపములు అనాదరము చూపుదురు. కావున అపాపముల నుద్ధరించుటకై ప్రాయశ్చిత్తశుద్ధులగు దోషులను ఇహ లోకమునందు పరిగ్రహించకూడదని శ్రుతిస్మృతులు చెప్పుచున్నట్లు

తోచుచున్నది. ప్రాయశ్చిత్త శుద్ధిలైనవారికిని ఇహలోకమునందు బహిష్కరింపచేయగల పాపాంశముండుననుట కిదియేయర్థముని నిర్ణయించుకొనవలసియున్నది. ఈవిధముగా భోష్టులగువారు ప్రాయశ్చిత్తశుద్ధిలైనను బహిష్కరింప బడవలసినవారేయని నిరూపింపబడియుండుటవలన వారలతోకూడి చేయుకార్యములేవియును ఫలము వియ్యవని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౩. స్వామ్యధీరణమ్. (*)—

అవ|| తీర్థిధము మెదలగు కర్మాంగములను ఆశయించి విధింపబడియున్న ఉపాసకలను యజమానుడు చేరుకలయునా, లేక, ఋత్విక్కుగ్రాడు చేయవలయునా? ననునాశయమును ఈ యధికరణమున విచారించుచున్నాడు.

సూ|| ౪౪|| స్వామినః ఫలశ్రుతే త్యాగేతితి ||

టీక|| ఫలశ్రుతే = పలమును కర్మశ్రుతియందలివలన, ఉపాసనాకర్తృత్వం = ఉపాసకలను చేయు, స్వామినః = యజమానునియే, ఇతి-అని, అత్రేయః = అత్రేయవంశమున జన్మించువాడు.

తా|| “స్వామ్యధీరణ ఉపాస (పలము ఉపాసన యునోవాసికివర్తించును) అను మెదలగు శ్రుతి యందు పాపకర్మచేయునో వానికి కర్మఫలము కలుగనట్లు బోధింపబడినది. అంగసహితమగు కర్మయోగకాలమును అనుభవించుచు యజమానుడేకదా. ఈకారణమువలన కర్మాంగోపాసనలను యజమానుడే చేయవలయును. కర్మసంగ్రాహినియైన యజమానుడు పై నుదహరించిన శ్రుతియందలి “ఉపాస్తే” అనుబంధమున ఉపాసనలనుమాత్రము యజమానుడు చేయవలయును యుక్తమగుచున్నది. అని అత్రేయ మహాముని తలంచుచున్నాడని తాత్పర్యము. (ఇది పూర్వోక్తసూత్రము.)

అవ|| ఈవిధముగా పూర్వోక్తమును అనువాదముచేసి దానిని ఖండించుచు సిద్ధాంతము చేయుచున్నాడు.

సూ|| ౪౫|| అర్చ్యజ్యేష్ఠా ద్దేవలోమస్తస్మైహింక్రియతే ||

టీక|| దేవలోమి = దేవలోమి మహాముని, ఉపాసనం =

కర్మాంగోపాసన, ఆర్తివిజయం = ఋత్విక్కులు చేయవలసినదియే, ఇతి=తలగునని, మన్యతే=తలంచుచున్నాడు. సః = ఆఋత్విక్కు (సామానమగుజాతియందు ఏకవచనం) తస్మై=ఆకర్మకొరకు, యజమానేః=యజమానునిచేత, పరిక్రియతేహి = ధనదానాదులచే కొనబడుచున్నాడుగాదా (స్వాధీనము చేసుకొనబడుచున్నాడు గదాయనుట.)

తా॥ ఆత్రేయమతము సరియైనదికాదు. తనకై కర్మలనంతయును చేయుటకు యజమానుడు తగినంతధనమునిచ్చి ఋత్విక్కులను స్వాధీనము చేసికొనును. ఆకారణమువలననే వారు చేసిన కర్మలు యజమానునకే ఫలము నిచ్చును. దీనినిబట్టిచూచిన “వర్షత్యస్తే” అనుముదలగు ఫలశ్రుతికి విరోధమేమియునురాదు. ఏటిసన్నిటిని పెచారించిన కర్మాంగోపాసనలను ఋత్విక్కులు చేయవలసినదియేకాని యజమానుడు చేయనక్కరలేదని ఏర్పడుచున్నది. ఇదియు సిద్ధాంతమని బొడులోమిమహాముని తలంచుచున్నాడు. వ్యాసాభిప్రాయము కూడ సరియేయని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౪॥ శ్రుతేశ్చ ॥

టీక॥ శ్రుతేశ్చ = శ్రుతివలనకూడ, పూర్వోక్తం = ఇంతకు ముందుచేయబడిన సిద్ధాంతము, సిద్ధం=వృత్తిమగుచున్నది.

తా॥ “యంవై కాంచనఋత్విజ ఆశ్వమాశాసతే యజమానాయతామాశాసతే (ఋత్విక్కుల ఏవ ఆశ్వాసమును చేయునో దానినంతయు యజమానునికొరకయ్యేచేయును)” అను ముదలగు శ్రుతులచేత ఋత్విక్కులుచేయు కర్మలన్నియును యజమానునే శంకునని చెప్పబడింది. కావున ఉపాసనయును అర్చి యజమానునకు ఫలమునిచ్చును. ఋత్విక్కులు చేసినంతమాత్రముననే అది ఋత్విక్కులకు ఫలమునియ్యనేరదని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౪. సహకార్యంతో విధ్యధికరణమ్. (*)—

అవ॥ బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందు “తస్మాత్ బ్రాహ్మణః పాండిత్యం నిర్విద్యబాత్సేనత్యహసే చ్చాల్పం పాండిత్యంచ నిర్విద్యాధమునిః (ఆకారణమువలన బ్రాహ్మణుడగువాడు చేదాంత

శ్రవణమువలన కలిగిన పరోక్షజ్ఞానమును పొంది దానిని మననముచేయుచుండవలయును. శ్రవణమును మననమును బాగుగా పొందినచివర మానరూపమును నిదిధ్యానమును చేయవలయును. [శ్రవణమనగా వినుట, మననమనగా, ఆవిసినదానిని ఆలోచనచేసి స్థిరపరుచుకొనుట. నిదిధ్యానమనగా, అట్లు స్థిరమైన విషయమును ధ్యానముచేయుట.] ” అను శ్రుతిచేత చెప్పబడిన నిదిధ్యానము విధియూ, కాదా, అనువిషయము ఈ అధికరణమునందు వివరింపబడుచున్నది.

సూ॥ ౪౭॥ సహకార్యతన విధిపథేన శృంగారంతద్వ

తోవిధ్యాదివత్ ॥

టీక॥ అస్మిన్వాక్యే = “ అష్టాద్యబ్రహ్మణో ” అను వాక్యము నందు, శృంగారమునధికరణము = మూడవదియగు మానమును గూర్చి చెప్పట, తద్వతః = పరోక్షజ్ఞానముకలవానికి, పథేన = ఒకపథమునందు, సహకార్యంతరవిధి = అపరోక్ష బ్రహ్మజ్ఞానమునకు, సహాయముగా శ్రవణ, మననములకంటే పేరగు నొకదానిని (నిదిధ్యానమును) విధించుటయే, ఇదంతః = ఇదిపై, విధ్యాదివత్ = విధియే, అదియందుగల దర్శపూర్ణమానాది వాక్యములందున, జ్ఞేయం = తెలిసికొనతగినది.

తా॥ అవతారికయందు తిదహరించినవాక్యమునందు శ్రవణ మననములవలె అపరోక్ష బ్రహ్మజ్ఞాన సాధనములలో మూడవదియగు నిదిధ్యానము విధింపబడుచున్నది. మానమునది నిదిధ్యానమే. ఇది పూర్వము ఏ ప్రమాణముచేతగాని చెప్పబడియుండలేదు. కావున ఈ వాక్యమునందు విధింపబడుచున్నదనియే స్పష్టముగా చేప్పవలయును. పై వాక్యమునందలి పాండిత్యశబ్దముచేత నిదిధ్యానమే చెప్పబడెనుటకు విచిత్రము. ఆశబ్దము శ్రవణమువలన కలిగిన పరోక్షజ్ఞానమును చెప్పవని స్పష్టముగా స్పష్టించబడియు యున్నది. పరోక్ష బ్రహ్మజ్ఞానము కలవానికి అపరోక్ష బ్రహ్మజ్ఞాన సాధనములను విధించుట యుక్తము. కావున మానపాండిత్యపదముల యర్థ మొక్కటిగానేరదు. ఈవిషయమును సూత్రకారుడు, “ తద్వతః ” అనుపదముచే సూత్రమునందే స్పష్టముచేసియున్నాడు. పతియను సూక్ష్మవస్తువులను గ్రహించునపుడెల్లను అవస్తువులయొక్క రూప

మును పలుమారు మనస్సునందు ధావింపవలసియుండును. అదియే గదా నిదిధ్యాసము. బ్రహ్మవిషయమునందుకూడ నిదివిధించుటతో నవసరములేకయే సంభవించును. (సంభవించవచ్చును) ఇట్లుండ దీనినివిధించుటచేత ప్రయోజనమేమియందులేమో, ఇంతమాత్రము వలన ఈవిధి నిరర్థకముకానేరదు. ఏలయనగా?—మీరన్నట్లు సూక్ష్మ వస్తువుల విషయమునందంతటను ఈనిదిధ్యాసము అవశ్యముగా కావలసివచ్చుననుట నిశ్చయమే. అయినను ఆస్థలములందు “ తానువేరు ఆవస్తువువేరు ” అనుభేదదృష్టి యుండును. కావున యచ్చటి నిదిధ్యాసమున అనుభేదము భంగమురాదు. ఈబ్రహ్మవిషయమునందన్నను “ నేనేబ్రహ్మను ” అనునభేదభావన అవశ్యకమై యుండుటచేతను “ నేనువేరు బ్రహ్మమువేరు ” అను భేదభావన అనాదిసిద్ధమైయుండుటచేతను ఎంతదృఢచిత్తులకైనను ఒకానొకప్పుడు నిదిధ్యాసభంగము తటస్థించును. ఈకారణమువలన ప్రవాక్యమునందు చేయబడిననిది ధ్యాసవిధి నిరర్థకముకానేరదు. ఈవిషయమునంతయును “ పక్షేణ ” అనుపదముచే సూత్రకారుడు స్పష్టము చేసియున్నాడు. ఇదియును గాక బ్రహ్మసంబంధముగు నీవాక్యమునందు నిదిధ్యాసమును విధించుటయొక్కమని చెప్పుటకు వీలులేదు. పూర్వ కాండమునందు (కర్మకాండమునందు) ఇట్టి దృష్టాంతములు అనేకములు గలవు. దర్శనపూర్ణమైన యాగమునుగూర్చి చెప్పవాక్యమునందు దానియంగములు విధింపబడియున్నవిగదా. ఇట్లే బ్రహ్మప్రధానముగు నీవాక్యమునందుకూడ అచరోక్షిణ్ణావాంగముగు నిదిధ్యాసము విధింపబడియున్నది. ఈవిషయమున సూత్రకారుడు “ విచ్యాదికత్ ” అను పదముచే స్పష్టికరించియున్నాడు. ఇట్లు సర్వమును విమర్శించిన అవతారిక యందు చూపబడిన “ తస్మాత్ ” అను మొదలగు వాక్యమునందు నిదిధ్యాసము విధింపబడుచున్నదియనుట నిర్వివాదాంశమై ఏర్పడునని తాత్పర్యము.

అనఁ శ్రవణము మొదలగు ధర్మములు ప్రథానముగా గల సన్యాసాశ్రమము ఒకటియున్నదని “ సఖిర్వేదం వర్తయన్యావదాయోగం ” (అగృహస్థుడు ఈవిధముగా [వేదముచెప్పునట్లు] జీవి

తేకాలమంతయును విరువుకొనుచుండవలయును.) అను ఛాందోగ్య శ్రుతికి విరోధమువచ్చును. అశ్రుతియందు సన్యాసాశ్రమము లేదని చెప్పబడియున్నదికదా. అనిన సమాధానము చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౪౮॥ కృత్స్న ష్టభావాత్తు గృహీణోపసంహరః ॥

టీక॥ తస్య = (అగృహస్థునకు) వానికి, కృత్స్న ష్టభావాత్తు = జ్ఞానసాధనములన్నియు నుండుటవలన, గృహీణాతు = అగృహస్థునితో, సర్వేషాం ఉపసంహరః = సర్వధర్మములను ఉపసంహరింపబడుచున్నవి.

తా॥ అవతారికయందు చెప్పబడిన పూర్వపక్షము సరియైనదికాదు. ఆఛాందోగ్యశ్రుతికిని సన్యాసాశ్రమము కలదనమాటకును విరోధములేదు. ఏలయనగా, అశ్రుతి గృహస్థుని ప్రవర్తనలనుగూర్చి చెప్పచున్నదికాని సన్యాసాశ్రమము లేదని చెప్పలేదు. గృహస్థునియందు బ్రహ్మవిద్యకు కావలసిన అంగములన్నియు నుండలేదేదానినిగూర్చి “ సఖిత్వేషం ” అని చెప్పటవలన విరోధములేదు. “ యావదాయుషం ” అనియున్నంతమూత్రమువలన సన్యాసాశ్రమము లేదని చెప్పటకు ఏలలేదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు సన్యాస గృహస్థాశ్రమములనుగూర్చి మూత్రమే విచారించుటవలన మూఢుడెవ్వడైనను ఇతరాశ్రమములు లేవని తలంచునేమోయని ఆయాశ్రమములనుగూర్చి ఈక్రింది సూత్రమునందు చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౪౯॥ మానవదితేషా మపుష్కపదేశాత్ ॥

టీక॥ మానవత్ = సన్యాసాశ్రమమువలన, గార్హస్థ్యవత్ = గృహస్థాశ్రమమువలన, ఇతరేషామపి = తక్కిన ఆశ్రమములనుగూడ, ఉపదేశాత్ = ఉపదేశించియుండుటవలన, తానెచగ్రాహ్యణి = అవియును గ్రహింపతగినవే.

తా॥ గృహస్థ సన్యాసాశ్రమములనుగూర్చిమూత్రమే ఇతరాశ్రమములులేవని తలంపకూడదు. బ్రహ్మచర్యాచార్యశ్రమములకూడ శ్రుతులయందును స్మృతులయందును విధింపబడియున్నవి. కా

3౦౦ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకా తాత్పర్యసహితము.

ఈన బ్రహ్మజ్ఞానమును కోరువాడు ఈనాలుగు అశ్రమములను ఆదరింపవలసినిదియే యని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౫. అనావిషూర-రాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ పై అధికరణమునందు విచారించిన “ తస్మాద్బ్రాహ్మణః ” అను శ్రుతియందలి బాల్యపదముయొక్క అర్థమును విచారించుటకై ఈ అధికరణమును ఆరంభించు చున్నాడు.

సూ॥ ౫౦॥ అనావిషూర-ర్వన్నన్వయాత్ ॥

టీక॥ అన్వయాత్ = మోక్షము నాశ్రయించిన వాడగుటచే, అత్సానం అనావిషూర-ర్వక్ = తననలోకమునందు ప్రకటించుకొనక (అభిమానాదులులేక) తిష్ఠేదితి-ఉండవలయునని, బాల్యశబ్దార్థః = “ తస్మాద్బ్రాహ్మణః ” అను మొదలగు శ్రుతియందున్న బాల్యశబ్దమునకు అర్థము.

తా॥ బాల్యమునగా, బాల్యరవలె యశేష్టముగా సంపదించుట యని యర్థముగాదు. విద్యావహీనడగుటచే అల్పవయస్సుగల బాలునకు లోకమునందెట్లు ప్రసిద్ధిచేదో అట్లే జ్ఞానియగు వానికేకూడ తగినంత సామర్థ్యమున్నను లోకమునందు ప్రసిద్ధియొందకూడదు. (అనగా ప్రసిద్ధుడైనవానికి అహంకారము మొదలగు కొన్ని దుర్గుణములు కలుగుటకు అవకాశముండును. కావున యోగ బ్రహ్మజ్ఞానము గలవాడు తనకట్టి దుర్గుణములు రాకుండుటకై తనసామర్థ్యమును లోకమునందు ప్రకటించకూడదనుట. ఇదియే ఆశ్రుతియందలి బాల్యశబ్దమునకర్థము. “ యన్నసంతనచాసంతం నాశ్రుతంనబహుశ్రుతం । ననువృత్తంనవర్వృత్తం వేదకశ్చిన్నబ్రాహ్మణః (ఏపురుషుడు ఉన్నను, లేకన్నను, జ్ఞానముండునను, కాకపోయినను, సదాచారుడైనను, దురాచారుడైనను, ఇతరులచేత నెరుంగబడదో వాడే బ్రహ్మజ్ఞాని [అనగా బ్రహ్మజ్ఞాని అట్లుండవలయుననుట.] ”) అనుశ్రుతి పై చేపిన సిద్ధాంతమునకు ఆధారమని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౬. విహికాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ ఇట్లు జ్ఞానసాధనములను గూర్చి చెప్పి అజ్ఞానము ఈ జన్మ

మునందు కలుగునా, జన్మాంతరమునందు కలుగునా, అను విషయమును ఈ అధికరణమున విచారించు చున్నాడు.

సూ॥ ౫౧॥ విపీకమప్రస్తుతప్రతిబంధేర్దర్శనాత్ ॥

తీ॥ ఆప్రస్తుతప్రతిబంధేసతి = ఈదినమునందు ఫలమునిచ్చుచున్న ప్రారబ్ధకర్మము అటంకపరుపక పోయినదెడల, జ్ఞానసాధనైః జ్ఞానజన్మా = బ్రహ్మ జ్ఞానసాధనములచే నాజ్ఞానము జన్మించుట, విపీకమేవ = ఈజన్మమునందేకలుగును, తద్దర్శనాత్ = శ్రుతి స్మృతులుకూడ నట్లే చెప్పబడుచుండుటవలన.

తా॥ ప్రస్తుతజన్మమునందు ఫలము నిచ్చుచుండు కర్మకు ప్రారబ్ధకర్మయనిపేరు. ఉత్తర జన్మములందు ఫలమునివ్వబోవుకర్మ అగామియనియు, ఇక నెప్పుడో ఫలమునిచ్చుటకై కేర్పబడియున్నకర్మ సంచితమనియు, చెప్పబడును. విగ్రహమును నాటినటదప అదిఫలమునిచ్చుటకు కొంతకాలము కావలసివచ్చినట్లు శుభకర్మగాని, అశుభకర్మగాని, ఫలమునిచ్చుటకు కొంతకాలము కావలసియుండుటచే పైనచూపబడిన మూడువిధములను ఏర్పడుచున్నవని తెలిసి కొనసలయును. జ్ఞానియగువానికి నేనుకర్తను ఇదికర్మ దీక్షఫలము నాకావలయును అనుమొదలగు భేదదృష్టియే నశించి విశ్రాంతిగావున మిథ్యయగు నీకర్మ వానివిషయమునందు ఏమియును జేయనేరదు. అట్లే ననుప్రస్తుతము ఫలమునిచ్చుటకు ఆరంభించియున్న ప్రారబ్ధకర్మమాత్రము దానిఫలమునియ్యక విడువదు. ఆప్రారబ్ధమే తానిచ్చుఫలములను అనుభవింప జేయుటకై జీవునకొక శరీరమును కల్పించినది. కావున ఆ శరీరముండవలసిన కాలము ప్రారబ్ధఫలానుభవముచేతనే నిర్ణయింపబడుచున్నది. (అనగా ప్రారబ్ధకర్మఫలమును పురుషుడెంతకాలము ననుభవింప వలయునో అంతకాలమే వాని శరీరముండును అనుట.) ప్రకృతమున మోక్షేచ్ఛగలవారు మోక్షజ్ఞానులై అపరోక్ష జ్ఞానముకొరకు శ్రవణాది సాధనములను ఆచరించు చుండురుకదా. అప్పుడు వారల ప్రారబ్ధకర్మ వారికనుకూలమై తగిన చేతకాలాదులను సమకూర్చేనేని ఆ అపరోక్షజ్ఞానము ఈజన్మమునందే కలుగును. ప్రతికూలమై అటంకపరచేనేని మరుజన్మము నందు కలుగును. ఈ విషయమును

“శ్రవణాయాపి బహుభిర్యోనలభ్యః. శ్రుత్వాంతోపి బహవోయం నవేక, అనేకజన్మసంసిద్ధః (ఏవర బ్రహ్మము వినుటకుకూడ ననేకులకు దొరకువాడుకాడో. సదావినుడున్నవారైనను అనేకులేవని తెలిసికొనలేకో, అనేకజన్మములకు పిదప సిద్ధి నొందును.)” అనుశ్రుతి స్మృతివాక్యములు స్వప్నముచేయుచున్నవి. బాగుగపఱచారించిన అపరోక్ష బ్రహ్మజ్ఞానము కలవానిసికూడ విదుషని ప్రారబ్ధము పరోక్ష బ్రహ్మజ్ఞానానికి ప్రతిబంధము కలిగించుననుటలో సంశయ మేమియును లేదుకదా యని తాత్పర్యము.

—(*)౧౭. ముక్తిఫలాధికరణమ్. (*)—

అన॥ బ్రహ్మజ్ఞానమునందు భేదముకలదని (ఆలస్యముగాకలుగుట, శీఘ్రముగాకలుగుట, అనుభేదముకలదని) పై యధికరణమునందు నిరూపించబడియున్నది. అట్లే మోక్షమునకుకూడ భేదముకలదా యనిన, భేదని ఈ అధికరణముచే నిరూపించుచున్నాడు.

సూ॥ ఏనంముక్తిఫలానియమస్తదవస్థావధృతేస్తవవస్థావధృతేః ॥

టిక॥ ఏనం = ఈప్రకారముగా (జ్ఞానమునకు విహితత్వము, అముష్మికత్వము, అనుభేదములన్నట్లు,) ముక్తిఫలానియమః = మోక్షమునందు నియమములేదు, కుతః = ఎందువలనననగా, తదవస్థావధృతేః తదవస్థావధృతేః = పర బ్రహ్మగాఢుడుటయే మోక్షముని నిర్ణయించియుండుటవలన, (ఒకటేవదమును రెండుమారులు చేప్పట అధ్యాయము ముగిసినదని తెలియజేయుటకు.)

తా॥ పై యధికరణమునందు బ్రహ్మజ్ఞానమునందు భేదములున్నవని అనగా ఈజన్మమునందు పుట్టుట ఉత్తరజన్మమునందు పుట్టుట అనుశ్రుతులు గలవని నిరూపింప బడియున్నది. దీనినిబట్టి జ్ఞాన సాధ్యమగు మోక్షమునకుకూడ భేదములుకలవని చెప్పటకు నీలులేదు. సాధనములలోనుండు భేదములవలన సాధ్యమునందు భేదము కలుగవలసిన పనిలేదుగదా. ఒక చోకపనిని ఆలస్యముగా చేయును మఱి యొకడు త్వరగా చేయును. ఇప్పుడు పురుషులయొక్కో చేష్టయందు భేదముకలిగినను వారుసాధించు కార్యమునందు భేదముకలుగదుకదా. ఇదియునుగాక “ బ్రహ్మవేద బ్రహ్మ ఇవభవతి (బ్రహ్మను తెలిసికొ

నినవాడు బ్రహ్మయేయగును.)" అనుమొదలగు శ్రుతులు స్వభావ సిద్ధమగు బ్రహ్మత్వమును తెలిసి కొనవలయునేగాని ఆ బ్రహ్మత్వమే మోక్షమని చెప్పుదున్నవి. ఆ పరబ్రహ్మము నిర్వికేషుడని (భేదములు లేనివాడని) ఇదివరకే నిరూపింప బడియున్నది. కావున మోక్షముకూడ భేదములేనిదే కావలయును. కావున మోక్షరూపమగు ఫలమునందు ఏవిధమగు భేదములేదని తాత్పర్యము.

పురుషార్థస్సప్రదశద్వపంచాశత్ ॥ ౧౭ ॥ ౫౨ ॥

పురుషార్థః, పరామృతం, సుతిమాత్రం, పరిష్టవార్థా, అత ఏవకాగ్నీంధనాది, సర్వాక్షేపాః, సర్వాన్నానుమతిశ్చ, విహిత శ్వాచ్ఛాం, తరాచాపి, శిష్కాతస్యశు, సచాధికారికం, బహిస్తూభయధా, స్వామిన, స్వనాకార్యంతరవిధి, గనావిహిత్య, నై విహిత, మేవంవిముక్తిఫలానియమస్సప్రదశః ॥ ౧౭ ॥

ఇతిమేమ త్కృష్ణ ద్వైపాయనముని ప్రణీతే బ్రహ్మసూత్రే .

తృతీయాధ్యాయస్య చతుర్థపాదః .

కం॥ అరువది యేడధికరణము ।

అన గుగనూరేనుబలియును నారునువిశేదా ।

ర్థమచిర మూత్రంబుబభవ ।

హరణముబత్వేతిమసాధ నాధ్యాయమనః ॥

కం॥ ద్వై రాగ్యము తత్వేంద్రుడ ।

సమర్థముగుణోప సంహితముబో ।

భోరుతరసాధ నౌభవ ।

చారంబునువరుసన్యా పాదములందు ॥

ఇట్లు వెన్నెలకంటి సుందరరామశర్మచేరచియింపబడిన బ్రహ్మ

సూత్రార్థబోధియను అంధ్రటీకా తాత్పర్యమునందు

తృతీయాధ్యాయము చతుర్థపాదము.

ము గి సె ను.

ఓం.

శ్రీవాసదేశికబ్రహ్మసూత్రము.

శ్రీగురుభ్యానమః - హరిః ఓమ్.

బ్రహ్మ సూత్ర ము లు.

చతుర్థాధ్యాయము - ప్రథమపాదము.

—(*) ౧. ఆవృత్త్యధికరణమ్. (*)—

అవ॥ ధై అధ్యాయమునందు బ్రహ్మజ్ఞాన సాధనములనుగూర్చి విచారించబడినది. ఇచ్చట ఫలములను గూర్చి విచారించబడును, అందు శ్రవణాదులు ఒకొక్కమాటు అనుష్ఠించినచాలునా, లేక మరల, మరల, (అనగా ఫలమువచ్చునంతవరకు) ఆచరించు చుండ వలయునా, అను సంశయమును ఈ మొదటి అధికరణమున విచారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౧॥ ఆవృత్తిరసకృమపదేశాత్ ॥

టీక ॥ అసకృమపదేశాత్ = పలుమారు చెప్పబడియుండుట వలన, విద్యానాం ఆవృత్తిః = విద్యలను పలుమారు అనుష్ఠింపవలయును.

కా॥ బ్రహ్మజ్ఞానసాధనములగు శ్రవణాదులను పలుమారు అనుష్ఠింపవలయును. “ శ్రోతవ్యోమంతవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః ” అను శ్రుతి ఈవిషయమును తెలియజేయుచున్నది. మఱియు ఈశ్రవణాదులవలన కలుగుఫలము దృష్టఫలము (కనుపడునట్టిఫలము) కావున ఆఫలము (సగుణ బ్రహ్మముయొక్క గాని, నిర్గుణ బ్రహ్మముయొక్క గాని సాక్షాత్కారము) కలుగునంతవరకు ఆయోపాసనలను ఆచరించు చునే యుండవచ్చును. ఉపాసనయనగా పలుమారు ధ్యానముచేయుచుండుటయే, కావున “ ఉపాసనచేయుము ” అనిచెప్పిన “పలు

మాకు చేయవలసినది" అని చెప్పినట్లు కానేరదుకదా. ఇదియును గాక ఏదైన నొకసూక్ష్మవస్తువును గ్రహించవలసినవచ్చినప్పుడు దానిని గూర్చిన శ్రవణాదులు పలుమారు ఆచరింపబడుచుండుట లోకము నందు ప్రత్యక్షసిద్ధమైయున్నది. సామాన్య విషయమునందే ఇట్లున్న నిర్గుణకగు పరబ్రహ్మమునుగూర్చి చెప్పవలసినదేమిన్నది. ఈకారణ మనుబట్టిచూచిన శ్రవణాదిసాధనములు పలుమారు అనుష్ఠించబడవలసినవియేకాని అవ్యవధిలములగు (ఫలముకనుపదని) కర్మలవలె నొకకొమారు ఆచరించి విముక్తకొనివి కావని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౨॥ లింగాచ్చ ॥

టీక॥ లింగాచ్చ = గురుతువలనకూడ, ఏవమేవ = సైమాత్రము నందు చేయబడినసిద్ధాంతమే స్థిరమగును.

తా॥ మఱియు ఉద్దీర్ఘవిద్యయందు “ రశ్మిక్ త్వంపర్యావర్తతూతే, (నీవు సూర్యకణములను పలుమారు ధ్యానింపుము) ” అని ధ్యానావృత్తి చెప్పబడియున్నది. ఈగురుతువలనకూడ అన్నిస్థలమీలయందును ధ్యానావృత్తికలదని నిర్ణయింపవచ్చునుగదామని తాత్పర్యము.

— (౩) ౨. ఆత్మశ్వాసనవాధికరణం. (౩)—

అవ॥ సై అధికరణమునందు శ్రవణాదులకు ఆవృత్తి చెప్పబడియున్నదికదా. అందు సిద్ధిధ్యానము చేయునప్పుడు పరబ్రహ్మమును ఆత్మస్వరూపముగా ధ్యానింపవలయునా, లేక, మేమగా ధ్యానింపవలయునా, అనుసంశయమును ఈఅధికరణమున నివారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౩॥ ఆత్మశ్వాసనావృత్తి గ్రాహయంతి ॥

టీక॥ ఆత్మశ్వాసన = బ్రహ్మము ఆత్మయనిచే, జాబాలా శిష్యకృత్ = జాబాలశాఖివారు తెలిసికొనుచున్నారు. తత్వమస్యాదివాక్యానిత = తత్వమసి అను మొదలగు వాక్యములును, గ్రాహయంతి = అట్లే తెలియజేయుచున్నవి.

తా॥ సగుణవిద్యనుగాని నిర్గుణవిద్యనుగాని దేనినుపాసించినను ఉపాస్యదేవతయగు పరబ్రహ్మమును తానుగానే భావించవలయునుగాని తనకంటేనెక్కువగా తలంపకూడదు. “ స్వంవాహమస్మి భగవోదేవతే (ఓదేవతా నీవనేను) ” అను మొదలగువాక్యములచే

30. బ్రహ్మసూత్రములు ॥ టీకాతాత్పర్యసహితము.

ఉపాసకుడు దేశతరు తనకంటే వేరుగా తలంపకూడదని బాబాలో పక్షప్రసాదంబు చేప్పబడియున్నది. “తత్త్వమసి” అను మొదలగు శ్రుతులు కూడ ప్రేమిషయమునే స్పష్టము చేయుచున్నవి. కావున ఏవిధ్య నుపాసించు వాడైనను పరబ్రహ్మమును ఆత్మగానే ధ్యానింపవలయునని తాత్పర్యము.

—(*) 3. ప్రతికాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ ఉపాస్యదేశతను ఆత్మగానే ధ్యానముచేసికట్లే ప్రతికములు (ధ్యానముచేయుటకై చెప్పబడిన మనస్సు మొదలగు ఉపాధులను) కూడ ధ్యానముచేయవలయునా, కూడరా, అను సంశయమును ఈ అధికరణమున నివారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౪॥ సప్రతీకేనహిసః ॥

టీక॥ ప్రతీకే=ఉపాధి గుండు, ఆత్మభావోపకర్తవ్యః = ఆత్మభావంచేయకూడదు. సః=ఆఉపాసకుడు, సప్రతీకేనహి = ఉపాధికామగ వా.

తా॥ ఉపాసనచేయటకు ఆధారముగా నుండుటకై “మనో బ్రహ్మైశ్వరహిత (మనస్సు బ్రహ్మయన ఉపాసన చేయవలయును) ” అను మొదలగు వాక్యములచే చెప్పబడిన : మనస్సు మొదలగు నుపాధులను ఆత్మగాభావింపవలసిన పనిలేదు. ఏల మనగా ఉపాధులు జడములు ఉపాసకుడు చేతనుడు కావున వీరిద్దరకును అభేదముకలుగ నేరడుగదా. ఈకారణమువలన చేతనుడుగు పరబ్రహ్మమునందు ఆత్మభావము లేగునుగాని జడమగునుపాధియందు అది లేగదని తాత్పర్య.

—(*) ౪. బ్రహ్మద్వైత్త్యధికరణమ్. (*)—

అవ॥ పరబ్రహ్మమును ఉపాసించుటకై మనస్సు మొదలగు నుపాధులు (విగ్రహములవంటివి) చెప్పబడియున్నవిగదా. ఇందు పరబ్రహ్మమునందు మనోద్భవ్విని (పరబ్రహ్మమే మనస్సు అనుటకు) ఉంచవలయునా, లేక, మనస్సునందు పరబ్రహ్మద్భవ్విని (మనస్సే పరబ్రహ్మ అను తలంపును) ఉంచవలయునా, అను సంశయమును ఈ అధికరణమున నివారించు చున్నాడు.

సూ॥ ౫॥ బ్రహ్మద్భవ్విరుత్సాహత్ ।

టీక॥ ఉత్పాదాత్ = అధికుడగుటవలన, మనఅదిమ = మనస్సు మొదలగు ప్రతీకముల కందు, బ్రహ్మదృష్టిః = పరబ్రహ్మమునుతలంపు కర్తవ్యా = చేయబడవలయును.

తా॥ మనస్సు మొదలగు ప్రతీకములను పరబ్రహ్మమునుగా భావించి ఉపాసించవలయుననునట్లే ప్రమాదాదిరూపమును సిద్ధాంతము. ఏలయునగా, పరబ్రహ్మవిధికుడు. మనస్సు మొదలగునవి హీనములు. అధికుడగువానిని హీనునిగా తలచవలయుననుట సర్వప్రమాణములకును విరుద్ధమగువా. లోకమునందు హీనులగు (తక్కినవారైన) ముక్తిమొదలగువారయింది (భువనము అభిప్రాయముంచిన నది ఫలమును కలిగించునుగాని అధికుడగు ప్రభువునందు ముక్తియును నభిప్రాయముంచిన నది ఫలముగనుటయేగాక సన్మహాత్ములకూడ నగునుగదా. కావున పరబ్రహ్మమును నిర్గుణ స్వరూపముగా పాసిండుట కష్టమని యుపాసన కారణముగా చెప్పబడిన వగుట చేత ఆ ప్రతీకములయందు పరబ్రహ్మమును భావించుటయే యుక్తమని తాత్పర్యము.

యస్. వి. మూడు, నాలుగు, అధికరణములయందు ప్రతీక పదమునకు ఉపాధియనిగర్భము చెప్పబడియున్నది. వైశంధవానుడగు విష్ణువును పూజింపవలయుననిన ఆయన కిచ్చటకే బుచ్చువాడు కాకపోవుటచేత తద్భావనతో పూజింపట ప్రసము విగ్రహమునుంచకొందుముగదా. ఆవిగ్రహముకూడ విష్ణుభావమునకు ఆధారమైనదగుటచే నాచునకు ఉపాధియేయగను. ఆచరణరూపమగు మణియుక ఉపాధి ఇంతకుమూడె వర్ణింపబడియున్నది. పై రెండధికరణములయందును ఉపాధియని చెప్పబడియున్న ప్రతీకము విగ్రహము వంటిదనియు నిర్గుణబ్రహ్మమును పర్యాయముగ తెలిసికొనలేనివానికి ఆధారముగా చెప్పబడియున్నదనియు తెలిసికొనవలయును.

—(*) ౫. ఆదిత్యాది మత్యధికరణమ్. (*)—

అవ॥ “ యవీవాపాతపతి తమన్దీక్షముపాసీత (ఏసూర్యుడు ప్రకాశించుచున్నాడో అతనిని ఉదీక్షముగా నుపాసించవలయును) ” అను మొదలగు నుపాసనలయందు భావింపవలసిన విధమెట్లుకీ సూర్యు

31౮ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకా: త్వర్యసహితము.

దులయందు ఉద్గీఢాది దృష్టుల సుపాసంపవలయునా, లేక, సుద్గీఢాదులయందు సూర్యాదిదృష్టుల సుపాసంపవలయునా? అను సంశయమును ఈ అధికరణమున నివారిండుచున్నాడు.

సూ॥ ౨॥ అదిత్యాదివతయశ్చాంగ ఉపపత్తేః ॥

టీక॥ ఉపపత్తేః = తగియుండుటవలన, అంగే = ఉద్గీఢాదికర్మాంగములయందు, అదిత్యాదివతయః = అదిత్యుడుమొదలగు ధావములు, యుక్తాః = తగియున్నవి.

తా॥ ౧వ తాదీకరణము చూపబడిన సందర్భము కర్మాంగోపాసనలయందు తప్ప వేరేవి చచ్చటనుండదు. అచ్చటకూడ కర్మాంగములయందు సూర్యాది దృష్టినుంచుటయే కర్తవ్యము. ఒకపక్షమున ఉద్గీఢాదులు కర్మముగలటచేత వానికంటే ఫలరూపులగు అదిత్యాదులు అధికలనియే చెప్పవచ్చును. వేరేయొక పక్షమున, ఉపాసనలు కర్మాంగములకు సమృద్ధినిగలిగించి తస్మాలమున కర్మక్షత్రేవత్వమును సంపాదించువలగుటచేత అదిత్యాది దాహిములయందు కర్మాంగదృష్టి నుంచుటవలన ప్రయోజనముండదుకదా. ఈకారణమువలన కర్మాంగములయందు అదిత్యాదిభావని నుంచుటయు క్తమని తాత్ప.

—(*) ౬. అసీరాధికరణమ్. (*)—

అస॥ కర్మాంగములను ఆశ్రయింపని ఉపాసనలను కూర్చుండియే అనుష్ఠింపవలయునా, నెలుదుండియా, లేక, పరుండియా, అను విషయము ఈఅధికరణమున నివారింపబడుచున్నది.

సూ॥ ౩॥ అసీరస్సంధవాత్ ॥

టీక॥ సంధవాత్ = తగియుండుటవలన, అసీరః = కూర్చుండియే, ఉపాసనాని = కర్మాంగములకు సంబంధింపని ఇతరఉపాసనలను, కుర్యాత్ = అనుష్ఠింపవలయును.

తా॥ కర్మాంగోపాసనలు కర్మాంగములకు పరతంత్రము లగుటచే వానివిధుల ననుసరించి ఎట్లే నను చేయబడవచ్చును. అందునియమములేదు. ఇతరోపాసనలనుమాత్రము కూర్చుండియే చేయవలయును. ఇతరసమయములయందు మనస్సు ఏకాగ్రముగా నుండుటకు వీలులేదుగదా యని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౮॥ ధ్యానాచ్చ ॥

టీక॥ తస్య ధ్యానాచ్చ = అది ధ్యానముగుటవలనకూడ (ధ్యానము అను ధాతువునకు అర్థమగుటవలన కూడ) ఉపాసన మాసీనః కుర్యాత్ = ఉపాసనమును కూర్చుండియే చేయవలయును.

తా॥ ఉపాసనము ధ్యానమున బడుచున్నదిగావా. ధ్యానమును నది ధ్యానమి అనుక్రియనుండి వుట్టుచున్నది. అక్రియ నిశ్చలములగు అవయవములుగలిగి ఇతరకార్యములయందు ప్రవర్తింపక ఒకరవిషయమునందే దృష్టినిసలిపి ముఁస్సుచు ఏకాగ్రముచేసియున్న వారినిగూర్చి చెప్పును. ఇట్టిస్థితి కూర్చుండి ధ్యానము చేయువారియందుతప్ప ఇతరులయందు సంభవింపదుగావా. కావున కర్మాంగములకు సంబంధింపని యుపాసనలను కూర్చుండియే యనుష్ఠింపవలయునని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౯॥ అచలత్వం చాపేక్ష్య ॥

టీక॥ అచలత్వం = కదలకుండుటను, అపేక్ష్య = అపేక్షించి, స్థితి వ్యాం = భూమియందు, ధ్యానాపేక్ష్యః = ధ్యానాపేక్షయనిచెప్పట, ధ్యానమాసీన కర్మత్వేన = ఉపాసనలను కూర్చుండియే చేయవలయుననుటయందు, లింగం = గురునె.

తా॥ మఱియు “ ధ్యానాపేక్ష్యధివీ (భూమి ధ్యానందు చున్నట్లున్నది.) ” అనువాక్యమునందు భూమి కదలకుండును. కావున దానియందు “ ధ్యానాపేక్ష్య అనుక్రియ ప్రయోగింప బడియున్నది. దీనిని బట్టి చూచినను నిశ్చలుడగువాడే ధ్యానముచేయవలయునని చెప్పుటకు వీలగుచున్నది. ” (కావున ఉపాసనను కూర్చుండియే యనుష్ఠింపవలయునని తాత్పర్యము. సూ॥ ౧౦॥ స్మరంతిచ ॥

టీక॥ స్మరంతిచ = స్మరించుచుకూడ నిట్లే చెప్పబడియున్నది.

తా॥ “ శుచోదేశే ప్రతిష్ఠాప్యస్థిరమాసనమాత్మనః (తనయూసనమును పరిశుద్ధమగు స్థలమందు స్థాపించి) ” అనుమొదలగు వాక్యములచే వస్తుకృష్ణాజినాది రూపమగు ఆసనము ఉపాసనకు అంగముగా చెప్పబడియున్నది. మఱియు పద్మకము, స్వస్తికము, మొదలగు శారీరాసనములు (శరీరములోని అవయవములయొక్క విన్యాసభేదములచే నేర్పడునవి) యోగాంగములుగా చెప్పబడి యున్నవి.

౩౯౦ బ్రహ్మసూత్రములు * టికాకాత్పర్యసహితము.

ఈయాధారమువలనకూడ “ఉపాసనలకూర్చిండియే చేయవలయును” అనియే సిద్ధాంతము చేయవలయునని తాత్పర్యము.

—(*) ౭. యత్తైకాగ్రతాధికరణమ్. (*)—

అవ|| కర్మాంగములకు సంబంధించని యుపాసనలను చేయుట లో దిగ్దేశకాలనియమములు కలవా, లేవా, అనువిషయమును ఈ అధికరణమున విచారించుచున్నాడు.

సూ|| ౧౧|| యత్తైకాగ్రతాత్రావిశేషాత్ ||

టీక|| అవిశేషాత్ = విశేషము చెప్పబడి యుండక పోవుటవలన, యత్ర = ఏదిగ్దేశకాలములయందు, ఏకాగ్రతా = ఏకాగ్రత్వముకలుగు నో (మనస్సునిలకడ గలిగియుండునో,) తత్ర=ఉపాసనాకర్తవ్యా= ఉపాసన చేయుటదవచ్చును.

తా|| ఈ ఉపాసనను తూర్పు దిక్కునందు చేయ వలయును, త్రుదోష కాలమునందు చేయ వలయును, నదీ తీరమునందు చేయవలయును, అనుమొదలగు దిగ్దేశకాల నియమములు కర్మాంగములకు సంబంధించిన యుపాసనలయందు కలవుగాని వానికి సంబంధించని యుపాసనలయందు లేవు. మనస్సు నిలకడగలచై ఉపాస్యదేవతను ధ్యానించుటకు ఏదిగ్దేశకాలములు అనుకూలములై యుండునో అవియే ప్రస్తుతోపాసనలను చేయుటకై యుపయోగింప బడవచ్చును. శ్రుతి యందును ఈ దిగ్దేశ కాలములనుగూర్చి నియమము ఏమియును చెప్పబడియుండలేదు. ఇంతయేగాక “సమేశుచౌ కర్కరావహ్నివాలుకా వివర్జితే (సమమైనదియును, పరిశుద్ధమైనదియును, గోలకరాళ్ళు, అగ్ని, యిసుక, లేనిదియును)” అనుమొదలగు వాక్యములచేత “మనస్సున కేకాగ్రత్వమును కలిగింపగల దేశమును మాత్రమే ఉపపాసనాంగముగా శ్రుతి చెప్పుడున్నది. దీనినిబట్టి దిక్కాలములను గూర్చి కూడ నూహింపవచ్చునుగదా. ” కావున మైనిరూపించిన కారణముల వలన కర్మాంగములను అశ్రయించని యుపాసనలయందు దిగాది నియమములేదని తాత్పర్యము.

—(*) ౮. ఆప్రాయతాధికరణమ్. (*)—

అవ|| సగుణబ్రహ్మ ఉపాస్యదేవత గాగల అహం గ్రహిణాపా

సవలను (ఆ ఉపాస్యదేవత నేనే అనుబంధపుతో చేయవలసినఉపా
సవలను) జీవితకాలమంతయు నాచరించుచునే యుండవలెనా, లేక,
రెండుమారులు ఆచరించి నిలువవచ్చునా, అనువిషయమును ఈ యథి
కరణమునందు విచారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౨॥ ఆప్రాయశాస్త్రతాపిహీద్యవ్వం ॥

టీక॥ ఉపాసనాని=ఉపాసనలు, ఆప్రాయశాస్త్ర=మరణము
వరకు, కర్తవ్యాని=చేయవలసినవి, తత్రాపి=అమరణసమయము
దును, ఉపాస్యదేవతాధ్యానం=ఉపాస్యదేవతను ధ్యానముచేయుట,
ద్యవ్వంహీ = కనుపడుచున్నదిగా. (శ్రుతి స్మృతులయందు చెప్ప
బడుచున్నదిగా) యనుట.

తా॥ అహం గ్రహింపాసవలను మరణ కాలమువరకు చేయు
చునే యుండవలయును. “సయావత్రాతు రస్మాల్లోకాత్ప్రేరి(ఉపా
సకుడు ఉపాసనతోకూడ పరలోకమునకు పోవును)” అనుమొదలగు
శ్రుతులచేతను. “ సతతద్వాపభావితః (సర్వకాలముల యందును
ఆ ఉపాస్య దేవతయొక్క ధ్యానముచేత సంస్కృతుడై) ” అనుమొ
దలగు స్మృతులచేతను పై చెప్పినవిషయమే దృఢపరుపబడియున్నది.
ఎట్లునగా, పై శ్రుతి, స్మృతులచేత మరణకాలము నందుకూడ ఉపా
స్యదేవతా ధ్యానముకలదని నిరూపింపబడుచున్నది. దీనివలన “ మర
ణకాలము వరకు ఉపాసన చేయుచుండిన నేగాని ఆసమయమునఉపా
స్యదేవతా స్మరణముకలుగదు. అని నిర్ణయింపవచ్చును. కా. ఒకటి
రెండుమారులు ఆచరించి నిలిపినను దానివలన కలిగిన అదృష్టముయొ
క్కో బలముచే మరణకాలమునందు ఉపాస్య దేవతాస్మరణ కలుగును
కదానునుట సరికాదు. ప్రత్యక్షముగా ఫలముకలుగుచుండగానదువన
పూర్వము నొకదానిని కల్పించుట యుక్తము కాదుగదా. (అనగా
ఉపాసవలను మరణకాలమువరకు చేయుచుండిన ప్రత్యక్షముగానే
ఆసమయమునందు ఉపాస్యదేవతా స్మరణ కలుగును. ఇట్లు ప్రత్య
క్షఫలము కనుపడుచుండగా ఉపాసనల నొకటిరెండు మారులు చేసిన
చాలుననియు దానివలన నొక అదృష్టము పుట్టి మరణ కాలమునకు
ఉపాస్యదేవతాస్మరణము కలుగించుననియు చెప్పటయు క్రియుక్తము

3౯౨ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

కాదుగదా. అనుట) కావున ఉపాసనలను మరణ కాలము వరకు చేయుచునే యుండవలయునని తాత్పర్యము.

— (*) ౯. తదధిగమాధికరణమ్. (*)—

అప॥ ఈ విధముగా పై ౮, అధికరణములయందును సాధనములను అనుష్ఠించు క్రమమునుగూర్చి విచారించి ఈ క్రిందిచానివలన ఫలములనుగూర్చి విచారించబోవుచు, బ్రహ్మజ్ఞానముకలిగిపడవ పూర్వోత్తర పాపములు (ముందుజేసినదియును, నిరుపాత చేయబోవునవియును, అగుపాపములు) నశించునా, లేక, అప్పటికెగూడ వాటి ననుభవించియే శరవలయునా, అనుసంశయమును ఈ అధికరణమున నివారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౩॥ తదధిగమ ఉత్తర పూర్వాయుయోర శ్లేష

విధానా తద్వ్యవచేశాత్ ॥

టీక॥ తదధిగమే=తదంతరబ్రహ్మమును తెలిసికొనగానే, ఉత్తర పూర్వాయుయో=వినుక చేయబోవు పాపము, ముందుజేసిన పాపము, ఈ రెంటికిని క్రమముగా, అష్టైషవిధానాః = సంబంధము లేకపోవుటయు, నశించుటయు, భవంతి = కలుగుచున్నవి, తద్వ్యవచేశాత్ = వేదమునందట చేపుబడియుండుటవలన.

తా॥ బ్రహ్మజ్ఞానము కలిగిపడవ పూర్వోత్తర పాపములను అనుభవించనక్కరలేదు. జ్ఞానము కలుగుటకు పూర్వము చేయబడిన పాపము నశించును. జ్ఞానము కలిగిపడవ ప్రమాదమువలన కలిగిన పాపము కర్తవ్యో సంబంధపడదు. “ తద్యథేషికాతూలమశ్చ ప్రోతంప్రమాదేత । తద్యథానుమోరపలాక ఆపోన్లప్యంతే । భిద్యతే హృదయగ్రంధిః (అగ్నిలోవైచిని గడ్డిపోచ ముది నతెను, తామరాకును నీళ్ళు యెట్లుఅంటావో, హృదయమునందలి అజ్ఞాన మను ముడి వీడిపోవును.) ” అనుమొదలగు శ్రుతులు పై విషయమునే స్పష్టము చేయుచున్నవిగదా. ఇచ్చట పాపశబ్దముచే నర్వకర్మలను చెప్పబడినట్లే యనితెలిసికొనునది. ఈ విధముగా జ్ఞానముకలిగినతరువాత కర్మ సంబంధము పోవును. కావున అప్పుడే మోక్షముకలుగునని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౦. ఇతరార్థికరణమ్. (*)—

అవ॥ ఈవిధముగా పాపమునుగూర్చిచెప్పి పుణ్యమునుగూర్చి ఈఅధికరణమున చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౧౪॥ ఇతరస్యాప్యేవమసంక్షేపఃపాతేతు ॥

టీక॥ ఇతరస్యాపి = పాపమునకంటే వేరగు పుణ్యమునకు గూడ, ఏవం = పైచెప్పినవిధముగానే, తద్వ్యసనేతాత్ = శ్రుతియందున్న చెప్పబడియుండుటవలన, అసంక్షేపఃనాశశ్చ = సంబంధింపకుండుటయును నాశనమునుకలుగును. అనఁ = ఇట్లు పుణ్యపాపములు లేకపోవుటవలన, పాతేతు = శరీరమునడిచిపోగానే, ముక్తి = విరహము కలుగును.

తా॥ పై అధికరణమునందు చెప్పబడినవిధముగానే పూర్వోత్తరపుణ్యములనుగూడ వివాశ అసంబంధములు కలుగునని తెలిసికొనవలయును. “ఉభయైవైవైవేతేరస (క్షానియగువాడు పుణ్యపాపములను రెంటినీ అతిక్రమించును)” అను మొదలగు వాక్యములచేత శ్రుతియు నీవిషయమును స్పష్టము చేయుచున్నది. ఈవిధముగా బ్రహ్మజ్ఞాన ప్రభావమువలన మోక్ష ప్రసంగంబధికములగు పుణ్యపాపములు నశించుటచే శరీరపాపముగాగానే జ్ఞానికి కైన్యము కలుగునుగాని పునర్జన్మము కలుగదని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౧. అనారబ్ధకార్యధికరణమ్. (*)—

అవ॥ జ్ఞానమువలన కర్మలునశించునని చెప్పియున్నారు. సర్వకర్మలును నశించునా, లేక, ప్రారబ్ధకర్మతప్ప తక్కినవి మాత్రమే నశించునా, అనువిషయమును ఈఅధికరణమున విచారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౫॥ అనారబ్ధకార్యే ఏవతాపూర్వేతదవధే ॥

టీక॥ అనారబ్ధకార్యే = లమునిచ్చుటకు ఆరంభింపని, పూర్వే ఏవతు = సంచిత పుణ్యపాపములుమాత్రమే, నశ్యతః = నశించును. కుతః = ఎందువలననగా, తదవధేర్మోక్షస్య = మోక్షమునకు శరీరపాతనే అవధిగా చెప్పబడియుండుటవలన.

తా॥ పూర్వజన్మములందుకాని జ్ఞానోత్పత్తికి పూర్వము ఈజన్మమునందుగాని చేయబడి ప్రస్తుతము ఫలమునిచ్చుటకు ఆరంభిం

పకముం దెప్పుచో ఫలమునివ్వబోవు సంచిత పుణ్యపాపములు మాత్రమే జ్ఞానమువలన నశించునుగాని, ప్రస్తుతశరీరమును కలిగించి దానియందు తమఫలములను అనుభవింపజేయుచున్న ప్రారబ్ధపుణ్యపాపములు నశింపవు. “తస్యతావదేవచిరం (జ్ఞానియగువాడు మోక్షమును చేందుటకును [మోక్షమనగా విదేహాక్షైవల్యముని తెలిసికొనునది జీవన్ముక్తియని తలంపగూడదు] శరీరపాతమే యాలస్యము)” అను వాక్యముచేత శరీరపాతము కలుగునంతవరకు విదేహాక్షైవల్యములేవని శ్రుతిచెప్పుచున్నది. దీనినిబట్టిచూచిన (శరీరధారణమునకు కారణముగు ప్రారబ్ధకర్మజ్ఞానముచే నశింపదని నిగ్రాహము) చేయవలసియున్నది. కావుననే జ్ఞానియగువాడు జ్ఞానోత్పత్తికి తరువాత నెంతకాలము శరీరపాతములేకయుండునో అంతవరకు జీవన్ముక్తుడనియు పిదప విదేహముక్తుడనియు చెప్పబడును. ఈకారణములవలన ప్రారబ్ధము జ్ఞానముచే నశింపదనుట సిద్ధాంతవిషయమని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౨. అగ్నిహోత్రాధీరణమ్. (*)—

అవ॥ పై అధికరణమున ప్రారబ్ధముతప్ప తక్షణకర్మలన్నియు నశించునని చెప్పియున్నారు. నిత్యవైమిత్తిక కర్మలకూడ నట్లే నశించునా (అనగా జ్ఞానచే విడువబడునా) లేదా, అవి విషయమును ఈ అధికరణమున విచారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౩॥ అగ్నిహోత్రాదిత తతాకార్యాదైవ తద్దర్శనాత్ ॥

టీక॥ అగ్నిహోత్రాదిత = అగ్నిహోత్రము మొదలగు నిత్యవైమిత్తికకర్మలు, తతాకార్యాదైవ = ఆజ్ఞానముచేత కలిగింపబడు మోక్షమునకే యుపయోగించును. కుఠః = ఎందువలనననగా, తద్దర్శనాత్ = శ్రుతియందు ఆవిధముగానే చెప్పబడియుండుటవలన.

తా॥ అగ్నిహోత్రాది నిత్యవైమిత్తిక కర్మలు ప్రారబ్ధములు కాకపోయినను అవి జ్ఞానమువలన నశింపవు. (అనగా జ్ఞానము వానిని విడువకూడదనుట) అవి మనస్సును పరశుద్ధిచేయుట మొదలగు కార్యములను చేయును. కావున జ్ఞానముచేయునట్టి పనియందు (మోక్షమునందు) సహాయములగునుకదా. (అనగా కర్మజ్ఞానములు కలిసి

ననేగాని మోక్షమురాదని యర్థముకాదనియు నిత్యకర్మ సంతిత
పుణ్యపాపాదులవలె బంధహేతువు కాకపోవుటచే దానినిమాత్రము
విమవలసిన పనిలేదనియు నభిప్రాయముని తేలిసికొనవలయును.)
“ తమేతంవేదానువచనేన ” అనుమొదలగు శ్రుతిలయందును వేదా
ధ్యయనాది (ఇదియే బ్రహ్మయజ్ఞము) కర్మలు జ్ఞాన సాధనము
లని చెప్పబడియుండటచే మైనచెప్పబడిన విషయమే దృఢమగుచున్న
ది. కావున జ్ఞానలగువారుకూడ నిత్యనైమిత్తిక కర్మలను విమవకూడ
దని తాత్పర్యము.

అవ॥ మైసూత్రమునందు నిత్యనైమిత్తిక కర్మలు మాత్రము
జ్ఞానముచే ననివవని చెప్పియుంటిరి. ఇట్లేని “ తస్యపుత్రాదాయ
ముపయంతి, సుహృదస్సాధుకృత్యాం, ద్విషంతః పాపకృత్యాం
(అతనికుమారుడు దాయభాగమును తీసికొనిను. ద్విషులగువారు
పుణ్యమును తీసికొనియెదరు. శత్రువులగువారు పాపమును తీసికొని
యెదరు) అనుశ్రుతికర్థపేమిఁ అనిన చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౩॥ అన్యోన్యవిప్ర్యాకేషానుభయోః ॥

టీక॥ అతః=ఈనిత్యనైమిత్తిక కర్మలకంటే, అన్యోన్య= ఇతర
మగు సాధుకర్మ, అస్తిహి=ఉన్నదికదా. “ ఏకేషాం సుహృదస్సాధు
కృత్యాం ” అనుమొదలగు శ్రుతియందుండిన శాఖవారికికూడ, విష
యః=ఇదియే విషయము, (అనగా అశ్రుతి తీసికొనినచే చెప్పుచున్న
దనుట) ఇదం=ఇది, (నిత్యనైమిత్తికకర్మలకు వ్యతిరేకములగు సతీక
ర్మలనే స్నేహితులు తీసికొందురనివిషయము, ఉభయోః = నైమి
ష్యాసుల కిరువురకును, సమ్మతం=సమ్మతమైనదియే.

తా ॥ “ తస్యపుత్రాదాయ ముపయంతి ” అను మొదలగు
శ్రుతి నిత్యనైమిత్తిక కర్మలనుగూర్చియే చెప్పుచున్నదన నవసరము
లేదు. నిత్యనైమిత్తికములకంటే వేరుగా కామ్యములనబడు పుణ్య
పాపకర్మములు కలవుకదా. అవి బ్రహ్మజ్ఞానమునకు ఉపకారముచే
యునవికావు. ఏదీయో ఒకఫలమునుగోరియే వానినిచేయుదురుకాని
కేవలమనశ్చ్యుతకొరకై నిష్కామముగా చేయరుకదా. కావున నైయు
దహరించినశ్రుతి అట్టికామ్యకర్మలను గూర్చియే చెప్పుచున్న దనుట

342 బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతాత్పర్యసహితము.

లో వివాదమేమియును లేదు. ఈవిషయము (మిత్రులును విరోధులును కామ్యములగు పుణ్యపాపములను పండుకొనుచున్నారను విషయమును వ్యాస శైమినులిరువురును ఒప్పకొనుచున్నారు. కావున పైననుదహరించినశ్రుతి నిత్యనైమిత్తిక కర్మలకి కర్మములగు కామ్యకర్మములనుగూర్చియే చెప్పనగుట సిద్ధాంతమని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౩. విద్యావీర్యవత్తరాధికరణమ్. (*)—

అన॥ జ్ఞానసాధనములగుటచేత నిత్యనైమిత్తిక కర్మములను ఆపరింపబడవలసినవేమని చెప్పియున్నారు. ఆకర్మము అంగోపాసనలతోతములుగా చేయుటవలయునని నియమముకలదా, లేదా, అను విషయము ఈమధికరణమున విచారింపబడుచున్నది.

సూ॥ ౧౩॥ యదేవవిద్యయేతహి॥

టీక॥ తత్రానియమః = అవిషయమునందు నియమములేదు. (నిత్యనైమిత్తిక కర్మలను కర్మాంగోపాసనలతోగూర్చియే చేయవలయునని నియమములేదు) శ్రుతిఃశ్రుతిః, యదేవవిద్యయా = యదేవవిద్యయా అనుమొదలగు వాక్యములచేత, వదతిహి = చెప్పుచున్నదికదా.

తా॥ నిత్య నైమిత్తిక కర్మలను అంగోపాసనలతో చేర్చియే అనుష్ఠింపవలయునని నియమములేదు. “ యదేవవిద్యయాకరోతి, తదేవకర్మవీర్యవత్తరంభవతి (ఏకర్మను ఉపాసనలతోకూడ చేర్చిచేయునో అది ఏ కుల-వ బలముగలది యగును) ” అనుశ్రుతి కర్మాంగోపాసనలతో చేర్చి చేయబడని కర్మలకుకూడ ఫలమునిచ్చునట్టి కలదనియే చెప్పుచున్నదికదా. కావున ఈ నిత్యనైమిత్తిక కర్మము అంగోపాసనలతో చేయబడినను ప్రత్యేకముగా చేయబడినను జ్ఞానరూప ఫలము నివ్వగలవు. కావున నావిషయమునందు నియమముండ నవసరములేదని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౪. ఇతరక్షపణాధికరణమ్. (*)—

అన॥ ౧౧ వ, అధికరణమున జ్ఞానముచే ప్రారబ్ధకర్మ మాత్రము నశింపదని చెప్పబడియున్నది. దానినిబట్టి జ్ఞానికి మరణముకలిగిన

పిదపకూడ సంసారముందునా, లేదా, అనువిషయము ఈ యధికరణమున విచారింప బడుచున్నది.

సూ॥ ౧౯॥ భోగేవత్వేతేత్యుపయిత్యా సంపద్యతే ॥

టీక॥ ఇతరే=ప్రారబ్ధముగు పుణ్యపాపకర్మములను, భోగేన=అనుభవించుటచేత, త్యుపయిత్యా=వాతనమున పొందించి, విచ్యాక=జ్ఞానియగువాడు, బ్రహ్మ=పరిబ్రహ్మమును, సంపద్యతే=పొందును.

తా॥ ప్రారబ్ధము జ్ఞానమువలన నశింపకపోయినను అనుభవమువలన నశించును. కావున జ్ఞానికి మరి పొనంజరమున సంసారము కలుగదు. “తస్యతావదేవచిరిం” అనుమొదలగు శ్రుతికూడ ఈ విషయమునే స్పష్టము చేయుచున్నదికదా యుక్తితాత్పర్యము.

ఆవృత్తిశ్చతుర్థశ్చైకోనవిగోచరః॥ ౧౮ ॥ ౧౯॥

ఆవృత్తి, రాశ్శేష, నాశశేకే, బ్రహ్మదృష్టి, రాదిత్యాది, రాసీవా, యత్రైకాగ్రతా, ప్రాచుర్యం, శ్చదధికమ, ఇతరస్యా, నారబ్ధకార్యే, గ్నిహూత్రాది, యశేవపద్యయా, భోగేవత్వేతేచమార్దకః॥ ౧౮॥

ఇతిశ్రీ బ్రహ్మసూత్రే - చతుర్థాధ్యాయస్య ప్రథమపాదః.

ఇట్లు చతుర్థాధ్యాయమునందు ప్రథమపాదము,

ముగిసెను.

ఓం.

శ్రీవాసుదేవపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీగురుభ్యోనమః - హరిః ఓమ్.

బ్రహ్మ సూత్ర ములు.

చతుర్థాధ్యాయము - ద్వితీయపాదము.

—(*) ౧. వాగధికరణమ్. (*)—

అప॥ పూర్వపాదమునందలి అంత్యాధికరణమునందు “బ్రహ్మ

జ్ఞానులు శరీరమునుండి యెచ్చటికిని (ఏలోకమునకు) పోవలసిన యవసరములేకయే శరీరపాతానంతరమున ముక్తిని చెందుదురు. " అని చెప్పబడియున్నది. సగుణబ్రహ్మ పానకలకుగల బ్రహ్మలోక ప్రాప్తినిగూర్చి చెప్పుటకై ఈ పాదము నారంభించుచు మొట్టమొదట సర్వసాధారణమగు ఉత్కాగ్రాంతిని (మరణమును) మొదట నిరూపించుచున్నాడు. అందు " వాఙ్మనసీ సంపద్యతే (వాక్కు మనస్సునందు కలియును)" అను మరణవిషయక శ్రుతియందు " వాగ్విద్రయము మనస్సునందు కలియునని చెప్పబడియున్నదా, లేక, వాగ్విద్రయ వృత్తి మనస్సునందు కలియునని చెప్పబడియున్నదా? " అనువిషయము మొదటియధికరణమున విచారింప బడుచున్నది.

సూ॥ ౧॥ వాఙ్మనసేదర్శనాచ్చశబ్దాచ్చ ॥

టీక॥ వాక్ = వాగ్విద్రయవృత్తియే, మనసీ = మనస్సునందు, సంపద్యతే = కలియును, కస్మాత్ = ఎందువలన ననగా, దర్శనాత్ = ప్రత్యక్షమువలనను, శబ్దాచ్చ = శ్రుతివలనను.

తా॥ " వాఙ్మనసీ " అనుశ్రుతికి వాగ్విద్రయవృత్తి మనస్సునందు కలియుననుటయే యర్థముగాని, వాగ్విద్రయమే మనస్సునందు కలియుననుటకాదు. లోకమనందు మృత్యుచెందువానికి మనోవృత్తి కంటే ముందుగా వాగ్విద్రయము లయమగుచున్నదనుట ప్రత్యక్షముగదా. వాగ్విద్రయమే మనస్సునందు లయమగునని చెప్పిన దోషమేమియందులేమో అప్పుడు ఆ విద్రయము తనకుపాదానకారణముకాని మఱియొక ఇంద్రియమునందే లీనమగుచున్నదని చెప్పవలసివచ్చునుగదా. ఇదిప్రత్యక్ష విరుద్ధమగుటచే దోషము. ఈ కారణమువలననే " వాఙ్మనసీ " మొదలగుశ్రుతి వాగ్విద్రయమే వాక్కునకును అభేదము చెప్పెనని నిర్ణయంప బడుచున్నది. ఉపాదానముకాని మనస్సునందు వృత్తిమాత్రము లయమగుటకు వీలుకలదా యందులేమో అచ్చట విరోధములేదు. అగ్నికుపాదాన కారణముకానిజలమునందు ఆ అగ్నివృత్తి (కల్పట, వేడిమి) లయమగుచుండుటకు ప్రత్యక్షముగానే చూచుచున్నాముగదా. ఈ కారణమువలన వాగ్విద్రయమే మనస్సునందులీనమగునుగాని, వాగ్విద్రయముకాదని తాత్పర్యము.

అవ॥ పైన నిరూపించిన ప్రకారము వాగ్విషయమునందు మాత్రము దానివృత్తిమాత్రమే మనస్సునందు లీనమగునని చెప్పవచ్చును గాని తక్కిన యింద్రియముల విషయములలో నట్లు చెప్పటకు వీలు లేదుగ దాయనిన చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౨॥ అతఏవచ సర్వాణ్యను ॥

టీక॥ అతఏవ = పై చెప్పిన కారణములవలననే, (మృత్యుచెందువానికి మనోవృత్తులున్నప్పుడే ఇంద్రియవృత్తులు నశించుటనుచూచుచున్నాము కావున,) సర్వాణి = అన్ని యింద్రియములును, మనోనువర్తంతే వృత్తిద్వారేనైవ = వృత్తిద్వారాగానే మనస్సును అనువర్తించుచున్నది.

తా॥ మృత్యుచెందువానికి మనోవృత్తి నశించకమునుపే సర్వేంద్రియవృత్తులును నశించుట ప్రశ్నోక్తమైయున్నది. “ ఇంద్రియైర్మనసి సంపద్యమానైః (మనస్సునందు చేరిన యింద్రియములతో) ” అను శ్రుతినికూడ పైసూత్రమునందు చెప్పినవ్యాయము ననుసరించి వృత్తి పరమైన దానినిగా (ఇంద్రియవృత్తులే మనస్సునందు లీనమగునని చెప్పుదానినిగా) అన్వయింపవచ్చును. ఈ కారణములవలన వాగింద్రియమునకు వలెనే సర్వేంద్రియములకును వృత్తిలయమేకాని స్వరూపలయములేదని సిద్ధాంతము లేయవచ్చును. పూర్వ పక్షమునందు చేయుటచేన సంశయము కేవలము భ్రాంతినికలగజేయుచున్నానని తాత్పర్యము.

—(*) ౨. మనోధికరణమ్. (‡)—

అవ॥ ఈ విధముగా వాగ్విషయము వాక్యమును విచారించి, “ మనః ప్రాణే (అమనస్సు ప్రాణమునందు లయించును) ” అను వాక్యమునుగూర్చి ఈ మధికరణమున విచారించు చున్నాడు. అందు మనోవృత్తిహిత్రమే ప్రాణమునందు లయించునా, లేక, మనస్సే స్వరూపముతో లయించునా? అనుసంశయమును, ఇందు నివారించుచున్నాడు.

సూ॥ 3॥ తస్యనః ప్రాణఉత్తరతే ॥

టీక॥ తతే = అ (సర్వేంద్రియవృత్తులను లీనముచేసికొనియున్న) మనః = మనస్సు, ప్రాణే = ప్రాణమునందు, లీయతే = వృత్తిద్వారా

గానే లీనమగును, ఇతి- ఈలాగున, ఉత్తరాత - ఉత్తర వాక్యము వలన, అవగంతవ్యం- తెలిసి కొనవలయును.

తా॥ ఇంద్రియములవలెనే మనస్సుకూడ వృత్తిద్వారా (మనోవృత్తిమాత్రమే) ప్రాణమునందు లయమునొందునుగాని స్వరూపముతో గాదు. “ మనఃప్రాణే ” అను శ్రుతికికూడ పై యధికరణమునందలి న్యాయముననుసరించియే (మనస్సునగా మనోవృత్తియనియే యర్థము చెప్పవచ్చును. సుఖప్ర్యాగులయందు ప్రాణముండగానే మనోవృత్తులు లీనమగుచుండుటయు మనస్సుమాత్రము లీనమకాకుండుటయు ప్రత్యక్షమైయున్నదికదా. “ అన్నమయం హిసోష్యమనః । ఆపోమయాపానాః (మనస్సు అన్నమయమైనది. అనగా పృథివీవికారమైనది. ప్రాణములు జలవికారములు) ” అనుశ్రుతిచే మనస్సు పృథివీవికారమనియు, ప్రాణములు జల వికారము లనియు చెప్పబడియున్నది కావునను, భూమికి జలము ఉపాదానకారణము కావునను, మనస్సు ప్రాణమునందు స్వరూపముతోనే లయమునొందవచ్చును. అవిశేషమైతేమో అదనవకాదు. భూమికి జలముపాదానకారణమైనను భూవికారమునకు (భూమివలన కలిగిన వస్తువునకు) జలవికారము ఉపాదానకారణమగునంటుకు వీలులేదుకదా. ప్రత్యక్షమునందును కుండమొదలగువానికి నుంచుమొదలగునవి ఉపాదానకారణములు కానేరవుకదా. (కావున మనోవృత్తియే ప్రాణమునందు లయమగునుగాని మనస్సుకాదని) తాత్పర్యము.

—(*) 3. అధ్యక్షాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ ఇట్లు “ మనఃప్రాణే ” అనువాక్యమును విచారించిన పిదప “ ప్రాణస్తేజసి (ఆప్రాణము లేజస్సునందు లీనమగును) ” అను ఉత్తరవాక్యమును గూర్చి విచారించవలసి యున్నది. అందు ప్రాణమునకు లయస్థానమగు లేజస్సువేది? అగ్నియా, లేక జీవుడా, లేజశ్శబ్దము సామాన్యముగా అగ్నియందే ప్రయోగించబడుచున్నది. కావున అగ్నియనియేచెప్పట యుక్తమని తోచుచున్నది. అను సంకయమును ఈయధికరణమున విచారించుచున్నాము.

సూ॥ ౪॥ సోధ్యక్షే తదుపగమాదిభ్యః ॥

టీక॥ తదుపగమాదిభ్యః = ఆశీర్వాదగ్రంథములలోను మొదలగు కారణములవలన (జీర్ణవిదగ్ధగ్రంథములలోను, జీర్ణవిరోధకాది శరీరమునుండి లేచిపోవుట, జీర్ణవిరోధకాది నిలచియుండుట, అవి మూడు కారణములవలనను) సః = ఆప్రాణము, అభ్యక్షే = ప్రభువగుజీర్ణవియంతే, విశేషతే = లక్షణమునొందును.

తా॥ తేజశ్శబ్దమునకు జీర్ణవియంతే అర్థము చేర్చవలయునుగాని ప్రత్యక్షఅగ్నియని అర్థముచేప్పటకు వీలులేదు. ఆప్రాణము జీర్ణవియందు లీనమగునని స్పష్టముగా చెప్పటకు తగినకారణములు అనేకములున్నవి. (ప్రాణమును లీనమగుటయనగా ఆయనకు స్వాధీనమగుటయని తెలిసికొనవలయును. ఎట్లనగా “ ఏవమేవేమమంతకాలే సర్వేప్రాణా అభివృద్ధాః సః ” (ప్రాణములన్నియును మరణకాలమునందు ఈజీర్ణవియందును) ” అని ప్రాణములు జీర్ణవియొద్దకుచేరుట చెప్పబడుచున్నది. “ సముక్తానైవ ప్రాణోనాహోరమతి (ఆజీర్ణవియందు శరీరమును విడువబోవుచుండగా ఆయనలోగూడ ప్రాణము శరీరమును విడుచును) ” అని ప్రాణములు జీర్ణవియందగుట వర్ణింపబడియున్నది. ఇవియున్నవియునుగాక “ సవ్యాహోధవశి (ఆప్రాణము జీర్ణవిరోధకాదియే యుండును) అనువ్యాఖ్యముచే తదున్నట్లుచే ప్రాణమునుచూచినచోపి శ్రుతి ప్రాణములు జీర్ణవికేయధీనమగుటను స్పష్టముచేయుచున్నది. కావున ప్రాణములు జీర్ణవియందే ఏకీభవించును. అవతారికయందుదహించిన శ్రుతియందలి తేజశ్శబ్దము జీవవాచకమేయని తాత్పర్యము.

అవ॥ పైన నిర్ణయించినట్లు ప్రాణము జీర్ణవియందే లయమగుట నిశ్చయమైపోయెడల “ ప్రాణస్తేజః ” అను శ్రుతియందు తేజశ్శబ్దమును ఉపయోగించుట కర్థవేమి? అనిన చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౫॥ భూతేషునచ్చితేః ॥

టీక॥ సః = ప్రాణములలోగూడిన ఆజీర్ణవి, భూతేషు = భూతసూక్ష్మములయందు, అవతిష్ఠతే = నిలచియుండును. కుళో = ఎందువలనననగా, తచ్చితేః = ప్రైశ్రుతి ఆవిధముగా చెప్పబడుటవలన.

తా॥ ప్రైశ్రుతియందు తేజశ్శబ్దమును ఉపయోగించుట దోష

ముగాదు. అశ్రుతియందు తేజశ్శబ్దముచే ఉత్తర దేహమును కలిగించుటకై జీవునిచే కొనిపోబడుచున్న పంచీకృత పంచమహాభూత సూక్ష్మవాయుములు ఉపలక్ష్యముచే గ్రహింపబడుచున్నవి. (అనగా జీవుడు తనమరణకాలమునందు తనసూక్ష్మశరీరముతోకూడ నిర్గమించుననుట స్పష్టము) అసూక్ష్మశరీరము అపంచీకృత భూతములచే చేయబడియున్నది. ప్రస్తుతము చెప్పుచున్నదేమనఁ — జీవుడు తనకు రెండవశరీరమును కలిగించుటకై స్థూలభూతములలోని [పంచీకృత పంచమహాభూతములలోని] సూక్ష్మశక్తిములను తనతోకూడ కొనిపోవును. అసూక్ష్మశక్తిములే ప్రస్తుతశ్రుతియందలి తేజశ్శబ్దముచే చెప్పబడినవనుట) అభూతసూక్ష్మములు జీవునకు ఉపాధిగావున జీవునియందు చేరిన పాపము పంచభూతములయందుకూడ చేరినది యేయగునుగదా. ఈవిషయమును ప్రకటించుటకై ప్రస్తుతసూత్రమునందు “ అజీవుడు భూతములయందు చేరును ” అని చెప్పబడియున్నది. కావున “ ప్రాణస్తేజసి ” అను శ్రుతియందు తేజశ్శబ్దమును ప్రయోగించుటవలన దోషములేదని తాత్పర్యము.

అవ! శ్రుతియందు అగ్నివాచకమగు తేజశ్శబ్దముకంటెయే కలదు. పై సూత్రమునందు తేజశ్శబ్దముచే సర్వభూతములను గ్రహింపవలయునని చెప్పియున్నారు. ఇది ఎట్లనన, సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౬॥ వైకస్మిక్ దశ్యయతోహి ॥

టీక॥ జీవాః=జీవుడు, ఏకస్మిక్ = ఒకటేజోభూతమనంచే, నావక్తవ్యతే=కొండడు. తథా=అట్లే, పంచాగ్నివిద్యా ప్రశ్నప్రతివచనే శ్రుతిస్మృతివా = పంచాగ్ని విద్యయందలి ప్రశ్నోత్తరములును లేకశ్రుతి స్మృతులును, దర్శయతోహి=చెలియజేయుచున్నవిగదా.

తా॥ ఇట్లు చెప్పుట తప్పుకాదు. పంచభూతానంతముగ శరీరమును సంపాదించుకొనజోవువాడు ఒకటేభూతమతో మాత్రమే చేరియుండుననుట అసంభవముగదా. మూడవ అధ్యాయము మొదటిపాదము మొదటి అధికరణమున నిచారింపబడియున్న పంచాగ్ని విద్యనుగూర్చిన ప్రశ్నోత్తరములు ఈవిషయమును (శరీరము పంచ

భూతాత్మకమును విషయమును) స్పష్టముచేయుచున్నవి. మరియును “ పృథివీమయః అపొమయః (ఈశరీరము పృథివీమయమైనది. జలమయమైనది) ” అనశ్రుతియును “ అణ్వోమాత్రా వినాశీన్యో దశార్థానాంతుయాస్మృతాః । తాభిస్సార్థవిదంసర్థ్యం సంభవశ్శిష్యు పూర్వశః (పంచభూతములయొక్క సూక్ష్మేంద్రములేఃగలవో వానితో నీసర్వమును క్రమక్రమముగా జనించును.) అనుమొదలగు స్మృతులును ఈవిషయమునే దృఢపరుచుచున్నవి. కాన పైన జేయుట దిన పూర్వపక్షము సరియైనదికాదని తాత్పర్యము.

—(*) ౪. అస్మత్కృత్యపక్రమాధికరణమ్. (*)—

అన॥ పైన వివరింపబడిన యుక్తాంగింతి అజ్ఞాసికమాత్రమే సంభవించునా, లేక సగుణబ్రహ్మోపాసకనకునుగూడ కలదా, అను విషయమిందు విచారించబడుచున్నది.

సూ॥ ౭॥ సమానాచాస్మత్కృత్యపక్రమాదచ్చుతత్త్వం

చానుపోష్య ॥

టీక॥ అస్మత్కృత్యపక్రమాతే - బ్రహ్మలోకమార్గమును ఇరంభించునంతవరకు, ఉక్తాంగింతి = శరీరమనుండునొక్కరిమించుట, విద్వదవిదుః = సగుణ బ్రహ్మోపాసకనకును అజ్ఞాసికని, సమాన = సమానమైనదియే, అచ్చుతత్త్వంచ = శ్రుతియందు చెప్పబడిన మోక్షమైతే, అనుపోష్యజాయమానత్వాత్ = అవిద్యామలను నశింపచేయుకముందే కలుగునదియగుటవలన, అపేక్షకం = బేషచారికతే.

తా॥ పై మూడధికరణములయందును వివరింప బడియున్న యుక్తాంగింతి అజ్ఞాసికని సగుణబ్రహ్మోపాసకనకునుగూడ సమానమైనదియే. తర్వాతమాత్రము అజ్ఞాసియగువాడు తనకర్మానుగుణముగా ఏదియో యొకనాడిని (నరమును) ననుసరించి ఏదియోయొకస్థలమునకు బోవును. (తానురెండవమారు జన్మమెత్తవలసిన స్థలమునకనుట) సగుణబ్రహ్మోపాసకుడు అట్లుగాక శిరస్సువైపునకు బోవునట్టి నాడినాశ్రయించి వానిద్వారా అర్చిరాది మార్గమును పొంది బ్రహ్మలోకమునుచేరును. కావున దేవదూతమార్గమునుగూర్చియు శిరస్సునుగూర్చిపోవు నాడిని గూర్చియు చెప్పనంత వరకు

పై యిరువురకును ఉత్తాగ్రాంతి యుక్తకాటించెను. “వాఙ్మనసే సంపద్యతే” అనుమొదలగు సామాన్య శ్రుతివలనను “శతంచైకావ హృదయస్యనాద్యోః తా సామ్యుర్ధానవక్త్రేస్సప్తైకా తయోర్ధ్వమాయన్నప్యతత్వమేతి విశ్వగన్య ఉత్తాగ్రాంతిమతేభిరంతః” (హృదయమునందు ౧౦౧ నాడులుగలవు. వానిలో నొక్కటి శరస్సునగుర్చి పోవుచుండును. దానిద్వారమున శరీరమునుండి నిర్గమించినజీవుడు మోక్షమును చెందును. తక్కిన నూరునాడులును స్వకర్మానుగుణముగా జీవుడు నిర్గమింతుటకు మార్గములే యగుచుండును) ” అను విశేష శ్రుతివలనను పైన సిరూపించిన విషయము స్పష్టమగుచున్నది. ఇతీయో “శతంచైకా” అనుశ్రుతియందు చెప్పబడియున్న “అమృతత్వం” అను శబ్దమునకు బ్రహ్మైక్యరూపమగు మోక్షముయని అర్థముకాదు. అవిదమునకు అట్టి స్థితియు చెప్పబడెను. ఉత్తాగ్రాంతియోనే యవసరమండదుకదా. అప్పుడు “తయోర్ధ్వమాయా” అనువాక్యము వర్థముకావలసినదగును. ఈకారణమువలన అమృతత్వశబ్దమునకు “బ్రహ్మలోకప్రాప్తి” అనియే అర్థము చెప్పవలయును. అబ్రహ్మలోకప్రాప్తిగూడ ఉత్తరకాలమున మోక్షమును కలిగించునదియగుటచే అట్లు చెప్పబడినదని తేలికైనవలయును. ఇదియును గాక రాగద్వేషాదులు సంపూర్ణముగా నసంపకమునుచే సగుణ బ్రహ్మోవాసనా ప్రభావమువలన కలిగి యుక్తమార్గముచే పొందతగినది బ్రహ్మైక్యరూపమగు మోక్షముగుటకు విలంబేదుకదా. ప్రస్తుత అమృతత్వమునుగూర్చి శ్రుతులయందు ప్రతిభముగానే చెప్పబడియున్నది. ఈకారణములను బాగుగవినిర్ణయించిన అజ్ఞానులకును, సగుణ బ్రహ్మోవాసకులకునుగూడ ఉత్తాగ్రాంతి సమానమయని సిద్ధాంతమగునని తాత్పర్యము.

—(*) ౫. తదాపి తేస్సంసారివ్యపదేశాధికరణమ్. (*)—

అవ|| ఇట్లు చెప్పట సరికాదు. “తేజః పరస్యాం దేవతా యాం (తేజస్సు [సూక్ష్మశరీరము [పరబ్రహ్మమునందు లయమునొందును.) ” అనువాక్యమునందు జీవసహితమై సూక్ష్మశరీరముపర బ్రహ్మమునందు సంపూర్ణముగా లయమునొందునని చెప్పబడియు

న్నది. పరబ్రహ్మము సర్వమునకును ఉపాదాన కారణమగుటచే ఆ యనయందు అస్తియు సంపూర్ణముగా లయమునొందుట స్వాభావిక మే. ఇట్లుండ జీవుడు శరీరమునుండి యుద్ధిమించి మఱియొకచోటికి పోవునటు విష్ణుసంధించును అనుపూర్వవత్తమును ఈ యధికరణము చే ఖండించుచున్నాడు.

సూ॥ ౮॥ తదాఽపీతేస్సంసారవ్యవదేశాత్ ॥

టీక॥ తత = ఆ తేజస్సు, అపీతే = మోక్షమువరకు, రివృత్తి = ఉండును, కస్మాత్ = ఎందువలననగా, సంసారవ్యవదేశాత్ = సంసారమునుగూర్చి చెప్పియుండుటవలన.

తా॥ జీవునితోను ఇంద్రియమలతోను యితర భూతములతోను కూడిన తేజస్సు పరబ్రహ్మమునందు లయమగుటయనగా స్వరూపమే లేకపోవుటయని యర్థముగాను. సుఖప్రియుండువలె వృత్తిమాత్రము లేకయుండుటయే దానికర్థమని గ్రహీతకొనవలయును. సూక్ష్మ శరీరమునకు మరణకాలమునందే సంపూర్ణ పివాశేమ కలుగునెడల కర్మము మొదలై వవానిని చేయవలయునని చెప్పి విధిశాస్త్రములును బ్రహ్మమునెఱుంగవలయునని చెప్పి జ్ఞానశాస్త్రములును వ్యర్థములుకావలసి వచ్చును. కావున బ్రహ్మైక్యరూపమగు మోక్షము కలుగునంతవరకు ఈ సూక్ష్మ శరీరమునకు సాశమలేదు. “ యోనిమన్యే ప్రపద్యంతే (కొందరు [జీవులు] యోనులను ప్రవేశించి శరీరధారులై జన్మించురు.)” అనుమొదలగు వాక్యములచే జీవులకు సంసారమున్నట్లు స్పష్టముచేయబడుచున్నది. ఈ కారణమువలన తేజస్సు పర బ్రహ్మమునందు లీనమగుననుటకు వృత్తి శూన్యమై నిలచుననుటయే యర్థ మగును గాని వేరొకటికాదని తాత్పర్యము.

అవ॥ పై సూత్రమునందు వర్ణింప బడినట్లు జీవాదులకు ఆశ్రయమగు తేజస్సు ఒకటికలశని అది శరీరమునుండి విర్గమించునప్పుడు పార్శ్వమున నున్నవారలకు కనుపడవలయును. మఱియొక వస్తువుచేత ఆటంకపడుపబడవలయును. అట్లు లోకానుభవములేదు, కావున అట్టితేజస్సేలేదని చెప్పవలసి వచ్చుచున్నదనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

౪౦౬ అష్టాశ్రమములు * టికాశ్చర్యసహితము.

సూ॥ ౯॥ సూక్ష్మప్రమాణతత్త్వతథోపలభ్యః ॥

టీక॥ తేజః=ఆతేజస్సు, భూతాంతర సంయుక్తమపి = ఇతర భూతములతో చేరియున్నదైనను, ప్రమాణతత్త్వ = ప్రమాణమువలనను, స్వరూపమువలనను కూడ, సూక్ష్మం=అతిసూక్ష్మమైనది, కుతః= ఎందువలననగా, తథా=అప్రకారముగానే, ఉపలభ్యః=వేదవాక్యములచే తెలియజేయబడుచుండుటవలన.

తా॥ అవతారికయందు చేయబడిన యాత్మీయము సరియైనది కాదు. తేజస్సు చెప్పిపదార్థములతో కూడి యున్నదైనను మిక్కిలి సూక్ష్మమైనదియే. పరిమాణమునందును రూపమునందును గూడ అతి సూక్ష్మమైనదియే. ఆకారణమువలన పార్శ్వమునందున్న వారలకు కనుపడుటకుగాని ఇతరవస్తువులచేత నాటంకపరుప బడుటకుగానివిలు లేదు. ఈ విషయముపై శ్రుతివలననే తెలియజేయబడుచున్నది. తేజస్సు స్థూలమైచియే యనిచెప్పిన అతిసూక్ష్మములకు నాదీరంధ్రముల నుండి నిర్మలించుట సంభవింపదుకదా. కావున తేజస్సు సూక్ష్మమైనదియేయని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౦॥ నోపమర్థేనాతః ॥

టీక॥ అతః=ఈకారణమువలననే, ఇదం = ఈసూక్ష్మశరీరము, ఉపమర్థేన=శరీరమునుసంకటపెట్టుటచే, నోపమ్యద్యతే=వీడింపబడదు.

తా॥ పైఁచూపించిన కారణములవలననే తేజస్సుని చెప్పబడు సూక్ష్మశరీరము అత్యల్పపరిమాణము గలదగుటచేతనే అది వెడలిపోవునప్పుడు స్థూలశరీరమును కాల్రుట మొదలగునవి కలుగవు. ఆసూక్ష్మశరీరముకూడ సమ్యక్మనున చందదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు సూక్ష్మదేహము అతిసూక్ష్మ ప్రమాణము కలది యనిచెప్పి ఇప్పుడు స్థూలదేహమునకంటే వేరుగా సూక్ష్మమును మఱి యొకదేహముండుటకు ప్రమాణమును చూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౧॥ అస్మైవచోపపత్తేయామ్నా ॥

టీక॥ ఉమ్నా = బ్రతికియున్నవారి శరీరములయందు కనుపడు వేది. అస్మైవ = ఈ సూక్ష్మశరీరమునకు సంబంధించినదిగానే, భవితుం=ఉండుటకు, అర్హతః = తగియున్నది, కుతః = ఎందువల్లననగా,

ఉపపత్తేః=అట్లుచెప్పటము క్రియ క్తమై యుండుటవలన.

తా॥ స్థూలశరీరమునకంటే వేరుగా సూక్ష్మశరీరము కలదనుట ప్రత్యక్షమువలననే సిద్ధాంతము చేయవచ్చును. బ్రహ్మీయున్నవారి శరీరములను తాకిచూచిన కనుపడునట్టి ఉష్ణము సూక్ష్మశరీరమునకు సంబంధించినదియే. ఇట్లు కాదని సూక్ష్మశరీరములేని మరణాంతర కాలమున స్థూలశరీరమున్నను అచ్చట వెచ్చదనములేదు. ఈకారణమువలన మనకు ప్రత్యక్షముగా గనుపడుచున్న ఉష్ణమునుబట్టి దానికి హేతువగు వస్తువు ఒకటిగలవని యాపేక్షవచ్చును. అదియే సూక్ష్మశరీరమనిన విరోధమేమియు నుండదు. కావున స్థూల శరీరమున కంటే చేరై అతి సూక్ష్మమైన లింగశరీరము (సూక్ష్మశరీరము) ఒకటిగలదనుట నిర్వివాదమని తాత్పర్యము.

—(*) ౬. శారీరాధికంగాము. (*)—

అప॥ నాల్గవ యధికరణమునందు సగుణ బ్రహ్మ పాసకునకును అజ్ఞానికిని ఉత్తాగ్రింతికలదని చెప్పటమే సర్వజ్ఞ పాసకునకు ఉత్తాగ్రింతి లేదని చెప్పినట్లేనది. ఇది యుక్తి యుక్తము గా లేదు. అను నాక్షేపమునకు సమాధానములు ఈ యధికరణమున చెప్పువారై మొట్టమొదట పూర్వజన్మన అనువాదము చేయుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౨॥ ప్రత్యేకాధిపత్య శారీరాత్ ॥

టీక॥ ప్రత్యేకాత్ = నిషేధించుటవలన, నోతాగ్రింతిః=బ్రహ్మకేతకు ఉత్తాగ్రింతి లేదు, అతిశయో=అనేకమిది, న=అది సరికాదు, సాశ్రుతిః=అశ్రుతి, శారీరాత్ = ప్రాప్తినుండి, ఉత్తాగ్రింతి = ఉత్తాగ్రింతియును, నిషేధం = నిషేధించుచున్నది, నశేమాత్ = దేహమునుండికాదు.

తా॥ “నతస్య పాదా ఉత్తాగ్రింతి (అజీవుని పాదములు వెడలిపోవు)” అనుశ్రుతి సర్వజ్ఞ బ్రహ్మజ్ఞానముకలవానికి ఉత్తాగ్రింతి లేదని చెప్పుచున్నది. దీనిబలమువలన సగుణ బ్రహ్మ పాసకునకును అజ్ఞానికిని ఉత్తాగ్రింతికలదుగాని సర్వజ్ఞ బ్రహ్మజ్ఞానికి లేదని సిద్ధాంతము చేయవచ్చును. అని అందులేమా అది సరికాదు. మైన ఉదహరించిన శ్రుతియందలి “తస్య” అనుశబ్దమునకు అజీవునినుండి అని అర్థ

ము. (అనగా ఆశ్రుతియందు “ శరీరదగ్గరనుండి ప్రాణములుపోవు ” అని నిషేధింప బడియున్నదిగాని “ శరీరమునుండి ప్రాణములుపోవు. ” అని నిషేధింపబడి యుండలేదు అనుట) ఈ విషయము “ నతస్యా త్పాగ్రా ఉత్తాగ్రముతి (ఆ శరీరమునుండి ప్రాణములు పోవు.) ” అను మాధ్యందినశాఖలోని శ్రుతిచేత స్పష్టము చేయబడుచున్నది. కావున మీరు (సిద్ధాంతములు) ఆధారముగా చేపట్టుచున్న నిషేధము మీరుతమును స్థాపింపనేరదు. ఈకారణమువలన బ్రహ్మవేత్తకు కూడ ఉత్తాగ్రాంతికలదనియే చెప్పవలయునని తాత్పర్యము. (ఇది పూర్వ పక్ష సూత్రము.)

అవ॥ పై పూర్వపక్షమును ఖండించి సిద్ధాంతము చేయుచు న్నాడు.

సూ॥ ౧౩॥ స్పష్టోహ్యేకేమాం ॥

టీక॥ ఏకేమాంశాఖాయాం = కొందరిశాఖయందు. (కణ్వ శాఖయందు) శరీరాదేవ ఉత్తాగ్రాంతిన్నిషేధేతి = శరీరమునుండియే ఉత్తాగ్రాంతి నిషేధింపబడియున్నదని, అయివిషయః = ఈవిషయము, స్పష్టఃసా = స్పష్టముగానే యున్నదికదా.

తా॥ పై సూత్రముచే చేయబడిన పూర్వపక్షము సరియైనదికాదు. మాధ్యందినశాఖయందలి శ్రుతి కొంచెము సంశయముగా నున్నను కణ్వశాఖయందలి శ్రుతి “ శరీరమునుండి ప్రాణములు నిర్గమింపవు. ” అనువిషయమును స్పష్టము చేయుచున్నది. ఆ కణ్వశాఖయందు ఇట్లు చెప్పబడియున్నది. ఆర్తభాగుడను నొక మహాముని “ బ్రహ్మ వేత్తయగువాడు మృతిచెందినప్పుడు వాని శరీరమునుండి ప్రాణము (సూక్ష్మ శరీరము) నిర్గమించునా లేదా. ” అని యాజ్ఞవల్క్యునుహమునిని ప్రశ్నచేసెను. “ బ్రహ్మజ్ఞానము కలవారియొక్క శరీరమునుండి ప్రాణములు నిర్గమింపవు. ” అని యాశ్రమమునకు యాజ్ఞవల్క్యుడు ఉత్తరమునిచ్చెను. “ అట్లు నిర్గమింపకుండిన బ్రహ్మజ్ఞాని మృతుడే కాకూడదుగదా ” అని యార్తభాగ మహాముని మరల ప్రశ్నింపగా “ జ్ఞాని ప్రాణము అచ్చటనే వీరిమరును (తనకుపాదానములగు భూతిములలో కలసిపోవును) ” అని యాజ్ఞ

కల్యాణుడు సమాధానము చెప్పి దానిని దృఢపరుచుట. “ప్రాణములు లేనప్పుడు శరీరము వాచును. బయటనుండు వాయువుచే నిండి పబడి బహువిధములగు శబ్దములను చేయును. ఈగురుతులనైనపుడు మృతికేంద్రమని తెలిసికొనవచ్చును ” అని చెప్పియున్నాడు. ఇచ్చట వాచుట మొదలగు ధర్మములు శరీరమునకు సంబంధించినవే కాని జీవనకు సంబంధించినవి కావునచా. దీనిబట్టి “శరీరమునుండి ప్రాణములు నిర్గమించును ” అనువిషయమే ఈశాఖయందు నిషేధింపబడియున్నదని స్పష్టముగ నిర్ణయింపవచ్చును. దీనితో సమానార్థముగలదియే యగుటచేత మాన్యులైన శాఖయందలి “నతస్మాత్ ” అనుమొదలగు శ్రుతికూడ “నశరమునుండి ప్రాణములు నిర్గమించునను విషయమునే నిషేధించు ననవలయును. కావున జీవునినుండి ప్రాణములు నిర్గమించును. అనునొక క్రొత్తవిషయమును గూర్చి విధిగాని, నిషేధముగాని, ప్రామాణ్యములయందు ఏర్పడునులేదని తాత్పర్యము.

అవ || ఈవిధముగా బ్రహ్మజ్ఞానము గలవారికి ఉత్పాత్తికాని, నేవయానాది మార్గములుగాని, లేదని నిర్ధారముచేసి అవిషయమున మఱియొక ప్రమాణమును చూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౪॥ స్వర్ణతేజః ||

టీక. కించ=మఱియు, అయం=ఈ ప్రాచీనవిషయము, మహాభారతే=మహాభారతమునందు, స్వర్ణతే=చంద్రబహుచున్నది.

తా॥ మఱియు “ స్వర్ణభూతాత్మ భూతస్య సమ్యగ్భూతాని పశ్యతః । దేవాపిమార్గేముహ్యంతి హ్యవదన్యవైషిణః (సమస్త భూతములును తానే అయియున్నవాడును స్వర్ణ భూతములయొక్క తత్వమును బాగుగ తెలిసికొనినవాడును తనకంటె సుతరమగు పదార్థమేదియును లేకపోవుటచే ఏర్పడనమునందును ప్రేమలే వాడును అగు బ్రహ్మజ్ఞునియొక్క మార్గమును, ఉత్తమస్థానమును కోరువారిగుటచే దేవతలకూడ తెలిసికొనలేరు. [వానికి మార్గములేదు కావున ననుట] ” అని భారతమునందు ప్రామాణ్యముచే చేయబడిన నిర్ధారతమే అనువాదము చేయబడుచున్నదని తాత్పర్యము.

—(*) ౬. పరసంపత్త్యధికరణమ్. (*)—

అవ|| బ్రహ్మశానియగువాని సూక్ష్మశరీరము పృథివ్యాదిభూత
లయందు లీనమగునా, లేక, పరబ్రహ్మమునందే లీనమగునా?
గణాకలాః పంచదశప్రతిష్ఠాః (సూక్ష్మశరీర అవయవములగు
ఇంద్రియములు మొదలగు పదునైదుకళలును వాటివాటి ఉపాదాన
శరణములగు పృథివ్యాదులను చేరును) " అనుశ్రుతిచే విద్వాంసుని
సూక్ష్మశరీరము భూతములలోనే కలయునని చెప్పబడియున్నదిగదా.
నిన, ఈవిషయమునుగూర్చి ఈయధికరణమున విచారించుచున్నాడు.
సూ|| ౧౫|| తానిపరేతధాహ్యహ ||

టీక|| తాని = సూక్ష్మశరీరమున చెప్పబడు ఇంద్రియములును,
పాణములును, పరే = పరబ్రహ్మమునందు, లీయంతే = లీనమగును.
కథా = అచేదిధముగానే, శ్రుతిః = వేదము, అహహి = చెప్పుచున్నది
గదా.

తా|| పరబ్రహ్మ నేలంగినవాని సూక్ష్మశరీరము ఆపరబ్రహ్మ
మునందే లీనమగునాని భూతములయందు లీనమగును. " ఏమేమి
వాస్యహృద్భ్రష్టరిమాక్షోడకలం పురుషానుకాః పురుషః పాప్యా
స్తంగస్థంతి (ఈక్షోడకములయందు పరబ్రహ్మముయొక్క వివ
ర్తితమేకాపున సూక్ష్మశరీరముగూడ నున్నది. కావున ఏపురుషుడైనను
పరబ్రహ్మమును విలసిల్లించునే; వానిసూక్ష్మశరీరము ఆపరబ్రహ్మ
మునుచేంది అచ్చటనే లీనమగును) " అని శ్రుతిచేత స్పష్టముగానే
చెప్పబడుచున్నదిగదా. ఇట్లుచేప్పిన వెడల " గణాకలాంపంచదశ " అనుశ్రుతి-
లక్షణము లివి అని చెందురేమో అశ్రుతి లోకన్యాయము
ననుసరించి " కార్యములు తమ ఉపాదానకారణములందు లయ
మగును " అని చెప్పుచున్నది. " ఏమేమి " అనుమొదలగు శ్రుతియ
న్నను " సర్వమును బ్రహ్మవినైతే యగునునే ఈ సూక్ష్మశరీరము
గూడ ఉపాదానసహితమై పరబ్రహ్మమునందు లీనమగును " అనిచె
ప్పుచున్నది. కావున ఏటికొటికిని విరోధమేమియును లేదని తాత్పర్యము.

—(*) ౮. అవిభాగాధికరణమ్. (*)—

అవ|| జ్ఞానియొక్క సూక్ష్మశరీరము పరబ్రహ్మమునందు లీనమ

గునని చెప్పితిరిగదా. అది నిర్విశేషముగా (స్వరూపమేలేకుండా)
 లీనమగునా, లేక సవిశేషముగా (స్వరూపము చెడకుండా అనగా)
 దృఢమగుమూలగల యొక పాత్రలోనోసి సముద్రమునందు విడువబ
 డిన జలమువలె స్వస్వరూపమునకు హానిలేకుండాననుట) లీనమగునా
 (నేను భుక్తియుచేయుచున్నాను 'నివాస నాకు శుభఫలము కలు
 గును అనుమొదలగు భాగి కిష్కాంక్షములగు సంకల్పములే నూత్య
 శరీరమునకు నిర్విశేషలక్షణమును కలిగించి పరిమళములని చెలిసి
 కొనివలయును) అని విషయమును గుర్చి యి. అధికరణమున విచా
 రించుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౬॥ అపహాసోపచనాతే ॥

టీక॥ పచనాతే = శుభావక్యమువలన, బ్రహ్మసూక్ష్మశరీర
 యో = బ్రహ్మకును భాగియుకల సూక్ష్మశరీరమునకును, అవిధా
 గః = భేదమేలేను. (అనగా సూక్ష్మశరీరము బ్రహ్మమునందు నిర్వి
 శేషలక్షణమునే చెందిననుట.)

తా॥ బ్రహ్మజ్ఞానియొక్క సూక్ష్మశరీరము పరబ్రహ్మమునందు
 నిర్విశేషముగానే లయమగుచున్నది. అటు లయమకాకుండ సజ్జ
 తకు భ్రాంతిలేదుగదా. అట్టియును భ్రాంతియందు సూక్ష్మశరీర విని
 శము చెప్పబడినవిధము " భక్త్యేతా సాంనానూరూపే (ఈశ్వరయొ
 క్క [సూక్ష్మశరీరావయవములయొక్క] నామరూపములు కలదును
 నశించును) ' అని వాక్యముచేత చైన నిరూపించబడిన విషయమే
 (సూక్ష్మశరీరము పరబ్రహ్మమునందు నిర్విశేషలక్షణమును చెందినను
 విషయమే) నిర్ధారణ చేయబడియున్నది. ఈకారణములవలన చైన
 నిరూపించిన విషయమే సిద్ధాంతమున తాత్పర్యము.

—(*) ౯. తకోకోధికరణం. (‡)—

అవ॥ ఈవిధముగా ప్రసంగములన వచ్చిన బ్రహ్మజ్ఞాని విష
 యమును ముగించి మరల సగుణబ్రహ్మపాత్రకుగూర్చి కొన్నివిష
 యములను విచారించుటకై క్రింది అధికరణములను ఆరంభించుచున్నా
 డు. అందు అజ్ఞానియను సగుణోపాసకుడగు ఉత్తరగ్రామిండుచుల
 కొంతవరకు భేదములేదని ౪ వ, అధికరణమునందు చెప్పబడియ

౪౧౨ బ్రహ్మసూత్రములు * టికాతాత్పర్యసహితము.

న్నది. దానినిగూర్చియే ఈ అధికరణమునందు మఱికొంత విచారింప బడుచున్నది.

సూ॥ ౧౭॥ తదోకోగ్రజ్వలనంతత్ప్రకాశతద్వారోవిద్యా
సామర్థ్యాత్తేష గత్యనుస్మృతియోగాచ్చ
హార్దానుగృహీత శ్చతాధికయా ॥

టిక॥ వాగాడిలయానంతరం = వాకుగ్ర-మొదలగునవి లయము
లైనపిదప, తదోకోగ్రజ్వలనం=అజీవునికి స్థానమగు హృదయముయొ
క్కొకాన (నాడీముఖము) ప్రకాశించుట (ఉత్తర [జన్మ] స్మృతి
గలుగుట) సందేహించును. తత్ప్రకాశతద్వారః = అప్రకాశముచేత
స్పష్టముచేయ బడిన నిర్గమనద్వారము కలవాడుగా, తదోభవతి=జీవు
డగును. సగుణోపాసకస్తు=సగుణబ్రహ్మను ఉపాసించిన జీవుడైతే,
హార్దానుగృహీతస్త్వ = హృదయమునందున్న పరబ్రహ్మముచే అను
గ్రహింపబడినవాడై, విద్యాసామర్థ్యాత్ = బ్రహ్మవిద్యయొక్క సా
మర్థ్యమువలనను తేచ్చేషగత్యను, స్మృతియోగాచ్చ=అసగుణవిద్యకు
తరువాత కలుగునని చెప్పబడియున్న సుషుమ్నా నాడీమార్గము అర్చి
రాడిమార్గము అనుమొదలగువానియొక్క ధ్యానవిధివలనను, శతా
ధికయా=నూటికంటె నెక్కువగానున్న (నూటఒకటవ) సుషుమ్నా
నాడీ ద్వారముగా, నిర్గచ్ఛతి=శరీరమును విడచును.

తా॥ “వాఙ్మనసీ” అనుమొదలగు శ్రుతులయందు చెప్ప
బడియున్న ప్రకారము వాకుగ్ర మొదలగునవి లీనమునైన పిదప జీవ
స్థానమగు హృదయముయొక్క అగ్రము ప్రకాశించును. (అనగా
అప్పుడు వానికి ఉత్తరవిషయములు స్మరణకు వచ్చునట (తీసికొన
వోగవలసివేయ. ఈ ప్రద్యోతముచే ప్రతిజీవునకును వారువారు నిర్గ
మింపవలసినసార్గము స్పష్టమగును.) ఇంతవరకు అజ్ఞానికిని సగుణ
బ్రహ్మోపాసకనకును కలుగు ఉత్క్రాంతిలో భేదమేమియునులేదు.
తత్త్వాల అసగుణోపాసకడు సూత్రము హృదయమునుండి శరీరస్సు
వరకుబోవుచు సూర్యమండలముతో నేకీభవించియున్న నూటవకట
వషియగు సుషుమ్నా నాడీద్వారమున నిర్గమించును. అజ్ఞానలగువారు
వారి వారి కర్మలనుసరించి కన్ను మొదలగు నితర స్థలములయందు

వ్యాపించియున్న నాడులమార్గమున నిర్గమింతురు. “ శతంశైకావ
హృదయస్యనాద్యః ” అనుశ్రుతి పునరావృత్తిరహితమగు స్థితి సుఖ
మైన నాడీమార్గమున నిర్గమించినవానికిగాని కలుగదని చెప్పబడు
చుటచేతను “ సగణబ్రహ్మహృదయవలన వట్టిస్థితిని పొందవచ్చును ”
అని మఱియొకశ్రుతి చెప్పబడుచుచేతను సగణబ్రహ్మ విద్యా సా
మర్థ్యమునను ఉపాసకులందరును సుఖమ్నా నాడీ ద్వారముననే నిర్గ
మింతురనుట సిద్ధాంతమగుచున్నది. ఉపాస్య శేవతయొక్క యను
గ్రహము కలదనుటకూడ పై విషయమును నిర్ణయించుటకు గొప్పసా
ధన మగునుకదా. ఇదియునుగాక “ మరణసమయమువరకు సర్వకా
లములయందును సగణోపాసనా గమ్యములగు సుఖమ్నా నాడీ
మార్గము అర్చిరాదిమార్గము మెదలగువానిని ధ్యానించు చుండువల
యును.” అని యొకవిధిగలదు. ఉపాసకులుగూడ బ్రహ్మనులవలెనే ఏది
యో యొకనాడి ననుసరించి నిర్గమింతురనిచెప్పిన ప్రాచీన విధికి
విరోధమువచ్చును. మరణకాలమునందు స్మరణకు రావలయు ననియే
గదా సర్వకాలములయందును ఉపాసకులు ఆమార్గములను ధ్యానిం
చుచుండుట. కావున ఉపాసకుడగువాడు సుఖమ్నా నాడీమార్గమున
నిర్గమించుననుటయే సిద్ధాంతమని తీర్చిదిద్దము.

—(*) ౧౦. రశ్మ్యనుసారాధికరణమ్. (*)—

అవ|| “ అత్యైత్రేవరశ్మిభిరార్థవైత్రమతే (ఈ సూర్యకిర
ణములద్వారా బ్రహ్మలోకమునకు బోవును.) ” అనుశ్రుతిచేత సుఖ
మ్నా నాడీ మార్గమున నిర్గమించినవాడు సూర్య కిరణముల ద్వారా
బ్రహ్మలోకమునకు బోవునని చెప్పబడియున్నది. రాత్రి కాలమునందు
మృతిచెందినవానికికూడ నదియే మార్గమా, లేక, వేటొకటి గలదా,
అనువిషయమును ఈ యధికరణమున విచారించుచున్నాడు.

సూ|| ౧౦|| రశ్మ్యనుసారీ||

టీక|| సరి = ఉపాసకుడు, రశ్మ్యనుసారీ = సూర్యకిరణములనే
అనుసరించి బోవును.

తా|| రాత్రికాలమునందుగాని పగటికాలమునందుగాని ఎప్పు
డు మృతిచెందినను సుఖమ్నా నాడీమార్గమునుండి నిర్గమించిన యు

పాపశునకు సూర్యకిరణములే యూర్ధ్వలోకమునకు మార్గములు గాని వేదోవియును గావు. పైన నుదహరింపబడిన శ్రుతి “రాత్రియందైన నిట్లు పగటియందైన నిట్లు అనిభేదమును చెప్పక సర్వసాధారణముగానే చెప్పుచున్నదిగదా. కావున ఎప్పుడుచూచిచెందినను ఉపాసకునకు సూర్యకిరణములే బ్రహ్మలోకమార్గములని తాత్పర్యము.

అవ॥ రాత్రియందు సూర్య కిరణములులేవు కావున అప్పుడమృతించెందిన యుపాసకుడు ఉదయమునకు నంతవరకు సూర్య కిరణములతో సంబంధపడుననుటకు నీలులేదని చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౧॥ నిశితేతి దేన్నసాబాధస్య యావద్దేహ

భావిత్యాద్వర్తయతిచ ॥

టీక॥ నిశి=రాత్రికాలమునందు, న = సుషున్నునాడికిని సూర్యకిరణములకును సంబంధములేదు, ఇతిచేతి=అనేయెడల, న = అసరికాదు, ‘సంబంధస్య=ఆసంబంధము, యావద్దేవభావిత్యాత్=దేహమున్నంత కాలము ఉండును కావున, ఏవం=ఈ కారణముగానే, దయతి=చేదము చెప్పుచున్నది.

తా॥ అవతారికయందు చేయబడిన పూర్వపక్షము సరియైనదాదు. నాడులకును సూర్యకిరణములకును సంబంధము దేహమున్నంత కాలము ఒకే ధేవుముగా నుండును. “అమస్మాదాదిత్యాత్ శ్రుతికూడ పైవిషయమునే స్పష్టముచేయుచున్నది. మఱియును రాత్రికాలమునందు సూర్య కిరణములు కనుపడ కుండుట అతి స్వల్పమయిండుటవలననేకాని బొత్తిగాలేక పోవుటవలనగాదు. అవిబొత్తిలేవనియెడల రాత్రులయందు ఉష్ణము అనుభవమునకు రాకూర్గదా. కావున ఉపాసకుడగువాడు రాత్రికాలమున మృతించెందిన పగటికాలమున మృతించెందినను సూర్యకిరణములకు సంబంధ పడి బ్రహ్మలోకమునకు పోవుననుట సిద్ధాంతమయ్యెనని తాత్పర్యము.

—(*) ౧౧. దక్షిణాయనాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ సగుణోపాసకుడు దక్షిణాయనమునందు మృతి చె

మదల వానికి బ్రహ్మలోకప్రాప్తిగలవా, లేదా, అను విషయమును
యధికరణమున విచారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౦॥ అతశ్చాయనేపి హిదక్షిణే ॥

టీక॥ అతశ్చ = పైనచెప్పబడిన కారణము వలననే (అనగా
సగుణ బ్రహ్మపాసన అధికమగు సామర్థ్యము కలిపియుగలుగేతనే)
దక్షిణే అయనే = దక్షిణాయనమునందు, మృతస్యాపి = మృతచెందినవా
నికిగూడ, బ్రహ్మలోకప్రాప్తిర్ని = బ్రహ్మలోకమును పొందుట కలు
పనుకదా,

తా॥ పై యధికరణములనుండు బ్రహ్మవిద్యకు సంపూర్ణ సా
మర్థ్యముగలదని నిరూపింప బడియున్నది. అకారణమువలన సగుణో
పాసకుడు దక్షిణాయనమునందు మృతచెందినను విద్యాలమును చెం
దును. " ఉత్తరాయణమునందు మృతినొందుట శ్రేష్ఠము " అను
విషయము అజ్ఞానులనుగూర్చి చెప్పబడినదియే గాని సగుణోపాసకులను
గూర్చి చెప్పబడినది కాదని తాత్పర్యము.

అప॥ ఇట్లు చెప్పుట సరికాదు. " అష్టికోశో రహస్యుక్ష్మః " అను
మొదలగు స్మృతివాక్యము ఉత్తరాయణము కాలములయందు
మృతచెందినవాడుమాత్రమే పునర్జన్మస్థి రహితమగు స్థానమును
చెందుననిచెప్పబడియున్నదికదా, అది ససమాధానముచెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౧॥ యోగినః ప్రత్యక్షేత్ స్యాత్తేజః ॥

టీక॥ యోగినః ప్రతి = సాంఖ్యయోగులను గూర్చియును, కర్మ
యోగులనుగూర్చియు మాత్రమే, స్మృతయందు చెప్పబడు చున్నది.
వీతే = ఈసాంఖ్యయోగములు, స్యాత్తేజః = స్మృతయందు చెప్పబడినవే.

తా॥ శలాపేక్షనువదలి భగవదారాధనమునుద్దేశముచే కర్మ
ల నావరించుట కర్మయోగము. ప్రాణాయామాది సాధనములచే
సభ్యసింపబడు యోగము సాంఖ్యయోగము. ఈరెండుయోగములను
స్మృతులయందు చెప్పబడియున్నవి. అవతారికయందు ఉదహరింప
బడిన వాక్యము తనకు సమీపమునందున్న సాంఖ్యయోగములను గూ
ర్చియే (అనగా వాటిని అవలంబించిన వారిని గూర్చియే) చెప్పును
గాని శ్రుత్యుక్తములగు దహరా ద్యుపాసనలను గూర్చియు దాని

౪౧౬ బ్రహ్మసూత్రములు * టికాతాత్పర్యసహితము.

నుపాసించువారలను గూర్చియు చెప్పదు. కావున సగుణ బ్రహ్మ పాసకుడగువాడు నాత్రియందు మృతిచెందినను దక్షిణాయనమునందు మృతిచెందినను ఉపాసనా ఫలమును సంపూర్ణముగా చెందు నని తాత్పర్యము.

వాఙ్మనస్సైకాదతైకవిగ్ంశతిః॥ ౨౧॥

వాఙ్మనసి, తన్మన, స్వోధ్యక్షే, సమానా, తదాపీతేః, ప్రతి
షేధా, త్రానిపరే. అవిధాగ, స్వదోశో, రశ్మయినసా, ర్యతశ్చాయ
నే, వైగికాదశః॥ ౨౧॥

ఇతిశ్రీ బ్రహ్మసూత్రే చతుర్థస్వాధ్యాయస్య ద్వితీయపాదః.

ఇట్లు చతుర్థాధ్యాయమునందు ద్వితీయపాదము,
ముగిసెను.

ఓం.

శ్రీవాసుదేవపరబ్రహ్మణపజః.

శ్రీగురుభ్యోనమః - హరిః ఓమ్.

బ్రహ్మసూత్రములు.

చతుర్థాధ్యాయము - తృతీయపాదము

—(*) అర్చిరాద్యధికరణమ్. (*)—

అన॥ పై పాదమునందు ఉత్కాశించిని గూర్చి వివరింపబ
యున్నది. ఈ పాదమున ఆ ఉత్కాశించి కనంతరము సగుణోపా
కులకు కలుగు దేవయాన మార్గమును గూర్చి విచారణ చేయువా
ఈ మొదటి అధికరణమునందు సగుణోపాసకు లందఱును అనుసరి
వలసిన మార్గముకూటియేయని సిద్ధాంతము చేయుచున్నాడు.

సూ॥ ౧॥ అర్చిరాదినాశత్ప్రధితేః ॥

టిక॥ సర్వేప్యపాసకాః = సగుణోపాసకులందఱును,

రాది మార్గముననుసరించియే, బ్రహ్మలోకంగచ్ఛంతి = బ్రహ్మలోకమునకు బోవుదురు, నాన్యేన = ఇతరమార్గము ననుసరింపదు, కుతః = ఎందువలన ననగా, తత్ప్రతి = ఆ అర్చిరాతిమార్గమే, పంచాగ్నివిద్యమొదలగు అగ్నివిద్యలయందును ప్రసిద్ధమైయుండుటవలన.

తా॥ ఉపాసకులందరును దేవయానమార్గము నొక్కదాని నాశ్రయించియే బ్రహ్మలోకమునకు బోవుదురని వేదమునం దంతటను చెప్పబడియున్నది. కొన్నికొన్ని స్థలములయందు కొంతభేదమున్నట్లు తోచుచున్నను ఆగర్వస్థానములయందును దేవయానమునకు సంబంధించిన సూక్ష్మాదులే వర్ణింపబడియుండుటచేతను బ్రహ్మలోకమొక్కటియే గమ్యస్థానముగా వర్ణింపబడి యుండుటచేతను ఆస్థలములన్నియును సమానముగువిషయమును చెప్పినవియేయని సిద్ధాంతముచేరువలసియున్నది. ఈకారణమువలన ఉపాసకులందరును దేవయానమార్గము నొక్కదానినే అనుసరించి బ్రహ్మలోకమునకు బోవుదురని తాత్పర్యము.

—(*) ౨. వాయుధికరణము. (* —

అవ॥ పై అధికరణముచేత ఉపాసకులందరును సాధారణముగా దేవయానమార్గము కలదని (అనగా అదనును దేవయానమార్గము అనుసరించియే బ్రహ్మలోకమునకు బోవుదురని) చెప్పబడియున్నది. ఈయధికరణమున ఆమార్గ స్వరూపమును నిరూపించుచున్నాడు.

సూ॥ ౨॥ వాయుమగ్నా దవిశేషవిశేషాభ్యామ్ ॥

టీక॥ అద్భావ = సంపన్నరాధికేనతను అనుక్రమించినవిదళ, తే = ఉపాసకులు, వాయు = దేవలోకసహితుడగు వాయువును, అధి సంభవతి = పొందుదురు. కుతః = ఎందువలనననగా, అవిశేషవిశేషాభ్యాం = ఈవాయువునుగూర్చి చెప్పబ్రతులు ఒకచోట సామాన్యముగాను మఱియొకచోట విశేషముగాను చెప్పబడుటవలన.

తా॥ ఉపాసకుడగువాడు సుషుమ్నానాడి మార్గమున నిర్గమించి దేవయానమార్గముచేరి సూర్యకీరణములవ్వారా బ్రహ్మలోకమునకు బోవుడు లేజస్సు, కగలు, శుక్లపక్షము, ఉత్తరాయణము,

౪౦౮ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతత్పర్యసహితము.

సంవత్సరము, వీరినభిమానిండు దేవతలయొక్క లోకములను క్రమ క్రమముగాగడచి ఆసంవత్సరాభిమాని దేవతయొక్క లోకమునుండి దేవలోకమునకును పిదప వాయులోకమునకు పోయి అచ్చటినుండి సూర్యలోకమునకు బోవును. గ్రహయందును సంవత్సరాభిమాన దేవతను విడచి పిదప ఉపాసకుడగువాడు వాయువును పొంది అచ్చటి నుండి సూర్యుని శెందునను విషయము స్పష్టము చేయబడియున్నది. ఎట్లు నగా " సవాయులోకం (ఆఉపాసకుడు వాయులోకమును చేరు ను) " అను కాష్ఠీతకే బ్రాహ్మణ శ్రుతివలన దేవయానమునందు సూర్యులతోపాటు వాయువుకూడ కలదని తెలియ చేయబడుచున్నది. " ఆవాయువు ఏదేవత సతిక్రమించిన పిదప ఉపాసకునిచే పొందబడును " అనుసంశయమురాగా " సవాయుమాగచ్ఛత సతతవిజిహీతేయథాభవక్రస్య ఖం స ఆవస్యతు గచ్ఛతి (ఆఉపాసకుడు వాయువునొద్దకుబోవును. భగవత్కమనకు ఆకాశము చేడమిచ్చునట్లు వాయువు ఆతనికి విడముసిచ్చును. దానిద్వారా ఆతడు సూర్యుని శెందును) " అను బృహదాంశ్యశ్రుతి " సూర్యుని దగ్గరకు పోవుటకు ముందుగా ఆయుపాసకుడు వాయువునొద్దకు బోవును " అని వాయువును శెందు సమయమును నిర్ణయించుచున్నది. మఱియును " మాసే ఘోదేవలోకం (మాసముల నభిమానిండు దేవతనుండి [మాసములని దేవులవలన మాసములన్నియు సంగములుగా గలిగియున్న సంవత్సరమనకూడ ఇతరశ్రుతిసహాయముచే నిర్ణయించుకొనవలయును] దేవలోకమునకుబోవును) " అనువాక్యమునుబట్టియించిన వాయువునకును సంవత్సరాభిమానిదేవతకును నడుమ దేవలోకమొక్కటి కలదని తెలియబడుచున్నది. ఈకాణిమువలన ఉపాసకుడగువాడు సంవత్సర, దేవలోక, వాయు, సూర్యులను క్రమముగా శెందునని తాత్పర్యము.

—(*) స. వరుశాధికరణమ్. (*)—

అని మఱియు కాష్ఠీతకే బ్రాహ్మణ శ్రుతియందు వాయువును గూర్చి చెప్పినపిదప వరుశాదులనుగూర్చి చెప్పబడియున్నది. ఈఅర్చిరాదిమార్గమునందు ఆవరుశాదు లెట్లు సంబంధపడుదురను విషయమునుగూర్చి ఈఅధికరణమున నిర్ణయించుచున్నాడు.

సూ॥ :: తటితోధివరుణస్సంబంధాత్ ॥

టీక॥ సంబంధాత్ = సంబంధము సరిగానుండుటవలన, తటి తోధి=తటిల్లోకమునకు తరువాత, వరుణః=వరుణుడు, నివేశనియః= నిలుపుకొనతగినవాడు.

తా॥ సూర్యునిపిడిచినపిదప ఆయుపాసకుడు ఇంద్రలోకమును తటిల్లోకమును (మేరువులను) వరుణలోకమును ఇంద్రలోకమును ప్రజాపతిలోకమును క్రమేణాచి పిదప బ్రాహ్మలోకమునకు జేరును. కొప్పితకే బ్రాహ్మణోపనిషత్తునందు వాయువునకు పిదప వరుణుడు చెప్పబడియున్నను ఆయుని తటిల్లోకమునకు తరువాతనే చేర్చు కొనవలయును. జలాధిపతిగనుకనే నావరుణుడు మేరువులకుపైనున్న జలసహిత మేఘములన అక్రమించియున్నాడనుటయే యుక్తియుక్తముగదా. ఈయుక్తివలన వరుణుని తటిల్లోకమునకు తరువాతనే చేర్చుకొనవలయును. అకొప్పితకే బ్రాహ్మణోపనిషత్తునందే వరుణునిక పిదప చెప్పబడియున్న ఇంద్రలోక ప్రజాపతి లోకములు మాత్రము క్రమముగానే చేర్చుకొనబడవలయునని తార్కియము.

—(*) ౪. అతివాహికాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ ముందుచెప్పబడియున్న అర్చి (వాసిరధిమానించు అగ్ని లోకము) మొదలగునవి నగురైపానకులు పోవుమార్గమునకు గుర్తు లా, తేక, సునిభోగము అనుభవించునట్టి స్థలములా, లేక, ఆహిపా సకులను ఒకచోటనుండి మఱియొకచోటికి తీసికొనిపోవునట్టి అంచలా, అనువిషయమును ఈ అధికరణమున విచారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౪॥ అతివాహికాస్తప్తంగాత్ ॥

టీక॥ తప్తంగాత్ = వానితగిన గురువులుండుటవలన, అగ్నిగ్ధ దయోనిద్యుదంతాః = అర్చిరధిమాన దేవతయగు అగ్ని మొదలు మేరు వువరకు చెప్పబడియున్న దేవతలందరును అతివాహికాః= ఆహిపా సకుని ఒకస్థలమునుండి మఱియొకస్థలమునకు గొనిపోవువారే.

తా॥ అగ్నిమొదలగు దేవతలు తమలోకమునకువచ్చిన ఉపా సకుని ఇతర లోకమునకు తీసికొనిపోవుచుందురు. మేరువునుగూర్చి చెప్పినంతవరకు ఇట్లేయని తెలిసికొనవలయును. ఇట్లు నిర్ణయించు

టకు శ్రుతియందు ఒకగురుకు కనపడుచున్నది. ఎట్లనగా (ఉపాసకుడు తేటిల్లెలొకమునకు బొవుననిచెప్పినపిదప “ చంద్రమసోవిద్యతం తత్పురుషో ఒమాసవస్సవినాః ” బ్రహ్మగమయతి (ఉపాసకులు చంద్రలొకమునుండి తేటిల్లెలొకమునకు బొవుదురు. సిద్ధుడొకడు వారి నచ్చటినుండి బ్రహ్మలొకమునకు గొనిపోవును.) అని చెప్పబడియున్నది. దీనినిబట్టిచూచిన విద్యుల్లెలొకమువరకు క్రవముగా చెప్పబడియున్న అగ్నిగ్నిదేవతలకూడా తమతమలొకములనుండి అనంతరలొకమునకు గొనిపోవువారేయని సిద్ధాంతము జేయవలసియున్నది. ఈకారణమువలన అఅగ్నిగ్నిదేవతలొకములు దేవయాన మార్గమునకు గురుతులని చెప్పటకు వీలులేదు. అగ్నిలొక వాయులొకము అను మొదలగునవి శ్రుతియందు లొకశబ్దమున్నదను సంకేతమాత్రమున నా లొకములు బ్రహ్మలొకమునకు బొవుచున్న తీవునకు భోగస్థానములని చెప్పటకు వీలులేదు. ఆతీవునకు అప్పుడు భోగస్థానములగు సర్వేంద్రియములును లీనమై యున్నవికదా. కావున అగ్నిగ్నిదేవతలు తమ తమ లొకములనుండి అనంతరలొకములకు ఉపాసకుని గొనిపోవుదురనటయే సిద్ధాంతమని తాత్పర్యము.

అప॥ పైన సిద్ధాంతముచెసియున్న విషయమును దృఢపరుచుటకై షటిమొక లొకన్యాయమును జూపుచు అర్చిరాది పదములు తత్వైకభిమాని దేవతలనుగూర్చియే చెప్పననియు అచ్చటనుండు లొక శబ్దము “ లొక్యన ఇతిలొకః ” అను వ్యుత్పత్తిచేత దేవతనేజెప్పునగాని లొకమునుగూర్చి చెప్పదనియు నిరూపించుచున్నాడు.

సూ॥ ౫॥ ఉభయవ్యామోహోత్పత్తిర్ధేః ॥

టీక॥ అన్యథా = అర్చిరాదిశబ్దములు లొకములను గూర్చియే చెప్పననిన, ఉభయ వ్యామోహోత్ = ఇరువురకును (లొకములకును బ్రహ్మలొకములకు పోవలసియున్న యుపాసకులకును) అజ్ఞానమే యుండుటవలన, లొకన్యాయవిరోధః = “ చేతనలైనను మూర్ఖును చేంది ఇంద్రియజేష్టులు లేకుండునప్పుడు వారిని మఱియొక చేతనడు నడిపించును, లేక, తేసికొనిపోవును. ” అనులొకన్యాయమునకు విరోధమువచ్చును. అస్మాత్ = ఈ కారణమువలన, తత్త్వేధేః = పైనచెప్పిన

సిద్ధాంతమే (అర్చిరాదులు తేవలోకమునకు వచ్చిన యుపాసకుని అనంతర లోకమునకు గొనిపోవుదు రనునవియే యని చెప్ప సిద్ధాంతమే) స్థిరమగునుకావున, పూర్వోక్తం సమంజసం = పై సూత్రము నందు చెప్పినదియేనది.

తా॥ ప్రతియందలి లోకశబ్దము అగ్నియదిలోకములనుగూర్చి యే చెప్పవలసిన యుక్తి. విరోధము వచ్చునని పై సూత్రము నందు నిరూపించి యున్నాము. అనిరూపణవలన ప్రతియందలి అగ్నియది పదములు తత్తేజవతా వాచకములనియే చెప్ప వలసి వచ్చుచున్నది గదా? ఇట్లు చెప్పుకపోయినచో డల ప్రత్యక్ష సిద్ధమగు న్యాయమునకు విరోధమువచ్చును. అట్లనగా :— అగ్నిలోకాది శబ్దములు అగ్ని మొదలగువారు ప్రభువులుగానూడు లోకములను గూర్చియే చెప్పవలసిన అచేతన పదార్థములను గూర్చినే చెప్పుచున్నవి అని అనవలయును గదా. బ్రహ్మలోకమునకు పోవు నుపాసకులు మరళావస్థను జెందుటచేత స్వప్రయత్న మేమియును లేనవారుగావున చేతనులైనను అచేతనులవంటివారే. వారికి స్వనిత్రముగా ఒకలోకమునుండి మఱియొక లోకమునకు గమనము సంభవింపదు. పైన నిరూపించబడిన విధముగా అర్చిరాది శబ్దములకూడ అచేతనములగు అగ్ని లోకాదులను చెప్పనవియుగునని అయుపాసకులు యొకచోటనుండి మఱియొక చోటికి పోవుటకే విఠలేదు. ఒకయచేతనము మఱియొక యచేతనమును లేక తత్త్వమును ఒకచోటికి తిరిగొని పోవుననుట ప్రత్యక్షమునకు విరుద్ధముగదా. ఈ కారణమువలన అచేతనములగు నుపాసకుడు ఒకలోకమునుండి మఱియొకలోకమునకు పోవుట సిద్ధించుటకై, “అర్చిరాది శబ్దములు చేతనులగు నగ్నియదిచేతలనే చెప్పును ” అనిలోక న్యాయానుసారముగా నొప్పుకొనవలయును. అప్పుడు “ లోక్యత ఇతి లోకః (చూడబడునది లేక తిరిగికొనబడునది కావున లోకము) ” అనువ్యుత్పత్తిచే లోకశబ్దమును అగ్నియదులకు విశేషణమునుగా చేసికొనవచ్చునని తాత్పర్యము.

అచ॥ పైన చేసిన సిద్ధాంతము సరియైనది కాదు. “ తా॥ వైద్యుతాల్లోకాదమానవః పురుషః బ్రహ్మగమయతి (ఆడిపాస

౪౨౨ బ్రహ్మసూత్రములు • తీర్థాత్యర్థసహితము.

కులును విద్యుల్లోకమునుండి యొక సిద్ధుడు బ్రహ్మ లోకమునకు తీసి
కొనిపోవును.)" అను శ్రుతియందు విద్యుల్లోకా నంతరము వరుణా
నులు ఆ ఉపాసకుని గొనిపోవుననియు సిద్ధుడొకడు ఆ యుపాస
కుని బ్రహ్మలోకమును జేర్చుననియు చెప్పబడి యున్నది. దీనిని బట్టి
చూచిన అర్చిరాదులుగూడ ఉపాసకుని అనంతర లోకములకు తీసి
కొనిపోవువారు వారిని చెప్పవలసి యున్నదికదా. అనిన నట్లు కాదని
చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౬॥ వైద్యుతే వైవరతస్తచ్చతేః ॥

టీక॥ తతః=విద్యుల్లోకమునుండి, తచ్చతేః = శ్రుతిచెప్పిన
ప్రకారము, వైద్యుతేవైవ-వైద్యుతపురుషునిద్వారాగా బ్రహ్మలోక
మునుండి ఈ యుపాసకులను గొనిపోవుటకై వచ్చిన సిద్ధుడు వైద్యుడు
డనబడును,) బ్రహ్మలోకగమనం = ఉపాసకులు బ్రహ్మలోకమునకు
పోవుదురు.

తా॥ బ్రహ్మలోకమునుండి ఉపాసకుని గొనిపోవుటకై విద్యు
ల్లోకమునకు వచ్చిన పురుషుడు వైద్యుడు డనబడునని తెలిసికొనవల
యును. ఉపాసకులగువారు దేవయానిమార్గము నవలంబించి అగ్ని
మొదలగువారిచే క్రమ క్రమముగా అనంతర లోకములకు గొనిపోవ
బడుచు తటిల్లోకమును జేరుదురు. అచ్చటనుండి మాత్రము అనంతర
లోకస్థులగు వరుణాదులు స్వయముగా వారినిగొనిపోవరు. వైద్యుత
పురుషుడు ఒకడే ఆ వరుణాదుల సహాయముచే వారిని బ్రహ్మలోక
మునకు జేర్చును. ఈ విషయమంతయును అవతారికయందు ఉదహ
రింపబడిన శ్రుతిచేతనే స్పష్టముచేయబడినది. మొట్టమొదట "అర్చి
రాదులు ఉపాసకులను తమతమ లోకములనుండి యనంతరలోకము
లకు గొనిపోవును. అనువిషయము ఎట్లు సిద్ధించిన దందులేమో ఆ
విషయముకూడ సై శ్రుతిచేతనే సిద్ధాంతము చేయబడుచున్నది. అది
యెట్లుననః—విద్యుల్లోకమునుండి వైద్యుతపురుషుడు వారిని గొని పో
వునని చెప్పటచే నుతకుముందుగూడ వాసుస్వతంత్రులై వచ్చినవారు
కాకనియు యితరులెవరో యొకరు వారినొకచోటనుండి మఱియొక
చోటికి తీసికొని వచ్చుచునే యుండిరనియు తెలియ వచ్చు చున్నది.

విద్యుల్లోకమునుగూర్చి చెప్పబడుచుండు అర్చిరాదితొలకములకుప్రభువులగు అగ్నిముదలగువానిగూర్చిలేవు మఱియెవ్వరిగూర్చియుచెప్పియుండక పోవుటచేత నాయుగ్మయదులే వారిని తమ తొలకమునుండి మఱియొక తొలకమునకు గొనిపోవుచుండవలయుననికూడ వానివలననే ఏర్పడుచున్నది. ఈ విషయము బాల్మవ సూత్రమునందు నిర్ణయింపబడియున్నది. ఇదియధ్యాత్మము, కాదా, అని కొంతసంశయము కలిగిన నదికూడ ప్రస్తుతశ్రుతిచేతనేనివారింప బడుచున్న వి. ఎట్లనగా:— అర్చిగాది తొలకమునకు ప్రభువులగు అగ్నిముదలు ఎట్లు ఉపాసకునియవంతర తొలకములకు గొనిపోవునో అట్లే విద్యుల్లోకమునకు అనంతరమందున్న వరుసాదులకూడ ఉపాసకులకు వాహకులే (ఒక చోటనుండి మఱియొకచోటికి గొనిపోవువాలే) కావలయును గదా. శ్రుతియందు అట్లు చెప్పబడలేదు. కావున అగ్నిముదలకూడవాహకులగుదురో కాగో అనుసంశయము కలుగును. అట్లుకలిగినను దానిని పై శ్రుతినే నివారించును. బాగుగ నాలొచించిన “వైద్యులేవురు యదు ఉపాసకులను విద్యుల్లోకమునుండి గొనిపోవును.” అనుటకును “వరుసాదులు ఉపాసకులకు వాహకులు కావలయును” అనుటకును విరోధమేలేదు. ఒకడు (వైద్యులేవురుయడు) ప్రధాన వాహకుడనియు తక్కినవారు (వరుసాదులు) ఆప్రధాన వాహకులనియుచెప్పవచ్చునుగదా. తినిబట్టి చూచిన అగ్నిముదలు ప్రధాన వాహకులనికూడ పైశ్రుతిచేతనే నిర్ణయింపబడినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఈ కారణముల వలన అర్చిరాదుల వాహకులను విషయము చక్కగ సిద్ధాంతము చేయబడెనని తాత్పర్యము.

—(*) x. కార్యధికరణమ్. (*)—

అప॥ ఈ విధముగా నాబగు అధికరణములచేత బ్రహ్మలోక ప్రాప్తికి వలసిన దేవయానమార్గమును నిరూపించి ఈక్రింద ఫలభూతమగు బ్రహ్మలోకమునుగూర్చి నిరూపించువాడై మొట్టమొదట స్వసిద్ధాంతమును చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౭॥ కార్యచందరి రస్యగత్యుపపత్తే॥

టీక॥ అస్య=ఈ సగుణబ్రహ్మకు (ఈ సగుణబ్రహ్మనుగూర్చి)

౪౨౪ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకాతార్కర్యసహితము.

లేక ఈయుపాసకునకు, గమ్యపవత్రే = గమనముసంభవించు కావున,
అమానవపురుషః = అసిద్ధుడు, కార్థం = సగుణబ్రహ్మనే, గమయతితి =
పొందించునని, బాదరి = బాదరిమహాముని, మన్యతే = రలించుచున్నాడు.

తా|| “ అమానవపురుషో బ్రహ్మగమయతి ” అనుశుభియం
దు చెప్పబడియున్న బ్రహ్మ సగుణబ్రహ్మయే కాని సిద్ధుణ బ్రహ్మకా
దు. (అనగా వైద్యులపురుషుడు ఉపాసకులను సగుణబ్రహ్మయొద్దకు
చేర్చుచుగాని సిద్ధుణ బ్రహ్మయొద్దకు తీర్చడనుట.) ఏలయనగా సిద్ధుణ
బ్రహ్మము స్వవ్యాపకుడును జీవునకు అభిన్నుడును కావున ఆయనను
పొందుటకై ఒకచోటనుండి మఱియొక చోటికి బోవ నక్కర లేదు.
ప్రస్తుతమున ఉపాసకుడు అహోక్ష బ్రహ్మజ్ఞానము లేనివాడగుటచే
“ తానువేరు, పరబ్రహ్మము వేరు ” అని రలించు చుండును కావున
వాడు ఒకచోటినుండి మఱియొకచోటికి బ్రహ్మ ప్రాప్తినిగ్రహించు బోవు
ననుటలో విరోధములేదు. వానికి గమ్యస్థానముగు (పొందలేనిచోట
గు) బ్రహ్మసూత్రము ప్రవచనపరిచియు కిషకారముసిద్ధుణ బ్రహ్మ
గా నుండుటకువీలులేదు. సగుణ బ్రహ్మ పరిచ్ఛిన్నుడే (ఒకచోటనుం
చువాడే) కావున ఆయనయే యట్లు (వానికి గమ్యస్థానముగా) ఉం
డరగినవాడు. కావున అసిద్ధపురుషుడు ఉపాసకులను సగుణ బ్రహ్మ
యొద్దకి గానిపోవునుగాని సిద్ధుణ బ్రహ్మయొద్దకు కాదని బాదరి మహా
ముని యభిప్రాయపడుచున్నాడని తాత్పర్యము.

సూ|| ౮|| విశేషితత్వాచ్చ ||

టీక|| అన్యత్ర = మఱియొక శుభియందు, విశేషితత్వాచ్చ = విశే
షణముచే ఉపాసకులకు గమ్యస్థానముగు బ్రహ్మ సగుణబ్రహ్మయేయని
నిరూపించి యుండుటవలనగూడ, తత్కార్యమేవ అమానవః = అను
ముదలగు వాక్యమునందు చెప్పబడియున్న బ్రహ్మ సగుణబ్రహ్మయే.

తా|| “ బ్రహ్మలోకాగమయతి (బ్రహ్మలోకములను పొం
దిండును) ” అను వాక్యమునందు బహువచనము ప్రయోగంపబడి
యుండుటవలన బ్రహ్మలోకశబ్దముచే చెప్పబడిన బ్రహ్మ నిర్విశేష
బ్రహ్మయగుటకు వీలులేదని తెలియజేయబడుచున్నది. ఈవిధముగా
విశేషణముచేత బ్రహ్మకర్తారము శ్రుతిచేతనే స్వయముగా సిద్ధ

యింపబడెను. కావున ప్రైసూత్రమునందు చేసినసీద్ధాంతమునకు భంగములేదు. ఇట్లు నిరూపింపబడిన దాదరిశహాముని మతమే వ్యాసమతమని తెలిసికొనవలయునని తాత్పర్యము.

అవ|| ఇట్లు చెప్పట సరికాదు. నసత్తుంసక లింగమునందును బ్రహ్మశబ్దము పరబ్రహ్మమును చెప్పవచ్చుదే (నిర్గుణ బ్రహ్మమును చెప్పవచ్చుదే) ఉపయోగించబడును. కావున సగుణ బ్రహ్మమును చెప్పవచ్చును ఉపయోగించబడును. ఈకారణమువలన "సమానః" అనువాక్యమునందున్న బ్రహ్మశబ్దము సగుణబ్రహ్మపరము గాదనియు దానివలన ప్రేరేపించిన మతము సరికాదనియు చెప్పవలసినవచ్చుచున్నది. అనిన, స్వల్పకాదని చెప్పచున్నాడు.

సూ|| ౯|| సామీప్యాత్తతద్వ్యపదేశః ||

టీక|| సామీప్యాత్ = పరబ్రహ్మముమొకటా సన్నిధానమువలన, కార్యేషి = సగుణబ్రహ్మమునందునూడ, తద్వ్యపదేశః = ఆసత్తుంసకలింగ బ్రహ్మశబ్దముచేత చెప్పట, సంధిః = సంధిమించును.

తా|| అవతారికయందు చూపబడిన దోషము సరిగ్గానదికాదు. నిర్గుణబ్రహ్మమునకును సగుణబ్రహ్మమునకును మిక్కిలిదగ్గర. నిర్గుణుడగు బ్రహ్మ నొకటాదానినే ఉపాసకులను అనుగ్రహించుటకై మనోమయత్వాది గుణములు కలదానినిగా నొకటాచోటను తత్త్వార్థమును తెలియజేయుటకై స్వీకృతేషమైన దానినిగా నొకటాచోటను చెప్పచున్నాముగదా. ఇందు మనోమయత్వాది గుణములగు బ్రహ్మ సగుణ మనియు అపరమనియు కార్యమనియు చెప్పబడు చున్నది. ఈకారణమువలన సగుణబ్రహ్మమునకును శుద్ధబ్రహ్మమునకును భేదమేలేదు. కావున శుద్ధబ్రహ్మవాచకమగు సత్తుంసకలింగ బ్రహ్మశబ్దముచే సగుణబ్రహ్మను చెప్పటవలన విరోధపేమియును లేదని తాత్పర్యము.

అవ|| ఇట్లుచెప్పిన " నసత్తునరావర్తతే చాదు [బ్రహ్మను పొందినవాడు] కిరిగీ రాదు " అనుశ్రుతికి విరోధమువచ్చును. కార్యబ్రహ్మలోకము పంచభూతములవలన కలిగిన దగుటచేత అనిత్యముగదా. అనిన సమాధానము చెప్పచున్నాడు.

౪౨ బ్రహ్మసూత్రములు * టీకా తాత్పర్యసహితము.

సూ॥ ౧౦॥ కార్యత్యయేతదధ్యక్షేణ సహాతఃపరమధి
ధానాత్ ॥

టీక॥ అధిధానాత్ = “ నసప్రసరావ ర్తతే ” అను మొదలగు శ్రుతివలన, కార్యత్యయే = కార్యబ్రహ్మలోకము నశించునప్పుడు, తదధ్యక్షేణసహ = దానికధిపతియగు బ్రహ్మజ్ఞోకూడా, అతః = ఆకార్యబ్రహ్మలోకమునకుంటే, పరం = శ్రేష్ఠమైన మోక్షమును, ఉపాసకాః = ఆయుపాసకులు, ప్రతిపద్యంతే = పొందుదురు.

తా॥ పైన నిరూపింపబడిన మనము “ నసప్రసరావ ర్తతే ” అనుశ్రుతికి విరుద్ధమని చెప్పవలసివచ్చును. ఉపాసకుడగువాడు పైన నిరూపింపబడిన దేవయజమాన్యము అనుసరించి బ్రహ్మలొకమును జేరి అచ్చటనే అపరోక్ష బ్రహ్మజ్ఞానమునుచెంది ఆలొకము నశించునప్పుడు దానికధికారియగు కార్యబ్రహ్మజ్ఞోకూడ మోక్షమును పొందునని “ నసప్రసరావ ర్తతే ” అను శ్రుతినిబట్టియే నిర్ణయించుటకు ఏలుగలదుకదా. కావున అవతారికయందు చూపబడిన పూర్వపక్షమువలన సిద్ధాంతమునకేమియును భంగమురాదని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౧॥ స్మృతేశ్చ ॥

టీక॥ స్మృతేశ్చ = స్మృతివలనకూడా, ఏవమేవ = పైనచెప్పిన విధముగానే సిద్ధించుచున్నది.

తా॥ “ బ్రహ్మసాసహతేనర్వే సంప్రాప్తేప్రతిసంచరే । పరస్యాంతేకృతాత్మానః ప్రవిశంతిపరంపదం (మహాశరణ్యము వచ్చినప్పుడు హిరణ్యగర్భుని యధికారము తిరిగివస్తును. అప్పుడు ఆతనిలోకమునందున్న ఉపాసకులు అపరోక్ష బ్రహ్మజ్ఞానము కలవారై ఆయనతోకూడ మోక్షమును చెందుదురు.) ” అనుస్మృతిని బట్టిచూచినను పైనసూత్రమునందు చెప్పినవిషయమే స్థిరమగుచున్నదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఈవిధముగా స్వసిద్ధాంతమును తెలియజేసి సూత్రకారుడు పూర్వపక్షమును చూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౨॥ పరంజైమినిర్ముఖ్యత్వాత్ ॥

టీక॥ ముఖ్యత్వాత్ = నపునకలింగ బ్రహ్మశబ్దము పరబ్రహ్మమునందే ముఖ్యమైయుండుటవలన, బ్రహ్మ = “ సమానవః ” అను

వాక్యమునందున్న బ్రహ్మము, పరం=పరిబ్రహ్మమే (నిర్గుణబ్రహ్మమే) ఇతిజైమినిర్వచ్యతే = అనిజైమినిమహాముని తలచుచున్నాడు.

తా॥ నప్రంసకలింగమునందలి బ్రహ్మశబ్దము ముఖ్యముగా నిర్గుణబ్రహ్మమునుగూర్చియే వర్ణించును. ముఖ్యార్థమునకు బాధలేనట్లును గొఱొక్కమును (అప్రధానమగునర్థమును) చెప్పట యుక్తముకాదు గదా. కావున “ సమానం ” అను వాక్యమునందలి నప్రంసకలింగ బ్రహ్మశబ్దముచేత చెప్పబడనది శుద్ధబ్రహ్మమే ఈ కారణమువలన అర్చిరాదులును సిద్ధుడగు ఉపాసకులగువారికి శుద్ధపరిబ్రహ్మముయొక్క సమీపమునకే గొఱొక్కమునకు జైమినిమహాముని అభిప్రాయ పడుచున్నాడని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౩॥ దర్శనాద్య ॥

టీక॥ దర్శనాద్య=శ్రుతివలనకూడ, ఏవమేవేతి=ఇదియేసిద్ధాంతముగా నేర్పడనని, జైమినిమహాముని=జైమినియభిప్రాయము.

తా॥ “ తియోచ్చైశ్చైవ సృన్మృత్యోశ్చైవ (అనుభవమైనా నాదీ మార్గమున నిర్ణయించినవాడు మోక్షమును చెందును) ” అని శ్రుతి ఉపాసకునకు మోక్షమును చెప్పుచున్నది. “ సమానం ” అను శ్రుతియందలి బ్రహ్మశబ్దమునకు “ సగుణ బ్రహ్మ ” అని అర్థముచెప్పి “ ఉపాసకులగువారు సగుణబ్రహ్మలోకమును చెందుదురు ” అనిచెప్పినచో ప్రాకృతిక విరోధమువచ్చునగదా, కావున అచ్చటనుండు బ్రహ్మశబ్దమునకు స్వతేవబ్రహ్మయే అర్థమగుచు “ గుణ్యమును ఉపాసకుని సచ్చటకే గొఱొక్కమునకును దానివలనను ఉపాసకుడు ముక్తుడగుననియు జైమినిమహాముని అభిప్రాయ పడుచున్నాడనియు తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు చెప్పట సరికాదు. “ ప్రజాపతేస్స భాంవేశ్వప్రపద్యే (బ్రహ్మచేతనియొక్క సభాభవమునుగూర్చి పోవుడు) ” అనుశ్రుతియందు ఉపాసకుడగువాడు బ్రహ్మలోకమునకు (సగుణ బ్రహ్మలోకమునకు) పోవలయునని సంకల్పించుకొని చెప్పబడియున్నదికదా. అనిని జైమినిమహాముని (పూర్వపక్ష) సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౪॥ నవకార్యే ప్రతిపత్త్యభిసంధిః ॥

టీక॥ ప్రతిపత్త్యభిసంధిః = “ప్రజాపతే” అను మొదలగు వాక్యమునందలి ప్రతిపత్త్యభిసంధి (పొందవలయుననేర్పచ్చ) కార్యే = కార్యబ్రహ్మవిషయమునందు, నచసంభవతి = సంభవించునని చెప్పుటకువీలులేదు.

తా॥ పైన ఉదహరించబడిన శ్రుతియందు చెప్పబడిన విషయము (ఉపాసకుడు బ్రహ్మతొకమును పొందవలయునని కోరుననువిషయము) సగుణబ్రహ్మపరమైవదికాదు. (అనగా సగుణబ్రహ్మలోకమునుగూర్చి పోవలయునని తలంపడనుట) మఱియేమనిన “నిర్గుణబ్రహ్మమును పొందవలయుననిగూడ సంగల్పించును” అనియే చెప్పవలయును. వీలయినగా “యదంతరాతే తిద్బ్రహ్మ (నీలోకలనుండునదివర బ్రహ్మమే)” అను వాక్యమునేత “ప్రస్తుత ప్రకరణమునందు సుద్ధపర బ్రహ్మమును గూర్చినే చెప్పబడుచున్నది” అని స్పష్టముచేయబడుచున్నదిగదా. నిర్గుణపరబ్రహ్మమునుగూర్చి చెప్పనసినయెడల సర్వవ్యాపకుడగు నాపరబ్రహ్మనుజెందుటకై యొకచోనుండి మఱియొకచోటికి పోవలసిన యావశ్యకతలేదు. కావున “ప్రజాపతేస్సభాం” అనువాక్యమునందు చెప్పబడియున్న సంకల్పము నిర్ధారకము కావలసివచ్చునందురేమో అదీయొకవిరోధము కాదు. బ్రాహ్మి (పొందుట) అను పదమునకు బోపచారికముగా అర్థము చెప్పవచ్చునుగదా. ఈకారణమువలన “సమానః” అను మొదలగు వాక్యమునందలి బ్రహ్మశబ్దమునకు నిర్విశేష బ్రహ్మమనియే యర్థము చెప్పటయు క్రియుక్తమని జైమిని యభిప్రాయపడుచున్నాడు. ౧౨వది, మొదలుకొని ౧౪వది, సూత్రములవరకు చెప్పబడిన విషయము పూర్వపక్షము. ౧ వది, మొదలు ౧౧వది, సూత్రములవరకు చెప్పబడినవిషయము సిద్ధాంతము. ఆ యా సూత్రముల యర్థమునుబట్టిచూచిన మొదటివి సిద్ధాంతసూత్రము అగాను తర్వాతవి పూర్వపక్షసూత్రములుగాను కనుపడుచున్నను శంకరాచార్యులవారల పాతక్రమముననుసరించియే వాటికి వ్యాఖ్యానముచేసెను- వాదస్పతి మిశ్రులుమాత్రము పాతక్రమమున కంటే అర్థక్రమము బలవత్తరమను నభిప్రాయముచే పూర్వపక్షమును ముం

నును సిద్ధాంతమును తరువాతను కూర్చియున్నాడు. ఈ పూర్వపక్షమునందు చూపబడిన కారణములలో ౧౨ వ - సూత్రమునందు చెప్పబడిన “ ముఖ్యత్వము (నపునక నింగబ్రహ్మ శబ్దము పరబ్రహ్మమునందే ముఖ్యమను కారణము.) ” ౯ వ - సూత్రమునందును, ౧౩ వ - సూత్రమునందు చూపబడిన “ దర్శనాత్ (శ్రుతివలనబ్రహ్మ శబ్దము నిర్గుణ బ్రహ్మపరమను కారణము ౧౦ వ సూత్రమునందును ఖండింపబడియే యున్నది. ప్రస్తుత సూత్రమునందు చూపబడియున్న కారణముకూడ సిద్ధాంతమునకు భిన్నముకలంగజేయునేరదు. “ ప్రజాపతేస్స భాం ” అను మొదలగునది “ వాక్యమం ” కావున ప్రకరణమునకంటె బలవత్తగును. నిజమునగాక గణనకల్పమునకు (పాండుదును అనుసంకల్పమునకు) ముఖ్యార్థము (పోవుట అనునట్టిప్రధానమునకు నర్థము) ఉండగా (అనగా గణనను దానికి సగుణ బ్రహ్మలొకమునుకూర్చి పోవుట అను ముఖ్యార్థము. చెప్పబడు చక్కని ప్రియకలిగియుండగా నుట) బ్రహ్మచరిత్యమును చెప్పట యుక్తియుక్తముగాదు. ఈ విషయము, ౬ వ - సూత్రమునందే నిరూపింపబడియున్నది. కావున ఈ పూర్వపక్షమువలన సిద్ధాంతమున కేమియును భంగములేదనియు “ అమానసం ” అను వాక్యమునందలి బ్రహ్మ పదమునకు సగుణ బ్రహ్మయే యర్థమనియు తోచునగును.

—(*) ౬. అప్రసంగాలంబనాధికరణమ్. (*)—

అన|| ఈ విధముగా బ్రహ్మలోక మార్గమును గూర్చియు బ్రహ్మలోకమున గూర్చియు నిరూపించి ౪-క్రమం యధికరణమునందు బ్రహ్మలోకమునకు పోవువారిని నిరూపించుచున్నాడు. ఉపాసకులందరును బ్రహ్మలోకమునకు పోవువారైనా, కారా, అను విషయము ఇందు విచారింపబడును. ఉపాసకులు రెండువిధములుగా నున్నారు కొందరు నిర్విశేషుడగు పరబ్రహ్మమును మనోమయత్వాది గుణములుకల వానినిగా నుపాసింతురు. మఱికొందరు వాక్య, మనస్సు మొదలగు వానినే పరబ్రహ్మదృష్టిలో నుపాసింతురు. ఈ రెండువిధములగు వారిలోను బ్రహ్మలోకమునకు పోవు వారెవరు, పోకుండు వారెవరు, అనువిషయము ఇందు నిర్ణయింపబడును.

సూ॥ ౧౫॥ అప్రతీకాలంబనాన్నయతీతి బాదరాయణ

ఉభయథాఽదోషాత్తత్కృత్

టీక॥ ఉభయథా = రెండువిధములుగాకూడ (ఉపాసకులలో కొందరిని సిద్ధుడు బ్రహ్మలోకమునకు గొనిపోవును. కొందరిని గొని పోవడు. అనిచెప్పినప్పటికీకూడ) అదోషాత్ = దోషము లేకపోవుట వలన, అప్రతీకాలంబనాత్ = ప్రతీకోపాసనలను చేయకుండువారినే, అమానవః = సిద్ధుడు, బ్రహ్మలోకంబనయతి = బ్రహ్మలోకమునకు తీసి గొనిపోవును. తత్కృత్ = ఎవ్వరు చేసినవానినించునో వాడు దానిని చేందును. అనున్వాయముకూడ, ఏతత్సమర్థయతి = పైనచెప్పినవిషయమును సిద్ధాంతము చేయుచున్నది, ఇతి = అని. బాదరాయణః = వ్యాసాచార్యులు. మన్యతే = కలంచుచున్నాడు.

తా॥ సిద్ధుడు పరిబ్రహ్మమును ఉపాసించిన యుపాసకులనే బ్రహ్మలోకమునకు గొనిపోవునుగాని ప్రతీకములను (బ్రహ్మద్వైపీ చే ధ్యానింపబడు మనస్సు మొదలగువానిని) ఉపాసించు నుపాసకుల నచ్చటికి గొనిపోవడు. ఇట్లుచెప్పుటవలన “ అనియమ స్వర్గేషాం ” అనుస్థలమునందు చేప్పిన మార్గసంగ్రహముచే (కేవలమాన మార్గము ఉపాసకుల కందరికును కలదనటకు) విరోధ మేమియును రాదు. ఆస్థలము ప్రతీకోపాసకులనుగూర్చి చెప్పినది కాదని తెలిసి కొనవలయును. ఈ కారణమువలన ఉపాసకులతొ కొందరు బ్రహ్మ లోకమును జెందుదురనియు కొందరు లేదనియు నొప్పుకొనుటవలన దోషమేమియును రాదు. మరియు తత్కృత్ వ్యాయమువలన (ఎవ్వడెట్టి యుపాసనలను చేయునో వాడు ఆస్థలమునే లేక చేసతనే జెందును. అనున్వాయమువలన) పైనచెప్పిన విషయమేధృవీకరింపబడుచున్నది. కావున సిద్ధుడు ప్రతీకోపాసనల చేసినవారిని బ్రహ్మ లోకమునకు గొనిపోవదని వ్యాసమహాముని యభిప్రాయమని తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౬॥ విశేషంచదర్శయతి ॥

టీక॥ విశేషంచ = భేదమునుకూడా (ప్రతీకోపాసనలయంద ఫలభేదమునుకూడ) దర్శయతి = ప్రతిచెప్పుచున్నది.

తా॥ ప్రతి ప్రతీకోపాసనలకు పరస్పర భిన్నములగు ఫలన

లుగలవని చెప్పుచున్నది. ఈ కారణమువలన నీ యుపాసనలు పర
బ్రహ్మ పాసనలు కానేరవు. “వికల్పావికల్ప ఫలత్వాత్”
అను సూత్రమునందు పర బ్రహ్మ పాసనలకు ఫల భేదము లేదని
చెప్పబడి యున్నదిగదా. (ఈ కారణమువలన ప్రతి కోపాసకు లగు
వారిని ఆసిద్ధుడు బ్రహ్మతాకమునకు గొనిపోవడు. అయితే ఆ ప్రతి
కోపాసకులుకూడ జేవయానూర్ణము నవలంబించి లేటి స్థానము
వరకు పోయి ఆచ్చటనే కర్మఫలము మగు నంతవరకు నుండురని
సంప్రదాయము నెరిగినవారు చెప్పుదురు.) పైన విరూపించిన కారణ
ములవలన ప్రతికోపాసకులు బ్రహ్మ తాకమును చింద రనుటయే
సిద్ధాంతమయ్యెనని తాత్పర్యము.

అర్చిరాదినా మ్మౌడకః॥ ౬॥ ౧౬॥

అర్చిరాదినా, వాయుం, నిటిశో, తివాహికా, కార్యం,
చాదరి, రప్రతీకాక్షణి॥ ౬॥

ఇతిత్రీ బ్రహ్మసూత్రే చతుర్థాధ్యాయస్య త్యోగోపాదః.

ఇట్లు చతుర్థాధ్యాయమునందు త్యోగోపాదము,

ము గి నె ను.

—

ఓం.

శ్రీవాసుదేవపరబ్రహ్మగోపదః.

శ్రీగురుభ్యోనమః - హరిః ఓమ్.

బ్ర హ్మ సూ త్ర ము లు.

చతుర్థాధ్యాయము - చతుర్థపాదము.

—(*) ౧. సంపద్యావిర్భావాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ ఈ విధముగా పైపాదమునందునగుట బ్రహ్మపాస
కునకు కలుగుగతిని విచారించి ఇప్పుడు సిద్ధుల బ్రహ్మవేత్తకు గలుగు

గతినిగూర్చి విచారించుచున్నాడు. అందు “ ఏషస్సంప్ర సాదోస్సా చ్చరీరాత్సముఖాయపరంజ్యోతి రుపసంపద్యస్వేన రూపేణాభి నిష్ప ద్యతే (ఈ జీవుడు ఈ శరీరమునుండిలేచి పరమాత్మనుజేరి అచ్చట స్వస్వరూపముతోనే కలిసిపోవును [అనగా జీవ బ్రహ్మల కైక్యము గలుగుననుట.]) ” అను శ్రుతియందు “ జీవ పర బ్రహ్మల కైక్యము చెప్పబడియున్నదా, లేక, స్వర్గరూపయందువలె బ్రహ్మము నందును జీవుడు భిన్నస్వరూపముతోనే ” యుండునని చెప్పబడి యున్నదా, అనుసంశయమును ఈ యధికరణమున నివారించుచున్నాడు.

సూ॥ ౧॥ సంపద్యావిర్భావఃస్వేనశబ్దాత్ ॥

టీక॥ స్వేనశబ్దాత్ = స్వేనఅనుపదమును ప్రయోగించి యుండుటవలన, సంప్రసాదశబ్దాత్ = “ ఏష స్సంప్రసాద ” అను శ్రుతి యందు, బ్రహ్మసంపద్య ఆవిర్భావః=పర బ్రహ్మమునుచేంచి తత్స్వ రూపముతోనే నిలచుట (తనస్వరూపమునకును పర బ్రహ్మ స్వరూప మునకును భేదములేకుండనుండుట, ఐక్యమగుట) ఉక్తిః=చెప్పబడినది.

తా॥ పైన ఉదహరింపబడిన శ్రుతి యందలి అభి నిష్పత్తి శబ్ద ముచే చెప్పబడినది ఐక్యమేగాని తాను ప్రత్యేకముగా పర బ్రహ్మము నందుండుటకాదు. ఈ విషయము శ్రుతియందున్న “ స్వేన ” అని శబ్దముచే దృఢీకరింప బడుచున్నది. స్వశబ్దమునకు “ తాను ” అని అర్థముగదా. ప్రకృతమున నాశబ్దము రూపమునకు విశేషణ మగు చుండుటచే “ తననిజస్వరూపము ” అని యర్థమువచ్చును. ఈ కారణమువలన పర బ్రహ్మముయొక్క యంశమే యగుటచే జీవుడు ఆ పర బ్రహ్మమునందైక్యమగునని పైశ్రుతి కర్థమేర్పడుచున్నది. షట్రియు జీవ బ్రహ్మలకుగల భేదము అవిద్యా మూలక మైనదియే కావున పరోక్ష బ్రహ్మజ్ఞానమువలన ఆ యవిద్య నశింపగా జీవుడు పరబ్రహ్మము నందైక్యము జెందుననుటయంతయు యుక్తి యుక్తముగదా. కావున అవతారికయందు ఉదహరింప బడిన శ్రుతియందు చెప్పబడి యున్న విషయము ఐక్యమేగాని వేరొకటి కాదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు చెప్పటవలన విశేషమేమియును కానరాలేదు. జీవుడెప్పుడును బ్రహ్మస్వరూపుడే కావున వానికి ఐక్యరూపముగ

ముక్తి స్వతస్సిద్ధముగానే ఉన్నదిగదా. అని సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౨॥ ముక్తిప్రతిష్ఠానాత్ ॥

టీక॥ ప్రతిష్ఠానాత్ = “ ఏతంత్యేవలే ధూయోనువ్యాఖ్యాన్యామి (ఈపురుషునిగూర్చి కేవలమతీయైకమాయ విస్తరించి చెప్పదను) ” అని శ్రుతియందు అవధానము మొదలగు బంధములేవియునులేని తీర్పుడే పరబ్రహ్మమును జైక్యమును బొందువాడుగా ప్రతిజ్ఞ చేయుటచే యుండుటవలన, ముక్తి-సర్వబంధ విముక్తుడగు పురుషుడే, విశ్వంగచ్ఛతి-విశ్వరూపమును మోక్షమునుజేయును.

తా॥ అవతారకములను చేయుటచేన పూర్వపక్షము సరియైనదికాదు. సంసారావస్థ గుండుకూడ తీర్పును బ్రహ్మయపుడగుటచే సంశయము లేకపోయియును ఆకాలమునందు కల్పింపగు అవిద్యాసంబంధమువలన కలిగినబంధము (అవస్థలే గలను మొదలగువానితోటి సంబంధము, ఆతీర్పునకు కలదు. ఈముక్త్యావస్థయందన్ననో అభిసోక్ష బ్రహ్మజ్ఞానమువలన నామసిద్ధవలెందును. కావున నాబంధము లేకు. “ ఏతంత్యేవ ” అనుప్రతికూడ ముక్తివిషయమై చెప్పబడు ఉపక్రమించి ప్రతిజ్ఞ (నేను ఈవిషయమును చెప్పబోవుచున్నాను అనిముందుగా చెప్పట) చేయుటవలన మైనచెప్పినవిషయమే సిద్ధాంతమగుచున్నది. కావున మైమాత్రమునందు చేయుటచేన సిద్ధాంతమున కట్లును భంగమురాదని తాత్పర్యము.

అవ॥ “ ఏవస ” అనుమొదలగు శ్రుతియందలి జ్యోతిశ్శబ్దమునకు అగ్నియని అర్థము. కావున కార్యమగు నాజ్యోతిని పొందినవానికి ముక్తికలుగుననుట అయ్యుక్తమనిన సమాధానము చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౩॥ ఆత్మాప్రకరణాత్ ॥

టీక॥ ప్రకరణాత్ = ప్రకరణమువలన, పరంజ్యోతిః = “ ఏవస ” అనుమొదలగు శ్రుతియందు చెప్పబడిన పరంజ్యోతి, ఆత్మా = పరమాత్మయే.

తా॥ జ్యోతిశ్శబ్దమునకు అగ్నియనియర్థముగాదు. యఆత్మాఽపహతపాపావిజరః (సర్వపాపములతోను జరామరణములతోను

సంబంధములేని ఏపరమాత్మకలహో) అను ప్రకరణారంభ వాక్యముచేత నీవిషయము స్పష్టము చేయబడుచున్నది. కావున జ్యోతిశ్శబ్దమునకు పరబ్రహ్మమే యర్థమనియు పైనచేసిన సిద్ధాంతమునకు భంగములేదనియు తాత్పర్యము.

—(*) ౨. అవిభాగేన దృష్టత్వాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ బ్రహ్మమును తెందిన జీవుడు బంధవిముక్తుడేయైనను బ్రహ్మభిన్నుడయ్యే యుండవచ్చునుగదా. అనిన నట్లుకాదని ఈలధికరణముచే సిద్ధాంతము చేయుచున్నాడు.

సూ॥ ౪॥ అవిభాగేన దృష్టత్వాత్ ॥

టీక॥ దృష్టత్వాత్ = శ్రుతియందు చెప్పబడి యుండుటవలన, సః = అముక్తజీవుడు, అవిభాగేన = పరబ్రహ్మముతో భేదములేనివాడుగానే యుండును.

తా॥ “ బ్రహ్మైవ సా బ్రహ్మేష్వేతి (పూర్వావస్థయందు కూడ బ్రహ్మముగానే యుండుటచే జీవుడు మోక్షవస్థయందు కూడ బ్రహ్మయే యగును) ” అను శ్రుతినిబట్టిచూచిన మోక్షవస్థయందు జీవబ్రహ్మలకు భేదమేలేదని స్పష్టముగా తెలియ వచ్చుచున్నది. కావున శ్రుతియందు చూపబడిన పూర్వపక్షము భ్రాంతిమూలకమైనదియేయని తాత్పర్యము.

—(*) ౩. బ్రాహ్మణ్యధికరణమ్. (*)—

అవ॥ పై రెండధికరణములచేతను సిద్ధాంతము చేయబడిన బ్రహ్మరూపుడగు ముక్తునిస్వరూపమును నిరూపింపబోవుచు మొట్టమొదట పూర్వపక్షముల ననువాదము చేయుచున్నాడు.

సూ॥ ౫॥ బ్రాహ్మణ్యైమి నిరుపన్యాసాదిభ్యః ॥

టీక॥ జ్ఞైమిని = జ్ఞైమినిమహాముని, ఉపన్యాసాదిభ్యః = ఉపన్యాసము, (ఈయన సర్వసాపసంబంధములును లేని పరమాత్మ అని ఉద్దేశించుట) విధి (అంతకుముందు తెలియకుండువిషయమును క్రొత్తగా చెప్పుట ఆ పరబ్రహ్మమునుగూర్చి విచారింపవలయును అను మొదలగునవి) వ్యవచేతము (ఆ బ్రహ్మ సర్వజ్ఞుడు అని ప్రత్యక్షముగా చెప్పట) ఈకారణములవలన, ముక్తః = ముక్తుడగుజీవుడు

బ్రాహ్మణ = బ్రహ్మకు గల సర్వజ్ఞత్వాది గుణములతో, సహితవంతి
వృత్తి = కూడుకొనినవాడుగానే యుండును. ఇతిమన్యతే = అనితలంచు
చున్నాడు.

తా॥ ముక్తుడగు జీవునకు పరబ్రహ్మకుగల సర్వజ్ఞత్వము మొద
లగు సత్యప్రపంచము (ఇచ్చట ప్రసరించుచుగా గుణసంఘాతము)
ఉండును. (అనగా ముక్తజీవునకు పరబ్రహ్మయొక్క గుణములతో
సంబంధముండుననుకొని) జీవబ్రహ్మ లాకర-తయేగా వా. ఈవిషయము
ఉపర్యాసము, విధి, వ్యవదేశము, కేవలని తా గలకే స్వప్నముగా
తెలియజేయుబడి యున్నది. అని శైమిమిమహాముని బోధింపఁచుచు
చున్నాడని తాత్పర్యము. (ఇది మొదటి పూర్వోక్తము)

అవ॥ మతిమేక పూర్వపక్షమును పోషించుచుండు.

సూ॥ ౬॥ చిత్తినాన్త్రే, తదాత్మకత్వాన్వేషణాదుః॥

టీక॥ తదాత్మకత్వాన్వేషణ = బ్రహ్మయొక్క బ్రహ్మ ప్రకాశస్వ
రూపులే యగుటవలన, ముక్తః = ముక్తుడగుచు, పః, సన్యాసో = జ్ఞాన
మాత్రముగానే, చిత్తీ = అపరివర్త్యుని, తదాత్మకత్వ = బ్రహ్మ
మనొందును. ఇతి = అని, బొడులోమిమన్యతే = బొడులోమిమహా
ముని తలంచుచున్నాడు.

తా॥ “ ప్రజ్ఞానసంపద (బ్రహ్మ సంపదయాలడ) ను
శ్రుతులను బట్టిచూచిన స్వజ్ఞత్వాదిగుణముల బ్రహ్మకుగల సర్వ
ములై యున్నవనుట నిర్ధృతము. ఈ కారణమువలన జీవునకుకూడ
నాగుణములతో సంబంధ ముండకూడదు. కాని, ముక్తుడగు జీవుని
సర్వజ్ఞత్వ విముక్తుడై (అనకుట కేవలని యేలయును లేనివాడై)
తానును చిత్త్రూపుడే కావున స్వోపాధి గల బ్రహ్మయొక్క స్వరూప
అగును. అని బొడులోమిమహాముని యిది వాచుచున్నాడని తా
త్పర్యము. (ఇది రెండవ పూర్వోక్తము)

అవ॥ ఈ పూర్వపక్షములపై తనసిద్ధాంతమును చూపుచు
న్నాడు.

సూ॥ ౭॥ ఏవమభ్యుపన్యాసా త్పూర్వభావా దవిరోధం
వాదరాయణః॥

టీక॥ ఏవషపి = పైసూత్రమునందు చెప్పబడిన యభిప్రాయమే నిశ్చయమైనను ఉపన్యాసాత్ = x వ, సూత్రమునందు చూపబడిన ఉపన్యాసాది కారణములు యథార్థములే గుఱవలన పూర్వభావాత్ = మొదటి యభిప్రాయమువలన (జైమిని యభిప్రాయమువలన) అవిరోధం = విరోధము లేదని, బాదరాయణః = వ్యాసమహామని, మన్యతే = తలందుచున్నాడు.

తా॥ డౌడులోని మహామని చెప్పినట్లు యథార్థస్థితిని విచారించిన పరబ్రహ్మము లేక ముక్తజీవుడు చిన్మాత్ర స్వరూపుడే ధైర్యమున అతనికి సర్వజ్ఞత్వాది గుణములతో సంబంధముండనని చెప్పిన జైమిని మఠమువలనకూడ సిద్ధాంతమునకు విరోధమేమియునురాదు. ఆపరబ్రహ్మ లేక ముక్తజీవుడు పరమార్థస్థితిలో నెట్లున్నను వ్యావహారికస్థితిలో గుణసంబంధమును కలిగియుండవచ్చునుగదా. x వ, సూత్రమునందు ఉదహరింపబడిన ఉపన్యాసము మొదలగు కారణములకూడ “ బ్రహ్మకు లేక ముక్తజీవునకు సర్వజ్ఞత్వాది గుణములతో నిత్యసంబంధము కలదు ” అనిచెప్పుచు పైనచెప్పిన విషయమును దృఢపరచుచున్నవి. (అనగా ఆ ఉపన్యాసాదులు బ్రహ్మగుణములతో నిత్యసంబంధము కలిగియున్నాడని చెప్పుటచేతను ఇతర శ్రుతులు బ్రహ్మ శుద్ధవిజ్ఞానస్వరూపుడని చెప్పుటచేతను ఈరెంటిని సమన్వయించిచూచిన పరబ్రహ్మకుగల గుణసంబంధము వాస్తవము కాదని వర్పడుచున్నదియనుట) ముక్తదృష్టికి బ్రహ్మము నిర్వికేషముగానే యున్నను ఇతరులదృష్టికి సర్వజ్ఞత్వాది గుణయుక్తముగా నుండవచ్చునుగదా. కావున సర్వజ్ఞత్వాది గుణములు వ్యావహారికములే యనియు వానితో బ్రహ్మమునకుగాని ముక్తజీవునకుగాని సంబంధము కలదని చెప్పినను వేదాంతసిద్ధాంతమునకు భంగమురాదనియు వ్యాసమహామని యభిప్రాయమని తాత్పర్యము.

—(*) ౪. సంకల్పాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ ఈవిధముగా అపరోక్ష బ్రహ్మజ్ఞానమువలన కలుగు ఫలమును వివరించి మరల ఉపాసనలవలన గలుగు ఫలములకు చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౮॥ సంకల్పాదేవతుతచ్ఛ్రేణే ॥

టీక॥ ముక్తస్య=ఉపాసకుడై కార్యబ్రహ్మలోకమునకుపోయిన జీవునకు, సంకల్పాదేవ = సంకల్పమాత్రమువలననే, భోగసాధనానాం=బ్రహ్మలోకభోగము ననుభవించుటకు సాధనములగు పదార్థములు, ఉత్తిష్ఠంతే=పుట్టుచున్నవి, కతః=ఎందువలననగా, తద్వృత్తే=శ్రుతి ఆవిధముగానే చెప్పచుండుటవలన.

తా॥ ఉపాసకుడగువాడు, కార్యబ్రహ్మలోకమునకు బోవునని పై పాదముచే నిర్ణయించి యున్నాము. అప్పుడు అముక్త జీవునకు కలుగవలసిన భోగములన్నియు అతని సంకల్పమువలననే కలుగును గాని సాధనములేవియును అక్కరలేదు. ఈషయము "సంకల్పాదేవ (సంకల్పమువలననే) లోకముదలగు శ్రుతిచేత స్పష్టము కేయ బడుచున్నది. ఆశ్రుతియందున్న ఏది అనునట్లును ఉపాసకునకు భోగములు గలుగుటకై ఇతరసాధనములతో నుండెడిని స్పష్టము జేయుచున్నదిగదా. మఱియు పైన నిర్ణయించిన విషయమువలన మఱియొక దానిని ఇట్లు నిర్ణయించుకొనవలయును. పై నిదహరించిన శ్రుతివలన ఉపాసకుని సంకల్పము సామాన్యము సంకల్పమువంటిది కాదని తెలియుచున్నదిగదా. ఈ కారణమువలన అతనిభోగములు సంకల్ప జన్యములేయైనను అతనికి ముక్తగలుగు వలెనగుటకు నిలచియుండగలవు. ఈ కొత్తవిషయమునుకూడా పై శ్రుతి సహజము వలననే నిర్ణయించుకొనవలయును. పై నిరూపించిన కారణమువలన ఉపాసకునకు గలుగు భోగములు సంకల్పమాత్ర జన్యములేయని సిద్ధాంతమైనదని తాత్పర్యము.

అవ॥ మఱియు ఇట్లాని పరిబ్రహ్మ రూపుడుగావున ఆయన సత్యసంకల్పుడే కావలయును. ఇదియు పైన జేసిన సిద్ధాంతమువలననే కానిదని దృఢపడదని చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౯॥ అతవచచానన్యాధిపతిః ॥

టీక॥ అతవచచ=పైననిరూపించిన కారణమువలననే (ఉపాసకుడగు వాడు తనసంకల్పమువలననే సమస్త భోగములను కల్పించుకొనును కావున) అనిన్యాధిపతిః=ఆ ఉపాసకునకు మఱియొక ప్రభు

పులేడు.

తా॥ ఆ ఉపాసకునకు అధిపతులు పరమేశ్వరుడు తప్ప మిత్రయోధుడు లేరు. అట్లున్నయెడల వారికి స్వాధీనమై యుండుభోగములు ఈ ఉపాసకులకు సంకల్పమాత్రముననే లభించుననుట అసంభవముగదా. ఈ కారణమువలనకూడ ఉపాసకులు సత్యసంకల్పులు (సంకల్ప మాత్రముచేతనే దేనికైనను కల్పింప గలవారు) అనుట సిద్ధించుచున్నది. వేద ప్రామాణ్యమువలన పరమేశ్వరుడుకూడా ఆ ఉపాసకుల సంకల్పమును ప్రతిబంధింపడు. ఈ కారణమువలన ఉపాసకుని భోగములు సంకల్పమాత్ర జన్యములేయని తాత్పర్యము.

—(*) ౫. అభావాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ సంకల్పాదేవ అనుశ్రుతివలన ఉపాసకునకు మనముకల దని తెలియవచ్చుచున్నదికదా. దానిపై శరీరేంద్రియాదులు కలవా, లేవా, యను సంశయము కలుగును. కావున దానిని ఈ యధికరణమున నివారించువాడై మొదలు పూర్వపక్షము ననువాదము చేయుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౦॥ అభావం బాధరితాహహ్యేవమ్ ॥

టీక॥ బాధరిం = బాధరిమహాముని, ఉపాసకస్య = ఉపాసకునకు, ఇంద్రియాన్తానాం = ఇంద్రియములు మొదలగువానియొక్క, అభావం = అభావమేకలదని, వన్యతే = తలంచుచున్నాడు, ఏవం = ఈప్రకారముగానే, శ్రుతిః = వేదము, అహహి = చెప్పుచున్నదికదా.

తా॥ ఉపాసకునకు మనస్సుయొక్కటే యుండునుగాని ఇంద్రియాదులేమియు ఉండవు. శ్రుతి ఉపాసకుని భోగములు సంకల్పజన్యములని చెప్పి తరువాత “ మనసైతా కామాన్పశ్యన్రమతే (అభోగములను మనసుతోనే జూచుచు నాహ్లాదమును జెందును)” అని సుఖానుభవ ప్రకారమును స్పష్టము జేయుచున్నది. అని బాధరిమహాముని యభిప్రాయ పడుచున్నాడు. పైశ్రుతిచేత మనసునకంటే వేరగు నింద్రియము లేదియును లేదని స్పష్టము జేయబడుచున్నది. ఇతర ఇంద్రియము లన్నియు సాన్సుహృదై శ్రుతి ప్రవర్తించుటకే (ఉపాసకుడు మనసుచేతనే భోగముల ననుభవించునని చెప్పటకే) విలులేదుకదా.

కావున ఉపాసకునకు ఇంద్రియాదులు లేవని తాత్పర్యము. (ఇది యొక పూర్వపక్షము.

సూ॥ ౧౦॥ భావంజైమినిర్వికల్పమననాత్ ॥

టీక॥ వికల్పమననాత్ = శ్రుతియందు వికల్పము చేప్పబడి యుండుటవలన, జైమినిః=జైమినిమహాముని, భావం=ఇంద్రియాదులు ఉపాసకునకున్నవని, మన్యతే=తలంచుచున్నాడు.

తా॥ బాదరి మతము సరికాదు. ఉపాసకునకు దేహేంద్రియాదులుకూడ కలవు. “ ఏకధాభవతి. ద్విధాభవతి, త్రిధాభవతి, (ఆపురుషు డొకరూపము గలవాడుగాను రెండురూపములు గలవాడుగాను మూడు రూపములు గల వాడుగాను అగును)” అనుశ్రుతి ఉపాసకు డనేకరూపములుకూడ చెందునని చెప్పుచున్నది. శరీర భేదములేనిది రూపభేదము కలుగదుగదా. అని జైముని మహాముని తలంచుచున్నాడని తాత్పర్యము. (ఇదిరెండవ పూర్వపక్షము.)

అవ॥ పై విషయమునందు సిద్ధాంతమును చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౧॥ ద్వాదశాహవచనభయవిధంబాదరాయణోత్త॥

టీక॥ అతః=ఈ కారణమువలననే (అనగా బాదరి మహామునియు జైమిని మహామునియు వారివారి మతములను దృఢపరుచుకొనుటకై చూపిన కారణముల వలననే అనుట,) బాదరాయణః=వ్యాసాచార్యులు, ద్వాదశాహవత్ = ద్వాదశాహక్రతువువలె, ఉభయవిధం = పైచెప్పినవిషయము రెండువిధములుగాకూడ కలదని, మన్యతే=తలంచుచున్నాడు.

తా॥ ఇట్లుచెప్పట సరికాదు. రెండువిధములగు (ఉపాసకునకు శరీరము లేదనియు కలదనియుకూడ చెప్ప) శ్రుతులుండుటవలన ఆయుపాసకునకు వాని సంకల్పము ననుసరించి యొకప్పుడు శరీరముండుటయు మఱియొకప్పుడు లేకపోవుటయుకూడ కలదనిచెప్పవచ్చును. ఇట్లే శ్రుతివలన రెండు విధములుగా చెప్పబడుచున్నదని ద్వాదశాహమను కర్మ యజ్ఞముగాను అహీనముగాను (ఇదియజ్ఞములొ నొకభేదము) ఏర్పడుచున్నదని పూర్వ మిహాంసయందు చెప్పబడియున్నదికదా. ఆవిధముగానే ఇచ్చటకూడ సిద్ధాంతము చేయ

౪౪౦ బ్రహ్మసూత్రములు టి కాతాత్పర్యసహితము.

వచ్చునని వ్యాసమహాముని అభిప్రాయపడుచున్నాడని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇట్లు చెప్పట విరుద్ధము. శరీరేంద్రియములు లేకపోయిన భోగము కలుగుటకు వీలులేదు. కావున బాదరిపక్షమును సంపూర్ణముగ నిరాకరిండుట యుక్తమనిన నట్లుకాదని చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౩॥ తన్వభావేసంధ్యవదుపపత్తే ॥

టిక॥ తన్వభావే=శరీరములేనప్పుడు, సంధ్యవత్ = స్వప్నావస్థయందువలె, ఉపపత్తే=సుఖ భోగములు కలుగవచ్చును కావున, బాదరిపక్షంగాహ్యమేవ=బాదరిమతమును గ్రహింపవచ్చును.

తా॥ బాదరిమతమును నిరాకరింపవలసిన పనిలేదు. ఇంద్రియవ్యాపారములులేక కేవలము మనస్సుమాత్రమేయున్న స్వప్నావస్థయందు నానావిధభోగములు కలిగినట్లే ఇంద్రియాదులు లేక కేవలము మనస్సుతోమాత్రమే కూడియున్న ఉపాసకులకుగూడ నానావిధ భోగములు కలుగవచ్చుననుటయుక్తియుక్తమేకదాయనితాత్పర్యము.

అవ॥ దేహము లేకయే భోగము కలుగవచ్చునని చెప్పిన యెడల శైమినిమతము నొప్పుకొనుట నిర్ధృత మగుననిన నట్లుకాదనిచెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౪॥ భావేజాగ్రద్వత్ ॥

టిక॥ భావే=శరీరాదులున్నప్పుడు, జాగ్రద్వత్ = జాగ్రదవస్థయందువలె, భోగోపపత్తిః=సుఖదుఃఖభోగములు కలుగవచ్చును.

తా॥ శైమిని మతముకూడ నిరాకరింప తగినదికాదు. ముక్తునకు స్వసంకల్పబలమున శరీరేంద్రియాదు లుండు కాలమునందు కలుగు భోగములు జాగ్రదవస్థయందు కలుగు భోగములవలె నుండును. ఇవి స్వప్నభోగములకంటె భిన్నములైనవేకదా. ఈ విధముగాముక్తునకు (ఉపాసకునకు) కలుగు భోగములయందు భేదమును కలిగించునది యగుటచే నీరెండవ స్థితికూడ దేహము (కలదను స్థితికూడ) అవశ్య మంగీకరింప బడవలసినదియే. ఈరెండు పక్షముల యందును శ్రుతిసమ్మతి కలదని మొట్టమొదటనే చూపియున్నామకదా. కావున ఈ బాదరి శైమిని మతములలో రెండును అంగీకరింప తగినవే యనుట వేకాంత సిద్ధాంతమని తాత్పర్యము.

—(*) ౬. ప్రదీపవదావేశాధికరణమ్. (*)—

అవ॥ పై అధికరణమునందలి శైమినిమితమునందు ఉపాసకునిచే అనేక శరీరములు సృజింపబడునని చెప్పబడియున్నది. దానిని మీరును అంగీకరించియున్నారు. అని దోషము. క్రొత్తగా సృజింపబడిన శరీరములన్నియు జీవశూన్యములగుటచేత నవి భోగసాధనము లని చెప్పటకు ఏలులేదుకదా. అనిన అట్లుకాదని ఈ అధికరణముచే సిద్ధాంతము చేయుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౫॥ ప్రదీపవదావేశస్తథాహికర్యయతి ॥

టీక॥ ప్రదీపవత్ = దీపముమొక్కవలె, విరుషః = ఈజ్ఞానియొక్క, ఆవేశః = ప్రవేశము, సర్వశరీరేషు = క్రొత్తగా సృజింపబడిన సర్వశరీరములయందును, భవేత్ = కలుగవచ్చును. తథా = అవిధముగానే, శ్రుతిః = శ్రుతి, దర్శయతిహి = చెప్పుచున్నదికదా.

తా॥ ఉపాసకునిచే సంకల్పబలమువలన సృజింపబడిన శరీరములు జీవరహితములు గావు. దీపమొక్కటయ్యెను అనేకములగు వస్తుల (దీపపువస్తుల) యందు ప్రవేశించునట్లు ఈ ఉపాసకుడును అంతఃకరణము మొదలగు సర్వసాధనములతోను కూడియున్న సూతనశరీరములయందు ప్రవేశించును. “ ఏకధాధవతి ద్వధాధవతి ” అనుమొదలగు శ్రుతికికూడ సదియే యభిప్రాయము. కావున క్రొత్తగా సృజింపబడిన శరీరములు జీవరహితములుగావు. ఆశరీరములన్నియును ఈజ్ఞానికి భోగసాధనములగును. అని తాత్పర్యము.

అవ॥ మొట్టమొదట జ్ఞానికి శరీరమున్నదనుటయే యుక్తముగాదు. “ తత్తేనకంపశ్యేత్ (జ్ఞానియగువాడు ఏయింద్రియముతో జేసిని జూచును) ” అనుమొదలగు శ్రుతిచేత జ్ఞానికి శరీరములేదనియు స్వభావముగా తనకంటే రెండవది లేకపోవుటచే వాటియేవస్తువును అనుభవించదనియు చెప్పబడుచున్నదికదా. అనిన చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౧౬॥ స్వాప్యయ సంపత్క్రొరస్యతరాశీక్షమా

వివక్తారంహి॥

టీక॥ విశేషజ్ఞానాభావవచనం = “ తనకంటే రెండవవస్తువు ఉన్నదని తెలంపడు. అనువాక్యము, స్వాప్యయ సంపత్క్రొరస్య = సుఖ

ప్రత్యవస్థ పర బ్రహ్మైక్యము అనువానిలో, అన్యతరాపేక్షం = ఏదో మొకదానిని ఆధారము చేసికొని చేప్పబడియున్నది. ఏవం = ఈ ప్రకారముగానే, అవిష్కృతంహి = శ్రుతియందే స్పష్టము చేయబడియున్నదికదా.

తా|| అవతారికయందు చేయబడిన పూర్వపక్షము సరియైనదికాదు. అచ్చట చూపబడియున్న శ్రుతి సుషుప్త్యవస్థనుగూర్చిగాని పర బ్రహ్మ విశ్వరూపముగు మోక్షమునుగూర్చిగాని చెప్పునదియేకాని సగుణోపాసనల చేసినవారు చెందునట్టి బ్రహ్మలోక ప్రాప్తినిగూర్చి చెప్పునదికాదు. “ ఏతేభ్యోభూతేభ్యస్సయథాయ, యత్రత్వస్యసర్వమాత్మైవాభూత్ (ఈభూతములనుండిలేచి [అనగా సుషుప్త్యవస్థ నుచెందియుంటు] అచ్చట ఆత్మస్వరూపమునకంటే నేరగువస్తువై యును లేదో [పర బ్రహ్మలో వైక్యముచెందినప్పుడు] అను మొదలగు వాక్యములు వైవిషయమును స్పష్టము చేయుచున్నవి. కావున సగుణోపాసకలకు శరీరమున్నదనుటలో విరోధమేమియును లేదని తాత్పర్యము.

— (*) ౭. జగద్వ్యాపారవర్జాధికరణమ్. (*) —

అప|| ఉపాసకుడగువాడు శరీరమునుకల్పించుటయందు సామర్థ్యవంతుడని చెప్పియున్నారు. ఈసామర్థ్యము పరమేశ్వరుని సామర్థ్యమువలె సర్వవ్యాపారములయందును నిరంకుశమైనదియూ, లేక, పరిచ్ఛిన్నమైనదియూ, నిరంకుశమని చెప్పినచో ఈశ్వరు లనేకులని చెప్పవలసివచ్చునని అట్లుకాదని చెప్పుచున్నాడు.

సూ|| ౧౭|| జగద్వ్యాపారవర్జం ప్రకరణౌదసన్ని

హితత్వాచ్చ ||

టీక|| ముక్తానాం = ముక్తులయొక్క (సగుణోపాసకులయొక్క) విశ్వరణం = సామర్థ్యము, జగద్వ్యాపారవర్జం = జగత్తును సృజించుట మాత్రము లేకుండా, అన్యత్ర = ఇతరస్థలములయందు, భవతి = అగుచున్నది. కుతః = ఎందువలనననగా, ప్రకరణౌత్ = అచ్చటి ప్రకరణములవలన (సృష్టిప్రకరణములవలన) అసన్నిహితత్వాచ్చ = ఉపాసకుని విషయ మచ్చట లేకుండుట వలనను.

తా॥ ఉపాసకుడగువానికి సాధారణమైన అణిమాద్యైశ్వర్యమే కలుగునుగాని ప్రపంచ నిగ్మాంత శక్తి యుండదు. సృష్టిప్రకరణములయందు దెక్కి-డజూచినను పరబ్రహ్మనుగూర్చియే చెప్పబడుచున్నది కాని, ముక్తజీవులనుగూర్చి చెప్పబడుటలేదు. (ఇచ్చట ముక్తజీవులనగా సగుణోపాసకులని తెలిసికొనునది) ఈకారణమువలన ఈశ్వరులనేకలను దోషము రానేరదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఇటుకాదు. “ అహోహిస్వారాజ్యం ” అను మొదలగు శ్రుతిచే ముక్తుడగువానికి సర్వశక్తులును కలవని చెప్పబడుచున్నది కదా. అనిన అట్లుకాదని చెప్పచున్నాడు.

సూ॥ ౧౮॥ ప్రత్యక్షోప దేశాదితీతేన్నాధికారిక మం

డలస్థోక్తః ॥

టీక॥ ప్రత్యక్షోప దేశాత్ = ప్రత్యక్షముగానే ముక్తుడగువాడు సంపూర్ణశక్తిని కలిగియున్నాడని చెప్పబడుటవలన, సేతేత్రసంకోచః = వారిశక్తియందు సంకోచములేదు. ఇతిచేతే = అనేయేడల, స = అది యుక్తముగాదు. కుతః = ఎందువలనననగా, అధికారీతేమండలస్థోక్తః = సూర్యాది మండలమునందున్నవానినిగూర్చి చెప్పబడుటవలన.

తా॥ “అహోహిస్వారాజ్యం” అను శ్రుతిచేత చెప్పబడియున్న విషయము ఉపాసకునకు సంపూర్ణశక్తి కలదనుటకాదు. ఏలయనగా “అహోహిమనసస్థితిం (పరబ్రహ్మమును చేందును)” అను మొదలగు ఉత్తరవాక్యములను బట్టిచూచిన స్వారాజ్యవ్రాప్తియనగా పరబ్రహ్మప్రాప్తియేయని తెలియవచ్చుచున్నది. అశ్రుతి సూర్యాది మండలస్థుడగు పరబ్రహ్మమునుగూర్చి చెప్పదు అపరబ్రహ్మమనే చిందివలయునని పై ఉదహరించిన ఉత్తరవాక్యముచే స్పష్టము చేయుచున్నది కదా. కావున ఉపాసకునకు గలశక్తి పరిచ్ఛిన్నమైనదియేకాని సంపూర్ణమైనదికాదనియు దానివలన ఈశ్వరులనేకలు ఉన్నారని చెప్పవలసిన పనిలేదనియు తాత్పర్యము.

సూ॥ ౧౯॥ వికారావర్తిచరణ హిస్థితిమాహ ॥

టీక॥ సగుణే = సగుణబ్రహ్మమునందు, వికారావర్తిచ = నిర్వికారుడగు నిర్గుణబ్రహ్మగూడగలడు. తథా = అప్రకారమే, స్థితిః = బ్రహ్మ

యందు నిర్గుణత్వ సగుణత్వములు రెండను ఉండుటను, శ్రుతిః = బ్ర
ము, ఆహహీ = చెప్పుచున్నదికదా.

తా॥ పైనజూపిన కారణములేగాక పైసిద్ధాంతమును దృ
ఘపటకు మఱియొక కారణముగూడ గలదు. సగుణబ్రహ్మమునం
నిర్గుణబ్రహ్మకూడ నున్నాడు. “ఏతావానస్యమహిమా అతోజ్యాయ
గంశ్చతరుషః (పైనజెప్పబడియున్న సహస్రశీర్షత్వము వెయ్యి
స్పృగుల గలిగియుండుట) మొదలగునవి ఈపరమేశ్వరునివిభూతి ఈ
ఈవిభూతికంటే ఉత్తముడుగాకూడ (నిర్గుణుడుగాకూడ ఉన్నాడు
అనువాక్యముచే పైనచెప్పిన విషయము స్పష్టము చేయబడుచున్న
ఈఉపాసకుడు సగుణబ్రహ్మను ఉపాసించినవాడే కావున నాసగు
బ్రహ్మమును జెందును. అణిమాదైశ్వర్యముల పొందును. నిర్గు
బ్రహ్మముకూడ అచ్చటనేయున్నను దాని నుపాసించలేదు కా
ఈఉపాసకుడచ్చటికి పోనేరడు. ఆబ్రహ్మమునకు కలిగియున్న జగ
ర్మాణి సామర్థ్యమును పొందనేరడు. కావున సగుణబ్రహ్మము
నభిన్నముగానే యున్నను ఆయుపాసకుడు నిర్గుణబ్రహ్మము నే
పొందనేరడో అట్లే ఆయనకుగల సామర్థ్యములను పొందనేర
తాత్పర్యము.

అవ॥ పైసూత్రమునందు దృష్టాంతార్థముగ నిర్గుణ బ్రహ్
మునుగూర్చి చెప్పబడియున్నది. ఆవిషయమును (నిర్గుణబ్రహ్మము స
గుణస్వరూపములలో లీనమైయున్నాడను విషయమును) దృఢపట
టకై మఱియొకప్రమాణమును జూపుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౦॥ దర్శయత శ్చైవంప్రత్యక్షానుమానే ॥

టీక॥ ప్రత్యక్షానుమానే = శ్రుతిస్మృతులు, ఏవం = పైజెడి
విధముగానే, దర్శయత = చూపుచున్నది.

తా॥ “నత్రతస్మాద్యోభాతి, నతద్భాసయతేసూర్యః (ఆ
మేశ్వరునియొద్ద సూర్యుడు ప్రకాశింపడు. ఆపరమేశ్వరుని సూర్యు
ప్రకాశింపజేయనేరడు [అనగా పరమేశ్వరుని కనుగొన వలయు
ప్రయత్నించునప్పుడు ఈ సూర్యునివలన నేమియును సహాయముకల
దనుట.]) అనుమొదలగు శ్రుతి స్మృతులు గూడా పరమేశ్వరు

సగూఢదార్థములయందెల్ల గూఢవృత్తితో నున్నాడనియు ఆయనను ఎఱుగుట మిక్కిలికష్టమనియుచెప్పుచున్నది. 'ఈకారణములవలనగూఢ సగూఢ స్వరూపమునందు నిర్గుణ బ్రహ్మ యున్నాడనుట నిర్వివాదాంశ మని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఈ విధముగా ప్రసంగమువలనవచ్చిన నిర్గుణ పరబ్రహ్మ విషయమును ముగించి ఉపాసకునికై ప్రపంచ సృష్టియందు సమగ్రముకానేరదని సిరూపించుట కేమఱియొక కారణమును చెప్పుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౦॥ భోగమాత్రసామ్యలింగాచ్చ ॥

టీక॥ భోగమాత్ర = సుఖానుభవమునందుమాత్రమే, సామ్య = ఉపాసకుడును ఉపాస్యదేవతయును సముపేక్షనని, లింగాచ్చ = వేదమునందు గురువైన కనుపడుచుండువలనకూడా, ఉపాసన సామ్యతయితైకి = ఉపాసకుడు పరిపూర్ణ తత్త్వ కలవాడకాదు.

తా॥ ఉపాసకుడు సగూఢ బ్రహ్మను విందునగానగుట బ్రహ్మతో వైకల్యమగుననిగాని సర్వ విషయములయందును ఆయనతో సమానుడగుననికాని యర్థముకాదు. సుఖము ననుభవించుటకు మాత్రమే ఆ గునతో సమానుడై యుండుచునె యెఱిసి కొనవలయును. "తమా హాపా వైఖలుమీగుంతే (అయ్యత వాయములగు నీ జలములు నాచే ననుభవింప బడుచున్నవి. నీకుగూడ భోగసాధనము లివియే అనినగుణబ్రహ్మ ఆయుపాసకుని గూర్చి పలికెను.)" అనివాక్యమువలన పై విషయము తెలియవచ్చుచున్నది. ఈకారణమువలనగూడ ఆయుపాసకునకు ప్రపంచ సిర్మాదాదులయందు సామర్థ్యము కలదను సంగతి వింపదని తాత్పర్యము.

అవ॥ ఈ విధముగా ఉపాసకునకు పరిపూర్ణ సామర్థ్యము లేదని సిద్ధాంతముచేసి ఈ కింది సూత్రముచే వానికి పునరావృత్తి లేదని స్థిరపరచుచున్నాడు.

సూ॥ ౨౧॥ అనావృత్తిశ్చద్వాదసామ్యతీశ్చబ్రాహ్మణే ॥

టీక॥ శబ్దాన్ = వేదమువలన, అనావృత్తి = ఆ ఉపాసకులకు కూడా, పునరావృత్తి = (మఱియొకజన్మము) లేదు. (ఈసూత్రము

లెడవమారుచెప్పుట ఇ. స్త్రసమాప్తి తెలియ జేయుటకని తెలిసి
కొనునది.)

తా॥ అచ్చిరాదిమార్గము ననుసరించి సగుణ బ్రహ్మను జెందిన
యుపాసకులకుకూడా పునర్జన్మములేదు. వారందరును కల్పాంతము
వరకు నా బ్రహ్మలోకమునుండి విడిచి ఆలోకాధీశ్వరుడగు బ్రహ్మతో
కూడా పరబ్రహ్మైక్య రూపముగు మోక్షమును జెందుదురని క్రమ
ముక్తిని గూర్చి చెప్పుచున్నది. సగుణ బ్రహ్మ విదులగు
ఈ యుపాసకులక్షితియే ఇట్లుండ నిర్గుణ బ్రహ్మవేత్తలనుగూర్చి చెప్పు
వలసిన జేమిన్నది. పరమానంద స్వరూపుడగు పర బ్రహ్మ మాత్మ
గా నెఱింగి యా యశరోక్ష బ్రహ్మజ్ఞాని ప్రారబ్ధభోగము పరిపూర్ణ
ముకాగానే ఆ పరబ్రహ్మము నందే వీరభవించునని నిదివరకే నిరూ
పించియున్నాము. కావున వీరల విషయమునుగూర్చి సూతనముగా
చెప్పవలసిన జేమియును లేదని తాత్పర్యము.

సంపది సప్తద్వావింశతిః॥ ౭॥ ౨౦॥

సంపద్య, విభాగేన, బ్రాహ్మణ, సంకల్ప, దభావం, ప్రవీ
పవ, జ్జగద్వ్యాపారవర్జమ, సప్త॥ ౭॥

ఇతి శ్రీ కృష్ణదైవపాదునముని ప్రణీతే బ్రహ్మసూత్రే
చతుర్థసాధ్యాయస్య చతుర్థఃపాదః.
ఇతి శ్రీమద్వైవేకయానకేశవారీరకమీమాంసాసమాప్తా.

శ్లో॥ ఆత్మావబోధవిధురం ప్రసమీక్ష్యలోకమద్ధర్మ మాదృత
మనానిగమార్థసారమ్ । నిశ్చిత్తసూత్రనిచయంరచయించకార శ్రీబా
దరాయణమునిర్భవవైకమాన్యః॥ ౧॥ దుర్యుక్తిప్రథన ప్రశస్తవిభవై
ర్వాప్తాద్యసద్వాదిభిః ప్రత్యుభ్యత్పరమాత్మ నిర్మలధియా మాత్స్వవ
బోధాప్తయే । యశ్చానీరకసూత్ర భాష్యమనఘం చక్రకృపాసాగర
స్సోయంసర్వయతి ప్రభుర్విజయతే శ్రీశంకరాచార్యగృహః॥ ౨॥ శ్రుతి
స్మృతిపురాణానామాలయంకరుణాలయమ్ । సమామిభగవత్పాద
శంకరం లోకశంకరమ్ ॥ ౩॥ సదాశివసమారంభం శంకరాచార్య
మధ్యమామ్ । అస్మదాచార్యపర్యంతం వందేగురుపరంపరామ్॥౪॥

అపాంధ్రస్థం సజస్థం చితరమచరం కీరమద్రాక్షుమిశం సాక్షా
ద్ద్రాక్షా మజశం మధురసమధయం దాగవిందంపరందం । మోచా
మోచామమనో మధురిమగరిమా శంకరాచార్యనారామాచార్యతై
ర్నంతరికే చైరలమపిచసుధాసారసీసారసీమ్నా ॥ ౫ ॥ కథాదర్శితస్వర్స
తాతాకబుధ కంచూలరసనాననాచాధః పాతేన్వయముదయ మంత్రో
వ్రతపతే నిగుంభస్సూక్తి చాంకగమగీధాం భోజసు భిక్షయన్యదైవత
శ్రీరజయవిరుదఘంటాఘటాఘటాః ॥ ౬ ॥ ఓంకారాదీనికే శేష్య చివానందఘనా
త్సనే । వ్యాసశంకరరూపామ శ్రీగురుబ్రహ్మశేషాః ॥ ౭ ॥

తే- గీ॥ ముప్పదియు నేనిమిది వ్యాసములును డెబ్బ ।

దియు నేనిమిదియు సూతము దీర్ఘలిము ।

నభినుతంచులంగున యధ్యాసమందు ।

స్వప్తములు వివిధాన్త సత్కాయకములు ॥ ౫ ॥

క॥ తీవస్సుక్తి ప్రథమమున ।

నావలనుతాగ్రింతి నేవ యావమవలనా ।

పై వెలయు నిర్గుణసగుణ ।

భావకము క్రియునున్నా పాదములందు ॥ ౬ ॥

తే- గీ॥ పంచపంచాశదు శ్చర పంచశతము ।

శాస్త్రమనసూక్తిములు నొక్కశతముపైన ।

కొంబదియున్యాయములు యుక్తిమండిలములు ।

ఘనతపేదాంతశత్య ప్రకాశకములు ॥

మ॥ ప్రథమాధ్యాయమునందు వేదస్మృతయప్రాశస్త్యముండెల్లినె ।

ర్మథనంబుకరచియించిదున్నునులగు ప్రాధికర్షితీయంబున ॥

విధిమైసాధనచింత శేసిసుజన్మసింద్యతీయంబున ॥

ప్రథమానంబగుముక్తిసగ్గులమిగిలవర్ణించెనామిదట ॥

శా॥ సాక్షాదీశ్వరుడోపుగాక పెరకు శక్యంజెవేదాంతశా ॥

స్త్రీక్షీణార్థమువిస్తరించుటకు భాష్యాదురీపిలోకించిన ।

చ్చిక్షాబొందినవైననే న్నునిదిన శ్చేషంబుగానంచుమై ।

విక్షేపంబుజనించినంత నేమనః యోచైకసంధాయయై ॥

ఉ॥ బాలుడనయ్యునట్లయినపండితపాదనిషేవబంబునక॥
జాలనివాడనయ్యునొకచందమునక॥ బ్రతికూలదైవము॥
స్థిలకజిక్కియు॥ మలరీతివొనర్చితిదీనినాంధ్రటి॥
కాలలితకస్వమానసవికాసముగోరుచునీశుచోదనక॥
క॥ సీతారామకృపాసం॥

తా॥ ఉండుబరూరుత్యాగరాయాఖ్యుండా॥
సీతారామసుతుమసం॥

ప్రీతికప్రదేరేపనులగుహృదయుడనగుచుక॥

సీ॥ ఎవ్వనిశుభదృష్టివర్పడనకలమో॥ హఠాంతములకునహ
సూరుండు॥ ఎవ్వనిసూక్తిభక్తి విజ్ఞానవై॥ రాగ్యాంకురములకురమ్య
భూమి॥ ఎవ్వనియుపదేశమోపారుబ్రహ్మసు॥ భామ్యతాభికిమండరాద
లంబు॥ ఎవ్వనిమతిశక్తియేపారసర్వదు॥ ర్వాదకాంతారవైశ్వానరుండు॥
తే॥ గీ॥ ఎవ్వనివిభూతినాకునీయెల్లజగము॥ ఎవ్వనిపదాంబుజ
ములు నాకెల్లవియును॥ అట్టిమల్లాదిరామకృష్ణాఖ్యగురున॥ కాచ
రించెదనొగి ప్రణామాయతంబు॥

క॥ ఏక్షింపనంతరతమ॥ ప్రేమవృత్తులకునెల్లప్రకడగుటక॥
సాక్షిలక్ష్మణుడయ్యునభిల॥ సాక్షియెవడదృశ్యతమడుజగములకెల్లక॥

తే॥ గీ॥ ఆప్రాప్తకేసుడట్టిసర్వాత్మకుండు॥ ఆదివానందమూర్తి
యాయద్యుతుండు॥ ఆసరుపమానవిభవుడయ్యాదిపురుషు॥ డీకృతగ్ర
హింబుగాతలక్షీశ్వరుండు॥

ఇట్లువారితనగోత్రపవిత్రవెన్నెలకంటి కులకలశాంబుధిరోహణీకళత్ర
సుచరిత్రపరదేశామాత్యపుత్రసుందరాంబికాగర్భశుక్తి
ముక్తాచుమానసుజనజనతాభజమానసుందరరామాభిధాన
ప్రణీతమగు బ్రహ్మసూత్రార్థబోధినియను
టికాతాత్పర్యమునందుచతుర్థాధ్యాయము
చతుర్థపాదము - ముగిసెను.

ఓం తత్ సత్.

